ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΓΡΟΝΟΜΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΣΕ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΧΩΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΩΜΑΡΑΚΗ
Διπλωματούχου Μηχανικού Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ:
ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΣΤΡΑΤΗΓΕΑ
Καθηγήτρια Ε.Μ.Π.

ΑΘΗΝΑ, Δεκέμβριος 2020

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΑΓΡΟΝΟΜΩΝ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ

ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΩΝ ΜΕΘΟΔΩΝ ΣΕ ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ ΧΩΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΩΜΑΡΑΚΗ

Διπλωματούχου Μηχανικού Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

1. Α. ΣΤΡΑΤΗΓΕΑ, Καθ. Ε.Μ.Π. (Επιβλέπουσα)
2. Ε. ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ, Επίκ. Καθ. Ε.Μ.Π.
3. Κ. ΜΠΙΘΑΣ, Καθ. Παντείου Πανεπιστημίου

ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

1. Α. ΣΤΡΑΤΗΓΕΑ, Καθ. Ε.Μ.Π. (Επιβλέπουσα)
2. Ε. ΜΠΑΚΟΓΙΑΝΝΗΣ, Επίκ. Καθ. Ε.Μ.Π.
3. Κ. ΜΠΙΘΑΣ, Καθ. Παντείου Πανεπιστημίου
4. Α. ΓΟΥΡΓΙΩΤΗΣ, Επίκ. Καθ. Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
5. Χ. ΔΟΥΚΑΣ, Αν. Καθ. Ε.Μ.Π.
6. Π. ΘΕΟΔΩΡΑ, Αν. Καθ. Ε.Μ.Π.
7. Κ. ΣΕΡΡΑΟΣ, Καθ. Ε.Μ.Π.

ΑΘΗΝΑ, Δεκέμβριος 2020

Η έγκριση της διδακτορικής διατριβής από την Ανώτατη Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών του Ε.Μ. Πολυτεχνείου δεν υποδηλώνει αποδοχή των γνωμών του συγγραφέα (Ν. 5343/1932, Άρθρο 202).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διδακτορική διατριβή πραγματοποιήθηκε στον Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού της Σχολής Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών (ΣΑΤΜ) του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου (ΕΜΠ) υπό την επίβλεψη της Καθηγήτριας κας Αναστασίας Στρατηγέα. Η συμβολή της επιβλέπουσας ήταν καθοριστική σε όλα τα στάδια της έρευνας που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της διατριβής, από την αρχική ιδέα μέχρι την ολοκλήρωσή της, παρέχοντας ακούραστα την επιστημονική της καθοδήγηση. Η εποικοδομητική κριτική της, η γνώση και η εμπειρία της στο πεδίο του χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού και των συμμετοχικών προσεγγίσεων εμπλούτισαν σημαντικά το πεδίο του προβληματισμού και τις πτυχές διερεύνησης του αντικειμένου της διατριβής. Η επιβλέπουσα συνέβαλε επίσης τα μέγιστα στην απόκτηση σημαντικών επιστημονικών εμπειριών, οι οποίες συνδυάστηκαν με την εκπόνηση της διδακτορικής διατριβής και πρόσθεσαν αξία τόσο στη διατριβή όσο και στην επιστημονική και πολύπλευρη ανάπτυξη και ωρίμανση του γράφοντα. Σε αυτές εντάσσονται η συγγραφή ερευνητικών εργασιών με άμεση ή έμμεση σχέση με το αντικείμενο της διατριβής και τον συμμετοχικό σχεδιασμό γενικότερα· η παρουσίαση των εργασιών αυτών σε εθνικά και διεθνή συνέδρια και η δημοσίευσή τους σε έγκριτα επιστημονικά περιοδικά· η συμμετοχή σε ερευνητικά προγράμματα και η συνεργασία με διακεκριμένα μέλη της επιστημονικής κοινότητας στα αντικείμενα της παρούσας διατριβής· η προώθηση της εμπλοκής του γράφοντα σε πρωτοπόρες εθελοντικές ομάδες για την υλοποίηση συμμετοχικών εγχειρημάτων στη χώρα μας και η απόκτηση σημαντικών εμπειριών αλλά και των δυσκολιών που απαντώνται σε ανάλογα εγχειρήματα στην ελληνική πραγματικότητα και η εμπιστοσύνη της για την εμπλοκή μου στο επικουρικό εκπαιδευτικό έργο της ΣΑΤΜ σε μαθήματα προπτυχιακού και μεταπτυχιακού επιπέδου. Ακόμη, υποστήριξε με τον καλύτερο δυνατό τρόπο την παρουσία μου στον Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού της ΣΑΤΜ, στηρίζοντας με κατανόηση και υπομονή όλες τις προσωπικές επιλογές μου. Για όλα τα παραπάνω, με την ολοκλήρωση αυτής της μακράς και επίπονης διαδρομής, θα ήθελα να της απευθύνω ιδιαίτερες ευχαριστίες.

Στην παρούσα διατριβή σημαντική ήταν και η υποστήριξη των υπόλοιπων μελών της Τριμελούς Συμβουλευτικής Επιτροπής. Από τη θέση αυτή θα ήθελα να απευθύνω θερμές ευχαριστίες επίσης στον κ. Ευθύμιο Μπακογιάννη, Επίκουρο Καθηγητή της ΣΑΤΜ του ΕΜΠ, για τη σημαντική υποστήριξή του στα θέματα του συμμετοχικού σχεδιασμού μέσα από τη γνώση και τη μακρόχρονη εμπειρία του σε σχετικές προσεγγίσεις στο πεδίο του αστικού

σχεδιασμού και της βιώσιμης κινητικότητας καθώς και τις εποικοδομητικές συζητήσεις και ιδέες σχετικά με την περαιτέρω αξιοποίηση του Συστήματος Υποστήριξης Αποφάσεων που αναπτύχθηκε στο παρόν πόνημα σε ένα πλήθος προβλημάτων σχεδιασμού στην ελληνική πραγματικότητα και στην πρακτική του σχεδιασμού στις διάφορες χωρικές κλίμακες. Επίσης, θερμές ευχαριστίες οφείλονται στο μέλος της Τριμελούς Επιτροπής κ. Κωνσταντίνο Μπίθα, Καθηγητή του Τμήματος Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου, τόσο για την υποστήριξη κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διατριβής, όσο και για τη λεπτομερή επισκόπηση αυτής με την ολοκλήρωσή της, τα εποικοδομητικά σχόλια που εμπλούτισαν το τελικό αποτέλεσμα και την υποστήριξη από τη δική του σκοπιά, μεταφέροντας την εμπειρία του σε θέματα πρακτικής εφαρμογής του συμμετοχικού σχεδιασμού σε διάφορους τύπους προβλημάτων από την Αμερικανική πραγματικότητα.

Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω και τα υπόλοιπα μέλη της Επταμελούς Εξεταστικής Επιτροπής της παρούσας διατριβής για την υποστήριξή τους, άμεση ή έμμεση, στην ολοκλήρωσή της. Πιο συγκεκριμένα, θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον κ. Ανέστη Γουργιώτη, Επίκουρο Καθηγητή του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, με τον οποίο είχα την τιμή να συνεργαστώ στο Υπουργείο Περιβάλλοντος, Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής στο πλαίσιο της πρακτικής μου άσκησης ως φοιτητή του παραπάνω Τμήματος. Η μακρόχρονη εμπειρία του στο εν λόγω Υπουργείο σε πεδία εφαρμογής της διατριβής, η επιστημονική του γνώση στα εν λόγω πεδία, η διαρκής υποστήριξή του σε ζητήματα που άπτονται του χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού και των συμμετοχικών προσεγγίσεων συνέβαλαν καθοριστικά στη διερεύνηση επιμέρους διαστάσεων της διατριβής και σημάδεψαν μία δημιουργική και παραγωγική συνεργασία. Σημαντική ήταν και η συνεισφορά στο παρόν πόνημα του κ. Χρυσόστομου Δούκα, Αναπληρωτή Καθηγητή της Σχολής Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών του ΕΜΠ. Η δυνατότητα που μου έδωσε να παρακολουθήσω κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διατριβής τις διαλέξεις του μαθήματος ‘Συστήματα Λήψης Αποφάσεων’ στο Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών του ΕΜΠ ‘Περιβάλλον και Ανάπτυξη’ καθώς και οι διεξοδικές μας συζητήσεις και οι πολύτιμες συμβουλές του σχετικά με τα Συστήματα Υποστήριξης Αποφάσεων συνέβαλαν καθοριστικά στη δυνατότητα ανάπτυξης, στην παρούσα διατριβή, του Συστήματος Υποστήριξης Αποφάσεων για εφαρμογή σε προβλήματα συμμετοχικού χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού. Θερμές ευχαριστίες θα ήθελα τέλος να απευθύνω επίσης στα μέλη της Επταμελούς Επιτροπής κ. Κωνσταντίνο Σερράο, Καθηγητή της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του ΕΜΠ, για την υποστήριξή του σε πεδία του χωρικού

σχεδιασμού που άπτονται του θέματος της παρούσας διατριβής· και κα. Παναγιώτα Θεοδωρά, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια της Σχολής Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του ΕΜΠ, για την υποστήριξη και συμβολή της στο πεδίο των σύγχρονων θεωριών και πρακτικών του χωρικού σχεδιασμού.

Πρόσθετα, για τη δραστηριοποίησή μου το τελευταίο διάστημα ως ερευνητικού συνεργάτη στο Εργαστήριο Τηλεπισκόπησης και Εφαρμογών σε Αστικό και Φυσικό Περιβάλλον του Ινστιτούτου Υπολογιστικών Μαθηματικών του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ), θερμές ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στον κ. Νεκτάριο Χρυσουλάκη, Διευθυντή Ερευνών στο εν λόγω Ινστιτούτο του ΙΤΕ, για τις ευκαιρίες που μου έδωσε να εφαρμόσω τη γνώση που αποκτήθηκε στο πλαίσιο της διατριβής καθώς και για την εμπιστοσύνη και την υποστήριξή του στο πλαίσιο της συνεργασίας μας. Συγκεκριμένα, οι ευκαιρίες που μου έδωσε στη διοργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών σε καινοτόμα πεδία του χωρικού σχεδιασμού στο πλαίσιο ευρωπαϊκών προγραμμάτων (ThinkNature Horizon 2020 Project κ.ά.) αποτέλεσαν πολύτιμη παρακαταθήκη και συνέβαλαν στην περαιτέρω διεύρυνση της σκέψης μου γύρω από τα θέματα και τις δυνατές εφαρμογές του συμμετοχικού χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού. Ευχαριστίες θα ήθελα επίσης να απευθύνω στον Καθηγητή Carlos Nunes Silva, Institute of Geography and Spatial Planning, University of Lisbon, για την εποικοδομητική συνεργασία, τις συμβουλές και την υποστήριξή του με βιβλιογραφικό υλικό αλλά και την εμπειρία που αποκτήθηκε στο πλαίσιο της συμμετοχής μου στο 3^{ο} Διεθνές Συνέδριο 'Urban e-Planning' (Λισσαβώνα, 3-4 Απριλίου 2018) σε θέματα συμμετοχής στον χωρικό σχεδιασμό και τον ρόλο των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας. Ιδιαίτερα χρήσιμα ήταν επίσης τα σχόλια του στην προσέγγιση της διατριβής, που οδήγησαν στη δημοσίευση μέρους αυτής στο έγκριτο επιστημονικό περιοδικό 'International Journal of e-Planning Research'.

Ουσιαστικοί υποστηρικτές αυτής της προσπάθειας ήταν και οι συνεργάτες στη Μονάδα Χωρικού Σχεδιασμού που συνέβαλαν με τον ενθουσιασμό τους, τις εποικοδομητικές τους απόψεις, τις ατέρμονες συζητήσεις στο γραφείο και αλλού, να εξειδικεύσω το αντικείμενο της έρευνας και να προσεγγίσω δημιουργικά τη σχετική μεθοδολογία και τα αποτελέσματά της. Ανάμεσα σε αυτούς, ιδιαίτερο ρόλο έχει η Μαρία Παναγιωτοπούλου, με την οποία ξεκινήσαμε μαζί αυτή την πορεία στη ΣΑΤΜ.

Σημαντικός παράγοντας για την ολοκλήρωση αυτής της διατριβής υπήρξε η οικονομική αρωγή του ΕΜΠ με τη χορήγηση υποτροφίας για εκπόνηση διδακτορικής διατριβής μέσω του Ειδικού Λογαριασμού Κονδυλίων Έρευνας για 4 έτη, για την οποία είμαι ευγνώμων. Σημαντική ήταν και η συμβολή και οικονομική υποστήριξη του Θωμαΐδειου Βραβείου στο

πλαίσιο δημοσίευσης εργασίας μου σε αναγνωρισμένο επιστημονικό περιοδικό· αλλά και η οικονομική υποστήριξη της Διεθνούς Γεωγραφικής Ένωσης (International Geographical Union) με τη χορήγηση υποτροφίας για τη συμμετοχή στο διεθνές συνέδριο, που διοργάνωσε η ίδια στην Κρακοβία (18-22 Αυγούστου 2014) με θέμα 'Changes, Challenges, Responsibility'. Για τη χορήγηση της τελευταίας υποτροφίας ουσιαστική ήταν και η συμβολή του Καθηγητή Mark Wilson (Michigan State University).

Η προσπάθεια που απαιτείται για την ολοκλήρωση του πονήματος μιας διδακτορικής διατριβής και η πίεση που ασκείται σε διάφορες χρονικές στιγμές εξ αιτίας δυσκολιών απαιτεί όμως και σημαντική ψυχολογική υποστήριξη. Για την υποστήριξη, την κατανόηση, την υπομονή και την ενθάρρυνσή θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα τη Βαγγελιώ. Μου έδωσε απλόχερα τη δύναμη, την ισορροπία και την ηρεμία που χρειαζόμουν όλο το διάστημα εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής. Για την αμέριστη υποστήριξή τους θέλω επίσης να ευχαριστήσω και τους γονείς μου, τους ανθρώπους που είχαν καθοριστικό ρόλο στη μέχρι σήμερα πορεία μου με την υποδειγματική στάση τους και τα απαραίτητα πνευματικά και υλικά εφόδια που μου έδωσαν για να επικεντρωθώ απρόσκοπτα στην επιστημονική μου προσπάθεια και τους στόχους μου. Ιδιαιτέρως, ευχαριστώ ακόμη τη μητέρα μου, η οποία με την ιδιότητα της φιλολόγου αφιέρωσε χρόνο για να ελέγξει γλωσσικά το κείμενο της διατριβής. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον αδερφό μου για την υποστήριξη με τις γνώσεις και τις συμβουλές του στο πλαίσιο εκοπόνησης της διατριβής μου. Πραγματικό στήριγμα και συμπαραστάτες σε αυτή την προσπάθεια ήταν τέλος οι φίλοι, με τους οποίους μοιράστηκα χαρές, αγωνίες, σκέψεις και προβληματισμούς όλα αυτά τα χρόνια. Στο τέλος αυτής της διαδρομής τους ευχαριστώ θερμά.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ 15

EXTENDED ABSTRACT 16

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ 19

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ 20

1.1. Πεδίο Ενασχόλησης Διδακτορικής Διατριβής 20

1.2. Σκοπός και Στόχοι Διδακτορικής Διατριβής 22

1.3. Ερευνητικά Ερωτήματα και Υποθέσεις Εργασίας Διδακτορικής Διατριβής 24

1.4. Καινοτομία και Συνεισφορά Διδακτορικής Διατριβής 25

1.5. Μεθοδολογία και Δομή Διδακτορικής Διατριβής 26

2. ΧΩΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ 31

2.1. Χωρικός και Αναπτυξιακός Σχεδιασμός 32

2.1.1. Ιστορική διαδρομή και εξέλιξη περιεχομένου του σχεδιασμού 33

2.1.2. Βασικές αρχές και αξίες του σχεδιασμού 36

2.1.3. Αντικείμενο και κύριες κατηγοριοποιήσεις του σχεδιασμού 38

2.1.4. Κλίμακα αναφοράς και χωρικοί δρώντες 43

2.1.5. Στάδια σχεδιαστικής διαδικασίας 45

2.1.6. Προσεγγίσεις του σχεδιασμού 53

2.2. Η Έννοια της Συμμετοχής 59

2.2.1. Η συμμετοχή από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα 61

2.2.2. Οι διεθνείς και ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες 62

2.2.3. Στόχοι και βασικές αρχές συμμετοχής 65

2.2.4. Τύποι και επίπεδα συμμετοχής 68

2.3. Εμβάθυνση στην Προσέγγιση του Συμμετοχικού Σχεδιασμού 73

2.3.1. Εμπλεκόμενοι 74

2.3.2. Σχεδιασμός συμμετοχικής διαδικασίας 80

2.3.3. Πλεονεκτήματα - Μειονεκτήματα συμμετοχικού σχεδιασμού 88

2.4. Συμπεράσματα 90

3. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ/ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ 92

3.1. Παράγοντες Κατάστασης 94

3.1.1. Παράγοντες θέματος 97

3.1.2. Παράγοντες συμμετεχόντων 114

3.1.3. Παράγοντες διοργανωτή 123

3.2. Παράγοντες Απόφασης 130

3.2.1. Γενικοί παράγοντες 133

3.2.2. Ειδικοί παράγοντες 145

3.3. Συμπεράσματα 156

4. ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ 159

4.1. Μέθοδοι Αναγκαίας Εμπλοκής Κοινού 163

4.1.1. Μέθοδος '21st Century Town Meeting' 163

4.1.2. Μέθοδος 'Charrette' 170

4.1.3. Μέθοδος 'Citizens' Jury' 180

4.1.4. Μέθοδος 'Consensus Conference' 192

4.1.5. Μέθοδος 'Deliberative Polling' 203

4.1.6. Μέθοδος 'Future Workshop' 215

4.1.7. Μέθοδος 'Planning Cells' 224

4.2. Μέθοδοι Πιθανής Εμπλοκής Κοινού 234

4.2.1. Μέθοδος 'Focus Groups' 234

4.2.2. Μέθοδος 'Participatory Modelling' 246

4.2.3. Μέθοδος 'Participatory Monitoring and Evaluation' 255

4.2.4. Μέθοδος 'Scenario Workshop' 265

4.2.5. Μέθοδος 'World Cafe' 277

4.3. Μέθοδοι Εμπλοκής Άλλων Τύπων Συμμετεχόντων 287

4.3.1. Μέθοδος 'Delphi' 287

4.3.2. Μέθοδος 'Expert Panel' 299

4.3.3. Μέθοδος 'Policy Exercises' 308

4.4. Συμπεράσματα 323

5. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ 325

5.1. Βάση Γνώσης 326

5.1.1. Συλλογή τιμών χαρακτηριστικών συμμετοχικών μεθόδων 326

5.1.2. Προτυποποίηση τιμών χαρακτηριστικών συμμετοχικών μεθόδων 328

5.2. Διαδικασία Επιλογής Συμμετοχικών Μεθόδων 330

5.2.1. Προετοιμασία διαδικασίας 330

5.2.2. Φάσεις και βήματα διαδικασίας 332

5.3. Έλεγχος, Αξιολόγηση και Βελτιστοποίηση Συστήματος 336

5.3.1. Έλεγχος συστήματος 336

5.3.2. Αξιολόγηση και βελτιστοποίηση συστήματος 337

5.4. Διαδικτυακό Σύστημα Υποστήριξης Αποφάσεων 339

5.4.1. Ενημερωτικές λειτουργίες 340

5.4.2. Διαδραστικές λειτουργίες 342

5.4.3. Συναφείς διαδικτυακοί τόποι 342

5.5. Συμπεράσματα 346

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 348

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 353

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 385

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 3.1: Ενδεικτική ορολογία που χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία για τα συστατικά στοιχεία της συμμετοχικής διαδικασίας. 94
Πίνακας 3.2: Ενδεικτική ορολογία που χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία για τους παράγοντες κατάστασης. 95
Πίνακας 3.3: Ενδεικτική ορολογία που χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία για τους παράγοντες απόφασης. 131
Πίνακας 4.1: Οι κυριότερες συμμετοχικές μέθοδοι, που περιγράφονται ακολούθως και τα αντίστοιχα υποστηρικτικά εργαλεία, με τα οποία μπορούν να συνδυαστούν. 161
Πίνακας 4.2: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου '21st Century Town Meeting'. 164
Πίνακας 4.3: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Charrette'. 171
Πίνακας 4.4: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Citizens' Jury'. 182
Πίνακας 4.5: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Consensus Conference''. 194
Πίνακας 4.6: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Deliberative Polling'. 204
Πίνακας 4.7: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Future Workshop' 216
Πίνακας 4.8: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Planning Cells'. 226
Πίνακας 4.9: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Focus Groups'. 236
Πίνακας 4.10: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Participatory Modelling'. 248
Πίνακας 4.11: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Participatory Monitoring and Evaluation'. 257
Πίνακας 4.12: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Scenario Workshop'. 266
Πίνακας 4.13: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'World Cafe'. 278
Πίνακας 4.14: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Delphi'. 289
Πίνακας 4.15: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Expert Panel'. 300
Πίνακας 4.16: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Policy Exercises'. 310
Πίνακας 5.1: Αντιστοίχιση παραγόντων επιλογής εργαλείων συμμετοχής με χαρακτηριστικά των συμμετοχικών μεθόδων. 327
Πίνακας 5.2: Τα τελικά αποτελέσματα που προκύπτουν από το ΣΕΚΕΣ και η σύνδεσή τους με τα διαφορετικά επίπεδα αβεβαιότητας και το πλήθος των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων. 335

Πίνακας 5.3: Πλήθος κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων για κάθε ζήτημα ΧΑΣ, όπως αποτυπώθηκε από τον κάθε χρήστη μέσω των παραγόντων επιλογής (κατάστασης και απόφασης). 337
Πίνακας 5.4: Συνοπτική περιγραφή θετικών και αρνητικών στοιχείων για το ΣΕΚΕΣ, όπως αποτυπώθηκαν από τους χρήστες. 338
Πίνακας 5.5: Πεδίο αναφοράς και κριτήρια επιλογής που χρησιμοποιούνται ανά διαδικτυακό τόπο σχετικά με τον συμμετοχικό σχεδιασμό. 345

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1.1: Στάδια υλοποίησης / δομή διδακτορικής διατριβής. 27
Εικόνα 2.1: Τα στάδια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και η διασύνδεσή τους. 46
Εικόνα 2.2: Σύνδεση επιπέδων συμμετοχής. 70
Εικόνα 2.3: Κατηγοριοποίηση εμπλεκομένων. 75
Εικόνα 3.1: Τα συστατικά στοιχεία της συμμετοχικής διαδικασίας (‘θέμα’, ‘συμμετέχοντες’ και ‘διοργανωτής’) σε σύνολα και τα υποσύνολά τους (1-7). 94
Εικόνα 3.2: Οι παράγοντες κατάστασης – υποσύνολα 1-6 – των συστατικών στοιχείων της συμμετοχικής διαδικασίας. 97
Εικόνα 3.3: Οι παράγοντες κατάστασης του συστατικού στοιχείου ‘θέμα’ – υποσύνολα 1, 4 και 6 – της συμμετοχικής διαδικασίας. 99
Εικόνα 3.4: Οι παράγοντες κατάστασης του συστατικού στοιχείου ‘συμμετέχοντες’ – υποσύνολα 2, 4 και 5 – της συμμετοχικής διαδικασίας. 115
Εικόνα 3.5: Οι παράγοντες κατάστασης του συστατικού στοιχείου ‘διοργανωτής’ – υποσύνολα 3, 5 και 6 – της συμμετοχικής διαδικασίας. 124
Εικόνα 3.6: Οι παράγοντες απόφασης – υποσύνολο 7 – της συμμετοχικής διαδικασίας. 133
Εικόνα 3.7: Το σύνολο των παραγόντων επιλογής κατάλληλων εργαλείων. 158
Εικόνα 4.1. Αναπαράσταση των δομικών στοιχείων μιας μεθοδολογίας στο πλαίσιο της συμμετοχικής προσέγγισης του ΧΑΣ. 160
Εικόνα 4.2: Στάδια διαδικασίας μεθόδου ‘21st Century Town Meeting’ και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 165
Εικόνα 4.3: Στάδια διαδικασίας μεθόδου ‘Charrette’ και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 174

Εικόνα 4.4: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Citizens' Jury' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 185
Εικόνα 4.5: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Consensus Conference' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 196
Εικόνα 4.6: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Deliberative Polling' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 208
Εικόνα 4.7: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Future Workshop' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 219
Εικόνα 4.8: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Planning Cells' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 227
Εικόνα 4.9: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Focus Groups' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 238
Εικόνα 4.10: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Participatory Modelling' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 250
Εικόνα 4.11: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Participatory Monitoring and Evaluation' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 261
Εικόνα 4.12: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Scenario Workshop' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 269
Εικόνα 4.13: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'World Cafe' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 280
Εικόνα 4.14: Στάδια διαδικασίας κλασικής εκδοχής μεθόδου 'Delphi' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 292
Εικόνα 4.15: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Expert Panel' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 302
Εικόνα 4.16: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Policy Exercises' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία. 312
Εικόνα 5.1: Δομικά και λειτουργικά στοιχεία ΣΕΚΕΣ. 326
Εικόνα 5.2: Η σειρά υλοποίησης των βημάτων της διαδικασίας επιλογής συμμετοχικών μεθόδων και η διάκρισή τους μεταξύ κύριας και προκαταρκτικής φάσης και μεταξύ αλληλεπίδρασης χρήστη - ΣΕΚΕΣ και λειτουργιών ΣΕΚΕΣ. 333
Εικόνα 5.3: Οι ενημερωτικές και διαδραστικές λειτουργίες της ΔΕΣ2. 340
Εικόνα 5.4: Το περιβάλλον της αρχικής σελίδας της ΔΕΣ2. 341
Εικόνα 5.5: Το περιβάλλον της αρχικής σελίδας του ΣΕΚΕΣ. 343

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες καταγράφεται μια σημαντική στροφή των Κέντρων Λήψης Αποφάσεων (ΚΛΑ) προς τη διεύρυνση της συμμετοχής του κοινού και άλλων ομάδων συμμετεχόντων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Ταυτόχρονα, σημαντικές αλλαγές σημειώνονται στα ζητήματα του Χωρικού και Αναπτυξιακού Σχεδιασμού (ΧΑΣ), όπου η συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αποκτά καθοριστικό ρόλο και δίνει τη δυνατότητα ολοκλήρωσης της επιστημονικής με την εμπειρική γνώση για τη διαμόρφωση αποτελεσματικότερων πολιτικών μέσα στο εκάστοτε ισχύον θεσμικό πλαίσιο με όρους βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας. Ωστόσο, η **συμμετοχική προσέγγιση του ΧΑΣ**, παρά τη θεσμοθέτησή της σε διαφορετικά πεδία λήψης απόφασης αλλά και τη σταδιακή κατανόηση της χρησιμότητάς της, δεν έχει ακόμα την αναμενόμενη εξέλιξη σε πρακτικό επίπεδο. Ανάμεσα στους διάφορους παράγοντες, που επιβραδύνουν την πορεία μετάβασης σε αυτό το νέο υπόδειγμα σχεδιαστικών διαδικασιών, εντοπίζεται το σημαντικό έλλειμμα στη θεωρητική γνώση και τα μεθοδολογικά εργαλεία, που καθιστούν τη συμμετοχή μία ουσιαστική και δομημένη διαδικασία. Το έλλειμμα αυτό δυσχεραίνει την επιλογή των πλέον κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων ανάλογα με το σχεδιαστικό πρόβλημα που έχει τεθεί και την αποτελεσματική χρήση αυτών για τη διαχείριση του εκάστοτε σχεδιαστικού προβλήματος.

Η παρούσα διατριβή αποσκοπεί να καλύψει αυτό το έλλειμμα, προσφέροντας στα ΚΛΑ και τους ειδικούς του ΧΑΣ ένα διαδικτυακό Σύστημα Υποστήριξης Αποφάσεων με την ονομασία **Διαδικτυακή Εργαλειοθήκη Συμμετοχικού Σχεδιασμού (ΔΕΣ2)**, για την υποστήριξη επιλογών σχετικών με ζητήματα που ανακύπτουν στο πλαίσιο της υλοποίησης συμμετοχικών διαδικασιών. Μεταξύ των λειτουργιών που παρέχει η ΔΕΣ2, το Σύστημα Επιλογής Κατάλληλων Εργαλείων Συμμετοχής (ΣΕΚΕΣ) έχει καταλυτικό ρόλο, διευκολύνοντας τους πιθανούς διοργανωτές συμμετοχικών διαδικασιών στη δόμηση των σχετικών μεθοδολογιών. Για την ανάπτυξη του ΣΕΚΕΣ και της ΔΕΣ2, προηγήθηκε ο καθορισμός των ερευνητικών στοιχείων και της σχετικής μεθοδολογίας, η ανάλυση του θεωρητικού πλαισίου του επιστημονικού πεδίου, η διερεύνηση των παραγόντων που δύναται να επηρεάσουν την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής σε διάφορα σχεδιαστικά προβλήματα, η ανάλυση των σημαντικότερων και συχνότερα χρησιμοποιούμενων συμμετοχικών μεθόδων, η δόμηση βάσης γνώσης με τα χαρακτηριστικά αυτών των μεθόδων και η ανάπτυξη της διαδικασίας επιλογής των κατάλληλων μεθόδων.

EXTENDED ABSTRACT

In recent decades, there has been a significant shift of Decision-Making Centres (DMC) towards expanding the participation of public and other stakeholders' groups in decision-making processes. This shift contributes to the enrichment of these processes by embedding the different perspectives, priorities and expectations of participants into the planning endeavours and outcomes, serving thus the more effective management of contemporary planning problems and the transition to a 'bottom-up' decision-making model. At the same time, significant changes are taking place in the context of Spatial and Developmental Planning (SDP), rendering collection and elaboration of distributed knowledge as well as attainment of social consensus in planning outcomes a crucial issue towards achieving sustainability and resilience. More specifically, planning efforts are nowadays conducted within an increasingly uncertain and complex external environment, within which various planning problems have become more intense and demand sustainable and resilient solutions; while they have also to compromise conflicting interests of the various social groups in seeking to resolve SPD problems. In such a context, **participation in the planning process** acquires a decisive role and enables the integration of scientific and empirical knowledge through interaction and information exchange among a variety of actors engaged; benefiting both the society and DMC perspectives, and formulating more effective policies in alignment with the current institutional framework.

However, the participatory approach of the SDP, despite its institutionalisation in different decision-making fields and the gradual realisation of its value in the planning discipline, has not yet demonstrated the expected outcomes as far as its practical implementation is concerned. In particular, many participatory efforts are not adequately structured and planned, taking into account relative knowledge; while in many cases they are implemented as means for legitimizing predetermined decisions of the DMC. In general, a certain deficit of relevant theoretical and practical knowledge is noticed, complicating, among others, the effective design and implementation of participatory processes by potential coordinators, such as planners and/or decision makers. Such a design of a participatory process implies a number of decisions that need to be made as to a range of issues, e.g. purpose, type of participants, resources, timetable, planning core issue, etc.; and needs specific knowledge, usually not sufficiently disposed by relative planning professionals or decision makers. Additionally, a critical decision in this respect is associated with the

selection of proper participatory methods and other supporting tools for developing a concrete participatory methodology for managing each specific SDP problem. This is of noticeable importance for the success of participatory SDP and rests upon: a) contextual and decision factors relevant to the planning issue at hand, type of participants engaged, and attributes of the coordinator of the planning process; and b) attributes of the participatory methods per se.

The present dissertation attempts to cope with this deficit by offering DMC and SDP experts an online Decision Support System, entitled **e-Toolkit Implementing Participatory Planning Platform** (e-TIP3). The scope of e-TIP3 is to support specific choices of the above mentioned professionals when confronted with the design and implementation of participatory planning processes. The proposed platform is featured to provide, in a systematic and comprehensive manner, the basic knowledge and the necessary participation tools for effectively managing various SDP problems through participatory processes. Hence, it provides both informative and interactive functions, which target the sharing of knowledge with regard to the theoretical ground of participatory planning; the support of interaction among its users; and the guidance towards the selection of the most relevant, to each single SDP problem, participatory methods. Among the functions inherent in e-TIP3, the System for the Selection of Appropriate Participation Tools (SSAPT) has a catalytic role. Its main function is to support potential coordinators of participatory processes in their efforts to select the most relevant participation tools for embedding them into the various stages of relevant participatory planning methodologies. Particularly, SSAPT embeds an integrated knowledge base, capable of supporting choice of relevant participatory methods, a stepwise tools' selection process and a friendly users' interface.

For the development of SSAPT and e-TIP3, the following **research steps** were accomplished:

- At a first step, the relevant research questions and hypotheses as well as the research methodology were firstly defined.
- Then the theoretical ground of the dissertation was set, elaborating on a number of themes associated with the concept of participation, the SDP and the participatory SDP processes.
- This was followed by the exploration of the factors influencing the selection of appropriate participation tools in various SDP problems (selection factors), which were further classified into different types.

- As a next step, the most important and frequently used participatory methods were analysed, by illuminating their attributes, implementation process, indicative SDP case studies these were applied, as well as supportive participation tools that are linked to each single participatory method. Furthermore, identification and standardisation of the values of their attributes is carried out at this step.
- Based on the previous steps, a knowledge base was developed aiming at bridging attributes of SDP problems with those of a number of the most important and frequently used participatory methods, presented at the previous step.
- Next comes the design and deployment of the architecture of the System for the Selection of Appropriate Participation Tools (SSAPT) for selecting the appropriate participatory methods in SDP problems.
- Finally, the proposed system was tested and assessed by a number of SDP professionals; and was optimized according to the experience gained and the comments deliveredby them, by means of certain improvements in order to increase its usefulness and validity.

The innovative aspects of this dissertation lie on: i) the integration of knowledge from different scientific fields into a conceptual framework, serving the needs of participatory spatial and developmental planning as the mainstream in current planning endeavours; and ii) the support of this framework by Web-based tools (i.e. SSAPT and e-TIP3) that are capable of guiding specific choices with regard to participatory methods and supportive techniques for the effective implementation of SDP participatory processes by researchers or DMC executives, who may lack the relevant knowledge and/or experience. These aforementioned innovative aspects and the tools developed in this dissertation can have short, medium and longer term repercussions, namely: in a short term, they can increase the stock of the current theoretical and applied scientific knowledge as to the participatory SDP; in a medium term, they can support the attractiveness of SDP participatory procedures and improve their efficiency; and finally, in the long term, they can contribute to the dissemination and consolidation of a participatory SDP culture, broadening thus relevant empirical applications and featuring a more pluralistic SDP paradigm.

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

ΓΣΠ	Γεωγραφικό/ά Σύστημα/τα Πληροφοριών
ΔΕΣ2	Διαδικτυακή Εργαλειοθήκη Συμμετοχικού Σχεδιασμού
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΚΛΑ	Κέντρο/α Λήψης Αποφάσεων
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική/ες Οργάνωση/εις
ΜΜΕ	Μέσο/α Μαζικής Ενημέρωσης
ΜΠΕ	Μέσο/α Πληροφορίας και Επικοινωνίας
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΣΕΚΕΣ	Σύστημα Επιλογής Κατάλληλων Εργαλείων Συμμετοχής
ΣΥΑ	Σύστημα/τα Υποστήριξης Αποφάσεων
ΤΠΕ	Τεχνολογία/ες Πληροφορίας και Επικοινωνίας
ΧΑΣ	Χωρικός και Αναπτυξιακός Σχεδιασμός

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο εισαγωγικό αυτό κεφάλαιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής σκιαγραφείται το αντικείμενο και οι στόχοι της· τίθενται τα ερευνητικά ερωτήματα και οι υποθέσεις εργασίας, που γίνονται στο πλαίσιο της διατριβής· περιγράφονται τα καινοτόμα χαρακτηριστικά και η συνεισφορά της στο επιστημονικό γίγνεσθαι στο αντικείμενο του συμμετοχικού χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού (ΧΑΣ) αλλά και στην πρακτική της εφαρμογής του· ενώ τέλος, σκιαγραφείται η μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθήθηκε.

1.1. Πεδίο Ενασχόλησης Διδακτορικής Διατριβής

Τις τελευταίες δεκαετίες καταγράφεται μια σημαντική στροφή των Κέντρων Λήψης Αποφάσεων (ΚΛΑ) προς τη διεύρυνση της **συμμετοχής** του κοινού και άλλων ομάδων συμμετεχόντων στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Στόχος της διεύρυνσης αυτής είναι η **συμπερίληψη** των διαφορετικών οπτικών, προτεραιοτήτων και προσδοκιών των παραπάνω ομάδων στη χάραξη πολιτικής και την ανάπτυξη και εφαρμογή σχεδίων, προγραμμάτων κ.λπ., τα οποία ολοκληρώνουν την επιστημονική με την εμπειρική γνώση για τη διαμόρφωση αποτελεσματικότερων πολιτικών, μέσα στο εκάστοτε ισχύον θεσμικό πλαίσιο. Η στροφή αυτή αποτελεί, μεταξύ άλλων, το αποτέλεσμα:

- Του διαρκώς εντεινόμενου, σε διεθνές επίπεδο, προβληματισμού σχετικά με την αναγκαιότητα της συμμετοχής στη διαχείριση των σύγχρονων προβλημάτων για την επίτευξη στόχων **βιωσιμότητας και ανθεκτικότητας**, με απαρχή τον ρόλο της στη διαχείριση των οξυμμένων περιβαλλοντικών προκλήσεων· και, στη συνέχεια, την επέκταση του προβληματισμού αυτού σε προβλήματα κοινωνικού, αναπτυξιακού, χωρικού, τεχνολογικού, κ.λπ. χαρακτήρα (Machina 1987, Simon κ.ά. 2015, Stratigea και Giaoutzi 2012, United Nations 2015, Wong 2015, Στρατηγέα 2015).
- Των αλλαγών που παρατηρούνται σήμερα στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και ειδικότερα της παρατηρούμενης μετάβασης από ένα ‘από πάνω προς τα κάτω’ σε ένα ‘**από κάτω προς τα πάνω**’ μοντέλο λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικής. Στο νέο αυτό μοντέλο, οι φορείς τοπικής διοίκησης και οι τοπικές κοινωνίες διαδραματίζουν ουσιαστικό ρόλο στη λήψη των αποφάσεων. Η μετάβαση αυτή, που συνοδεύεται ή αποτελεί το προϊόν της θεσμοθέτησης των συμμετοχικών διαδικασιών στις διαδικασίες

λήψης αποφάσεων σε διάφορους τομείς και προβλήματα, συνιστά το αποτέλεσμα του προαναφερθέντος προβληματισμού για την αντιμετώπιση σύγχρονων προκλήσεων και προβλημάτων, που διατρέχουν από την παγκόσμια έως την τοπική κλίμακα (Carver 2001, Fishkin 1995, Holms 2011, Smith και Wales 1999, Σωμαράκης 2013, Σωμαράκης κ.ά. 2016).

- Των ραγδαίων εξελίξεων και της διείσδυσης των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) στα διάφορα επίπεδα λήψης απόφασης και στα κοινωνικά δρώμενα. Η επίδραση των ΤΠΕ συνεπάγεται, μεταξύ άλλων, τη διεύρυνση της πρόσβασης των κοινωνικών ομάδων σε πληροφορία αλλά και την ενίσχυση της αλληλεπίδρασης μεταξύ ατόμων/ομάδων και μεταξύ αυτών και των φορέων διοίκησης. Τα παραπάνω συμβάλλουν στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των ομάδων που εμπλέκονται, ενώ ταυτόχρονα καθιστούν τους πολίτες κοινωνούς των προκλήσεων και προβλημάτων και πρωταγωνιστές των λύσεών τους. Οι εξελίξεις αυτές καταγράφονται ανάγλυφα μέσα από τη διείσδυση των ΤΠΕ σε ζητήματα χωρικού σχεδιασμού, ενώ ιδιαίτερη έμφαση αποκτούν στο πλαίσιο της διαχείρισης των προβλημάτων του αστικού χώρου, μέσα και από την ανάδειξη της έννοιας της ‘έξυπνης πόλης’ (Bell 2017, Coe κ.ά. 2001, Lara κ.ά. 2016, Lombardi κ.ά. 2012, Stratigea κ.ά. 2015, 2017).

Ταυτόχρονα, σημαντικές αλλαγές σημειώνονται στα ζητήματα του **ΧΑΣ**, όπου η συμμετοχή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αποκτά ιδιαίτερο ρόλο, κυρίως εξαιτίας της:

- Αυξανόμενης **αβεβαιότητας και πολυπλοκότητας** του ευρύτερου περιβάλλοντος εντός του οποίου λαμβάνονται αποφάσεις αλλά και του ευρύτατου φάσματος των σχεδιαστικών προβλημάτων (π.χ. σε αστική, περιαστική, περιφερειακή, εθνική ή υπερεθνική κλίμακα· στον χερσαίο, τον παράκτιο ή τον θαλάσσιο χώρο ή ακόμη σε συνδυασμό αυτών· σε θέματα υποδομών ή θέματα τομεακού ενδιαφέροντος, κ.λπ.) (Balint κ.ά. 2011, Funtowicz και Ravetz 1994, Hines και Bishop 2006). Στο πλαίσιο αυτό, ως σημαντική αναδεικνύεται η ανάγκη συλλογής πληροφορίας και κατανεμημένης γνώσης από ευρύτερες κοινωνικές ομάδες για τον εμπλουτισμό τόσο του περιεχομένου του σχεδιασμού όσο και της ίδιας της διαδικασίας αυτού. Απώτερο στόχο αποτελεί η αναβάθμιση και των δύο και η εξ αυτής βελτίωση του τελικού προϊόντος του σχεδιασμού καθώς και η αύξηση της αποτελεσματικότητας των σχεδιαστικών παρεμβάσεων και πολιτικών στο πεδίο της εφαρμογής τους (Haklay 2013, Hare κ.ά. 2003, Krommyda κ.ά. 2019, Panagiotopoulou κ.ά. 2018, Van den Hove 2000, Σωμαράκης κ.ά. 2016).

- Ένταση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και της συνειδητοποίησης από τα ΚΛΑ του ρόλου της συμμετοχής ως εργαλείου **ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης** για: την ωρίμανση των πολιτών, την κατανόηση των επιπτώσεων των προτύπων συμπεριφοράς τους και εν τέλει την αλλαγή των συμπεριφορών αυτών και την ανάληψη ατομικής ευθύνης (Creighton 2005, Gómez-Álvarez κ.ά. 2018, IIED 1994, Somarakis κ.ά. 2019, World Bank 1996, Σωμαράκης και Στρατηγέα 2018), έτσι ώστε να γίνει πράξη η ρήση 'think global act local'.
- Ανάγκης αντιμετώπισης/διαχείρισης των **αντιθέσεων/συγκρούσεων** ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες στο πλαίσιο της επίλυσης χωρικών, αναπτυξιακών και άλλων προβλημάτων· και της θεώρησης της συμμετοχικής προσέγγισης ως μηχανισμού επίλυσης αντιπαραθέσεων και διασφάλισης κοινωνικής ειρήνης (Bunders και Van Eijndhoven 1987, Creighton κ.ά. 1998, De Roo και Porter 2007, Elliott κ.ά. 2005, Klüver κ.ά. 2000, Στρατηγέα 2015).

Η υλοποίηση των παραπάνω απαιτεί: α) έναν διαφορετικό τρόπο προσέγγισης των προβλημάτων από τους φορείς διοίκησης και την επιστημονική κοινότητα αλλά και τον εμπλουτισμό της γνώσης τους γύρω από τη συμμετοχική σχεδιαστική προσέγγιση και β) την ενδυνάμωση φορέων, σχεδιαστών και πολιτών και την εκπαίδευσή τους σε δημοκρατικότερες και πλουραλιστικότερες διαδικασίες παραγωγής πολιτικών καθώς και την αξιοποίηση πόρων για την υλοποίησή τους (Zait 2016). Ταυτόχρονα, η συμμετοχική προσέγγιση των σχεδιαστικών προβλημάτων συνιστά μία **πλατφόρμα αμοιβαίας μάθησης**, δια μέσου της οποίας όλοι οι εμπλεκόμενοι, μέσα από την αλληλεπίδραση και την ανταλλαγή πληροφορίας και γνώσης, αποκτούν καλύτερη αντίληψη της λειτουργίας των μελετώμενων χωρικών συστημάτων/οντοτήτων, των προβλημάτων που απαντώνται σε αυτά και των τρόπων με τους οποίους αυτά μπορούν να επιλυθούν (Harrison και Donnelly 2011). Η κατανόηση αυτή έχει θετικό αποτύπωμα στην εμπέδωση στην κοινωνία εννοιών, όπως η συμπερίληψη (inclusiveness), η αίσθηση του ανήκειν ή της κοινωνικής ενσωμάτωσης και συνοχής (sense of belonging) και η αίσθηση της κοινότητας (sense of community).

1.2. Σκοπός και Στόχοι Διδακτορικής Διατριβής

Η έννοια της συμμετοχής, όπως σκιαγραφήθηκε προηγουμένως, παρά την ευρεία αναγνώρισή της στο πλαίσιο του ΧΑΣ αλλά και γενικότερα, τη θεσμοθέτησή της σε διαφορετικά πεδία λήψης απόφασης αλλά και τη σταδιακή κατανόηση της χρησιμότητάς της στο πεδίο του

σχεδιασμού και της χάραξης πολιτικής, δεν φαίνεται να έχει ακόμη, στο πρακτικό επίπεδο, την αναγνώριση που της αρμόζει (Paskaleva κ.ά. 2017). Σημαντικές προσπάθειες στην παγκόσμια σκηνή έχουν ως αφετηρία τους τη δράση συλλογικοτήτων και πρωτοβουλιών πολιτών (Stratigea κ.ά. 2018), ενώ η εμπέδωση και αξιοποίηση της συμμετοχής από τους φορείς διοίκησης ακολουθεί πιο αργούς ρυθμούς· και δεν συνάδει με (Paskaleva κ.ά. 2017): α) τις αντίστοιχες εξελίξεις του θεωρητικού υποβάθρου της έννοιας της συμμετοχής και του ρόλου της στον σχεδιασμό και τη λήψη απόφασης και β) τις τεχνολογικές εξελίξεις, που υποστηρίζουν τη διεύρυνση της συμμετοχής και των σχετικών καναλιών επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης μεταξύ των σχεδιαστών, των ΚΛΑ, των ομάδων συμφερόντων και των λοιπών κοινωνικών ομάδων ενός τοπικού οικοσυστήματος.

Καλά σχεδιασμένες και στηριγμένες στη γνώση προσπάθειες των ΚΛΑ για την υιοθέτηση της συμμετοχικής προσέγγισης στον ΧΑΣ βρίσκονται ακόμη σε σχετική υστέρηση στις διάφορες περιοχές του πλανήτη, όπως και στη χώρα μας (Beriatos και Gourgiotis 2015, Participedia 2020). Σε αρκετές δε περιπτώσεις, όπου οι συμμετοχικές διαδικασίες λήψης απόφασης πρέπει να ακολουθούνται ως επιταγή του σχετικού νομοθετικού πλαισίου, φέρουν, στο επίπεδο της εφαρμογής, τον ‘μανδύα’ της ‘νομιμοποίησης’ της τελικής απόφασης και όχι αυτόν της ουσιαστικής εμπλοκής του κοινού στη διατύπωσή της για τη διασφάλιση της προστιθέμενης αξίας ή του εκδημοκρατισμού των εν λόγω διαδικασιών (Somarakis και Stratigea 2014, Σωμαράκης και Στρατηγέα 2015). Έτσι, μία σημαντική ευκαιρία για αποφάσεις που ολοκληρώνουν την επιστημονική και εμπειρική γνώση σε ένα δεδομένο περιβάλλον λήψης απόφασης φαίνεται να μην αξιοποιείται επαρκώς έως τώρα.

Ανάμεσα στους διάφορους παράγοντες που επιβραδύνουν την πορεία μετάβασης στο νέο αυτό υπόδειγμα, δηλαδή το ‘από κάτω προς τα πάνω’ μοντέλο διαχείρισης των σύγχρονων προβλημάτων και την υλοποίηση συμμετοχικών, δημοκρατικότερων και πλουραλιστικότερων σχεδιαστικών προσεγγίσεων, εντοπίζεται το σημαντικό **έλλειμμα** στη θεωρητική γνώση και τα μεθοδολογικά εργαλεία, που καθιστούν τη συμμετοχή μία ουσιαστική και δομημένη διαδικασία. Το έλλειμμα αυτό δυσχεραίνει την επιλογή των πλέον κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής, ανάλογα με το σχεδιαστικό πρόβλημα που έχει τεθεί· και την αποτελεσματική χρήση αυτών για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων στόχων και προσδοκώμενου αποτελέσματος (Somarakis και Stratigea 2019).

Ο **σκοπός** της παρούσας διατριβής είναι να καλύψει το έλλειμμα αυτό, προσφέροντας στα ΚΛΑ και τους ειδικούς του ΧΑΣ ένα **διαδικτυακό Σύστημα Υποστήριξης Αποφάσεων** (ΣΥΑ) με την ονομασία **Διαδικτυακή Εργαλειοθήκη Συμμετοχικού Σχεδιασμού** (ΔΕΣ2),

για την υποστήριξη επιλογών, σχετικών με ζητήματα που ανακύπτουν στο πλαίσιο της υλοποίησης συμμετοχικών διαδικασιών. Το σύστημα αυτό έχει σχεδιαστεί έτσι, ώστε να παρέχει, με έναν συστηματικό και ολοκληρωμένο τρόπο, τη γνώση και τα μεθοδολογικά εργαλεία τα οποία απαιτούνται για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των συμμετοχικών διαδικασιών σε διάφορα προβλήματα ΧΑΣ. Τον σκοπό αυτό υποστηρίζουν οι ακόλουθοι επιμέρους **στόχοι** της διατριβής οι οποίοι αναφέρονται:

- Στην εμβάθυνση και ολοκληρωμένη καταγραφή/περιγραφή του **συμμετοχικού ΧΑΣ** έτσι, ώστε να καταγραφούν και διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά του και ειδικότερα οι παράγοντες εκείνοι οι οποίοι αποτελούν τον 'οδηγό' για την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής (**παράγοντες επιλογής**).
- Στην καταγραφή και περιγραφή ενός σημαντικού αριθμού **συμμετοχικών μεθόδων** και των **υποστηρικτικών εργαλείων** που τις συνοδεύουν και αναφέρονται σε τεχνικές, άλλες μεθόδους και Μέσα Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΜΠΕ). Η καταγραφή και περιγραφή αυτή αποσκοπεί στη διεύρυνση του αποθέματος γνώσης των χρηστών των μεθόδων και στην καλύτερη κατανόηση των χαρακτηριστικών και του τρόπου εφαρμογής τους.
- Στην **οργάνωση και προτυποποίηση** του θεωρητικού υποβάθρου του συμμετοχικού ΧΑΣ και των σχετικών μεθόδων, με έμφαση στα χαρακτηριστικά τους που σχετίζονται με τους παράγοντες επιλογής, ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν σε ένα **Σύστημα Επιλογής Κατάλληλων Εργαλείων Συμμετοχής** (ΣΕΚΕΣ).
- Στη δημιουργία ενός **διαδικτυακού ΣΥΑ** (ΔΕΣ2), το οποίο είναι ικανό να παρέχει με έναν συστηματικό, ολοκληρωμένο και φιλικό προς τους χρήστες τρόπο, τη θεωρητική και πρακτική γνώση που απαιτείται για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των συμμετοχικών διαδικασιών σε διάφορα προβλήματα ΧΑΣ.

1.3. Ερευνητικά Ερωτήματα και Υποθέσεις Εργασίας Διδακτορικής Διατριβής

Βάσει του παραπάνω σκοπού και στόχων, η παρούσα διατριβή έρχεται να δώσει απάντηση στα ακόλουθα **ερευνητικά ερωτήματα**:

- Ποιοι είναι οι **παράγοντες επιλογής εργαλείων συμμετοχής** στα προβλήματα ΧΑΣ και **πώς αυτοί μπορούν να κατηγοριοποιηθούν**;
- Πώς μπορούν οι παράγοντες αυτοί να αξιοποιηθούν από το ΣΕΚΕΣ, ώστε να μπορούν να καθοδηγήσουν τους χρήστες του στην κατάλληλη **επιλογή συμμετοχικών μεθόδων**;

- Πώς μπορούν να οργανωθούν και προτυποποιηθούν οι τιμές των χαρακτηριστικών των μεθόδων αυτών, ώστε να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το συγκεκριμένο ΣΕΚΕΣ;
- Ποια είναι **η αρχιτεκτονική και το περιεχόμενο ενός διαδικτυακού ΣΥΑ**, ώστε να μπορεί να υποστηρίζει αποτελεσματικά έναν ειδικό του ΧΑΣ ή ένα μέλος/φορέα των ΚΛΑ (ανεξαρτήτως των γνώσεών τους για τον συμμετοχικό ΧΑΣ) στην υλοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών για διαφορετικά σχεδιαστικά προβλήματα;

Για την αναζήτηση απαντήσεων στα παραπάνω ερευνητικά ερωτήματα λαμβάνονται υπόψη οι εξής βασικές **υποθέσεις εργασίας**:

- Η παροχή, με έναν συστηματικό και συγκροτημένο τρόπο, γνώσης σχετικής με το θεωρητικό υπόβαθρο και τα μεθοδολογικά εργαλεία για τον συμμετοχικό ΧΑΣ αποτελεί το θεμέλιο για τη διάχυση της συγκεκριμένης σχεδιαστικής προσέγγισης αλλά και την υλοποίησή της με επιστημονικά στιβαρό τρόπο και την παραγωγή αξιόπιστων και χρηστικών αποτελεσμάτων για την επιτυχέστερη διαχείριση χωρικών και αναπτυξιακών προβλημάτων.
- Η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου διαδικτυακού ΣΥΑ είναι αναγκαία για την υποβοήθηση των μελλοντικών διοργανωτών συμμετοχικών διαδικασιών και την καθοδήγησή τους σε σχετικά εγχειρήματα, υποστηρίζοντας τη συμμετοχική προσέγγιση στη διαχείριση ενός μεγάλου φάσματος παρόντων και επερχόμενων προβλημάτων ΧΑΣ, τα οποία εμφανίζονται στα παραδοσιακά αντικείμενα του σχεδιασμού, αλλά κυρίως στα νέα που αναδύονται στην τρίτη χιλιετία.

1.4. Καινοτομία και Συνεισφορά Διδακτορικής Διατριβής

Η **καινοτομία** της παρούσας διδακτορικής διατριβής έγκειται:

- στην ολοκλήρωση γνώσης από διαφορετικά επιστημονικά πεδία (π.χ. κοινωνικές επιστήμες, ψυχολογία, management κ.ά.) και την προσαρμογή και ενσωμάτωσή της στο εννοιολογικό πλαίσιο και τις ανάγκες της σύγχρονης προσέγγισης του σχεδιασμού και
- στη δημιουργία ενός διαδικτυακού ΣΥΑ και του συμπεριλαμβανόμενου ΣΕΚΕΣ ως εργαλείου υποστήριξης των συμμετοχικών διαδικασιών του ΧΑΣ από μελετητές ή στελέχη των ΚΛΑ που δεν έχουν απαραίτητα τις απαιτούμενες γνώσεις ή/και εμπειρία σχετικά με την προσέγγιση αυτή.

Την εμβάθυνση στη γνώση των διαφορετικών πεδίων και την καθοδήγηση, μέσω αυτής, του σχεδιασμού και της ανάπτυξης του διαδικτυακού ΣΥΑ μπορούν να υποστηρίξουν

μελετητές ή στελέχη των ΚΛΑ στην υλοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών παρέχοντας, με ολοκληρωμένο τρόπο, το απαιτούμενο θεωρητικό και μεθοδολογικό υπόβαθρο. Ακόμη, αξίζει να αναφερθεί ότι η υπάρχουσα εμπειρία των ΣΥΑ που έχουν αναφορά στον (συμμετοχικό) ΧΑΣ έχουν συνήθως διαφορετική στοχοθεσία (σχεδιαστικά εργαλεία και εργαλεία συμμετοχής) ή λειτουργούν κυρίως ως αποθετήρια γνώσης και δεν μπορούν να υποστηρίξουν ουσιαστικά τις επιλογές που απαιτούνται για την υποστήριξη μιας συμμετοχικής διαδικασίας ΧΑΣ ως προς τη μεθοδολογία και την πρακτική εφαρμογή της (βλ. Κεφάλαιο 5).

Τα συστήματα που αναπτύσσονται στην παρούσα διατριβή - διαδικτυακό ΣΥΑ (ΔΕΣ2) και ΣΕΚΕΣ – αλλά και η διαδικασία που προηγείται και υποστηρίζει τον σχεδιασμό και την ανάπτυξή τους εκτιμάται ότι θα **συνεισφέρουν**:

- **Βραχυπρόθεσμα**, στην αύξηση του αποθέματος της υπάρχουσας θεωρητικής και εφαρμοσμένης επιστημονικής γνώσης που αφορά τον συμμετοχικό ΧΑΣ, μέσω της ανάπτυξης μεθοδολογίας για την ολοκληρωμένη καταγραφή των παραγόντων επιλογής και των σημαντικότερων συμμετοχικών μεθόδων καθώς και την αξιοποίηση της σχετικής θεωρητικής γνώσης σε πρακτικό επίπεδο (ΣΕΚΕΣ).
- **Μεσοπρόθεσμα**, στην αύξηση της ελκυστικότητας των συμμετοχικών διαδικασιών στον ΧΑΣ και των παραδειγμάτων εφαρμογής του καθώς και στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών αυτών μέσα από την υποστήριξη που θα παρέχει η ΔΕΣ2 στους χρήστες της.
- **Μακροπρόθεσμα**, στη διάδοση και εμπέδωση της συμμετοχικής προσέγγισης και του συμμετοχικού ΧΑΣ, αυξάνοντας τις περιπτώσεις εφαρμογής της προσέγγισης αυτής και οδηγώντας σε έναν πιο πλουραλιστικό υπόδειγμα ΧΑΣ.

1.5. Μεθοδολογία και Δομή Διδακτορικής Διατριβής

Για την εξυπηρέτηση του σκοπού και των στόχων και την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων που τίθενται στην παρούσα διατριβή υλοποιούνται μία σειρά από μεθοδολογικά στάδια, τα οποία αποτελούν παράλληλα και τα κεφάλαια της διατριβής (βλ. Εικόνα 1.1). Τα κεφάλαια / στάδια της μεθοδολογικής προσέγγισης περιγράφονται ακολούθως.

Κεφάλαιο 2

Το Κεφάλαιο 2 αποσκοπεί στην ανάλυση του θεωρητικού πλαισίου του αντικειμένου της διατριβής και εμβαθύνει στα αντικείμενα του **ΧΑΣ** και της **συμμετοχικής προσέγγισης**

αυτού καθώς και στην έννοια της συμμετοχής αυτής καθεαυτής. Η εμβάθυνση στα αντικείμενα αυτά συμβάλλει στη σκιαγράφηση και κατανόηση των απαραίτητων εννοιών, οι οποίες αποτελούν στοιχείο 'εισόδου' (input) στη μεθοδολογική προσέγγιση της διατριβής για τον προσδιορισμό των παραγόντων επιλογής των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής σε κάθε πρόβλημα ΧΑΣ (Κεφάλαιο 3)· και καθορίζουν το πλαίσιο διερεύνησης των συμμετοχικών μεθόδων (Κεφάλαιο 4). Στο κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνονται οι εξής ενότητες:

- **ΧΑΣ**: Παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά στοιχεία του ΧΑΣ (βασικές αρχές και αξίες, κατηγοριοποιήσεις κ.ά.), τα στάδια της σχεδιαστικής διαδικασίας (π.χ. δόμηση και αξιολόγηση εναλλακτικών σεναρίων και λύσεων) και οι διαφορετικές σχεδιαστικές προσεγγίσεις (π.χ. ορθολογικός ολοκληρωμένος σχεδιασμός).
- **Συμμετοχή**: Περιγράφονται η ιστορική εξέλιξη (ορόσημα, πρωτοβουλίες κ.ά.), το αξιολογικό πλαίσιο (στόχοι και βασικές αρχές) και η κατηγοριοποίηση της συμμετοχής (π.χ. επίπεδα συμμετοχής).
- **Προσέγγιση συμμετοχικού σχεδιασμού**: Αναλύονται οι ομάδες εμπλεκόμενων (κοινό, ειδικοί και ΚΛΑ)· η διαδικασία του σχεδιασμού της συμμετοχικής διαδικασίας (αποφάσεις για τον σκοπό, τους πόρους, τους συμμετέχοντες, τα εργαλεία κ.ά.)· καθώς και τα πλεονεκτήματα, τα μειονεκτήματα και οι δυσκολίες του συμμετοχικού σχεδιασμού.

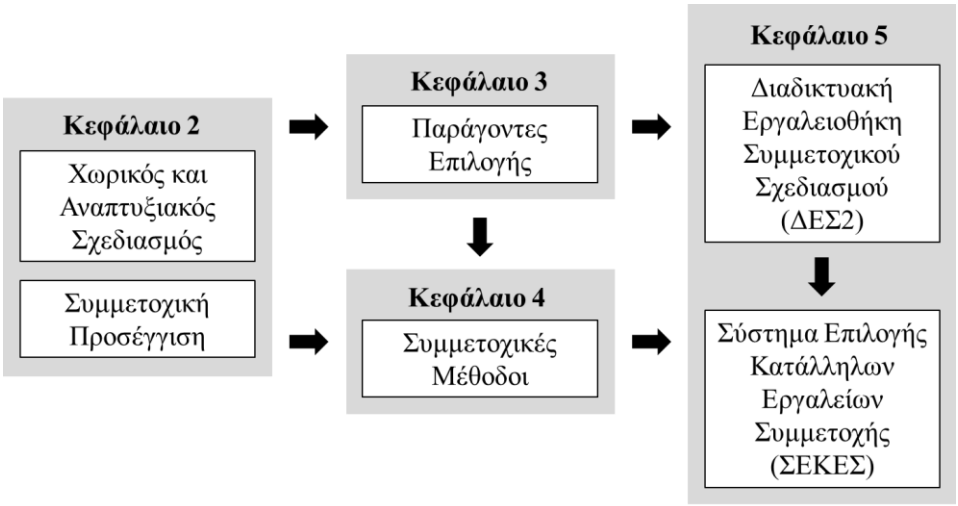

Εικόνα 1.1: Στάδια υλοποίησης / δομή διδακτορικής διατριβής.

Κεφάλαιο 3

Το Κεφάλαιο 3 στοχεύει στη διερεύνηση των **παραγόντων επιλογής** των εργαλείων συμμετοχής στον ΧΑΣ, δηλαδή αυτών που δύναται να επηρεάσουν την επιλογή των

κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής σε διάφορα σχεδιαστικά προβλήματα, που συνδέονται με τον χωρικό και τον αναπτυξιακό σχεδιασμό. Τη βάση για την ανάπτυξη του κεφαλαίου αποτέλεσε το θεωρητικό υπόβαθρο ζητημάτων σχετικών με τον ΧΑΣ και τη συμμετοχή (Κεφάλαιο 2), ενώ το περιεχόμενό του συμβάλλει στη δημιουργία της **βάσης γνώσης** του ΣΕΚΕΣ (Κεφάλαιο 5). Το Κεφάλαιο 3 αναλύεται σε δύο κύριες ενότητες, οι οποίες αποτελούν το προϊόν μίας μεθοδολογικής προσέγγισης που αναπτύσσεται για τον εντοπισμό, την αποδελτίωση και την ταξινόμηση των παραγόντων επιλογής σε δύο ευρείες κατηγορίες και συγκεκριμένα στους:

- **Παράγοντες κατάστασης**: Οι παράγοντες αυτοί επιλογής σχετίζονται με τα κύρια στοιχεία μιας συμμετοχικής διαδικασίας, δηλαδή το θέμα (πεδίο, χωρική κλίμακα αναφοράς, φύση και διαθεσιμότητα δεδομένων, πολυπλοκότητα κ.ά.), τους συμμετέχοντες (δημιουργικότητα, τεχνολογικές δεξιότητες, συμμετοχική εμπειρία κ.ά.) και τον διοργανωτή (προηγούμενη συνεργασία μελών, τεχνολογική κατάρτιση, συμμετοχική εμπειρία κ.ά.) της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Παράγοντες απόφασης**: Παράγοντες επιλογής, οι οποίοι αφορούν κύριες (σκοπός συμμετοχής, διαθέσιμοι πόροι, διαθέσιμος χρόνος, επιλογή αντικειμένου και συμμετεχόντων κ.ά.) και ειδικότερες αποφάσεις (κατεύθυνση και τρόπος επικοινωνίας, βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων, ρόλος διοργανωτή, βαθμός οργάνωσης κ.ά.), τις οποίες καλείται να λάβει ο διοργανωτής μιας συμμετοχικής διαδικασίας.

Κεφάλαιο 4

Το Κεφάλαιο 4 αποβλέπει στην εμβάθυνση και περιγραφή των σημαντικότερων και συχνότερα χρσιμοποιούμενων **συμμετοχικών μεθόδων**. Η εν λόγω ανάλυση εστιάζει στα χαρακτηριστικά τους, στις διαδικασίες υλοποίησής τους, σε ενδεικτικές περιπτώσεις εφαρμογής τους σε θέματα ΧΑΣ καθώς και στα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής, με τα οποία αυτές συνδέονται. Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί εν μέρει τη συνέχεια του θεωρητικού πλαισίου της διατριβής (Κεφάλαιο 2) και τροφοδοτεί τη βάση γνώσης του ΣΕΚΕΣ με τις τιμές των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων (Κεφάλαιο 5). Οι συμμετοχικές μέθοδοι που μελετώνται στο Κεφάλαιο 4 (15 συμμετοχικές μέθοδοι) έχουν ταξινομηθεί με βάση τον τύπο των συμμετεχόντων που εμπλέκουν κατά την εφαρμογή τους, στις ακόλουθες **ομάδες/ενότητες συμμετοχικών μεθόδων**:

- **Μέθοδοι αναγκαίας εμπλοκής κοινού**: Ο βασικός τύπος συμμετεχόντων στην κατηγορία αυτή είναι το **κοινό**, ενώ είναι δυνατό να εμπλακούν και άλλοι τύποι συμμετεχόντων. Στις σημαντικότερες μεθόδους περιλαμβάνονται η μέθοδος '21st Century Town Meeting', η 'Charrette', η 'Citizens' Jury', η 'Consensus Conference', η 'Deliberative Polling', η 'Future Workshop' και η μέθοδος 'Planning Cells'.
- **Μέθοδοι πιθανής εμπλοκής κοινού**: Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται μέθοδοι, οι οποίες αξιοποιούνται στην περίπτωση κατά την οποία για τη διαχείριση ενός σχεδιαστικού προβλήματος απαιτείται η εμπλοκή στη συμμετοχική διαδικασία διαφόρων τύπων συμμετεχόντων, μεταξύ των οποίων και το κοινό. Στις σημαντικότερες μεθόδους της κατηγορίας αυτής περιλαμβάνονται οι μέθοδοι Focus Groups, Participatory Modelling, Participatory Monitoring and Evaluation, Scenario Workshop και World Cafe.
- **Μέθοδοι εμπλοκής άλλων τύπων συμμετεχόντων**: Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει μεθόδους, οι οποίες αξιοποιούνται για την εμπλοκή διαφόρων τύπων συμμετεχόντων, εξαιρουμένου του κοινού. Οι εν λόγω συμμετέχοντες μπορεί να είναι ομάδες συμφερόντων (stakeholders), ειδικοί και/ή ΚΛΑ. Εδώ περιλαμβάνονται οι μέθοδοι Delphi, Expert Panel και Policy Exercises.

Κεφάλαιο 5

Το Κεφάλαιο 5 έχει ως αντικείμενο τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη του **ΣΕΚΕΣ** και του **διαδικτυακού ΣΥΑ** (ΔΕΣ2). Σε αυτό το κεφάλαιο περιγράφονται οι διαδικασίες δημιουργίας της βάσης γνώσης, της επιλογής εργαλείων, αξιοποιώντας τη βάση γνώσης και της βελτιστοποίησης του ΣΕΚΕΣ καθώς και το διαδικτυακό ΣΥΑ που υποστηρίζει τις διαδικασίες συμμετοχικού ΧΑΣ. Η ανάπτυξη του κεφαλαίου αυτού βασίζεται στους παράγοντες επιλογής κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής (Κεφάλαιο 3) και στα χαρακτηριστικά των συμμετοχικών μεθόδων (Κεφάλαιο 4) για τη δημιουργία της σχετικής βάσης γνώσης, αποτελείται δε από τις ακόλουθες ενότητες:

- **Ανάπτυξη βάσης γνώσης**: Περιλαμβάνει πληροφορίες για τη συλλογή και προτυποποίηση των τιμών των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων, οι οποίες συνιστούν τα κύρια συστατικά της βάσης γνώσης.
- **Διαδικασία επιλογής συμμετοχικών μεθόδων**: Περιγράφεται η προετοιμασία για την ανάπτυξη του ΣΕΚΕΣ και οι απαιτούμενες διαδοχικές φάσεις και βήματα που θα οδηγήσουν στην υπόδειξη των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων προς εφαρμογή σε ένα πρόβλημα ΧΑΣ.

- **Έλεγχος, αξιολόγηση και βελτιστοποίηση συστήματος**: Αναλύεται η διαδικασία ελέγχου και αξιολόγησης, τα αποτελέσματά τους και η αξιοποίησή τους για τη βελτιστοποίηση του ΣΕΚΕΣ.
- **Ανάπτυξη διαδικτυακό ΣΥΑ**: Περιγράφονται οι ενημερωτικές (πληροφόρηση για τον συμμετοχικό ΧΑΣ, τις συμμετοχικές μεθόδους και τη ΔΕΣ2) και οι διαδραστικές (ΣΕΚΕΣ, φόρουμ χρηστών και επικοινωνία με τον διαχειριστή της ΔΕΣ2) λειτουργίες του διαδικτυακού ΣΥΑ· καθώς και άλλοι διαδικτυακοί τόποι που υποστηρίζουν την υλοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών.

Κεφάλαιο 6

Στο κεφάλαιο αυτό συνοψίζονται τα συμπεράσματα της παρούσας διδακτορικής διατριβής.

2. ΧΩΡΙΚΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

Ο χώρος συνιστά το φυσικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο η δραστηριότητα του ανθρώπου διαρθρώνεται και διαμορφώνει τη χωρική δομή και τη δυναμική του. Η ανθρώπινη δραστηριότητα στον χώρο και η αλληλεπίδρασή της με αυτόν έχει πολλές φορές ως αποτέλεσμα τη δημιουργία δυσλειτουργιών και σειράς χωρικών και αναπτυξιακών προβλημάτων, που χρήζουν κατάλληλης διαχείρισης. Τα προβλήματα αυτά ποικίλουν ως προς το αντικείμενο στο οποίο εμπίπτουν (σύγκρουση χρήσεων γης, υποβάθμιση φυσικού περιβάλλοντος, αναπτυξιακές ανισότητες κ.ά.) αλλά και τη χωρική κλίμακα αναφοράς τους, καθώς μπορεί να αφορούν από μία πολύ μικρή χωρική ενότητα (π.χ. μία γειτονιά) έως μία σημαντικά ευρύτερη χωρική οντότητα, όπως για παράδειγμα μία ομάδα χωρών [π.χ. η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ)]. Η επίλυση των προβλημάτων αυτών αποτελεί αντικείμενο του χωρικού ή/και αναπτυξιακού σχεδιασμού, ο οποίος υλοποιείται μέσα από μία σειρά βημάτων που συνθέτουν τη **διαδικασία σχεδιασμού**. Την ολοκλήρωση της διαδικασίας αυτής ακολουθούν τα στάδια της **εφαρμογής** των προτεινόμενων σχεδιαστικών παρεμβάσεων (έργα, μέτρα πολιτικής κ.λπ.) και της **παρακολούθησης/αξιολόγησης** της αποτελεσματικότητας αυτών ως προς τους επιδιωκόμενους στόχους για την πιθανή επανατροφοδότηση / αναθεώρηση σταδίων και περιεχομένου της διαδικασίας σχεδιασμού (βλ. Κεφάλαιο 2.1.5 και Εικόνα 2.1). Στην παρούσα διατριβή, εμβάθυνση γίνεται στα στάδια της διαδικασίας σχεδιασμού που καταλήγουν στη λήψη απόφασης σχετικά με τις απαιτούμενες παρεμβάσεις για την επίλυση των παραπάνω προβλημάτων, χωρίς να αγνοείται και η σημασία των άλλων δύο σταδίων για την επιτυχή διαχείριση των προβλημάτων του χώρου.

Η υλοποίηση των επιμέρους σταδίων μιας διαδικασίας σχεδιασμού αποτέλεσε διαχρονικά ένα προνομιακό πεδίο δράσης των Κέντρων Λήψης Αποφάσεων (ΚΛΑ) και των ειδικών, μία μορφή τέχνης και αργότερα τεχνικής διαδικασίας πολιτικά ουδέτερης η οποία, μέσα από τον προσδιορισμό κατάλληλων παρεμβάσεων για την επίλυση προβλημάτων, αποσκοπούσε στην εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος. Οι παρεμβάσεις αυτές, παρά τον αντίκτυπο που είχαν στην κοινωνία, υλοποιούνταν πρακτικά αγνοώντας την ίδια την κοινωνία και την ανάγκη εμπλοκής της στο πλαίσιο της σχεδιαστικής αυτής διαδικασίας (βλ. Κεφάλαιο 2.1.1). Η αμφισβήτηση απέναντι σε αυτό το συγκεντρωτικό, ‘διατακτικού και ελεγκτικού’ χαρακτήρα (command and control), μοντέλο λήψης απόφασης για τη διαχείριση των χωρικών και αναπτυξιακών προβλημάτων έφερε στο

προσκήνιο την έννοια της **συμμετοχής** και τις **συμμετοχικές διαδικασίες** καθώς και την αναγκαιότητα ενσωμάτωσης αυτών σε μία νέα θεώρηση της σχεδιαστικής διαδικασίας – τη **συμμετοχική προσέγγιση** – στην οποία η κοινωνία και οι διάφορες συνιστώσες αυτής αποκτούν έναν πιο ενεργητικό ρόλο και ουσιαστικότερη εμπλοκή και δυνατότητα παρέμβασης (βλ. Κεφάλαιο 2.2).

Ωστόσο, η διοργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών κάθε άλλο παρά μία απλή υπόθεση είναι, αν πραγματικά επιδιώκεται να επιτευχθεί μία προστιθέμενη αξία από αυτές. Στην πραγματικότητα απαιτούν έναν σχεδιασμό μέσα στην ίδια τη διαδικασία του σχεδιασμού ή σε επιμέρους στάδια αυτής, ο οποίος συνιστά ένα σύνθετο και απαιτητικό έργο. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσονται επιμέρους ζητήματα, για τα οποία χρειάζεται γνώση και απαιτείται, με βάση τη γνώση αυτή, η λήψη κατάλληλων αποφάσεων από τους διοργανωτές της (βλ. Κεφάλαιο 2.3).

Με βάση τα παραπάνω, κρίνεται σκόπιμο η παρούσα διατριβή να εστιάσει κατ' αρχάς σε μία **θεωρητική εμβάθυνση** στις παραπάνω έννοιες και στις επιμέρους διαστάσεις αυτών, με σκοπό την αποκρυστάλλωση της γνώσης γύρω από αυτές και την, ως εκ τούτου, καλύτερη δυνατή αποδελτίωση των παραγόντων επιλογής κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής, όπως αυτοί περιγράφονται σε επόμενο κεφάλαιο (βλ. Κεφάλαιο 3). Επίσης, το παρόν κεφάλαιο συντελεί στην καλύτερη κατανόηση της σημασίας και του ρόλου που διαδραματίζουν οι συμμετοχικές μέθοδοι, στο πλαίσιο των συμμετοχικών διαδικασιών για τη διευθέτηση προβλημάτων Χωρικού και Αναπτυξιακού Σχεδιασμού (ΧΑΣ) (βλ. Κεφάλαιο 4).

2.1. Χωρικός και Αναπτυξιακός Σχεδιασμός

Ο όρος σχεδιασμός ή προγραμματισμός (planning or programming) παρουσιάζει δυσκολίες ως προς τον σαφή προσδιορισμό του, καθώς αποτελεί μία αρκετά γενική και πολυδιάστατη έννοια και μπορεί να ερμηνευτεί ποικιλοτρόπως, ανάλογα με το πλαίσιο, εντός του οποίου κάθε φορά εξετάζεται αλλά και το γνωστικό υπόβαθρο αυτού που ενεργοποιείται στο αντικείμενο του σχεδιασμού. Γενικά, το αντικείμενο και ο σκοπός του καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τον προσδιορισμό του. Στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής μπορεί να ειπωθεί ότι ο **σχεδιασμός** συνιστά μια σειρά βημάτων, που στηρίζονται στο αντίστοιχο θεωρητικό και μεθοδολογικό υπόβαθρο και συντελούν στη **λήψη μιας απόφασης** (αποτέλεσμα ή σχέδιο). Το σχέδιο αυτό δομείται μέσα από τα παραπάνω βήματα έτσι, ώστε να μπορεί να οδηγήσει στην επίτευξη συγκεκριμένων στόχων σε καθορισμένες χωρικές ενότητες και προβλήματα.

Για να συμβεί αυτό, καθορίζονται οι κατάλληλες δράσεις για μελλοντική υλοποίηση μέσα από μία διαδικασία επιλογών και κριτικής (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011).

Αξίζει να σημειωθεί ότι στην παρούσα διατριβή, εκτός από τον χωρικό σχεδιασμό με την κλασική έννοια του όρου, που συνδέεται στενά με το χωρικό αποτύπωμα του προϊόντος του σχεδιασμού και τα αντικείμενα της πολεοδομίας και της χωροταξίας, λαμβάνεται υπόψη και ο αναπτυξιακός σχεδιασμός, το αντικείμενο του οποίου και οι παρεμβάσεις σε συγκεκριμένες χωρικές ενότητες αποσκοπούν στην επιδίωξη στόχων τοπικής ή περιφερειακής ανάπτυξης και υποστηρίζονται από αυτό του χωρικού σχεδιασμού. Στο κείμενο του υποκεφαλαίου που ακολουθεί περιγράφονται η εξέλιξη του σχεδιασμού (βλ. Κεφάλαιο 2.1.1), τα χαρακτηριστικά στοιχεία του (βλ. Κεφάλαια 2.1.2, 2.1.3 και 2.1.4), τα στάδια της διαδικασίας του (βλ. Κεφάλαιο 2.1.5) αλλά και οι διαφορετικές μεθοδολογικές προσεγγίσεις που έχουν κατά καιρούς υιοθετηθεί, αποτυπώνοντας τις κρατούσες απόψεις και θεωρήσεις του σχεδιασμού από την πολιτική εξουσία (βλ. Κεφάλαιο 2.1.6).

2.1.1. Ιστορική διαδρομή και εξέλιξη περιεχομένου του σχεδιασμού

Ο σχεδιασμός ως έννοια και πρακτική εξελίσσεται διαχρονικά ορμώμενος από αλλά και προσαρμοζόμενος με τις κοινωνικές αλλαγές και εξελίξεις. Μιλώντας για τον Ευρωπαϊκό χώρο, το περιεχόμενο του σχεδιασμού έχει σε μεγάλο βαθμό επηρεαστεί από τον διαφωτισμό αλλά και άλλους σημαντικούς σταθμούς από τις αρχές μέχρι τα τέλη του 20ου αιώνα (οικονομική κρίση 1929, δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος κ.ά.). Κυρίαρχο ρόλο ως προς την κατάρτιση και εφαρμογή του σχεδιασμού κατά τα τέλη του 20^{ου} αιώνα έχει η κρατική διοίκηση, η οποία αξιοποίησε τον σχεδιασμό ως εργαλείο σε ένα εύρος πεδίων, μεταξύ των οποίων και η διαχείριση του χώρου για την επίτευξη αναπτυξιακών στόχων (Βασενχόβεν κ.ά. 2010).

Βασικό στοιχείο της ταυτότητας του σχεδιασμού στην απαρχή του είναι, σε μεγάλο βαθμό, η εσωστρέφεια και ο περιορισμός, ανεξαρτήτως κλίμακας, σε αυτή καθεαυτή την περιοχή μελέτης στην οποία απευθύνεται, υποβαθμίζοντας τη σημασία κρίσιμων μεταβλητών και εξελίξεων του εξωτερικού περιβάλλοντος, του περιβάλλοντος δηλαδή εντός του οποίου οι όποιες αποφάσεις του σχεδιασμού λαμβάνονταν. Επιπρόσθετα, οι παρεμβάσεις του σχεδιασμού αφορούσαν κυρίως τον φυσικό χώρο, με τον σχεδιασμό να αποτελεί κυρίως ένα ιεραρχικό αντικείμενο της κρατικής διοίκησης και των ειδικών (χωροτακτών, πολεοδόμων κ.ά.), της πολιτικής δηλαδή εξουσίας και της επιστημονικής κοινότητας. Μία τέτοια θεώρηση

απέκλειε τη συμμετοχή άλλων παραγόντων της κοινωνίας στη σχεδιαστική διαδικασία, ενώ συνέβαλε στον περιορισμό του απαιτούμενου ελέγχου και τη δημιουργία πελατειακών σχέσεων (Βασενχόβεν κ.ά. 2010, Χριστοφιλόπουλος 2002).

Η μεθοδολογική προσέγγιση, που συνδέεται με αυτή την ταυτότητα, ακολουθεί μία γραμμική διαδικασία και περιλαμβάνει τα ακόλουθα στάδια:

α) διερεύνηση της περιοχής μελέτης,

β) ανάλυση των δεδομένων της υφιστάμενης κατάστασης και

γ) κατάρτιση σχεδίου,

χωρίς να δίνει έμφαση αφενός στις εξελίξεις του εξωτερικού περιβάλλοντος και τις επιπτώσεις αυτών στην περιοχή αναφοράς και αφετέρου στην ίδια την εφαρμογή, την παρακολούθηση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από το προϊόν του σχεδιασμού (σχεδιαστικές παρεμβάσεις) και την ανατροφοδότηση της διαδικασίας. Παρά την επικέντρωση αυτής της μορφής του σχεδιασμού στον φυσικό χώρο, υπήρχε η πεποίθηση ότι οι σχετικές παρεμβάσεις μπορούν, επίσης, να δώσουν λύση στα κοινωνικά και οικονομικά προβλήματα (Χριστοφιλόπουλος 2002).

Η παγιωμένη αυτή αντίληψη για τον σχεδιασμό κλονίστηκε από τις εξελίξεις στην εννοιολογική βάση του σχεδιασμού αλλά και αυτές της κοινωνικοοικονομικής, τεχνολογικής, κ.ά. πραγματικότητας και των επιστημών γενικότερα (Χριστοφιλόπουλος 2002). Επίσης, δέχθηκε πιέσεις τόσο από τους εκφραστές του νεοφιλελευθερισμού, που αντιμετώπιζαν τον σχεδιασμό ως εμπόδιο στις βουλήσεις και επιθυμίες της αγοράς, όσο και από τους υπέρμαχους του εκδημοκρατισμού του, οι οποίοι υποστήριζαν θερμά το άνοιγμα της διαδικασίας του σχεδιασμού στην κοινωνία (Βασενχόβεν κ.ά. 2010). Ως αποτέλεσμα, από τη δεκαετία του ’60 και έπειτα δόθηκε περισσότερη σημασία στην ενσωμάτωση των κοινωνικών διεργασιών στον σχεδιασμό από όλο και περισσότερους μελετητές. Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή η διασύνδεση με την κοινωνία πάντα ενυπήρχε στον σχεδιασμό, αλλά δεν αντικατοπτριζόταν ούτε στο θεσμικό επίπεδο ούτε σε αυτό της πρακτικής εφαρμογής του (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011). Η νέα αυτή θεώρηση αποδίδει στον σχεδιασμό έναν πιο σύνθετο χαρακτήρα, με μεγαλύτερη έμφαση στα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και το αξιακό σύστημα της εξεταζόμενης περιοχής, αίροντας έτσι την αντίληψη του σχεδιασμού ως μίας απόλυτα τεχνικοδιοικητικής διαδικασίας (Χριστοφιλόπουλος 2002).

Ωστόσο, η αντίληψη αυτή, που εδραιώθηκε τις τελευταίες δεκαετίες, γεννά συχνά προβληματισμούς, καθώς τις περισσότερες φορές υιοθετείται ως προσέγγιση ο ορθολογικός ολοκληρωμένος/καθολικός σχεδιασμός με τους περιορισμούς που περιλαμβάνει (βλ.

Κεφάλαιο 2.1.6). Ακόμη όμως και σε αυτή την προσέγγιση, η φυσική διάσταση του σχεδιασμού συνεχίζει να έχει πρωταρχικό ρόλο πολύ συχνά, με τις υπόλοιπες διαστάσεις (κοινωνικές, οικονομικές κ.ά.) να υστερούν. Επίσης, πολλές φορές αγνοείται η πολιτική διάσταση και το πολιτικό πλαίσιο του σχεδιασμού, στοιχεία τα οποία καθορίζουν τις αποφάσεις που λαμβάνονται κατά τη σχεδιαστική διαδικασία και μεροληπτούν απέναντι στις διάφορες κοινωνικές ομάδες είτε ευνοώντας είτε επιβαρύνοντας αυτές. Συνεπώς, αναδεικνύεται η ανάγκη για μία διαφορετική ταυτότητα του σχεδιασμού, η οποία ξεφεύγει από το τεχνοκρατικό πρότυπο και δεν λαμβάνει υπόψη μόνο το σύνολο των διαστάσεων ενός συστήματος αλλά και την προοπτική να το καταστήσει βιώσιμο, επιδιώκοντας τη λεπτή εκείνη ισορροπία μεταξύ των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης, δηλαδή του περιβάλλοντος, της κοινωνίας και της οικονομίας (Χριστοφιλόπουλος 2002).

Η ανάγκη αυτή γίνεται όλο και πιο επιτακτική τον 21ο αιώνα, στον οποίο ο ΧΑΣ έρχεται αντιμέτωπος με την **αβεβαιότητα** και **πολυπλοκότητα** (Boulding 1964, Innes και Booher 2010, Lindgren και Bandhold 2003, Stratigea και Giaoutzi 2012), που υπεισέρχονται μέσα σε ένα παγκοσμιοποιημένο και άκρως διασυνδεδεμένο περιβάλλον (Krommyda κ.ά. 2019), γεμάτο από σημαντικές **προκλήσεις και κινδύνους**, που ο σχεδιασμός καλείται να διαχειριστεί. Μέσα σε ένα τέτοιο περιβάλλον, ο σχεδιασμός γενικότερα καθίσταται ιδιαίτερα πολύπλοκος αλλά και περισσότερο αναγκαίος από ποτέ άλλοτε.

Οι σημαντικές **προκλήσεις και κίνδυνοι** που καλούνται τα ΚΛΑ και οι σχεδιαστές να διαχειριστούν απορρέουν από:

- αλλαγές που προκύπτουν από το νέο παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον,
- αλλαγές που έχουν επέλθει στο παραγωγικό πρότυπο εξ αιτίας σειράς εξελίξεων αλλά και της παγκοσμιοποίησης,
- τη ραγδαία ανάπτυξη και διείσδυση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) και των επιπτώσεών τους στην κοινωνία, την οικονομία, τη διαμόρφωση των χωρικών δομών κ.λπ. (Ioannides κ.ά. 2008, Talvitie 2003),
- τον σύγχρονο τρόπο ζωής με τα νέα πρότυπα συμπεριφοράς και αλληλεπίδρασης που αυτός επιφέρει,
- το μεταναστευτικό κύμα με τις μετακινήσεις μεγάλων τμημάτων πληθυσμών και τις σημαντικές ανακατατάξεις που επιφέρουν στις δημογραφικές εξελίξεις των περιοχών υποδοχής (Stratigea κ.ά. 2017),
- την κατανόηση της κοινωνικής διαφορετικότητας των ατόμων (Talen 2008),

- τις ανθρωπογενείς πιέσεις στο φυσικό περιβάλλον, με κορυφαία εξέλιξη το φαινόμενο του θερμοκηπίου και της κλιματικής αλλαγής (Giannakopoulos κ.ά. 2005, IPCC 2013), που θέτουν νέα ζητήματα στην ατζέντα του σχεδιασμού (π.χ. ανθεκτικότητα, προσαρμογή, διαχείριση κινδύνου) (Arup 2016, Brown 2016, Brunetta κ.ά. 2019, Davoudi 2012, Panagiotopoulou κ.ά. 2020),
- το εντατικό πρότυπο ενεργειακής κατανάλωσης και τη σπανιότητα των ενεργειακών πόρων,
- την εντατική κατανάλωση πρωτογενών πόρων και την παραγωγή μεγάλου όγκου απορριμμάτων από το ακολουθούμενο έως τώρα γραμμικό πρότυπο, το οποίο θέτει ως επιτακτική ανάγκη τη μετάβαση στο νέο πρότυπο της κυκλικής οικονομίας (EMF 2017, Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2014, 2015, 2017),
- την ανησυχητικά εντεινόμενη, με γοργούς ρυθμούς, αστικοποίηση σε πλανητικό επίπεδο, που συνιστά τη μεγαλύτερη πρόκληση του 21ου αιώνα, όπως πολλοί ερευνητές επισημαίνουν (Alvarez κ.ά. 2008, Clos 2016, OECD 2015, Panagiotopoulou κ.ά. 2020, Stratigea κ.ά. 2017, UN-Habitat 2009, UNDESA 2015),
- το άνοιγμα προς την αξιοποίηση των θαλάσσιων πόρων και της θεώρησης της γαλάζιας οικονομίας και ανάπτυξης, που ανοίγουν νέα πεδία για τον σχεδιασμό σε έως τώρα 'αχαρτογράφητα νερά' (Panagou κ.ά. 2018, Stefani κ.ά. 2019, Κούτση και Στρατηγέα 2018, 2019, Ρεμπής 2020) κ.λπ.

2.1.2. Βασικές αρχές και αξίες του σχεδιασμού

Από τις βασικότερες αρχές που χαρακτηρίζουν τον ΧΑΣ είναι οι αρχές της **ανάδρασης** και της **ευελιξίας**. Οι δύο αυτές αρχές συνδέονται μεταξύ τους, καθώς ο αναδραστικός χαρακτήρας της σχεδιαστικής διαδικασίας προσδίδει στον σχεδιασμό τη σχετική ευελιξία (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011). Η διαδικασία της ανάδρασης μπορεί να λαμβάνει χώρα είτε μεταξύ των διαφορετικών σταδίων του σχεδιασμού (βλ. Κεφάλαιο 2.1.5), είτε μεταξύ διαφορετικών ιεραρχικών επιπέδων (υπερκείμενος και υποκείμενος σχεδιασμός), είτε μεταξύ διαφορετικών χρονικών περιόδων. Τέλος, μέσω αυτής ελέγχεται και ανατροφοδοτείται διαρκώς η σχεδιαστική διαδικασία, μέσα από: την επικαιροποίηση της βάσης γνώσης στην οποία στηρίζεται, προσαρμοζόμενη έτσι σε νέα δεδομένα (ΤΜΧΠΠΑ 2009) αλλά και την επανατοποθέτηση απέναντι στις προτεινόμενες παρεμβάσεις, λαμβάνοντας υπόψιν την

αποτελεσματικότητά τους στο πεδίο της εφαρμογής και τον βαθμό επίτευξης των στόχων, που οι εν λόγω παρεμβάσεις καλούνται να επιτύχουν.

Άλλες σημαντικές **αρχές και στόχοι** που διέπουν τον σχεδιασμό είναι οι ακόλουθες (Βασενχόβεν 2004, Κυβέλου 2010):

- Αποτελεσματική αξιοποίηση των πόρων, εξισορροπώντας τις αναπτυξιακές δυνατότητες περιοχών με διαφορετικά χαρακτηριστικά.
- Ώθηση της ανάπτυξης σε συγκεκριμένη χωρική ενότητα μέσω της συνέργειας ειδικών δυνάμεων, μηχανισμών και συνθηκών.
- Αποκατάσταση της ισορροπίας σε μία περιοχή, αντιμετωπίζοντας πιθανές στρεβλώσεις που έχουν προκύψει από συγκεκριμένες καταστάσεις.
- Προστασία φυσικών και πολιτιστικών τόπων, που εμπεριέχουν ή ταυτίζονται με υλικούς ή/και άυλους πόρους σημαντικούς για την κοινωνία.
- Επιδίωξη δικαιοσύνης, ισότητας και ευημερίας στην κοινωνία και βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών.
- Διάδραση μεταξύ ενός εύρους εμπλεκομένων στο πλαίσιο λήψης αποφάσεων, εξασφαλίζοντας το δημόσιο συμφέρον.

Συμπληρωματικά, σημαντικό στοιχείο του ΧΑΣ είναι και το **αξιακό σύστημα** που σχετίζεται με την πολιτική του φύση. Οι σημαντικότερες αξίες αυτού τους συστήματος είναι η αποτελεσματικότητα με οικονομικούς όρους, η δικαιοσύνη με κοινωνικούς και η προστασία με περιβαλλοντικούς (Κυβέλου 2010). Και οι τρεις παραπάνω διαστάσεις αντικατοπτρίζουν τους τρεις πυλώνες της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης (οικονομία, κοινωνία και περιβάλλον) (WCED 1987), έννοια που αποτελεί έναν υπερκείμενο στόχο-ομπρέλα για κάθε σχεδιαστική άσκηση και συνδέεται έτσι στενά με την έννοια του σχεδιασμού τις τελευταίες δεκαετίες (Cotter και Hannan 1999, Dalal-Clayton και Bass 2002, Gough 2002, Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2005). Ωστόσο, η ένταξη αυτού του τύπου ανάπτυξης στο θεσμικό πλαίσιο δεν συνοδεύεται πάντα από τα επιθυμητά αποτελέσματα, λόγω της ελλιπούς πληροφόρησης και εξειδίκευσης των εμπλεκομένων στη λήψη αποφάσεων και της ασαφούς οριοθέτησης της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης και των πρακτικών εφαρμογής της (Κυβέλου 2010).

Γενικά η ανάπτυξη αποτελούσε, διαχρονικά, τον απώτερο σκοπό των παρεμβάσεων μιας συντεταγμένης κοινωνίας. Όμως, η **βιώσιμη ανάπτυξη** διαφέρει σημαντικά από την παλιότερη εκδοχή και κατανόηση της ανάπτυξης, η οποία ταυτιζόταν περισσότερο με την οικονομική μεγέθυνση, χωρίς να αποδίδει την δέουσα σημασία στα κοινωνικά και

περιβαλλοντικά προβλήματα που συνεχώς διογκώνονταν (Χριστοφιλόπουλος 2002). Όπως γίνεται κατανοητό, στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης επιδιώκεται η εξισορρόπηση των προτεραιοτήτων της κοινωνίας, του περιβάλλοντος και των διαθέσιμων φυσικών πόρων και της οικονομίας, λαμβάνοντας υπόψη τις παρούσες και μελλοντικές (βασικές) ανάγκες της ανθρωπότητας και τις αλλαγές που απαιτούνται σε πρότυπα και συμπεριφορές για την επίτευξη αυτού του γενικού στόχου (WCED 1987). Συνεπώς, η βιώσιμη ανάπτυξη προσεγγίζει περισσότερο την έννοια της πολύπλευρης, διεπιστημονικής, ολοκληρωμένης ανάπτυξης και αποτελεί σήμερα τον βασικό γνώμονα για τη χάραξη της αναπτυξιακής πορείας των σύγχρονων κοινωνιών (Χριστοφιλόπουλος 2002).

2.1.3. Αντικείμενο και κύριες κατηγοριοποιήσεις του σχεδιασμού

Ο σχεδιασμός ως έννοια παρουσιάζει αρκετές κατηγοριοποιήσεις, οι οποίες καθορίζονται σε μεγάλο βαθμό από τα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτικά χαρακτηριστικά του συστήματος εντός του οποίου εξετάζεται και τη δυναμική τους. Οι κύριες κατηγορίες σχεδιασμού που καταγράφονται στη βιβλιογραφία είναι οι εξής (UCL και Deloitte 2007, UNECE 2008, Αραβαντινός 2007, Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011):

- Δημόσιος - Ιδιωτικός: Ο πρώτος αποσκοπεί στην εύρυθμη λειτουργία του κράτους (και του δημοσίου τομέα), ενώ ο δεύτερος στην αποτελεσματική λειτουργία των επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα.
- Ενδεικτικός - Αναγκαστικός: Ο ενδεικτικός σχεδιασμός έχει συμβουλευτικό χαρακτήρα και προτρέπει τους ιδιώτες σε συγκεκριμένες ενέργειες. Αντίθετα, ο αναγκαστικός διακρίνεται για τον υποχρεωτικό του χαρακτήρα και προβλέπει κυρώσεις σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με αυτόν.
- Καθολικός/Συνολικός/Ολοκληρωμένος – Τομεακός – Παράλληλος: Ο πρώτος λαμβάνει υπόψη όλα τα συστατικά στοιχεία και διαστάσεις του μελετώμενου χωρικού συστήματος· ενώ ο δεύτερος ακολουθεί μία τομεακή προσέγγιση, εστιάζοντας σε κάποια από τα συστατικά στοιχεία ή τις διαστάσεις του εν λόγω συστήματος (π.χ. οικονομικός, μεταφορών). Τέλος, ο παράλληλος σχεδιασμός περιλαμβάνει τον σχεδιασμό της κάθε συνιστώσας ενός συστήματος χωριστά και τη σύνθεση των αποτελεσμάτων που προκύπτουν στο τέλος.

Στη συνέχεια, γίνεται εμβάθυνση στις κατηγορίες σχεδιασμού, οι οποίες έχουν ως αντικείμενο τον χώρο (χωρικός σχεδιασμός) και την ανάπτυξη (αναπτυξιακός σχεδιασμός),

έννοιες που αποτελούν το επίκεντρο αυτού του κεφαλαίου. Οι δύο αυτές έννοιες φαίνεται να συνιστούν ένα **αλληλοσυμπληρούμενο δίπολο** για την πρακτική εφαρμογή του σχεδιασμού στη διαμόρφωση της μελλοντικής αναπτυξιακής διαδρομής ενός τόπου. Ειδικότερα, ο χωρικός σχεδιασμός συνεισφέρει θετικά στην υλοποίηση του οράματος-προϊόντος του αναπτυξιακού σχεδιασμού, συνιστώντας έτσι αναπόσπαστο μέρος της πολιτικής για την ανάπτυξη που εστιάζει στη χωρική διάσταση και ειδικότερα στην οργάνωση του γεωγραφικού χώρου, που αποτελεί το κύριο αντικείμενό του (Βασενχόβεν 1997).

Χωρικός σχεδιασμός

Ο χωρικός σχεδιασμός (spatial planning) αποτελεί ένα επιστημονικό πεδίο που προσδιορίζεται διαφορετικά μεταξύ των χωρών, καθώς αντιστοιχεί σε διαφορετικές διαδικασίες και περιεχόμενο ανάλογα με το ευρύτερο περιβάλλον, στο οποίο εφαρμόζεται (Boffa Miskell 2016, FAO 2015, Grange 2012, Shaw και Lord 2009, UCL και Deloitte 2007, UNECE 2008). Ωστόσο, τα περισσότερα συστήματα χωρικού σχεδιασμού παρουσιάζουν και αρκετές ομοιότητες. Σε γενικές γραμμές, ο χωρικός σχεδιασμός μπορεί να οριστεί ως μία δραστηριότητα αναγνώρισης μακροπρόθεσμων ή μεσοπρόθεσμων στόχων και στρατηγικών που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες χωρικές ενότητες και συντονίζουν διαφορετικές τομεακές πολιτικές. Ο χωρικός σχεδιασμός μπορεί να συντελέσει στην επίτευξη θετικών κοινωνικών, περιβαλλοντικών και οικονομικών αποτελεσμάτων και είναι ιδιαίτερα καθοριστικός για την αναπτυξιακή πορεία περιοχών σε μετάβαση (UNECE 2008).

Ακόμα, πεδίο εφαρμογής του χωρικού σχεδιασμού είναι ο χώρος και οι διαστάσεις του. Όμως, ο χώρος ως έννοια παρουσιάζει δυσκολίες στην ταυτοποίησή του και μπορεί να περιγραφεί ποικιλοτρόπως. Ένας από τους θεωρητικούς προσδιορισμούς που ξεχωρίζουν είναι αυτός της Massey (2008: 27), σύμφωνα με την οποία ο χώρος δύναται να οριστεί ως:

α) «προϊόν αλληλοσυσχετισμών, το οποίο γίνεται αντιληπτό μέσα από αλληλεπιδράσεις, από την απεραντοσύνη του παγκόσμιου μέχρι το πολύ μικρό»,
β) «σφαίρα πιθανότητας ύπαρξης της πολλαπλότητας με την έννοια του ταυτόχρονου πλουραλισμού» και
γ) «διαρκώς υπό κατασκευή».

Σε κάθε περίπτωση, ανάλογα με τον προσδιορισμό του χώρου προκύπτουν και διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις του χωρικού σχεδιασμού. Γενικά, χρησιμοποιείται η διάκριση του χώρου σε (Harvey 2006, Sokol 2011, Λεοντίδου 2011):

- Φυσικό ή απόλυτο: λαμβάνει υπόψη τα μορφολογικά και γεωγραφικά χαρακτηριστικά και την έννοια της θέσης και διακρίνεται από τα φυσικά και ανθρωπογενή στοιχεία που τον ορίζουν, συνιστώντας έτσι το υπόβαθρο των διάφορων δραστηριοτήτων.
- Νοητό: βασίζεται στην ταυτότητα ενός τόπου και στα περιβαλλοντικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά του, στοιχεία που τον καθιστούν μοναδικό. Ακόμα, μπορεί να αναπαρασταθεί βάσει των χωροχρονικών ροών διαφόρων στοιχείων (σχετικός) και να λάβει υπόψη τις ανθρωπογενείς επιρροές που δέχεται κάθε συστατικό στοιχείο του χώρου (σχεσιακός).

Ο χωρικός σχεδιασμός, ιδωμένος από μία άλλη οπτική γωνία, επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στη **διαχείριση των πόρων** του χώρου, που αποτελεί το αντικείμενο ενδιαφέροντός του. Η έννοια των πόρων, στο πλαίσιο αυτό, συνδέεται αφενός μεν με χρηματικούς πόρους, οι οποίοι διατίθενται από τους μηχανισμούς διοίκησης για τον σχηματισμό παγίου κεφαλαίου υποδομών, αφετέρου δε από πόρους που αφορούν τη γη, τον φυσικό και ορυκτό πλούτο, το ανθρώπινο δυναμικό, τα πλεονεκτήματα της θέσης της μελετούμενης περιοχής και της σχέσης της με τα δίκτυα υποδομών, τα γεωπολιτικά πλεονεκτήματα που απορρέουν από τη θέση της στην ευρύτερη περιοχή στην οποία εντάσσεται, την πολιτιστική (φυσικού ή ανθρωπογενούς ενδιαφέροντος) κληρονομιά. Ο χωρικός σχεδιασμός μπορεί να οδηγήσει, μέσα από τις κατάλληλες αποφάσεις, στην ανάπτυξη μιας περιοχής, τα ζητήματα της οποίας συνιστούν σε κάθε περίπτωση το αντικείμενό του. Αυτό σημαίνει ότι οι αποφάσεις που απορρέουν από τον χωρικό σχεδιασμό επηρεάζουν τη χρήση αυτών των πόρων, με απώτερο σκοπό την επίτευξη αναπτυξιακών στόχων (Βασενχόβεν 2002).

Ειδικότερα, μέσα από τη διαδικασία του χωρικού σχεδιασμού επιχειρείται η επίλυση παρόντων ή μελλοντικών προβλημάτων (FAO 2015). Για τον σκοπό αυτό κατανέμει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο (βάση των στόχων που έχουν τεθεί) τις δραστηριότητες στον χώρο και αξιοποιεί τους απαραίτητους πόρους για τη βελτίωση της λειτουργίας του εκάστοτε κοινωνικού συστήματος (ή διαστάσεων αυτού) και την επίτευξη της προσδοκώμενης ή επιθυμητής κατάστασης (FAO 2015, Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011, Καμχής 2007). Όπως γίνεται κατανοητό, η ενασχόληση με τον χώρο δεν είναι τυχαία και βασίζεται στην ανάγκη κατάλληλης διαχείρισής του για την αποτελεσματικότερη κατανομή των διάφορων κοινωνικών και οικονομικών φαινομένων και δραστηριοτήτων (ΤΜΧΠΠΑ 2009).

Το πεδίο του **χωρικού σχεδιασμού** παρουσιάζει ακόμη διαφοροποιήσεις που απορρέουν από τον σκοπό του (στρατηγικές κατευθύνσεις, διευθέτηση χρήσεων γης κ.ά.), το

αντικείμενό του (θαλάσσιος και παράκτιος χώρος, διαχείριση απορριμμάτων κ.ά.) ή του συνδυασμού αυτών. Καθοριστική και για τους δύο αυτούς παράγοντες είναι η χωρική κλίμακα που οριοθετεί η περιοχή αναφοράς του χωρικού σχεδιασμού. Η **χωρική κλίμακα** μπορεί να οριστεί ως το μέσο για τον καθορισμό περιφερειών ή χωρικών ενοτήτων με σκοπό την καλύτερη διαχείριση και ανάλυση του χώρου (Sokol 2011). Ταυτόχρονα δίνει το στίγμα της προσέγγισης που ακολουθείται. Ειδικότερα, όταν η κλίμακα είναι μεγάλη, ο σχεδιασμός αποσκοπεί στη διατύπωση στρατηγικών κατευθύνσεων, αφορά δε σε ευρύτερα αντικείμενα που μπορούν να εξεταστούν σε επίπεδο μεγάλων γεωγραφικών διαμερισμάτων. Αντίστοιχα, όταν η κλίμακα είναι μικρή, ο σχεδιασμός έχει πιο δεσμευτικό χαρακτήρα, καταλήγοντας στη λήψη απόφασης σχετικά με συγκεκριμένες χωρικές παρεμβάσεις. Στην περίπτωση αυτή, το αντικείμενό του είναι χωρικά περιορισμένο και γενικό ή ειδικό.

Πρόσθετα, η διαφοροποίηση της χωρικής κλίμακας αναφοράς οδηγεί στον διαχωρισμό του χωρικού σχεδιασμού σε διακρατικό, εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Επιπλέον, με το ίδιο κριτήριο διακρίνεται σε υπερκείμενο και υποκείμενο, διακριτά δηλαδή επίπεδα, μεταξύ των οποίων υφίσταται μία ιεραρχική σχέση, που καθορίζεται από το εκάστοτε σύστημα σχεδιασμού. Ο υπερκείμενος σχεδιασμός (μεγαλύτερη κλίμακα) δίνει γενικές κατευθύνσεις χωρικής ανάπτυξης, οι οποίες έχουν έναν περισσότερο στρατηγικό χαρακτήρα και καθορίζει το πλαίσιο προσδιορισμού του υποκείμενου σχεδιασμού (μικρότερη κλίμακα). Αντίστοιχα, ο υποκείμενος σχεδιασμός ακολουθεί τις κατευθύνσεις του υπερκείμενου και τις εξειδικεύει με βάση τις αρμοδιότητες του φορέα που τον ασκεί και την ιδιαίτερη στοχοθεσία του καθώς και τα χαρακτηριστικά του χώρου, στον οποίο ο σχεδιασμός υλοποιείται. Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι ένα χωρικό σχέδιο μπορεί να χαρακτηριστεί στοιχείο τόσο του υπερκείμενου, όσο και του υποκείμενου σχεδιασμού. Αυτό συμβαίνει, καθώς το συγκεκριμένο σχέδιο (π.χ. επιπέδου περιφέρειας) μπορεί αφενός να εξειδικεύει τις κατευθύνσεις του υπερκείμενου σχεδιασμού (π.χ. επιπέδου χώρας), αφετέρου να θέτει το πλαίσιο άσκησης του υποκείμενου σχεδιασμού (π.χ. επιπέδου δήμου).

Αναπτυξιακός σχεδιασμός

Μία άλλη σημαντική κατηγορία σχεδιασμού, με κριτήριο το αντικείμενο, είναι ο αναπτυξιακός σχεδιασμός ή ο σχεδιασμός της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης. Ο χώρος, αν και ενσωματώθηκε στην οικονομική θεωρία από τις αρχές του 20ου αιώνα, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στον αναπτυξιακό σχεδιασμό, καθώς σε ένα εύρος χωρικών

κλιμάκων (από την τοπική έως την υπερτοπική) παρατηρούνται διαφορές στις επιδόσεις σε διάφορα κοινωνικοοικονομικά μεγέθη (Χριστοφάκης 2001).

Η σημασία αυτού του είδους σχεδιασμού έγκειται σήμερα στην αντιμετώπιση διάφορων τύπων **κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων**. Οι ανισότητες που εντοπίζονται μεταξύ διαφορετικών περιοχών επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από παράγοντες που σχετίζονται με (ΤΜΧΠΠΑ 2009):

α) τη χωρική κατανομή και διάρθρωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων,

β) τη χωρική κατανομή και διάρθρωση του εργατικού δυναμικού και

γ) το υφιστάμενο θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο.

Γενικά, μπορεί να ειπωθεί ότι οι ανισότητες αυτές έχουν προκύψει και εντείνονται περαιτέρω από την επικράτηση της 'αγοράς', ο ρόλος της οποίας εδραιώθηκε σε μεγάλο βαθμό και από το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης (Λαγός 2007). Προϊόν του εν λόγω φαινομένου είναι, μεταξύ άλλων και η εξέλιξη του καπιταλισμού σε περισσότερο σύνθετες μορφές, που εισάγουν μεγαλύτερη αβεβαιότητα και μεταβλητότητα, λόγω της διεθνοποίησης της οικονομίας. Η παγκοσμιοποίηση ενέτεινε την κινητικότητα των παραγωγικών δραστηριοτήτων, αλλάζοντας τους όρους της οικονομίας/αγοράς και ευνοώντας το άνοιγμα των εθνικών οικονομιών, την απορρύθμιση της οικονομίας, την οικονομική συγκέντρωση και την ανάπτυξη συγκεκριμένων τύπων περιοχών (Pike κ.ά. 2006).

Η εξέλιξη αυτή έχει μεταβάλει και συνεχίζει να μεταβάλει σημαντικά τις αξίες, τις αρχές, τα πρότυπα και τις συμπεριφορές που διέπουν την κοινωνία, απαιτώντας τη συνεχή αναπροσαρμογή του αναπτυξιακού σχεδιασμού για την εξυπηρέτηση του σκοπού του (Λαγός 2007).

Επιπρόσθετα, έχουν επέλθει μία σειρά από καθοριστικές αλλαγές που επηρεάζουν την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη, οι οποίες συνοψίζονται ως ακολούθως (Pike κ.ά. 2006):

- Εμφανίζεται και εξελίσσεται η έννοια της **διακυβέρνησης**, όπου ΚΛΑ με αρμοδιότητα σε διαφορετικές κλίμακες αλληλεπιδρούν ή συχνά λειτουργούν συμπληρωματικά.
- Νέα **εργαλεία και πολιτικές** παρέμβασης έχουν προκύψει, κύριο συστατικό των οποίων είναι η αξιοποίηση των χαρακτηριστικών του εσωτερικού (περιοχή ενδιαφέροντος) και εξωτερικού περιβάλλοντος (περιβάλλον εντός του οποίου λαμβάνονται αποφάσεις που αφορούν την περιοχή ενδιαφέροντος).
- Δίνεται περισσότερη έμφαση στα **ποιοτικά χαρακτηριστικά** της ανάπτυξης, συνυπολογίζοντας τις επιδράσεις από τις όποιες επιλογές πολιτικής στο περιβάλλον και την κοινωνία.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω αλλαγών επιλέγεται η συμπληρωματική ή παράλληλη εφαρμογή των προτύπων πολικής και ισορροπημένης χωρικής ανάπτυξης. Η πρώτη στοχεύει στην ανάπτυξη συγκεκριμένων πόλων, η οποία στη συνέχεια θα διαχυθεί στον χώρο. Η δεύτερη επικεντρώνεται στην ολοκληρωμένη και ισόρροπη ανάπτυξη του συνόλου μιας περιοχής, αξιοποιώντας τις αναπτυξιακές δυνατότητες της εν λόγω χωρικής οντότητας (εσωτερικό περιβάλλον), σε αρμονία με τις εξελίξεις του εξωτερικού περιβάλλοντος (Χριστοφάκης 2001). Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση το ίδιο το πλαίσιο εφαρμογής του αναπτυξιακού σχεδιασμού περιλαμβάνει σειρά από περιορισμούς, οι οποίοι συνιστούν φραγμούς για την υλοποίηση της ολοκληρωμένης αυτής προσέγγισης καθιστώντας αυτόν, σε αρκετές περιπτώσεις, αναποτελεσματικό. Επιπλέον, οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις του τύπου αυτού του σχεδιασμού περιλαμβάνουν πιο πολύπλοκα και εξειδικευμένα εργαλεία, οδηγώντας σε μία ακόμη πιο σύνθετη σχεδιαστική διαδικασία, η οποία υλοποιείται εντός ενός αναπτυξιακού πλαισίου όπου συνήθως η ανταγωνιστικότητα και η οικονομική αποδοτικότητα κυριαρχούν ως πρακτικές (Μιχαηλίδης 2003).

Στο πλαίσιο του αναπτυξιακού σχεδιασμού, οι παρεμβάσεις εντάσσονται είτε στη μετεγκατάσταση δραστηριοτήτων είτε στη βελτίωση των παραγόντων ανάπτυξης σε περιοχές που υστερούν αναπτυξιακά· χαρακτηρίζονται δε ως άμεσες (εστιάζοντας στις ίδιες τις οικονομικές δραστηριότητες) ή έμμεσες (εστιάζοντας στο ευρύτερο περιβάλλον τους) (Αγγελίδης 2000). Γενικά, μία αναπτυξιακή στρατηγική πρέπει να είναι συνεπής ως προς τη στοχοθεσία, να δίνει έμφαση στις κεντρικές παρεμβάσεις χωρίς να υποβαθμίζει τις περιφερειακές και να ενεργοποιεί την κοινωνία (Μιχαηλίδης 2003). Επιπρόσθετα, για την καλύτερη δυνατή αντιμετώπιση των περιφερειακών ανισοτήτων απαιτείται αποτελεσματική αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων, ανάδειξη των συγκριτικών παραγωγικών πλεονεκτημάτων και ανάπτυξη οικονομιών συγκέντρωσης σε τοπικό επίπεδο. Βέβαια, η επιδίωξη της ισότητας μεταξύ διαφορετικών περιοχών μέσω της κρατικής παρέμβασης είναι ένας σύνθετος στόχος και οι λύσεις δεν είναι πάντα προφανείς, καθώς είναι πιθανό να οδηγήσουν τελικά σε αντίθετα αποτελέσματα από τα επιδιωκόμενα για την ευρύτερη περιοχή (Ψυχάρης κ.ά. 2000).

2.1.4. Κλίμακα αναφοράς και χωρικοί δρώντες

Κάθε σχεδιαστικό εγχείρημα επικεντρώνει το ενδιαφέρον του σε μία χωρική ενότητα (χώρος αναφοράς), έχοντας ως άμεσο αποδέκτη των σχεδιαστικών παρεμβάσεων τον πληθυσμό που

ζει ή δραστηριοποιείται στην ενότητα αυτή. Μέσα από τη δράση της οργανωμένης κοινωνίας και των φορέων της, ο σχεδιασμός συμβάλλει στην προσπάθεια μετασχηματισμού του χώρου με γνώμονα την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των διαθέσιμων πόρων της χωρικής αυτής ενότητας και σκοπό τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των δραστηριοτήτων του εν λόγω πληθυσμού ή γενικότερα του επιπέδου διαβίωσής του (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011).

Το είδος των παρεμβάσεων του σχεδιασμού στην εκάστοτε χωρική ενότητα σχετίζεται με τη **χωρική κλίμακα**, η οποία μπορεί να αναφέρεται σε μικρές (γειτονιές, οικισμούς κ.ά.) ή μεγάλες περιοχές μελέτης (περιφέρειες, χώρες κ.ά.). Ωστόσο, ο προσδιορισμός και η κατηγοριοποίηση των διαφορετικών χωρικών ενοτήτων εμπεριέχει αρκετές δυσκολίες επιστημονικού και θεσμικού χαρακτήρα· βασίζεται σε διαφορετικά κριτήρια (γεωγραφικά, πληθυσμιακά, διοικητικά κ.ά.) και μπορεί να διαφέρει σημαντικά μεταξύ των διαφορετικών χωρών, λόγω της διαφορετικής φύσης των χωρικών πολιτικών (χωροταξική, οικιστική κ.ά.) που αυτές ακολουθούν (Αγγελίδης 2000, Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011). Παρά τη δυσκολία, ο καθορισμός χωρικών ενοτήτων στην επικράτεια μιας χώρας είναι σημαντικός για τη συλλογή στατιστικών και άλλων δεδομένων και για τον καθορισμό των τιμών των δεικτών που αποτυπώνουν διάφορα μεγέθη/χαρακτηριστικά των ενοτήτων αυτών. Τα στοιχεία αυτά θα συνδεθούν με τους στόχους του σχεδιασμού και θα αξιοποιηθούν για την παρακολούθηση της επίτευξής τους (Αγγελίδης 2000).

Από τον πληθυσμό, που αντιστοιχεί κάθε φορά στη χωρική ενότητα παρέμβασης, προέρχονται άτομα και ομάδες που συνιστούν τους **χωρικούς δρώντες** (Κυβέλου 2010). Ανάμεσα σε αυτούς διακρίνονται και οι θεσμικά αρμόδιοι για την άσκηση του σχεδιασμού, οι οποίοι δύναται να είναι διαφορετικοί σε κάθε περίπτωση, ανάλογα με το επίπεδο της χωρικής ενότητας που εξετάζεται και το υφιστάμενο θεσμικό και διοικητικό πλαίσιο. Συνήθως, οι υπεύθυνοι αυτοί είτε μεμονωμένα είτε σε συνεργασία με άλλους δρώντες, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στον καθορισμό των προς επίλυση προβλημάτων (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011).

Γενικά, οι χωρικοί δρώντες αναπτύσσουν διαφορετικές **σχέσεις** με την εκάστοτε χωρική ενότητα. Πιο συγκεκριμένα (Gumuchian κ.ά. 2003):

- Κάθε χωρικός δρων συνδέεται και αλληλεπιδρά με έναν συγκεκριμένο χώρο με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του, στοιχείο που αναδεικνύει την ανάγκη συμπερίληψης στον σχεδιασμό όλων των διαφορετικών ομάδων δρώντων αλλά και την πολυπλοκότητα που το πλήθος των ομάδων με διαφορετικά χαρακτηριστικά εισάγει στον σχεδιασμό.

- Η χωρική ιδιότητα των δρώντων αποκτάται μέσα από τη σχετική δράση τους στον χώρο, που είναι σαφώς ορισμένη μέσα από συγκεκριμένα συστήματα. Το στοιχείο αυτό οριοθετεί ουσιαστικά ένα κριτήριο ταυτοποίησης των χωρικών δρώντων.
- Η θέση του κάθε δρώντα και η δυνατότητά του να επηρεάσει το υπό μελέτη χωρικό σύστημα συνδέεται με το είδος και την ένταση των αλληλεπιδράσεων τόσο με το εξεταζόμενο χωρικό σύστημα αυτό καθεαυτό όσο και με τις υπόλοιπες ομάδες χωρικών δρώντων.

2.1.5. Στάδια σχεδιαστικής διαδικασίας

Η σχεδιαστική διαδικασία αποτελεί συστατικό μέρος μιας κυκλικής ροής σταδίων για τη λήψη απόφασης και τη χάραξη πολιτικής, η οποία περιλαμβάνει επίσης την εφαρμογή και την παρακολούθηση/αξιολόγηση για την επανατροφοδότηση της όλης διαδικασίας (βλ. Εικόνα 2.1). Ειδικότερα, μέσω του σχεδιασμού λαμβάνονται αποφάσεις και διαμορφώνονται πολιτικές, οι οποίες υλοποιούνται και παρακολουθούνται / αξιολογούνται μέσα από τα αποτελέσματα της εφαρμογής τους. Η αξιολόγηση ανατροφοδοτεί τον σχεδιασμό, μέσω του οποίου προκύπτουν εκ νέου πολιτικές, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα της αξιολόγησης (Slocum 2003). Για να είναι εφικτή η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή του προϊόντος του σχεδιασμού, πραγματοποιείται, παράλληλα με το στάδιο της εφαρμογής του και ο οργανωμένος και συστηματικός έλεγχος προόδου της υλοποίησής του (παρακολούθηση), που παρέχει τα απαραίτητα δεδομένα για τη διαδικασία της αξιολόγησης (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011).

Σε κάθε περίπτωση σχεδιαστικής διαδικασίας μπορούν να διακριθούν δύο βασικές ενότητες, αυτή της ανάλυσης του σχεδιαστικού προβλήματος και αυτή της σύνθεσης των σχετικών λύσεων (Αραβαντινός 2007). Στις ενότητες αυτές εντάσσονται επιμέρους στάδια, κάθε ένα των οποίων διαδραματίζει έναν συγκεκριμένο ρόλο και οδηγεί σε ένα σύνολο από επιμέρους αποφάσεις. Η υλοποίηση όλων των επιμέρους σταδίων είναι απαραίτητη, για να προκύψουν τα τελικά σχέδια προς εφαρμογή (Στρατηγέα 2009) (βλ. Εικόνα 2.1). Αν και η σειρά υλοποίησης των σταδίων είναι καθορισμένη, είναι πιθανό να υπάρξει ανάδραση ενός σταδίου με προγενέστερα στάδια της σχεδιαστικής διαδικασίας στο πλαίσιο της αναδραστικής της φύσης, ανάλογα με τα αποτελέσματα που προκύπτουν από την υλοποίηση του κάθε σταδίου και την εμφάνιση νέας ή επικαιροποιημένης πληροφορίας.

Γενικά, μπορεί να ειπωθεί ότι όλα τα στάδια της σχεδιαστικής διαδικασίας αλληλεπιδρούν με το αξιολογικό πλαίσιο και το πλαίσιο δράσης, τα οποία μαζί με το προϊόν του σχεδιασμού αποτελούν τις βασικές αλληλένδετες συνιστώσες του σχεδιασμού. Πιο συγκεκριμένα (Αραβαντινός 2007):

- Το **αξιολογικό πλαίσιο** αποτελείται από τους στόχους, τους υποστόχους αλλά και τα κριτήρια αξιολόγησης των επιδόσεων των σχεδιαστικών λύσεων που προτείνονται για την επιτυχή διαχείριση του εξεταζόμενου σχεδιαστικού προβλήματος, μέσω των οποίων επιχειρείται η σύνδεση της στοχοθεσίας και των χαρακτηριστικών του εκάστοτε προβλήματος.
- Το **πλαίσιο δράσης** λαμβάνει υπόψη του αφενός όλες τις δυνατότητες και τους περιορισμούς που ενυπάρχουν και εντοπίζονται σε μία περιοχή μελέτης και αφετέρου τους περιορισμούς και τους κανόνες που απορρέουν από το υφιστάμενο θεσμικό πλαίσιο.
- Το **προϊόν του σχεδιασμού** μπορεί να έχει φυσική ή/και προγραμματική διάσταση και να υλοποιείται εντός μικρού χρονικού διαστήματος ή σε μεγαλύτερο βάθος χρόνου.

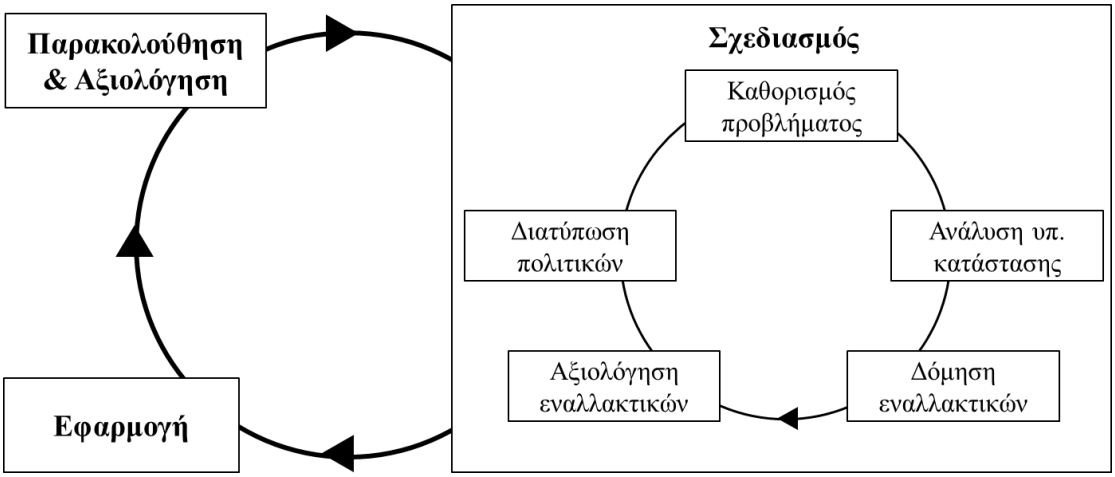

Εικόνα 2.1: Τα στάδια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και η διασύνδεσή τους.

Επίσης, σημαντικό ρόλο για τον τρόπο υλοποίησης των σχεδιαστικών σταδίων κατέχει και ο καθορισμός της (επιστημονικής) μεθοδολογίας που θα ακολουθηθεί, ο οποίος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το ίδιο το σχεδιαστικό πρόβλημα (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011). Ακόμη, κρίσιμο ρόλο κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού έχει η διαθέσιμη χωρική πληροφορία και τα συστήματα διαχείρισής της [Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών (ΓΣΠ), βάσεις δεδομένων κ.ά.], η χωρική ανάλυση μέσα από τους σχετικούς δείκτες καθώς και τα μοντέλα και τα Συστήματα Υποστήριξης Αποφάσεων (ΣΥΑ) (Αγγελίδης 2000). Μέσα από την αξιοποίηση της πληροφορίας αυτής με βάση τις σύγχρονες τεχνολογίες και εργαλεία

μπορεί να επιτυγχάνεται η αποτελεσματικότερη αναγνώριση, επικοινωνία και διαχείριση των προβλημάτων χωρικού (και αναπτυξιακού) ενδιαφέροντος (Stratigea κ.ά. 2017, Παναγιωτοπούλου και Στρατηγέα 2019, Σωμαράκης και Στρατηγέα 2015).

Ακολούθως, αναλύονται συνοπτικά τα στάδια της διαδικασίας του σχεδιασμού με αναφορά σε διαστάσεις τους, όπως ο σκοπός, οι ενέργειες που περιλαμβάνονται σε κάθε ένα από αυτά καθώς και η διασύνδεσή τους (βλ. Εικόνα 2.1).

Η αναφορά στις εν λόγω διαστάσεις αποσκοπεί στην αποδελτίωσή τους, με σκοπό την περαιτέρω αξιοποίηση αυτών σε επόμενο κεφάλαιο, ως βασικών συστατικών, μεταξύ άλλων, για τη δόμηση μιας διαδικασίας επιλογής κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής (βλ. Κεφάλαιο 3).

Καθορισμός προβλήματος – στόχου

Τα στάδια του καθορισμού του προβλήματος και της περιγραφής και οριοθέτησης/εξειδίκευσης του στόχου σε υποστόχους συνιστούν ένα από τα σημαντικότερα στάδια της διαδικασίας σχεδιασμού, αποτελώντας την απαρχή της εν λόγω διαδικασίας αλλά και έναν 'οδηγό' για κάθε επόμενο στάδιο αυτής, με καθοριστική επίδραση τόσο στο ίδιο το αντικείμενο της μελέτης και την περιοχή που αναφέρεται, όσο και στην επιδιωκόμενη μελλοντική κατάσταση του αντικειμένου στην εν λόγω περιοχή, που επιδιώκεται μέσα από τον σχεδιασμό (Στρατηγέα 2009).

Καθορισμός προβλήματος (ή θέματος)

Το **πρόβλημα ή θέμα** αποτελεί την αιτία για την έναρξη της σχεδιαστικής διαδικασίας και μπορεί να σχετίζεται με την αντιμετώπιση μιας προβληματικής παρούσας κατάστασης ή/και με την επιδίωξη μιας επιθυμητής μελλοντικής κατάστασης. Κατά το στάδιο αυτό γίνεται εμβάθυνση σε όλες οι **διαστάσεις του προβλήματος/θέματος**. Καθοριστικό ρόλο για τον προσδιορισμό του προβλήματος/θέματος και των διαστάσεών του διαδραματίζουν η διερεύνηση / καταγραφή των χαρακτηριστικών του μελετώμενου χώρου αναφοράς και του πληθυσμού του καθώς και η ερμηνεία της φύσης και οργάνωσης του χώρου αυτού. Σημαντικό ζήτημα επίσης, που πρέπει να διερευνηθεί στο πλαίσιο αυτό, αποτελούν οι αλληλεπιδράσεις / αλληλεξαρτήσεις που αναπτύσσονται αφενός μεν ανάμεσα στα διάφορα συστατικά στοιχεία της περιοχής αφετέρου δε ανάμεσα στα στοιχεία αυτά και τον πληθυσμό της.

Καθορισμός στόχων και υποστόχων

Ο καθορισμός του **στόχου** (γενικές επιδιώξεις) και των **υποστόχων** (ειδικότερες επιδιώξεις που εμπίπτουν ή συμβάλλουν στην υλοποίηση του στόχου) του σχεδιασμού είναι στενά συνδεδεμένος με το πλαίσιο αρχών και κατευθύνσεων, στοιχεία που οριοθετούνται από το πολιτικό σύστημα και την κρατούσα πολιτική ιδεολογία και τις επιλογές τους, καθώς ο σχεδιασμός αποτελεί χωρίς άλλο μία **πολιτική διαδικασία** (Βασενχόβεν 2002). Σχετίζονται επίσης σημαντικά με τους αποδέκτες του σχεδιασμού – κοινωνικές και άλλες ομάδες – και το σύστημα αξιών τους. Συγκεκριμένα, η σχεδιαστική στοχοθεσία αντανακλά την επιθυμητή εικόνα του υπό μελέτη χώρου, την οποία θα επιδιώξει να επιτύχει ο σχεδιασμός μέσα από την υλοποίηση των παρεμβάσεών του (πολιτικών, μέτρων κ.ά.) σε ένα εύλογο χρονικό ορίζοντα (βραχυπρόθεσμο έως μακροπρόθεσμο). Ο χρονικός ορίζοντας του σχεδιασμού συναρτάται με τον τύπο του σχεδιαστικού προβλήματος, την έντασή του ή τον χαρακτήρα του (ανάγκη επείγουσας ανάληψης δράσης ή μη), την απόσταση της παρούσας κατάστασης από την επιθυμητή εικόνα, η οποία δείχνει το μέγεθος των απαιτούμενων παρεμβάσεων, κ.ά. Συνεπώς, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις δυνατές σχεδιαστικές παρεμβάσεις, οι οποίες σε κάθε περίπτωση δεν μπορούν να παρεκκλίνουν των στόχων και των υποστόχων που έχουν εξ αρχής τεθεί. Η αξιολόγηση του βαθμού επίτευξης του στόχου και των υποστόχων γίνεται με τη βοήθεια κατάλληλα επιλεγμένων κριτηρίων αξιολόγησης, τα οποία απορρέουν από τους υποστόχους (κριτήρια αξιολόγησης και σχετικοί δείκτες που εντάσσονται κάτω από κάθε υποστόχο για την αξιολόγηση του βαθμού επίτευξής του από τις προτεινόμενες εναλλακτικές λύσεις για την επίλυση του σχεδιαστικού προβλήματος).

Ανάλυση υπάρχουσας κατάστασης και δυναμικής

Μετά τον προσδιορισμό του προβλήματος και του στόχου, ακολουθεί η ανάλυση του προβλήματος και της χωρικής οντότητας, στην οποία αυτό εντάσσεται. Η ανάλυση αυτή αφορά τόσο την υπάρχουσα όσο και την εκτιμώμενη μελλοντική κατάσταση (δυναμική). Για τη μελέτη της υπάρχουσας κατάστασης αξιοποιούνται πρόσφατα δεδομένα σε ένα πλήθος από ζητήματα που αφορούν την υπό μελέτη χωρική οντότητα. Για τη μελέτη της δυναμικής της εν λόγω οντότητας – εκτιμώμενη μελλοντική κατάσταση – λαμβάνονται υπόψη διαθέσιμα διαχρονικά δεδομένα (χρονοσειρές δεδομένων που αφορούν στον παρελθόντα και παρόντα χρόνο), από τα οποία είναι δυνατόν, με τη χρήση κατάλληλων εργαλείων (π.χ. μοντέλα

πρόβλεψης), να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τις επικρατούσες τάσεις και την πιθανή εξέλιξή τους σε μελλοντικό χρόνο (Στρατηγέα 2009). Το στάδιο αυτό είναι σημαντικό για:

- την σε βάθος γνώση του υποβάθρου (κοινωνικού, οικονομικού, πολιτιστικού, τεχνολογικού κ.λπ.) πάνω στο οποίο θα 'ξετυλιχτούν' τα εναλλακτικά σενάρια και οι παρεμβάσεις του σχεδιασμού,
- την εκτίμηση της απόστασης της παρούσας κατάστασης από αυτή που ο στόχος και οι υποστόχοι οριοθετούν, στοιχείο το οποίο με τη σειρά του οριοθετεί την ένταση των παρεμβάσεων και τον απαιτούμενο χρόνο υλοποίησής τους,
- τον επανακαθορισμό της σχεδιαστικής στοχοθεσίας – στόχος και υποστόχοι –, εφόσον αυτό κριθεί απαραίτητο, π.χ. αν παρατηρηθούν νέες ανάγκες ή διαστάσεις του προβλήματος που πρέπει να συνεκτιμηθούν και έχουν αγνοηθεί ή περιορισμοί που απορρέουν από τοπικά σχέδια και πρέπει να ληφθούν υπόψιν στη στοχοθεσία, κ.ά.

Για την αποτελεσματική ανάλυση της περιοχής παρέμβασης είναι ιδιαίτερα σημαντική η **γεωγραφική γνώση** (ΤΜΧΠΠΑ 2009). Στο πλαίσιο αυτό, είναι δυνατή η χρήση ποικιλίας εργαλείων επεξεργασίας δεδομένων (βάσεις δεδομένων, ΓΣΠ κ.ά.) (Stratigea κ.ά. 2017, Παναγιωτοπούλου και Στρατηγέα 2019, Σωμαράκης και Στρατηγέα 2015). Επίσης, σημαντική παράμετρος για τον προσδιορισμό τόσο της υπάρχουσας κατάστασης όσο και της δυναμικής της είναι η **διαθεσιμότητα** της σχετικής πληροφορίας, που αφορά το πρόβλημα και το περιβάλλον του (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011). Ωστόσο, τα αποθέματα πληροφορίας μπορεί να είναι περιορισμένα είτε επειδή μέρος της πληροφορίας δεν υφίσταται, είτε λόγω ύπαρξης εμποδίων (π.χ. εμπορευματοποίηση της πληροφορίας αυξάνοντας το κόστος απόκτησής της) που αφορούν την πρόσβαση σε αυτή ή την απόκτησή της. Σε περίπτωση που δεν είναι διαθέσιμη η απαιτούμενη πληροφορία για την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης του προβλήματος και του περιβάλλοντος αυτού, είναι απαραίτητη η δημιουργία ή η εκ νέου αναζήτησή της, αφιερώνοντας για τον σκοπό αυτό περισσότερους πόρους.

Ανάλυση υπάρχουσας κατάστασης

Για το στάδιο αυτό απαιτείται ανάλυση όχι μόνο του σχεδιαστικού προβλήματος αλλά και του ευρύτερου περιβάλλοντος, στο οποίο αυτό εντοπίζεται, εξετάζοντας όλες τις επιμέρους διαστάσεις (κοινωνικές, οικονομικές, περιβαλλοντικές, τεχνολογικές, πολιτιστικές, κ.ά.) που συνθέτουν την υπάρχουσα κατάσταση. Έτσι ο σκοπός του σταδίου αυτού είναι η διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης εικόνας τόσο για το ίδιο το πρόβλημα όσο και για το περιβάλλον μέσα στο οποίο αυτό εξελίσσεται, το υπόβαθρο δηλαδή εντός του οποίου θα εφαρμοστούν οι

προτεινόμενες λύσεις. Η γνώση αυτή συμβάλλει στην επιδίωξη της μέγιστης δυνατής αποτελεσματικότητας του σχεδιασμού, μέσα από την αξιοποίησή της ως βάση για τα επόμενα στάδια, ενώ καταδεικνύει επίσης την ανάγκη εξειδίκευσης της σχεδιαστικής προσέγγισης, έτσι ώστε να αφουγκράζεται κάθε φορά τις ιδιαιτερότητες της εκάστοτε χωρικής οντότητας και σχεδιαστικού προβλήματος που μελετάται.

Ανάλυση δυναμικής υπάρχουσας κατάστασης

Η ανάλυση της δυναμικής του σχεδιαστικού προβλήματος και του περιβάλλοντός του μπορεί να είναι καθοριστική για τη φυσιογνωμία των εναλλακτικών σεναρίων που δομούνται στο αντίστοιχο στάδιο της σχεδιαστικής διαδικασίας. Στο πλαίσιο αυτό εξετάζονται οι τάσεις εξέλιξης της υφιστάμενης κατάστασης, λαμβάνοντας υπόψη και τα δεδομένα του εξωτερικού περιβάλλοντος που μπορούν να επηρεάσουν, θετικά ή αρνητικά, στο μέλλον την κατάσταση αυτή, όπως έχει προσδιοριστεί.

Για ζητήματα ΧΑΣ, η διαδικασία αυτή είναι ιδιαίτερα χρήσιμη καθώς, στο πλαίσιο του σχεδιασμού γενικότερα, οι εξεταζόμενες χωρικές οντότητες νοούνται ως δυναμικά συστήματα. Η εξέλιξη των συστημάτων αυτών καθορίζεται από κυρίαρχες δυνάμεις του εσωτερικού τους περιβάλλοντος (της ίδιας δηλαδή της χωρικής οντότητας που μελετάται, π.χ. δημογραφικά δεδομένα, δεδομένα του τοπικού παραγωγικού συστήματος) αλλά και του εξωτερικού περιβάλλοντος (κυρίαρχες δυνάμεις εκτός της μελετούμενης χωρικής οντότητας, π.χ. γεωπολιτικές εξελίξεις, τεχνολογία, κλιματική αλλαγή κ.ά.) (Godet 1999, 2001). Συνεπώς, για την εκτίμηση των τάσεων εξέλιξής του απαιτείται η καταγραφή και η συγκέντρωση διαχρονικών δεδομένων (ανά τακτά χρονικά διαστήματα) σχετικών με τις εν λόγω δυνάμεις αλλά και άλλους παράγοντες και φαινόμενα, τα οποία εκτιμάται ότι είναι ικανά να επηρεάσουν τη μελλοντική εξέλιξη της μελετούμενης χωρικής οντότητας.

Η εκτίμηση της δυναμικής της μελετώμενης χωρικής οντότητας, αξιοποιώντας τα εν λόγω δεδομένα, μπορεί να πραγματοποιηθεί με τη βοήθεια διαφόρων μεθοδολογικών προσεγγίσεων και των σχετικών εργαλείων που τις υποστηρίζουν. Ενδεικτικά, δύο κυρίαρχες προσεγγίσεις για τον σκοπό αυτό είναι (Godet 1999, Στρατηγέα και Γιαουτζή 2012):

- η προσέγγιση της **πρόβλεψης** (forecasting): θεωρεί το μέλλον σαν μία προέκταση του παρελθόντος, το οποίο απορρέει μέσα από την εκτίμηση των τάσεων που έχουν διαμορφωθεί έως τώρα με τη βοήθεια των διαχρονικών δεδομένων και την προβολή αυτών στο μέλλον και

- η προσέγγιση της **ανάλυσης προτύπων** (pattern analysis), η οποία στηρίζεται στην υπόθεση ότι στο κοινωνικό σύστημα λειτουργούν ισχυροί αναδραστικοί μηχανισμοί (feedback mechanisms), οι οποίοι οδηγούν σε μία περιοδική επανάληψη γεγονότων και τάσεων. Έτσι, η μελέτη των προτύπων του παρελθόντος και των εν λόγω γεγονότων και τάσεων μπορούν να οδηγήσουν σε συμπεράσματα σε σχέση με τη μελλοντική εξέλιξη των συστημάτων αυτών.

Δόμηση εναλλακτικών λύσεων/σεναρίων

Λαμβάνοντας υπόψη τη σχεδιαστική στοχοθεσία και την υπάρχουσα κατάσταση και δυναμική του μελετώμενου προβλήματος και του χωρικού συστήματος, στο οποίο αυτό αναφέρεται, αναζητούνται οι εναλλακτικές λύσεις/σενάρια για την αντιμετώπιση του σχεδιαστικού προβλήματος.

Το στάδιο αυτό είναι ιδιαίτερα κρίσιμο για το τελικό αποτέλεσμα της σχεδιαστικής διαδικασίας, αν ληφθεί υπόψιν ότι ο σχεδιασμός συνιστά μια πολύπλοκη διαδικασία, προσανατολισμένη στο μέλλον, που εξαρτάται από τη συμπεριφορά ενός πολύ μεγάλου αριθμού παραγόντων (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011). Στο πλαίσιο αυτό, η δόμηση εναλλακτικών λύσεων/σεναρίων αποτελεί μία προσέγγιση, η οποία στηρίζει τα ΚΛΑ και τους σχεδιαστές στη λήψη απόφασης σε περιβάλλοντα που χαρακτηρίζονται από αβεβαιότητα και πολυπλοκότητα (Albrechts 2004, Innes και Booher 2010, Lindgren και Bandhold 2003, Stratigea και Giaoutzi 2012). Σε τέτοια περιβάλλοντα, οι λύσεις των προβλημάτων δεν μπορεί να είναι μονοσήμαντες. Αντίθετα, πρέπει να είναι προσαρμοσμένες στις διαφορετικές εκδοχές της εξέλιξης ενός συνόλου κρίσιμων μεταβλητών του εξωτερικού περιβάλλοντος και των αντίστοιχων μελλοντικών εικόνων – περιβάλλοντα λήψης απόφασης – που αυτές διαμορφώνουν. Σε κάθε ένα από αυτά τα διαφορετικά περιβάλλοντα λήψης απόφασης απαιτείται μία διαφορετική διαχείριση του προβλήματος που εξετάζεται, οδηγώντας στη διατύπωση εναλλακτικών λύσεων ή σεναρίων για την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί. Μεταξύ των λύσεων αυτών μπορεί να αναζητηθεί η ‘περισσότερο ικανοποιητική’ σε σχέση με τον επιδιωκόμενο στόχο, στη βάση της εκτίμηση των επιπτώσεών τους στο κοινωνικο-οικονομικό και φυσικό-πολιτιστικό περιβάλλον της μελετώμενης περιοχής (Στρατηγέα 2009).

Η διαδικασία που ακολουθείται στο στάδιο αυτό μπορεί να θεωρηθεί σαν ένα σύνολο βημάτων που καθιστά δυνατή τη διατύπωση μιας ευρείας ομάδας εναλλακτικών λύσεων/σεναρίων για την επίλυση προβλημάτων στον σχεδιασμό του χώρου. Οι

εναλλακτικές αυτές λύσεις/σενάρια αποτελούν στην πράξη **συνεκτικές και κατάλληλα δομημένες εικόνες** που αποτυπώνουν την εξέλιξη του ευρύτερου περιβάλλοντος και τη διαχείριση του μελετώμενου προβλήματος μέσα σε αυτό για την επίτευξη του επιδιωκόμενου στόχου.

Στην ομάδα των εναλλακτικών λύσεων/σεναρίων που δομούνται στο στάδιο αυτό μπορεί να περιλαμβάνεται και το λεγόμενο σενάριο τάσης ή μηδενικό σενάριο, το οποίο αποτελεί τη μελλοντική εικόνα της περιοχής μελέτης, αν δεν γίνει καμία σχεδιαστική παρέμβαση, την εικόνα δηλαδή που προκύπτει ως το προϊόν των τάσεων εξέλιξης, που κυριαρχούν και καθοδηγούν την πορεία της. Το σενάριο αυτό μπορεί να χρησιμοποιείται ως βάση για σύγκριση με τα υπόλοιπα σενάρια, στοιχειοθετώντας έτσι την αξία των παρεμβάσεων των λοιπών εναλλακτικών λύσεων/σεναρίων, ενώ μπορεί ακόμη να χρησιμοποιείται για επικοινωνιακούς σκοπούς.

Αξιολόγηση εναλλακτικών λύσεων/σεναρίων

Το στάδιο της αξιολόγησης αποτελεί καθοριστικής σημασίας στάδιο για την επιλογή των επικρατέστερων, με βάση τις επιδόσεις τους, εναλλακτικών λύσεων/σεναρίων και συνιστά αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας σχεδιασμού (Khakee 1998). Στην πράξη διευκολύνει και στηρίζει τα ΚΛΑ και τους σχεδιαστές στη βέλτιστη επιλογή λύσης (ή λύσεων) για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Για την αξιολόγηση των εναλλακτικών λύσεων, που προέκυψαν στο προηγούμενο στάδιο σχεδιασμού, χρησιμοποιείται ένας αριθμός κριτηρίων αξιολόγησης, τα οποία συνδέονται στενά ή απορρέουν από τους υποστόχους που έχουν τεθεί σε προηγούμενο στάδιο (Στρατηγέα 2009). Η διαδικασία της αξιολόγησης υποστηρίζεται κατάλληλα από μεθόδους και τεχνικές αξιολόγησης (π.χ. πολυκριτηριακή ανάλυση). Λαμβάνοντας υπόψη τις επιπτώσεις των εναλλακτικών λύσεων/σεναρίων με βάση τα κριτήρια αξιολόγησης, στηρίζεται με έναν διάφανο τρόπο η επιλογή της επικρατέστερης λύσης/σεναρίου.

Διατύπωση μέτρων πολιτικής

Στο τελευταίο αυτό στάδιο της σχεδιαστικής διαδικασίας περιγράφεται, με μεγαλύτερη λεπτομέρεια, η λύση ή οι λύσεις που επιλέγονται προς υλοποίηση μέσα από το στάδιο της αξιολόγησης αλλά και ο τρόπος υλοποίησής της/τους. Πιο συγκεκριμένα, περιγράφονται

αναλυτικά τα πακέτα πολιτικής (μέτρα πολιτικής και έργα), τα οποία συνδέονται με συγκεκριμένες διαστάσεις της επιλεγείσας λύσης (π.χ. μεταφορές, ενέργεια, χρήσεις γης) και συνεισφέρουν στην υλοποίηση της λύσης και την επίλυση του σχεδιαστικού προβλήματος, όπως αυτό προσδιορίστηκε αρχικά (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011, Στρατηγέα 2009). Η διατύπωση των πακέτων πολιτικής μπορεί να συνοδεύεται από το χρονοδιάγραμμα υλοποίησής τους (βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα μέτρα), τα πιθανά χρηματοδοτικά εργαλεία για τη μόχλευση των απαιτούμενων πόρων που απαιτούνται για την υλοποίησή τους κ.ά. Η παροχή της υποστηρικτικής αυτής πληροφορίας είναι καθοριστικής σημασίας για την ολοκληρωμένη και αποτελεσματική εφαρμογή του σχεδιασμού, ιδιαίτερα σε μία περίοδο μεγάλης στενότητας πόρων.

2.1.6. Προσεγγίσεις του σχεδιασμού

Στη βιβλιογραφία καταγράφεται ένας αριθμός διαφορετικών προσεγγίσεων του σχεδιασμού (π.χ. Khakee 1998), οι οποίες είναι συνυφασμένες με εναλλακτικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Οι προσεγγίσεις αυτές συχνά έχουν ως σκοπό την επίλυση διαφορετικών σχεδιαστικών προβλημάτων. Ακόμη, διαφέρουν μεταξύ τους στους τρόπους υλοποίησης των επιμέρους διαδικασιών (π.χ. καθορισμός προβλήματος και στόχου) (βλ. Κεφάλαιο 2.1.5). Τέλος, διαφορές μεταξύ τους μπορούν ακόμη να προκύπτουν αναφορικά με τον ρόλο σε αυτές των πιθανών εμπλεκόμενων μερών (ΚΛΑ, ειδικοί, κοινό). Όπως επισημαίνεται και από τους Γιαουτζή και Στρατηγέα (2011), διαφορετικές προσεγγίσεις μπορεί να επιλεγούν για την αποτελεσματικότερη επίλυση διαφορετικών σχεδιαστικών προβλημάτων, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά τους. Στο παρόν υποκεφάλαιο επιχειρείται η καταγραφή και ανάλυση των διαφορετικών αυτών προσεγγίσων του σχεδιασμού.

Η πιο διαδεδομένη και για πολλά χρόνια ακολουθούμενη προσέγγιση είναι αυτή του ορθολογικού ολοκληρωμένου σχεδιασμού, ενώ σημαντικό έδαφος κερδίζει, τα τελευταία χρόνια, η προσέγγιση του συμμετοχικού (ή επικοινωνιακού) σχεδιασμού (βλ. Κεφάλαιο 2.3), ως μία εκ διαμέτρου αντίθετη προσέγγιση. Οι υπόλοιπες προσεγγίσεις αναπτύχθηκαν ως επιφανειακά ή ριζικά διαφορετικές εναλλακτικές των παραπάνω δύο προσεγγίσεων, διευρύνοντας την έννοια και το περιεχόμενο της σχεδιαστικής διαδικασίας (Khakee 1998). Μέσω των προσεγγίσεων αυτών, ο σχεδιασμός είτε μετατρέπεται σε μία δυναμική διαδικασία είτε εμπλέκει και άλλους ενδιαφερόμενους στη διαδικασία του σχεδιασμού, εκτός από τα ΚΛΑ και τους ειδικούς (Αραβαντινός 2007). Γενικά, οι προσεγγίσεις που αναλύονται

παρακάτω είναι ενδεικτικές, ενώ πολλές από αυτές μπορούν και να συνδυαστούν μεταξύ τους, ανάλογα με τον σκοπό της σχεδιαστικής διαδικασίας. Επίσης, είναι σύνηθες για το ίδιο σχεδιαστικό πρόβλημα να είναι κατάλληλες παραπάνω από μία προσεγγίσεις (Αραβαντινός 2007).

Ορθολογικός ολοκληρωμένος σχεδιασμός

Η προσέγγιση του ορθολογικού ολοκληρωμένου/συνολικού/καθολικού σχεδιασμού (rational comprehensive planning) διακρίνεται για τη θεώρηση του σχεδιασμού ως μίας επιχειρησιακής ορθολογικής διαδικασίας διαδοχικών σταδίων, όπου το κάθε στάδιο εξυπηρετεί έναν συγκεκριμένο σκοπό. Στο πλαίσιο αυτό, οι στόχοι του σχεδιασμού κατέχουν τον πλέον καθοριστικό ρόλο· τα ΚΛΑ αποφασίζουν για αυτούς, ενώ οι ειδικοί (σχεδιαστές κ.ά.) αξιοποιούν την επιστημονική τους γνώση, για να διατυπώσουν τις αποτελεσματικότερες προτάσεις επίτευξης των στόχων που τους τέθηκαν. Όμως, για να καταλήξουν στις σχετικές προτάσεις και μέτρα, οι ειδικοί διατυπώνουν εναλλακτικά σενάρια, στα οποία επιτυγχάνουν σε διαφορετικό βαθμό τους στόχους και υποστόχους που έχουν τεθεί, ενώ, μέσα από την αξιολόγησή τους, επιλέγεται η εναλλακτική εκείνη που έχει την καλύτερη δυνατή επίδοση (Khakee 1998). Η προσέγγιση αυτή, ως η επικρατούσα για πολλά χρόνια, έχει δεχτεί μία πολυεπίπεδη κριτική, που εστιάζει στις ακόλουθες διαστάσεις της (Αραβαντινός 2007):

- Τεχνική διάσταση: εστιάζει στα μειονεκτήματα της μεθοδολογίας που ακολουθεί και τη σχετικά περιορισμένη πρακτική αποτελεσματικότητά της (αδυναμία ενσωμάτωσης συνόλου πληροφοριών, ελλιπής παρακολούθηση όλων των φάσεων του σχεδιασμού, κ.ά.).
- Θεωρητική διάσταση: επικεντρώνεται κυρίως στην αδυναμία πλήρους ανάγνωσης της υπάρχουσας κατάστασης του μελετώμενου χωρικού συστήματος και της δυναμικής του, προσφέροντας λύσεις κυρίως σε τρέχοντα προβλήματα.
- Ιδεολογική διάσταση: εστιάζει στην απόδοση ιδιαίτερου βάρους στη λήψη αποφάσεων από τα ΚΛΑ και τους ειδικούς και στην αδυναμία θεώρησης ενός κοινού αποδεκτά δημοσίου συμφέροντος.

Αυξητικός σχεδιασμός (incremental planning)

Ο αυξητικός σχεδιασμός αποσκοπεί στη βελτίωση υφιστάμενων προβλημάτων μέσω ενός περιορισμένου πλέγματος παρεμβάσεων, που συμβάλλουν στη διατήρηση των υπαρχουσών ισορροπιών του συστήματος, στο οποίο υλοποιείται. Το ενδιαφέρον του επικεντρώνεται στην απλούστευση της σχεδιαστικής διαδικασίας και τη ρεαλιστικότητα των προτεινόμενων λύσεων (Χριστοφιλόπουλος 2002), ενώ αναφέρεται αποσπασματικά μόνο σε κάποια από τα στάδια της σχεδιαστικής διαδικασίας. Ακόμη, στο πλαίσιο του αυξητικού σχεδιασμού η διαδικασία της αξιολόγησης δεν αποτελεί μία αυτόνομη στο σύνολό της διαδικασία αλλά, όπως επισημαίνεται και από τον Lindblom (1979), μία διαδικασία διαδοχικών βημάτων αξιολόγησης, η οποία οδηγεί σε μικρές σταδιακές μεταβολές ενός σχεδίου ή μιας πολιτικής (incremental changes).

Κύριο χαρακτηριστικό του αυξητικού σχεδιασμού είναι ο ρόλος του πολιτικού παράγοντα στην όλη σχεδιαστική διαδικασία, ο οποίος συνίσταται στον καθορισμό τόσο του αριθμού των εναλλακτικών σεναρίων που δομούνται όσο και στον καθορισμό του είδους τους (Lindblom 1979). Ακόμη, η αποτελεσματικότητα ενός σχεδίου δεν αξιολογείται με βάση τον στόχο, αλλά με βάση κυρίως τις πολιτικές επιλογές και προτιμήσεις των ΚΛΑ (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011, Χριστοφιλόπουλος 2002). Έτσι η προσέγγιση αυτή περιορίζεται στην εξέταση ενός αριθμού **πολιτικά αποδεκτών εναλλακτικών σεναρίων**, στοιχείο που συνεπάγεται τον πιθανό αποκλεισμό σημαντικών σεναρίων, όταν αυτά δεν διασφαλίζουν την πολιτική αποδοχή.

Τα ΚΛΑ στον αυξητικό σχεδιασμό έχουν σημαντική δυνατότητα παρέμβασης στην όλη σχεδιαστική διαδικασία (π.χ. στα στάδια της διαμόρφωσης των εναλλακτικών και της αξιολόγησής τους), με σκοπό τη διασφάλιση ότι το τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα θα συμβαδίζει με τις κρατούσες πολιτικές επιλογές. Η κριτική που ασκείται στην προσέγγιση αυτή επικεντρώνεται στην εστίασή της στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων των ΚΛΑ, που πολλές φορές συνδέεται με την επιδίωξη συγκεκριμένου πολιτικού οφέλους (Khakee 1998).

Συνηγορικός σχεδιασμός (advocacy planning)

Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται στην αποδοχή του γεγονότος ότι οι διαφορετικές κοινωνικές ομάδες – ομάδες δηλαδή με διαφορετικά χαρακτηριστικά, προτιμήσεις και αξίες– έχουν άνιση δυνατότητα πρόσβασης και συμμετοχής στη διαδικασία του σχεδιασμού. Έτσι, υπάρχουν ισχυρές ομάδες που απολαμβάνουν της δυνατότητας συμμετοχής και της ευκαιρίας

να εκφράσουν τις προτιμήσεις και τις αξίες τους και να επηρεάσουν το τελικό σχεδιαστικό αποτέλεσμα (Αραβαντινός 2007), ενώ στον αντίποδα αυτών βρίσκονται οι λιγότερο ισχυρές ομάδες, οι οποίες στερούνται των παραπάνω δυνατοτήτων και ευκαιριών. Με την προσέγγιση αυτή, όπως γίνεται αντιληπτό, επιχειρείται η ανάδειξη της κοινωνικής διάστασης του σχεδιασμού καθώς και η ανάδειξη των αναγκών των κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται στο περιθώριο και η ενδυνάμωση αυτών μέσω των παρεμβάσεων του σχεδιασμού (Glor 2005, Στρατηγέα 2015, Χριστοφιλόπουλος 2002). Η δυνατότητα παρέμβασης των ομάδων που εκπροσωπούνται γίνεται περισσότερο εμφανής, μεταξύ άλλων, στα στάδια της δόμησης και αξιολόγησης εναλλακτικών σεναρίων, το προϊόν των οποίων καθοδηγεί τις μελλοντικές εξελίξεις (στάδιο δόμησης σεναρίων) και την τελική επιλογή λύσεων (στάδιο αξιολόγησης). Είναι σαφές ότι διαφορετικά σενάρια εξυπηρετούν με διαφορετικό τρόπο τα συμφέροντα μιας ή περισσοτέρων ομάδων, ενώ και η αξιολόγησή τους σχετίζεται με τις διαφορετικές προτεραιότητες και τον διαφορετικό βαθμό εξυπηρέτησης των συμφερόντων της κάθε ομάδας. Όπως είναι κατανοητό, η έκβαση των σταδίων αυτών εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τις ομάδες που εκπροσωπούνται στη σχεδιαστική διαδικασία αλλά και από το κοινωνικοοικονομικό σύστημα, στο οποίο εντάσσονται (Khakee 1998).

Σχεδιασμός προσανατολισμένος στην εφαρμογή (implementation-oriented planning)

Το κυρίαρχο στοιχείο της συγκεκριμένης προσέγγισης είναι η έμφαση που δίνει στο στάδιο της υλοποίησης του σχεδίου, όπου παρουσιάζεται η αλληλεπίδραση μεταξύ στόχων και μέτρων πολιτικής από τη μια πλευρά και υλοποίησής τους από την άλλη (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011). Στηρίζεται στο στάδιο της διαδικασίας του σχεδιασμού που συνδέεται με την υλοποίηση του προτεινόμενου σχεδίου, δηλαδή το στάδιο του καθορισμού των μέτρων πολιτικής για την εφαρμογή της επιλεχθείσας λύσης ή συνδυασμού λύσεων. Προφανώς για τον προσδιορισμό των μέτρων πολιτικής καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν οι στόχοι που έχουν τεθεί εξαρχής αλλά και μία σειρά από άλλους παράγοντες, όπως η κουλτούρα της οργανωτικής δομής, ο ρόλος και τα χαρακτηριστικά των ομάδων που εμπλέκονται κ.ά. Ακόμη, στην προσέγγιση αυτή καθοριστικός είναι ο ρόλος της διαπραγμάτευσης μεταξύ των ΚΛΑ και των ειδικών, από τη μία πλευρά και των εμπλεκόμενων κοινωνικών ομάδων από την άλλη. Στόχο της διαπραγμάτευσης αυτής αποτελεί η εξασφάλιση της υλοποίησης του σχεδίου. Ο ρόλος των ΚΛΑ μπορεί να είναι παρεμβατικός στο στάδιο της αξιολόγησης, επηρεάζοντας την αντικειμενικότητα του σεναρίου ή της λύσης που επιλέχθηκε. Τέλος, μέσω

της προσέγγισης αυτής, προωθείται η εκ των υστέρων αξιολόγηση (έλεγχος υλοποίησης σχεδίου) αλλά και ο επανακαθορισμός των στόχων και η αναθεώρηση του περιεχομένου του σχεδίου ή των πολιτικών υλοποίησής του (Khakee 1998, Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011, Στρατηγέα 2015).

Στρατηγικός σχεδιασμός (strategic planning)

Η προσέγγιση του στρατηγικού σχεδιασμού αναδύεται τη δεκαετία του ’90, ως προϊόν της αντίληψης, ότι οι λύσεις πολύπλοκων προβλημάτων απαιτούν διαφορετικές θεωρήσεις και ικανότητα συνδυασμού των στρατηγικών οραμάτων με ένα πλαίσιο δράσης (Albrechts 2004). Έτσι, ο στρατηγικός σχεδιασμός δίνει έμφαση στον προσδιορισμό των μελλοντικών εξελίξεων και στον τρόπο επίλυσης ενός σχεδιαστικού προβλήματος στο μέλλον (Friedmann 2004), προτείνοντας ένα πλαίσιο δράσης και όχι συγκεκριμένα μέτρα. Υποδηλώνει επίσης μία αλλαγή στην προσέγγιση του σχεδιασμού, με την ενεργό εμπλοκή ομάδων συμφερόντων για τον προσδιορισμό των μελλοντικών εξελίξεων και την κοινή θεώρηση ενδιαφερόντων, στόχων, γνώσης κ.λπ. (Albrechts 2004).

Από τη φύση του ο στρατηγικός σχεδιασμός δίνει έμφαση τόσο στο αρχικό στάδιο της δημιουργίας ενός επιθυμητού οράματος (vision) με τη συμμετοχή των κοινωνικών ομάδων, όσο και στα στάδια της δόμησης και αξιολόγησης εναλλακτικών σεναρίων τα οποία υλοποιούν το όραμα αυτό. Για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση αυτών των σταδίων, λαμβάνονται υπόψη η σχετική αβεβαιότητα αλλά και οι ποσοτικοί και ποιοτικοί συστημικοί παράγοντες, που είναι δυνατόν να επηρεάσουν την έκβαση της επίλυσης του προβλήματος στο μέλλον. Επίσης, ο στρατηγικός σχεδιασμός χαρακτηρίζεται από ευελιξία, καθώς ανάλογα με τις τρέχουσες εξελίξεις του εξωτερικού περιβάλλοντος (περιβάλλον λήψης απόφασης) αλλά και του εσωτερικού (περιοχή μελέτης) επαναπροσδιορίζονται τα εναλλακτικά σενάρια, ώστε να είναι όσο το δυνατόν πιο ρεαλιστικά (Khakee 1998). Τέλος, περιλαμβάνει τις ακόλουθες διαστάσεις: α) χωρική (χωρικό αποτύπωμα αποφάσεων), β) στρατηγική (κριτήρια λήψης αποφάσεων) και γ) σχεδιαστική (παρεμβάσεις προς εφαρμογή) (Κυβέλου 2010).

Συναλλακτικός σχεδιασμός (transactive planning)

Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στη διάδραση που αναπτύσσεται μεταξύ των εμπλεκόμενων στη σχεδιαστική διαδικασία μερών, του κοινού συμπεριλαμβανομένου. Βρίσκει εφαρμογή,

συνήθως, σε σχεδιαστικά προβλήματα τοπικού επιπέδου, όπου υπάρχουν σημαντικές ευκαιρίες αλληλεπίδρασης μεταξύ όλων των εμπλεκομένων ομάδων στη διαδικασία σχεδιασμού (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011). Η προσέγγιση του συναλλακτικού σχεδιασμού διακρίνεται για την προαγωγή της επικοινωνίας και της ανταλλαγής γνώσεων, απόψεων και ιδεών μεταξύ διαφορετικών ομάδων και συντελεστών της σχεδιαστικής διαδικασίας. Μάλιστα, μέσω αυτού του τύπου σχεδιασμού επιτυγχάνεται η ολοκλήρωση της επιστημονικής γνώσης με την εμπειρική, χωρίς ωστόσο να παραγνωρίζονται οι πιθανές δυσκολίες, όπως η έλλειψη κοινής γλώσσας επικοινωνίας.

Στην προσέγγιση του συναλλακτικού σχεδιασμού, ο σχεδιασμός συνιστά όχι μόνον μια διαδικασία επίλυσης ενός παρόντος ή μελλοντικού προβλήματος αλλά και μία πλατφόρμα συνεργασίας, αλληλεπίδρασης, ανταλλαγής απόψεων και ιδεών και αναζήτησης κοινών ενδιαφερόντων μεταξύ των συμμετεχόντων, μια αμοιβαία διαδικασία μάθησης μεταξύ σχεδιαστών και κοινού (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011). Επιπρόσθετα, κατά τη διαδικασία της εκ των υστέρων αξιολόγησης της διαδικασίας του σχεδιασμού και του προϊόντος αυτής, δεν λαμβάνεται υπόψη μόνο η πρόοδος εφαρμογής του παραγόμενου σχεδίου αλλά και η ποιότητα της διάδρασης που έχει προκύψει (Khakee 1998). Τέλος, μέσω της προσέγγισης αυτής διευρύνεται η γνώση του κοινού για το εξεταζόμενο ζήτημα (Καμχής 2007), συνεισφέροντας έτσι στη διαμόρφωση ωριμότερων συμπεριφορών από τους αποδέκτες του σχεδιασμού απέναντι στο τελικό προϊόν αυτού (προτεινόμενο σχέδιο) και στην εφαρμογή του.

Διαπραγματευτικός σχεδιασμός (negotiative planning)

Ο διαπραγματευτικός σχεδιασμός εμφανίζεται στα τέλη της δεκαετίας του ’70 και αποσκοπεί στη διευθέτηση των διαφορών που υφίστανται στον σχεδιασμό μεταξύ ομάδων με αντιμαχόμενες θέσεις σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα και ειδικότερα μεταξύ των ΚΛΑ και των συντελεστών της αγοράς. Για τον λόγο αυτό, ενεργό ρόλο σε αυτή την προσέγγιση έχουν οι ‘μεσολαβητές’, οι οποίοι σχεδιάζουν, προτείνουν και συντονίζουν διαπραγματευτικές διαδικασίες, αποδεκτές από όλα τα αντιμαχόμενα μέρη (Αραβαντινός 2007). Συγκεκριμένα, ο σχεδιασμός αυτός είναι συνδεδεμένος με τη διάδραση που αναπτύσσεται μεταξύ των ΚΛΑ δημοσίου συμφέροντος και άλλων εμπλεκόμενων ομάδων, ως απόρροια της κρίσης του συμβατικού μοντέλου αποφάσεων για τον σχεδιασμό, που περιλαμβάνει μόνο την κρατική διοίκηση. Κατά τη διάρκεια μιας σχεδιαστικής διαδικασίας, τα διαπραγματευόμενα μέρη

αλληλεπιδρούν σε σημαντικό βαθμό και συγκλίνουν σε μία κοινή απόφαση, προσαρμόζοντας παράλληλα τη στάση τους σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα. Με τον τρόπο αυτό αυξάνεται η σχετική γνώση γύρω από το θέμα, δεσμεύονται οι εμπλεκόμενοι σε κοινά αποδεκτές λύσεις και αυξάνεται η αποτελεσματικότητα εφαρμογής του προϊόντος του σχεδιασμού (Khakee 1998).

Συμμετοχικός σχεδιασμός (participatory planning)

Ο συμμετοχικός σχεδιασμός αποτελεί το κύριο θεωρητικό υπόβαθρο αυτής της διατριβής και περιγράφεται αναλυτικά στο Κεφάλαιο 2.3, ενώ η κυρίαρχη έννοια της **συμμετοχής** που εμπεριέχεται σε αυτόν παρουσιάζεται στην επόμενη υποενότητα.

2.2. Η Έννοια της Συμμετοχής

Η συμμετοχή και οι συμμετοχικές διαδικασίες έρχονται να καλύψουν ένα έλλειμμα στις διαφορετικές προσεγγίσεις που έχουν αναπτυχθεί διαχρονικά και αφορούν στη λήψη αποφάσεων σχετικά με ζητήματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Το έλλειμμα αυτό σχετίζεται με την απουσία ομάδων και ατόμων, εκτός των ΚΛΑ, στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Γενικά, η συμμετοχή συνδέεται κυρίως με την εμπλοκή του κοινού στη λήψη αποφάσεων, αλλά στην πραγματικότητα και ανάλογα με το εξεταζόμενο θέμα μπορεί να εμπλέκει και άλλες ομάδες (στελέχη της δημόσιας διοίκησης, ειδικούς κ.ά.) ή να μην εμπλέκει τους πολίτες.

Η τελευταία αυτή **ευρεία προσέγγιση της συμμετοχής, χωρίς αποκλεισμούς** στους τύπους των συμμετεχόντων, υιοθετείται στην παρούσα διατριβή (βλ. Κεφάλαιο 2.3.1). Ωστόσο, στο πλαίσιο της ανάλυσης του θεωρητικού υποβάθρου των συμμετοχικών διαδικασιών που ακολουθεί, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στη συμμετοχή του κοινού ως προϊόν:

- της κρατούσας άποψης για τη διαχείριση των σημερινών προκλήσεων και κινδύνων και την ανάγκη αντιμετώπισής τους στο τοπικό επίπεδο, όπως αυτή καταγράφεται στα κείμενα διεθνών φορέων [Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) – Local Agenda 21, ΕΕ κ.ά.] και
- της προοπτικής που αυτή εισάγει για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των παραπάνω ζητημάτων μέσα από την ολοκλήρωση της επιστημονικής (ειδικοί,

σχεδιαστές κ.λπ.) και εμπειρικής (πολίτες, ομάδες συμφερόντων κ.ά.) γνώσης, στο εκάστοτε συγκεκριμένο πλαίσιο πολιτικής, όπως αυτό διατυπώνεται από τους φορείς λήψης απόφασης.

Η κατανόηση της έννοιας της συμμετοχής και ο ορισμός της ποικίλλουν μεταξύ των μελών της επιστημονικής κοινότητας, καθώς διαφορετικά επιστημονικά αντικείμενα αντιλαμβάνονται και αξιοποιούν την έννοια της συμμετοχής με διαφορετικό τρόπο και για διαφορετικό σκοπό. Η δυσκολία της κοινής αντίληψης και ορισμού του όρου εντείνεται περαιτέρω, καθώς αυτός περιλαμβάνει μεταξύ άλλων ένα εύρος διαφορετικών στόχων, τρόπων επιδίωξης και επιπέδων συμμετοχής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Dalal-Clayton και Bass 2002, Paul 1987, Rowe και Frewer 2005). Ενδεικτικά, ο ΟΗΕ ορίζει τη συμμετοχή ως αναπόσπαστο στοιχείο της κοινωνικής ενσωμάτωσης, αποδίδοντας ιδιαίτερη σημασία στις ανάγκες των ατόμων που εξυπηρετεί (UNDESA 2007). Παράλληλα, το Συμβούλιο της Ευρώπης χαρακτηρίζει τη συμμετοχή ως **θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα και προϋπόθεση** για αποτελεσματική δημοκρατική αγωγή όλων των πολιτών (Brander κ.ά. 2020). Στο πλαίσιο της παρούσας υιοθετείται ο ακόλουθος ορισμός, σύμφωνα με τον οποίο η συμμετοχή μπορεί να οριστεί ως (Zwirner και Berger 2008):

> ... η οργανωμένη εμπλοκή ομάδων ή μεμονωμένων ατόμων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων με στόχο να επηρεάσουν το αποτέλεσμά της ή την ίδια τη διαδικασία ...

Όταν η συμμετοχή αφορά το κοινό, τότε η έννοιά της συνδέεται ιδιαίτερα με (Creighton 2005, IIED 1994, Pearse και Stiefel 1979, World Bank 1996):

- την αναδιανομή της εξουσίας και την ισχυροποίηση του ρόλου του κοινού (και ειδικά των λιγότερο προνομιούχων μελών του) στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και στη διαχείριση των πόρων,
- την ενσωμάτωση της εμπειρικής γνώσης στις αποφάσεις για την αποτελεσματικότερη επίλυση των αντιμετωπιζόμενων προβλημάτων και
- την ενημέρωση, την ευαισθητοποίηση και τη συμμετοχή του κοινού σε ζητήματα που αφορούν άμεσα ή έμμεσα στην περιοχή δραστηριοποίησής του.

Στη συνέχεια του παρόντος υποκεφαλαίου γίνεται μία εμβάθυνση στην εξέλιξη της έννοιας της συμμετοχής, τους στόχους και τις βασικές αρχές της καθώς και τους τύπους συμμετοχής, όπως αυτά προκύπτουν από τη βιβλιογραφική διερεύνηση.

2.2.1. Η συμμετοχή από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα

Η συμμετοχή γενικότερα και η συμμετοχή των πολιτών σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων ειδικότερα αποτελεί μία έννοια και πρακτική που εμφανίζεται από αρχαιοτάτων χρόνων. Πράγματι, η απαρχή της βρίσκεται στις ελληνικές 'Πόλεις-Κράτη' και την Αθηναϊκή Δημοκρατία και έχει πρακτικά τη μορφή της 'Εκκλησίας του Δήμου' (Roberts 2004).

Στη νεώτερη ιστορία και συγκεκριμένα από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, άρχισε να κλιμακώνεται η ανάγκη της συμμετοχής του κοινού σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων για θέματα του δημόσιου βίου, με σκοπό την εξυπηρέτηση μίας ευρείας ομάδας διαφορετικών στόχων (Στρατηγέα 2015). Σε αυτή την εξέλιξη συνετέλεσε, μεταξύ άλλων και η κριτική στο κυρίαρχο, συγκεντρωτικό και 'διατακτικού'/'ελεγκτικού' (command and control) χαρακτήρα μοντέλο λήψης αποφάσεων 'από πάνω προς τα κάτω' (top-down) και η κατανόηση της ανάγκης για μία μετάβαση από την αντιπροσωπευτική στη συμμετοχική (ή άμεση) δημοκρατία ως την προσέγγιση και το μοντέλο λήψης αποφάσεων που προσφέρει περισσότερες δυνατότητες συμμετοχής σε διάφορες κοινωνικές ομάδες (Carver 2001, Fishkin 1995, Holms 2011, Stratigea κ.ά. 2017, Αθανασόπουλος και Στρατηγέα 2015, Στρατηγέα 2015, Σωμαράκης και Στρατηγέα 2015, Σωμαράκης κ.ά. 2016). Ως προέκταση της μετάβασης αυτής αναπτύχθηκε και η έννοια της (χωρικής) διακυβέρνησης (Coe κ.ά. 2001, Rhodes 2000, Stoker 1998), η οποία θεμελιώνεται σε αρχές όπως: η αξιοποίηση των σύγχρονων ΤΠΕ για την ανάπτυξη της επικοινωνίας/αλληλεπίδρασης και τη συλλογή της κατανεμημένης γνώσης στα εξεταζόμενα προβλήματα αλλά και η προώθηση της συνεργασίας μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών δρώντων, που δεν προέρχονται μόνο από τους φορείς λήψης αποφάσεων αλλά εμπλέκουν ένα μεγαλύτερο εύρος κοινωνικών ομάδων. Επιπλέον, συνδέεται με τον κάθετο (μεταξύ διαφορετικών χωρικών επιπέδων λήψης απόφασης π.χ. εθνικό, περιφερειακό) και οριζόντιο (μεταξύ διαφόρων κοινωνικών παραγόντων στο ίδιο χωρικό επίπεδο λήψης απόφασης) συντονισμό και τη συμμετοχή των πολιτών στις σχετικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων (Βασενχόβεν κ.ά. 2010).

Από τη δεκαετία του '30, η συμμετοχή αναγνωρίστηκε από την επιστημονική κοινότητα και κυρίως από τους κοινωνικούς επιστήμονες ως ένα μεθοδολογικό εργαλείο για τη διεύρυνση της διαθέσιμης πληροφορίας, με σκοπό την αποτελεσματικότερη επίλυση διαφόρων προβλημάτων (Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002). Η προτροπή για συμμετοχικές διαδικασίες έγινε επιτακτικότερη από τη δεκαετία του '60, όταν στο πεδίο της διαμόρφωσης πολιτικών εμφανίστηκε η ανάγκη για συμμετοχή των πολιτών με σκοπό τον εμπλουτισμό των σχετικών αποφάσεων με τις ανάγκες, απόψεις και ιδέες τους (Jaeger κ.ά.

2000). Τα επόμενα χρόνια κλιμακώθηκε η ανάγκη για συμμετοχικές διαδικασίες και ιδίως από τη δεκαετία του ’80, αναδεικνύοντας πρωτοβουλίες για τη λήψη αποφάσεων **‘από κάτω προς τα πάνω’** (bottom-up) με τη συμμετοχή των διαφόρων κοινωνικών ομάδων (Creighton κ.ά. 1998, Fishkin 1995, Morris 1999). Σήμερα, ένα μεγάλο εύρος ΚΛΑ και επιστημονικών τομέων έχει υιοθετήσει τη συμμετοχική προσέγγιση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αλλά και στην πρακτική τους εφαρμογή, καθώς τα σχετικά προβλήματα είναι πιο σύνθετα και απαιτούν καινοτόμες προσεγγίσεις, που ενσωματώνουν ένα πλήθος διαφορετικών διαστάσεων, όπως αυτές αποτυπώνονται από την εμπλοκή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων των διαφορετικών ομάδων, οι οποίες σχετίζονται με τις αποφάσεις αυτές (Blühdorn 2009, Morgan και Dowlatabadi 1996, Rotmans 1998, Smith και Wales 1999). Η νέα αυτή πραγματικότητα, της συμμετοχής δηλαδή στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων ενός ευρύτερου φάσματος κοινωνικών ομάδων, φαίνεται να μην είναι πλέον μία προαιρετική αλλά μία **υποχρεωτική επιλογή** (Nalbandian κ.ά. 2013) καθώς και μία επιλογή που στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις εξελίξεις των ΤΠΕ και τη διείσδυση αυτών σε θέματα περιφερειακής και κυρίως αστικής ανάπτυξης στην τρίτη χιλιετία που διανύουμε (Bell 2017, Coe κ.ά. 2001, Lara κ.ά. 2016, Lombardi κ.ά. 2012, Stratigea κ.ά. 2015, 2017).

2.2.2. Οι διεθνείς και ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες

Ενδεικτική της σταδιακής κατανόησης της χρησιμότητας της συμμετοχής και της ωρίμανσης του διαλόγου γύρω από την αναγκαιότητά της στη διαμόρφωση πολιτικών είναι και η **θεσμική κατοχύρωση** της συμμετοχής, μέσα από ένα εύρος διεθνών και ευρωπαϊκών πρωτοβουλιών, οι οποίες σχετίζονται με την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών πιέσεων και των ακολουθούμενων, εξαντλητικών για τους υφιστάμενους πόρους και τον βαθμό ανανέωσής τους, προτύπων ανάπτυξης.

Σε **διεθνές επίπεδο**, η αρχή έγινε με τη Διάσκεψη της Στοκχόλμης (1972) του ΟΗΕ, η οποία προέτρεπε, μεταξύ άλλων, την ευρεία ενημέρωση των πολιτών, με στόχο την ευαισθητοποίησή τους σε περιβαλλοντικά ζητήματα και την εμπλοκή τους σε σχετικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Στην κατεύθυνση αυτή και λαμβάνοντας υπόψη περισσότερες παραμέτρους της συμμετοχής του κοινού, η συνέχεια έγινε με τις ακόλουθες πρωτοβουλίες (Στρατηγέα 2015):

α) **Έκθεση ‘Many voices – One World’** (1980): Επισήμανε τη σημασία εμπλοκής του κοινού για την αντιμετώπιση περιβαλλοντικών προβλημάτων, εστιάζοντας στην πρόσβαση

του κοινού στη σχετική πληροφόρηση για την ευαισθητοποίησή του και την ενδυνάμωση του ρόλου του, μέσα από την εμπλοκή του σε διαδικασίες αλληλεπίδρασης.

β) **Έκθεση για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη** (1987): Έθεσε τη βάση για τη συζήτηση γύρω από την ανάγκη της αρμονικής συνύπαρξης του περιβάλλοντος με την κοινωνική και οικονομική πρόοδο μέσα από την απαιτούμενη πολιτική δράση και τη σχετική ανάληψη ευθύνης προτρέποντας, μεταξύ άλλων, την εμπλοκή του κοινού στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων.

γ) **Διάσκεψη Ρίο ντε Τζανέιρο** (1992): Οδήγησε σε σειρά πρωτοβουλιών και σημαντικές κατευθύνσεις για την ενδυνάμωση του τοπικού επιπέδου στην επιδίωξη στόχων βιωσιμότητας, ενισχύοντας τον ρόλο των τοπικών κοινωνιών στη λήψη αποφάσεων και τη διαμόρφωση πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης μέσα από την 'Τοπική Ατζέντα 21'.

δ) **Σύνοδος Κορυφής Γιοχάνεσμπουργκ** (2002): Συνετέλεσε σε Σχέδιο Δράσης για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση των αποφάσεων της Διάσκεψης του Ρίο ντε Τζανέιρο εντός συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος. Στο πλαίσιο αυτό δόθηκε έμφαση στη συμμετοχή του κοινού και σε συμμετοχικές διαδικασίες που αφορούν όλα τα επίπεδα λήψης αποφάσεων.

ε) **Διάσκεψη 'Ρίο+20'** (2012): Σε αυτή διαπιστώθηκε ότι πολλοί από τους στόχους της προηγούμενης Διάσκεψης του Ρίο ντε Τζανέιρο δεν έχουν ακόμα επιτευχθεί και εστίασε σε δυσεπίλυτα προβλήματα, τα οποία αφορούν όλους τους πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης και δυσχεραίνουν την εφαρμογή της συμμετοχικής προσέγγισης.

Ο προβληματισμός σχετικά με τα θέματα της συμμετοχής διαπερνά έντονα και την **'Ατζέντα 2030'** του ΟΗΕ για τη βιώσιμη ανάπτυξη, που υιοθετήθηκε στην αντίστοιχη Σύνοδο Κορυφής του ΟΗΕ στη Νέα Υόρκη (2015) και περιλαμβάνει 17 στόχους προς επίτευξη. Για να επιτευχθούν οι στόχοι αυτοί κρίνεται απαραίτητη η ανάπτυξη μιας παγκόσμιας συνεργασίας με τη συμμετοχή χωρών, ομάδων συμφερόντων και πολιτών, αίροντας ανισότητες και αποκλεισμούς (United Nations 2015). Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα θέματα της **συμμετοχής**, όπως αυτή εκφράζεται, στην αγγλική της διατύπωση, από τον **Στόχο 16** ως ακολούθως:

> 16.7 Ensure responsive, inclusive, participatory and representative decision-making at all levels.
>
> 16.8 Broaden and strengthen the participation of developing countries in the institutions of global governance.

Σε **ευρωπαϊκό επίπεδο**, οι πρωτοβουλίες της ΕΕ ακολουθούν σε μεγάλο βαθμό τα διεθνή δρώμενα. Στο πλαίσιο αυτό, καθοριστική ήταν η **Σύμβαση του Άαρχους** (1998) για την πληροφόρηση και συμμετοχή των πολιτών σε θέματα που αγγίζουν περιβαλλοντικά ζητήματα καθώς και οι **Οδηγίες 2003/4/ΕΚ και 2003/35/ΕΚ** που την εδραίωσαν θεσμικά. Άλλες σημαντικές πρωτοβουλίες είναι οι ακόλουθες (Στρατηγέα 2015):

- Οδηγία 2000/60/ΕΚ για τη **διαχείριση των υδάτων**: Αποσκοπεί στην προστασία των επιφανειακών και υπόγειων υδάτινων πόρων και προβλέπει τη συμμετοχή του κοινού στην κατάρτιση των σχετικών σχεδίων διαχείρισης και την αποδοχή των αντίστοιχων εθνικών δράσεων από τις σχετικές ομάδες συμφερόντων.
- **Πρωτοβουλία Ευρωπαίων Πολιτών**: Προέκυψε από τη Συνθήκη της Λισσαβόνας και εμπλέκει τους πολίτες στο ευρωπαϊκό νομοθετικό έργο μέσα από τη θεσμική αναγνώριση και την ενίσχυση του ρόλου τους, υποστηρίζοντας την επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ πολιτών και φορέων. Συνιστά δε μία κορυφαία πρωτοβουλία και ένα όργανο συμμετοχικής δημοκρατίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο, μία ‘γέφυρα’ μεταξύ των ευρωπαίων πολιτών και των οργάνων της ΕΕ.

Σημαντικός είναι επίσης ο ρόλος της συμμετοχής σε νέα πεδία ΧΑΣ. Ένα από αυτά αφορά τη **γαλάζια ανάπτυξη και οικονομία** μέσα από την Ολοκληρωμένη Θαλάσσια Πολιτική και τη βιώσιμη διαχείριση των θαλάσσιων πόρων (Breuer 2020). Στο πλαίσιο αυτό, σημαντικό εργαλείο αποτελεί ο Θαλάσσιος Χωροταξικός Σχεδιασμός και επισημαίνεται η ανάγκη διαχείρισης των μελλοντικών αναγκών και χρήσεων του θαλάσσιου χώρου μέσα από την υλοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών με την εμπλοκή των σχετικών ενδιαφερόμενων μερών, αρχών αλλά και του κοινού (Ευρωπαϊκή Ένωση 2014). Ο ρόλος της συμμετοχής αναγνωρίζεται, επίσης, στα ζητήματα της προώθησης της **Κυκλικής Οικονομίας** (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2015), μίας νέας έννοιας και κατεύθυνσης πολιτικής της ΕΕ, η οποία αποσκοπεί στη μετάβαση από ένα γραμμικό σε ένα κυκλικό μοντέλο διαχείρισης των πόρων για τη μείωση του οικολογικού αποτυπώματος ανθρώπων και δραστηριοτήτων γενικότερα. Για την προώθηση του νέου αυτού μοντέλου, η έννοια της συμμετοχής, με τη διευρυμένη της μορφή, έχει ιδιαίτερη αξία για την κατάρτιση και αποτελεσματική υλοποίηση σχετικών σχεδίων δράσης.

Τέλος, η έννοια της συμμετοχής επισημαίνεται και σε διάφορες σύγχρονες **στρατηγικές κατευθύνσεις** της ΕΕ. Ενδεικτικά, η συμμετοχή των πολιτών εμπεριέχεται στην ‘Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία’ (European Green Deal), η οποία επαναπροσδιορίζει τη

δέσμευση της ΕΕ για την αντιμετώπιση προκλήσεων σχετιζόμενων με το κλίμα και το περιβάλλον. Σε αυτή γίνεται λόγος για δέσμευση και εμπλοκή των πολιτών και των ομάδων συμφερόντων· ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ αυτών και των ΚΛΑ κάθε επιπέδου σε αυτό το πλαίσιο· καθώς και δυνατότητα πρόσβασης σε σχετική πληροφορία και δεδομένα από τις παραπάνω ομάδες (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2019). Επίσης, η σημασία της συμμετοχής τονίζεται και στη νεοσχεδιαζόμενη στρατηγική της ΕΕ σχετικά με τις 'Climate-neutral and smart cities'. Η έννοια της συμμετοχής των πολιτών στο εγχείρημα των αυριανών έξυπνων πόλεων, που ελαχιστοποιούν το περιβαλλοντικό τους αποτύπωμα, αναδεικνύεται ανάγλυφα μέσα από τη διατύπωση 'By and for the citizens' way of thinking and working', καθιστώντας τη συμμετοχή των πολιτών εξαιρετικά σημαντική, αποδίδοντας σε αυτούς νέους ρόλους και αναγνωρίζοντας αυτούς ως 'agents of change' (Gronkiewicz-Waltz κ.ά. 2020) στην 3^{η} χιλιετία, όπου η αστικοποίηση φαίνεται να ακολουθεί εντατικά αυξανόμενες τάσεις σε πολλές περιοχές του πλανήτη.

2.2.3. Στόχοι και βασικές αρχές συμμετοχής

Ανάλογα με το εξεταζόμενο ζήτημα, οι **στόχοι** της συμμετοχής στο πλαίσιο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων μπορεί να είναι πολύ διαφορετικοί. Όταν η συμμετοχή αφορά στο ευρύτερο κοινό, οι στόχοι είναι πιο συγκεκριμένοι και δύνανται να περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων (Innes κ.ά. 2007):

- τη συλλογή των προτιμήσεων των πολιτών και την αξιοποίησή τους στη διαδικασία διαμόρφωσης πολιτικών,
- τη βελτίωση των αποφάσεων, ενσωματώνοντας την εμπειρική γνώση του κοινού στην επιστημονική, εντός του εκάστοτε ισχύοντος πολιτικού πλαισίου,
- την προώθηση της ισότητας στην πρόσβαση σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων όλων των κοινωνικών ομάδων,
- τον εκδημοκρατισμό των αποφάσεων μέσω της συμμετοχής του κοινού, και
- τη νομιμοποίηση των αποφάσεων που λαμβάνονται, μέσα από την εναρμόνιση με το υφιστάμενο νομικό πλαίσιο, εφόσον αυτό προβλέπει τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη διαφόρων ειδών αποφάσεων.

Είναι βέβαια κατανοητό ότι κάθε περίπτωση διενέργειας μιας συμμετοχικής διαδικασίας που εμπλέκει το κοινό υλοποιείται με απώτερο σκοπό την επιδίωξη του γενικού και οριζόντιου στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως αυτή προσδιορίζεται και επιδιώκεται

μέσα από διεθνείς και ευρωπαϊκές πρωτοβουλίες (βλ. Κεφάλαιο 2.2.2) (Στρατηγέα 2015). Σήμερα, κάθε άλλο από ποτέ, είναι ευρέως εμπεδωμένη η άποψη, ότι η επιδίωξη των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης είναι αλληλένδετη με τη συμμετοχή των πολιτών στις σχετικές διαδικασίας διαμόρφωσης των κατάλληλων πολιτικών. Οι λόγοι για την εμπλοκή του κοινού σε θέματα που αφορούν στη διαμόρφωση αυτών των πολιτικών είναι ποικίλοι και μπορεί, μεταξύ άλλων, να περιλαμβάνουν (Dalal-Clayton και Bass 2002):

- την καλύτερη κατανόηση της πολύπλοκης και σύνθετης φύσης και των παραγόντων που εμπλέκονται στην επιδίωξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης, μέσα από τη συμβολή όλων των εμπλεκόμενων σε μία συμμετοχική διαδικασία·
- την πρακτική εφαρμογή της νέας φιλοσοφίας της εμπλοκής των πολιτών στη διαμόρφωση σχετικών πολιτικών για τη βιώσιμη ανάπτυξη, όπως αυτή αναδεικνύεται μέσα από τις νέες προσεγγίσεις και μοντέλα λήψης αποφάσεων και
- την ανάγκη υιοθέτησης του στόχου αυτού από όλους τους κοινωνικούς δρώντες για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση των σχετικών πολιτικών.

Στο πλαίσιο αυτό και για τη διασφάλιση μιας αποτελεσματικής συμμετοχής του κοινού, οι συμμετοχικές διαδικασίες οφείλουν να ακολουθούν ένα **δομικό πλαίσιο**, βασικά συστατικά του οποίου, μεταξύ άλλων, είναι (Dalal-Clayton και Bass 2002, OECD 2001):

- Ο καθορισμός συγκεκριμένων **αρχών συμμετοχής**, η βέλτιστη **επιλογή συμμετεχόντων** για το εκάστοτε εξεταζόμενο πρόβλημα καθώς και η ανάπτυξη κλίματος συνεργασίας ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες εμπλεκομένων στη συμμετοχική διαδικασία.
- Ο καθορισμός μιας συγκεκριμένης **μεθοδολογικής προσέγγισης,** η οποία περιλαμβάνει δράσεις για την υποστήριξη της διάχυσης της πληροφορίας προς τους εν δυνάμει εμπλεκόμενους καθώς και την επιλογή κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής και διάδρασης μεταξύ των εμπλεκομένων μερών.
- Η επιλογή κατάλληλου **τόπου και χρόνου** για την υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας και η εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων, του χρόνου που απαιτείται και του εξειδικευμένου με το αντικείμενο ανθρώπινου δυναμικού.
- Η ενημέρωση για τα **αποτελέσματα της συμμετοχής** και την αξιοποίηση των απόψεων που διατυπώνονται από τους συμμετέχοντες, ως τελικό προϊόν μιας συμμετοχικής διαδικασίας και κρίσιμου συστατικού αυτής για την εγκαθίδρυση κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των εμπλεκομένων μερών.

Οι **βασικές αρχές** που διέπουν τη συμμετοχή και οριοθετούν το παραπάνω πλαίσιο υλοποίησης κάθε συμμετοχικού εγχειρήματος, στο οποίο εμπλέκεται το κοινό με σκοπό την

εξασφάλιση της μέγιστης δυνατής αποτελεσματικότητας, είναι οι ακόλουθες (Alge κ.ά. 2011, Arbter κ.ά. 2007, Duraiappah κ.ά. 2005, Egger και Majeres 1992, UNDESA 2007, Στρατηγέα 2009, 2015):

- **Η συμπερίληψη** (inclusion): η αρχή υποδηλώνει την αντιπροσωπευτική συμμετοχή όλων των κοινωνικών ομάδων που επηρεάζονται από τη λήψη αποφάσεων σχετικά με το εξεταζόμενο ζήτημα.
- **Η ίση συμμετοχή** (equal partnership): αναφέρεται στην ισορροπημένη εμπλοκή των συμμετεχόντων στη συμμετοχική διαδικασία από την ίδια την αφετηρία της, διασφαλίζοντας ίσα δικαιώματα και δυνατότητες συμμετοχής σε όλους αλλά και υποχρεώσεις και ευθύνες για τις τελικές αποφάσεις.
- **Η διαφάνεια** (transparency): συνιστά κυρίαρχο χαρακτηριστικό, στόχο αλλά και αποτέλεσμα της συμμετοχικής προσέγγισης, το οποίο παραπέμπει σε ανοικτές διαδικασίες διάδρασης, χωρίς εμπόδια και αποκλεισμούς, μέσα από τη δημιουργία ενός γόνιμου κλίματος εμπιστοσύνης.
- **Η ανάδειξη της γνώσης των συμμετεχόντων** (awareness-raising): αναφέρεται στον εντοπισμό του ιδιαίτερου γνωσιακού αποθέματος κάθε συμμετέχοντα και την αξιοποίηση αυτού για την ενημέρωση και τον εμπλουτισμό του γνωστικού υποβάθρου των υπόλοιπων συμμετεχόντων, με τελικό σκοπό τη δημιουργία κοινής βάσης διαλόγου και αλληλεπίδρασης καθώς και τη βελτίωση των αποφάσεων μέσα από την ενδυνάμωση όλων των εμπλεκόμενων μερών.
- **Η πρόσβαση σε πληροφορία** (access to information): αποσκοπεί στην κατάλληλα επιλεγμένη πληροφόρηση όλων των συμμετεχόντων για το σύνολο των πτυχών του εξεταζόμενου ζητήματος, με σκοπό την ενδυνάμωσή τους στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης της συμμετοχικής διαδικασίας και την αποτελεσματικότερη συνεισφορά τους στη λήψη αποφάσεων.
- **Η ενδυνάμωση των συμμετεχόντων** (empowerment): αφορά στον εμπλουτισμό του γνωσιακού υποβάθρου των συμμετεχόντων για τη βελτίωση του ρόλου τους και την ουσιαστικότερη εμπλοκή τους στη λήψη αποφάσεων.
- **Η συνεργασία** (cooperation): επικεντρώνεται στη δημιουργία ομαδικού κλίματος μεταξύ των συμμετεχόντων, κρίσιμου για την αντιμετώπιση πιθανών συγκρούσεων ή αντιπαραθέσεων και τη βελτίωση της επικοινωνίας.

- **Η υιοθέτηση του αποτελέσματος** (ownership): στοχεύει στην ανάπτυξη αισθήματος ιδιοκτησίας από τους συμμετέχοντες του τελικού αποτελέσματος, με σκοπό την αποτελεσματικότερη εφαρμογή του.
- **Ο σχεδιασμός της διαδικασίας συμμετοχής** (process design): δεδομένου ότι η συμμετοχική διαδικασία είναι μία δομημένη διαδικασία διαλόγου, η αρχή αυτή επικεντρώνεται στη λήψη σειράς αποφάσεων από τον διοργανωτή, οι οποίες σχετίζονται με οργανωτικά ζητήματα και την προετοιμασία κατάλληλα επιλεγμένου υλικού πληροφόρησης (βλ. Κεφάλαιο 2.3.2).
- Η θεσμική αξιοποίηση της συμμετοχής (outreach): αναφέρεται στην ενσωμάτωση της συμμετοχής σε υφιστάμενους διοικητικούς μηχανισμούς λήψης αποφάσεων για την καλύτερη δυνατή αξιοποίηση των σχετικών αποτελεσμάτων.

2.2.4. Τύποι και επίπεδα συμμετοχής

Στη βιβλιογραφία καταγράφονται πολλές και διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις της έννοιας της συμμετοχής. Οι τύποι συμμετοχής, που διαμορφώνονται σε κάθε περίπτωση, εξαρτώνται από το κριτήριο κατηγοριοποίησης που λαμβάνεται υπόψη.

Τα κριτήρια κατηγοριοποίησης και οι αντίστοιχοι τύποι συμμετοχής που προκύπτουν έχουν ως ακολούθως (Dalal-Clayton και Bass 2002, Duraiappah κ.ά. 2005, Green και Hunton-Clarke 2003, Pereira και Quintana 2002, Zwirner και Berger 2008, Στρατηγέα 2015):

- **Θεσμική υπόσταση συμμετοχής**: ad-hoc (δημόσια διαβούλευση με συγκεκριμένο σκοπό και μη μόνιμο χαρακτήρα), θεσμοθετημένη (συμμετοχή με ρόλο συμβουλευτικό και διαρκή χαρακτήρα) και υβριδική (συνδυασμός ad-hoc και θεσμοθετημένης).
- **Προσέγγιση**: τεχνοκρατική (εμπλοκή ειδικών) και δημοκρατική (εμπλοκή κοινού).
- **Επίπεδο/βαθμός/θεώρηση συμμετοχής**: ενεργητική (ενεργός ρόλος κοινού στη συμμετοχική διαδικασία, που μπορεί να κυμαίνεται από αυτόν του συμβούλου έως του ισότιμου εταίρου στη λήψη απόφασης) και παθητική (παθητικός ρόλος κοινού, με στόχο την πληροφόρησή του για το αντικείμενο μελέτης).
- **Ιεραρχικό επίπεδο / ολοκλήρωση**: αναφέρεται στη χωρική κλίμακα αναφοράς του μελετώμενου προβλήματος και διακρίνεται σε συμμετοχή σε υπερεθνικό ή εθνικό επίπεδο, που επικεντρώνεται στη χάραξη μακροπρόθεσμων πολιτικών και συμμετοχή σε περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο, με στόχο την εμπλοκή των συμμετεχόντων στην κατάρτιση συγκεκριμένων σχεδίων και προγραμμάτων.

- **Ευρύτητα συμμετοχής**: η διάκριση της συμμετοχής εδώ αφορά σε πλήρη (απρόσκοπτη εμπλοκή οποιουδήποτε ενδιαφέρεται), περιορισμένη (εμπλοκή συμμετεχόντων υπό όρους) και πολύ περιορισμένη (εμπλοκή που οριοθετείται από σειρά 'φραγμών').
- **Στάδιο αξιοποίησης συμμετοχής**: η συμμετοχή μπορεί να αφορά στο στάδιο της προετοιμασίας μιας πολιτικής, με σκοπό τον εμπλουτισμό της διαδικασίας λήψης αποφάσεων· στο στάδιο της εφαρμογής της εν λόγω πολιτικής, όπου η συμμετοχή έχει τον ρόλο της διευκόλυνσης της υλοποίησης των αποφάσεων που έχουν ληφθεί και στο στάδιο της αναθεώρησης, όπου η συμμετοχή αποσκοπεί στην αξιολόγηση της εφαρμογής μιας πολιτικής και την οριοθέτηση πιθανών βελτιώσεων αυτής (ανάδραση).

Από τις παραπάνω κατηγοριοποιήσεις, μεγαλύτερο ενδιαφέρον από την άποψη της πρακτικής εφαρμογής, παρουσιάζει αυτή του **βαθμού συμμετοχής**. Ο λόγος για αυτό έγκειται στην άμεση σύνδεσή της με την πρόθεση των ΚΛΑ να παραχωρήσουν μέρος της εξουσίας τους σε άλλα άτομα ή/και ομάδες για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με ένα θέμα. Το ζήτημα αυτό αποτελεί ίσως και τη μεγαλύτερη πρόκληση στο πλαίσιο της συμμετοχής σήμερα. Γενικά, σε μία διαδικασία λήψης αποφάσεων ο βαθμός συμμετοχής μπορεί να κυμανθεί από μηδενικός έως απόλυτος, με τον τελευταίο να ισοδυναμεί με την εκχώρηση του συνόλου των δικαιωμάτων λήψης απόφασης στους συμμετέχοντες. Καθοριστικός παράγοντας για τον προσδιορισμό του βαθμού συμμετοχής είναι η ροή πληροφορίας σχετικά με το εξεταζόμενο ζήτημα μεταξύ ΚΛΑ (και ειδικών) και κοινού. Συγκεκριμένα, η ροή πληροφορίας μπορεί να προέρχεται από τα ΚΛΑ (και τους ειδικούς) με στόχο την ενημέρωση του κοινού ή αντίστροφα από το κοινό με κατεύθυνση τα ΚΛΑ (και τους ειδικούς) για τον εμπλουτισμό της διαδικασίας λήψης αποφάσεων με τις γνώσεις ή απόψεις του (crowdsourcing) (Στρατηγέα 2015).

Εστιάζοντας στη συμμετοχή του κοινού, η **κλιμάκωση του βαθμού συμμετοχής** οδηγεί στην ενίσχυση του ρόλου των πολιτών και των ομάδων συμφερόντων και αντίστοιχα στην αποδυνάμωση των ΚΛΑ (Στρατηγέα 2015). Όπως γίνεται αντιληπτό, ο **βαθμός συμμετοχής**:

- αποτελεί τον 'καθρέφτη' των συμμετοχικών διαδικασιών αλλά και τον 'καθρέφτη' ωρίμανσης του πολιτικού συστήματος και της κοινωνίας απέναντι στην έννοια (και αναγκαιότητα σήμερα) της συμμετοχής,
- καταδεικνύει την κατανόηση των σύγχρονων προκλήσεων και του ρόλου της συμμετοχής για την αποτελεσματική διαχείρισή τους και

- είναι ενδεικτικός του βαθμού ενσωμάτωσης της συμμετοχικής προσέγγισης στις διάφορες πτυχές του θεσμικού πλαισίου ως παράγοντα διευκόλυνσης και προώθησης της συμμετοχής.

Ο βαθμός ή τα επίπεδα συμμετοχής αντικατοπτρίζουν τον συνδυασμό της έντασης και της ποικιλίας ευκαιριών συμμετοχής που έχει το κοινό (Cole 1974). Το στοιχείο αυτό καθώς και η σχέση μεταξύ των εμπλεκομένων αποτελούν καθοριστικό χαρακτηριστικό της οργάνωσης των διαδικασιών συμμετοχής (Gramberger 2001) και παράγοντα επιλογής των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής (βλ. Κεφάλαιο 3).

Στη συνέχεια, γίνεται μία προσπάθεια παρουσίασης των **τύπων συμμετοχής** και συστηματοποίησης της σχετικής πληροφορίας με βάση το κριτήριο του βαθμού συμμετοχής και ειδικότερα τις κύριες εκφάνσεις αυτού που αφορούν στο επίπεδο της πληροφόρησης, στο επίπεδο της συμβουλευτικότητας και στο επίπεδο της ουσιαστικής συμμετοχής (βλ. Εικόνα 2.2). Στη συστηματική αυτή παρουσίαση, καθοριστικό ρόλο έχει διαδραματίσει η δουλειά της Arnstein (1969), ταξινόμηση που απετέλεσε το θεμέλιο για την εξέλιξη του προβληματισμού σχετικά με τον βαθμό συμμετοχής του κοινού στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και τη διατύπωση διαφόρων παραλλαγών της ταξινόμησής της.

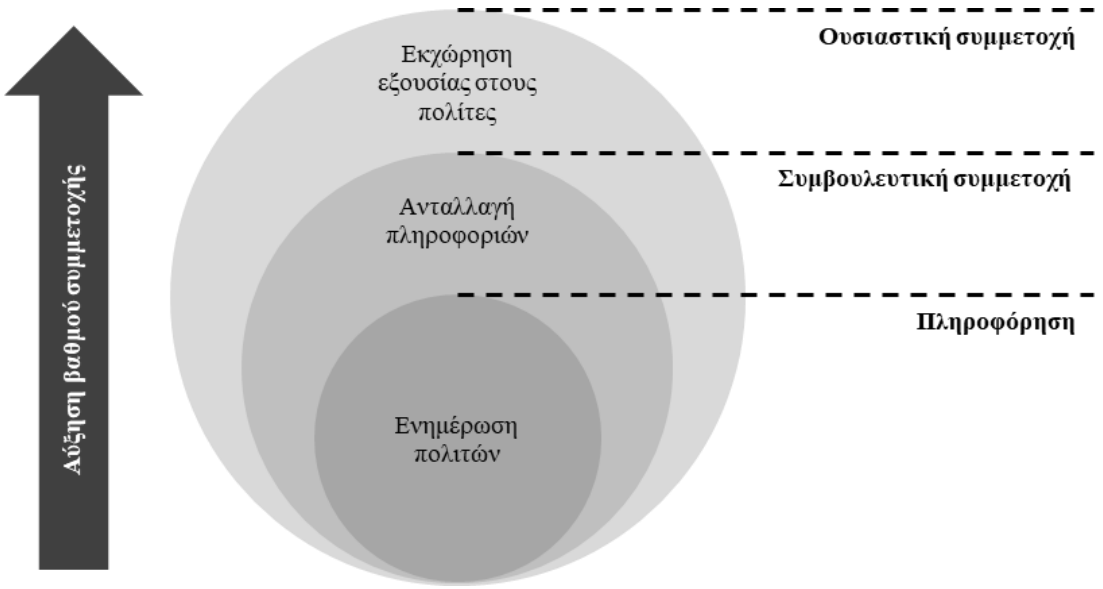

Εικόνα 2.2: Σύνδεση επιπέδων συμμετοχής (Somarakis και Stratigea 2019, Σωμαράκης 2013).

Πληροφόρηση

Το επίπεδο αυτό στηρίζεται στην προσέγγιση της κοινωνικής σταθερότητας και αντιστοιχεί στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία. Στο επίπεδο αυτό, το κοινό ενημερώνεται για τις

αποφάσεις των ΚΛΑ, όπως αυτές προέκυψαν με ή χωρίς τη συνεργασία των ειδικών. Βέβαια, η ενημέρωση αποτελεί ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της συμμετοχής, στην πραγματικότητα μία θεμελιώδη προϋπόθεση για την ουσιαστική συμμετοχή. Στην πράξη όμως δεν συνεπάγεται την εμπλοκή του κοινού, θέτει δε αυτό σε έναν παθητικό ρόλο, αυτόν του απλού αποδέκτη πληροφορίας. Έτσι οι πολίτες και οι ομάδες συμφερόντων δεν συμβάλλουν άμεσα στη διαδικασία λήψης απόφασης και αποτελούν **απλούς παρατηρητές των εξελίξεων**. Για την υποστήριξη των αποφάσεών τους, τα ΚΛΑ χρησιμοποιούν την επικοινωνιακή πολιτική ως εργαλείο και αξιοποιούν τις δημόσιες σχέσεις και τη δημοσιότητα με σκοπό τον **έλεγχο του κοινού** για την αποδοχή των αποφάσεών τους (Χριστοφιλόπουλος 2002). Η ροή της πληροφορίας στην περίπτωση αυτή ακολουθεί μόνο μία κατεύθυνση, δηλαδή από τα ΚΛΑ (και ειδικούς) προς στο κοινό, με τα πρώτα να ελέγχουν απόλυτα την πληροφόρηση και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Bass κ.ά. 1995, Στρατηγέα 2009, 2015).

Η πληροφόρηση, παθητική ή κατ' επίφαση συμμετοχή (no participation), όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στη βιβλιογραφία (Arnstein 1969, Bass κ.ά. 1995, Duraiappah κ.ά. 2005, Mostert 2003, Pretty 1995, Van Jaarsveld 2001), μπορεί να διακριθεί στα επίπεδα της **χειραγώγησης** (manipulation) και της **θεραπείας** (therapy). Η χειραγώγηση αποσκοπεί στην κατάλληλη διαμόρφωση της άποψης του κοινού με σκοπό την αποδοχή των αποφάσεων των ΚΛΑ. Η θεραπεία αναγνωρίζει την επιθυμία του κοινού να εμπλακεί στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, αλλά την κρίνει ως αδύνατη και επιχειρεί να προσαρμόσει τις απόψεις του κοινού στις προτάσεις/κατευθύνσεις των ΚΛΑ (Arnstein 1969). Μία πιο σύγχρονη εκδοχή της παραπάνω διάκρισης αντικαθιστά το επίπεδο της θεραπείας με αυτό της παθητικής συμμετοχής (passive participation), κατά την οποία το κοινό ενημερώνεται για τις ειλημμένες αποφάσεις (Duraiappah κ.ά. 2005, Pretty 1995).

Συμβουλευτική συμμετοχή

Αυτή η κατηγορία συμμετοχής αποτελεί ουσιαστικά το ενδιάμεσο επίπεδο μεταξύ της πληροφόρησης και της ουσιαστικής συμμετοχής, στηρίζεται δε στη βαθμιαία κοινωνική αλλαγή και συνδέεται με την πλουραλιστική δημοκρατία. Στο επίπεδο αυτό, η συμμετοχή του κοινού δεν περιορίζεται μόνο στην ενημέρωσή του, αλλά του παρέχεται, επίσης, η δυνατότητα να διατυπώσει τη γνώμη του στα ΚΛΑ (και στους ειδικούς). Ωστόσο, οι απόψεις του μπορεί τελικά να μη συνυπολογιστούν κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων ή να επηρεάσουν τη διαδικασία αυτή ελάχιστα (Bass κ.ά. 1995, Duraiappah κ.ά. 2005, Στρατηγέα

2015, Χριστοφιλόπουλος 2002). Η ροή πληροφορίας μεταβάλλεται σε σχέση με το προηγούμενο επίπεδο (πληροφόρηση) και αποκτά έναν αμφίδρομο χαρακτήρα, δηλαδή από και προς τα ΚΛΑ (και τους ειδικούς) και το κοινό. Ακόμη, ο έλεγχος της πληροφορίας και της διαδικασίας λήψης αποφάσεων από τα ΚΛΑ μπορεί να είναι πλήρης, αν το επίπεδο συμμετοχής τείνει στην πληροφόρηση ή μερικός, αν τείνει στην ουσιαστική συμμετοχή (Bass κ.ά. 1995, Στρατηγέα 2009).

Ως ένα ενδιάμεσο επίπεδο συμμετοχής περιλαμβάνει επιμέρους επίπεδα, τα οποία θα μπορούσαν να ενταχθούν, με αρκετή ελαστικότητα, στα επίπεδα της πληροφόρησης και της ουσιαστικής συμμετοχής. Σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση της Arnstein (1969), που θεωρεί το επίπεδο αυτό προσχηματική συμμετοχή (tokenism), διακρίνονται τα επίπεδα της:

- **αμφίδρομης ενημέρωσης** (informing), η οποία πολύ συχνά καταλήγει σε μονόδρομη, με το κοινό να μένει εντελώς αμέτοχο,
- **διαβούλευσης** (consultation), όπου το κοινό μπορεί να εκφράσει τις απόψεις του και
- **ειρήνευσης** (placation), κατά την οποία το κοινό αποκτά κάποιον βαθμό επιρροής στις αποφάσεις που λαμβάνονται.

Ωστόσο, υπάρχει και η άποψη ότι το τελευταίο επιμέρους επίπεδο της συμβουλευτικής συμμετοχής ταυτίζεται με τη λειτουργική συμμετοχή (functional participation), όπου το κοινό συμμετέχει στη λήψη αποφάσεων για δευτερεύοντα ζητήματα, καθώς τα σημαντικότερα θέματα, που συνδέονται με τα δευτερεύοντα, έχουν ήδη αποφασιστεί από τα ΚΛΑ (Duraiappah κ.ά. 2005, Pretty 1995).

Ουσιαστική συμμετοχή

Σε αντίθεση με τη συμμετοχή του κοινού σε ρόλο συμβούλου (συμβουλευτικότητα), η ουσιαστική ή πραγματική συμμετοχή συνιστά το επίπεδο εκείνο που είναι στενά συνδεδεμένο με την κοινωνική αλλαγή, κάνοντας πράξη τη συμμετοχική δημοκρατία. Αποτελεί το **δημοκρατικότερο επίπεδο συμμετοχής**, στο οποίο οι πολίτες είναι πλήρως ή σε μεγάλο βαθμό χειραφετημένοι από τα ΚΛΑ. Πράγματι, εδώ η συμμετοχή του κοινού είναι αποφασιστική, καθώς του εκχωρείται εξουσία από τα ΚΛΑ και έχει ενεργό ρόλο σε όλα τα στάδια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Ουσιαστικά, στο επίπεδο αυτό η συμμετοχή του κοινού δεν εξαντλείται στη διατύπωση απόψεων, αλλά προχωρά περαιτέρω στη διαπραγμάτευσή τους με τα ΚΛΑ (και τους ειδικούς), αποσκοπώντας στην προσαρμογή των αποφάσεων για την ενσωμάτωση σε αυτές των εν λόγω απόψεων (Χριστοφιλόπουλος 2002).

Συνεπώς, η ροή πληροφορίας είναι αμφίδρομη – από και προς τα ΚΛΑ και το κοινό–, όπως και στο επίπεδο της συμβουλευτικής συμμετοχής, αλλά ο έλεγχος της πληροφορίας και της λήψης αποφάσεων υλοποιείται από κοινού από όλους τους εμπλεκομένους (ΚΛΑ, ειδικούς και κοινό – λήψης απόφασης με ισότιμο ρόλο) (Bass κ.ά. 1995, Στρατηγέα 2009).

Όπως παρατηρήθηκε και στα προηγούμενα επίπεδα συμμετοχής, διακρίνονται διαφορετικές επιμέρους κατηγοριοποιήσεις της ουσιαστικής συμμετοχής στη βιβλιογραφία. Ωστόσο, κοινές επιμέρους κατηγορίες αποτελούν η σύμπραξη του κοινού με τα ΚΛΑ και τους ειδικούς και η αναδιανομή της εξουσίας (partnership) μέσα σε αυτή καθώς και η παραχώρηση της εξουσίας για τη λήψη των αποφάσεων στο κοινό (citizen control) (Arnstein 1969, Duraiappah κ.ά. 2005, Pretty 1995). Σε αυτές τις κατηγορίες μπορεί να προστεθεί η ενδιάμεση κατηγορία της ανατεθείσας εξουσίας (delegated power) (Arnstein 1969). Εναλλακτικά, μπορεί να προστεθεί η συμμετοχή μέσω αλληλεπίδρασης (interactive participation), ως το πιο σχετικό με τη συμβουλευτική συμμετοχή επιμέρους επίπεδο, το οποίο εξασφαλίζει την ενσωμάτωση των απόψεων του κοινού στη λήψη αποφάσεων (Duraiappah κ.ά. 2005, Pretty 1995).

2.3. Εμβάθυνση στην Προσέγγιση του Συμμετοχικού Σχεδιασμού

Η συμμετοχική προσέγγιση στον ΧΑΣ επικεντρώνεται στον τρόπο (μεθοδολογία), με τον οποίο υλοποιείται η σχεδιαστική διαδικασία, προσφέροντας τη δυνατότητα εμπλοκής στη λήψης απόφασης των πολιτών και των ομάδων συμφερόντων, πέραν από τα ΚΛΑ και τους ειδικούς. Η προσέγγιση αυτή προέκυψε από την ανάγκη της κοινωνίας των πολιτών να συμμετέχει στη λήψη των αποφάσεων που αφορούν τον χώρο και την ανάπτυξη και ειδικότερα αυτών που βρίσκονταν στο περιθώριο από την άποψη της πρόσβασής τους στις σχετικές διαδικασίες (Σκάγιαννης 2002). Ακόμα, προέκυψε ως προϊόν του προβληματισμού γύρω από τον ΧΑΣ, που ανέδειξε ως αναγκαία την περαιτέρω κοινωνικοποίηση του σχεδιασμού και της διαδικασίας του για την καλύτερη αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών και τη δικαιότερη κατανομή των πόρων. Η συμμετοχή του κοινού στον σχεδιασμό προωθεί άμεσα αυτή την κατεύθυνση, μέσα από τη συνεργασία του κοινού με τα ΚΛΑ και τους ειδικούς (Χριστοφιλόπουλος 2002). Άλλωστε, η εμπλοκή του κοινού είναι ένα από τα επιδιωκόμενα χαρακτηριστικά μιας διαδικασίας λήψης αποφάσεων που αφορά τον ΧΑΣ και πρέπει να επιδιώκεται για την επίτευξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011).

Μέσω της συμμετοχής του κοινού, η εμπειρική γνώση, που προέρχεται από την **κοινωνία**, συμπληρώνει την εξειδικευμένη γνώση, που προέρχεται από την **επιστημονική κοινότητα** (Innes 1995), μέσα στο εκάστοτε πλαίσιο πολιτκής, που εκφράζεται από τα **ΚΛΑ**. Για την επίτευξη αυτής της συμπληρωματικότητας, απαραίτητο στοιχείο αποτελεί η αλληλεπίδραση όλων των εμπλεκόμενων μερών μέσα από την επικοινωνία και τον διάλογο (Burby 2003, Healey 1996, Innes και Booher 2004). Γενικά, η συμμετοχή του κοινού μπορεί να θεωρηθεί τόσο ως ο **σκοπός** ενός σχεδιαστικού εγχειρήματος, αποτυπώνοντας ένα εγχείρημα που στοχεύει στον εκδημοκρατισμό της διαδικασίας λήψης αποφάσεων αλλά και την ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και ενδυνάμωση του κοινού όσο και ως το **μέσο** για τη διεύρυνση της γνώσης σχετικά με το εξεταζόμενο ζήτημα και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των αποφάσεων που απορρέουν από μία διαδικασία σχεδιασμού (Moser 1983). Επίσης, η συμμετοχή στη σχεδιαστική διαδικασία (Arnstein 1969, Ευαγγελίδου 2007, Στρατηγέα 2015):

- αναγνωρίζει ως αξία και πρακτική τη συλλογική προσπάθεια,
- προσδιορίζει με αντιπροσωπευτικό τρόπο το δημόσιο συμφέρον που επιδιώκεται από μία άσκηση σχεδιασμού,
- επιτρέπει τη διατύπωση και αξιοποιεί τη διαφορετικότητα των απόψεων,
- υποστηρίζει το άνοιγμα των διαδικασιών και τη διαφάνεια στη λήψη των αποφάσεων,
- βασίζεται στην εμπιστοσύνη και στον συμβιβασμό των εμπλεκομένων μέσα από τον διάλογο,
- υλοποιείται στο πλαίσιο συγκεκριμένης μεθοδολογίας, με τη χρήση κατάλληλων εργαλείων και
- λειτουργεί ευεργετικά για την κοινωνία σε συλλογικό και ατομικό επίπεδο.

2.3.1. Εμπλεκόμενοι

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις διαδικασίες αυτές έχουν οι διάφοροι τύποι εμπλεκομένων στο σχεδιαστικό εγχείρημα (ΚΛΑ, ειδικοί και κοινό) (βλ. Εικόνα 2.3), καθώς στην προσέγγιση του συμμετοχικού σχεδιασμού αποκτούν διαφορετικούς ρόλους και αρμοδιότητες, σε σχέση με άλλες θεωρητικές προσεγγίσεις σχεδιασμού (βλ. Κεφάλαιο 2.1.6). Ωστόσο, ακόμη και στο πλαίσιο της συμμετοχικής προσέγγισης του σχεδιασμού, οι ρόλοι και αρμοδιότητες των εμπλεκομένων δεν είναι ίδιοι στα διαφορετικά κοινωνικοπολιτικά συστήματα και για τον προσδιορισμό τους απαιτείται συνήθως στοχευμένη ανάλυση (Χριστοφιλόπουλος 2002).

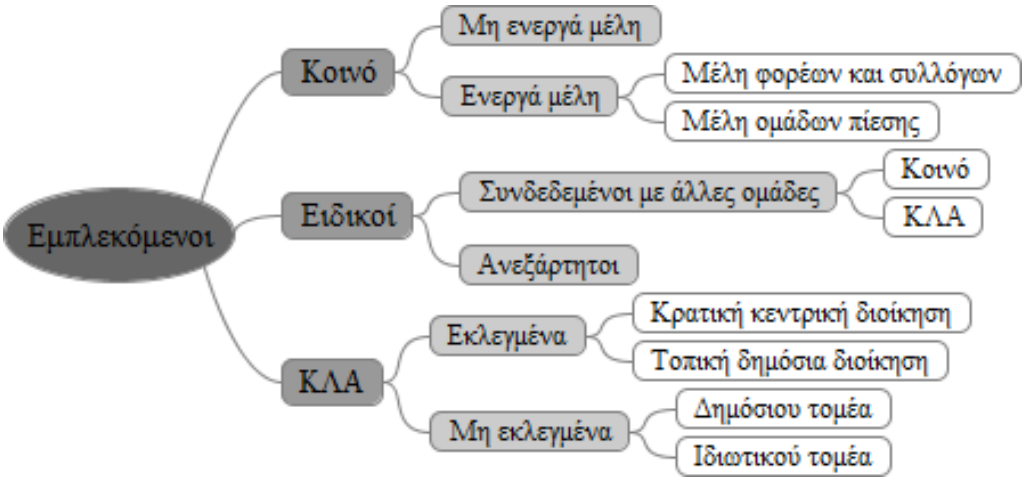

Εικόνα 2.3: Κατηγοριοποίηση εμπλεκομένων.

Λόγω της φύσης του ΧΑΣ, είναι σημαντικό όλοι οι εμπλεκόμενοι σε ένα συμμετοχικό εγχείρημα ΧΑΣ, από τους διοργανωτές μέχρι και τους συμμετέχοντες, να ορίζονται και να αναγνωρίζονται θεσμικά, ώστε το προϊόν του σχεδιασμού να μπορεί να εφαρμοστεί (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011). Γενικά, οι ομάδες που εμπλέκονται σε μία διαδικασία συμμετοχικού ΧΑΣ προέρχονται συνήθως από την περιοχή αναφοράς. Η κάθε μία από τις ομάδες αυτές έχει διαφορετικά 'κίνητρα και προοπτικές συμμετοχής' και προσπαθεί να επιβάλει τις απόψεις της έναντι των άλλων για την υπεράσπιση των συμφερόντων της (Λαλένης 2008).

Οι διαφορετικοί τύποι εμπλεκομένων σε μία συμμετοχική διαδικασία και τα χαρακτηριστικά τους σκιαγραφούνται στη συνέχεια.

Κοινό

Το κοινό είναι η πιο σύνθετη από τις κατηγορίες συμμετεχόντων, καθώς αποτελείται από μεγάλη ποικιλία ομάδων, με διαφορετικά χαρακτηριστικά. Μάλιστα, η ανάλυσή του αποτελεί μία ιδιαίτερα πολύπλοκη διαδικασία εξ αιτίας της ποικιλίας αυτής στη σύνθεσή του αλλά και της μεταβλητότητας που παρουσιάζουν οι διαφορετικές ομάδες ως αποτέλεσμα των κοινωνικοοικονομικών αλλαγών και των αλλαγών του συλλογικού αυτοπροσδιορισμού τους. Μεταξύ των διαφορετικών ομάδων και ατόμων που συνθέτουν το κοινό παρατηρούνται διαφοροποιήσεις σε μία σειρά από παράγοντες, παγιώνοντας τη θέση των ομάδων και των ατόμων αυτών στο εκάστοτε σύστημα (Λαλένης 2008). Οι δύο κυριότερες ομάδες που εντάσσονται στην κατηγορία αυτή είναι το **ευρύ κοινό**, στο οποίο περιλαμβάνονται όλοι οι

πολίτες που δραστηριοποιούνται στην περιοχή αναφοράς του αντικειμένου των συμμετοχικών διαδικασιών και οι **ομάδες συμφερόντων** (stakeholders), όρος που αναφέρεται σε φυσικά ή νομικά πρόσωπα, τα οποία έχουν άμεσο ή έμμεσο, υλικό ή άυλο συμφέρον σε μία περιοχή ή για ένα αγαθό, που αποτελεί το αντικείμενο του σχεδιασμού (Miskowiak 2004, Renn κ.ά. 1993, Walsh 1997, Στρατηγέα 2015).

Εκτός από αυτήν την κύρια διάκριση, στη βιβλιογραφία καταγράφονται και άλλες κατηγοριοποιήσεις του κοινού λαμβάνοντας υπόψη διαφορετικά κριτήρια (Creighton κ.ά. 1998, Lalenis 1993, Schlossberg και Shuford 2005). Ενδεικτικά, ανάλογα με την ενεργητικότητα που παρουσιάζουν στις συμμετοχικές διαδικασίες, οι εμπλεκόμενοι από το κοινό μπορούν να διακριθούν σε (Creighton κ.ά. 1998, Sabina και Stanghellini 2010):

- **Απαθείς** (unsurprised apathetics): Αδιαφορούν για τη σχεδιαστική διαδικασία, παρά τη σχετική γνώση που έχουν γύρω από το εξεταζόμενο θέμα.
- **Παρατηρητές** (observers): Παρακολουθούν τη σχεδιαστική διαδικασία και δεν παρεμβαίνουν, εκτός αν το κρίνουν απαραίτητο.
- **Κριτές** (reviewers): Διαθέτουν γνώση που μπορεί να υποστηρίξει σημαντικά τη σχεδιαστική διαδικασία μέσα από την αξιολόγησή της.
- **Συμβούλους** (advisors): Λαμβάνουν μέρος σε κάθε στάδιο της σχεδιαστικής διαδικασίας, εκδηλώνοντας το σχετικό ενδιαφέρον τους.
- **Σχεδιαστές** (planners): Συμμετέχουν εντατικά στη σχεδιαστική διαδικασία, λόγω των ειδικών γνώσεων που διαθέτουν και του πεδίου δραστηριοποίησής τους.
- **Αποφασίζοντες** (decision makers): Εμπλέκονται ενεργά στη λήψη αποφάσεων που αφορούν τη σχεδιαστική διαδικασία.

Στη βιβλιογραφία καταγράφονται μία σειρά από **φραγμοί**, οι οποίοι δρουν ανασταλτικά στην ενεργό συμμετοχή του κοινού σε μία διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ενδεικτικά, ως σημαντικός παράγοντας αναφέρεται ο τρόπος οργάνωσης της συμμετοχικής διαδικασίας και η διασφάλιση ισότιμης εμπλοκής των ομάδων από τον διοργανωτή. Η μη κατάλληλη διαχείριση των δύο παραπάνω στοιχείων μπορεί να οδηγήσει, ακόμη και ενεργά μέλη της διαδικασίας, σε άνιση δυνατότητα επιρροής της διαδικασίας λήψης αποφάσεων για τον ΧΑΣ. Επίσης, η απαίτηση για εξειδικευμένες γνώσεις ή για τη χρήση συγκεκριμένων τεχνολογιών στο πλαίσιο της σχεδιαστικής διαδικασίας μπορεί να αποτελέσει φραγμό για το επίπεδο εμπλοκής του κοινού (Χριστοφιλόπουλος 2002).

Σε κάθε περίπτωση το κοινό, μέσω της συμμετοχής, μοιράζεται με τα ΚΛΑ και τους ειδικούς την **εμπειρική γνώση** του και τις απόψεις του σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα

(Krommyda κ.ά. 2019, Panagiotopoulou κ.ά. 2017, 2020, Stratigea κ.ά. 2018, Στρατηγέα 2015, Σωμαράκης κ.ά. 2016). Ακόμα, στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής διαδικασίας, το κοινό διευρύνει λιγότερο ή περισσότερο το γνωσιακό του υπόβαθρο με γνώσεις που αφορούν τις επιστημονικές (από τους ειδικούς) αλλά και τις θεσμικές και πολιτικές διαστάσεις (από τα ΚΛΑ) του εξεταζόμενου σχεδιαστικού προβλήματος (Panagiotopoulou κ.ά. 2018, Somarakis και Stratigea 2014, Stratigea κ.ά. 2017, Στρατηγέα 2009, Σωμαράκης και Στρατηγέα 2015, 2018, Σωμαράκης κ.ά. 2014).

Ειδικοί

Οι ειδικοί, σε συνεργασία με τα ΚΛΑ, αποτέλεσαν για ολόκληρες δεκαετίες τις μοναδικές κατηγορίες εμπλεκομένων στη σχεδιαστική προσπάθεια, με τον σχεδιασμό να αποτελεί μία κλειστή διαδικασία, αποκομμένη από τους κοινωνικούς της αποδέκτες και τα κοινωνικά ερείσματα. Έτσι η λήψη αποφάσεων βασίζονταν στις πολιτικές επιλογές και προτεραιότητες καθώς και στην τεχνική γνώση και εμπειρία (Χριστοφιλόπουλος 2002).

Γενικά, ως ειδικοί στο πλαίσιο αυτό νοούνται μέλη της επιστημονικής κοινότητας, τα οποία μπορεί να έχουν τον ΧΑΣ ως κύριο αντικείμενο δραστηριοποίησης ή να προέρχονται και από άλλα επιστημονικά πεδία, τα οποία σχετίζονται άμεσα με (Somarakis and Stratigea 2019):

- το **αντικείμενο** του εξεταζόμενου θέματος, π.χ. περιβαλλοντολόγοι που άπτονται των περιβαλλοντικών διαστάσεων ενός προβλήματος ΧΑΣ, αρχαιολόγοι που άπτονται σχεδιαστικών θεμάτων γύρω από την πολιτιστική κληρονομιά και
- τη **συμμετοχική διαδικασία**, π.χ. κοινωνικοί επιστήμονες ή ειδικοί της επικοινωνίας.

Επιπρόσθετα, οι ειδικοί είναι πιθανό να είναι (Rabinovitz 1968):

- **Συνδεδεμένοι με τα ΚΛΑ**: ως παράδειγμα μπορούν να αναφέρονται άτομα τα οποία έχουν υποστηρικτικό ρόλο προς τα εκλεγμένα ή μη ΚΛΑ (π.χ. δημόσιοι υπάλληλοι), οι οποίοι συμβάλλουν με τις εξειδικευμένες γνώσεις τους σε μία σειρά αποφάσεων που σχετίζονται με το αντικείμενό τους και αφορούν το εξεταζόμενο θέμα.
- **Συνδεδεμένοι με ομάδες προερχόμενες από το κοινό**: στην περίπτωση αυτή, οι ειδικοί εκπροσωπούν ή υποστηρίζουν τις ομάδες του κοινού με βάση την εξειδικευμένη γνώση που έχουν σχετικά με το θέμα της συμμετοχής. Στόχος της συμμετοχής τους είναι η κάλυψη της αδυναμίας των ομάδων αυτών να εκφράσουν τις απόψεις τους με επιστημονική επάρκεια ή να τις στηρίξουν με τα κατάλληλα επιχειρήματα.

- **Ανεξάρτητοι**: ειδικοί οι οποίοι εμπλέκονται λόγω της ενασχόλησής τους είτε με το αντικείμενο της συμμετοχικής διαδικασίας (επαγγελματική δραστηριοποίηση σε σχετικό πεδίο) είτε με την ίδια τη συμμετοχική διαδικασία (εξειδικευμένη γνώση σε θέματα οργάνωσης συμμετοχής, επικοινωνίας, διαχείρισης ομάδων κ.λπ.).

Στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής διαδικασίας, οι ειδικοί μπορούν είτε να εμπλέκονται στη διοργάνωση της συμμετοχικής διαδικασίας αυτής καθαυτής είτε να συμμετέχουν εξυπηρετώντας τον σκοπό της διαδικασίας. Με τον πρώτο ρόλο συνδέονται κυρίως οι ειδικοί που σχετίζονται με τα ΚΛΑ, ενώ με τον δεύτερο οι ειδικοί που σχετίζονται με το κοινό. Συμπληρωματικά, οι ανεξάρτητοι ειδικοί μπορεί να εμπλέκονται με οποιονδήποτε από τους δύο αυτούς ρόλους.

Όποιος και να είναι ο ρόλος τους, οι ειδικοί μπορούν να ενημερώνουν τα ΚΛΑ και το κοινό για τις επιστημονικές διαστάσεις του σχεδιαστικού προβλήματος, που πιθανώς αγνοούσαν πριν την υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας. Επίσης, οι ειδικοί εμπλουτίζουν το γνωσιακό υπόβαθρο του σχεδιαστικού προβλήματος με τη συλλογή πληροφορίας που απορρέει από την εμπειρική γνώση και τις απόψεις του κοινού-αποδέκτη του σχεδιασμού (Στρατηγέα 2009) αλλά και τη θεσμική γνώση και τις πολιτικές επιλογές και προτεραιότητες που οριοθετούν τα ΚΛΑ.

ΚΛΑ

Η πολιτική διάσταση είναι ιδιαίτερα έντονη στον ΧΑΣ, καθώς αυτός αποτελεί το προνομιακό πεδίο των θεσμοθετημένων φορέων για την άσκηση πολιτικής στον φυσικό και ανθρωπογενή χώρο. Επίσης, η πολιτική εξουσία καθορίζει σε κάθε περίπτωση το πλαίσιο κατάρτισης των σχεδίων, θέτοντας κανόνες, περιορισμούς και διαδικασίες (Χριστοφιλόπουλος 2002). Ειδικότερα στο πλαίσιο της συμμετοχικής προσέγγισης, τα ΚΛΑ αποφασίζουν για αρκετά ζητήματα που αφορούν στη διοργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών σχεδιασμού (ESCAP 2003). Εν τέλει, η σχέση των ΚΛΑ με τους υπόλοιπους κοινωνικούς συντελεστές καθορίζει σημαντικά τη διαδικασία και τα αποτελέσματα του ΧΑΣ.

Γενικά, τα ΚΛΑ λειτουργούν συνήθως με γνώμονα (Χριστοφιλόπουλος 2002):

α) την ελαχιστοποίηση του πολιτικού κόστους λόγω πιθανής αντιδημοφιλίας των προτεινόμενων σχεδιαστικών παρεμβάσεων και

β) τη διαιώνιση, πολύ συχνά, του τεχνοκρατικού χαρακτήρα του σχεδιασμού.

Τα ΚΛΑ διακρίνονται σε **δύο μεγάλες κατηγορίες**: τα εκλεγμένα και τα μη εκλεγμένα ΚΛΑ.

Τα **εκλεγμένα** κατέχουν θέσεις στην κεντρική, περιφερειακή ή τοπική δημόσια διοίκηση και έχουν προέλθει μέσω δημοκρατικών εκλογικών διαδικασιών (κοινοβούλιο, περιφερειακό και δημοτικό συμβούλιο κ.ά.). Οι αποφάσεις που λαμβάνουν τα εκλεγμένα ΚΛΑ σχετικά με τον ΧΑΣ πρέπει να έχουν ως κριτήριο το δημόσιο συμφέρον. Βέβαια αυτό δεν συμβαίνει πάντα και σε αυτό συντελεί και ο ορισμός του δημοσίου συμφέροντος, στοιχείο το οποίο συνιστά μία ασαφή έννοια που μπορεί να λάβει διαφορετικές διατυπώσεις, ανάλογα με το υποκείμενο αυτού (Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011, Ευαγγελίδου 2007, Χριστοφιλόπουλος 2002).

Αντίθετα, κάποια από τα **μη εκλεγμένα** ΚΛΑ δύναται να δραστηριοποιούνται στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα. Συγκεκριμένα, τα δημόσια μη εκλεγμένα είναι συνήθως διορισμένα από την κεντρική διοίκηση και εξυπηρετούν τις πολιτικές των εκλεγμένων ΚΛΑ, παρά την πιθανή απουσία σαφούς πολιτικής ιδιότητας των ιδίων. Τα μη δημόσια ΚΛΑ είναι αυτόνομοι φορείς, οι οποίοι όμως λαμβάνουν αποφάσεις για διάφορα ζητήματα που αφορούν στον δημόσιο βίο λόγω της ιδιότητάς τους [Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), επαγγελματικές οργανώσεις κ.ά.]. Ωστόσο, τις περισσότερες φορές τα μη δημόσια ΚΛΑ συνδέονται με τα δημόσια, χάνοντας μέρος της ανεξαρτησίας τους και προκαταλαμβάνοντας, ενδεχομένως σημαντικά, την πορεία της δράσης τους.

Τα εκλεγμένα και μη εκλεγμένα ΚΛΑ έχουν συνήθως τον ρόλο του διοργανωτή μιας συμμετοχικής διαδικασίας, πολλές φορές όμως δύνανται να εμπλέκονται σε αυτή και ως συμμετέχοντες. Τον δεύτερο ρόλο έχουν συνήθως τα ΚΛΑ που προέρχονται από τον ιδιωτικό τομέα, καθώς η δημόσια διοίκηση έχει κατά κύριο λόγο την ευθύνη του ΧΑΣ. Σε κάθε περίπτωση τα ΚΛΑ είναι σε θέση να ενημερώσουν ειδικούς και κοινό για το ισχύον θεσμικό πλαίσιο και τις πολιτικές επιλογές/προτεραιότητες που σχετίζονται με το εξεταζόμενο σχεδιαστικό αντικείμενο. Ταυτόχρονα, τα ΚΛΑ διευρύνουν τις γνώσεις τους για το εξεταζόμενο θέμα με τις πληροφορίες που απορρέουν από το κοινό και προέρχονται από την εμπειρία του, ενώ πληροφορούνται για τις σχετικές απόψεις του εν λόγω κοινού (Στρατηγέα 2009). Τέλος, ενημερώνονται για άγνωστες σε αυτά επιστημονικές διαστάσεις του θέματος από τους ειδικούς.

2.3.2. Σχεδιασμός συμμετοχικής διαδικασίας

Γενικά, σε μια διαδικασία ΧΑΣ ο διοργανωτής της πρέπει, μεταξύ άλλων, να αποφασίσει ποια **σχεδιαστική προσέγγιση** θα υιοθετήσει. Η επιλογή της σχεδιαστικής προσέγγισης εντός του σύγχρονου περιβάλλοντος λήψης αποφάσεων, που χαρακτηρίζεται από αβεβαιότητα και πολυπλοκότητα (Innes και Booher 2010), φαίνεται, από θεωρητική σκοπιά αλλά και από τις εμπειρικές εφαρμογές που καταγράφονται διεθνώς, να γέρνει προς την συμμετοχική προσέγγιση. Πράγματι, η συμμετοχική προσέγγιση του ΧΑΣ νοείται σήμερα ως η κρατούσα άποψη για την αποτελεσματική διαχείριση των προβλημάτων του χώρου και της ανάπτυξης (Bergold και Thomas 2012, Duraiappah κ. ά. 2005, Falco και Kleinhans 2018, Morris 2000, Seltzer και Mahmoudi 2012, Somarakis και Stratigea 2019, Waters-Bayer κ.ά. 2005, Zwirner και Berger 2008).

Ο διοργανωτής μιας συμμετοχικής διαδικασίας, που εντάσσεται στο πλαίσιο του συμμετοχικού ΧΑΣ (σε ένα ή περισσότερα στάδια αυτού), βρίσκεται αντιμέτωπος με μία σειρά από ζητήματα για τα οποία καλείται επίσης να κάνει επιλογές και να λάβει αποφάσεις. Τα ζητήματα αυτά σχετίζονται κυρίως με το **αντικείμενο** της συμμετοχής και αφορούν στην πράξη σε ένα σύνολο από **παράγοντες**, οι οποίοι αναλύονται στη συνέχεια. Τα ερωτήματα που τίθενται σε σχέση με τους εν λόγω παράγοντες και ο προβληματισμός που αυτά κινητοποιούν συμβάλλει στην καλύτερη οριοθέτηση της συμμετοχής και στις αποτελεσματικότερες επιλογές του διοργανωτή στο πλαίσιο της διοργάνωσης μιας συμμετοχικής διαδικασίας, επιλογές που αφορούν, μεταξύ άλλων και στα **εργαλεία συμμετοχής** (Somarakis και Stratigea 2019).

Στόχοι συμμετοχικής διαδικασίας

Ερώτηση που τίθεται:
Γιατί επιχειρείται η διοργάνωση της συμμετοχικής διαδικασίας ή ποιός είναι ο σκοπός της;

Ο διοργανωτής καλείται να προσδιορίσει αρχικά τους στόχους που θα εξυπηρετεί ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας συμμετοχικής διαδικασίας, οι οποίοι πρέπει να αντανακλώνται στη δομή της (USACE 2002).

Οι **στόχοι** αντικατοπτρίζουν τον λόγο ή τους λόγους που οδηγούν τον διοργανωτή στον σχεδιασμό και την υλοποίηση μιας συμμετοχικής διαδικασίας (Bousset κ.ά. 2005, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003). Σχετίζονται με τις γενικότερες επιδιώξεις του για τη

σχεδιαστική διαδικασία και το αποτέλεσμα αυτής και πιθανώς αποτελούν τον πιο διαδεδομένο παράγοντα επιλογής των εργαλείων συμμετοχής (βλ. Κεφάλαιο 3). Στους στόχους περιλαμβάνονται οι κύριες διαστάσεις της **φιλοδοξίας ή κινήτρου** (aspiration ή motivation) και του **επιδιωκόμενου αποτέλεσματος** (targeted output) (Van Asselt κ.ά. 2001).

Η **φιλοδοξία ή κίνητρο** ως μία διάσταση των στόχων εκφράζει σε μεγάλο βαθμό τον ρόλο και τη συμβολή που έχουν οι συμμετοχικές διαδικασίες και οι συμμετέχοντες σε αυτές στη λήψη των αποφάσεων. Ουσιαστικά, η διάσταση αυτή αντικατοπτρίζει τον πιθανό λόγο ή τους λόγους που οδήγησαν στην πραγματοποίηση μιας ή περισσοτέρων συμμετοχικών διαδικασιών (Van Asselt κ.ά. 2001). Μεταξύ των πιθανών φιλοδοξιών ή κινήτρων, αυτά που ξεχωρίζουν είναι:

- **Η συμβουλευτικότητα** (advising): Ο ρόλος των συμμετεχόντων αφορά στον εμπλουτισμό της διαθέσιμης γνώσης μέσω της παροχής πληροφοριών και της διατύπωσης απόψεων αλλά και λύσεων στα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο σχεδιασμός. Η πληροφόρηση αυτή έχει τη μορφή συμβουλών για την υποστήριξη των αποφάσεων που θα ληφθούν. Στην περίπτωση όπου οι συμμετέχοντες ανήκουν στο κοινό, το συγκεκριμένο κίνητρο αναφέρεται στη συλλογή της εμπειρικής γνώσης, την οποία οι πολίτες μπορούν να συνεισφέρουν στον σχεδιασμό. Η γνώση αυτή δεν είναι διαθέσιμη στους ειδικούς ή στα ΚΛΑ και εμπλουτίζει το γνωσιακό υπόβαθρο της διαδικασίας του σχεδιασμού. Οι πληροφορίες που παρέχονται από τους συμμετέχοντες μπορούν να έχουν τοπικό, κοινωνικό ή πολιτικό χαρακτήρα, ενώ οι ιδέες ή προτάσεις είναι αρκετές φορές καινοτόμες και δημιουργικές. Συνεπώς, ο στόχος αυτός οδηγεί στη βελτίωση των αποφάσεων και γενικότερα της αποτελεσματικότητας της διαδικασίας του ΧΑΣ (Isaacson 1986, Mostert 2006, Newig 2005, Van Asselt κ.ά. 2001). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην κατεύθυνση αυτή κινείται η ιδέα της '**ανοικτής καινοτομίας**' (open innovation) και του **πληθοπορισμού** (crowdsourcing) (Brabham 2008, 2009, Seltzer και Mahmoudi 2012), που κερδίζουν διαρκώς έδαφος και στα αντικείμενα του σχεδιασμού σήμερα.
- **Ο εκδημοκρατισμός** (democratisation): Σχετίζεται άμεσα με την ιδέα της δημοκρατίας και την ανάγκη συμπερίληψης των αποδεκτών του σχεδιασμού – κοινωνικές ομάδες – στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Αποσκοπεί δε στην ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και ενδυνάμωση του κοινού στην όλη διαδικασία και την ευρύτερη δυνατή διασφάλιση της αποδοχής του προϊόντος του σχεδιασμού από την κοινωνία, ενσωματώνοντας σε αυτό τις διαφορετικές απόψεις, ιδέες κ.λπ. των πολιτών. Ο στόχος αυτός συνεισφέρει ταυτόχρονα στη βελτίωση της διαφάνειας στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων αλλά και

στη νομιμοποίηση των ίδιων των αποφάσεων που λαμβάνονται από αυτές (Mostert 2006, Newig 2005, Van Asselt κ.ά. 2001).

Το **επιδιωκόμενο αποτέλεσμα** (targeted output) αποτελεί ουσιαστικά το προϊόν που προσδοκά ο ειδικός ή το ΚΛΑ από την υλοποίηση μιας σχεδιαστικής συμμετοχικής διαδικασίας. Μέσα από τον στόχο του 'επιδιωκόμενου αποτελέσματος' είναι δυνατή η καταγραφή της **διαφορετικότητας** (mapping out diversity) ή η επίτευξη **συναίνεσης** (reaching consensus). Η καταγραφή της διαφορετικότητας αποσκοπεί στην αποτύπωση των διαφορετικών οπτικών γύρω από το εξεταζόμενο θέμα, φωτίζοντας έτσι τις διαφορετικές διαστάσεις του, τις διαφορετικές απόψεις των εμπλεκομένων σε σχέση με τις διαστάσεις αυτές, κ.λπ. Για τον σκοπό αυτό υλοποιείται μία δομημένη διαδικασία διαλόγου με επίκεντρο το υπό εξέταση θέμα. Η 'επίτευξη συναίνεσης' επιδιώκει, μέσα από την αξιοποίηση κατάλληλων για τον σκοπό αυτό εργαλείων συμμετοχής, να καθοδηγήσει τη σύγκλιση ή/και τον συμβιβασμό των συμμετεχόντων σε μία διαθέσιμη επιλογή/απόφαση από ένα σύνολο εναλλακτικών που αφορούν το υπό εξέταση ζήτημα ΧΑΣ (Van Asselt κ.ά. 2001).

Πόροι

Ερώτηση που τίθεται:
Ποιοι πόροι (ανθρώπινοι, υλικοί, άλλοι) και σε ποια ποσότητα (αριθμός ατόμων ή ύψος οικονομικής υποστήριξης) μπορούν να διατεθούν, για να υλοποιηθεί η συμμετοχική διαδικασία;

Στους πόρους είναι πιθανό να περιλαμβάνονται οικονομικοί, ανθρώπινοι και άλλοι πόροι (χώροι, εξοπλισμός κ.ά.). Στο πλαίσιο του σχεδιασμού της συμμετοχικής διαδικασίας, ο διοργανωτής αποφασίζει για τους πόρους που θέλει και μπορεί να διαθέσει για την προετοιμασία, υλοποίηση και ολοκλήρωση μιας συμμετοχικής διαδικασίας. Οι διαθέσιμοι πόροι πρέπει να έχουν διευκρινιστεί επακριβώς κατά τη διάρκεια σχεδιασμού ενός συμμετοχικού εγχειρήματος, ώστε να μην προκύψουν κατά την υλοποίησή του εμπόδια, τα οποία μπορεί να αποβούν καθοριστικά για την επιτυχή ή μη έκβασή του. Μάλιστα, βάση του προσδιορισμού αυτού ενδέχεται να περιορίζονται και οι διαθέσιμες επιλογές **εργαλείων συμμετοχής** προς αξιοποίηση στο πλαίσιο της συμμετοχικής διαδικασίας (βλ. Κεφάλαιο 3).

Οι πόροι για την υλοποίηση των συμμετοχικών διαδικασιών μπορούν να αντληθούν από διάφορες πηγές. Στην αναζήτηση πηγών οικονομικής υποστήριξης μπορούν να συμβάλουν και σχετικοί φορείς, οι οποίοι θέλουν να στηρίξουν, στο βαθμό που μπορούν, τη διαδικασία (Creighton 2005). Μικρότερη αλλά εξίσου σημαντική συνεισφορά σε πόρους

μπορεί να προέλθει και από ανεξάρτητα μέλη της κοινωνίας (π.χ. μέσω crowdfunding), τα οποία θεωρούν πολύ σημαντική τη διοργάνωση της συμμετοχικής διαδικασίας. Μάλιστα, είναι πιθανό οι προερχόμενοι πόροι από φορείς και μεμονωμένα άτομα να αποδειχθούν κρίσιμοι για τη διοργάνωση μιας συμμετοχικής διαδικασίας. Ωστόσο, σε τέτοιες περιπτώσεις είναι απαραίτητο ο διοργανωτής να αποκλείσει οποιαδήποτε προσπάθεια κακόβουλης επιρροής ή ακόμη και χειραγώγησης της διαδικασίας και του αποτελέσματός της από τους οικονομικούς υποστηρικτές της.

Γενικά, οι απαιτούμενοι πόροι για τη διοργάνωση μιας συμμετοχικής διαδικασίας εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το πλήθος των συμμετεχόντων και τη συμμετοχική μεθοδολογία που ακολουθείται. Αυτό καθίσταται φανερό μέσα από τους παράγοντες που διαμορφώνουν το κόστος μιας συμμετοχικής διαδικασίας, που είναι οι παρακάτω (Bousset κ.ά. 2005, Slocum 2003, Στρατηγέα 2012, 2015):

- στόχοι που έχει θέσει ο διοργανωτής και πλήθος συμμετεχόντων,
- έξοδα μεταφοράς και διαμονής των συμμετεχόντων, ανάλογα με την απόσταση του τόπου διαμονής τους από τον χώρο υλοποίησης του συμμετοχικού εγχειρήματος,
- αμοιβή ειδικών (ως μελών της ομάδας του διοργανωτή) και αποζημίωση συμμετεχόντων λόγω πιθανής απουσίας από την εργασία τους,
- ενοικίαση χώρου σε περίπτωση μη διαθεσιμότητας ελεύθερου χώρου ή χώρου ιδιοκτησίας του διοργανωτή,
- ενοικίαση ή αγορά υλικού εξοπλισμού για την υλοποίηση των συμμετοχικών διαδικασιών (π.χ. αναλώσιμα) και
- **ε**στίαση συμμετεχόντων (κόστος υπηρεσιών catering).

Χρόνος

Ερώτηση που τίθεται:
Πότε θα υλοποιηθεί το συμμετοχικό εγχείρημα και πόσο χρόνο θα διαρκέσει;

Στο πλαίσιο αυτής της απόφασης πρέπει να προσδιοριστεί το χρονοδιάγραμμα υλοποίησης του συμμετοχικού εγχειρήματος. Σε γενικές γραμμές, ο διαθέσιμος χρόνος μπορεί να είναι συχνά περιορισμένος, λόγω του επείγοντος χαρακτήρα των μελετώμενων προβλημάτων που έχουν προκύψει ή των περιορισμών που θέτει το ίδιο το θεσμικό/νομοθετικό πλαίσιο (Slocum 2003). Συνεπώς, για τον προσδιορισμό της χρονικής διάρκειας υλοποίησης μιας συμμετοχικής διαδικασίας πρέπει με προσοχή να ληφθούν υπόψη όλες οι διαδοχικές φάσεις

που απαιτούνται, δηλαδή η προετοιμασία, η υλοποίηση και η επεξεργασία/αξιοποίηση των αποτελεσμάτων που θα προκύψουν (Bousset κ.ά. 2005, Slocum 2003, Στρατηγέα 2012, 2015).

Η ακρίβεια προσδιορισμού της χρονικής διάρκειας του συμμετοχικού εγχειρήματος είναι πολύ σημαντική για τον διοργανωτή και την ίδια τη συμμετοχική διαδικασία, καθώς σε περίπτωση υποεκτίμησης είναι πιθανό να μην ολοκληρωθούν όλες οι απαιτούμενες φάσεις της διαδικασίας αυτής και το τελικό αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνεται στον σκοπό και τους στόχους που έχουν τεθεί. Ακόμη, ο διοργανωτής στις αποφάσεις που θα πάρει για τον χρόνο πρέπει να λάβει υπόψη και τη διαθεσιμότητα των συμμετεχόντων. Λεπτομερέστερα, οι ημέρες και ώρες πραγματοποίησης της συμμετοχικής διαδικασίας πρέπει να είναι προσαρμοσμένες στις δυνατότητες της πλειοψηφίας αυτών που θα προσκληθούν για να εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία. Επιπλέον, ο διοργανωτής οφείλει να συνυπολογίσει ότι η διάρκεια της φάσης υλοποίησης της συμμετοχικής διαδικασίας είναι, σε μεγάλο βαθμό, ανάλογη των απαιτούμενων πόρων και επομένως και του κόστους της. Τέλος, η εκτίμησή του είναι σημαντική και για την επιλογή των διαθέσιμων εργαλείων συμμετοχής (βλ. Κεφάλαιο 3).

Θέμα

Ερώτηση που τίθεται:
Ποιο είναι το αντικείμενο ή θέμα της συμμετοχικής διαδικασίας;

Το αντικείμενο ή θέμα αποτελεί έναν από τους πυλώνες της συμμετοχικής διαδικασίας και συνδέεται στενά με τον σκοπό της συμμετοχής αλλά και τη μεθοδολογία που θα ακολουθηθεί για τη διαχείρισή του. Κατά τον σχεδιασμό της συμμετοχικής διαδικασίας είναι σημαντικό να εξεταστούν τα χαρακτηριστικά του θέματος και το ιστορικό της διαχείρισής του (Λαλένης 2008). Παρά τον περιορισμό στην παρούσα διατριβή στα ζητήματα του ΧΑΣ, παρατηρούνται πολλές διαφορές μεταξύ αυτών ως προς μία σειρά χαρακτηριστικών τους, που ποικίλουν από το επιμέρους (επιστημονικό) πεδίο στο οποίο εντάσσονται, μέχρι και το ενδιαφέρον που προκαλούν στους αποδέκτες του σχεδιασμού.

Στο πλαίσιο του σχεδιασμού της συμμετοχικής διαδικασίας και του προσδιορισμού του θέματος, ο διοργανωτής καλείται να αποφασίσει και για ζητήματα, όπως **το στάδιο ή τα στάδια** της διαδικασίας σχεδιασμού, τα οποία θα υλοποιήσει μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες καθώς επίσης και την (επιστημονική) **διάσταση ή διαστάσεις** του θέματος, που

η εν λόγω συμμετοχική διαδικασία θα αφορά. Είναι σαφές ότι είναι στην επιλογή του διοργανωτή αν θα ανοίξει στη συμμετοχική διαδικασία μία ή περισσότερες διαστάσεις του θέματος που μελετάται.

Για το πρώτο ζήτημα – στάδιο σχεδιασμού, όπου αξιοποιούνται συμμετοχικές διαδικασίες – έχει στη διάθεσή του να επιλέξει μεταξύ των πέντε κύριων και διαδοχικών σταδίων της διαδικασίας του σχεδιασμού, όπως αυτά αναλύθηκαν στο Κεφάλαιο 2.1.5. Είναι σαφές ότι η υιοθέτηση μιας συμμετοχικής διαδικασίας σε κάθε ένα από τα στάδια αυτά εξυπηρετεί έναν διαφορετικό σκοπό, ενώ υποδηλώνει επίσης μία διαφορετική δυνατότητα παρέμβασης των εμπλεκομένων στο προϊόν του σχεδιασμού. Για παράδειγμα, ενώ η εμπλοκή του κοινού στο στάδιο της ανάλυσης της υπάρχουσας κατάστασης αποσκοπεί στον εμπλουτισμό της διαθέσιμης πληροφορίας του σχεδιασμού, η εμπλοκή του στο στάδιο της δόμησης σεναρίων υπονοεί έναν πιο ουσιαστικό ρόλο στη σκιαγράφηση των εναλλακτικών διαχείρισης του υπό μελέτη προβλήματος. Προφανώς το τελικό προϊόν συναρτάται και με τον στόχο της συμμετοχής, όπως αυτός σκιαγραφήθηκε παραπάνω.

Για το δεύτερο ζήτημα – διάσταση ή διαστάσεις του θέματος που αποτελούν αντικείμενο της συμμετοχικής διαδικασίας – ο διοργανωτής έχει να επιλέξει μεταξύ των διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξης γενικά (κοινωνική, περιβαλλοντική και οικονομική διάσταση) ή άλλων διαστάσεων, ανάλογα με το σχεδιαστικό πρόβλημα σε κάθε περίπτωση (π.χ. χωρική διάσταση για τη χωροθέτηση δραστηριοτήτων).

Είναι σαφές ότι από τις επιλογές του διοργανωτή δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο να αποφασίσει να υλοποιήσει συμμετοχικές διαδικασίες που θα αφορούν το σύνολο των σταδίων της διαδικασίας σχεδιασμού ή το σύνολο των διαστάσεων του σχεδιαστικού προβλήματος.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά και αποφάσεις, όπως και τα ακόλουθα που αφορούν τους συμμετέχοντες, αποτελούν **παράγοντες επιλογής** των εργαλείων συμμετοχής (βλ. Κεφάλαιο 3).

Συμμετέχοντες

Ερώτηση που τίθεται:
Ποιοι θα εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία;

Οι εμπλεκόμενοι σε μία συμμετοχική διαδικασία – οι συμμετέχοντες δηλαδή – παρουσιάζουν ποικίλα χαρακτηριστικά, τα οποία διαφοροποιούνται επιπρόσθετα ανάλογα με το είδος του εξεταζόμενου προβλήματος (βλ. Κεφάλαιο 3). Εστιάζοντας στον σχεδιασμό μιας

συμμετοχικής διαδικασίας ΧΑΣ, ο διοργανωτής καλείται να αποφασίσει για τον τύπο, το πλήθος αλλά και τη χωρική κατανομή των συμμετεχόντων (βλ. Κεφάλαιο 3). Οι κύριοι τύποι συμμετεχόντων, όπως παρουσιάστηκαν και στο Κεφάλαιο 2.3.1 δύναται να είναι το κοινό, οι ειδικοί και τα ΚΛΑ. Όσον αφορά στις αποφάσεις για το πλήθος και τη χωρική τους κατανομή, αυτές μπορούν να παρουσιάζουν μεγάλη ποικιλία. Συγκεκριμένα, το πλήθος των συμμετεχόντων μπορεί να ξεκινά από μερικά άτομα και να ξεπερνά τις χιλιάδες (με την υποστήριξη και των σύγχρονων ΤΠΕ), ενώ η προέλευσή τους μπορεί να είναι από τοπική μέχρι και διακρατική.

Η απόφαση για τους συμμετέχοντες συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με τον σκοπό της συμμετοχικής διαδικασίας, καθώς η επιλογή τους αντικατοπτρίζει τη φιλοδοξία ή κίνητρο και το αποτέλεσμα που επιδιώκει από τη συμμετοχική προσέγγιση ο διοργανωτής. Στο πλαίσιο αυτό πρέπει να διευκρινιστούν οι λόγοι εμπλοκής της κάθε ομάδας συμμετεχόντων, οι οποίοι ορίζονται σε μεγάλο βαθμό από το κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον στο οποίο δρουν. Επίσης, είναι σημαντικό να προσδιοριστούν οι ρόλοι που θα επωμιστούν οι ομάδες αυτές κατά τη διάρκεια της συμμετοχικής διαδικασίας, καθώς κάποιες από αυτές μπορεί να επιδιώξουν πρωταγωνιστικό ρόλο και να επηρεάσουν άλλες ομάδες (Λαλένης 2008).

Εστιάζοντας λοιπόν στον τύπο των συμμετεχόντων, διακρίνονται **δύο διαφορετικές προσεγγίσεις** σχετικά με την επιλογή τους. Η πρώτη αφορά στην εμπλοκή **πολιτών** για ζητήματα που απασχολούν (λόγω της σημασίας ή του ενδιαφέροντός τους) την κοινωνία και βρίσκει εφαρμογή κυρίως σε τοπικό επίπεδο, αφού σε αυτό η εμπειρική γνώση μπορεί να έχει μεγαλύτερη συνεισφορά, είναι δε πιο πιθανό να ενσωματωθούν στον σχεδιασμό οι απόψεις των πολιτών. Η δεύτερη εμπλέκει ομάδες **συμφερόντων, ειδικούς ή/και ΚΛΑ** και μπορεί να εφαρμοστεί εξίσου σε όλα τα επίπεδα, αξιοποιείται δε, όταν από τον διοργανωτή της συμμετοχικής διαδικασίας αναζητείται εξειδικευμένη γνώση (Renn κ.ά. 1993). Συμπληρωματικά, πολλές φορές στην πράξη ακολουθείται μία **μεικτή προσέγγιση**, καθώς είναι πιθανό σε μία συμμετοχική διαδικασία να αναζητείται τόσο η εξειδικευμένη όσο και η εμπειρική γνώση.

Εργαλεία συμμετοχής

Ερώτηση που τίθεται:
Ποια εργαλεία θα αξιοποιηθούν για την υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας;

Για την αποτελεσματική υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας ο διοργανωτής οφείλει να αναπτύξει και να εφαρμόσει μία συμμετοχική μεθοδολογία, η οποία θα αποτελείται από διακριτά βήματα και θα ενσωματώνει τα κατάλληλα **εργαλεία συμμετοχής** (Glor 2005, Rowe και Frewer 2000, Somarakis και Stratigea 2019, Van Jaarsveld 2001). Βέβαια, η συμμετοχική μεθοδολογία που θα επιλεγεί δεν πρέπει να βασίζεται μόνο στην επιστημονική διάσταση του σχεδιασμού αλλά, λόγω της ιδιαιτερότητας του αντικειμένου και στο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον στο οποίο θα εφαρμοστεί. Το τελευταίο εκπροσωπείται σε μεγάλο βαθμό από τους συμμετέχοντες, που αλληλεπιδρούν και επηρεάζουν τη διαδικασία και την τελική έκβαση του σχεδιασμού, ανάλογα με τις απόψεις, το απόθεμα γνώσης και τις ιδέες που εισάγουν στο πλαίσιο αυτό (Khakee 1998).

Τα εργαλεία συμμετοχής πρέπει να ανταποκρίνονται στα **χαρακτηριστικά θέματος, των συμμετεχόντων και του διοργανωτή** και να είναι ικανά να υπηρετήσουν τις επιλογές του διοργανωτή (βλ. Κεφάλαιο 3). Τα εργαλεία που μπορεί να επιλέξει ο διοργανωτής εντάσσονται στις ακόλουθες τρεις κατηγορίες (βλ. Κεφάλαιο 4):

- συμμετοχικές μέθοδοι,
- τεχνικές και
- λοιπές μέθοδοι και Μέσα Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΜΠΕ).

Από τις τρεις αυτές κατηγορίες ωστόσο, οι συμμετοχικές μέθοδοι έχουν τη μεγαλύτερη βαρύτητα στον σχεδιασμό μιας συμμετοχικής διαδικασίας, καθώς αποτελούν τα κύρια συστατικά στοιχεία της συμμετοχικής μεθοδολογίας, ενώ οι υπόλοιποι τύποι εργαλείων υποστηρίζουν τις μεθόδους και γενικότερα τη συμμετοχή (Somarakis και Stratigea 2019).

Μεταξύ των εργαλείων αυτών, ο διοργανωτής καλείται να αποφασίσει ποια από αυτά θα επιλεγούν για να δομήσουν τη μεθοδολογία που θα ακολουθήσει στο συμμετοχικό εγχείρημα που συντονίζει. Ωστόσο, μία τέτοια απόφαση παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες λόγω του μεγάλου αριθμού τους· των μεταξύ τους δυσδιάκριτων διαφορών (για πολλά από αυτά τα εργαλεία) και της έλλειψης, σε πολλές περιπτώσεις, των απαιτούμενων γνώσεων σχετικά με τη συμμετοχική προσέγγιση και τα εργαλεία της από τον διοργανωτή (Somarakis και Stratigea 2019). Τις δυσκολίες αυτές καλείται να αντιμετωπίσει το Σύστημα Επιλογής Κατάλληλων Εργαλείων Συμμετοχής (ΣΕΚΕΣ) και το σχετικό διαδικτυακό ΣΥΑ, που αναπτύσσονται στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής (βλ. Κεφάλαια 1 και 5).

2.3.3. Πλεονεκτήματα - Μειονεκτήματα συμμετοχικού σχεδιασμού

Η στάση που έχει κάποιος για τη συμμετοχή και το βέλτιστο επίπεδο συμμετοχής καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τα θετικά ή αρνητικά στοιχεία που μπορεί να εντοπίζει στις συμμετοχικές διαδικασίες (Χριστοφιλόπουλος 2002). Ωστόσο, καταγράφονται και κάποια άλλα πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα και δυσκολίες, τα οποία έχουν μία περισσότερο καθολική ισχύ και πρέπει να συνυπολογίζονται σε κάθε περίπτωση από τον διοργανωτή για την ενίσχυση συμμετοχή και την αποτελεσματικότερη υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας.

Πλεονεκτήματα

Η συμμετοχική προσέγγιση συγκεντρώνει πολλά θετικά στοιχεία και υπερτερεί σε πολλά σημεία, σε σχέση με άλλες προσεγγίσεις του σχεδιασμού (Ο' Riordan κ.ά. 1999, Poplin 2012, Smith 1973, Στρατηγέα 2009). Στα πλεονεκτήματα της συμμετοχικής προσέγγισης για τον ΧΑΣ διακρίνονται τα ακόλουθα (Bouzit και Loubier 2004, Creighton 2005, Elliott κ.ά. 2005, Forester 1999, Στρατηγέα 2009, Χριστοφιλόπουλος 2002):

- έλεγχος των ΚΛΑ και βελτίωση της αποτελεσματικότητας της λειτουργίας τους, αποδίδοντάς τους μεγαλύτερη διαφάνεια, αξιοπιστία και νομιμοποίηση των αποφάσεών τους,
- ενεργοποίηση των πολιτών μέσα από τη διάδραση, δημιουργία κουλτούρας συμμετοχής και αισθήματος κοινωνικής ευθύνης,
- βελτίωση της οριοθέτησης του δημοσίου συμφέροντος,
- προώθηση του εκδημοκρατισμού της κοινωνίας και της ανοικτής διακυβέρνησης και δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ των διαφορετικών ομάδων,
- βελτίωση της κοινωνικής διάστασης της διαδικασίας του σχεδιασμού,
- διευκόλυνση της εφαρμογής των κοινά αποδεκτών αποτελεσμάτων της σχεδιαστικής διαδικασίας, ελαχιστοποιώντας καθυστερήσεις, τριβές και σχετικό κόστος αυτών με όρους κοινωνικούς και οικονομικούς,
- διεύρυνση του γνωσιακού αποθέματος του κοινού (π.χ. ενημέρωση / ευαισθητοποίηση / ενδυνάμωση κοινού) και των δημιουργικών δυνατοτήτων του σχετικά με το εξεταζόμενο ζήτημα,
- συγκέντρωση εμπειρικής γνώσης του υπό εξέταση θέματος, προερχόμενης από το κοινό και ολοκλήρωσή της με την επιστημονική γνώση στο πλαίσιο της χάραξης πολιτικής,

- διερεύνηση των αβεβαιοτήτων που σχετίζονται με τη μελλοντική εξέλιξη του αντικειμένου του σχεδιασμού,
- ανάπτυξη καινοτόμων και αποτελεσματικότερων προτάσεων επίλυσης του σχεδιαστικού προβλήματος μέσω της διάδρασης μεταξύ των συμμετεχόντων, και
- αναζήτηση συναινέσεων ή άμβλυνση των αντιπαραθέσεων μεταξύ ομάδων συμμετεχόντων με διαφορετικά συμφέροντα.

Δυσκολίες και μειονεκτήματα

Αν και θεωρητικά ο συμμετοχικός σχεδιασμός παρουσιάζει πολλά πλεονεκτήματα, στην πράξη εμφανίζονται και αρκετές δυσκολίες. Οι δυσκολίες αυτές δεν πρέπει να αποθαρρύνουν τον διοργανωτή από την υλοποίηση ενός συμμετοχικού εγχειρήματος. Αντίθετα, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη στο πλαίσιο της οργάνωσης μιας διαδικασίας συμμετοχικού σχεδιασμού. Ειδικότερα, τα ακόλουθα ζητήματα είναι ικανά να προκαλέσουν δυσκολίες στην αποτελεσματική εφαρμογή της συμμετοχής (Bouzit και Loubier 2004, Creighton 2005, Creighton κ.ά. 1998, Legacy 2017, Papadopoulou και Stratigea 2014, Sen 2000, Ευαγγελίδου 2007, Στρατηγέα 2015, Στρατηγέα και Παπαδοπούλου 2012):

- κοινωνίες με έλλειψη κουλτούρας συμμετοχής,
- πολυπλοκότητα και αντιπαράθεση γύρω από το σχεδιαστικό πρόβλημα που εξετάζεται,
- ελλιπής σχεδιασμός των ακολουθούμενων συμμετοχικών διαδικασιών,
- άνιση δυνατότητα εμπλοκής των διαφορετικών ομάδων στις συμμετοχικές διαδικασίες,
- απουσία κοινής γλώσσας διάδρασης μεταξύ των συμμετεχόντων,
- δυσκολία κατανόησης της διαθέσιμης πληροφορίας από όλους τους συμμετέχοντες,
- αδυναμία χρήσης προηγμένων τεχνολογικά μέσων διάδοσης της πληροφορίας,
- ανάπτυξη υψηλών προσδοκιών από τους συμμετέχοντες,
- απουσία εμπιστοσύνης στον διοργανωτή,
- δυσκολία ανάλυσης και αξιοποίησης των αποτελεσμάτων συμμετοχής,
- επιτακτικότητα και αποσπασματικότητα των σχεδιαστικών παρεμβάσεων, και
- απαίτηση σε αυξημένους πόρους και χρόνο για την υλοποίηση της συμμετοχής.

Ακόμη όμως και στην περίπτωση ιδανικής εφαρμογής της συμμετοχικής προσέγγισης του σχεδιασμού, μπορούν να εντοπιστούν μειονεκτήματα, όπως (Χριστοφιλόπουλος 2002):

- υπονόμευση της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας,
- μεγάλες απαιτήσεις σε χρόνο,

- αδυναμία λήψης αποφάσεων σε περίπτωση αντιπαράθεσης μεταξύ ομάδων του κοινού,
- αποδυνάμωση του τεχνοκρατικού συστήματος σχεδιασμού και των φορέων του,
- πιθανή απειλή του δημόσιου συμφέροντος, λόγω της διάχυσης σχετικών πληροφοριών ύψιστης σημασίας και
- έλλειψη απαραίτητων τεχνικών γνώσεων από το κοινό.

2.4. Συμπεράσματα

Η συμμετοχική προσέγγιση, ως η κρατούσα θεώρηση του ΧΑΣ σήμερα, αποτελεί συστατικό στοιχείο της παρούσας στροφής του σχεδιασμού προς περισσότερο ανθρωποκεντρικές προσεγγίσεις. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται η προσπάθεια εμπλοκής όλων των παραγόντων ενός τοπικού οικοσυστήματος στη διαχείριση των σύγχρονων προκλήσεων και κινδύνων, με στόχο τη χάραξη πολιτικής για την επιδίωξη ενός περισσότερου βιώσιμου και ανθεκτικού μέλλοντος για όλους.

Η εξέλιξη σε θεωρητικό επίπεδο της προσέγγισης του συμμετοχικού σχεδιασμού και της ενδυνάμωσης των πολιτών για την εμπλοκή τους στις συμμετοχικές διαδικασίες φαίνεται να έχει σήμερα σημαντικό προβάδισμα σε σχέση με την πρακτική της εφαρμογή (Paskaleva κ.ά. 2017). Εν τούτοις καταγράφεται επίσης, μέσα από τις υπάρχουσες εμπειρικές εφαρμογές, η σταδιακή κατανόηση της αξίας της συμμετοχικής προσέγγισης του σχεδιασμού από τους σχεδιαστές και τα ΚΛΑ. Οι διάφορες εμπειρικές εφαρμογές της συμμετοχικής προσέγγισης στον ΧΑΣ καταδεικνύουν επίσης τον ρόλο που οι εθνικές, τοπικές και περιφερειακές διοικήσεις και τα στελέχη τους μπορούν να διαδραματίσουν για την περαιτέρω διείσδυση των προσεγγίσεων αυτών στην πρακτική των εν λόγω φορέων (Beriatos και Gourgiotis 2015). Η αξία αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία σήμερα, υπό το φως και των στόχων της Ατζέντας 2030 του ΟΗΕ αλλά και των κυρίαρχων στρατηγικών της ΕΕ για την 'Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία' και τις 'έξυπνες και κλιματικά ουδέτερες πόλεις'. Η επιδίωξη αυτών των σημαντικών και μακροπρόθεσμων στόχων είναι στενά συνδεδεμένη με τον τρόπο απόκρισης των διοικήσεων και των στελεχών τους (Simon κ.ά. 2015, Wong 2015) καθώς και των επαγγελματιών του σχεδιασμού· απαιτεί δε την εμβάθυνση σε νέα γνώση, αυτή των εργαλείων συμμετοχής και την ορθή αξιοποίησή τους στο πλαίσιο των σχεδιαστικών προβλημάτων, που κάθε ΚΛΑ καλείται να διαχειριστεί.

Για την αντιμετώπιση των παραπάνω, στη συνέχεια της παρούσας διατριβής, περιγράφονται οι **παράγοντες** που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη για την επιλογή των

κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής από έναν διοργανωτή συμμετοχικών διαδικασιών ΧΑΣ (βλ. Κεφάλαιο 3). Επίσης, παρουσιάζονται το σχετικό διαδικτυακό ΣΥΑ και το ΣΕΚΕΣ (βλ. Κεφάλαιο 5), που ενσωματώνει όλους τους παράγοντες επιλογής και αποσκοπεί στην υποστήριξη των διοργανωτών συμμετοχικών διαδικασιών για την επιλογή των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων προς αξιοποίηση. Για τις τελευταίες γίνεται στο Κεφάλαιο 4 μία διεξοδική ανάλυση, η οποία επικεντρώνεται στα κύρια χαρακτηριστικά τους, στα στάδια υλοποίησής τους, στα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής που τις συνοδεύουν και σε έναν αριθμό ενδεικτικών περιπτώσεων εφαρμογής τους σε διάφορα θεματικά πεδία του ΧΑΣ.

3. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ/ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΚΑΤΑΛΛΗΛΩΝ ΕΡΓΑΛΕΙΩΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ

Η επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής, για το εκάστοτε πρόβλημα που άπτεται ζητημάτων Χωρικού και Αναπτυξιακού Σχεδιασμού (ΧΑΣ), αποτελεί ένα ακανθώδες ζήτημα προς αντιμετώπιση, εξαιτίας κυρίως: α) του μεγάλου αριθμού εργαλείων και των δυσδιάκριτων, πολλές φορές, διαφορών που κάποια από αυτά παρουσιάζουν μεταξύ τους και β) της, όχι πάντα, επαρκούς γνώσης του εύρους και της καταλληλότητας των εργαλείων συμμετοχής από αυτούς που καλούνται να τα χρησιμοποιήσουν.

Η διαχείριση του ζητήματος αυτού μπορεί να ιδωθεί μέσα από μία σειρά από **παράγοντες** (factors), οι οποίοι έχουν **διττή σημασία**, αφού αποτελούν ταυτόχρονα χαρακτηριστικά τόσο των σχετικών εργαλείων συμμετοχής (βλ. Κεφάλαιο 4) όσο και των συμμετοχικών διαδικασιών και των συστατικών στοιχείων τους. Ως τέτοιοι, μπορούν να αποτελέσουν τον **συνδετικό κρίκο** μεταξύ των εργαλείων συμμετοχής και των εκάστοτε συμμετοχικών διαδικασιών.

Ο εντοπισμός των εν λόγω παραγόντων απορρέει από την οριοθέτηση του **προβλήματος** ως μίας κατάστασης που χρήζει παρέμβασης, στην οποία για διάφορους λόγους (αβεβαιότητα, κοινωνικές σχέσεις, αμφιλεγόμενες απόψεις, κ.ά.) κρίνεται σκόπιμη η αξιοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών. Καθοριστικό ρόλο για την οριοθέτηση και τον καθορισμό του προβλήματος κατέχει ο ίδιος ο **διοργανωτής** της συμμετοχικής διαδικασίας (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000).

Η **επιλογή εργαλείων συμμετοχής** με βάση τους εν λόγω παράγοντες είναι εφικτή, καθώς αυτοί παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις στις τιμές που μπορούν να λάβουν, στο εύρος των διάφορων περιπτώσεων που απαιτούν συμμετοχικές διαδικασίες και στο φάσμα των διαφορετικών εργαλείων συμμετοχής. Συνεπώς, σε κάθε περίπτωση που αναζητείται η υπόδειξη των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής, αυτή μπορεί να προέλθει μέσω της ταύτισης των τιμών των παραγόντων της εξεταζόμενης περίπτωσης συμμετοχικής διαδικασίας με τις αντίστοιχες τιμές κάποιων εκ των εργαλείων συμμετοχής.

Όπως γίνεται κατανοητό, οι τιμές των χαρακτηριστικών (παραγόντων) των εργαλείων αποτελούν τη βάση για την τελική επιλογή ή τον αποκλεισμό τους στο συγκεκριμένο κάθε φορά συμμετοχικό σχεδιαστικό πλαίσιο, στο οποίο εξετάζονται (Bousset κ.ά. 2005). Επιπλέον, οι παράγοντες αυτοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την ταξινόμηση

(κατηγοριοποίηση) των εργαλείων σε διαφορετικές υποομάδες, καθώς αποτελούν στοιχεία διαφοροποίησής τους.

Η ανάγκη για επιτυχείς και αποτελεσματικές, σύμφωνα με τους στόχους που τίθενται κάθε φορά, συμμετοχικές διαδικασίες οδήγησε αρκετούς ερευνητές στη διερεύνηση της καταλληλότητας διαφόρων εργαλείων συμμετοχής, μέσα από τη διατύπωση σχετικών παραγόντων επιλογής (βλ. Πίνακες 3.2 και 3.3). Λαμβάνοντας υπόψη τις σχετικές βιβλιογραφικές αναφορές καθώς και το θεωρητικό υπόβαθρο του σχεδιασμού και της συμμετοχικής προσέγγισης που έχει προηγηθεί, γίνεται στη συνέχεια μια διεξοδική και ολοκληρωμένη διερεύνηση των σχετικών παραγόντων για ένα φάσμα εργαλείων συμμετοχής.

Στο πλαίσιο της παρούσας ενότητας, οι παράγοντες που εντοπίζονται από τη βιβλιογραφική επισκόπηση κατηγοριοποιούνται, με κριτήριο τον βαθμό ελευθερίας προσδιορισμού των τιμών τους, σε δύο κατηγορίες και συγκεκριμένα σε:

- Παράγοντες **κατάστασης** (βλ. Κεφάλαιο 3.1): μικρός βαθμός ελευθερίας προσδιορισμού των τιμών, καθώς αυτές αντιστοιχούν σε δεδομένες καταστάσεις.
- Παράγοντες **απόφασης** (βλ. Κεφάλαιο 3.2): μεγάλος βαθμός ελευθερίας προσδιορισμού των τιμών, αφού αναφέρονται σε ελαστικές αποφάσεις του διοργανωτή της εκάστοτε συμμετοχικής διαδικασίας.

Κυρίαρχο ρόλο στην παραπάνω κατηγοριοποίηση έχουν τα συστατικά στοιχεία της συμμετοχικής διαδικασίας και συγκεκριμένα το **θέμα** (σχεδιαστικό πρόβλημα), οι **συμμετέχοντες** (εμπλεκόμενοι στη συμμετοχική διαδικασία) και ο **διοργανωτής**, τα οποία εμφανίζονται στη βιβλιογραφία με διαφορετική ορολογία κάθε φορά (βλ. Πίνακα 3.1). Ειδικότερα, οι παράγοντες συνδέονται με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του κατά περίπτωση θέματος, των συμμετεχόντων και της ομάδας που αναλαμβάνει την οργάνωση του συμμετοχικού εγχειρήματος (διοργανωτή) και μπορούν να κατηγοριοποιηθούν αντίστοιχα σε τρεις ομάδες (Creighton 2005). Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι η ταξινόμηση αυτή είναι ενδεικτική και όχι απόλυτη, καθώς κάποιοι από τους παράγοντες μπορεί να ανήκουν σε παραπάνω από μία ομάδες (π.χ. 'θέμα' και 'συμμετέχοντες') (βλ. υποσύνολα 4-7 Εικόνας 3.1). Ειδικότερα, στο υποσύνολο 7 στην Εικόνα 3.1, όπου υπάρχει διάδραση και των τριών συστατικών στοιχείων (συμμετοχική διαδικασία), βρίσκονται οι **παράγοντες απόφασης**, ενώ στα υπόλοιπα υποσύνολα (1-6) οι **παράγοντες κατάστασης**. Στη συνέχεια του κεφαλαίου εξετάζονται χωριστά οι παράγοντες που εμπίπτουν στην κατηγορία της κατάστασης και σε αυτή της απόφασης.

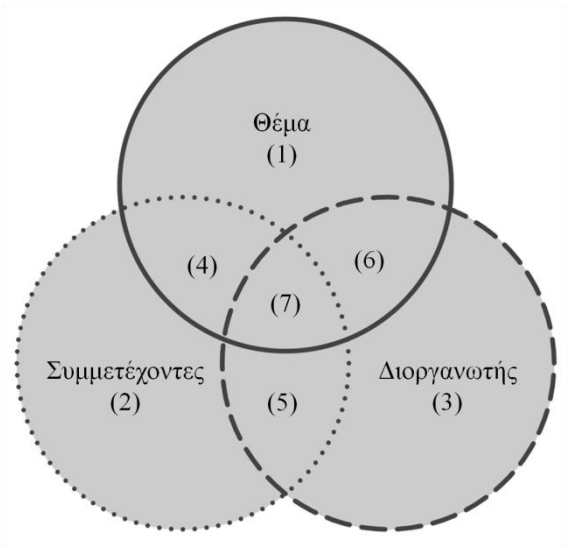

Εικόνα 3.1: Τα συστατικά στοιχεία της συμμετοχικής διαδικασίας (‘θέμα’, ‘συμμετέχοντες’ και ‘διοργανωτής’) σε σύνολα και τα υποσύνολά τους (1-7).

Πίνακας 3.1: Ενδεικτική ορολογία που χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία για τα συστατικά στοιχεία της συμμετοχικής διαδικασίας.

Συστατικά Στοιχεία	**Ενδεικτική ορολογία (βιβλιογραφική αναφορά)**
Θέμα	Topic (Elliott κ.ά. 2005, Slocum 2003), Issue (Creighton 2005), Θέμα (Ανδρεάτου 2007), Φύση του προβλήματος (Στρατηγέα 2009), Η φύση του εξεταζόμενου προβλήματος (Στρατηγέα 2012), Η φύση του σχεδιαστικού προβλήματος (Στρατηγέα 2015)
Συμμετέχοντες	History and characteristics of group members (Capan κ.ά. 1996), Participants (Elliott κ.ά. 2005, Slocum 2003), The cultural, ethnic, social, and educational background, the motivation and competence of the stakeholders (OECD 2003), Public (Creighton 2005), Συμμετέχοντες (Ανδρεάτου 2007, Στρατηγέα 2012), Συντελεστές (Στρατηγέα 2009)
Διοργανωτής	Facilitators (Bousset κ.ά. 2005), Organization (Creighton 2005)

3.1. Παράγοντες Κατάστασης

Οι παράγοντες κατάστασης (βλ. Πίνακα 3.2) αντικατοπτρίζουν τις υπάρχουσες (αντικειμενικές) συνθήκες, εντός των οποίων το συμμετοχικό εγχείρημα θα λάβει χώρα. Για παράδειγμα, για το συστατικό στοιχείο **‘θέμα’** οι παράγοντες κατάστασης μπορεί να αναφέρονται στη φύση των δεδομένων (ποιοτικά ή ποσοτικά), στο χωρικό επίπεδο αναφοράς (τοπικό, περιφερειακό κ.λπ.). Ως εκ τούτου, λαμβάνουν συγκεκριμένες τιμές για κάθε περίπτωση, στοιχείο το οποίο συνεπάγεται ότι ο προσδιορισμός τους δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις μεταξύ διαφορετικών διοργανωτών συμμετοχικών διαδικασιών. Αυτό συμβαίνει, καθώς η υποκειμενική (προσωπική) διάσταση είναι αρκετά περιορισμένη

και ανάγεται μόνο στη θεώρηση της υπάρχουσας κατάστασης μέσα από τις συγκεκριμένες προσλαμβάνουσες παραστάσεις του διοργανωτή. Βέβαια, ο βαθμός υποκειμενικότητας μπορεί να περιοριστεί ακόμη περισσότερο, αφού για την απόκτηση της αναγκαίας γνώσης για τη διατύπωση της θεώρησης αυτής είναι συχνά αναγκαία η διεξαγωγή σχετικής έρευνας, καθώς ο προσδιορισμός των παραγόντων αυτών απαιτεί βαθιά γνώση όχι μόνο του σχεδιαστικού προβλήματος αλλά και του κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος, στο οποίο αυτό εντοπίζεται.

Πίνακας 3.2: Ενδεικτική ορολογία που χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία για τους παράγοντες κατάστασης.

Παράγοντες		**Χρησιμοποιούμενη ορολογία (βιβλιογραφική αναφορά)**
Θέμα	(Επιστημονικό) πεδίο	Αντικείμενο της συμμετοχής (Στρατηγέα 2015)
	Χωρική κλίμακα αναφοράς	Scale flexibility (Al-Kodmany 2002), The level of the decision (OECD 2003)
	Δεδομένα:	Amount/type of information available (Capan κ.ά. 1996)
	α) Φύση	Φύση (Στρατηγέα 2012)
	β) Διαθεσιμότητα	Διαθέσιμα στοιχεία (Στρατηγέα 2012)
	Πολυπλοκότητα	Ability to represent complex contextual data (Al-Kodmany 2002), Complexity (Slocum 2003, Bousset κ.ά. 2005, Elliott κ.ά. 2005), Technical complexity (Creighton 2005), Πολυπλοκότητα (Ανδρεάτου 2007, Στρατηγέα 2012), Πολυπλοκότητα του προβλήματος (Στρατηγέα 2015)
	Αναγκαιότητα επίλυσης	The public agenda (Klüver κ.ά. 2000, Joss και Bellucci 2002)
	Γνώση	Characteristics of the Technology (Klüver κ.ά. 2000, Joss και Bellucci 2002), Knowledge (Slocum 2003, Bousset κ.ά. 2005, Elliott κ.ά. 2005), A public informed or uninformed on the issue (Creighton 2005), Γνώση (Ανδρεάτου 2007, Στρατηγέα 2015), Τεχνογνωσία (Στρατηγέα 2012)
	Ωριμότητα	Maturity (Slocum 2003, Bousset κ.ά. 2005, Elliott κ.ά. 2005), Maturity of the issue (Creighton 2005), Ωριμότητα (Ανδρεάτου 2007, Στρατηγέα 2012), Ωριμότητα του εξεταζόμενου προβλήματος (Στρατηγέα 2015)
	Σημασία	Characteristics of the Technology (Klüver κ.ά. 2000, Joss και Bellucci 2002), Importance of issue to groups (Creighton 2005)
	Ενδιαφέρον	Political climate (intensity of interest) (Creighton κ.ά. 1998), The public agenda (Klüver κ.ά. 2000, Joss και Bellucci 2002), Existing level of interest / Outside interest (Creighton 2005)
Συμμετέχοντες	Δημιουργικότητα	Acceptance of new ways of thinking (Capan κ.ά. 1996), Δημιουργικότητα (Στρατηγέα 2012)
	Τεχνολογικές δεξιότητες	Δεν έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως διακριτός παράγοντας
	Συμμετοχική εμπειρία:	Δεν έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως διακριτός παράγοντας
	α) Εξοικείωση	Familiarity with meeting formats (USACE 2002, Delli Priscoli 2003)

Παράγοντες		**Χρησιμοποιούμενη ορολογία (βιβλιογραφική αναφορά)**
	β) Στάση	Δεν έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως διακριτός παράγοντας
	Αντιμετώπιση	Political climate (attitude of the public) (Creighton κ.ά. 1998), Characteristics of the Technology (Klüver κ.ά. 2000, Joss και Bellucci 2002), Credibility (USACE 2002, Delli Priscoli 2003), Hostile or apathetic public / Organizational credibility (Creighton 2005), Stakeholder relationships (Sanders κ.ά. 2010)
	Αντιπαράθεση	Degree of cooperation / Degree of institutionalization (Bunders και Van Eijndhoven 1987), Political climate (attitude between the various publics) (Creighton κ.ά. 1998), Social arrangement (Klüver κ.ά. 2000, Joss και Bellucci 2002), The probable level of controversy (OECD 2003), Controversy (Slocum 2003, Bousset κ.ά. 2005, Elliott κ.ά. 2005), Divided or united public (Creighton 2005), Αντιπαράθεση (Ανδρεάτου 2007), Αντιφάσεις (Στρατηγέα 2012), Αμφιλεγόμενος χαρακτήρας προβλήματος (Στρατηγέα 2015)
Διοργανωτής	Προηγούμενη συνεργασία	Δεν έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως διακριτός παράγοντας
	Τεχνολογική κατάρτιση	Δεν έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως διακριτός παράγοντας
	Συμμετοχική εμπειρία	Δεν έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως διακριτός παράγοντας
	Δέσμευση	Precommitment to a single alternative (Creighton 2005)
	Πολιτική ευαισθησία	Political sensitivity (Creighton 2005)

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, λαμβάνοντας υπόψη τα συστατικά στοιχεία, οι παράγοντες κατάστασης διακρίνονται σε:

- παράγοντες που αφορούν **αμιγώς** ένα συστατικό εκ των τριών στοιχείων της συμμετοχικής διαδικασίας, δηλαδή το ‘θέμα’, τους ‘συμμετέχοντες’ ή τον ‘διοργανωτή’ (βλ. αντίστοιχα υποσύνολα 1-3 Εικόνας 3.2),
- παράγοντες που βρίσκονται στην **τομή** δύο συστατικών στοιχείων της συμμετοχικής διαδικασίας, δηλαδή στην τομή ‘θέματος’ και ‘συμμετεχόντων’, ‘συμμετεχόντων’ και ‘διοργανωτή’ ή ‘διοργανωτή’ και ‘θέματος’ (βλ. αντίστοιχα υποσύνολα 4-6 Εικόνας 3.2) και
- παράγοντες που αφορούν ένα συστατικό στοιχείο της συμμετοχικής διαδικασίας και συγκεκριμένα το ‘θέμα’ (βλ. Κεφάλαιο 3.1.1) στο **σύνολό** του με εξαίρεση την τομή των τριών συστατικών στοιχείων (υποσύνολο 7), δηλαδή αμιγώς το ‘θέμα’, την τομή ‘θέματος’ και ‘συμμετεχόντων’ και την τομή ‘θέματος’ και ‘διοργανωτή’ (βλ. αντίστοιχα υποσύνολα 1,4 και 6 Εικόνας 3.2).

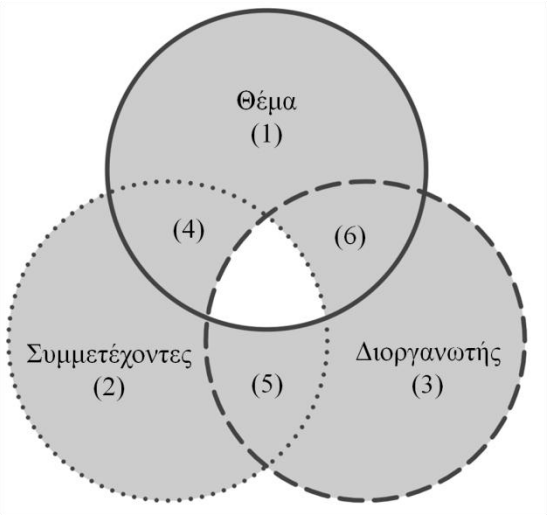

Εικόνα 3.2: Οι παράγοντες κατάστασης – υποσύνολα 1-6 – των συστατικών στοιχείων της συμμετοχικής διαδικασίας.

Στην παρούσα ενότητα, οι παράγοντες που εμπεριέχονται στα **υποσύνολα 4-6** (τομές συνόλων), που αποτελούν προϊόν των διάφορων αλληλεπιδράσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των συστατικών στοιχείων, εντάσσονται στο πλαίσιο του εκάστοτε συστατικού στοιχείου το οποίο είναι κυρίαρχο. Για παράδειγμα, ο παράγοντας 'σημασία' του συστατικού στοιχείου 'θέμα' (βλ. Πίνακα 3.2), που αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι συμμετέχοντες και ο διοργανωτής αντιλαμβάνονται το εξεταζόμενο θέμα, εντοπίζεται στα υποσύνολα 4 και 6 και εντάσσεται στο συστατικό στοιχείο 'θέμα'. Αντίστοιχα, ο παράγοντας 'αντιμετώπιση' από τους συμμετέχοντες του θέματος και του διοργανωτή (βλ. Πίνακα 3.2), που συνδέεται με τη θεώρηση των συμμετεχόντων ως προς τα δύο αυτά συστατικά στοιχεία, εντοπίζεται στα υποσύνολα 4 και 5 και εντάσσεται στο συστατικό στοιχείο 'συμμετέχοντες'. Με τον τρόπο αυτό λαμβάνονται υπόψιν όλοι οι παράγοντες κατάστασης που εμπίπτουν στα συστατικά στοιχεία (βλ. το σύνολο των παραγόντων που εμπίπτουν στη σκιασμένη περιοχή της Εικόνας 3.2) και αίρονται πιθανές επικαλύψεις παραγόντων των συστατικών στοιχείων.

3.1.1. Παράγοντες θέματος

Ως **συστατικό στοιχείο** της συμμετοχικής διαδικασίας, το θέμα αφορά στη φύση του εξεταζόμενου σχεδιαστικού ζητήματος (Elliott κ.ά. 2005, Slocum 2003, Στρατηγέα 2009, 2012, 2015). Το θέμα σχετίζεται με μεγάλο εύρος χαρακτηριστικών (αναλύονται στην παρούσα ενότητα ως παράγοντες θέματος) (βλ. Πίνακα 3.2), τα οποία καθορίζουν σημαντικά τις διαθέσιμες επιλογές εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών (Afzalan κ.ά. 2017, Creighton

2005). Επιπλέον, καθορίζουν και αποφάσεις του διοργανωτή, όπως η επιλογή του σταδίου της σχεδιαστικής διαδικασίας κατά το οποίο θα υλοποιηθεί το σχετικό συμμετοχικό εγχείρημα αλλά και η επιλογή των ομάδων που θα συμμετάσχουν στο εγχείρημα αυτό (Στρατηγέα 2015). Όσον αφορά στον ΧΑΣ, το θέμα αφορά στην επιδίωξη, μέσα από τη σχεδιαστική διαδικασία, ενός **σχεδιαστικού στόχου** (βλ. Κεφάλαιο 2). Στην ενότητα αυτή εντάσσονται **παράγοντες** που αποτελούν χαρακτηριστικά:

- 'Θέματος' (βλ. υποσύνολο 1 Εικόνας 3.3): (επιστημονικό) πεδίο, χωρική κλίμακα αναφοράς, δεδομένα (φύση και διαθεσιμότητα), πολυπλοκότητα και αναγκαιότητα διαχείρισης.
- 'Θέματος', 'θέματος-συμμετεχόντων' και 'θέματος-διοργανωτή' (βλ. υποσύνολα 1, 4 και 6 της Εικόνας 3.3 αντίστοιχα): γνώση και ωριμότητα γύρω από το θέμα καθώς και γνώση και ωριμότητα συμμετεχόντων και διοργανωτή ως προς το θέμα.
- 'Θέματος-συμμετεχόντων' και 'θέματος-διοργανωτή' (βλ. υποσύνολα 4 και 6 Εικόνας 3.3 αντίστοιχα): σημασία και ενδιαφέρον συμμετεχόντων και διοργανωτή ως προς το θέμα.

(Επιστημονικό) πεδίο

Το ιδιαίτερο (επιστημονικό) πεδίο, στο οποίο εντάσσεται το εξεταζόμενο θέμα, αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά του και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο διαχείρισής του. Ο παράγοντας αυτός σχετίζεται με το είδος της πληροφορίας (γνώσης) που απαιτείται σχετικά με το θέμα, συνιστά ένα από τα πρώτα στοιχεία που χρήζει προσδιορισμού και απορρέει από το πρόβλημα και τον σχετικό στόχο που τίθεται (Στρατηγέα 2015).

Αναφορικά με τα εργαλεία συμμετοχής, τα περισσότερα από αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο σύνολο των επιστημονικών πεδίων. Όμως υπάρχουν και περιπτώσεις εργαλείων που είναι κατάλληλα για συγκεκριμένα επιστημονικά πεδία, π.χ. αναπτυξιακά ζητήματα. Ακόμη, υπάρχουν περιπτώσεις επιστημονικών πεδίων, η διαχείριση των οποίων μπορεί να απαιτεί την εφαρμογή περισσοτέρων του ενός εργαλείων συμμετοχής.

Στην παρούσα διδακτορική διατριβή, το επιστημονικό πεδίο περιορίζεται σε ζητήματα που άπτονται του ΧΑΣ, όμως στο πλαίσιο αυτού μπορεί κανείς να διακρίνει επιμέρους υποπεδία (αστική ανάπλαση, διαχείριση στερεών αποβλήτων κ.ά.), κάποια από τα οποία απαιτούν διαφορετική μεθοδολογική προσέγγιση. Συνεπώς, τα πεδία αυτά χρήζουν εναλλακτικής αντιμετώπισης και ενδεχομένως χρήσης διαφορετικών, σε κάθε υποπερίπτωση, εργαλείων συμμετοχής για τις υλοποιούμενες συμμετοχικές διαδικασίες.

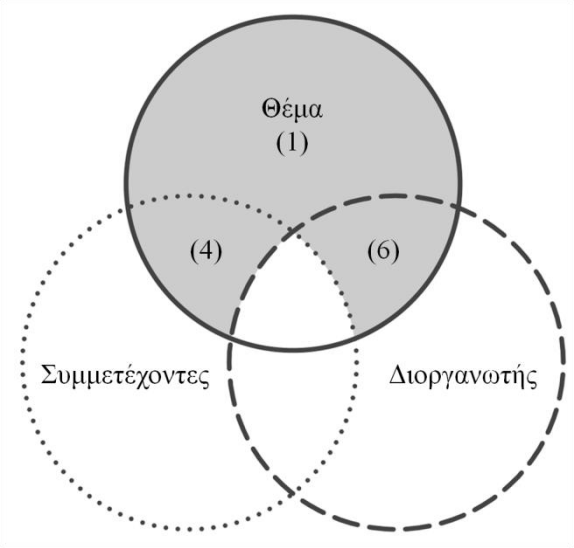

Εικόνα 3.3: Οι παράγοντες κατάστασης του συστατικού στοιχείου 'θέμα' – υποσύνολα 1, 4 και 6 – της συμμετοχικής διαδικασίας.

Χωρική κλίμακα αναφοράς

Η χωρική κλίμακα αναφοράς προκύπτει ουσιαστικά από την οριοθέτηση της περιοχής μελέτης του εξεταζόμενου ζητήματος. Μπορεί να διακριθεί σε τοπική ή υπερτοπική, αστική ή περιφερειακή ή άλλες επιμέρους κλίμακες (βλ. Κεφάλαιο 2), οι οποίες οριοθετούν και τα κατάλληλα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών (Afzalan κ.ά. 2017, OECD 2003).

Όσο διευρύνεται η χωρική κλίμακα, τόσο διαφοροποιούνται και τα εργαλεία που μπορούν να αξιοποιηθούν. Σε τοπικό επίπεδο (π.χ. επίπεδο γειτονιάς) χρησιμοποιούνται διαφορετικά εργαλεία και κυρίως διαφορετικά Μέσα Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΜΠΕ) ως υποστηρικτικά εργαλεία, σε σχέση με αυτά που χρησιμοποιούνται σε υπερτοπικό επίπεδο (π.χ. επίπεδο χώρας), όπου το ίδιο το χωρικό επίπεδο αναφοράς παρουσιάζει ιδιομορφίες που απαιτούν ανάλογη διαχείριση.

Για τον ΧΑΣ, η χωρική κλίμακα αναφοράς αποτελεί σημαντικό χαρακτηριστικό, καθώς επηρεάζει τις παρεμβάσεις στον χώρο και γενικότερα τη φύση του (βλ. Κεφάλαιο 2). Από τα παραπάνω συνάγεται ότι, σε κάθε διακριτή χωρική κλίμακα, η διαφορετική σχεδιαστική προσέγγιση που αυτή εμπεριέχει (στρατηγικός σχεδιασμός σε επίπεδο περιφέρειας, διευθέτηση χρήσεων γης σε αστικό επίπεδο κ.ά.), οριοθετεί και άλλου είδους επιλογές σε σχέση με τα εργαλεία συμμετοχής, που είναι κατάλληλα προς χρήση. Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι αρκετές φορές, στο πλαίσιο της συμμετοχικής διαδικασίας διαχείρισης ενός χωρικού προβλήματος, επιδιώκεται η δυνατότητα επισκόπησης είτε της περιοχής συνολικά

είτε επιμέρους τμημάτων αυτής για την καλύτερη μελέτη του προβλήματος στις επιμέρους χωρικές οντότητες της περιοχής μελέτης (zoom-in zoom-out). Η δυνατότητα αυτή μπορεί να επιτευχθεί εύκολα μόνο με ορισμένα τεχνολογικά εργαλεία, που προσφέρουν στους συμμετέχοντες αυτή την ευελιξία (Al-Kodmany 2002).

Δεδομένα

Η πληροφορία γύρω από ένα θέμα αποτελεί σημαντικό παράγοντα και καθορίζει τους εναλλακτικούς τρόπους διαχείρισής του. Δύο σημαντικά χαρακτηριστικά που απορρέουν από τα δεδομένα και επηρεάζουν την επιλογή των εργαλείων συμμετοχής είναι η **φύση** και η **διαθεσιμότητά** τους (Capan κ.ά. 1996).

Φύση δεδομένων

Τα δεδομένα, ανάλογα με τη φύση τους, μπορούν να κατηγοριοποιηθούν σε διαφορετικές ομάδες (υποκειμενικά ή αντικειμενικά κ.ά.), με τα ποιοτικά και ποσοτικά να αποτελούν τις δύο σημαντικότερες κατηγορίες δεδομένων (Capan κ.ά. 1996). Η φύση των δεδομένων καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τον τύπο των εργαλείων συμμετοχής που μπορούν να αξιοποιηθούν σε ένα συμμετοχικό εγχείρημα.

Ειδικότερα, σε δεδομένα που έχουν έναν περιγραφικό και υποκειμενικό χαρακτήρα (απόψεις, αντιλήψεις, κρίσεις κ.ά.) αντιστοιχούν ποιοτικά εργαλεία συμμετοχής, ενώ σε αριθμητικά και περισσότερο αντικειμενικά καθορισμένα δεδομένα (στατιστικές αναλύσεις, κοινωνικο-οικονομικοί δείκτες κ.ά.) ποσοτικά εργαλεία συμμετοχής. Επίσης, στην περίπτωση αριθμητικών δεδομένων, που προέκυψαν από την επεξεργασία και ποσοτικοποίηση περιγραφικών και υποκειμενικών δεδομένων, μπορούν να αξιοποιηθούν ημι-ποσοτικά εργαλεία (Popper 2008).

Αναφορικά με τα ζητήματα του ΧΑΣ, η φύση των δεδομένων είναι συνήθως μεικτή, καθώς στο πλαίσιο της διαδικασίας του σχεδιασμού αξιοποιούνται τόσο ποιοτικά (περιγραφικά) όσο και ποσοτικά (αριθμητικά) δεδομένα. Επιπλέον, πολλά από τα δεδομένα ξεφεύγουν από τα όρια της αντικειμενικότητας και βασίζονται στην υποκειμενική κρίση και ερμηνεία των γεγονότων. Ωστόσο, μπορούν να διακριθούν επιμέρους τμήματα του σχεδιασμού, όπου η φύση των δεδομένων είναι διαφορετική. Τέλος, ιδιαίτερη σημασία για τα χωρικά ζητήματα έχουν τα **χωρικά δεδομένα**, δηλαδή δεδομένα περιγραφικά ή αριθμητικά, που έχουν χωρική υπόσταση (αντιστοιχούν σε ορισμένη χωρική οντότητα). Στην περίπτωση

προβολής και επεξεργασίας της πληροφορίας, που αφορά στα δεδομένα αυτά, απαιτείται η χρήση εργαλείων συμμετοχής, τα οποία επιτρέπουν ή εμπεριέχουν την οπτικοποίηση αυτών των δεδομένων με τη χρήση θεματικών χαρτών και χαρτογραφικών υποβάθρων.

Διαθεσιμότητα δεδομένων

Για την αποτελεσματική διαχείριση ενός θέματος είναι συνήθως σημαντική η κατοχή ή η απρόσκοπτη πρόσβαση σε σχετικά δεδομένα. Η μη διαθεσιμότητα των απαραίτητων δεδομένων μπορεί να οφείλεται στην έλλειψή τους (δεν υφίστανται), σε περιορισμούς πρόσβασης ή χρήσης τους (υπαγωγή τους σε συγκεκριμένα πνευματικά δικαιώματα) ή στην αδυναμία διάθεσης των απαραίτητων οικονομικών πόρων για την απόκτησή τους.

Ωστόσο, για τη χρήση ορισμένων εργαλείων, η διαθεσιμότητα στοιχείων (στατιστικά δεδομένα, τιμές δεικτών κ.ά.) είναι απαραίτητη. Μάλιστα, τα στοιχεία αυτά πρέπει να είναι αξιόπιστα, ώστε να καταστούν αξιοποιήσιμα (Popper 2008). Βέβαια, υπάρχουν και αρκετά εργαλεία, τα οποία δεν απαιτούν τη διαθεσιμότητα συγκεκριμένων δεδομένων, αφού τα διαθέσιμα δεδομένα δεν κατέχουν πρωτεύοντα ρόλο κατά τη χρησιμοποίησή τους.

Επιπρόσθετα, σε περιπτώσεις που η διαθεσιμότητα των δεδομένων είναι χαμηλή, απαιτείται συχνά η παραγωγή τους, η οποία μπορεί να υλοποιηθεί μέσα από τη χρησιμοποίηση διαφόρων υποστηρικτικών εργαλείων (μεταξύ των οποίων περιλαμβάνονται και αρκετά συμμετοχικά) και να λάβει χώρα κατά τη διάρκεια συμμετοχικών εγχειρημάτων. Σε κάθε περίπτωση, πριν από την παραγωγή δεδομένων είναι απαραίτητο να ληφθεί υπόψη ο όγκος των δεδομένων που απαιτούνται για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Capan κ.ά. 1996).

Παραγωγή δεδομένων απαιτείται συνήθως και για τα θέματα του ΧΑΣ, αφού απαιτούν δεδομένα που σχετίζονται κυρίως με την περιοχή μελέτης, τα οποία δεν είναι πάντα διαθέσιμα, αλλά είναι απαραίτητα στο πλαίσιο ανάπτυξης τεκμηριωμένων λύσεων για την επιδίωξη των στόχων που έχουν τεθεί.

Πολυπλοκότητα

Η πολυπλοκότητα του θέματος αναφέρεται στο πόσο σύνθετο είναι το πρόβλημα που μελετάται και συνδέεται ευθέως με τον όγκο της τεχνικής και άλλης πληροφορίας που απαιτείται για την κατανόησή του (Elliott κ.ά. 2005, Slocum 2003, Στρατηγέα 2012).

Στην περίπτωση πολύπλοκων θεμάτων, η διαχείρισή τους μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες απαιτεί πολλές φορές την κατάλληλα σχεδιασμένη και εκλαϊκευμένη ενημέρωση του κοινού από ειδικούς στο μελετώμενο θέμα, για την αύξηση της κατανόησής του. Για τον σκοπό αυτό μπορούν να αξιοποιούνται συγκεκριμένα, εποπτικού χαρακτήρα, εργαλεία συμμετοχής (π.χ. χρήση διαγραμμάτων και σκίτσων), που αποβλέπουν στην επικοινωνία των διαστάσεων του θέματος για την αποτελεσματικότερη εμπλοκή των ομάδων ενδιαφέροντος σε μία συμμετοχική διαδικασία (Creighton 2005). Επιπλέον, σε περίπτωση απεικόνισής τους, όταν η ενημέρωση είναι σύνθετη και πλούσια σε δεδομένα, είναι σχεδόν επιτακτική η χρήση καινοτόμων τεχνολογικών εργαλείων, που είναι ικανά να αποδώσουν την πληροφορία χωρίς στρεβλώσεις (Al-Kodmany 2002). Επίσης, σε πολύπλοκα θέματα συχνά απαιτείται εμβάθυνση στην επικοινωνία μεταξύ συμμετεχόντων-διοργανωτή και μεταξύ των συμμετεχόντων για την επίτευξη του σκοπού της συμμετοχικής διαδικασίας (Afzalan κ.ά. 2017). Μάλιστα, στην περίπτωση ιδιαίτερα πολύπλοκων θεμάτων, συχνά επιλέγονται ως συμμετέχοντες άτομα από την επιστημονική κοινότητα (ειδικοί) και αντίστοιχα εργαλεία συμμετοχής, τα οποία επιτρέπουν τη συμμετοχή αυτών των περισσότερο εξειδικευμένων ομάδων. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η συμμετοχή του κοινού (πολιτών) παρουσιάζει πολλές δυσκολίες και είναι πιθανό να καθίσταται αδύνατη (Στρατηγέα 2015).

Αντίθετα, σε περιπτώσεις λιγότερο πολύπλοκων θεμάτων, είναι εφικτό οι συμμετέχοντες να προέρχονται από το κοινό (πολίτες) και να εμπλέκονται άμεσα και ουσιαστικά. Στην περίπτωση αυτή, το φάσμα των διαθέσιμων εργαλείων διευρύνεται, αφού δεν απαιτούνται διαδικασίες πολυδιάστατης πληροφόρησης και έντονης διάδρασης (Afzalan κ.ά. 2017). Επίσης, για την επικοινωνία της πληροφορίας και τη διάδρασή της με τους συμμετέχοντες καθώς και για τη δυνατότητα επεξεργασίας της από αυτούς, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και κλασικά εργαλεία (Al-Kodmany 2002).

Η φύση και το αντικείμενο του ΧΑΣ είναι στενά συνδεδεμένο με την κοινωνία. Η πολυπλοκότητα των εξεταζόμενων χωρικών συστημάτων ως εκ τούτου, απαιτεί την εξειδικευμένη διεπιστημονική προσέγγιση και επιστημονική γνώση (Στρατηγέα 2015). Τα δεδομένα που απορρέουν από την επιστημονική θεώρηση είναι αρκετά σύνθετα και απαιτείται η παρουσίαση τους με περιεκτικό και συνάμα αφαιρετικό τρόπο για τη βέλτιστη δυνατή κατανόηση όλων των διαστάσεων του θέματος από τους συμμετέχοντες. Για την παρουσίαση αυτή δύναται να χρησιμοποιηθούν εργαλεία, που αξιοποιούν καινοτόμες τεχνολογίες απεικόνισης (διαδραστικοί χάρτες, τρισδιάστατα μοντέλα, προσομοιώσεις κ.ά.)

και συχνά προσφέρουν τη δυνατότητα αλληλεπίδρασης στους συμμετέχοντες (π.χ. προσθήκη ή αφαίρεση πληροφορίας) (Al-Kodmany 2002).

Ανάγκη άμεσης διαχείρισης

Η ανάγκη άμεσης διαχείρισης ενός θέματος είναι σημαντικός παράγοντας για τον σχεδιασμό των συμμετοχικών διαδικασιών και ειδικότερα για την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής. Η ανάγκη αυτή είναι πιο έντονη, όταν το θέμα συντελεί στη δημιουργία μίας προβληματικής κατάστασης και κρίνεται απαραίτητη η άμεση αντιμετώπισή του, στοιχείο το οποίο συνεπάγεται υψηλό βαθμό ανάγκης άμεσης διαχείρισης. Είναι σαφές ότι διαφορετικά ζητήματα ποικίλουν ως προς την ανάγκη άμεσης διαχείρισης, εισάγοντας κατά περίπτωση στη συμμετοχική διαδικασία εν γένει αλλά και στην επιλογή εργαλείων συμμετοχής διάφορους περιορισμούς. Χαρακτηριστικό δείγμα της ανάγκης άμεσης διαχείρισης ενός ζητήματος είναι συνήθως και η θέση που κατέχει στον δημόσιο διάλογο [π.χ. κάλυψη από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), ομάδες πίεσης γύρω από αυτό] (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000).

Όταν κρίνεται επιτακτική η ανάγκη άμεσης διαχείρισης ενός ζητήματος (μικρό χρονικό περιθώριο διαχείρισης), οι χειρισμοί από την πλευρά του διοργανωτή πρέπει να είναι αντίστοιχα άμεσοι και αποτελεσματικοί, με συνέπεια να περιορίζονται αρκετά οι όποιες επιλογές εργαλείων συμμετοχής αλλά και των συμμετοχικών διαδικασιών γενικότερα, οι οποίες απαιτούν χρόνο για την υλοποίησή τους. Στην περίπτωση αυτή, η ανάγκη άμεσης διαχείρισης είναι υψηλή, όχι μόνο για λόγους που απορρέουν από το πρόβλημα αυτό καθ' αυτό αλλά και εξαιτίας των ατόμων και ομάδων που είναι πιθανό να εμπλακούν διεκδικώντας μερίδιο στη διαχείριση του θέματος. Επιπλέον, στην περίπτωση προβλημάτων που χρήζουν άμεσης διαχείρισης αλλά είναι πολύ σημαντικά για το κοινωνικό σύνολο, είναι σκόπιμο οι αποφάσεις να μην λαμβάνονται ερήμην του, αλλά να κατοχυρώνονται οι συμμετοχικές διαδικασίες και το προϊόν τους να έχει βαρύτητα στην εν λόγω διαχείριση. Χρήσιμα εδώ είναι εργαλεία συμμετοχής που μπορούν να διαχειριστούν αποτελεσματικά το περιορισμένο χρονικό διάστημα που είναι διαθέσιμο για την υλοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000).

Στην αντίθετη περίπτωση (μεγάλο χρονικό περιθώριο διαχείρισης), σε προβλήματα δηλαδή που δεν χρήζουν άμεσης και πιεστικής χρονικά διαχείρισης, ο διοργανωτής έχει την ευχέρεια να οργανώσει πιο απαιτητικές διαδικασίες ως προς τον χρόνο που απαιτείται για την

υλοποίησή τους, στοιχείο που του δίνει την ευχέρεια επιλογής αντίστοιχων εργαλείων συμμετοχής. Ωστόσο, πρέπει να είναι προσεκτικός στη συνολική αντιμετώπιση του θέματος, διοργανώνοντας παράλληλα μικρότερα ή μεγαλύτερα γεγονότα, ικανά να προσελκύσουν το ενδιαφέρον της κοινωνίας (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000).

Για τα θέματα του ΧΑΣ, ο παράγοντας αυτός είναι σχετικά καθορισμένος, καθώς ο σχεδιασμός αυτός είναι από τη φύση του πιο μακρόπνοος, με τακτικά διαστήματα ελέγχου και πιθανής επικαιροποίησης (ανά συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα). Αντίθετα, επιμέρους σχεδιασμοί, οι οποίοι αποσκοπούν στην αντιμετώπιση έκτακτων γεγονότων (π.χ. συνέπειες ακραίων καιρικών φαινομένων) παρουσιάζουν, λόγω της φύσης και των επιπτώσεών τους, πολύ υψηλό βαθμό επείγοντος στη διαχείρισή τους. Συνεπώς, ανάλογα με την περίσταση του σχεδιασμού (από μακροπρόθεσμος έως έκτακτος), η χρησιμότητα των εργαλείων συμμετοχής είναι διαφορετική (Palen κ.ά. 2010).

Γνώση

Η γνώση (πληροφορία) για ένα θέμα είναι καταλυτική στο πλαίσιο της διαχείρισής του. Στον παράγοντα αυτό διακρίνονται τρεις διαστάσεις: ‘θέμα’, ‘θέμα-συμμετέχοντες’ και ‘θέμα-διοργανωτής’, που επηρεάζουν την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής.

Υποσύνολο ‘θέμα’

Για τη γνώση του θέματος (βλ. υποσύνολο 1 της Εικόνας 3.3) λαμβάνεται υπόψη το επίπεδο γενικής γνώσης για ένα συγκεκριμένο θέμα (Elliott κ.ά. 2005, Slocum 2003). Όταν το θέμα βρίσκεται στο προσκήνιο της κοινωνίας και ειδικότερα της επιστημονικής κοινότητας για μεγάλο χρονικό διάστημα, ο βαθμός της σχετικής γνώσης είναι μεγαλύτερος σε αντίθεση με τις περιπτώσεις, όπου το θέμα είναι πρόσφατο και βρίσκεται ακόμη στο στάδιο της διερεύνησης. Είναι σαφές ότι το απόθεμα της γνώσης μπορεί να ποικίλει από θέμα σε θέμα και επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό την επιλογή τόσο των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής όσο και των συμμετεχόντων (Στρατηγέα 2015). Για παράδειγμα, όταν το θέμα σχετίζεται με κάποια νέα τεχνολογία, το υφιστάμενο απόθεμα γνώσης μπορεί να είναι αρκετά περιορισμένο τόσο ως προς την τεχνολογία αυτή καθεαυτή όσο και ως προς τις επιπτώσεις της, λόγω της πρόσφατης εξέλιξής της (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000).

Όταν η γνώση αυτή είναι περιορισμένη, απαιτούνται συγκεκριμένες διαδικασίες (π.χ. διερεύνηση παραγόντων που επηρεάζουν το εν λόγω θέμα) και ομάδες συμμετεχόντων (π.χ.

ειδικοί) για τον εμπλουτισμό της, περιορίζοντας τις διαθέσιμες επιλογές εργαλείων (Στρατηγέα 2015). Αντίθετα, στην περίπτωση που η γνώση αυτή είναι διάχυτη στην κοινωνία και την επιστημονική κοινότητα, παρέχεται στον διοργανωτή μεγαλύτερη ευελιξία για τη διαχείριση του θέματος τόσο ως προς την επιλογή των συμμετεχόντων όσο και ως προς την επιλογή των εργαλείων συμμετοχής. Ιδιαίτερα, για τα ζητήματα τεχνολογικής φύσης, π.χ. τεχνολογίες διαχείρισης απορριμμάτων, η ύπαρξη γνώσης είναι σημαντικός παράγοντας, καθώς περιορίζει πιθανές αβεβαιότητες από την εφαρμογή τους, στοιχείο απαραίτητο και προϋπόθεση, για να αποτελέσουν μέρος της σχεδιαστικής λύσης (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000).

Σχετικά με τα ζητήματα ΧΑΣ, υπάρχουν ζητήματα και πεδία ενδιαφέροντος που απασχολούν την επιστημονική κοινότητα για μακρό χρονικό διάστημα, ως εκ τούτου η γνώση είναι επαρκής για τη διαχείρισή τους. Ταυτόχρονα όμως, λόγω της δυναμικής και της συνεχούς εξέλιξης της έννοιας του χώρου και της αξιοποίησής του από τον ανθρώπινο παράγοντα, προκύπτουν συνεχώς νέα πεδία χωρικού ενδιαφέροντος (π.χ. αξιοποίηση θαλάσσιων πόρων, ανανεώσιμη ενέργεια). Στα εν λόγω πεδία η διαθέσιμη γνώση είναι πιο περιορισμένη, στοιχείο που επηρεάζει την επιλογή εργαλείων συμμετοχής για την υλοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών.

Υποσύνολο 'θέμα-συμμετέχοντες'

Η γνώση των συμμετεχόντων για το εξεταζόμενο θέμα (βλ. υποσύνολο 4 της Εικόνας 3.3) είναι καθοριστική για τον **βαθμό εμπλοκής** και τον **τρόπο συμμετοχής** τους. Όσον αφορά στο κοινό (πολίτες), αυτό είναι συνήθως πιο ενημερωμένο για θέματα που απασχολούν για μεγάλα χρονικά διαστήματα την κοινή γνώμη, ενώ για πιο σύγχρονα ζητήματα, που ακόμη δεν αποτελούν πεδίο συζήτησης (π.χ. κυκλική οικονομία), η γνώση είναι περιορισμένη και απαιτείται πρόσθετη προσπάθεια πληροφόρησης από τον διοργανωτή. Σημαντικά στοιχεία για την αποτελεσματική ενημέρωση των συμμετεχόντων αποτελούν η **κατανόηση** (στην περίπτωση μεγάλου όγκου πληροφορίας σε μικρό χρονικό διάστημα) και η **αποδοχή** (στην περίπτωση πολωμένων απόψεων) της πληροφορίας (Creighton 2005). Αντίθετα, όταν οι συμμετέχοντες σε μία διαδικασία είναι ειδικοί, ο παράγοντας αυτός έχει τη σημασία της επιστημονικής εξειδίκευσης, κατά την οποία στη διαδικασία αξιοποιούνται οι γνώσεις και οι δεξιότητες σχετικά με το αντίστοιχο (επιστημονικό) πεδίο. Η εξειδικευμένη γνώση μπορεί να προέλθει από ευνοϊκή πρόσβαση στην πληροφόρηση ή από την επαγγελματική εμπειρία ετών και ορισμένες φορές συντελεί στην ολοκληρωμένη κατανόηση του εξεταζόμενου

προβλήματος (Popper 2008). Πρόσθετα, στην εξειδίκευση συνεισφέρουν σημαντικά και οι σπουδές (προπτυχιακές ή μεταπτυχιακές) σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο.

Σχετικά με την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων, όταν παρατηρείται έλλειμμα γνώσης σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα (συχνά σε περιπτώσεις συμπερίληψης κοινού στους συμμετέχοντες), ενδέχεται να απαιτείται ένας συνδυασμός εργαλείων συμμετοχής, ανάμεσα στα οποία εντάσσονται και εργαλεία διάχυσης της απαραίτητης πληροφορίας. Στην αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή οι συμμετέχοντες είναι ενημερωμένοι (σύνηθες όταν πρόκειται για ειδικούς), η ποικιλία των κατάλληλων εργαλείων είναι μεγαλύτερη, καθώς δεν τίθεται επιπρόσθετα η ανάγκη επικοινωνίας της πληροφορίας.

Σε θέματα που αφορούν στον ΧΑΣ, το επίπεδο γνώσης των πολιτών είναι συνήθως υψηλότερο για ζητήματα τοπικής κλίμακας, τα οποία σχετίζονται με τις περιοχές καθημερινής δραστηριοποίησής τους (κατοικία, απασχόληση κ.ά.) ή ακόμη και εθνικής κλίμακας που απασχολούν έντονα την κοινωνία. Στα υπόλοιπα σχεδιαστικά προβλήματα απαιτείται μεγαλύτερη προσπάθεια ενημέρωσης και ιδιαίτερα στην περίπτωση που η εμπλοκή του κοινού κρίνεται ως σημαντική, υπάρχει δηλαδή ανάγκη ουσιαστικής συμμετοχής των εμπλεκομένων. Επίσης, στα χωρικά ζητήματα δραστηριοποιείται μεγάλος αριθμός επιστημόνων (χωροτακτών, πολεοδόμων, περιφερειολόγων κ.ά.), πολλοί από τους οποίους διαθέτουν την απαιτούμενη εξειδίκευση για να εμπλακούν αποτελεσματικά στα περισσότερα σχετικά θέματα. Εξαίρεση μπορούν να αποτελέσουν μόνο ελάχιστα καινοτόμα θέματα, για τα οποία η αντίστοιχη δραστηριοποίηση είναι σχετικά περιορισμένη.

Υποσύνολο 'θέμα-διοργανωτής'

Η έννοια της εξειδίκευσης απαντάται και σε αυτή τη διάσταση (βλ. υποσύνολο 6 της Εικόνας 3.3), καθώς συνήθως η ομάδα που συνιστά τον διοργανωτή περιλαμβάνει και ειδικούς στο εξεταζόμενο θέμα ή άλλους σχετικούς επιστήμονες (διεπιστημονική ομάδα). Η γνώση του διοργανωτή είναι σημαντική για την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων, καθώς καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τον ρόλο του διοργανωτή στη διαδικασία και αποτελεί παράγοντα για την επιλογή των συμμετεχόντων. Το επίπεδο της γνώσης του διοργανωτή εξαρτάται κατά κύριο λόγο από τον βαθμό ενασχόλησής του και την ύπαρξη επιστημόνων σχετικών με το εξεταζόμενο θέμα στην ομάδα του.

Όταν το επίπεδο αυτό είναι περιορισμένο, είναι απαραίτητη, στις περισσότερες των περιπτώσεων, η επιλογή εργαλείων συμμετοχής, τα οποία προβλέπουν: α) την εμπλοκή ειδικών στη συμμετοχική διαδικασία για την κάλυψη του παρουσιαζόμενου ελλείμματος

γνώσης και β) έναν περιορισμένο ρόλο για τον διοργανωτή κατά τη διάρκεια της συμμετοχικής διαδικασίας (π.χ. παρατήρηση διαλόγου μεταξύ συμμετεχόντων και καταγραφή κύριων σημείων). Σε αντίθετη περίπτωση, στη συμμετοχική διαδικασία μπορούν να αξιοποιηθούν ακόμη και εργαλεία που επιτρέπουν έναν πιο παρεμβατικό ρόλο στον διοργανωτή, ενώ η επιλογή ειδικών στη συμμετοχική διαδικασία δεν κρίνεται απαραίτητη.

Οι διοργανωτές, που σχετίζονται με ζητήματα ΧΑΣ, κατέχουν συνήθως ένα ικανοποιητικό επίπεδο γνώσης, αλλά υπάρχουν και ειδικά ζητήματα, για τα οποία η εξειδίκευσή τους είναι πιθανόν να είναι περιορισμένη.

Ωριμότητα

Η ωριμότητα είναι και αυτή ένας πολυδιάστατος παράγοντας, που παρουσιάζει αρκετά κοινά στοιχεία με τη γνώση. Μάλιστα, είναι συχνό φαινόμενο ο μεγάλος βαθμός ωριμότητας για ένα θέμα να συνδυάζεται με ένα ικανοποιητικό απόθεμα γνώσης για το θέμα αυτό. Όπως στη γνώση, έτσι και στην ωριμότητα διακρίνονται τρεις διαστάσεις: 'θέμα', 'θέμα-συμμετέχοντες' και 'θέμα-διοργανωτής', που επηρεάζουν την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής και επεξηγούνται στη συνέχεια.

Υποσύνολο 'θέμα'

Η ωριμότητα του θέματος (βλ. υποσύνολο 1 της Εικόνας 3.3) αφορά τον βαθμό επεξεργασίας του θέματος από την κοινωνία και την ανάπτυξη συγκεκριμένων απόψεων μέσα σε αυτή (Elliott κ.ά. 2005, Slocum 2003, Στρατηγέα 2012, 2015). Ο παράγοντας αυτός σχετίζεται με τη ενασχόληση και αλληλεπίδραση (ζύμωση) της κοινωνίας αναφορικά με το εξεταζόμενο θέμα. Η ζύμωση τροφοδοτείται μέσα από την ύπαρξη σχετικής νομοθεσίας, μελετών, δημοσίου διαλόγου, δράσης ομάδων (φορέων) ή άλλων στοιχείων που συντελούν στη διαμόρφωση γνώμης (Στρατηγέα 2015).

Στις συμμετοχικές διαδικασίες για ώριμα θέματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν εργαλεία, τα οποία επιτρέπουν την ουσιαστική εμπλοκή των συμμετεχόντων, ακόμη και σε στάδια της σχεδιαστικής διαδικασίας, όπου λαμβάνονται αποφάσεις για το εξεταζόμενο θέμα. Αντίθετα, για θέματα που δεν έχει προηγηθεί η απαραίτητη ζύμωση, κατάλληλα είναι εργαλεία τα οποία συνάδουν με χαμηλό βαθμό εμπλοκής των συμμετεχόντων σε αρχικά στάδια της διαδικασίας σχεδιασμού (π.χ. συλλογή απόψεων σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα) (Στρατηγέα 2015).

Γενικά, τα θέματα ΧΑΣ χαρακτηρίζονται από μια σχετικά μακρά περίοδο ενασχόλησης και σχετικών ζυμώσεων (μερικές δεκαετίες). Συνεπώς, οι διοργανωτές συμμετοχικού σχεδιασμού οφείλουν να αναλύσουν και να λάβουν υπόψη τους μεγάλο εύρος κανονιστικών πλαισίων και κοινωνικών συμπεριφορών γύρω από το θέμα, προτού επιλέξουν τα κατάλληλα εργαλεία συμμετοχής (Allwinkle και Cruickshank 2011, Kitchin 2013). Όμως, η ένταση των ζυμώσεων αυτών εντείνεται κυρίως τα τελευταία χρόνια, λόγω της όξυνσης των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των σημαντικών επιπτώσεών τους καθώς και της προώθησης του σχεδιαστικού στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης ως της κυρίαρχης αρχής που διέπει σήμερα τον σχεδιασμό γενικότερα. Επιπλέον, οι σύγχρονες προκλήσεις αναδεικνύουν διαρκώς νέα σχεδιαστικά θέματα, ως προϊόν της δυναμικής των κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών, τεχνολογικών και άλλων εξελίξεων στην παγκόσμια σκηνή, τα οποία παρουσιάζουν μηδενική έως ελάχιστη ωριμότητα, εξαιτίας της ενασχόλησης με αυτά μόνο τα τελευταία χρόνια (π.χ. θαλάσσιος και παράκτιος σχεδιασμός, κυκλική οικονομία, έξυπνες πόλεις και κοινότητες).

Υποσύνολο 'θέμα-συμμετέχοντες'

Η ωριμότητα των συμμετεχόντων σχετικά με ένα θέμα (βλ. υποσύνολο 4 της Εικόνας 3.3) μπορεί να έχει ένα θετικό αποτύπωμα στην πρόθεση εξεύρεσης συμβιβαστικής ή συναινετικής λύσης από τις διάφορες κοινωνικές ή άλλες ομάδες που θα εμπλακούν στις σχετικές συμμετοχικές διαδικασίες. Σε πολλές περιπτώσεις, οι αρχικές αντιδράσεις ή αντιπαραθέσεις γύρω από ένα θέμα μπορεί να διαρκούν μήνες ή ακόμη και χρόνια, έως ότου γίνει αντιληπτό το αδιέξοδο και ωριμάσουν οι απόψεις και η επιθυμία για διάλογο και εξεύρεση λύσης εντός ενός συμβιβαστικού πλαισίου (Creighton 2005).

Όταν η ωριμότητα αυτή είναι χαμηλή, είναι πιο κατάλληλη η εφαρμογή εργαλείων **αποτύπωσης των διαφορετικών απόψεων** των συμμετεχόντων, ενώ, όταν το επίπεδο ωριμότητας των συμμετεχόντων είναι υψηλό, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και εργαλεία, τα οποία αποσκοπούν στη **σύγκλιση των απόψεων των συμμετεχόντων** ή στη **συναίνεσή** τους για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος.

Στα σχεδιαστικά ζητήματα και ιδιαίτερα σε προβλήματα, στα οποία οι κοινωνικές ομάδες επιδεικνύουν κάποια ευαισθησία ή ακόμη και αντίσταση (π.χ. χωροθέτηση μονάδας επεξεργασίας αποβλήτων), οι σχετικές αντιδράσεις μπορεί να διαρκούν για πολύ μεγάλα χρονικά διαστήματα και η απαιτούμενη ωριμότητα μπορεί να μην προκύψει ποτέ για κάποιες από τις κοινωνικές ομάδες. Κρίσιμο σημείο στην περίπτωση αυτή αποτελεί η αποτελεσματική

επικοινωνία της αναγκαιότητας ολοκλήρωσης του σχεδιασμού και λήψης απόφασης σχετικής με τη διαχείριση του σχετικού προβλήματος.

Υποσύνολο 'θέμα-διοργανωτής'

Η τελευταία αυτή διάσταση (βλ. υποσύνολο 6 της Εικόνας 3.3) σχετίζεται με την εμπειρία του διοργανωτή, ως προϊόν ενασχόλησής του με ένα συγκεκριμένο θέμα. Η εμπειρία αυτή μπορεί να προκύπτει από την ωριμότητά του ως φορέα σχεδιασμού ανάλογων προβλημάτων (π.χ. Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας σε θέματα ενεργειακής διαχείρισης). Μπορεί ακόμη να είναι προϊόν συμμετοχής στην ομάδα διοργάνωσης ατόμων που διακρίνονται για την ωριμότητά τους σε διαφορετικές διαστάσεις του εξεταζόμενου ζητήματος, συνθέτοντας έτσι τις επιμέρους εμπειρίες σε ένα συνεκτικό και ολοκληρωμένο σύνολο, που εμπλουτίζει τον βαθμό ωριμότητας του διοργανωτή και διευρύνει τη δυνατότητά του για τη διενέργεια συμμετοχικών διαδικασιών στο εξεταζόμενο θέμα. Σε περιπτώσεις σύνθετων ή καινοτόμων θεμάτων, όπου η εμπειρία του διοργανωτή για το θέμα δεν είναι αρκετή και η ωριμότητά του σχετικά με αυτό αποτελεί ζητούμενο, αυτή μπορεί να διευρυνθεί μέσα από την ενσωμάτωση στην ομάδα του διοργανωτή ατόμων κατάλληλης εξειδίκευσης.

Όπως συμβαίνει και με τη γνώση, πιθανό **έλλειμμα ωριμότητας** του διοργανωτή για ένα συγκεκριμένο θέμα μπορεί να καλυφθεί από την εμπλοκή ειδικών στις συμμετοχικές διαδικασίες (εφόσον το επίπεδο ωριμότητας του θέματος είναι υψηλό και συνεπώς υπάρχουν σχετικοί ειδικοί) και την υιοθέτηση ενός πιο παθητικού ρόλου για τον διοργανωτή μέσα από την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής. Αν όμως η ωριμότητά του είναι υψηλή, μπορούν να αξιοποιηθούν και εργαλεία συμμετοχής, στα οποία ο ρόλος του μπορεί να είναι πιο παρεμβατικός. Επίσης, στην περίπτωση αυτή η συμμετοχή ειδικών δεν είναι απαραίτητη, προσφέροντας τη δυνατότητα εμπλοκής και άλλων ομάδων συμμετεχόντων μέσα από τα αντίστοιχα εργαλεία.

Για τα ζητήματα του ΧΑΣ, οι διοργανωτές συμμετοχικών εγχειρημάτων (π.χ. επίσημοι φορείς) έχουν συνήθως ωριμότητα ανάλογη με την ωριμότητα του θέματος, με εξαίρεση τους διοργανωτές, που η ενασχόλησή τους με το σχετικό θέμα είναι πιο πρόσφατη [π.χ. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ)].

Σημασία

Η σημασία του θέματος αποτελεί έναν διακριτό παράγοντα και σχετίζεται με την **αξία** (σπουδαιότητα) ή **επιρροή** που έχει ένα ζήτημα σε ένα άτομο ή μία ομάδα ατόμων. Στο πλαίσιο της επιλογής των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής, οι αλληλεπιδράσεις των συστατικών στοιχείων που ενδιαφέρουν σε σχέση με τον παράγοντα αυτό είναι αυτές του 'θέματος-συμμετεχόντων' και του 'θέματος-διοργανωτή'.

Υποσύνολο 'θέμα-συμμετέχοντες'

Η σημασία που αποδίδεται από μια ομάδα συμμετεχόντων στα διάφορα θέματα (βλ. υποσύνολο 4 της Εικόνας 3.3) δεν είναι ίδια. Κάποια θέματα συνδέονται με συγκεκριμένα συμφέροντα και συστήματα αξιών, που προσδίδουν σε αυτά μεγαλύτερη σημασία από αυτή που αποδίδεται σε κάποια άλλα θέματα. Οι τεχνολογικές εξελίξεις σε διάφορους τομείς των τελευταίων ετών και οι εφαρμογές τους, για παράδειγμα, είχαν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση διιστάμενων απόψεων μέσα στην κοινωνία, με την εμφάνιση ακραία αρνητικών απόψεων που συνδέονταν με τις πιθανές αρνητικές συνέπειες από τις εφαρμογές αυτές και τη δαιμονοποίηση της τεχνολογίας (π.χ. πυρηνική ενέργεια) ή τη θεώρηση των εφαρμογών αυτών ως δευτερευούσης σημασίας, λόγω της περιορισμένης γνώσης του μεγαλύτερου μέρους του κοινού γύρω από αυτές και τις πιθανές επιπτώσεις τους (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000). Επίσης, η σημασία που αποδίδεται σε ένα συγκεκριμένο θέμα από τις διαφορετικές ομάδες συμμετεχόντων δεν είναι ίδια. Όσο πιο εστιασμένη είναι η ενασχόληση μιας ομάδας με το υπό εξέταση θέμα, τόσο μεγαλύτερη είναι η σημασία που αποδίδει στο θέμα αυτό, ανεξαρτήτως των συμμετοχικών διαδικασιών. Σε κάθε περίπτωση, η αποδιδόμενη σημασία δεν πρέπει να αποτελεί αιτία αποκλεισμού μιας ομάδας από συμμετοχικές διαδικασίες (Creighton 2005).

Όταν εμπλέκονται στις συμμετοχικές διαδικασίες ομάδες, για τις οποίες το εξεταζόμενο θέμα είναι σημαντικό, μπορούν να χρησιμοποιηθούν εργαλεία, στα οποία οι συμμετέχοντες έχουν ουσιαστικό ρόλο στη λήψη των όποιων αποφάσεων. Σε αντίθετη περίπτωση, όπου η σημασία για τους συμμετέχοντες είναι περιορισμένη, συνιστάται η χρήση εργαλείων, στα οποία η εμπλοκή τους δεν ξεπερνά το συμβουλευτικό επίπεδο.

Όπως συμβαίνει και με τα υπόλοιπα ζητήματα, η σημασία που αποδίδεται στα σχεδιαστικά προβλήματα ποικίλει. Διαφορετικά προβλήματα ιεραρχούνται διαφορετικά ως προς τη σημασία τους από μία ομάδα συμμετεχόντων ή ένα συγκεκριμένο ζήτημα αξιολογείται διαφορετικά ως προς τη σημασία του από τις διαφορετικές ομάδες

συμμετεχόντων. Γενικά, το υπό εξέταση θέμα μπορεί να είναι πολύ σημαντικό για τα άτομα, ομάδες και φορείς που αναμένεται να υποστούν άμεσα την επίπτωση των παρεμβάσεων του σχεδιασμού, δραστηριοποιούμενα στην περιοχή μελέτης του (π.χ. ανάπλαση αστικών περιοχών για τον τοπικό εμπορικό σύλλογο).

Υποσύνολο 'θέμα-διοργανωτής'

Η σημασία του θέματος για τον διοργανωτή (βλ. υποσύνολο 6 της Εικόνας 3.3) ποικίλλει και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το αντικείμενο δραστηριοποίησής του. Όταν το αντικείμενο του θέματος εντάσσεται στο αντικείμενο δραστηριοποίησής του, τότε ο διοργανωτής αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο σχετικό θέμα. Την ίδια σημασία αποδίδει συνήθως και σε περιπτώσεις, όπου η περιοχή αναφοράς του εξεταζόμενου θέματος αποτελεί τμήμα της περιοχής δράσης του.

Όταν συμβαίνει αυτό (σημαντικό θέμα για τον διοργανωτή), ο διοργανωτής μπορεί να συμπεριλάβει στις συμμετοχικές διαδικασίες εργαλεία, που απαιτούν αρκετό χρόνο ή πόρους, ώστε να πετύχει τον σκοπό του. Σε άλλες περιπτώσεις, όπου το θέμα δεν είναι σημαντικό για τον διοργανωτή, κατάλληλα θεωρούνται εργαλεία, τα οποία καταναλώνουν ελάχιστους πόρους και χρόνο.

Όπως συμβαίνει σε μεγάλο βαθμό και με τους συμμετέχοντες, τα ζητήματα ΧΑΣ είναι σημαντικά για τον διοργανωτή, εφόσον έχει κάποια άμεση σχέση με το ίδιο το ζήτημα ή την περιοχή αναφοράς του ζητήματος (π.χ. διεύθυνση πολεοδομίας Δήμου για την ανάπλαση περιοχών του).

Ενδιαφέρον

Το ενδιαφέρον σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα, ως παράγοντας, σχετίζεται πολλές φορές με τη σημασία του, χωρίς αυτό να είναι πάντα απαραίτητο. Ακόμη, ο παράγοντας αυτός εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τη δημοσιότητα που έχει ένα θέμα σε μια κοινωνία μέσα από π.χ. την κάλυψή του από τα ΜΜΕ αλλά και γενικότερα τη θέση που κατέχει στον δημόσιο διάλογο, συντελώντας στην ευρεία ή περιορισμένη γνωστοποίησή του (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000). Το ενδιαφέρον για ένα θέμα εξαρτάται από το υποκείμενο και στο παρόν πλαίσιο τα υποκείμενα που εξετάζονται είναι αυτά των 'συμμετεχόντων' και των 'διοργανωτών', ως συστατικών στοιχείων της συμμετοχικής διαδικασίας και αναλύονται στη συνέχεια.

Υποσύνολο 'θέμα-συμμετέχοντες'

Το υφιστάμενο επίπεδο ενδιαφέροντος των συμμετεχόντων για το θέμα (βλ. υποσύνολο 4 της Εικόνας 3.3) μπορεί να ποικίλει ανάλογα με το εξεταζόμενο θέμα. Όταν το ενδιαφέρον είναι μεγάλο, πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην επιλογή του **τύπου και αριθμού** των συμμετεχόντων, οι οποίοι θα εμπλακούν στις σχετικές διαδικασίες. Για τον σκοπό αυτό μπορούν να αξιοποιούνται συγκεκριμένα εργαλεία συμμετοχής, καθώς όσο αυξάνεται ο αριθμός των συμμετεχόντων και διευρύνεται ο τύπος τους (ανομοιογενείς ομάδες που απαιτούν περισσότερο χρόνο αλληλεπίδρασης στη συμμετοχική διαδικασία για την επιδίωξη των στόχων της) τόσο αυξάνονται και οι απαιτούμενοι ανθρώπινοι και οικονομικοί πόροι για την υλοποίηση των συμμετοχικών διαδικασιών. Μάλιστα, ορισμένες φορές το ενδιαφέρον για συμμετοχή δεν προέρχεται μόνο από την περιοχή μελέτης, στην οποία το μελετώμενο θέμα επικεντρώνεται, αλλά μπορεί να πηγάζει και από ενδιαφερόμενους να εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία από το περιφερειακό ή ακόμη και το εθνικό επίπεδο, λόγω της ευρύτερης επιρροής ή ενδιαφέροντος του εξεταζόμενου ζητήματος (π.χ. διαχείριση θαλάσσιων πόρων). Σε κάθε περίπτωση, οι εν λόγω συμμετέχοντες είναι σημαντικό να συμπεριληφθούν στις συμμετοχικές διαδικασίες, μέσω των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής (Creighton 2005). Ακόμη, το γενικότερο πολιτικό κλίμα μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα το υψηλό ενδιαφέρον (Creighton κ.ά. 1998). Τέλος, μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζεται και από τους ειδικούς, οι οποίοι ασχολούνται με το εξεταζόμενο θέμα ή γενικότερα εξειδικεύονται στο σχετικό επιστημονικό πεδίο.

Σε κάθε περίπτωση αυξημένου ενδιαφέροντος είναι επιθυμητές οι πολλαπλές συναντήσεις, καταμερίζοντας τους συμμετέχοντες σε μικρότερες ομάδες και επιτυγχάνοντας μία αποτελεσματικότερη διαχείριση του θέματος. Επιπρόσθετα, είναι αποδεκτές και ενδεχομένως επιθυμητές οι χρονοβόρες ή σύνθετες συμμετοχικές διαδικασίες μέσω των σχετικών εργαλείων συμμετοχής. Επίσης, μέσω των εργαλείων αυτών πρέπει να επιτυγχάνεται ένα ελάχιστο επίπεδο ενεργής συμμετοχής, ικανοποιώντας την επιθυμία των συμμετεχόντων, καθώς διαφορετικά αυτοί μπορεί να απογοητευτούν ή ακόμα και να αντιτεθούν στο συνολικό εγχείρημα (Creighton κ.ά. 1998).

Αντίθετα, στην περίπτωση που οι συμμετέχοντες (συνολικά ή μέρος τους) είναι **απαθείς** (Creighton κ.ά. 1998, Stanghellini 2010), είναι πιθανό να παρατηρηθεί περιορισμένη προσέλευση των συμμετεχόντων και συνεπακόλουθα αναποτελεσματική συμμετοχή (Creighton κ.ά. 1998). Στην περίπτωση αυτή είναι σημαντικό να βρεθούν τρόποι και μέσα ενημέρωσης, τα οποία είναι ικανά να διεγείρουν το ενδιαφέρον ως προς το εξεταζόμενο θέμα

(Creighton 2005). Αυτό δύναται να πραγματοποιηθεί μέσα από εργαλεία (κυρίως ΜΠΕ), που περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων και καινοτόμα εργαλεία πληροφόρησης και δύνανται να συμβάλουν στη δημιουργία ενός ευχάριστου κλίματος στις συμμετοχικές διαδικασίες [π.χ. προσεγγίσεις παιχνιδοποίησης (gamification) (Angelidou και Psaltoglou 2019) για τη μετατροπή της συμμετοχικής διαδικασίας σε μία ευχάριστη ασχολία]. Επίσης, για την αύξηση του ενδιαφέροντος μπορούν να χρησιμοποιηθούν και κίνητρα συμμετοχής, τα οποία δεν είναι απαραίτητα οικονομικής φύσης (π.χ. ελεύθερη είσοδος σε μια συναυλία).

Για τα ζητήματα του ΧΑΣ, εκτός από την περίπτωση των ειδικών, μεγάλο ενδιαφέρον προκύπτει, όταν το εξεταζόμενο ζήτημα έχει μεγάλη σημασία για τους συμμετέχοντες (π.χ. διευθέτηση χρήσεων γης στην πολεοδομική ενότητα κατοικίας). Διαφορετικά, το επίπεδο του ενδιαφέροντος είναι συχνά περιορισμένο.

Υποσύνολο 'θέμα-διοργανωτής'

Ο διοργανωτής (βλ. υποσύνολο 6 της Εικόνας 3.3), από τη στιγμή που αναλαμβάνει την οργάνωση του συμμετοχικού εγχειρήματος, αποδεικνύει έμπρακτα το ενδιαφέρον του για το θέμα. Όμως, παρατηρούνται και εξαιρέσεις στον κανόνα αυτό. Έτσι, υπάρχουν περιπτώσεις που τη διοργάνωση αναλαμβάνει, λόγω επαγγελματικής ιδιότητας ή/και σχετικών δεξιοτήτων στην επικοινωνία και διαχείριση ανάλογων διαδικασιών, ομάδα ατόμων, τα οποία δεν σχετίζονται με το ίδιο το θέμα. Ακόμα, σε άλλες περιπτώσεις επίσημων φορέων διοίκησης, υπάρχει η υποχρέωση διοργάνωσης συμμετοχικών διαδικασιών εξαιτίας της κείμενης νομοθεσίας ή πολιτικών κατευθύνσεων από ανώτερα κλιμάκια διοίκησης, χωρίς να υπάρχει πάντα απαραίτητα η σχετική γνώση στο ζήτημα αυτό.

Η επιλογή των κατάλληλων εργαλείων, σε κάθε περίπτωση, επηρεάζεται σημαντικά από το ουσιαστικό ενδιαφέρον του διοργανωτή. Όταν το ενδιαφέρον είναι μεγάλο, ο διοργανωτής είναι ικανός να διαθέσει αρκετά μεγάλο μέρος χρόνου και οικονομικών πόρων. Στην αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή το ενδιαφέρον είναι μικρό, η επιθυμητή διάρκεια και οι διαθέσιμοι πόροι είναι σχετικά περιορισμένοι, όπως και τα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών που μπορούν να αξιοποιηθούν υπό τους περιορισμούς αυτούς.

Στον ΧΑΣ, αν και τις περισσότερες φορές τη διοργάνωση αναλαμβάνει σχετικός με το θέμα φορέας/ομάδα, παρατηρούνται και περιπτώσεις διοργάνωσης από ειδικούς στις συμμετοχικές διαδικασίες, εξαιτίας της απειρίας των μελετητών ΧΑΣ σε σχετικά εγχειρήματα ή της έλλειψης διαθέσιμου χρόνου. Επίσης, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου ο

διοργανωτής είναι αναγκασμένος να υλοποιήσει συμμετοχικές διαδικασίες, χωρίς να συμφωνεί με την προσέγγιση αυτή.

3.1.2. Παράγοντες συμμετεχόντων

Οι συμμετέχοντες είναι τα άτομα ή οι ομάδες, που παίρνουν μέρος σε μία συμμετοχική διαδικασία και αποτελούν σημαντικό παράγοντα στη συμμετοχική προσέγγιση της διαδικασίας λήψης αποφάσεων (βλ. Κεφάλαιο 2). Ουσιαστικά, τα άτομα αυτά έχουν κάποια σχέση με το θέμα, παρουσιάζουν σχετικό ενδιαφέρον ή είναι ικανά να συμβάλουν στη σχεδιαστική διαδικασία και τις σχετικές αποφάσεις (Ανδρεάτου 2007, Στρατηγέα 2009, 2012). Το σύνολο των ατόμων αυτών είναι ιδιαίτερα μεταβλητό. Ακόμη, από διαδικασία σε διαδικασία η σύνθεσή του μπορεί να είναι εντελώς διαφορετική, ως εκ τούτου τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων να διαφέρουν σημαντικά. Τα χαρακτηριστικά αυτά διαφέρουν από τόπο σε τόπο (Iverson κ.ά. 2009, Latkin κ.ά. 2003), διαμορφώνονται σε βάθος χρόνου σε μια κοινωνία και επηρεάζουν τον σχεδιασμό των συμμετοχικών διαδικασιών (επικοινωνία, επίπεδο συμμετοχής κ.ά.) από τον διοργανωτή και επομένως την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής (Afzalan κ.ά. 2017, Capan κ.ά. 1996, Creighton 2005, OECD 2003).

Στην ενότητα αυτή καταγράφονται παράγοντες που εντάσσονται στα ακόλουθα συστατικά στοιχεία της συμμετοχικής διαδικασίας ή σε συνδυασμούς αυτών:

- ‘Συμμετέχοντες’ (βλ. υποσύνολο 2 της Εικόνας 3.4): στοιχεία που εμπίπτουν στην κατηγορία αυτή είναι η δημιουργικότητα, οι τεχνολογικές δεξιότητες και η συμμετοχική εμπειρία (εξοικείωση και στάση).
- ‘Θέμα-συμμετέχοντες’ και ‘συμμετέχοντες-διοργανωτής’ (βλ. υποσύνολα 4 και 5 της Εικόνας 3.4 αντίστοιχα): εδώ εμπίπτουν στοιχεία, όπως η αντιμετώπιση και η αντιπαράθεση μεταξύ των συμμετεχόντων για το θέμα και τον διοργανωτή.

Δημιουργικότητα

Η δημιουργικότητα (έμπνευση) είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης και καινοτόμου σκέψης καθώς και φαντασίας (Popper 2008). Ωστόσο, απαραίτητη προϋπόθεση για την εκδήλωση του χαρακτηριστικού αυτού είναι η δεκτικότητα σε νέους τρόπους σκέψης (Capan κ.ά. 1996). Ο παράγοντας της δημιουργικότητας είναι έντονος σε περιπτώσεις επινοητικών ατόμων με

ξεχωριστές ικανότητες, όπως καλλιτέχνες και εφευρέτες. Επίσης, δημιουργικότητα χαρακτηρίζει και ομάδες ατόμων, οι οποίες συμμετέχουν σε διαδικασίες που επιτρέπουν την ανάπτυξη νέων ιδεών (Popper 2008). Τέτοιες διαδικασίες συναντώνται ιδιαίτερα κατά τα στάδια καθορισμού στόχων και διαμόρφωσης προτάσεων (π.χ. δόμηση εναλλακτικών λύσεων) κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

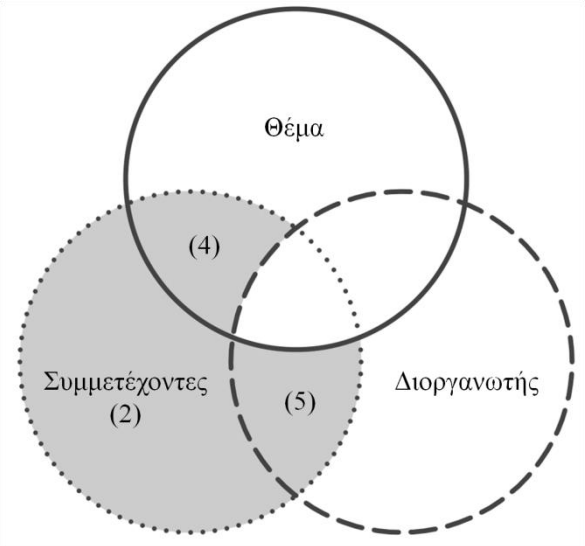

Εικόνα 3.4: Οι παράγοντες κατάστασης του συστατικού στοιχείου 'συμμετέχοντες' – υποσύνολα 2, 4 και 5 – της συμμετοχικής διαδικασίας.

Στο πλαίσιο υλοποίησης των διαδικασιών αυτών και στην περίπτωση ατομικού ελλείμματος δημιουργικότητας, είναι δυνατή η αξιοποίηση ενός εύρους υποστηρικτικών εργαλείων, τα οποία επιτρέπουν τη σύλληψη νέων ιδεών ή προωθούν νέους τρόπους σκέψης. Με τα εργαλεία αυτά, κάποια από τα οποία είναι πιθανό να φανούν παράδοξα λόγω της φύσης τους, οι συμμετέχοντες μπορούν να σκεφτούν ή να δράσουν διαφορετικά, πέρα από τα συνηθισμένα και καθημερινά πρότυπα (Capan κ.ά. 1996). Αντίθετα, στην περίπτωση που δεν διαπιστώνεται τέτοιο έλλειμμα, μπορούν να χρησιμοποιηθούν εργαλεία υποστηρικτικά ή μη, που προϋποθέτουν τη δημιουργικότητα.

Ο παράγοντας αυτός σε ζητήματα ΧΑΣ ποικίλλει, ανάλογα με τη σύνθεση των συμμετεχόντων. Ιδιαίτερα, στα στάδια διαμόρφωσης οράματος και προτάσεων, όπου απαιτείται υψηλό επίπεδο δημιουργικότητας, συστήνεται η χρήση σχετικών εργαλείων. Σε κάθε περίπτωση, το κοινό (πολίτες), με την κατάλληλη υποστήριξη από τους διοργανωτές, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στα προαναφερθέντα σχεδιαστικά στάδια, ενώ ο συνδυασμός του με ειδικούς μπορεί να αποφέρει σκέψεις και γενικότερα αποτελέσματα, που διασφαλίζουν την υλοποίησή τους και είναι αποδεκτά από την κοινωνία.

Τεχνολογικές δεξιότητες

Η σχέση των συμμετεχόντων με την τεχνολογία είναι ένα στοιχείο που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών (Palen κ.ά. 2010, Stutzman 2006). Οι τεχνολογικές δεξιότητες αποτελούν ένα σημαντικό ζητούμενο στη σύγχρονη κοινωνία, καθώς συνιστούν αναπόσπαστο μέρος για την υλοποίηση πλήθους ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Μάλιστα, η γνώση χρήσης συγκεκριμένων τεχνολογιών από τους συμμετέχοντες είναι προαπαιτούμενη για τη χρήση αρκετών εργαλείων, που στηρίζονται στην αξιοποίηση τεχνολογικών πόρων (διαδίκτυο, υπολογιστές κ.ά.). Γενικά, σε κοινωνίες με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο η χρήση καινοτόμων τεχνολογικών εργαλείων μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική (Odendaal 2003). Ωστόσο, και σε αυτές πολλά άτομα (κυρίως μεγαλύτερης ηλικίας) δεν κατέχουν βασικές δεξιότητες, όπως η χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ή δεν είναι εξοικειωμένα στη χρήση της τεχνολογίας.

Στην περίπτωση αυτή (περιορισμένες τεχνολογικές δεξιότητες), τα διαθέσιμα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών περιορίζονται στα κλασικά, για τα οποία δεν γίνεται χρήση κάποιας τεχνολογίας ή οι τεχνολογίες που χρησιμοποιούν δεν απαιτούν την οποιαδήποτε εξειδικευμένη γνώση από τους συμμετέχοντες (π.χ. χρήση τεχνολογιών προβολής παρουσιάσεων). Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι με το πέρασμα του χρόνου η εξέλιξη της τεχνολογίας έχει προσφέρει τόσο αποτελεσματικότερες όσο και φιλικότερες προς τον χρήστη τεχνολογίες. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την ανάπτυξη των ικανοτήτων των χρηστών, έχει καταστήσει εφικτή τη χρήση πολλών τεχνολογιών από ένα τεχνολογικά ανειδίκευτο κοινό. Αντίθετα, όταν οι συμμετέχοντες είναι εξοικειωμένοι με την τεχνολογία και τη χρήση της (π.χ. νεανικό κοινό), η χρήση ακόμη και σύνθετων τεχνολογικών εργαλείων μπορεί να αποβεί θετική ως προς τα αποτελέσματα που θα προκύψουν (Santo κ.ά. 2010, Seltzer και Mahmoudi 2012).

Για τα προβλήματα του ΧΑΣ, δεν απαιτούνται τις περισσότερες φορές τεχνολογικές δεξιότητες ή αυτές που χρειάζονται είναι βασικές. Όμως, σε ορισμένες περιπτώσεις, είναι πιθανό να απαιτούνται πολύ συγκεκριμένες δεξιότητες από τους συμμετέχοντες για τη χρήση κάποιων εργαλείων [π.χ. γνώση χρήσης λογισμικών Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών (ΓΣΠ)], περιορίζοντας σημαντικά τον τύπο των συμμετεχόντων (π.χ. μελετητές χωρικού σχεδιασμού).

Συμμετοχική εμπειρία

Η εμπειρία των συμμετεχόντων από προηγούμενα συμμετοχικά εγχειρήματα καθορίζει σε μεγάλο βαθμό και την εμπλοκή τους σε μελλοντικά. Η συμμετοχική εμπειρία εξετάζεται ως προς την **εξοικείωση** και τη **στάση** των συμμετεχόντων απέναντι στις διαδικασίες αυτές και αναλύονται ακολούθως.

Εξοικείωση

Η εξοικείωση με τις συμμετοχικές διαδικασίες σχετίζεται κυρίως με την εμπειρία, την οποία έχουν αποκτήσει οι συμμετέχοντες από παλιότερες διαδικασίες, αφού η εμπλοκή τους σε προηγούμενα εγχειρήματα είναι ικανή να τους προσφέρει την απαιτούμενη οικειότητα, για να συμμετάσχουν εκ νέου σε σχετικές διαδικασίες. Μάλιστα, η εξοικείωση είναι ακόμη πιο χαρακτηριστική στην περίπτωση χρήσης ίδιων ή παρόμοιων εργαλείων, με αυτά που χρησιμοποιήθηκαν στο παρελθόν (USACE 2002). Ακόμη, στην εξοικείωση συμβάλλει η εμπειρία του κοινωνικού περίγυρου των συμμετεχόντων αναφορικά με τις συμμετοχικές διαδικασίες αλλά και η πληροφόρηση γύρω από τη συμμετοχή και γενικότερα την εμπλοκή στη λήψη αποφάσεων (κουλτούρα συμμετοχής).

Όταν η εξοικείωση είναι περιορισμένη, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιηθούν εργαλεία συμμετοχής, τα οποία δεν είναι πολύπλοκα ως προς τη σύνθεσή τους και είναι απλή και κατανοητή η μεθοδολογία (σειρά βημάτων) υλοποίησής τους. Στην αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή ο βαθμός εξοικείωσης είναι μεγαλύτερος, είναι δυνατόν να τεθούν σε εφαρμογή εργαλεία, τα οποία είναι πιο σύνθετα τόσο στην κατανόηση όσο και στην υλοποίησή τους.

Για τα ζητήματα σχεδιαστικού ενδιαφέροντος, η εξοικείωση παρουσιάζει διαφοροποιήσεις από κοινωνία σε κοινωνία, από χώρα σε χώρα ή ακόμη και από περιοχή σε περιοχή μιας χώρας. Για παράδειγμα, ο παράγοντας της εξοικείωσης με τις συμμετοχικές διαδικασίες στην Ελλάδα είναι γενικά χαμηλός, με κάποιες εξαιρέσεις που αφορούν σε συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες. Επιπλέον, οι κάτοικοι αστικών περιοχών είναι πιο εξοικειωμένοι με συμμετοχικά εγχειρήματα σε σχέση με τον αγροτικό πληθυσμό.

Στάση

Η στάση αφορά τη σχετική αντιμετώπιση των συμμετεχόντων αναφορικά με τα συμμετοχικά εγχειρήματα και μπορεί να επηρεάσει την αποτελεσματικότητα εφαρμογής των εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών (Afzalan κ.ά. 2017). Η στάση αυτή μπορεί να έχει διαμορφωθεί από την εμπλοκή σε προηγούμενα εγχειρήματα των ίδιων των συμμετεχόντων ή ατόμων από

τον κοινωνικό τους περίγυρο. Μπορεί, επίσης, να έχει διαμορφωθεί από τη γενικότερη άποψη της κοινής γνώμης σε σχέση με τις συμμετοχικές διαδικασίες. Ανάλογα με το βαθμό επιτυχίας των εγχειρημάτων αυτών, σύμφωνα με το σκεπτικό (ή αίσθηση) του καθενός από τους συμμετέχοντες, προκύπτει και η αντίστοιχη στάση. Αυτό συνεπάγεται και έναν αυξημένο βαθμό δυσκολίας στον προσδιορισμό της στάσης ως παράγοντα επιλογής. Γενικά, παρατηρείται αρκετές φορές έλλειψη εμπιστοσύνης στις συμμετοχικές διαδικασίες από τους συμμετέχοντες (Fischer 2000, Yli-Pelkonen και Kohl 2005), αλλά υπάρχουν και περιπτώσεις που η στάση τους είναι πολύ θετική (Krommyda κ.ά. 2019).

Στην περίπτωση αρνητικής στάσης, είναι σημαντικό να δοθεί έμφαση στην κινητοποίηση των πιθανών συμμετεχόντων μέσω της ενημέρωσης αλλά και στη δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης τόσο μεταξύ των συμμετεχόντων όσο και μεταξύ των συμμετεχόντων και του διοργανωτή, μέσα από τα κατάλληλα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών. Σε αντίθετη περίπτωση, δεν απαιτείται η εκτεταμένη χρήση τέτοιων εργαλείων και μπορεί να δοθεί περισσότερη σημασία στο υπό εξέταση θέμα.

Αν και η στάση συνιστά, από τη φύση της, έναν αρκετά υποκειμενικό παράγοντα, στα θέματα τα σχετικά με τον ΧΑΣ εμφανίζεται μια ευνοϊκότερη στάση σε χώρες με ισχυρή παράδοση συμμετοχής (π.χ. Ολλανδία). Στην Ελλάδα, όπου η συμμετοχή (έννοια και ρόλος) συνιστά έναν συγκεχυμένο όρο, λόγω της μικρής παράδοσης συμμετοχής και αρκετών ανεπιτυχών προσπαθειών, η στάση δεν είναι πάντα θετική.

Αντιμετώπιση

Πέρα από τη στάση ως προς τα σχετικά εγχειρήματα (βλ. παραπάνω), οι διάφορες ομάδες συμμετεχόντων μπορεί να αντιμετωπίζουν θετικά ή αρνητικά το θέμα και τον ίδιο τον διοργανωτή. Το πολιτικό κλίμα είναι πιθανό να επηρεάσει σημαντικά αυτή την αντιμετώπιση και να επιδράσει στην επιλογή του κατάλληλου εργαλείου (Creighton κ.ά. 1998). Ειδικά στην περίπτωση αρνητικής αντιμετώπισης, απαιτείται η εφαρμογή συγκεκριμένων εργαλείων συμμετοχής από τον διοργανωτή. Για παράδειγμα, οι συμμετέχοντες μπορεί να αντιδράσουν στον καταμερισμό τους σε επιμέρους ομάδες κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, υποψιασμένοι για την υπόκρυψη σκοπιμότητας από την πλευρά του διοργανωτή πίσω από αυτήν την ενέργεια, απαιτώντας τη διάδραση του συνόλου των συμμετεχόντων (Creighton 2005, Creighton κ.ά. 1998). Σε μία τέτοια περίπτωση, είναι αναγκαίο να εξασφαλιστεί η ανεμπόδιστη εξωτερίκευση των απόψεων των συμμετεχόντων, ιδιαίτερα στις πρώτες

συναντήσεις, οι οποίες θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο ενός συμμετοχικού εγχειρήματος. Στις συναντήσεις αυτές προτιμάται να συμμετέχουν όσο το δυνατόν περισσότερα άτομα και το αντικείμενό τους να αφορά κάποιο (ή κάποια) από τα πρώτα στάδια της σχεδιαστικής διαδικασίας (Creighton 2005). Αν όμως η αντιμετώπιση είναι θετική, τότε δεν περιορίζεται το εύρος των κατάλληλων εργαλείων και ο διοργανωτής μπορεί να εστιάσει περισσότερο στην επεξεργασία του εξεταζόμενου θέματος. Ωστόσο, υπάρχουν και κάποιες διαφοροποιήσεις μεταξύ της αντιμετώπισης του θέματος και του διοργανωτή από τους συμμετέχοντες, οι οποίες αναλύονται παρακάτω.

Υποσύνολο 'συμμετέχοντες-θέμα'

Η αντιμετώπιση του θέματος από τους συμμετέχοντες (βλ. υποσύνολο 4 της Εικόνας 3.4) εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη σχέση που έχουν με το εξεταζόμενο θέμα, καθώς αυτό μπορεί να επιδρά στα συμφέροντά τους ή να σχετίζεται με το σύστημα αξιών τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ζητήματα τεχνολογικής φύσης, αφού για αυτά η αντιμετώπιση είναι πιθανό να ποικίλει. Συνήθως, δοκιμασμένες τεχνολογίες αντιμετωπίζονται θετικά, ενώ οι καινοτόμες χαρακτηρίζονται από αρνητική ή ουδέτερη αντιμετώπιση, η οποία είναι πολλές φορές προϊόν περιορισμένης πληροφόρησης (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000).

Γενικά, αν άτομα θεωρούν ότι η διαχείριση του θέματος θίγει τα συμφέροντα ή τις αξίες τους και εφόσον είναι ικανοποιημένοι από την υπάρχουσα κατάσταση πραγμάτων, τότε τείνουν να έχουν αρνητική αντιμετώπιση και να αντιδρούν στην οποιαδήποτε προσπάθεια διαχείρισής του. Βέβαια, είναι πιθανό η αρνητική αυτή στάση να απορρέει από ελλιπή ενημέρωση ή παραπληροφόρηση, οπότε η χρήση εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών, που εστιάζουν στην ολοκληρωμένη ενημέρωση, μπορεί να συμβάλει θετικά στην ανατροπή του δυσμενούς αυτού κλίματος. Αντιθέτως, αν δεν είναι ικανοποιημένοι από την υφιστάμενη κατάσταση σχετικά με το θέμα, τότε έχουν θετική αντιμετώπιση ως προς τη διαχείρισή του και τα εργαλεία συμμετοχής που συντελούν σε αυτή. Όπως είναι αντιληπτό, η αντιμετώπιση του θέματος δεν είναι ίδια για όλους τους τύπους συμμετεχόντων (π.χ. ομάδες ειδικών).

Στα θέματα ΧΑΣ, η αντιμετώπιση από τις ομάδες συμφερόντων του σχεδιαστικού προβλήματος είναι πολλές φορές αρνητική και ιδιαίτερα, όταν αφορά σε θέματα χωροθέτησης δραστηριοτήτων ή εγκαταστάσεων στις περιοχές αναφοράς του σχεδιασμού, όπου οι ομάδες αυτές δραστηριοποιούνται (π.χ. χωροθέτηση μονάδας επεξεργασίας απορριμμάτων).

Υποσύνολο 'συμμετέχοντες-διοργανωτής'

Η αντιμετώπιση του διοργανωτή από τους συμμετέχοντες (βλ. υποσύνολο 5 της Εικόνας 3.4) ξεπερνά τα όρια του εξεταζόμενου θέματος, συνδέεται με τη συνολική εικόνα που έχουν για αυτόν και σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την αξιοπιστία του διοργανωτή. Ουσιαστικά, πρόκειται για μία διαρκώς εξελισσόμενη σχέση, η οποία καθορίζεται σε βάθος χρόνου μέσω της αλληλεπίδρασης διοργανωτή και συμμετεχόντων (Sanders κ.ά. 2010). Η αξιοπιστία του διοργανωτή είναι κρίσιμη σε ένα συμμετοχικό εγχείρημα, καθώς η εμπιστοσύνη μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών αποτελεί σημαντικό παράγοντα για ένα ουσιαστικό αποτέλεσμα. Στην περίπτωση χαμηλής αξιοπιστίας ως προς την αντικειμενικότητα της ενημέρωσης και της δραστηριότητας του διοργανωτή, είναι αναγκαίο η κατάσταση αυτή να αποκατασταθεί μέσω διαφανών διαδικασιών. Η διαφάνεια μπορεί να επιτευχθεί με την εμπλοκή στον σχεδιασμό του συμμετοχικού εγχειρήματος ατόμων ή ομάδων, που οι συμμετέχοντες εμπιστεύονται ή έχουν τις λιγότερες δυνατές αμφιβολίες για αυτούς (π.χ. διακεκριμένοι ειδικοί). Ακόμη, σε αυτόν τον σχεδιασμό μπορούν να εμπλακούν και άτομα ή ομάδες από τους ίδιους τους συμμετέχοντες και συγκεκριμένα από το μέρος αυτών που εκφράζουν αμφιβολίες για τον διοργανωτή (Creighton 2005). Επίσης, στην περίπτωση εφαρμογής καινοτόμων εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών που δεν έχουν χρησιμοποιηθεί ξανά, είναι πιθανό να παρεξηγηθούν από τους συμμετέχοντες τα κίνητρα του διοργανωτή και να αντιμετωπίσουν την επιλογή αυτή με καχυποψία (αρνητικά) (USACE 2002).

Επομένως, σε τέτοιες περιπτώσεις αρνητικής αντιμετώπισης, κατάλληλα είναι εργαλεία, τα οποία συμβάλλουν στη δημιουργία του απαιτούμενου κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης μεταξύ συμμετεχόντων και διοργανωτή για τη διενέργεια συμμετοχικών διαδικασιών ή υποβαθμίζουν αρκετά την εμπλοκή και τον ρόλο του διοργανωτή στο πλαίσιο των σχετικών διαδικασιών. Αντίθετα, αν η αξιοπιστία του διοργανωτή είναι σε υψηλά επίπεδα, τότε δεν τίθεται κάποιος περιορισμός στην επιλογή εργαλείων, ως προς τον παράγοντα αντιμετώπισης του διοργανωτή από τους συμμετέχοντες.

Για τους διοργανωτές που σχετίζονται με τον ΧΑΣ, διακρίνεται μια θετικότερη αντιμετώπιση των συμμετεχόντων για ερευνητικούς φορείς και πανεπιστημιακά ιδρύματα, σε σχέση με τους φορείς της δημόσιας διοίκησης (κεντρικής και τοπικής). Η διάκριση αυτή προκύπτει από την αναγνωρισμένη σχεδιαστική επάρκεια των πρώτων που επηρεάζει θετικά τη στάση των συμμετεχόντων, σε αντίθεση με τους δεύτερους, για τους οποίους συχνά η επάρκεια αυτή τίθεται σε αμφισβήτηση και υπάρχει η υποψία χειραγώγησης των συμμετοχικών διαδικασιών και των αποτελεσμάτων τους (Hovland κ.ά. 1953).

Αντιπαράθεση

Η ύπαρξη ή όχι αντιπαράθεσης μεταξύ των συμμετεχόντων οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αντιμετώπιση που επιδεικνύουν για το θέμα και τον διοργανωτή. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά αντιμετώπισης μεταξύ των συμμετεχόντων, τόσο πιο πιθανό είναι να προκύψει και η σχετική αντιπαράθεση. Στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, αντιπαράθεση μπορεί, επίσης, να προκύψει και μεταξύ παραδοσιακά εμπλεκόμενων ομάδων ενδιαφέροντος, οι οποίες συντίθενται από άτομα και ομάδες που λάμβαναν μέρος στη λήψη αποφάσεων διαχρονικά και νέων παραγόντων, οι οποίοι εμπλέκονται μέσω της συμμετοχικής προσέγγισης. Το στοιχείο αυτό είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό στο πλαίσιο συμμετοχικών διαδικασιών, οι οποίες από τη φύση τους αποσκοπούν στην ανακατανομή της δύναμης των ομάδων, με την ενίσχυση αυτών που παραδοσιακά δεν είχαν βήμα στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων (βλ. Κεφάλαιο 2). Η σχέση των δύο αυτών ομάδων ενδιαφέροντος μπορεί να είναι ανταγωνιστική ή συμβιωτική, επηρεάζοντας αντίστοιχα και την πρόθεσή τους για συνεργασία σε μία συμμετοχική διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με ένα συγκεκριμένο θέμα. Επίσης, η σχέση τους μπορεί να είναι από δομημένη (θεσμοθετημένη ή γενικότερα καθορισμένη) έως και ευέλικτη, ανάλογα με το κοινωνικό γίγνεσθαι αλλά και το θέμα (Bunders και Van Eijndhoven 1987). Μάλιστα, η ωριμότητα, που διακρίνει το θέμα, επηρεάζει σημαντικά τον βαθμό καθορισμού των σχετικών σχέσεων, αφού για καινοτόμα θέματα συνήθως δεν έχουν καθοριστεί οι σχέσεις αυτές και ο διαχωρισμός μεταξύ των παραγόντων δεν είναι απόλυτος. Ειδικότερα, όσο πιο αυστηρά καθορισμένη είναι η μεταξύ τους σχέση και διάδραση τόσο πιο δύσκολο είναι να προκύψει αλλαγή στάσης, καθώς αυτό προϋποθέτει αλλαγή της ισχύουσας κατάστασης, μία δύσκολη εξέλιξη που συνήθως δεν βρίσκει σύμφωνους και τους κύριους παράγοντες (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000).

Σημαντικό ρόλο στην ύπαρξη ή μη αντιπαράθεσης κατέχει και το γενικότερο πολιτικό κλίμα. Σε κάθε περίπτωση, οι διοργανωτές οφείλουν να αποφεύγουν την ενίσχυση των αντικρουόμενων πλευρών (π.χ. ανάμειξη μελών από τις διάφορες πλευρές σε πιθανές ομάδες εργασίας), ώστε να μην ενταθεί ο ανταγωνισμός και η πόλωση των απόψεων, δυσκολεύοντας περαιτέρω το έργο της διοργάνωσης (Creighton κ.ά. 1998). Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι όσο πιο έντονη είναι η αντιπαράθεση μεταξύ μελών ή ομάδων των συμμετεχόντων τόσο πιο δύσκολο (ανάγκη για περισσότερες διαδικασίες και χρόνο) είναι να επιτευχθεί η μεταξύ τους συναίνεση (Creighton 2005), όταν αυτή αποτελεί ζητούμενο μιας συμμετοχικής διαδικασίας. Γενικά, το επίπεδο της αντιπαράθεσης καθορίζει σημαντικά και τις διαθέσιμες επιλογές των εργαλείων συμμετοχής (Creighton 2005, Creighton κ.ά. 1998, OECD 2003). Λαμβάνοντας το

στοιχείο αυτό υπόψη, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, η αντιπαράθεση μεταξύ των συμμετεχόντων εξετάζεται ως προς τα λοιπά συστατικά της συμμετοχικής διαδικασίας: 'θέμα' και 'διοργανωτής'.

Υποσύνολο 'συμμετέχοντες-θέμα'

Η αντιπαράθεση των συμμετεχόντων για το θέμα (βλ. υποσύνολο 4 της Εικόνας 3.4) ανάγεται στον βαθμό δημιουργίας πολωμένου διαλόγου και στη δυνατότητα επίτευξης συναίνεσης μεταξύ τους (Elliott κ.ά. 2005, Slocum 2003, Στρατηγέα 2012). Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα σε περιπτώσεις κοινωνικά αμφιλεγόμενων θεμάτων, για τα οποία απαιτείται η δημιουργία ενός πεδίου διαλόγου μεταξύ των αντιπαρατιθέμενων πλευρών, για την αποτελεσματική διαχείριση των όποιων συγκρούσεων (Στρατηγέα 2015).

Σε περιπτώσεις τέτοιων αμφιλεγόμενων θεμάτων και ειδικά, όταν οι συμμετέχοντες δεν είναι ώριμοι για τη σύγκλιση απόψεων, η επίτευξη συναίνεσης είναι αρκετά δύσκολη. Η κατάσταση αυτή καθοδηγεί την επιλογή εργαλείων συμμετοχής, τα οποία αποσκοπούν στην αποτύπωση των διαφορετικών απόψεων. Όμως, αν από τον διοργανωτή επιδιώκεται η σύγκλιση απόψεων, τότε συνίσταται περισσότερη ενημέρωση και ανάλυση της υπάρχουσας πληροφορίας καθώς και χρήση κλασικών εργαλείων συμμετοχής (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000). Στην αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή το ίδιο το θέμα δεν προκαλεί μεγάλη αντιπαράθεση, μπορούν να αξιοποιηθούν και εργαλεία, μέσω των οποίων μπορεί να επιτευχθεί κάποιας μορφής 'συμβιβασμός', παρά τις διαφορετικές απόψεις που καταγράφονται.

Στην περίπτωση αξιοποίησης των συμμετοχικών διαδικασιών για τη διαχείριση **σχεδιαστικών ζητημάτων**, οι αντιπαραθέσεις μπορεί να είναι μεγάλες, ιδιαίτερα σε προβλήματα που ανάγονται σε μικρές κλίμακες, όπου ο σχεδιασμός είναι πιο λεπτομερής και δεσμευτικός ως προς την εφαρμογή του. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι και σε μεγαλύτερες χωρικές κλίμακες δεν μπορούν να παρουσιαστούν ανάλογα προβλήματα, καθώς αποφάσεις που λαμβάνονται σε ιεραρχικά ανώτερα επίπεδα και ευρύτερη χωρική κλίμακα (π.χ. χωροθέτηση ενός εθνικής εμβέλειας αεροδρομίου), ανάγονται στο τέλος σε ζητήματα που αγγίζουν άμεσα την τοπική κλίμακα (συγκεκριμένη θέση χωροθέτησης).

Υποσύνολο 'συμμετέχοντες-διοργανωτής'

Η αντιπαράθεση των συμμετεχόντων για τον διοργανωτή (βλ. υποσύνολο 5 της Εικόνας 3.4) συνδέεται άμεσα με την αντιμετώπισή του από τις ομάδες ή τα μέλη των συμμετεχόντων. Στα

διάφορα θέματα, που η διαχείρισή τους γίνεται μέσα από συμμετοχικές διαδικασίες, μπορούν να προκύψουν διαφορές στην αντιμετώπιση του διοργανωτή από τους εμπλεκόμενους, οι οποίες είναι πιθανό να αποτελέσουν σημαντικό εμπόδιο στην ομαλή διεξαγωγή της συμμετοχικής διαδικασίας, αν δεν υπάρξει η κατάλληλη διαχείριση από τον διοργανωτή. Η αντιπαράθεση στο πρόσωπο του διοργανωτή προκύπτει είτε από τους διαφορετικούς τύπους συμμετεχόντων, οι οποίοι τον αξιολογούν με διαφορετικά κριτήρια ο καθένας (π.χ. επιστημονικά - κοινωνικά) είτε από τον ίδιο τύπο συμμετεχόντων που, χρησιμοποιώντας τα ίδια κριτήρια, αξιολογεί με διαφορετικό τρόπο.

Όταν η αντιπαράθεση ανάμεσα στους συμμετέχοντες σχετικά με τον διοργανωτή είναι μεγάλη, ένας τρόπος άμβλυνσης του προβλήματος αυτού είναι να δίνεται έμφαση στο αντικείμενο της συμμετοχής και ο διοργανωτής να έχει όσο το δυνατό πιο περιορισμένη παρουσία και παρέμβαση στην όλη διαδικασία. Επιπλέον, η αντιπαράθεση αυτή μπορεί να εξομαλυνθεί μέσω ολοκληρωμένης πληροφόρησης και εφαρμογής κλασικών εργαλείων συμμετοχής, τα οποία συντελούν στη βελτίωση της διάδρασης των συμμετεχόντων μέσω της διαπροσωπικής επικοινωνίας (Joss και Bellucci 2002, Klüver κ.ά. 2000). Στην αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή δεν υφίσταται αντιπαράθεση μεταξύ των συμμετεχόντων σχετικά με τον διοργανωτή, η ευελιξία στην επιλογή εργαλείων διευρύνεται, καθώς δεν προκύπτει κάποιος αποκλεισμός εργαλείων.

Στο πεδίο του ΧΑΣ, η αντιπαράθεση, που μπορεί να προκύψει, αφορά κυρίως στη δημόσια διοίκηση (κεντρική και τοπική) και πηγάζει σε μεγάλο βαθμό από την πολιτική (ιδεολογική) διαφοροποίηση των συμμετεχόντων.

3.1.3. Παράγοντες διοργανωτή

Ο διοργανωτής είναι το άτομο ή η ομάδα (συνηθέστερη περίπτωση) που λαμβάνει τις σχετικές με τη συμμετοχική διαδικασία **αποφάσεις** (βλ. Κεφάλαιο 2). Συνεπώς, είναι αυτός που θα προσδιορίσει τους **παράγοντες απόφασης**, που ακολουθούν στην επόμενη ενότητα (βλ. Κεφάλαιο 3.2), λαμβάνοντας βέβαια πάντα υπόψη και τις συνθήκες (παράγοντες κατάστασης), στο πλαίσιο των οποίων καλείται να πάρει τις σχετικές αποφάσεις. Για την επίτευξη μιας αποτελεσματικής διοργάνωσης είναι κρίσιμη η διάκριση μεταξύ της διαδικασίας και του περιεχομένου αυτής, όπως και των σχετικών ζητημάτων που εμπεριέχονται στις δύο αυτές οντότητες (Bousset κ.ά. 2005). Μέρος των παραγόντων κατάστασης είναι και τα χαρακτηριστικά του διοργανωτή, τα οποία είναι ικανά να οδηγήσουν

στην επιλογή διαφορετικών εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών σε κάθε περίπτωση, καθώς επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα των αξιοποιούμενων εργαλείων (Afzalan κ.ά. 2017, Creighton 2005). Στην ενότητα αυτή καταγράφονται **παράγοντες** που εντάσσονται στα ακόλουθα συστατικά στοιχεία της συμμετοχικής διαδικασίας ή σε συνδυασμούς αυτών:

- 'Διοργανωτής' (βλ. υποσύνολο 3 της Εικόνας 3.5): προηγούμενη συνεργασία, τεχνολογική κατάρτιση και συμμετοχική εμπειρία.
- 'Θέμα-διοργανωτής' και 'συμμετέχοντες-διοργανωτής' (βλ. υποσύνολα 5 και 6 της Εικόνας 3.5 αντίστοιχα): δέσμευση και πολιτική ευαισθησία του διοργανωτή ως προς το θέμα και τους συμμετέχοντες.

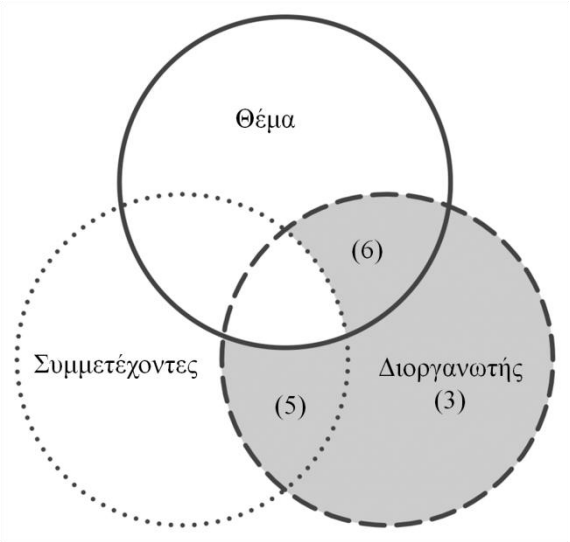

Εικόνα 3.5: Οι παράγοντες κατάστασης του συστατικού στοιχείου 'διοργανωτής' – υποσύνολα 3, 5 και 6 – της συμμετοχικής διαδικασίας.

Προηγούμενη συνεργασία

Σε συμμετοχικά εγχειρήματα, όπου ο διοργανωτής αποτελείται από περισσότερα του ενός άτομα (ομάδα διοργάνωσης), το παρελθόν της συνύπαρξης και συνεργασίας των ατόμων αυτών σε ομάδα συνιστά σημαντικό παράγοντα. Όταν η ομάδα διοργάνωσης συγκροτείται μόνο για τον σκοπό του συμμετοχικού εγχειρήματος και δεν προϋπάρχει, είναι σύνηθες τα μέλη, που απαρτίζουν την ομάδα, να μην έχουν συνεργαστεί ξανά μεταξύ τους (στο σύνολό τους) στο παρελθόν. Είναι επίσης πιθανό κάποια από τα άτομα της ομάδας ή και η πλειοψηφία τους να έχει συνεργαστεί ξανά, αλλά η προσθήκη νέων ατόμων είναι ικανή να αλλάξει τις ισορροπίες στην ομάδα (ρόλους κ.ά.) και την επικοινωνία μεταξύ των μελών της. Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι το ενδεχόμενο συνύπαρξης των ατόμων στον ίδιο φορέα ή

ακόμη και στον ίδιο χώρο εργασίας δεν συνεπάγεται απαραίτητα ότι τα άτομα αυτά έχουν συνεργαστεί στο παρελθόν. Ωστόσο, η σύναψη συνεργασιών με τρίτους μπορεί να επιφέρει την αποτελεσματικότερη εφαρμογή συγκεκριμένων (π.χ. καινοτόμων) εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών ή τη δυνατότητα αξιοποίησης πρόσθετων εργαλείων και διαθέσιμης πληροφορίας (Brown κ.ά. 1998, Estevez και Janowski 2013, Ho 2002, Layne και Lee 2001, Palfrey και Gasser 2012, Townsend 2013).

Στην περίπτωση απουσίας προηγούμενης συνεργασίας, ο διοργανωτής είναι δυσκολότερο να φέρει εις πέρας απαιτητικές συμμετοχικές διαδικασίες με τη χρήση εργαλείων, τα οποία προϋποθέτουν είτε **υψηλό βαθμό επικοινωνίας** μεταξύ των μελών της ομάδας είτε **ευελιξία** στον ρόλο και τα καθήκοντα των μελών της. Στην αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή υπάρχει προηγούμενο συνεργασίας μεταξύ των μελών της ομάδας διοργάνωσης, είναι εφικτή η επιλογή και υλοποίηση πιο σύνθετων συμμετοχικών διαδικασιών. Σε αυτές μπορούν να αξιοποιούνται εργαλεία συμμετοχής, τα οποία απαιτούν ευελιξία ή αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ των μελών της ομάδας.

Η διοργάνωση συμμετοχικών εγχειρημάτων σχετικών με τον ΧΑΣ διενεργείται συχνά από τμήματα ή διευθύνσεις φορέων ή σε μερικές ακόμη περιπτώσεις από σύμπραξη φορέων και μελετητών (π.χ. στο πλαίσιο ερευνητικών προγραμμάτων). Το στοιχείο αυτό υποδηλώνει ένα σχετικό έλλειμμα στο πεδίο της προηγούμενης συνεργασίας των μελών της ομάδας διοργάνωσης, με ότι αυτό συνεπάγεται στο εύρος των επιλογών εργαλείων συμμετοχής για τη διενέργεια συμμετοχικών εγχειρημάτων.

Τεχνολογική κατάρτιση

Το επίπεδο τεχνολογικής κατάρτισης του διοργανωτή είναι καθοριστικό για την επιλογή (ή αποκλεισμό) συγκεκριμένων εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών και κυρίως ΜΠΕ. Ωστόσο, σχεδόν πάντα δεν βρίσκονται όλα τα μέλη της ομάδας του διοργανωτή στο ίδιο επίπεδο τεχνολογικής κατάρτισης (Afzalan κ.ά. 2017), ενώ είναι πιθανό κάποια από αυτά να εξειδικεύονται στο πεδίο της πληροφορικής (π.χ. προγραμματιστές).

Η ύπαρξη ατόμων στην ομάδα διοργάνωσης, τα οποία εξειδικεύονται σε τέτοιου είδους αντικείμενα, είναι δυνατόν να συντελέσει στη χρήση εργαλείων έντασης τεχνολογίας, τα οποία απαιτούν υψηλή τεχνολογική κατάρτιση από κάποια τουλάχιστον άτομα της ομάδας για την προσαρμογή τους (λειτουργίες και περιεχόμενο) στα δεδομένα του κάθε προβλήματος. Σε περίπτωση απουσίας ειδικών σε θέματα πληροφορικής, αλλά κατοχής

ικανοποιητικών γενικών τεχνολογικών γνώσεων από τον διοργανωτή, δύναται να χρησιμοποιηθούν σχετικά με την τεχνολογία εργαλεία, τα οποία όμως πρέπει να είναι αρκετά φιλικά στη χρήση τους από μη εξειδικευμένους διαχειριστές. Αν ο διοργανωτής δεν διαθέτει ούτε τις βασικές τεχνολογικές γνώσεις, τότε τα διαθέσιμα εργαλεία συμμετοχής περιορίζονται σημαντικά.

Για θέματα ΧΑΣ και καινοτόμα τεχνολογικά εργαλεία, είναι πιθανό να μην αρκεί η εξειδίκευση μελών του διοργανωτή γενικά στην πληροφορική, αλλά να απαιτούνται περισσότερο εξειδικευμένες γνώσεις στο αντικείμενο της γεωπληροφορικής και των σχετικών τεχνολογιών (γλώσσες προγραμματισμού κ.ά.) που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο αυτής.

Συμμετοχική εμπειρία

Η εμπειρία του διοργανωτή καθορίζεται από τη συμμετοχή του ή όχι σε προηγούμενα συμμετοχικά εγχειρήματα σε ρόλο διοργανωτή. Η παρελθούσα εμπειρία σε ανάλογες διοργανώσεις, ανεξαρτήτως αν επιτεύχθηκαν οι στόχοι που τέθηκαν κατά τον σχεδιασμό των εγχειρημάτων αυτών, μπορεί να αποτελέσει κρίσιμη παράμετρο. Η γνώση που έχει αποκτηθεί σχετικά με τις δυσκολίες ή τις πιθανές αδυναμίες προηγούμενων εμπειριών, μπορεί να συμβάλει καθοριστικά στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας του διοργανωτή στην οργάνωση και διαχείριση της συμμετοχικής διαδικασίας. Στην περίπτωση ομάδας διοργάνωσης, η σχετική εμπειρία μπορεί να προέρχεται και από κάθε μέλος της ομάδας, εφόσον αυτά είχαν εμπλακεί στο παρελθόν σε άλλες ομάδες διοργάνωσης. Σε μία τέτοια περίπτωση, η συμμετοχική εμπειρία της ομάδας διοργάνωσης μπορεί να είναι μερική, καθώς είναι πιθανόν μόνο κάποια από τα μέλη της ομάδας να έχουν σχετική εμπειρία και η ομάδα να παρουσιάζει, ως προς τον παράγοντα αυτό, ανομοιογένεια, με μερικά από τα μέλη της να είναι πιο έμπειρα στη διαχείριση τέτοιων διαδικασιών σε σχέση με άλλα.

Όσο πιο έντονη και ευρεία είναι η συμμετοχική εμπειρία τόσο περισσότερο διευρύνεται το φάσμα των εργαλείων συμμετοχής που μπορούν να αξιοποιηθούν, καθώς σε αυτά περιλαμβάνονται και εργαλεία, τα οποία είναι ιδιαίτερα απαιτητικά ως προς τη διαχείριση της συμμετοχής (σύνθετη μεθοδολογία, πολύ συγκεκριμένα επιδιωκόμενα αποτελέσματα κ.ά.).

Για τα θέματα του ΧΑΣ, οι εν δυνάμει διοργανωτές συνήθως δεν έχουν εμπειρία ή έχουν μερική εμπειρία, παρά τα χρόνια εφαρμογής συμμετοχικών διαδικασιών στο σχετικό πεδίο. Αντίθετα, διακρίνονται πολύ συγκεκριμένοι (υφιστάμενοι) διοργανωτές με μεγαλύτερη

εμπειρία στη διοργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών για σχεδιαστικά ζητήματα (Stratigea κ.ά. 2018).

Δέσμευση

Σε πολλές περιπτώσεις ο διοργανωτής πιθανόν να δεσμεύεται από συγκεκριμένες διοικητικές αρχές, τους συμμετέχοντες ή γενικότερα την κοινωνία για συγκεκριμένα ζητήματα, πριν ή κατά τη διάρκεια συμμετοχικών εγχειρημάτων. Η στάση του διοργανωτή ως προς τις δεσμεύσεις είναι σημαντική τόσο για την αξιοπιστία του, όσο και για την αντιμετώπιση των συμμετοχικών διαδικασιών από τους συμμετέχοντες. Σε κάθε περίπτωση πρέπει να επιδεικνύεται ειλικρίνεια, καθώς διαφορετικά κατευθυνόμενες συμπεριφορές από δεσμεύσεις γίνονται αντιληπτές σε βάθος χρόνου, με αρνητικές συνέπειες για τα σχετικά συμμετοχικά εγχειρήματα (Creighton 2005). Ως παράγοντας, η δέσμευση εξετάζεται σε δύο διακριτά επίπεδα και συγκεκριμένα στο επίπεδο ‘διοργανωτής-θέμα’ και στο επίπεδο ‘διοργανωτής-συμμετέχοντες’.

Υποσύνολο ‘διοργανωτής-θέμα’

Η δέσμευση του διοργανωτή σε συγκεκριμένο πλαίσιο (λύσεις, πολιτικές κ.ά.) σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα (βλ. υποσύνολο 6 της Εικόνας 3.5), πριν την έναρξη ενός συμμετοχικού εγχειρήματος μπορεί να προκύπτει από το νομοθετικό πλαίσιο, τα Κέντρα Λήψης Αποφάσεων (ΚΛΑ) ή ακόμη και από το ίδιο το εξεταζόμενο ζήτημα (Creighton 2005). Η δέσμευση αυτή μπορεί να είναι μη δημοφιλής στους συμμετέχοντες ή γενικότερα το κοινό (Στρατηγέα 2015), όμως αν ο διοργανωτής δεν την τηρήσει, τότε κάποια από τα αποτελέσματα μιας συμμετοχικής διαδικασίας ή ίσως και το σύνολο αυτών δεν θα μπορούν να αξιοποιηθούν. Το γεγονός αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αρνητική στάση των συμμετεχόντων όχι μόνο προς τον διοργανωτή και το θέμα αλλά και προς τις συμμετοχικές διαδικασίες γενικότερα. Συνεπώς, στην περίπτωση δέσμευσης, οι συμμετέχοντες έχουν περιορισμένο πεδίο δράσης και ο διοργανωτής βρίσκεται σε δύσκολη θέση, καθώς είναι αναγκασμένος να περιορίσει τις απόψεις τους εντός των ορίων του προκαθορισμένου πλαισίου (Creighton 2005).

Επομένως, οι δεσμεύσεις ως προς το θέμα επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό την ίδια τη συμμετοχή και μία σειρά από αποφάσεις που καλείται να λάβει ο διοργανωτής. Από πιθανές δεσμεύσεις περιορίζεται και η επιλογή από τα αντίστοιχα εργαλεία συμμετοχής, καθώς σε

τέτοιες περιπτώσεις δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν εργαλεία, τα οποία συνδέονται με υψηλό βαθμό εμπλοκής των συμμετεχόντων. Ταυτόχρονα, πρέπει να δοθεί έμφαση στην πληροφόρηση των συμμετεχόντων, μέσα από τα αντίστοιχα εργαλεία συμμετοχής, για το πλαίσιο λήψης αποφάσεων, αφού σε πολλές περιπτώσεις οι συμμετέχοντες δεν έχουν γνώση των περιορισμών (μερικών ή όλων) που απορρέουν από αυτό (Στρατηγέα 2015).

Για τα σχεδιαστικά ζητήματα, οι δεσμεύσεις που ενυπάρχουν είναι συνήθως αρκετές και σχετίζονται κυρίως με το νομοθετικό πλαίσιο (προδιαγραφές, υπερκείμενα πλαίσια σχεδιασμού κ.ά.). Όμως, δεσμεύσεις προκύπτουν και από τα ίδια τα θέματα και συνδέονται με τη φύση τους (π.χ. βιωσιμότητα) αλλά και το στάδιο διαδικασίας λήψης αποφάσεων (π.χ. αξιολόγηση συγκεκριμένων εναλλακτικών λύσεων διαχείρισης ενός χωρικού προβλήματος).

Υποσύνολο 'διοργανωτής-συμμετέχοντες'

Ο διοργανωτής αρκετές φορές δεσμεύεται απέναντι στους συμμετέχοντες (βλ. υποσύνολο 5 της Εικόνας 3.5) για (συγκεκριμένη) αξιοποίηση των αποτελεσμάτων που θα προκύψουν από μία συμμετοχική διαδικασία. Μία τέτοια δέσμευση πρέπει να τηρηθεί με κάθε κόστος από τον διοργανωτή, γιατί διαφορετικά οι συμμετέχοντες θα αποκτήσουν μία πολύ αρνητική αντιμετώπιση, η οποία δεν θα περιοριστεί μόνο στον διοργανωτή, αλλά θα επηρεάσει και τη στάση τους ως προς το θέμα και τη συμμετοχή εν γένει. Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα σε περιπτώσεις, όπου η πρόθεση συμμετοχής είναι χαμηλή και η συμμετοχική διαδικασία κινδυνεύει να αποτύχει λόγω περιορισμένης προσέλευσης. Μέσω των δεσμεύσεων, μεγεθύνεται η σημασία της εμπλοκής των επιλεγμένων ή πιθανών συμμετεχόντων σε μία σχετική διαδικασία και τα άτομα αυτά επιδεικνύουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον συμμετοχής.

Συνεπώς, σε περιπτώσεις ύπαρξης τέτοιων δεσμεύσεων, ο βαθμός εμπλοκής των συμμετεχόντων δεν περιορίζεται στην ενημέρωση. Συγκεκριμένα, ο διοργανωτής οφείλει να χρησιμοποιήσει εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών, τα οποία θα επιτρέπουν τουλάχιστον την καταγραφή και τον έλεγχο των απόψεων των συμμετεχόντων ως προς το θέμα. Διαφορετικά, αν δεν δεσμευτεί ο διοργανωτής στους συμμετέχοντες για κάποιο συγκεκριμένο βαθμό εμπλοκής τους στη λήψη των σχετικών αποφάσεων, τα διαθέσιμα εργαλεία συμμετοχής δεν περιορίζονται περαιτέρω.

Ως προς τα σχεδιαστικά ζητήματα, οι ενδεχόμενες δεσμεύσεις του διοργανωτή στους συμμετέχοντες είναι σχετικά περιορισμένες και σαφώς οριοθετημένες από τις δεσμεύσεις που υπάρχουν για το θέμα (π.χ. εξέταση των απόψεων των συμμετεχόντων για εναλλακτικές χωροθετήσεις οικονομικών δραστηριοτήτων).

Πολιτική ευαισθησία

Η πολιτική ευαισθησία του διοργανωτή και ειδικότερα σε περιπτώσεις, όπου αυτός ταυτίζεται με την αιρετή δημόσια διοίκηση, μπορεί να επηρεάσει αρκετά την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών. Συγκεκριμένα, ένα θέμα είναι πιθανό να απασχολεί ιδιαίτερα κάποια ΚΛΑ από πολιτική σκοπιά, καθώς μπορεί να σχετίζεται με σημαντικό τμήμα του εκλογικού σώματος ή γενικότερα η διαχείρισή του να αποτελεί σημαντικό στοιχείο πολιτικού ενδιαφέροντος για τον διοργανωτή. Τα ΚΛΑ αυτά ή τουλάχιστον κάποια από τα μέλη τους τείνουν να εμπλακούν στη διοργάνωση και συγκεκριμένα στον σχεδιασμό του συμμετοχικού εγχειρήματος (Creighton 2005) και επομένως να επηρεάσουν τα εξ αυτού αποτελέσματα υπό το φως πολιτικών συμφερόντων. Η ευαισθησία αυτή του διοργανωτή εμφανίζει κάποιες διαφοροποιήσεις ως προς τα συστατικά στοιχεία του 'θέματος' και των 'συμμετεχόντων', οι οποίες παρουσιάζονται ακόλουθα.

Υποσύνολο 'διοργανωτής-θέμα'

Ο διοργανωτής είναι πιθανό να παρουσιάζει πολιτική ευαισθησία για το θέμα (βλ. υποσύνολο 6 της Εικόνας 3.5), όταν αυτό εντάσσεται στο πολιτικό πεδίο δράσης του. Σε αυτήν την περίπτωση, φροντίζει ώστε η σχετική διαχείριση και τα αποτελέσματα της συμμετοχής να μην παρεκκλίνουν από το πλαίσιο των αρχών και των πολιτικών κατευθύνσεών του. Επομένως, προτίθεται να διατηρεί τον έλεγχο ακόμη και όταν πρόκειται για ένα συμμετοχικό εγχείρημα, αφού επιθυμεί να έχει τον τελευταίο λόγο στη λήψη των όποιων αποφάσεων.

Το χαρακτηριστικό αυτό επηρεάζει και τα εργαλεία συμμετοχής που αξιοποιεί, καθώς προτιμά να επιλέγει εργαλεία, τα οποία δεν επιτρέπουν πολύ υψηλό βαθμό εμπλοκής ή παρέμβασης στο αποτέλεσμα των συμμετεχόντων. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες συνήθως είναι επιλεγμένοι και προέρχονται από το περιβάλλον του, ώστε να είναι δυνατό να τους ασκήσει επιρροή, αν το επιλέξει. Στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή όταν δεν τίθενται ζητήματα πολιτικής ευαισθησίας για το εξεταζόμενο θέμα, δεν λαμβάνονται υπόψη οι παραπάνω περιορισμοί και το φάσμα των διαθέσιμων εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών διευρύνεται.

Για τα σχεδιαστικά ζητήματα, μεγαλύτερη πολιτική ευαισθησία για το θέμα επιδεικνύουν διοργανωτές, οι οποίοι σχετίζονται με το θέμα (π.χ. αποτελεί αντικείμενο ευθύνης ή/και δραστηριοποίησής τους) και είναι αιρετοί. Σε αυτούς περιλαμβάνονται φορείς και πολιτικά πρόσωπα της κεντρικής και τοπικής δημόσιας διοίκησης.

Υποσύνολο 'διοργανωτής-συμμετέχοντες'

Η πολιτική ευαισθησία του διοργανωτή είναι πιθανό να αφορά μόνο στους συμμετέχοντες (όχι απαραίτητα το θέμα) (βλ. υποσύνολο 5 της Εικόνας 3.5). Η κατάσταση αυτή πηγάζει από την πολιτική δύναμη που μπορεί να αντλήσει ο διοργανωτής από τους συμμετέχοντες, οι οποίοι μπορεί να αποτελούν μέρος της εκλογικής του βάσης ή/και να μοιράζονται μαζί του κοινές ιδέες και συμφέροντα.

Συνεπώς, όταν εντοπίζεται η σχέση αυτή, ο διοργανωτής είναι πιθανό να επιδιώκει μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία τη διατήρηση ή ακόμα και την ενδυνάμωση της σχέσης αυτής και σε καμία περίπτωση τη δυσαρέσκεια ή την απογοήτευση των συμμετεχόντων. Για τον λόγο αυτό, επιλέγει εργαλεία συμμετοχής, τα οποία συμβάλλουν στον σκοπό αυτό και εξασφαλίζουν ένα τουλάχιστον ικανοποιητικό επίπεδο εμπλοκής των συμμετεχόντων. Σε διαφορετική περίπτωση, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και εργαλεία, στα οποία ο ρόλος των συμμετεχόντων είναι πιο παθητικός.

Όπως και για το σύνολο των ζητημάτων έτσι και για τα θέματα του ΧΑΣ, η πολιτική ευαισθησία του διοργανωτή για τους συμμετέχοντες είναι εντονότερη, όταν αυτός είναι αιρετός και δραστηριοποιείται σε τοπικό επίπεδο (π.χ. δημοτικό συμβούλιο).

3.2. Παράγοντες Απόφασης

Σε αντίθεση με τις τιμές των παραγόντων κατάστασης, οι τιμές των παραγόντων απόφασης προσδιορίζονται κυρίως από τις αποφάσεις του διοργανωτή του συμμετοχικού εγχειρήματος. Συνεπώς, οι παράγοντες αυτοί αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό και τις επιλογές και συχνά επιθυμίες ενός συγκεκριμένου ατόμου ή ομάδας και είναι πολύ πιθανό να μεταβληθούν στην περίπτωση αλλαγής του ατόμου ή της ομάδας, καθώς το υποκειμενικό (προσωπικό) στοιχείο που υπεισέρχεται είναι αρκετά έντονο. Βέβαια σε κάποιες περιπτώσεις υφίστανται περιορισμοί στην υποκειμενική απόδοση τιμών των παραγόντων απόφασης, καθώς μπορεί αυτές να είναι οριοθετημένες από υψηλότερα ιεραρχικά επίπεδα λήψης αποφάσεων. Στην περίπτωση αυτή ο διοργανωτής καλείται να επιλέξει συγκεκριμένες τιμές ή τιμές από ένα καθορισμένο εύρος τιμών των παραγόντων. Σε κάθε περίπτωση όμως, αξίζει να σημειωθεί ότι οι διοργανωτές συνήθως λαμβάνουν υπόψη και τις αντικειμενικές συνθήκες, προτού αποφασίσουν για έναν σχετικό παράγοντα. Ο λόγος για αυτό έγκειται είτε στην επιθυμία λήψης όσο το δυνατόν ορθότερων και αντιπροσωπευτικότερων αποφάσεων είτε στην αποτελεσματικότερη αιτιολόγηση ή υπεράσπιση των αποφάσεων αυτών. Επομένως, οι

διοργανωτές αποφασίζουν μεταξύ των εναλλακτικών επιλογών που έχουν απομείνει, λαμβάνοντας υπόψη τους περιορισμούς που προκύπτουν από τους παράγοντες κατάστασης.

Οι παράγοντες απόφασης (βλ. Πίνακα 3.3) συνδέονται άμεσα με τις επιλογές για τη διαχείριση των συμμετοχικών διαδικασιών συνολικά και μπορούν να χαρακτηρίσουν τις διαδικασίες αυτές. Κατά τη διενέργεια των συμμετοχικών διαδικασιών, η αλληλεπίδραση (αλληλεξάρτηση) των συστατικών τους στοιχείων ('θέμα', 'συμμετέχοντες' και 'διοργανωτής') είναι ιδιαίτερα έντονη και είναι αδύνατο τα στοιχεία αυτά να εξεταστούν μεμονωμένα. Συνεπώς, όλοι οι παράγοντες απόφασης, που παρουσιάζονται στη συνέχεια, εντοπίζονται στην τομή και των τριών συστατικών στοιχείων (βλ. υποσύνολο 7 της Εικόνας 3.6). Για παράδειγμα παράγοντες όπως τα στάδια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και οι (επιστημονικές) διαστάσεις του θέματος· ο τύπος, το πλήθος, η χωρική κατανομή και ο βαθμός εμπλοκής των συμμετεχόντων· ο ρόλος και οι διαθέσιμοι πόροι του διοργανωτή, κ.λπ., μπορεί να παραπέμπουν σε παράγοντες ενός μόνο συστατικού στοιχείου, στην πραγματικότητα όμως, στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής διαδικασίας, συνιστούν παράγοντες που συνδέονται και με τα τρία συστατικά στοιχεία (βλ. Εικόνα 3.6) και ως εκ τούτου θεωρείται ότι βρίσκονται στην τομή των αντίστοιχων κύκλων. Επίσης, στους παράγοντες απόφασης μπορούν να εντάσσονται παράγοντες, οι οποίοι φαινομενικά δεν ανήκουν σε κανένα από τα συστατικά στοιχεία ή ανήκουν σε περισσότερα του ενός συστατικά στοιχεία.

Πίνακας 3.3: Ενδεικτική ορολογία που χρησιμοποιείται στη βιβλιογραφία για τους παράγοντες απόφασης.

Παράγοντες		**Χρησιμοποιούμενη ορολογία (βιβλιογραφική αναφορά)**
Γενικοί	Σκοπός συμμετοχής:	Purposes (Glass 1979), Objectives (Glass 1979, USACE 2002, Slocum 2003, Elliott κ.ά. 2005), Planning goals/activities (Capan κ.ά. 1996), Function (Creighton κ.ά. 1998), Goals (Van Asselt κ.ά. 2001, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Raadgever και Mostert 2005), The purpose of the meeting (USACE 2002, Delli Priscoli 2003), The purpose of public involvement (OECD 2003), Objectives of the process / The objective pursued (Bousset κ.ά. 2005), Αντικειμενικοί στόχοι (Ανδρεάτου 2007), Στόχοι (Στρατηγέα 2012), Στόχος συμμετοχής / Σκοπός (Στρατηγέα 2015)
	α) Φιλοδοξία ή κίνητρο	Aspiration/motivation (Van Asselt κ.ά. 2001, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Slocum 2003, Bousset κ.ά. 2005, Elliott κ.ά. 2005), Προοπτικές/Κίνητρα (Ανδρεάτου 2007), Στόχος (Στρατηγέα 2009, 2012, 2015)
	β) Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Type of activity involved and resulting product (Capan κ.ά. 1996), Targeted output (Van Asselt κ.ά. 2001, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Slocum 2003, Bousset κ.ά. 2005, Elliott κ.ά. 2005), Αποτέλεσμα (Στρατηγέα 2009), Εστιασμένο αποτέλεσμα (Ανδρεάτου 2007), Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα (Στρατηγέα 2012, 2015)

Παράγοντες		**Χρησιμοποιούμενη ορολογία (βιβλιογραφική αναφορά)**
	Διαθέσιμοι πόροι	Cost (Al-Kodmany 2002), Budget (Slocum 2003, Elliott κ.ά. 2005), Financial resources / Resources (Bousset κ.ά. 2005), Existing institutions / Resources (Creighton 2005), Προϋπολογισμός (Ανδρεάτου 2007), Διαθέσιμοι πόροι (Στρατηγέα 2009), Venue (Sanders κ.ά. 2010), Διαθέσιμοι πόροι για την υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας (Στρατηγέα 2012, 2015)
	Διαθέσιμος χρόνος	Timeframe (Slocum 2003, Elliott κ.ά. 2005), Time resources (Bousset κ.ά. 2005), Duration of the decision-making process (Creighton 2005), Χρόνος (Ανδρεάτου 2007), Διαθέσιμος χρόνος (Στρατηγέα 2009, 2012, 2015)
	Επιλογή αντικειμένου συμμετοχής:	Δεν έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως διακριτός παράγοντας
	α) Στάδια διαδικασίας λήψης αποφάσεων	Evaluating potential designs (Al-Kodmany 2002), The phase of the decision making process (OECD 2003), Timing (Raadgever και Mostert 2005), Generic phases (De Ridder κ.ά. 2007), Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού (Στρατηγέα 2009, 2012), Στάδιο υλοποίησης συμμετοχής (Στρατηγέα 2015)
	β) (Επιστημονικές) διαστάσεις θέματος	Issues included (Raadgever και Mostert 2005), Αντικείμενο της συμμετοχής (Στρατηγέα 2015)
	Επιλογή συμμετεχόντων:	Participants (Slocum 2003, Elliott κ.ά. 2005)
	α) Τύπος	Public / Expert-Stakeholder (Klüver κ.ά. 2000, Joss και Bellucci 2002), Types of participants and their role according to the issue addressed / Stakeholders / Experts, decision-makers and scientists (Bousset κ.ά. 2005), Type and diversity of stakeholders (Raadgever και Mostert 2005), Τύπος συμμετεχόντων (Στρατηγέα 2015)
	β) Πλήθος	Publics target / Anticipated audience (Creighton κ.ά. 1998), The size of the audience (USACE 2002, Delli Priscoli 2003), The number of stakeholders to be involved (OECD 2003), Public size (Maurel 2003)
	γ) Χωρική κατανομή	Geographical compactness or dispersion (Creighton 2005)
Ειδικοί	Επικοινωνία:	Δεν έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως διακριτός παράγοντας
	α) Κατεύθυνση	Interactivity (Al-Kodmany 2002), Level of interaction needed (USACE 2002, Delli Priscoli 2003), Communication direction (Maurel 2003), Direction of communication (Raadgever και Mostert 2005), Αλληλεπίδραση (Στρατηγέα 2012), Κατεύθυνση επικοινωνίας (Στρατηγέα 2015)
	β) Τρόπος	Communication medium (Raadgever και Mostert 2005), Form / Group size and composition / Face-to-face or on-line (Sanders κ.ά. 2010), Μέσο επικοινωνίας (Στρατηγέα 2015)
	Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Degree of structure (Glass 1979), Level of Participation (USACE 2002), Level of influence or power (Delli Priscoli 2003), Degree of involvement of participants (Bousset κ.ά. 2005), Participation level (Raadgever και Mostert 2005), Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων (Ανδρεάτου 2007, Στρατηγέα 2012, 2015)
	Ρόλος διοργανωτή	Δεν έχει καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως διακριτός παράγοντας
	Βαθμός οργάνωσης	Degree of structure (Glass 1979)

Παράγοντες		Χρησιμοποιούμενη ορολογία (βιβλιογραφική αναφορά)
	Λόγος αξιοποίησης υποστηρικτικών εργαλείων	Annotating the planning process (Al-Kodmany 2002), Usage purpose / Phases in the public participation process (Maurel 2003), Purpose (Sanders κ.ά. 2010)

Οι παράγοντες απόφασης μπορούν να κατηγοριοποιηθούν περαιτέρω με γνώμονα το **είδος της απόφασης** στο πλαίσιο του σχεδιασμού ενός συμμετοχικού εγχειρήματος από τον διοργανωτή. Η κατηγοριοποίηση αυτή εντάσσει τους παράγοντες απόφασης σε δύο μεγάλες ομάδες και πιο συγκεκριμένα στους **γενικούς** και **ειδικούς** παράγοντες, οι οποίοι αναλύονται στις επιμέρους ενότητες που ακολουθούν.

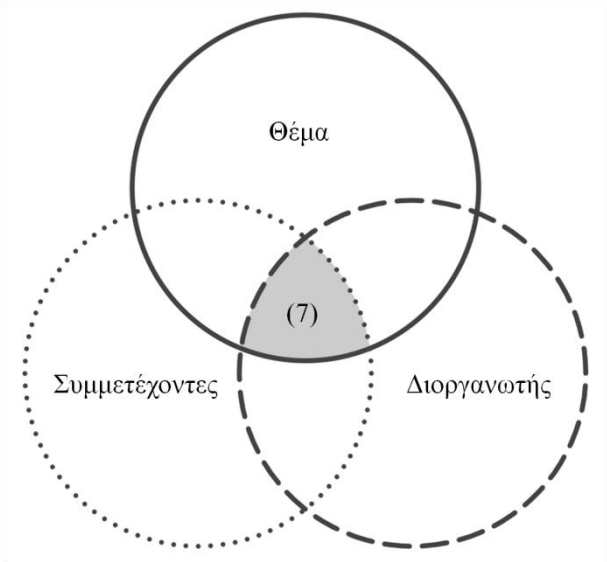

Εικόνα 3.6: Οι παράγοντες απόφασης – υποσύνολο 7 – της συμμετοχικής διαδικασίας.

3.2.1. Γενικοί παράγοντες

Στους γενικούς παράγοντες απόφασης περιλαμβάνονται όλοι εκείνοι, οι οποίοι σχετίζονται με βασικές αποφάσεις που λαμβάνονται από τους διοργανωτές για τον σχεδιασμό των συμμετοχικών εγχειρημάτων (βλ. Κεφάλαιο 2). Οι παράγοντες αυτοί δεν σχετίζονται άμεσα με τα εργαλεία συμμετοχής, καθώς οι σχετικές αποφάσεις δεν αφορούν τους τρόπους (μεθοδολογίες) υλοποίησης των επιμέρους σχετικών διαδικασιών που περιλαμβάνονται σε ένα τέτοιο εγχείρημα. Ωστόσο, οι αποφάσεις αυτές επηρεάζουν έμμεσα την επιλογή των σχετικών εργαλείων συμμετοχής, αφού αντικατοπτρίζονται όχι μόνο στα χαρακτηριστικά των συμμετοχικών εγχειρημάτων αλλά και στα χαρακτηριστικά των εργαλείων συμμετοχής που θα αξιοποιηθούν σε αυτά. Για παράδειγμα, η επιλογή του διοργανωτή για εμπλοκή μόνο

ειδικών σε μία συμμετοχική διαδικασία περιορίζει τα κατάλληλα εργαλεία συμμετοχής σε αυτά που εξυπηρετούν αυτόν τον τύπο συμμετεχόντων. Το γεγονός ότι οι παράγοντες αυτοί δεν σχετίζονται άμεσα με την επιλογή συμμετοχικής μεθόδου δεν μειώνει τη σημαντικότητά τους στη συμμετοχική διαδικασία. Αντίθετα, οποιαδήποτε από αυτές τις αποφάσεις είναι τουλάχιστον της ίδιας βαρύτητας με την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής στο πλαίσιο του συμμετοχικού εγχειρήματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι κάποιες από τις αποφάσεις αυτές είναι αρκετά σύνθετες και απαιτούν ειδική προεργασία από τον διοργανωτή (π.χ. επιλογή συμμετεχόντων).

Στους παράγοντες αυτούς, που περιγράφονται στη συνέχεια, περιλαμβάνονται: ο σκοπός (φιλοδοξία ή κίνητρο και επιδιωκόμενο αποτέλεσμα), οι διαθέσιμοι πόροι, ο διαθέσιμος χρόνος, η επιλογή θέματος συμμετοχής [στάδια διαδικασίας λήψης αποφάσεων και (επιστημονικές) διαστάσεις θέματος] και η επιλογή συμμετεχόντων (τύπος, πλήθος και χωρική κατανομή).

Σκοπός συμμετοχής

Ο σκοπός σχετίζεται με τις γενικότερες επιδιώξεις του διοργανωτή για τη συμμετοχική διαδικασία και το αποτέλεσμα αυτής καθώς και τη συμβολή της εν λόγω διαδικασίας στη σχεδιαστική προσπάθεια. Επομένως, ο σκοπός ενός διοργανωτή συνδέεται στενά με τις συμμετοχικές μεθόδους αυτές καθαυτές (κύρια εργαλεία συμμετοχής) και την αξιοποίησή τους για την εμπλοκή των συμμετεχόντων στη σχεδιαστική διαδικασία. Της εμπλοκής αυτής όμως στη διαδικασία σχεδιασμού μπορεί να προηγείται η διερεύνηση ζητημάτων που σχετίζονται με την εξυπηρέτηση του σκοπού. Αυτό μπορεί να εισάγει επιμέρους σκοπούς που πρέπει να επιτευχθούν με τη βοήθεια άλλων τύπων υποστηρικτικών εργαλείων, που συνδέονται με τα διαφορετικά αυτά είδη σκοπών (βλ. λόγος αξιοποίησης υποστηρικτικών εργαλείων στο Κεφάλαιο 3.2.2). Αυτό συμβαίνει γιατί η αξιοποίηση μιας συμμετοχικής μεθόδου (κύριο εργαλείο) ταυτίζεται με τη συμμετοχική διαδικασία στο σύνολό της (τουλάχιστον όσον αφορά τα βασικά στάδια υλοποίησης), ενώ η αξιοποίηση ενός υποστηρικτικού εργαλείου συνδέεται με συγκεκριμένο τμήμα της, στο οποίο είναι πιθανό να εμπλέκονται ή να μην εμπλέκονται οι συμμετέχοντες. Για παράδειγμα η υλοποίηση μιας συμμετοχικής διαδικασίας με την αξιοποίηση ενός εργαλείου συμμετοχής μπορεί να απαιτεί προηγουμένως τη χρήση υποστηρικτικών εργαλείων για την ανάλυση συμμετεχόντων και την επιλογή εκείνων των ομάδων που είναι σκόπιμο να εμπλακούν στην καθεαυτή συμμετοχική

διαδικασία. Ή μπορεί να απαιτεί την σε βάθος διερεύνηση της περιοχής μελέτης, μέσα από την ανάλυση σχετικών στατιστικών στοιχείων, για τη διαμόρφωση καλύτερης εικόνας αυτής.

Εστιάζοντας λοιπόν στις συμμετοχικές μεθόδους, αυτές που θα επιλεχθούν προς αξιοποίηση στη συμμετοχική διαδικασία, πρέπει να εξυπηρετούν τον σκοπό του εγχειρήματος. Είναι σαφές ότι ο σκοπός συνιστά ίσως τον σημαντικότερο παράγοντα στον σχεδιασμό μιας συμμετοχικής διαδικασίας (Creighton κ.ά. 1998). Ωστόσο, είναι πιθανό σε κάθε στάδιο της σχεδιαστικής διαδικασίας να επιδιώκεται και ένας διαφορετικός σκοπός. Σε μία τέτοια περίπτωση κρίνεται αναγκαία η επιλογή για κάθε στάδιο ή ομάδα σταδίων διαφορετικής συμμετοχικής μεθόδου (USACE 2002). Επίσης, ο σκοπός και οι διαφορετικές διαστάσεις αυτού μπορούν να αποτελέσουν παράγοντες κατηγοριοποίησης ή επιλογής των κατάλληλων μεθόδων (Afzalan κ.ά. 2017, Bousset κ.ά. 2005, Capan κ.ά. 1996, Creighton κ.ά. 1998, Glass 1979, OECD 2003, USACE 2002, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2009, 2012, Σωμαράκης 2013). Οι διαστάσεις του σκοπού, που περιγράφηκαν στο Κεφάλαιο 2, μπορούν να κωδικοποιηθούν, με βάση τη σχετική βιβλιογραφική αναζήτηση στο θέμα, στη **φιλοδοξία ή κίνητρο** και στο **επιδιωκόμενο αποτέλεσμα**.

Φιλοδοξία ή κίνητρο

Η φιλοδοξία ή κίνητρο προσδιορίζει, κατά κύριο λόγο, τον βαθμό εμπλοκής και επιρροής των συμμετεχόντων στη λήψη αποφάσεων για το εξεταζόμενο θέμα. Ταυτόχρονα, δίνει το στίγμα της θέσης του διοργανωτή σχετικά με τη συμμετοχική διαδικασία που καλείται να διαχειριστεί αλλά και της πληροφορίας που αποσκοπεί να αντλήσει από αυτή. Ακόμη και η αξιολόγηση της πληροφορίας αυτής είναι απόρροια της αντίληψης που έχει (Afzalan κ.ά. 2017). Επιπλέον, η στάση του διοργανωτή για τη συμμετοχική διαδικασία καθορίζει την αποτελεσματικότητα των εφαρμοζόμενων μεθόδων (Slotterback 2011). Τα κυριότερα κίνητρα των διοργανωτών είναι η συμβουλευτικότητα στο αντικείμενο του θέματος, ο εκδημοκρατισμός της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και η αποδοχή ή νομιμοποίηση των προτάσεων που απορρέουν από τη σχεδιαστική διαδικασία (βλ. Κεφάλαιο 2).

Σε κάθε μία από τις παραπάνω κατηγορίες κινήτρων αντιστοιχούν διαφορετικές συμμετοχικές μέθοδοι. Όταν κίνητρο της συμμετοχικής διαδικασίας αποτελεί η **συμβουλευτικότητα**, κατάλληλες για τον σκοπό αυτό είναι μέθοδοι, οι οποίες υποστηρίζουν την αμφίδρομη επικοινωνία, κατά την οποία ο διοργανωτής επικοινωνεί στους συμμετέχοντες πληροφορία για το θέμα και συλλέγει απόψεις, θεωρήσεις κ.λπ. σχετικές με το θέμα αυτό από

τους συμμετέχοντες. Στην περίπτωση που κίνητρο αποτελεί ο **εκδημοκρατισμός** της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, επιλέγονται συμμετοχικές μέθοδοι που επιτρέπουν τον σημαντικό βαθμό εμπλοκής των συμμετεχόντων από την αρχή της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Αντίθετα, όταν το κίνητρο είναι η **νομιμοποίηση**, χρησιμοποιούνται μέθοδοι, οι οποίες εμπεριέχουν ένα χαμηλότερο επίπεδο εμπλοκής των συμμετεχόντων. Οι αποφάσεις που λαμβάνονται στην περίπτωση αυτή είναι (σε σημαντικό βαθμό) προ-ειλημμένες. Τέλος, για την **αποδοχή** των αποφάσεων μιας διαδικασίας σχεδιασμού, τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων (βλ. Κεφάλαιο 3.1.2) καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις κατάλληλες μεθόδους. Όταν οι συμμετέχοντες ενδιαφέρονται για το θέμα ή η στάση τους είναι αρνητική ως προς το θέμα ή τον διοργανωτή, τότε οι κατάλληλες μέθοδοι ταυτίζονται σε μεγάλο βαθμό με τις αντίστοιχες του εκδημοκρατισμού. Σε διαφορετική περίπτωση, η αποδοχή τείνει στη νομιμοποίηση και τις σχετικές με αυτήν μεθόδους.

Για τα ζητήματα του ΧΑΣ, το κίνητρο υλοποίησης μιας συμμετοχικής διαδικασίας μπορεί να είναι οποιοδήποτε από τα παραπάνω. Διαφοροποιήσεις καταγράφονται από χώρα σε χώρα, οι οποίες εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από την κουλτούρα συμμετοχής που χαρακτηρίζει κάθε μία από αυτές. Στην περίπτωση της **ελληνικής πραγματικότητας**, η έως τώρα εμπειρία καταδεικνύει ως συχνότερα κίνητρα αυτά της αποδοχής και της νομιμοποίησης (Somarakis και Stratigea 2014). Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί ότι διαφοροποιήσεις είναι πιθανό να καταγραφούν ακόμη και μέσα στην ομάδα του ίδιου του διοργανωτή, αφού οι ειδικοί του σχεδιασμού μπορεί να έχουν διαφορετικές φιλοδοξίες ή κίνητρα, σε σχέση με τους ειδικούς κοινωνικής συμμετοχής (Afzalan 2015) ή με τα ΚΛΑ.

Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα

Το αποτέλεσμα, που επιδιώκει ο διοργανωτής από την εμπλοκή των συμμετεχόντων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων για ένα θέμα, αποτελεί συχνά **οδηγό** για την επιλογή της κατάλληλης μεθόδου, αφού δεν καταλήγουν όλες οι μέθοδοι στο ίδιο αποτέλεσμα. Συγκεκριμένα, μία συμμετοχική μέθοδος, όπως και μία συμμετοχική διαδικασία, έχουν γενικά ως επιθυμητό αποτέλεσμα την καταγραφή της **διαφοροποίησης** των απόψεων ή την επίτευξη **συναίνεσης** μέσα από τη σύγκλιση, ως προϊόν διαπραγμάτευσης, διαφορετικών απόψεων (βλ. Κεφάλαιο 2). Η επιλογή ενός εκ των δύο αυτών τύπων επιδιωκόμενου αποτελέσματος σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με το στάδιο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, στο οποίο εντάσσεται η συμμετοχή. Ακόμη, σχετίζεται με τον βαθμό αντιπαράθεσης που εντοπίζεται μεταξύ των συμμετεχόντων στο μελετώμενο θέμα.

Στην περίπτωση επιδίωξης καταγραφής της **διαφοροποίησης**, κατάλληλες θεωρούνται οι συμμετοχικές μέθοδοι, οι οποίες χρησιμοποιούνται γενικότερα για τη συλλογή όσο το δυνατόν περισσότερης πληροφορίας (δεδομένα, απόψεις, ιδέες, προτάσεις κ.ά.). Αντίθετα, όταν επιδιώκεται η **συναίνεση**, επιλέγονται προς αξιοποίηση μέθοδοι, οι οποίες μπορούν να καθοδηγήσουν στη διατύπωση συγκεκριμένης πρότασης (λύσεις, προτάσεις πολιτικής κ.ά.) μέσα από την ολοκλήρωση των επιμέρους σταδίων τους.

Όσον αφορά στα **σχεδιαστικά θέματα**, οποιοδήποτε από τα δύο παραπάνω αναφερόμενα αποτελέσματα είναι πιθανό να επιδιώκεται από τον διοργανωτή. Η επιλογή καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από το στάδιο της σχεδιαστικής διαδικασίας (π.χ. επιδίωξη συναίνεσης για την κατάρτιση του τελικού σχεδίου). Η αντιπαράθεση των συμμετεχόντων (βλ. Κεφάλαιο 3.1.2), που παρουσιάζεται συχνά για τέτοια ζητήματα, καθιστά την αποτύπωση της διαφοροποίησης το πιο προσιτό επιδιωκόμενο αποτέλεσμα. Επίσης, οι δύο διαφορετικές επιδιώξεις (αποτύπωση διαφορετικότητας – επιδίωξη συναίνεσης) μπορούν να υλοποιούνται διαδοχικά. Για παράδειγμα, είναι πιθανό η αποτύπωση της διαφοροποίησης (καταγραφή διαφορετικών απόψεων) να προηγείται, με σκοπό την αύξηση του γνωστικού υποβάθρου του σχεδιασμού και τη διαμόρφωση προτάσεων. Οι προτάσεις αυτές, σε επόμενο στάδιο της διαδικασίας σχεδιασμού, μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ των εμπλεκομένων με σκοπό τη δημιουργία συναίνεσης.

Διαθέσιμοι πόροι

Στους διαθέσιμους πόρους περιλαμβάνονται ανθρώπινοι και υλικοί πόροι που αξιοποιούνται για την οργάνωση και υλοποίηση μιας συμμετοχικής διαδικασίας. Ειδικότερα, οι διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι (προϋπολογισμός) είναι ιδιαίτερα μεταβλητοί, καθώς εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες (βλ. Κεφάλαιο 2) και αποτελούν **σημαντικό παράγοντα επιλογής** (Al-Kodmany 2002, Bousset κ.ά. 2005, Creighton 2005, Elliott κ.ά. 2005, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003, Ανδρεάτου 2007, Στρατηγέα 2009, 2012, 2015, Σωμαράκης 2013). Μάλιστα, οι οικονομικοί πόροι μπορούν να καλύψουν πιθανές ελλείψεις σε άλλα είδη πόρων (π.χ. αγορά ή ενοικίαση εξοπλισμού), οπότε ως παράγοντας πρέπει να εξετάζεται σε συνάρτηση και με τα υπόλοιπα είδη πόρων. Σε κάθε περίπτωση, απαιτείται προσεκτική διαχείριση των πόρων για την αποτελεσματική εφαρμογή των εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών που θα επιλεχθούν (Brown κ.ά. 1998, Edmiston 2003). Σημαντική είναι επίσης η επιλογή του **χώρου** πραγματοποίησης της συμμετοχικής διαδικασίας, ο οποίος μπορεί να

ταυτίζεται με κάποιο γνώριμο χώρο για τους συμμετέχοντες ή διάφορα άλλα μέρη (εργαστήριο, συνεδριακός χώρος κ.ά.). Η επιλογή του χώρου επηρεάζεται σημαντικά από τον διαθέσιμο προϋπολογισμό, τη χωρική κατανομή των συμμετεχόντων και τη δυνατότητα χρήσης διαδικτυακών εργαλείων συμμετοχής (Sanders κ.ά. 2010).

Σχετικά με τα **εργαλεία συμμετοχής**, η υλοποίηση του κάθε εργαλείου απαιτεί διαφορετική ποσότητα και είδος πόρων. Οι διαφορές που προκύπτουν ως προς τους πόρους αυτούς μεταξύ διαφορετικών εργαλείων συμμετοχής μπορεί να είναι αρκετά μεγάλες. Ακόμα και διαδικασίες που αξιοποιούν τις ίδιες συμμετοχικές μεθόδους, είναι πιθανό να παρουσιάζουν μεγάλη διαφοροποίηση σε απαιτούμενους πόρους, λόγω της ενσωμάτωσης σε αυτές διαφορετικών υποστηρικτικών εργαλείων. Συνεπώς, η αντιστοίχηση των διαθέσιμων πόρων με εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών είναι μια αρκετά σύνθετη διαδικασία. Όταν οι πόροι δεν είναι περιορισμένοι, μπορούν να υλοποιηθούν υποστηρικτικά εργαλεία σε οποιοδήποτε στάδιο της διαδικασίας κριθεί σκόπιμη η χρήση τους. Επίσης, τα προς αξιοποίηση εργαλεία συμμετοχής μπορεί να εμπλέκουν έναν μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων, οι οποίοι ενδέχεται να προέρχονται ακόμη και από απομακρυσμένα μέρη. Πρόσθετα, σε περίπτωση διαθεσιμότητας ικανοποιητικών πόρων (π.χ. μέσω προγραμμάτων χρηματοδότησης), μπορεί να καλυφθεί το κόστος ανάπτυξης και χρήσης εργαλείων που αξιοποιούν καινοτόμες τεχνολογίες (κόστος εξοπλισμού και λογισμικών). Συγκεκριμένα, το κόστος αυτό είναι (πολύ) μεγαλύτερο σε σχέση με τα συμβατικά εργαλεία και μπορεί να ποικίλει, ανάλογα με το πεδίο εφαρμογής και το πλήθος των δεδομένων (Al-Kodmany 2002).

Αντίθετα, όταν παρατηρείται **έλλειψη** ικανοποιητικών οικονομικών πόρων, πολλά από τα προαναφερόμενα δεν μπορούν να καλυφθούν, περιορίζοντας τις διαθέσιμες επιλογές των εργαλείων συμμετοχής. Η αδυναμία αυτή συνήθως προκύπτει από την οικονομική αδυναμία του διοργανωτή ή/και την απροθυμία του για την πραγματοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών και την πιθανή εμπλοκή και άλλων ομάδων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Creighton 2005, Raadgever και Mostert 2005). Για την αποτελεσματικότερη διαχείριση των περιορισμένων πόρων της περίπτωσης αυτής, προτεραιότητα για συμμετοχικές διαδικασίες πρέπει να δοθεί στα στάδια της διαδικασίας σχεδιασμού, όπου ο διοργανωτής θεωρεί τη συμμετοχή σημαντικότερη (π.χ. επιλογή εναλλακτικής λύσης) (Creighton 2005).

Τέλος, ως προς τους πόρους, τα **σχεδιαστικά ζητήματα** δεν παρουσιάζουν κάποια διαφοροποίηση σε σχέση με τα υπόλοιπα που μπορούν να τεθούν σε μία συμμετοχική διαδικασία, αφού οι διαθέσιμοι πόροι σχετίζονται με τις δυνατότητες του ίδιου του

διοργανωτή αλλά και τις ευκαιρίες στήριξης από τρίτους (π.χ. δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς) μέσω προγραμμάτων και χορηγιών.

Διαθέσιμος χρόνος

Ο χρόνος αποτελεί και αυτός ένα σημαντικό στοιχείο για την επιλογή του κατάλληλου εργαλείου συμμετοχής (Bousset κ.ά. 2005, Creighton 2005, Elliott κ.ά. 2005, Slocum 2003, Ανδρεάτου 2007, Στρατηγέα 2009, 2012, 2015, Σωμαράκης 2013). Όπως αναλύθηκε στο Κεφάλαιο 2, το χρονικό διάστημα, που μπορεί να αξιοποιηθεί για μία συμμετοχική διαδικασία, μπορεί να περιοριστεί για διάφορους λόγους, όπως η αναγκαιότητα άμεσης διαχείρισης ενός προβλήματος (βλ. Κεφάλαιο 3.1.1) και η κείμενη νομοθεσία. Επιπλέον, ο διαθέσιμος χρόνος συνδέεται και με άλλους παράγοντες, όπως οι διαθέσιμοι πόροι και τα στάδια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων που θα υλοποιηθούν στο πλαίσιο της συμμετοχικής προσέγγισης. Σύμφωνα με τις βιβλιογραφικές αναφορές, ο συνολικός χρόνος, που απαιτείται για όλες τις φάσεις ενός συμμετοχικού εγχειρήματος (βλ. Κεφάλαιο 2), κυμαίνεται κατ' εκτίμηση από **τρεις μήνες έως τρία χρόνια** (Bousset κ.ά. 2005).

Στις περιπτώσεις που ο διαθέσιμος χρόνος είναι περιορισμένος, η επιλογή των εργαλείων συμμετοχής και ιδιαίτερα των συμμετοχικών μεθόδων είναι αρκετά περιορισμένη και περιλαμβάνει εργαλεία, τα οποία απαιτούν μικρότερη προετοιμασία για την υλοποίησή τους (Στρατηγέα 2012, 2015). Επιπρόσθετα, κατάλληλα θεωρούνται τα εργαλεία, τα οποία δεν περιλαμβάνουν μεγάλο αριθμό σταδίων και χρησιμοποιούν ώριμες τεχνολογίες. Συγκεκριμένα, τα διαδικτυακά εργαλεία συντελούν σε αμεσότερη και εντατικότερη επικοινωνία, περιορίζοντας τον συνολικό χρόνο που απαιτείται για μία συμμετοχική διαδικασία (Deng κ.ά. 2015, Evans-Cowley και Hollander 2010, Johnson και Sieber 2012, Schweitzer 2014). Ωστόσο, και σε αυτά τα εργαλεία ο απαιτούμενος χρόνος ποικίλλει, ενώ κάποια από αυτά προϋποθέτουν για τη χρήση τους εγγραφή ή παροχή προσωπικών στοιχείων από τους συμμετέχοντες για την εξασφάλιση της εγκυρότητας της συμμετοχικής διαδικασίας. Επίσης, διαφορές αναφορικά με τον απαιτούμενο χρόνο παρατηρούνται και στην περίπτωση επιδίωξης συναίνεσης μεταξύ των συμμετεχόντων, επειδή κάθε εργαλείο υποστηρίζει διαφορετικές λειτουργίες διάδρασης (Afzalan κ.ά. 2017). Τέλος, για τον περιορισμό του συνολικού χρόνου που απαιτείται για ένα σχετικό εγχείρημα, είναι δυνατό να περιοριστούν τα χρονικά διαστήματα, τα οποία μεσολαβούν μεταξύ των επιμέρους προς υλοποίηση σταδίων (Bousset κ.ά. 2005).

Αντίθετα, όταν υπάρχει αρκετός διαθέσιμος χρόνος, αποτελεί πρόκληση η διατήρηση του ενδιαφέροντος των συμμετεχόντων σε ικανοποιητικά επίπεδα και ειδικά σε περιόδους, όπου η συμβολή τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων είναι περιορισμένη (Creighton 2005). Σε τέτοιες περιπτώσεις, η επιλογή των κατάλληλων εργαλείων δεν περιορίζεται, αλλά πρέπει να δίνεται η απαραίτητη προσοχή στο συνολικό χρονικό διάστημα για την υλοποίηση των σχετικών διαδικασιών, ώστε να μην ξεπερνά τον διαθέσιμο χρόνο.

Όσον αφορά στα θέματα ΧΑΣ, ο χρόνος που απαιτείται για την πραγματοποίηση ενός συμμετοχικού εγχειρήματος μπορεί επίσης να ποικίλει σημαντικά.

Επιλογή αντικειμένου συμμετοχής

Η επιλογή του αντικειμένου, στο οποίο θα εμπλακούν οι συμμετέχοντες, αποτελεί μία από τις πρώτες αποφάσεις, που οφείλει να λάβει ο διοργανωτής μετά την ανάληψη διοργάνωσης ενός συμμετοχικού εγχειρήματος. Η επιλογή αυτή οριοθετείται από τη διαθεσιμότητα δεδομένων του διοργανωτή (βλ. Κεφάλαιο 3.1.1) και αποσκοπεί, μέσω της συμμετοχής είτε να τα εμπλουτίσει είτε να τα αξιοποιήσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο (Capan κ.ά. 1996). Στο πλαίσιο του καθορισμού του αντικειμένου, εξετάζονται οι επιμέρους παράγοντες των σταδίων της διαδικασίας λήψης αποφάσεων και των (επιστημονικών) διαστάσεων θέματος.

Στάδια διαδικασίας λήψης αποφάσεων

Παράγοντας επιλογής εργαλείου συμμετοχής σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα μπορεί να αποτελέσει και το στάδιο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων (βλ. Κεφάλαιο 2), στο οποίο θα επιχειρηθούν συμμετοχικές διαδικασίες, καθώς διαφορετικά είναι τα εργαλεία συμμετοχής που μπορούν να αξιοποιηθούν στα διαφορετικά στάδια (De Ridder κ.ά. 2007, Raadgever και Mostert 2005, OECD 2003, Στρατηγέα 2015).

Λαμβάνοντας υπόψιν ότι η διαχείριση ενός σχεδιαστικού προβλήματος απαιτεί τον σχεδιασμό σειράς σταδίων που οδηγούν στη διαμόρφωση του σχετικού σχεδίου, την εφαρμογή του σχεδίου αυτού και την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων του, για το στάδιο του **σχεδιασμού** χρησιμοποιούνται εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών που αποσκοπούν στην προετοιμασία και διαμόρφωση του σχεδίου και των σχετικών πολιτικών υλοποίησής του. Για το στάδιο της **εφαρμογής** του σχεδίου αξιοποιούνται εργαλεία συμμετοχής, τα οποία συμβάλλουν στην υλοποίηση των σχετικών πολιτικών. Τέλος, για το στάδιο της

αξιολόγησης, βρίσκουν εφαρμογή εργαλεία, τα οποία εξετάζουν την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των πολιτικών αυτών.

Ειδικότερα, σχετικά με τα θέματα ΧΑΣ, ο σχεδιασμός περιλαμβάνει επιμέρους στάδια, όπως περιγράφηκαν ενδελεχώς στο Κεφάλαιο 2. Ένα συμμετοχικό εγχείρημα μπορεί να εντάσσεται σε ένα ή παραπάνω στάδια του σχεδιασμού, με τα στάδια αυτά να συνδέονται με συγκεκριμένα εργαλεία συμμετοχής για τη διευκόλυνση των σχετικών συμμετοχικών διαδικασιών (Στρατηγέα 2009, 2012, 2015). Ο στόχος των εργαλείων συμμετοχής στα διάφορα στάδια της διαδικασίας σχεδιασμού για τη συμμετοχική τους προσέγγιση κωδικοποιείται ως ακολούθως:

- **Καθορισμός προβλήματος και στόχου**: εργαλεία συμμετοχικού προσδιορισμού του αντικειμένου και των προτεραιοτήτων του σχεδιασμού.
- **Ανάλυση υπάρχουσας κατάστασης και δυναμικής**: εμπλουτισμός του γνωστικού υποβάθρου του σχεδιασμού, εμβάθυνση και καλύτερη ανάγνωση των δεδομένων, μέσα από τη γνώση των συμμετεχόντων και την αξιοποίηση εργαλείων συλλογής δεδομένων και διατύπωσης των μελλοντικών τάσεων εξέλιξης του μελετώμενου θέματος (σχεδιαστικό πρόβλημα).
- **Δόμηση εναλλακτικών σεναρίων (ή λύσεων)**: εργαλεία σύνθεσης των πιθανών εναλλακτικών μελλοντικών εικόνων ή λύσεων σχετικά με το εξεταζόμενο πρόβλημα με τη συμβολή των συμμετεχόντων.
- **Αξιολόγηση εναλλακτικών σεναρίων (ή λύσεων)**: εργαλεία συμμετοχικής αξιολόγησης των σχετικών εναλλακτικών εικόνων ή λύσεων με βάση τους στόχους που έχουν τεθεί, έτσι ώστε η λήψη απόφασης σχετικά με το επιλεγόμενο σενάριο (λύση) να λαμβάνει υπόψη την κρίση των συμμετεχόντων.
- **Διατύπωση μέτρων πολιτικής**: εργαλεία συμμετοχής που συμβάλλουν στη συμμετοχική διατύπωση πολιτικών υλοποίησης του επιλεγόμενου σχεδίου (πακέτα πολιτικής).

Ειδικά για την αξιολόγηση εναλλακτικών λύσεων ή σεναρίων, η χρήση διαθέσιμων καινοτόμων τεχνολογικών εργαλείων μπορεί να έχει σημαντική συμβολή, καθώς δίνει τη δυνατότητα οπτικοποίησης, με (αρκετή) ακρίβεια, των εναλλακτικών αυτών επιλογών και των επιπτώσεών τους. Με τον τρόπο αυτό, η όποια απόφαση των συμμετεχόντων μπορεί να στηρίζεται σε μια πιο τεκμηριωμένη βάση, η οποία απορρέει από την καλύτερη κατανόηση των προτεινόμενων λύσεων, καθοδηγώντας με αποτελεσματικότερο τρόπο τη διατύπωση άποψης των εμπλεκομένων στη συμμετοχική διαδικασία σχετικά με τις προτιμήσεις τους (Al-Kodmany 2002, Σωμαράκης και Στρατηγέα 2015).

(Επιστημονικές) διαστάσεις

Το θέμα μιας συμμετοχικής διαδικασίας δύναται να είναι είτε το αντικείμενο αυτό καθεαυτό στο σύνολό του είτε κάποια (ή κάποιες) από τις επιμέρους διαστάσεις του. Στις διάφορες πτυχές ενός αντικειμένου είναι πιθανό να περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων η χωρική, η οικονομική, η περιβαλλοντική, η κοινωνική και η θεσμική διάσταση (Raadgever και Mostert 2005). Ο λόγος για μία τέτοια διάκριση είναι πιθανά η πρόθεση του διοργανωτή να εμπλακούν συμμετέχοντες μόνο σε κάποιες από τις διαστάσεις του θέματος. Επίσης, σημαντικός λόγος είναι η διαχείριση της πολυπλοκότητας του αντικειμένου αυτού καθεαυτού. Μάλιστα, οι πιθανές ιδιαιτερότητες του εξεταζόμενου θέματος είναι δυνατό να καθοδηγούν την εμπλοκή διαφορετικών τύπων συμμετεχόντων, που επιχειρούν να φωτίσουν τις διαφορετικές διαστάσεις του. Το στοιχείο αυτό με τη σειρά του συνεπάγεται την αξιοποίηση διαφορετικών εργαλείων συμμετοχής (Στρατηγέα 2015).

Όσον αφορά στα **σχεδιαστικά προβλήματα**, αν και για την επίλυσή τους απαιτούν ολοκληρωμένη διαχείριση, λαμβάνοντας υπόψη όλες τις επιμέρους διαστάσεις τους, στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής διαδικασίας, ενδέχεται να τίθεται ως θέμα μεμονωμένα μία ή περισσότερες από τις διαστάσεις του μελετώμενου προβλήματος. Όπως παρουσιάστηκε στο Κεφάλαιο 2, οι διαστάσεις, που είναι κοινές για όλα τα ζητήματα του ΧΑΣ, με γνώμονα την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης, είναι η κοινωνική, η περιβαλλοντική και η οικονομική.

Επιλογή συμμετεχόντων

Η ορθή επιλογή των συμμετεχόντων είναι καθοριστικό στοιχείο μιας αποτελεσματικής συμμετοχικής διαδικασίας (βλ. Κεφάλαιο 2). Οι συμμετέχοντες είναι πιθανό να διαφέρουν ανάλογα με το θέμα (βλ. Κεφάλαιο 3.1.1), τη χωρική κλίμακα αναφοράς, τον υπάρχοντα προϋπολογισμό, τον διαθέσιμο χρόνο και άλλους παράγοντες (Elliott κ.ά. 2005, Slocum 2003). Επίσης, στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής μεθοδολογίας, είναι πιθανό να εμπλέκονται στα διαδοχικά στάδιά της οι ίδιες ή διαφορετικές ομάδες συμμετεχόντων, ανάλογα με τον σκοπό της συμμετοχής (Krommyda κ.ά. 2019, Panagiotopoulou κ.ά. 2017, 2018, Stratigea κ.ά. 2017, 2018, Σωμαράκης 2013, Σωμαράκης κ.ά. 2016, 2017). Ως παράγοντας, η επιλογή των συμμετεχόντων περιλαμβάνει τον τύπο, το πλήθος και τη χωρική κατανομή τους, χαρακτηριστικά που περιγράφονται ακολούθως.

Τύπος

Οι συμμετέχοντες, που θα επιλεγούν για μία συμμετοχική διαδικασία, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη φύση του εγχειρήματος αυτού καθώς και τα εργαλεία συμμετοχής που θα χρησιμοποιηθούν. Όπως περιγράφεται λεπτομερώς στο Κεφάλαιο 2, η επιλογή του τύπου ή τύπων συμμετεχόντων αποτελεί ένα πολυπαραγοντικό ζήτημα. Οι κυριότεροι **τύποι συμμετεχόντων** είναι οι απλοί πολίτες, οι διάφορες ομάδες συμφερόντων (επιχειρήσεις, σύλλογοι, οργανισμοί, κ.ά.), οι ειδικοί και τα ΚΛΑ (δημόσια διοίκηση, πολιτικοί κ.ά.).

Όσον αφορά στα **εργαλεία συμμετοχής** που μπορούν να αξιοποιηθούν στις σχετικές διαδικασίες, τα περισσότερα από αυτά υποστηρίζουν το σύνολο των τύπων συμμετεχόντων και κυρίως των απλών πολιτών ή των διάφορων ομάδων συμφερόντων, οι οποίοι σε μία κλασική διαδικασία λήψης αποφάσεων (αποφάσεις 'από πάνω προς τα κάτω') δεν θα λάμβαναν μέρος. Ωστόσο, μεταξύ των εργαλείων διακρίνονται και κάποια, τα οποία προορίζονται για τη συμμετοχή μόνο συγκεκριμένων ομάδων (π.χ. ειδικοί).

Σε συμμετοχικές διαδικασίες, που αφορούν θέματα ΧΑΣ, συνήθως συμμετέχει η πλειοψηφία των τύπων συμμετεχόντων, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται τουλάχιστον κάποιες από τις ομάδες συμφερόντων, με εξαίρεση κάποιες ειδικές περιπτώσεις ιδιαίτερα εξειδικευμένων ζητημάτων.

Πλήθος

Μετά την επιλογή του τύπου ή τύπων συμμετεχόντων, ο διοργανωτής πρέπει να προσδιορίσει τον **αριθμό** τους ή έστω την τάξη μεγέθους του πλήθους τους, ώστε η διαχείριση της συμμετοχικής διαδικασίας να είναι αποτελεσματική και να μην προκύψουν απρόβλεπτες καταστάσεις. Το είδος της απόφασης αυτής περιορίζει σε μεγάλο βαθμό τα κατάλληλα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών (Creighton κ.ά. 1998, Maurel 2003, OECD 2003, USACE 2002, Σωμαράκης 2013), αφού στις διαφορετικές τάξεις μεγέθους συμμετεχόντων συνήθως αντιστοιχούν και διαφορετικά εργαλεία συμμετοχής. Αυτό συμβαίνει γιατί οι διάφορες διεργασίες, που τα εκάστοτε χρησιμοποιούμενα εργαλεία προβλέπουν, μπορούν να πραγματοποιηθούν χωρίς προβλήματα και αποτελεσματικά με τη συμμετοχή ορισμένου πλήθους συμμετεχόντων.

Γενικά, το **πλήθος των συμμετεχόντων** σχετίζεται με αρκετούς παράγοντες, οι οποίοι δύναται να καθορίζουν το συγκεκριμένο μέγεθος. Για παράδειγμα, το πλήθος των συμμετεχόντων συνδέεται στενά με τον **σκοπό** της συμμετοχής. Όταν το πλήθος είναι περιορισμένο, είναι πιο εφικτή η επιδίωξη για έντονη ζύμωση μεταξύ των συμμετεχόντων

(π.χ. για επίτευξη συναίνεσης) (Creighton κ.ά. 1998). Αντίθετα, σε περιπτώσεις που το πλήθος είναι αρκετά μεγάλο, η χρήση εργαλείων, τα οποία απευθύνονται σε μικρές ομάδες συμμετεχόντων, μπορεί να προκαλέσει δυσχέρειες για τον διοργανωτή, επειδή δεν είναι πάντα δυνατό οι συμμετέχοντες να χωριστούν σε μικρότερες ομάδες, λόγω διάφορων περιορισμών (π.χ. εγκαταστάσεις διοργάνωσης) (Creighton κ.ά. 1998, USACE 2002). Ακόμα, εξετάζοντας τις ακραίες τιμές του εν λόγω παράγοντα (μικρός ή μεγάλος αριθμός συμμετεχόντων), παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στα εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Συγκεκριμένα, όταν ο αριθμός των συμμετεχόντων είναι περιορισμένος, δύναται να χρησιμοποιηθούν (κλασικά) εργαλεία διαπροσωπικής επικοινωνίας, ενώ, όταν η συμμετοχική διαδικασία είναι ανοικτή σε ένα ευρύτερο κοινό, κατάλληλα είναι τα εργαλεία που δεν περιορίζονται από παράγοντες όπως ο χώρος και ο χρόνος (Maurel 2003).

Σχετικά με τα **σχεδιαστικά ζητήματα**, το πλήθος των συμμετεχόντων μπορεί να ποικίλει σημαντικά από διαδικασία σε διαδικασία και δεν ξεχωρίζει η εφαρμογή κάποιας συγκεκριμένης τάξης μεγέθους.

Χωρική κατανομή

Η χωρική κατανομή των συμμετεχόντων αποτυπώνει σε μεγάλο βαθμό τη χωρική κλίμακα αναφοράς του θέματος (βλ. Κεφάλαιο 3.1.1). Ανάλογα λοιπόν με το εξεταζόμενο θέμα, οι εμπλεκόμενοι σε μία συμμετοχική διαδικασία δύναται να προέρχονται από μία περιορισμένη χωρική ενότητα (π.χ. από μία γειτονιά για ένα τοπικό ζήτημα) ή από ευρύτερη χωρική ενότητα (π.χ. από ολόκληρη τη χώρα για ένα εθνικού ενδιαφέροντος ζήτημα). Ως εκ τούτου, ο παράγοντας της χωρικής κατανομής των συμμετεχόντων μπορεί να επηρεάσει δραστικά την οργάνωση και τις απαιτήσεις ενός σχετικού εγχειρήματος (Creighton 2005).

Σχετικά με την **επιλογή** των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής, όταν ο διοργανωτής δεν διαθέτει επαρκείς οικονομικούς πόρους (περιορισμένος προϋπολογισμός) και οι συμμετέχοντες προέρχονται από μία εκτεταμένη χωρική ενότητα (μεγαλύτερη από πολεοδομικό συγκρότημα ή δήμο), τότε απαιτείται η χρήση σύγχρονων εργαλείων συμμετοχικών διαδικασιών που υποστηρίζονται από διαδικτυακά μέσα. Τα εργαλεία αυτά επιτρέπουν την εξ αποστάσεως ή ακόμα και την ασύγχρονη συμμετοχή, αίροντας τους περιορισμούς του χώρου και του χρόνου. Ακόμη, συντελούν στη μείωση του απαιτούμενου αριθμού συναντήσεων, περιορίζοντας αρκετά το κόστος (Afzalan 2015). Διαφορετικά, προτιμώνται, ειδικά από διοργανωτές με ελάχιστη τεχνολογική κατάρτιση ή μικρή

συμμετοχική εμπειρία (βλ. Κεφάλαιο 3.1.3), κλασικά εργαλεία, τα οποία συνδέονται με πολλές περιπτώσεις εφαρμογής.

Το επίπεδο της χωρικής κατανομής από θέμα σε θέμα ΧΑΣ, όπως είναι λογικό, μπορεί να διαφέρει σημαντικά. Στη βιβλιογραφία δε, καταγράφονται περισσότερες περιπτώσεις περιορισμένης χωρικής κατανομής των συμμετεχόντων.

3.2.2. Ειδικοί παράγοντες

Σε αντίθεση με τους γενικούς, οι ειδικοί παράγοντες αφορούν αποφάσεις τις οποίες καλείται να λάβει ένας διοργανωτής για τον συγκεκριμένο τρόπο (μεθοδολογία) υλοποίησης μιας συμμετοχικής διαδικασίας και συνδέονται άμεσα με τα σχετικά εργαλεία συμμετοχής, αφού συγχρόνως αποτελούν και χαρακτηριστικά γνωρίσματά τους. Οι αποφάσεις, που συνδέονται με τους ειδικούς παράγοντες, έπονται των αποφάσεων των σχετικών με τους γενικούς, με σκοπό να αποτυπώσουν με μεγαλύτερη λεπτομέρεια τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της επιδιωκόμενης από τον διοργανωτή συμμετοχικής διαδικασίας. Επομένως, μέσω των αποφάσεων αυτών συγκεκριμενοποιούνται ακόμη περισσότερο τα στοιχεία της συμμετοχικής μεθοδολογίας που επιδιώκεται· και περιορίζονται αντίστοιχα τα διαθέσιμα εργαλεία συμμετοχής, που μπορούν να αξιοποιηθούν αποτελεσματικά. Οι ειδικοί παράγοντες αποτελούνται από την επικοινωνία (κατεύθυνση και τρόπος), τον βαθμό εμπλοκής των συμμετεχόντων, τον ρόλο του διοργανωτή, τον βαθμό οργάνωσης και τον λόγο αξιοποίησης υποστηρικτικών εργαλείων και παρουσιάζονται στις επόμενες ενότητες.

Επικοινωνία

Η επικοινωνία μεταξύ διοργανωτή και συμμετεχόντων αλλά και μεταξύ των ίδιων των συμμετεχόντων, αποτελεί σημαντικό στοιχείο μιας συμμετοχικής διαδικασίας και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις επιδιώξεις του διοργανωτή. Η επικοινωνία αποτελεί στοιχείο καθοριστικής σημασίας για την επιτυχία ενός συμμετοχικού εγχειρήματος και πραγματοποιείται όχι μόνο κατά τη διάρκεια μιας συμμετοχικής διαδικασίας (υποστήριξη της ίδιας της διαδικασίας) αλλά και πριν από την έναρξή της (ενημέρωση ή/και στρατολόγηση πιθανών συμμετεχόντων ή και άλλων ομάδων) ή και μετά την ολοκλήρωση αυτής (διάχυση αποτελεσμάτων συμμετοχικής διαδικασίας ή σχεδιασμού) (Στρατηγέα 2015). Μάλιστα, κατά τη διάρκεια της συμμετοχικής διαδικασίας, ο παράγοντας αυτός υφίσταται και παρουσιάζει

διαφοροποιήσεις τόσο στη συζήτηση όσο και στην απόφαση που πιθανόν λαμβάνουν χώρα, καθώς οι οργανωμένες διαδικασίες συμμετοχής ξεφεύγουν από το ιδεατό πρότυπο του απλού άμεσου διαλόγου για ένα θέμα μεταξύ ίσων συμμετεχόντων (Fung 2006). Στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής διαδικασίας, αν υποτεθεί ότι ο διοργανωτής και οι συμμετέχοντες αποτελούν τους κόμβους ενός δικτύου, η επικοινωνία αποτελεί τη ροή πληροφορίας μεταξύ αυτών των κόμβων (Barreteau κ.ά. 2010). Η ροή αυτή μπορεί να εμπλέκει από μερικά άτομα έως πολυπληθείς ομάδες ατόμων. Στον παράγοντα αυτό διακρίνονται οι διαστάσεις της **κατεύθυνσης** και του **τρόπου** επικοινωνίας.

Κατεύθυνση επικοινωνίας

Η επικοινωνία μεταξύ συμμετεχόντων και διοργανωτή μπορεί να είναι μόνο προς μία κατεύθυνση (από τον διοργανωτή προς τους συμμετέχοντες ή από τους συμμετέχοντες προς τον διοργανωτή) ή αμφίδρομη (Creighton 2005, Maurel 2003, Renn κ.ά. 1993, Στρατηγέα 2009). Όταν αυτή είναι προς μία κατεύθυνση, οι συμμετέχοντες έχουν είτε τον ρόλο του ακροατή (παρατηρητή), λαμβάνοντας πληροφορίες για ένα θέμα και παρακολουθώντας πολλές φορές τον διάλογο γύρω από αυτό είτε το ρόλο του ομιλητή, εκφράζοντας τις απόψεις τους γύρω από ένα θέμα στον διοργανωτή ή ακόμη και στους υπόλοιπους συμμετέχοντες (Fung 2006). Στο πλαίσιο της αμφίδρομης επικοινωνίας (αλληλεπίδραση διοργανωτή και συμμετεχόντων), είναι πιθανό να επιδιώκεται και η αμφίδρομη επικοινωνία (αλληλεπίδραση) μεταξύ των ίδιων των συμμετεχόντων (βλ. Κεφάλαιο 2). Στις σχετικές διαδικασίες, οι συμμετέχοντες διαμορφώνουν τις θέσεις τους για ένα θέμα μέσω της ενημέρωσης και του διαλόγου (Fung 2006). Επίσης, για την επιλογή της κατεύθυνσης της επικοινωνίας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων (βλ. Κεφάλαιο 3.1.1) και ο σκοπός της συμμετοχής που έχει θέσει ο διοργανωτής για τη διαδικασία (βλ. Κεφάλαιο 3.2.1). Κάποιοι σκοποί (π.χ. εκδημοκρατισμός) απαιτούν εκτενή αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων, ενώ κάποιοι άλλοι (π.χ. συμβουλευτικότητα) εστιάζουν απλά στην αποτύπωση των απόψεών τους. Ακόμα, το αυξημένο ενδιαφέρον συντελεί σε πιο ενεργή συμμετοχή, άρα και μεγαλύτερη αλληλεπίδραση. Αντίθετα, το περιορισμένο ενδιαφέρον συνδυάζεται συνήθως με μία πιο παθητική συμμετοχή και έναν μικρότερο βαθμό αλληλεπίδρασης (USACE 2002).

Όσον αφορά στα εργαλεία συμμετοχής που μπορούν να αξιοποιηθούν στις σχετικές διαδικασίες, όταν επιλέγεται η επικοινωνία να έχει κατεύθυνση μόνο από τον διοργανωτή προς τους συμμετέχοντες, χρησιμοποιούνται συνήθως μη διαδραστικά εργαλεία, τα οποία

αποσκοπούν στην ενημέρωση/ευαισθητοποίηση των συμμετεχόντων. Εργαλεία, τα οποία συμβάλλουν στην ενεργητική εμπλοκή των συμμετεχόντων στη λήψη αποφάσεων, δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην περίπτωση αυτή. Στην αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή επιδιώκεται **αμφίδρομη επικοινωνία** μεταξύ συμμετεχόντων και διοργανωτή, δύναται να χρησιμοποιηθούν όλα τα εργαλεία συμμετοχής, ακόμη και τα προαναφερόμενα σε συνδυασμό με άλλα, τα οποία ολοκληρώνουν την επικοινωνία μεταξύ συμμετεχόντων και διοργανωτή. Επίσης, για την αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων πρέπει να εφαρμόζονται και εργαλεία συμμετοχής που επιτρέπουν την ανταλλαγή πληροφορίας μέσω δομημένων διαδικασιών, ώστε η μεταξύ τους επικοινωνία να καταστεί εφικτή.

Στην περίπτωση της **αμφίδρομης** επικοινωνίας, επιλέγεται και ο **βαθμός της διαδραστικότητας**, εστιάζοντας στην ποιότητα της διάδρασης, η οποία επιτυγχάνεται κατά τη διάρκεια της επικοινωνίας είτε μεταξύ διοργανωτή και συμμετεχόντων είτε μεταξύ των συμμετεχόντων. Σχετικά με τη διαδραστικότητα, τα εργαλεία συμμετοχής που βασίζονται στην κλασική διαπροσωπική επικοινωνία, είναι στην πλειοψηφία τους εξαιρετικά διαδραστικά. Η χρήση των εργαλείων αυτών είναι δυνατό να επιτύχει υψηλό επίπεδο κοινωνικής διάδρασης, το οποίο μπορεί να συμβάλει στην επίλυση πιθανών αντιπαραθέσεων μεταξύ των συμμετεχόντων. Μεγάλη διαδραστικότητα, μεταξύ άλλων, προσφέρουν και τα εργαλεία αξιοποίησης καινοτόμων τεχνολογιών και ιδιαίτερα τα σχετικά ΜΠΕ, καθώς παρέχουν δυνατότητες για αναβαθμισμένη διακίνηση πληροφορίας τόσο ως προς τον όγκο της όσο και ως προς την ποιότητά της. Ωστόσο, τα τελευταία συνήθως υστερούν σε διαδραστικότητα λόγω περιορισμών, οι οποίοι προκύπτουν από τις ίδιες τις τεχνολογίες, τους διαθέσιμους πόρους, τις τεχνολογικές δεξιότητες των συμμετεχόντων ή τη στάση τους σχετικά απέναντι στη χρήση των τεχνολογιών αυτών (Al-Kodmany 2002).

Τέλος, για τα **σχεδιαστικά ζητήματα** δεν παρατηρείται κάποια διαφοροποίηση και η επιλεγόμενη κατεύθυνση επικοινωνίας μπορεί να είναι διαφορετική από θέμα σε θέμα. Όταν το ζητούμενο είναι η υψηλή διαδραστικότητα, αυτή μπορεί να επιτευχθεί με εργαλεία συμμετοχής που περιλαμβάνουν την αναπαράσταση ή οπτικοποίηση των χωρικών δεδομένων, καθώς τα εργαλεία αυτά βελτιώνουν την επικοινωνία τόσο μεταξύ συμμετεχόντων και όσο και μεταξύ των συμμετεχόντων και του διοργανωτή.

Τρόπος επικοινωνίας

Ο επιθυμητός τρόπος επικοινωνίας καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τα εργαλεία, τα οποία θα επιλεγούν για την επικοινωνία σε μια συμμετοχική διαδικασία (Raadgever και Mostert 2005).

Επομένως, μια βασική κατηγοριοποίηση, η οποία βασίζεται στα ΜΠΕ και στη διάκρισή τους, είναι αυτή μεταξύ του κλασικού και του σύγχρονου τρόπου επικοινωνίας.

Στην πρώτη κατηγορία κατάλληλα θεωρούνται εργαλεία, τα οποία προέκυψαν κυρίως τον 20^{ο} αιώνα και δεν απαιτούν τη χρήση κάποιας καινοτόμας τεχνολογίας για την υλοποίησή τους. Σημαντική παρουσία στην κατηγορία αυτή κατέχουν τα εργαλεία, τα οποία στηρίζονται στη διαπροσωπική (face-to-face) επικοινωνία μεταξύ συμμετεχόντων και συμμετεχόντων-διοργανωτή. Αντίθετα, στη δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται σχετικά πρόσφατα εργαλεία ως προς τη χρήση τους για την υλοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών, τα οποία χρησιμοποιούν το διαδίκτυο και άλλες καινοτόμες τεχνολογίες και κερδίζουν μέρα με τη μέρα έδαφος. Τα εργαλεία αυτά δεν εμπεριέχουν πολλούς από τους περιορισμούς των κλασικών εργαλείων (χώρος, χρόνος, κόστος κ.ά.), αλλά χρήζουν προσοχής στη χρήση τους εξαιτίας άλλων δυσκολιών που τα χαρακτηρίζουν (π.χ. εξοικείωση των συμμετεχόντων με την τεχνολογία, δεξιότητες στη χρήση της) (Sanders κ.ά. 2010, Στρατηγέα 2015). Επίσης, το είδος της τεχνολογίας που αξιοποιούν και σχετίζεται με συγκεκριμένες λειτουργίες, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την επικοινωνία στο πλαίσιο των συμμετοχικών διαδικασιών (Williamson και Parolin 2012). Γενικότερα, η απόφαση του διοργανωτή για αξιοποίηση των τελευταίων πρέπει να συνοδεύεται από λεπτομερή διερεύνηση των κοινωνικών συμπεριφορών (Allwinkle και Cruickshank 2011) και τήρηση των κανόνων γύρω από τη χρήση της τεχνολογίας (π.χ. προστασία προσωπικών δεδομένων) (Johnson και Sieber 2012). Συγκεκριμένα, είναι πιθανό να παρατηρηθεί ανισότητα συμμετοχής μεταξύ ατόμων με διαφορετικό επίπεδο τεχνολογικών δεξιοτήτων (Dawes 2008, Krommyda κ.ά. 2019, Zook κ.ά. 2010). Επίσης, πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η επιφυλακτικότητα των συμμετεχόντων για διάχυση της πληροφορίας (προσωπικά δεδομένα, απόψεις κ.ά.) στο διαδικτυακό περιβάλλον (Nelson κ.ά. 2008). Σήμερα, όπως καταδεικνύεται και από τη σχετική βιβλιογραφία, οι δύο διαφορετικές κατηγορίες θεωρείται ότι έχουν έναν **συμπληρωματικό χαρακτήρα** και μπορεί να χρησιμοποιούνται ταυτόχρονα στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής διαδικασίας (Brabham 2009, Carver κ.ά. 2001, Krommyda κ.ά. 2019, Stratigea 2011). Ο συνδυασμός μεθόδων και τεχνικών με καινοτόμα (διαδικτυακά) ΜΠΕ μπορεί να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα των συμμετοχικών διαδικασιών εμπλέκοντας περισσότερους συμμετέχοντες, όμως χρειάζεται προσοχή στη χρήση τους για να μην επιφέρουν αρνητικές συνέπειες (π.χ. προσήλωση στην τεχνολογία και όχι στον σκοπό της συμμετοχής) (Afzalan και Muller 2014, Afzalan κ.ά. 2017, Krommyda κ.ά. 2019).

Μία άλλη κατηγοριοποίηση, σχετικά με τον τρόπο επικοινωνίας, βασίζεται στην ομαδοποίηση των συμμετεχόντων. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες μπορούν να συμμετέχουν ατομικά ή συνεργατικά σε ομάδες (μεγαλύτερες ή μικρότερες) στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής διαδικασίας. Ο διοργανωτής επιλέγει τη σύνθεση, που εκτιμά ότι θα εξασφαλίσει το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα σε κάθε φάση της συμμετοχής (π.χ. ατομικά σε πρώτη φάση και συνεργατικά μετέπειτα) (Sanders κ.ά. 2010). Επομένως, η σύνθεση των συμμετεχόντων που επιδιώκεται καθορίζει και αυτή με τη σειρά της τα κατάλληλα εργαλεία συμμετοχής.

Ακόμη, όταν υπάρχει διάδραση μεταξύ των συμμετεχόντων, το είδος της αλληλεπίδρασης που αναπτύσσεται μεταξύ τους μπορεί να συντελέσει στην κατηγοριοποίηση των εργαλείων. Σύμφωνα με αυτό, η επικοινωνία πραγματοποιείται μέσω της συζήτησης, της συνεργατικής δημιουργίας ή της από κοινού ανάληψης δράσης (Sanders κ.ά. 2010). Στην πρώτη και πιο συνηθισμένη περίπτωση χρησιμοποιείται η πλειοψηφία των εργαλείων, καθώς τα περισσότερα έχουν ως βάση τον διάλογο που αναπτύσσεται. Οι δύο τελευταίες κατηγορίες σχετίζονται με πιο ιδιαίτερα εργαλεία συμμετοχής, τα οποία αξιοποιούν τις δημιουργικές ικανότητες των συμμετεχόντων (βλ. Κεφάλαιο 3.1.2), εμπλέκοντάς τους σε πιο ενδιαφέρουσες συμμετοχικές διαδικασίες (κατασκευές, παιχνίδια, σκετς κ.ά.).

Τέλος, στο πλαίσιο της διάδρασης των συμμετεχόντων τα εργαλεία συμμετοχής μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ανάλογα με τον τρόπο που λαμβάνονται οι αποφάσεις στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής διαδικασίας. Συγκεκριμένα, οι αποφάσεις μπορεί να είναι αποτέλεσμα (Fung 2006):

- συγκέντρωσης των διαφορετικών προτιμήσεων και επιλογής της εναλλακτικής που ικανοποιεί τις περισσότερες προτιμήσεις ή αποτελεί κοινό στοιχείο τους,
- διαβούλευσης για τη διαμόρφωση των προτιμήσεών τους σε ατομικό και συλλογικό επίπεδο (επίτευξη συναίνεσης) μέσω της ενημέρωσης και του διαλόγου ή
- τεχνολογικής εξειδίκευσης με τη συμμετοχή (μόνο) ειδικών γύρω από το εξεταζόμενο θέμα.

Για τα θέματα του ΧΑΣ, οι χαρτογραφικές απεικονίσεις ξεχωρίζουν ως ένας από τους σημαντικότερους τρόπους επικοινωνίας και ειδικά για τα θέματα, στα οποία ο χώρος και η διευθέτησή του αποτελούν σημαντικά στοιχεία της σχεδιαστικής προσπάθειας (π.χ. χωροθέτηση βιομηχανικής περιοχής). Τέλος, σχετικά με τα διαδικτυακά ή/και καινοτόμα εργαλεία συμμετοχικών διαδικασιών, οι διοργανωτές πρέπει να εξασφαλίζουν ένα ασφαλές περιβάλλον χρήσης τους και να εξετάζουν κάθε φορά αν η χρήση τους θα επηρεάσει

αρνητικά την εμπλοκή των συμμετεχόντων στη σχεδιαστική διαδικασία (Desouza και Jacob 2014, Edmiston 2003, Ghose 2001).

Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων

Το επίπεδο συμμετοχής ή κατά προέκταση ο βαθμός εμπλοκής (επιρροής) συμμετεχόντων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιλογής του εκάστοτε εργαλείου συμμετοχής (Bousset κ.ά. 2005, Fung 2006, Glass 1979, Raadgever και Mostert 2005, USACE 2002, Στρατηγέα 2012, 2015). Μάλιστα, το επιλεγόμενο επίπεδο συμμετοχής από τον διοργανωτή αποτελεί συνάρτηση πολλών παραγόντων, όπως ο σκοπός της συμμετοχής (βλ. Κεφάλαιο 3.2.1) καθώς και διάφορα χαρακτηριστικά του θέματος και των συμμετεχόντων (βλ. Κεφάλαιο 3.1.1 και 3.1.2) (Στρατηγέα 2015).

Όπως περιγράφηκε αναλυτικά στην Ενότητα 2, υπάρχουν πολλές διαφορετικές κατηγορίες του βαθμού εμπλοκής. Κοινό τους χαρακτηριστικό είναι ότι στα κατώτερα επίπεδα συμμετοχής (μηδαμινός βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων, ροή πληροφορίας προς μία κατεύθυνση με σκοπό την πληροφόρηση/ευαισθητοποίηση) δεν βρίσκουν εφαρμογή οι συμμετοχικές μέθοδοι, καθώς η χρήση τους απαιτεί αμφίδρομη ροή πληροφορίας (ροή πληροφορίας προερχόμενης και από τους συμμετέχοντες). Ωστόσο, στα επίπεδα αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν αρκετά από τα υποστηρικτικά εργαλεία (κυρίως ΜΠΕ), τα οποία αποσκοπούν στην ενημέρωση/ευαισθητοποίηση. Όσον αφορά στα ανώτερα επίπεδα συμμετοχής (υψηλός βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων και αμφίδρομη ροή πληροφορίας), κατάλληλα θεωρούνται τα εργαλεία συμμετοχής των αντίστοιχων συμμετοχικών διαδικασιών, όπου οι συμμετέχοντες έχουν ουσιαστικό ρόλο και συμβάλλουν, σε διαφορετικό κάθε φορά βαθμό, στις αποφάσεις που λαμβάνονται. Τέλος, όταν έχει επιλεχθεί κάποιο από τα ενδιάμεσα επίπεδα συμμετοχής, χρησιμοποιούνται εργαλεία, τα οποία συντελούν στην έκφραση, στην αποτύπωση και στην επεξεργασία των σκέψεων των συμμετεχόντων, ανεξαρτήτως αν θα αξιοποιηθούν στη λήψη των όποιων αποφάσεων.

Όπως συμβαίνει και με τα υπόλοιπα ζητήματα, δεν υπάρχει κάποιος περιορισμός στην επιλογή επιπέδου συμμετοχής για τα θέματα που εστιάζουν σε ΧΑΣ.

Ρόλος διοργανωτή

Ο ρόλος του διοργανωτή και οι ενέργειες, που απορρέουν από αυτόν, καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τη φύση και την έκβαση μιας συμμετοχικής διαδικασίας. Ανάλογα με το εξεταζόμενο θέμα, τη στάση του ως προς τη σχετική διαχείριση και τον ρόλο που επιλέγει, το επίπεδο ελέγχου της επικοινωνίας που αναπτύσσεται και γενικότερα της συμμετοχής διαφέρει (Afzalan κ.ά. 2017, Bamberg 2013, Rinner 2001). Στο πλαίσιο της συμμετοχικής προσέγγισης, ο διοργανωτής μπορεί να έχει είτε πιο παθητικό ρόλο, συντονίζοντας απλά τις επιμέρους ενέργειες που απαιτούνται για την υλοποίηση της διαδικασίας ως **συντονιστής** είτε πιο ενεργητικό ρόλο, μεσολαβώντας μεταξύ των συμμετεχόντων ως **διαμεσολαβητής**, για την επίτευξη του σκοπού της συμμετοχής (βλ. Κεφάλαιο 3.2.1). Συγκεκριμένα, όταν η αντιπαράθεση μεταξύ των συμμετεχόντων είναι υψηλή, ο ρόλος του διοργανωτή ως διαμεσολαβητή είναι ίσως απαραίτητος για την επίλυση πιθανών διαφορών και την ομαλή ολοκλήρωση ενός συμμετοχικού εγχειρήματος. Γενικά, η επιλογή του ρόλου του, ως προς τη διαχείριση και τον έλεγχο της συμμετοχής, έχει συχνά ως αποτέλεσμα την επιρροή της στάσης των συμμετεχόντων ως προς τη συμμετοχική διαδικασία ή διαστάσεις αυτής (Afzalan κ.ά. 2017).

Σε κάθε έναν από τους παραπάνω ρόλους αντιστοιχούν διαφορετικά εργαλεία συμμετοχής, καθώς πολλά από αυτά προϋποθέτουν την υιοθέτηση ενός συγκεκριμένου ρόλου από τον διοργανωτή για την εφαρμογή τους. Πιο συγκεκριμένα, όταν ο ρόλος του διοργανωτή είναι παθητικός, κατάλληλα θεωρούνται τα εργαλεία, κατά την υλοποίηση των οποίων ο διοργανωτής εστιάζει στην τήρηση των κανόνων που έχουν τεθεί στο πλαίσιο της ακολουθούμενης δομημένης διαδικασίας. Ειδικότερα, όσον αφορά τα διαδικτυακά εργαλεία, ο διοργανωτής μπορεί να χρησιμοποιήσει εργαλεία (π.χ. μέσα κοινωνικής δικτύωσης), τα οποία μπορούν να εξυπηρετήσουν την επικοινωνία μεταξύ συμμετεχόντων και συμμετεχόντων-διοργανωτή, αλλά δεν επιτρέπουν στον διοργανωτή τον αυστηρό έλεγχο (Afzalan και Muller 2014, Afzalan κ.ά. 2017, Krommyda κ.ά. 2019). Ενώ, σε ορισμένες περιπτώσεις τον έλεγχο της επικοινωνίας είναι πιθανό να αναλάβουν άτομα εκτός της ομάδας του διοργανωτή (Afzalan και Evans-Cowley 2015, Deng κ.ά. 2015). Αντίθετα, όταν ο ρόλος του είναι ενεργός, επιλέγονται εργαλεία, τα οποία επιτρέπουν σε αυτόν να παρεμβαίνει στην επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων σε ορισμένα τμήματα ή στο σύνολο της διαδικασίας. Σχετικά με τα διαδικτυακά εργαλεία, ο διοργανωτής μπορεί να έχει μεγαλύτερο έλεγχο στη συμμετοχική διαδικασία (Deng κ.ά. 2015, Gordon κ.ά. 2011, Nelson κ.ά. 2008), όταν χρησιμοποιεί εργαλεία, τα οποία δημιουργήθηκαν για τον σκοπό της διαδικτυακής εμπλοκής

των συμμετεχόντων σε ένα συγκεκριμένο θέμα (Afzalan κ.ά. 2017). Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι ακόμη κι αν ο διοργανωτής επιλέξει να έχει ενεργητικό ρόλο μέσω των σχετικών εργαλείων, οι συμμετέχοντες είναι πιθανό να αναπτύξουν παράλληλα δικά τους διαδικτυακά εργαλεία για τη μεταξύ τους επικοινωνία (Fredericks και Foth 2013).

Για τα **σχεδιαστικά ζητήματα**, πολλά από τα οποία εγείρουν έντονη αντιπαράθεση μεταξύ των συμμετεχόντων, απαιτείται συχνά από τον διοργανωτή να αναλαμβάνει τον ρόλο του διαμεσολαβητή.

Βαθμός οργάνωσης

Ο βαθμός οργάνωσης της συμμετοχικής διαδικασίας είναι ανάλογος με το εργαλείο συμμετοχής που επιλέγεται για την υλοποίησή της, καθώς κάθε τέτοιο εργαλείο περιλαμβάνει για την εφαρμογή του στάδια και οδηγίες που δεν είναι με την ίδια λεπτομέρεια καθορισμένα σε κάθε ένα από αυτά. Συνεπώς, κάποια εργαλεία περιγράφουν με λεπτομερείς πληροφορίες τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθηθεί, ενώ άλλα περιγράφονται με πιο αφαιρετικό τρόπο, προσφέροντας στον διοργανωτή μεγάλο περιθώριο ευελιξίας. Λαμβάνοντας υπόψη τον βαθμό ευελιξίας στη διαδικασία υλοποίησης κάθε εργαλείου συμμετοχής, οι προβλεπόμενες από αυτά διαδικασίες μπορούν να διακριθούν κυρίως σε **δομημένες** και **μη δομημένες** (Glass 1979). Στο πλαίσιο των ειδικών παραγόντων, η επιλογή του βαθμού αυτού για την πραγματοποίηση μιας διαδικασίας καθορίζει τα εργαλεία συμμετοχής που μπορούν να αξιοποιηθούν. Τα εργαλεία αυτά μπορούν να προσφέρουν από μόνα τους ή συνδυαστικά με άλλα εργαλεία τον επιλεγμένο από τον διοργανωτή βαθμό οργάνωσης. Όμως, ο παράγοντας αυτός έχει ισχύ μόνο για τους διοργανωτές, που έχουν επαρκή συμμετοχική εμπειρία (βλ. Κεφάλαιο 3.1.3), αφού οι συμμετοχικές διαδικασίες είναι αρκετά απαιτητικές και κάθε είδους υποστήριξη (και δη από εργαλεία συμμετοχής) είναι σημαντική. Για τους υπόλοιπους διοργανωτές, απαιτείται μεγάλος βαθμός οργάνωσης της διαδικασίας, ώστε να καταφέρουν να την φέρουν εις πέρας με επιτυχία.

Ειδικότερα, όταν επιδιώκονται δομημένες διαδικασίες, τότε το εργαλείο ή τα εργαλεία, τα οποία θα χρησιμοποιήσει ο διοργανωτής, πρέπει να καλύπτουν κάθε βήμα του στην υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας με σαφείς οδηγίες. Συνεπώς, οι διαδικασίες είναι, από τον σχεδιασμό τους, σαφώς ορισμένες για την επίτευξη συγκεκριμένων αποτελεσμάτων. Επιπλέον, ο διοργανωτής πιθανότατα ελέγχει σε μεγάλο βαθμό τα άτομα που θα εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία, ανάλογα με τη σκοπιμότητά της (Glass 1979). Στο πλαίσιο

αυτό, τα διαδικτυακά εργαλεία, που αντιστοιχούν, είναι ελεγχόμενα από τον διοργανωτή για την εξασφάλιση της ορθής λειτουργίας τους· και αυστηρά δομημένα, υποστηρίζοντας συγκεκριμένες λειτουργίες επικοινωνίας γύρω από τη συμμετοχική διαδικασία (Afzalan κ.ά. 2017, McGrath 2015, Somarakis και Stratigea 2014).

Στην αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή ο διοργανωτής διαθέτει εμπειρία στις συμμετοχικές διαδικασίες και επιδιώκει μεγαλύτερο βαθμό ευελιξίας στη υλοποίησή τους, τότε μπορεί να αξιοποιήσει σε αυτήν εργαλείο ή εργαλεία, που θα μπορέσει να τα προσαρμόσει στις δικές του ανάγκες και δυνατότητες (μη δομημένες διαδικασίες). Οι διαδικασίες αυτές δεν στερούνται σχεδιασμού και προετοιμασίας για την εφαρμογή τους, αλλά δεν περιλαμβάνουν πολύ συγκεκριμένη δομή συμμετοχής. Ωστόσο, τα αποτελέσματα, που θα προκύψουν, μπορεί να μην ανταποκρίνονται στις αρχικές προσδοκίες, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις ο διοργανωτής είναι πιθανό να απολέσει τον έλεγχο των ατόμων που θα εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία (Glass 1979). Αναφορικά με τα διαδικτυακά εργαλεία, ο έλεγχος από τον διοργανωτή είναι περιορισμένος και οι δομές λειτουργίας δεν είναι αυστηρά δομημένες, υποστηρίζοντας την επικοινωνία και πληροφόρηση ακόμη και εκτός πλαισίου συμμετοχικής διαδικασίας (π.χ. μέσα κοινωνικής δικτύωσης) (Afzalan κ.ά. 2017). Η αξιοποίηση αυτών των εργαλείων έχει ως αποτέλεσμα μία πιο αυθεντική και ανεμπόδιστη έκφραση των συμμετεχόντων, η οποία δεν σχετίζεται απαραίτητα με το εξεταζόμενο θέμα (Afzalan και Evans-Cowley 2015, Foth 2006). Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στην περίπτωση επιλογής μη δομημένης διαδικασίας, ο διοργανωτής μπορεί να αξιοποιήσει στη μεθοδολογία που θα ακολουθήσει μόνο μία μέθοδο.

Ο παράγοντας αυτός δεν παρουσιάζει κάποια διαφοροποίηση για τα θέματα ΧΑΣ. Ωστόσο, όσο πιο σύνθετη ή ολοκληρωμένη προσέγγιση επιδιώκεται για το χωρικό αντικείμενο, στο οποίο αξιοποιείται η συμμετοχή (βλ. Κεφάλαιο 3.2.1) τόσο πιο δομημένα εργαλεία συμμετοχής είναι σκόπιμο να αξιοποιούνται στις απαιτούμενες συμμετοχικές διαδικασίες.

Λόγος αξιοποίησης υποστηρικτικών εργαλείων

Για την περαιτέρω υποστήριξη των συμμετοχικών διαδικασιών και την εξασφάλιση μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας, κρίνεται συχνά απαραίτητη η εφαρμογή επιπλέον **υποστηρικτικών εργαλείων**. Η χρήση των εργαλείων αυτών έρχεται είτε να συμπληρώσει κενά των χρησιμοποιούμενων συμμετοχικών μεθόδων είτε να εμπλουτίσει αυτά,

ενσωματώνοντας εργαλεία που μπορούν να βελτιώσουν, διευρύνουν ή αποδώσουν, με έναν πιο συστηματικό τρόπο, την πληροφορία/γνώση που απορρέει από την εφαρμογή μιας μεθόδου. Στις παραπάνω περιπτώσεις, ο λόγος για την αξιοποίηση πρόσθετων υποστηρικτικών εργαλείων συνιστά έναν παράγοντα απόφασης που συμβάλλει στην επιλογή του κατάλληλου εργαλείου. Συγκεκριμένα, οι μέθοδοι μπορούν να υποστηριχθούν από τεχνικές και ΜΠΕ καθώς και από άλλες μεθόδους, ενώ οι τεχνικές από άλλες τεχνικές ή άλλες μεθόδους και ΜΠΕ. Σε κάθε περίπτωση, ο διοργανωτής πρέπει να επιλέξει το κατάλληλο στάδιο ή στάδια της μεθοδολογίας, για να συνδυαστούν τα εργαλεία δημιουργικά (Palfrey και Gasser 2012). Ο παράγοντας αυτός παρουσιάζει ομοιότητες με τον σκοπό της συμμετοχής, όμως δεν συγκαταλέγεται στις γενικές αποφάσεις, που καλείται να λάβει ο διοργανωτής για τη συμμετοχική διαδικασία (βλ. Κεφάλαιο 3.2.1). Αυτό συμβαίνει, καθώς η αξιοποίηση ενός υποστηρικτικού εργαλείου αποτελεί περιορισμένο τμήμα της συνολικής μεθοδολογίας και κάθε στάδιο αυτής εξυπηρετεί συνήθως διαφορετικό στόχο για την αποτελεσματική ολοκλήρωση της μεθόδου που έχει επιλεγεί. Συνεπώς, για κάθε ένα από τα παραπάνω στάδια ή ομάδα σταδίων της συμμετοχικής διαδικασίας συνήθως κρίνονται ως κατάλληλα διαφορετικά υποστηρικτικά εργαλεία (USACE 2002).

Γενικά, μπορούν να διακριθούν οι εξής διαστάσεις στον σκοπό χρήσης ενός υποστηρικτικού εργαλείου: διερεύνηση των απόψεων των συμμετεχόντων· εστίαση σε συγκεκριμένο αντικείμενο για τη διερεύνησή του· κατανόηση της εμπειρικής γνώσης των συμμετεχόντων και παραγωγή ιδεών και προτάσεων, οι οποίες θα τροφοδοτήσουν τα εργαλεία συμμετοχής που υλοποιούν τη συμμετοχική διαδικασία (Sanders κ.ά. 2010). Ωστόσο, κάθε τύπος εργαλείων παρουσιάζει διαφορετικό βαθμό πολυπλοκότητας και εξυπηρετεί διαφορετικές ανάγκες στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής διαδικασίας, όπως περιγράφηκε και στο Κεφάλαιο 2. Συνεπώς, κάθε τύπος των υποστηρικτικών εργαλείων (μέθοδοι, τεχνικές και ΜΠΕ) μπορεί να παρουσιάζει και διαφορετικούς λόγους αξιοποίησης.

Πιο συγκεκριμένα, οι λόγοι αξιοποίησης των **μεθόδων** ταυτίζονται (παρουσιάζουν ίδιες τιμές) με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα του σκοπού της συμμετοχής (καταγραφή διαφοροποίησης ή επίτευξη συναίνεσης) (βλ. Κεφάλαιο 3.2.1). Οι λόγοι αξιοποίησης των **τεχνικών ή άλλων μεθόδων** ως υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής μπορεί να αναφέρονται είτε στην ανάλυση του εξεταζόμενου προβλήματος είτε στη διευκόλυνση της επικοινωνίας των συμμετεχόντων (Elliott κ.ά. 2005, Slocum 2003). Στην πρώτη περίπτωση είναι κατάλληλες οι τεχνικές που δίνουν έμφαση στο θέμα, ενώ στη δεύτερη αυτές που δίνουν έμφαση στη συμμετοχή και συγκεκριμένα στους συμμετέχοντες. Μάλιστα, οι τεχνικές της

πρώτης περίπτωσης είναι πιθανό να μην εμπλέκουν με κάποιο τρόπο τους συμμετέχοντες, αλλά να υποστηρίζουν συμμετοχικές μεθόδους και γενικότερα συμμετοχικές διαδικασίες.

Όσον αφορά τα **ΜΠΕ**, τα εργαλεία αυτά παρουσιάζουν διαφορετικές (τεχνολογικές) δυνατότητες μεταξύ τους, αναφορικά με την επικοινωνία και τη συμμετοχή γενικότερα, προωθώντας συγκεκριμένες συμπεριφορές από τους συμμετέχοντες (Afzalan κ.ά. 2017). Επομένως, οι λόγοι χρήσης τους μπορούν να ποικίλουν μεταξύ των παρακάτω: διαχείριση πληροφορίας και γνώσης, εμβάθυνση σε θέματα αντίληψης, υποστήριξη της διάδρασης και προσομοίωση (Maurel 2003). Ειδικότερα, όταν ο λόγος αξιοποίησής τους στη συμμετοχική διαδικασία είναι η **διαχείριση πληροφορίας και γνώσης**, επιλέγονται εργαλεία, τα οποία επιτρέπουν την αποθήκευση, επανάκτηση, ανάλυση, προβολή και διάχυση πληροφορίας (Maurel 2003, Rhoads 2010, Schweitzer 2014, Schweitzer και Stephenson 2016). Αντίστοιχα, για την **προσομοίωση**, χρησιμοποιούνται εργαλεία, όπου οι παράγοντες και οι δυναμικές των συστημάτων των εξεταζόμενων θεμάτων προσομοιώνονται για την εξέταση διαφόρων σχετικών διαστάσεων (περιβαλλοντικών, οικονομικών κ.ά.) (Maurel 2003). Για την υποστήριξη της **διάδρασης**, τα σχετικά εργαλεία ενισχύουν την επικοινωνία μεταξύ των διαφόρων παραγόντων των συμμετοχικών διαδικασιών (Bamberg 2013, Maurel 2003, Williamson και Parolin 2012). Τέλος, όταν η αξιοποίησή τους αποσκοπεί στην **εμβάθυνση** στις διαφορετικές αντιλήψεις των εμπλεκομένων, τα εργαλεία αυτά συντελούν στη συγκέντρωση απόψεων αλλά και την καταγραφή συμπεριφορών και άλλων στοιχείων που χαρακτηρίζουν τους συμμετέχοντες και τη διάθεσή τους (Afzalan και Muller 2014, Maurel 2003). Ουσιαστικά, τα τελευταία αυτά εργαλεία επιτρέπουν τον σχολιασμό και την καταγραφή του συμμετοχικού διαλόγου και αποτελούνται κυρίως από καινοτόμα τεχνολογικά εργαλεία (Al-Kodmany 2002). Στο πλαίσιο των δύο τελευταίων λόγων αξιοποίησης των παραπάνω εργαλείων (διάδραση και εμβάθυνση), ΜΠΕ μπορούν να χρησιμοποιηθούν μεταξύ άλλων και για τη διαχείριση (διαπίστωση ή αντιμετώπιση) των αντιπαραθέσεων των συμμετεχόντων (Afzalan κ.ά. 2017). Όμως, στην περίπτωση αυτή απαιτείται ο συντονισμός της συμμετοχικής διαδικασίας από διοργανωτή με άρτια τεχνολογική κατάρτιση για τη διασφάλιση της συμμετοχής και του σκοπού που εξυπηρετεί (Afzalan και Muller 2014, Mandarano και Meenar 2015).

Πρόσθετα και ανεξαρτήτως τύπου υποστηρικτικού εργαλείου, ο λόγος αξιοποίησής τους συνδέεται με τη φάση της συμμετοχικής διαδικασίας. Αναλυτικότερα, οι συμμετοχικές διαδικασίες αναλύονται σε διαδοχικές φάσεις και συγκεκριμένα: στην προετοιμασία, στην υλοποίηση και στην αποτίμηση των αποτελεσμάτων της· η εφαρμογή των οποίων

συνεπάγεται και την ολοκλήρωση της συμμετοχικής διαδικασίας. Για την εφαρμογή κάθε μίας από τις φάσεις αυτές απαιτούνται διαφορετικά εργαλεία συμμετοχής, καθώς κάθε εργαλείο έχει ως πεδίο εφαρμογής συγκεκριμένη φάση ή φάσεις (Maurel 2003). Κατά τη φάση της **προετοιμασίας** χρησιμοποιούνται υποστηρικτικά εργαλεία, τα οποία βοηθούν στην ανάλυση του εξεταζόμενου ζητήματος και των ατόμων και ομάδων συμφερόντων. Γενικά, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα συγκεκριμένα εργαλεία υποστηρίζουν όλες τις αποφάσεις, οι οποίες πρέπει να παρθούν για την υλοποίηση μιας συμμετοχικής διαδικασίας. Στη φάση της **υλοποίησης** μπορεί να χρησιμοποιηθεί το μεγαλύτερο μέρος των υποστηρικτικών εργαλείων. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνονται κυρίως αυτά που επιτρέπουν ή αποσκοπούν στην εμπλοκή των συμμετεχόντων. Αντίθετα, για τη φάση της **αποτίμησης** της συμμετοχικής διαδικασίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί περιορισμένος αριθμός υποστηρικτικών εργαλείων, τα οποία έχουν ως αντικείμενο την ανάλυση των αποτελεσμάτων και την αξιολόγηση των ενεργειών που προηγήθηκαν στις προηγούμενες φάσεις της συμμετοχικής διαδικασίας.

Στο πλαίσιο του ΧΑΣ δεν προκύπτει κάποια διαφοροποίηση σε σχέση με το σύνολο των παραπάνω ζητημάτων και οι λόγοι αξιοποίησης όλων των ειδών των υποστηρικτικών εργαλείων είναι πιθανοί.

3.3. Συμπεράσματα

Όπως καταδεικνύεται από την ανάλυση που προηγήθηκε, η επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής προς αξιοποίηση, στο πλαίσιο του συμμετοχικού σχεδιασμού, αποτελεί μία σύνθετη διαδικασία, στηρίζεται δε στη θεώρηση μίας σειράς από **παράγοντες κατάστασης και απόφασης** (βλ. Εικόνα 3.7). Οι παράγοντες, που αναλύθηκαν παραπάνω, δεν είναι αυτονόητοι ούτε απαραίτητα γνωστοί σε κάθε διοργανωτή συμμετοχικών διαδικασιών ΧΑΣ, ειδικά στην περίπτωση που δεν έχει καθόλου ή έχει περιορισμένη εμπειρία στον σχεδιασμό και τη διοργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών. Για την καταγραφή, παρουσίαση και ανάλυση του συνόλου των παραγόντων επιλογής ήταν αρκετά καθοριστική η εξέταση των υφιστάμενων σχετικών βιβλιογραφικών αναφορών (βλ. Πίνακες 3.2 και 3.3) αλλά και η σύνδεση των μελετώμενων παραγόντων με τα συστατικά στοιχεία της συμμετοχικής διαδικασίας (‘θέμα’, ‘συμμετέχοντες’ και ‘διοργανωτής’) (βλ. Εικόνα 3.1). Η σύνδεση αυτή οδήγησε ακόμη στην αναγνώριση σειράς **παραγόντων κατάστασης** [π.χ. τεχνολογικές δεξιότητες και συμμετοχική εμπειρία (στάση) συμμετεχόντων· προηγούμενη συνεργασία, τεχνολογική κατάρτιση και συμμετοχική εμπειρία διοργανωτή] και **παραγόντων**

απόφασης (π.χ. επιλογή αντικειμένου συμμετοχής, επικοινωνία και ρόλος διοργανωτή), **οι οποίοι δεν έχουν καταγραφεί στη βιβλιογραφία ως διακριτοί παράγοντες επιλογής**.

Το σύνολο των παραπάνω παραγόντων επιλογής, με εξαίρεση τον παράγοντα 'λόγος αξιοποίησης υποστηρικτικών εργαλείων' που χρησιμοποείται μόνο στην περίπτωση υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής, αξιοποιήθηκε στην παρούσα διδακτορική διατριβή για:

- την καταγραφή των **τιμών** των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων, καθώς κάθε παράγοντας επιλογής συνδέεται με ένα ή παραπάνω χαρακτηριστικά τους (βλ. Κεφάλαιο 4) και
- την ανάπτυξη του Συστήματος Επιλογής Κατάλληλων Εργαλείων Συμμετοχής (ΣΕΚΕΣ) και συγκεκριμένα τη δημιουργία της **βάσης γνώσης** του και τη δόμηση της **διαδικασίας επιλογής** συμμετοχικής μεθόδου, στοιχεία τα οποία αποτελούν τα ουσιαστικότερα στοιχεία του συστήματος (βλ. Κεφάλαιο 5).

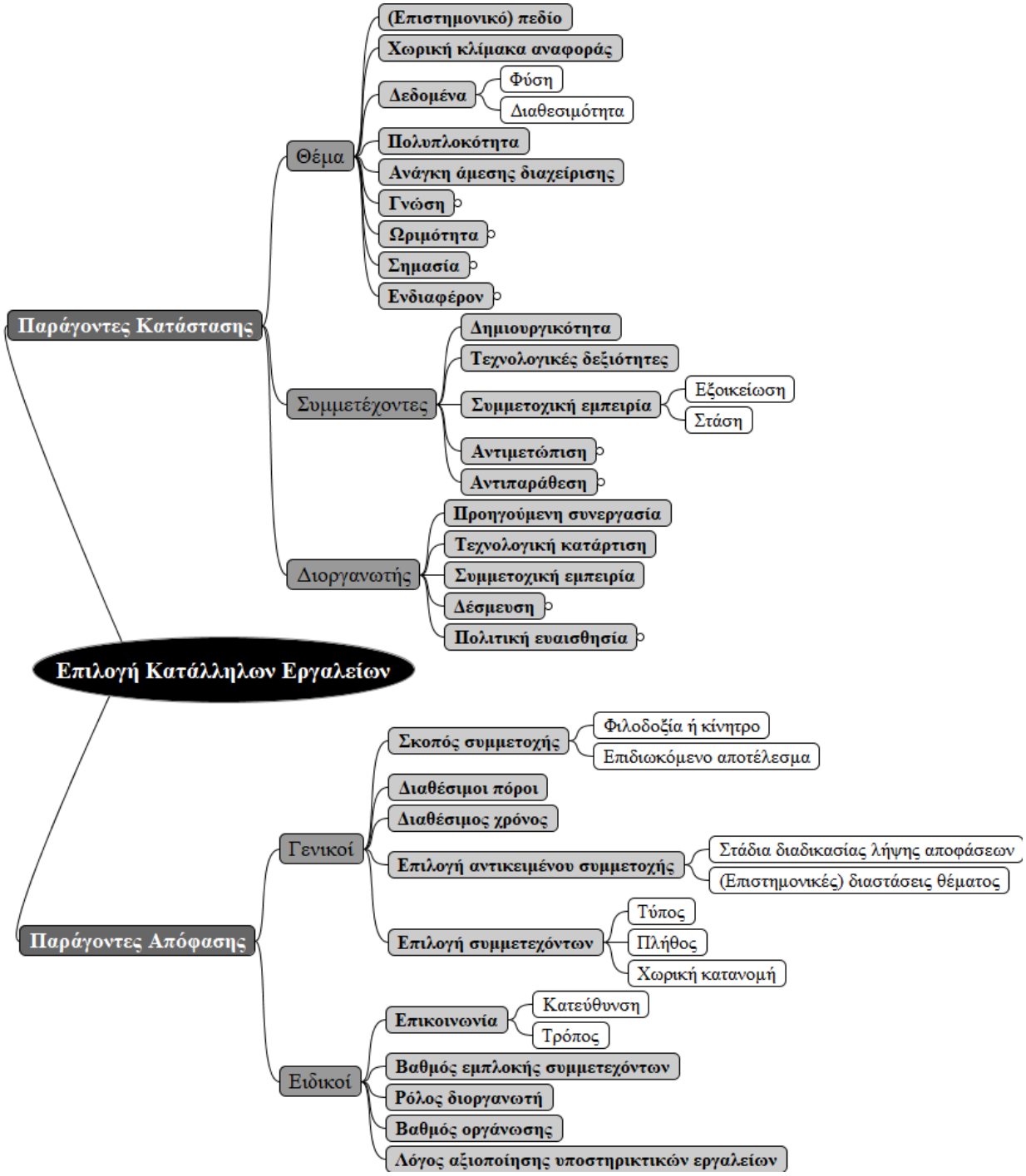

Εικόνα 3.7: Το σύνολο των παραγόντων επιλογής κατάλληλων εργαλείων.

4. ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΕΣ ΜΕΘΟΔΟΙ

Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν καταγραφεί δεκάδες **εργαλεία συμμετοχής**, σύνθετα ή απλούστερα, που αποσκοπούν στην υποβοήθηση της υλοποίησης συμμετοχικών διαδικασιών (Bousset κ.ά. 2005, Bouzit και Loubier 2004, Brouwer και Brouwers 2017, Elliott κ.ά. 2005, HIS 2020, Karner κ.ά. 2011, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015 κ.ά.). Μάλιστα, πολλά από αυτά παρουσιάζουν κοινές διαδικασίες ή χαρακτηριστικά, καθιστώντας πολλές φορές τις μεταξύ τους διαφορές δυσδιάκριτες. Επίσης, τα εργαλεία (tools) αυτά παρουσιάζονται με διάφορες ορολογίες, όπως **μέθοδοι** (methods), **τεχνικές** (techniques), **τεχνολογίες** (technologies), **μέσα** (means), **μεθοδολογίες** (methodologies), **προσεγγίσεις** (approaches) και **στρατηγικές** (strategies), ενώ επιπρόσθετα αυτά δεν χρησιμοποιούνται με τον ίδιο τρόπο από όλους τους ερευνητές. Για τον λόγο αυτό, πριν από την περιγραφή των κυριότερων εξ αυτών εργαλείων, που αποτελεί και τον στόχο της παρούσας ενότητας της διατριβής, κρίνεται αναγκαίο να αποσαφηνιστούν οι όροι που χρησιμοποιούνται καθώς και η μεταξύ τους εννοιολογική σύνδεση για την αποφυγή πιθανών παρερμηνειών.

Ο κυριότερος τύπος εργαλείων, γύρω από τον οποίο δομήθηκε η παρούσα ενότητα και περιγράφεται αναλυτικά ακολούθως, είναι οι **συμμετοχικές μέθοδοι**. Οι συμμετοχικές μέθοδοι συνιστούν τον **πυρήνα οργάνωσης** των συμμετοχικών διαδικασιών και συντίθενται από σειρά διαδοχικών βημάτων, σταδίων και φάσεων. Τα επιμέρους αυτά στοιχεία των συμμετοχικών μεθόδων συνήθως εμπλέκουν τους **συμμετέχοντες** και υλοποιούνται με την υποστήριξη ενός **διοργανωτή** (facilitator ή moderator). Η έννοια του διοργανωτή νοείται συνήθως ως μία ομάδα ατόμων, τα μέλη της οποίας αναλαμβάνουν διακριτούς ρόλους και συνεργάζονται, αποσκοπώντας στην επίτευξη του καλύτερου δυνατού αποτελέσματος από τη συμμετοχική διαδικασία. Οι συμμετοχικές μέθοδοι μπορούν, επίσης, να εμπλουτίζονται από επιμέρους **υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής** για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση των συμμετοχικών εγχειρημάτων.

Στα **υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής** περιλαμβάνονται οι ακόλουθοι τύποι:

- **Τεχνικές και άλλες μέθοδοι**, που περιλαμβάνουν: α) διαδικασίες απλούστερες ως προς τον αριθμό ή/και τη δυσκολία των απαιτούμενων ενεργειών συγκριτικά με τις συμμετοχικές μεθόδους, β) διαδικασίες που δεν εμπλέκουν τους συμμετέχοντες και γ) μεικτές διαδικασίες, που συνδυάζουν και τα δύο παραπάνω χαρακτηριστικά.

- **Μέσα Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΜΠΕ)**: Είναι καινοτόμα ή συμβατικά εργαλεία, τα οποία μπορούν να υποστηρίξουν τόσο τις συμμετοχικές μεθόδους όσο και τον πρώτο τύπο υποστηρικτικών εργαλείων.

Όλα τα παραπάνω – **κύρια (συμμετοχικές μέθοδοι) και υποστηρικτικά εργαλεία** – δύναται να συνδυαστούν μεταξύ τους στο πλαίσιο του σχεδιασμού και υλοποίησης μιας **συμμετοχικής μεθοδολογίας** από τον διοργανωτή για την αποτελεσματικότερη επίλυση ενός προβλήματος Χωρικού και Αναπτυξιακού Σχεδιασμού (ΧΑΣ) (βλ. Εικόνα 4.1).

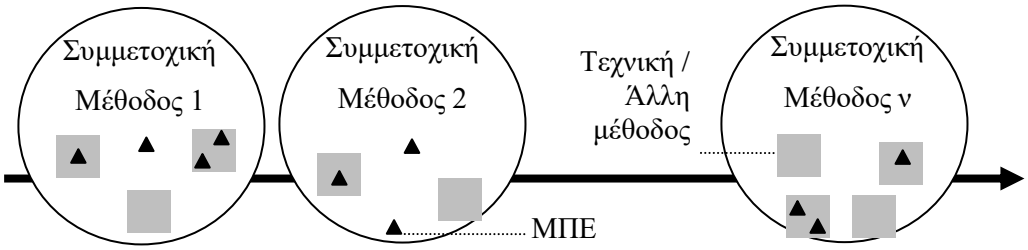

Εικόνα 4.1. Αναπαράσταση των δομικών στοιχείων μιας μεθοδολογίας στο πλαίσιο της συμμετοχικής προσέγγισης του ΧΑΣ.

Στην ενότητα αυτή περιγράφονται – με έναν συνοπτικό, συστηματικό και ομοιογενή τρόπο – οι **15 κυριότερες συμμετοχικές μέθοδοι**, όπως επίσης και τα 145 υποστηρικτικά εργαλεία ή ομάδες εργαλείων, που υποστηρίζουν συμπληρωματικά την υλοποίηση αυτών των συμμετοχικών μεθόδων σε διάφορα προβλήματα ΧΑΣ (βλ. Πίνακα 4.1). Η επιλογή των συγκεκριμένων μεθόδων βασίστηκε στη συχνότητα χρήσης τους αλλά και στο πλήθος και την ποιότητα των πληροφοριών που τις συνοδεύει· έχουν δε καταγραφεί επανειλημμένα, τις τελευταίες δεκαετίες, στη διεθνή βιβλιογραφία τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, μέσα από τις περιπτώσεις εφαρμογής τους. Οι πληροφορίες αυτές ήταν καθοριστικές για τον προσδιορισμό και τη διασταύρωση δεκάδων χαρακτηριστικών για κάθε συμμετοχική μέθοδο (βλ. Πίνακες 4.2-4.16), τα οποία συνδέονται με τους **παράγοντες επιλογής** (βλ. Κεφάλαιο 3) και μπορούν να τροφοδοτήσουν την ανάπτυξη της **βάσης γνώσης** του σχετικού Συστήματος Υποστήριξης Αποφάσεων (ΣΥΑ) (βλ. Κεφάλαιο 5).

Ακολούθως, περιγράφονται οι συμμετοχικές μέθοδοι που μελετώνται στην παρούσα διατριβή ταξινομημένες σε τρεις ομάδες:

- μέθοδοι αναγκαίας εμπλοκής κοινού,
- μέθοδοι πιθανής εμπλοκής κοινού και
- μέθοδοι εμπλοκής άλλων τύπων συμμετεχόντων.

Η κατηγοριοποίηση αυτή λαμβάνει υπόψη τον τύπο των συμμετεχόντων σε κάθε μέθοδο, στοιχείο το οποίο αποτελεί ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά και παράγοντα επιλογής μιας συμμετοχικής μεθόδου.

Πίνακας 4.1: Οι κυριότερες συμμετοχικές μέθοδοι, που περιγράφονται ακολούθως και τα αντίστοιχα υποστηρικτικά εργαλεία, με τα οποία μπορούν να συνδυαστούν.

Μέθοδος	**Υποστηρικτικά Εργαλεία**
21st Century Town Meeting	Διάλογος σε μικρές ομάδες, Διασυνδεδεμένοι υπολογιστές, Θεματοποίηση, Ηλεκτρονικά πληκτρολόγια, Μεγάλες οθόνες βίντεο
Charrette	Προσκλήσεις, Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ) - Δελτία τύπου, Επικοινωνιακό υλικό, Υποστηρικτικό υλικό συμμετοχής, Μέσα και τεχνικές ανάλυσης, Συνεντεύξεις, Καταιγισμός ιδεών, Ψηφοφορία, Διάδραση σε ομάδες, Ανατροφοδότηση πληροφορίας, Δημόσιες συναντήσεις, Αναφορές / Σχέδια δράσης
Citizens' Jury	Ενημερωτικό υλικό, Έρευνες και τεχνικές επιλογής συμμετεχόντων, Επικοινωνία με εμπλεκόμενους, Ερωτηματολόγια- Φόρμες, Αναφορά, Καταιγισμός ιδεών, Εξοπλισμός συμμετοχής, Δημοσιοποίηση εγχειρήματος και αποτελεσμάτων, Εργαλεία διαλόγου, Χρωματισμένα φύλλα καταγραφής, Καταγραφή απόψεων ενόρκων, Διάδραση σε ομάδες, Ψηφοφορία, Ανοικτή διαδικασία
Consensus Conference	Εξοπλισμός συμμετοχής, Επικοινωνία με συμμετέχοντες, Ενημερωτικό/επικοινωνιακό υλικό, Καταιγισμός ιδεών, Παρουσιάσεις, Διάδραση σε ομάδες, Διασταυρούμενη εξέταση, Κάλυψη από ΜΜΕ, Πρακτικά συνεδρίου, Αναφορές (Reports)
Deliberative Polling	Σχέδιο δράσης, Κάλυψη από ΜΜΕ, Ενημερωτικό υλικό, Επικοινωνία, Έρευνα κοινής γνώμης, Συνέντευξη, Εξοπλισμός συμμετοχής, Διάδραση σε ομάδες, Ερωτήσεις-απαντήσεις, Ακρόαση, Διαδίκτυο, Αναφορές
Delphi	Εξοπλισμός συμμετοχής, Επικοινωνία, Ενημερωτικό υλικό, Έρευνα με ερωτηματολόγια, Ανάλυση δεδομένων και απαντήσεων, Αναφορές
Expert Panel	Εξοπλισμός συμμετοχής, Επικοινωνία, Συνέντευξη, Καταγραφή συναντήσεων, Μέθοδοι έρευνας, Παρακολούθηση διαδικασίας, Αναφορές, Κοινοποίηση πληροφοριών
Focus Groups	Ενημερωτικό υλικό, Εξοπλισμός συμμετοχής, Επικοινωνία, Καταγραφή διάδρασης, Διάδραση σε ομάδες, Ερωτήσεις-απαντήσεις, Καταιγισμός ιδεών, Παιχνιδοποίηση, Ανάλυση αποτελεσμάτων, Αναφορές
Future Workshop	Εξοπλισμός συμμετοχής, Υλικό (και άσκηση) εισαγωγής, Διάδραση σε ομάδες, Διαδικασίες απόκλισης και σύγκλισης, Καταιγισμός ιδεών, Νοητική χαρτογράφηση, Ιεράρχηση θεμάτων, Δημιουργικά εργαλεία, Συγγραφή ιδεών, Ανάλυση Πλεονεκτημάτων, Μειονεκτημάτων, Ευκαιριών και Απειλών (SWOT analysis), Σχέδιο δράσης, Αναφορές και δημοσιοποίηση αποτελεσμάτων
Participatory Modelling	Εργαλεία μοντελοποίησης, Γενικευμένα μοντέλα, Εργαλεία συγκέντρωσης γνώσης, Εργαλεία διάδρασης, Εργαλεία αξιολόγησης εναλλακτικών, Δίκτυο διάχυσης αποτελεσμάτων
Participatory Monitoring & Evaluation	Εργαλεία συλλογής δεδομένων, Διευκόλυνση αλληλεπίδρασης, Προσδιορισμός δεικτών, Συγκέντρωση κοινωνικών πληροφοριών, Αποτύπωση κατάστασης και δυναμικής, Σύγκριση, ιεράρχηση και αξιολόγηση, Σχέδιο δράσης
Planning Cells	Διαδικτυακός τόπος, Βάση δεδομένων, Επικοινωνία, Ενημερωτικό υλικό, Καταιγισμός ιδεών, Εξοπλισμός συμμετοχής, Περιηγήσεις, Ερωτήσεις-

Μέθοδος	Υποστηρικτικά Εργαλεία
	απαντήσεις, Διάδραση σε ομάδες, Τεχνικές αξιολόγησης, Αναφορές, Δημοσιοποίηση συμμετοχής
Policy Exercises	Αφαιρετικός κώνος, Αναφορές, Εξοπλισμός συμμετοχής, Συγκέντρωση και οργάνωση πληροφορίας, Πίνακες αντιστοίχισης, Γράφημα, Τεχνικές παιχνιδοποίησης, Τεχνικές ομαδικών διαδικασιών, Δοκιμαστική διαδικασία, Μέθοδοι διάδοσης
Scenario Workshop	Εξοπλισμός συμμετοχής, Εργαλεία ανάλυσης, Ατομικές συνεντεύξεις, Θεματικά εργαστήρια, Καταιγισμός ιδεών, Focus Groups, Αξιολόγηση με βαθμιδωτή κλίμακα, Αναπαράσταση σε σύστημα αξόνων, Μελλοντικά γεγονότα, Διερευνητικές και κανονιστικές διαδικασίες, Διαδικασία Backcasting, Διαδικασίες μοντελοποίησης, Παρουσίαση αποτελεσμάτων, Πίνακες αξιολόγησης
World Café	Οδηγός διαλόγου, Προσκλήσεις, Υλικά συμμετοχής, Ενημερωτικό υλικό, Διάδραση σε ομάδες, Χρήση αντικειμένου ομιλίας, Αποτύπωση γνώσης

Το περιεχόμενο του παρόντος κεφαλαίου έχει μία **διπλή ανάγνωση / χρησιμότητα** στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής. Μία **πρώτη ανάγνωση** αφορά την παροχή λεπτομερούς και συστηματικά παρουσιασμένης πληροφορίας σχετικά με ένα εύρος συχνότερα χρησιμοποιούμενων συμμετοχικών μεθόδων, για κάθε μία από τις οποίες περιγράφονται τα γενικά στοιχεία της, τα στάδια υλοποίησής της, τα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής που μπορούν να αξιοποιηθούν στο πλαίσιο της εφαρμογής της καθώς και ενδεικτικές περιπτώσεις εφαρμογής της. Η πληροφορία αυτή δημιουργεί ένα **'πακέτο γνώσης'**, δοσμένο με έναν χρηστικό τρόπο, προς άμεση αξιοποίηση από σχεδιαστές ή/και Κέντρα Λήψης Αποφάσεων (ΚΛΑ), που επιδιώκουν την υλοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών σε ένα πλήθος από παραδείγματα σχεδιαστικών προβλημάτων σχετικών με τον ΧΑΣ.

Μία **δεύτερη ανάγνωση** αφορά στην εμβάθυνση σε κάθε μία από τις εξεταζόμενες συμμετοχικές μεθόδους έτσι ώστε να καταστεί εφικτή η αποδελτίωση των **τιμών ενός συνόλου χαρακτηριστικών τους**. Η αναζήτηση/επιλογή των χαρακτηριστικών αυτών καθοδηγείται από τους παράγοντες επιλογής εργαλείων συμμετοχής σε μία άσκηση ΧΑΣ – παράγοντες κατάστασης και απόφασης – που έχουν προσδιοριστεί στο Κεφάλαιο 3 και θα αποτελέσουν τη βάση για τη διασύνδεση των χαρακτηριστικών των μεθόδων και της διαδικασίας επιλογής τους. Ο εντοπισμός και η καταγραφή των τιμών των εν λόγω χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων, που επιχειρείται στο παρόν κεφάλαιο, σε συνδυασμό με την καταγραφή των παραγόντων επιλογής (Κεφάλαιο 3) αποτελούν τα βασικά συστατικά στοιχεία για την **ανάπτυξη της βάσης γνώσης** που παρουσιάζεται στο Κεφάλαιο 5 και αποτελεί κυρίαρχο χαρακτηριστικό για την ανάπτυξη και αποτελεσματική λειτουργία του Συστήματος Επιλογής Κατάλληλων Εργαλείων Συμμετοχής (ΣΕΚΕΣ).

4.1. Μέθοδοι Αναγκαίας Εμπλοκής Κοινού

4.1.1. Μέθοδος '21st Century Town Meeting'

Η μέθοδος '21st Century Town Meeting' αξιοποιείται για την εμπλοκή του κοινού σε ζητήματα που αφορούν στον δημόσιο βίο, δίνοντας βήμα και λόγο σε ένα πολύ μεγάλο και αντιπροσωπευτικό μέρος των κοινωνικών ομάδων. Η μέθοδος φαίνεται να συγκεντρώνει τις προτιμήσεις για την υλοποίηση περισσότερο δημοκρατικών, ουσιαστικών και σύγχρονων συμμετοχικών διαδικασιών. Μέσα από την αξιοποίησή της επιτυγχάνεται η δυνατότητα έκφρασης όλων των διαφορετικών απόψεων του κοινού· δίνεται βαρύτητα στις απόψεις αυτές από τα ΚΛΑ και τα ΜΜΕ· και εξασφαλίζεται η υποστήριξη των αποτελεσμάτων που θα προκύψουν από το συμμετοχικό σχεδιαστικό εγχείρημα και η δέσμευση σε αυτά από μεγάλη μερίδα συμμετεχόντων, λόγω της συμβολής τους στη συμμετοχική διαδικασία. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, στα θετικά της στοιχεία αξιολογείται επιπλέον ότι οι συμμετέχοντες εκτιμούν περισσότερο τις απόψεις των συνομιλητών τους, ενημερώνονται σε μεγαλύτερο βαθμό για το εξεταζόμενο θέμα, (επανα)διαμορφώνουν τις απόψεις τους γύρω από αυτό, εμπιστεύονται περισσότερο τους διενεργούντες τον σχεδιασμό και τα ΚΛΑ, ενώ ακόμη αλλάζει η γενικότερη προσωπική τους στάση απέναντι στα εξεταζόμενα προβλήματα (AmericaSpeaks 2014, Elliott κ.ά. 2005, Lukensmeyer και Brigham 2002, Lukensmeyer και Lyons 2010, Participedia 2020). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου '21st Century Town Meeting' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.2.

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Για την εφαρμογή της, η μέθοδος αυτή περιλαμβάνει (βλ. Εικόνα 4.2) (Elliott κ.ά. 2005):
α) την προετοιμασία της συμμετοχικής διαδικασίας και
β) την υλοποίησή της και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων που θα προκύψουν.

Προετοιμασία συμμετοχικής διαδικασίας

Για την αποτελεσματική εφαρμογή της μεθόδου απαιτείται σχολαστικός σχεδιασμός και προετοιμασία της συμμετοχικής διαδικασίας. Κατά την προετοιμασία αυτή υλοποιούνται τα ακόλουθα βήματα (AmericaSpeaks 2014, Elliott κ.ά. 2005, Lukensmeyer και Brigham 2002, Lukensmeyer και Lyons 2010, Participedia 2020, TCF 2019):

Πίνακας 4.2: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου '21st Century Town Meeting'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Χρήση για δημόσιες πολιτικές (ζητήματα σχεδιασμού, οικονομικής ανάπτυξης, κατανομής πόρων κ.ά.)
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Χρήση για τοπικά, περιφερειακά ή ακόμη και εθνικά ζητήματα
3. Φύση δεδομένων	βλ. 1
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Απαιτούμενη η χρήση δεδομένων για την προετοιμασία υλικού πληροφόρησης των συμμετεχόντων
5. Πολυπλοκότητα	Κατάλληλη για σχετικά σύνθετα θέματα πολιτικής
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	βλ. 35
7. (Γενική) γνώση	Χρήση για θέματα γνωστά στο ευρύ κοινό
8. Γνώση συμμετεχόντων	Εμπλοκή (σχετικά) ενημερωμένων συμμετεχόντων
9. Γνώση διοργανωτή	Συμπερίληψη ειδικών σχετικά με το θέμα στην ομάδα του διοργανωτή
10. (Γενική) ωριμότητα	Αποδεκτό οποιοδήποτε επίπεδο ωριμότητας του θέματος
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	βλ. 39
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	βλ. 39
14. Σημασία για διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων στην ομάδα του διοργανωτή με διαφορετικό υπόβαθρο
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Εφαρμογή σε περιπτώσεις ενδιαφερόντων θεμάτων για τους συμμετέχοντες
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	βλ. 14
17. Δημιουργικότητα	βλ. 39
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 44
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	βλ. 48
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	βλ. 39
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 39
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 39
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Χρήση ανεξαρτήτως της αντιπαράθεσης των συμμετεχόντων για το θέμα ≠ Πολωμένος διάλογος μεταξύ των συμμετεχόντων
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 39
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 14
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	βλ. 48
28. Δέσμευση για θέμα	Χρήση αποτελεσμάτων για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με το θέμα
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28

Τύποι	Τιμές
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	βλ. 14
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 14
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	βλ. 47
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Παραγωγή προτάσεων μέσω της συναίνεσης (ιεράρχηση και προώθηση απόψεων)
34. Απαιτούμενοι πόροι	Μεγάλο κόστος εφαρμογής (ανάγκες για οικονομικούς, ανθρώπινους και υλικούς πόρους)
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	6-12 μήνες
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	1-3 μέρες
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Προσδιορισμός προβλήματος και στόχου, εύρεση κοινών κριτηρίων και αξιών, ιεράρχηση προτεραιοτήτων και επιλογή λύσεων
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	βλ. 1
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Εμπλοκή όλων των τύπων συμμετεχόντων
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	500-5.000
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	Ενθάρρυνση συμμετοχής κοινού από το σύνολο της περιοχής μελέτης ανεξαρτήτως του μεγέθους της
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Επικοινωνία μεταξύ συμμετεχόντων και διοργανωτή και μεταξύ των ίδιων των συμμετεχόντων
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	βλ. 45
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Διαπροσωπική επικοινωνία και χρήση τεχνολογικών μέσων
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Εμπλοκή συμμετεχόντων μέσα από μικρές ομάδες
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Αλληλεπίδραση μέσω διαλόγου και χρήσης ηλεκτρονικών μέσων
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Σύνδεση αποφάσεων των συμμετεχόντων με τη λήψη αποφάσεων στο πλαίσιο της διακυβέρνησης μέσα και από την εμπλοκή των ΚΛΑ
48. Ρόλος διοργανωτή	Συντονισμός της διαβούλευσης από την ομάδα του διοργανωτή τόσο στο σύνολο της διαδικασίας όσο και στις επιμέρους ομάδες
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Υλοποίηση πολλαπλών διαδοχικών βασικών και επιμέρους σταδίων με την υποστήριξη συγκεκριμένων εργαλείων συμμετοχής

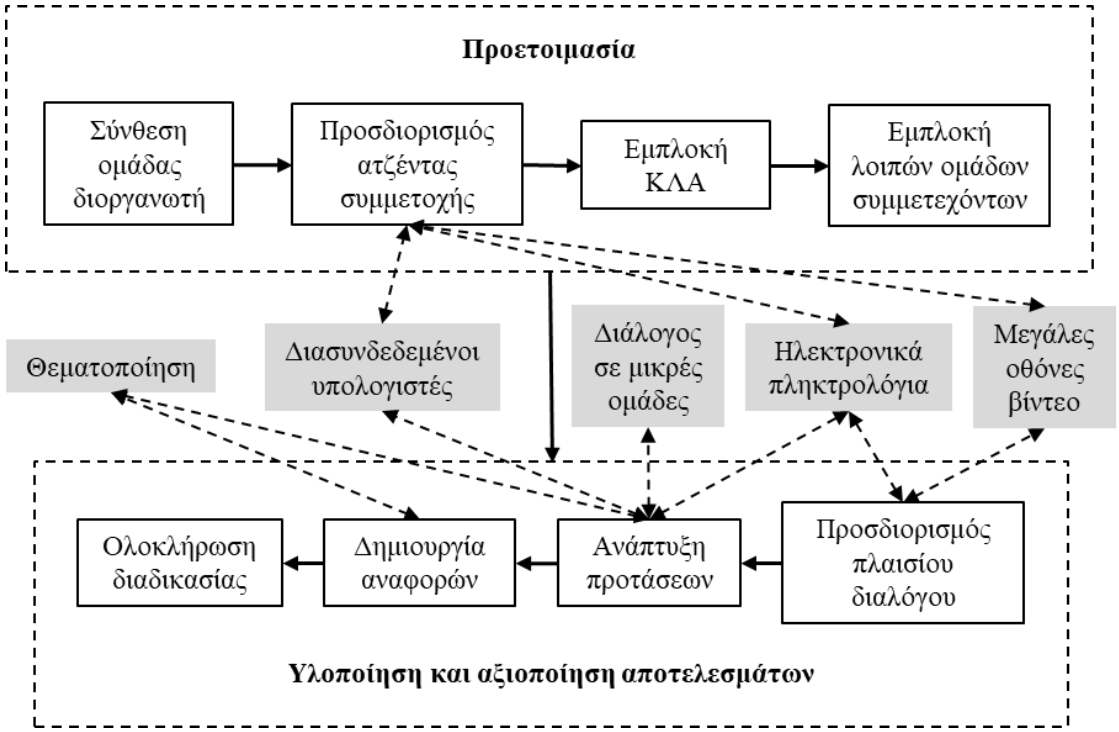

Εικόνα 4.2: Στάδια διαδικασίας μεθόδου '21st Century Town Meeting' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Σύνθεση ομάδας διοργανωτή**: συγκροτείται ομάδα δράσης (executive team), αποτελούμενη από ειδικούς και άτομα που ενδιαφέρονται για το υπό μελέτη σχεδιαστικό πρόβλημα. Η ομάδα δράσης είναι υπεύθυνη για την προετοιμασία, υλοποίηση και γενικότερα την καθοδήγηση της συμμετοχικής διαδικασίας σε όλα της τα στάδια. Ο κύριος διαχειριστής της συμμετοχικής διαδικασίας συνεργάζεται αρμονικά με τα μέλη της ομάδας δράσης. Αν και η χρηματοδότηση ενός σχετικού συμμετοχικού εγχειρήματος προκύπτει συνήθως από κάποιον διεθνή οργανισμό ή την κεντρική/περιφερειακή/τοπική διοίκηση, την υλοποίησή της αναλαμβάνει συνήθως κάποια Μη Κυβερνητική Οργάνωση (ΜΚΟ) ή κάποια ερευνητική ομάδα. Συγκεκριμένα, η συμμετοχική διαδικασία υποστηρίζεται, ανάλογα και με το πλήθος των συμμετεχόντων, από ικανό αριθμό προσωπικού και εκπαιδευμένων εθελοντών, το οποίο θα μπορέσει να φέρει εις πέρας τους ακόλουθους ρόλους: α) ομάδα θέματος (theme team) που είναι υπεύθυνη για την κατηγοριοποίηση και ανάδειξη των ιδεών των συμμετεχόντων, με ευχέρεια στη σύνθεση ιδεών και πρόσθετες ικανότητες· β) (εκπαιδευμένους) συντονιστές των τραπεζιών συζήτησης για τη διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου διαλόγου, ακολουθώντας συγκεκριμένες οδηγίες· και γ) ειδικούς στο θέμα του συμμετοχικού εγχειρήματος,

που υποστηρίζουν τους συντονιστές τραπεζιών και επιλύουν προβληματικές καταστάσεις. Επιπλέον, η ομάδα του διοργανωτή αναλαμβάνει και υλοποιεί δράσεις, όπως η ενημέρωση και εξοικείωση των συμμετεχόντων με τη συμμετοχική διαδικασία, πριν από την έναρξη της καθώς και η υποστήριξή τους καθ' όλη τη διάρκεια του εγχειρήματος (εγγραφή, υποδοχή, διανομή υλικού κ.ά.).

- **Προσδιορισμός ατζέντας συμμετοχής**: Το εξεταζόμενο θέμα, οι διαστάσεις και τα χαρακτηριστικά του προσδιορίζονται προσεκτικά και αναλύονται πλήρως μέσα στο εκάστοτε ισχύον πολιτικό και θεσμικό πλαίσιο. Βάσει αυτής της ανάλυσης, αναπτύσσεται συγκεκριμένη στρατηγική/ατζέντα συμμετοχής που υποστηρίζει την αποτελεσματικότητα της συμμετοχικής διαδικασίας μέσω ενός καλά δομημένου και ισορροπημένου προγράμματος μεταξύ των διαφορετικών φάσεων, αποσκοπώντας στην ουσιαστική υποστήριξη των συμμετεχόντων και στην ανάδειξη κοινού προγράμματος δράσης. Στο πλαίσιο αυτό, προσδιορίζονται και οι αντίστοιχες διαδικασίες ή δράσεις ενημέρωσης και επικοινωνίας που θα ακολουθήσουν μετά τη συμμετοχική διαδικασία, στοχεύοντας στη συνέχιση της εμπλοκής των συμμετεχόντων, στην ουσιαστική αξιοποίηση των αποτελεσμάτων και στην τήρηση της δηλωμένης δέσμευσης των ΚΛΑ. Επιπλέον, επιλέγεται και προετοιμάζεται κατάλληλα ο χώρος που θα φιλοξενήσει τη διαδικασία, ενώ επίσης επιλέγονται ο απαιτούμενος τεχνολογικός εξοπλισμός και η υποδομή για την αποτελεσματική εφαρμογή της μεθόδου (υπολογιστές, μεγάλες οθόνες, πληκτρολόγια, διαδίκτυο κ.ά.). Ο τεχνολογικός αυτός εξοπλισμός και η υποδομή αυτές είναι πιθανό να παρέχουν, μεταξύ άλλων, τη δυνατότητα ταυτόχρονης συμμετοχής από διαφορετικά μέρη, μέσω της αξιοποίησης εναλλακτικών τεχνολογικών λύσεων.
- **Εμπλοκή ΚΛΑ**: Τα ΚΛΑ πρέπει να προετοιμαστούν για ειλικρινή διάλογο με το κοινό και να συμμετέχουν από την αρχή, υποστηρίζοντας τη συμμετοχική διαδικασία, δεσμευόμενα για την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων που θα προκύψουν και συμβάλλοντας στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα σε αυτά και το κοινό που εμπλέκεται. Συνεπώς, οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων των ΚΛΑ πρέπει να συνδέονται σαφώς με την ίδια τη συμμετοχική διαδικασία, ώστε το αποτέλεσμα της συμμετοχής να έχει καθοριστικό ρόλο σε συγκεκριμένο πλαίσιο και περίοδο διακυβέρνησης. Για τον λόγο αυτό εξασφαλίζεται διαφάνεια και άνοιγμα των διαδικασιών μέσω και της συμμετοχής των ΜΜΕ που θα

καλύψουν το συμμετοχικό εγχείρημα, διασφαλίζοντας τη μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή και δέσμευση των ΚΛΑ, λόγω της δημοσιότητας που θα λάβει το συμμετοχικό εγχείρημα.

- **Εμπλοκή λοιπών ομάδων συμμετεχόντων**: Επιδιώκεται πολιτική και δημογραφική ποικιλία των ατόμων που θα εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία και εξασφάλιση ισότητας μεταξύ τους στο πλαίσιο της εμπλοκής τους. Η εμπλοκή περιθωριοποιημένων κοινωνικών ομάδων και η εξασφάλιση αντιπροσωπευτικού πλήθους συμμετεχόντων προσφέρει μεγαλύτερη νομιμοποίηση των αποτελεσμάτων της διαδικασίας. Για τον σκοπό αυτόν δραστηριοποιούνται οργανώσεις, υπηρεσίες και άτομα κοινής αποδοχής. Με τον τρόπο αυτό συμμετέχει μεγάλο και σημαντικό μέρος των ομάδων συμφερόντων τόσο στη συμμετοχική διαδικασία όσο και στις μακροπρόθεσμες δράσεις υλοποίησης των αποτελεσμάτων της, μετά το πέρας αυτής. Οι συμμετέχοντες, στο πλαίσιο της εμπλοκής τους, ενημερώνονται από ειδικούς με τη βοήθεια κατάλληλα προετοιμασμένου, πολιτικά ουδέτερου και τεκμηριωμένου υλικού πληροφόρησης, το οποίο συμβάλλει στην ενδυνάμωση των εμπλεκομένων στη συμμετοχική διαδικασία.

Υλοποίηση και αξιοποίηση αποτελεσμάτων

Εφόσον έχουν εξασφαλιστεί τα παραπάνω, τα βήματα που έπονται είναι τα ακόλουθα (Elliott κ.ά. 2005, Lukensmeyer και Brigham 2002, Lukensmeyer και Lyons 2010, Participedia 2020):

- **Προσδιορισμός πλαισίου διαλόγου**: Οι διοργανωτές υποδέχονται τους συμμετέχοντες και οι πολιτικοί (ΚΛΑ) θέτουν το πλαίσιο συζήτησης. Επίσης, οι συμμετέχοντες εκφράζουν τον λόγο της συμμετοχής τους και παρέχουν προσωπικές πληροφορίες δημογραφικής φύσης με ηλεκτρονικό τρόπο (keypad), με σκοπό τον προσδιορισμό της αντιπροσωπευτικότητας των εμπλεκομένων. Με τον ίδιο τρόπο, πριν την έναρξη της αλληλεπίδρασής τους, οι συμμετέχοντες καλούνται να ιεραρχήσουν τις αξίες και αρχές σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα. Οι κοινές/κύριες αξίες που προκύπτουν παρουσιάζονται σε μεγάλες οθόνες από την ομάδα θέματος.
- **Ανάπτυξη προτάσεων**: Στη φάση αυτή οι συμμετέχοντες αρχικά εμπλέκονται στη διαβούλευση μέσα από συζητήσεις σε μικρές ομάδες (‘τραπέζια συζήτησης’

με περίπου 10 άτομα σε κάθε τραπέζι). Μέσα από τον διάλογο, οι συμμετέχοντες ανταλλάσσουν απόψεις και πληροφορίες και καταλήγουν σε μία συλλογική θέση, που τους αντιπροσωπεύει όσο το δυνατόν περισσότερο. Τα δεδομένα καταγράφονται από μέλος της ομάδας θέματος ηλεκτρονικά σε υπολογιστή, αποσκοπώντας στην ανάδειξή τους. Η ομάδα αυτή προβάλλει στο σύνολο των συμμετεχόντων σε πραγματικό χρόνο μέσω μεγάλων οθονών τις κυρίαρχες προτάσεις, οι οποίες οριστικοποιούνται και τίθενται προς ανώνυμη ψηφοφορία στους συμμετέχοντες με ηλεκτρονικό τρόπο (keypad). Τα αποτελέσματα της ψηφοφορίας προβάλλονται άμεσα στις μεγάλες αυτές οθόνες για την ενημέρωση όλων των εμπλεκομένων. Για την επίτευξη μιας αποτελεσματικής διαδικασίας, ένας συντονιστής φροντίζει για τη διατήρηση κοινής θεματολογίας σε όλα τα τραπέζια διαλόγου, διευκρινίζει καθήκοντα, επιλύει απορίες, συμβάλλει στη συνοχή της διαδικασίας μεταξύ των διαφορετικών φάσεών της και διασφαλίζει τη δέσμευση των ΚΛΑ σε κοινά αποδεκτές απόψεις/προτάσεις.

- **Δημιουργία αναφορών**: Μετά από 4-5 ώρες αλληλεπίδρασης, σε διάστημα μισής ώρας αξιολογείται η διαδικασία, αναλύονται τα επόμενα βήματα και τα ΚΛΑ σχολιάζουν τα αποτελέσματα. Επιπλέον, η ομάδα θέματος έχει προετοιμάσει και διανέμει στους συμμετέχοντες μία αρχική αναφορά μερικών σελίδων της διαδικασίας, η οποία περιλαμβάνει τα αποτελέσματα των ψηφοφοριών, τη σύνοψη των θεμάτων, των μηνυμάτων και των απόψεων και άλλα σημαντικά ζητήματα που προέκυψαν.
- **Ολοκλήρωση διαδικασία**ς: Προτού αποχωρήσουν οι συμμετέχοντες, τα ΚΛΑ εκφράζουν την επιρροή που θα έχουν τα αποτελέσματα της συμμετοχής στη μελλοντική δράση τους. Επίσης, οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να καθορίσουν τα επόμενα βήματά τους και να οργανωθούν μεταξύ τους σε δίκτυα συμμετεχόντων για την παρακολούθηση της υλοποίησης από τα ΚΛΑ των αποτελεσμάτων που προέκυψαν.

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Η μέθοδος αυτή συνδέεται κυρίως με τα ακόλουθα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής (βλ. Εικόνα 4.2) (Elliott κ.ά. 2005, Lukensmeyer και Brigham 2002, Lukensmeyer και Lyons 2010, Participedia 2020):

- **Διάλογος σε μικρές ομάδες (small-group dialogue)**: Συμμετοχή των εμπλεκομένων σε μικρές αντιπροσωπευτικές ομάδες (10-12 άτομα) για την υλοποίηση του σχετικού διαλόγου, με την υποστήριξη ενός συντονιστή.
- **Διασυνδεδεμένοι υπολογιστές (networked/groupware computers)**: Καταγραφή των απόψεων των συμμετεχόντων σε επιμέρους υπολογιστές, με γρήγορο και εύχρηστο τρόπο. Οι απόψεις αυτές αποστέλλονται και συγκεντρώνονται σε κεντρικό υπολογιστή για τη διευκόλυνση της συμμετοχής.
- **Θεματοποίηση (theming)**: Ταξινόμηση των απόψεων των συμμετεχόντων σε κύριες θεματικές κατηγορίες ή απόψεις και εκ νέου παρουσίασή τους στους συμμετέχοντες.
- **Ηλεκτρονικά πληκτρολόγια (electronic keypads)**: Χρήση ηλεκτρονικών πληκτρολογίων από κάθε συμμετέχοντα για την πραγματοποίηση ψηφοφοριών και την καταγραφή δημογραφικών στοιχείων.
- **Μεγάλες οθόνες βίντεο (large video screens)**: Παρουσίαση χρήσιμων δεδομένων και αποτελεσμάτων της συμμετοχής (π.χ. ψηφοφορίες) σε μεγάλες οθόνες.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Γενικά, η μέθοδος από την εμφάνισή της (μέσα δεκαετίας ‘90) έχει εφαρμοστεί σε πάρα πολλές περιπτώσεις σε όλο τον κόσμο από κυβερνητικούς ή μη φορείς. Ειδικότερα, έχει εφαρμοστεί σε πολλές περιπτώσεις στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ), επηρεάζοντας δημόσιες πολιτικές που αντιστοιχούν σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού και του δημόσιου προϋπολογισμού. Σχετικά με τον ΧΑΣ, η μέθοδος αυτή έχει χρησιμοποιηθεί σε παραπάνω από 40 παραδείγματα σχεδιαστικών διαδικασιών. Γενικά, από τις περιπτώσεις που ξεχώρισαν στις ΗΠΑ, στο επίκεντρο ήταν, μεταξύ άλλων, τα ακόλουθα θέματα (AmericaSpeaks 2014, Lukensmeyer και Brigham 2002, Lukensmeyer και Lyons 2010, Participedia 2020):

- Διαμόρφωση κοινών απόψεων για τη διαχείριση των δημόσιων οικονομικών πόρων, με την εμπλοκή συμμετεχόντων από 19 διαφορετικά μέρη.
- Σύνθεση ενός νέου στρατηγικού σχεδίου για την πόλη της Νέας Ορλεάνης, μετά τις καταστροφές που προκλήθηκαν από τον τυφώνα ‘Κατρίνα’.

- Ανάπτυξη σχεδίου δράσης για τον μέλλον της περιφέρειας του βορειοανατολικού Οχάιο.
- Διαμόρφωση δημόσιου χώρου μετά την καταστροφή των δίδυμων πύργων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου στη Νέα Υόρκη.
- Διαχείριση ζητημάτων αστικής διακυβέρνησης στην Ουάσινγκτον.

4.1.2. Μέθοδος 'Charrette'

Το κυριότερο ίσως χαρακτηριστικό αυτής της μεθόδου είναι η εναλλαγή της διάδρασης από το σύνολο των συμμετεχόντων (plenary session) σε μικρές ομάδες (groups) και αντίστροφα. Η μέθοδος υιοθετεί τη διάκριση του εξεταζόμενου θέματος σε επιμέρους συνιστώσες/διαστάσεις. Ο πραγματοποιούμενος διάλογος βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην εμβάθυνση στις συνιστώσες αυτές, με τη συμμετοχή ομάδας ατόμων σε κάθε συνιστώσα. Λόγω της δομής αυτής, η μέθοδος μπορεί να είναι αποτελεσματική ακόμη και σε ζητήματα που παρατηρούνται αδιέξοδα στις σχετικές συζητήσεις, επιτυγχάνοντας την κατανόηση των διαφορετικών απόψεων και την αποτελεσματική διαπραγμάτευση για την εύρεση κοινού τόπου (Bouzit και Loubier 2004, Health Canada 2000, Karner κ.ά. 2011, Lennertz 2009, Segedy και Johnson 2018, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'Charrette' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.3.

Για τη βέλτιστη εφαρμογή της συμμετοχικής διαδικασίας που η μέθοδος εισάγει είναι σημαντικό να (Bouzit και Loubier 2004, EPA 2018, Health Canada 2000, Lennertz 2009, Participedia 2020, Segedy και Johnson 2018, Στρατηγέα 2015):

- Επιλεγεί ένας **υπεύθυνος της συμμετοχικής διαδικασίας** με κριτήριο την εμπειρία, ώστε να μπορεί να υποστηρίξει επιτυχώς την εφαρμογή της και να προκύψουν τα επιθυμητά αποτελέσματα.
- Επιδιωχθεί η **ευρεία συμμετοχή**, με την εμπλοκή όλων όσων επηρεάζονται άμεσα ή έμμεσα από το μελετώμενο σχεδιαστικό πρόβλημα (αλλά και των ΚΛΑ) έτσι ώστε να προκύψει ένα κοινά αποδεκτό αποτέλεσμα, που θα ενσωματώνει όλες τις απόψεις, επιτρέποντας έτσι την πιο αποτελεσματική εφαρμογή του.

Πίνακας 4.3: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Charrette'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Εφαρμογή για εύρος ζητημάτων σχεδιασμού και ανάπτυξης αλλά και σε άλλες περιπτώσεις
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Υλοποίηση για ζητήματα τοπικής (κυρίως) ή ευρύτερης εμβέλειας
3. Φύση δεδομένων	Ανάλογα με το θέμα η φύση των δεδομένων (κανονισμοί, χάρτες, μελέτες, στατιστικά δεδομένα κ.ά.)
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Συγκέντρωση ικανοποιητικής βάσης έγκυρων πληροφοριών για το θέμα
5. Πολυπλοκότητα	Χρήση σε μη πολύπλοκα θέματα ≠ Χρήση για σύνθετα θέματα ≠ Χρήση για απλά ή σύνθετα θέματα
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	βλ. 35
7. (Γενική) γνώση	Κατάλληλη για θέματα περισσότερο ή λιγότερο γνωστά
8. Γνώση συμμετεχόντων	βλ. 39
9. Γνώση διοργανωτή	Εμπλοκή στην ομάδα του διοργανωτή και ειδικών στο θέμα
10. (Γενική) ωριμότητα	Χρήση ανεξαρτήτως της διαμόρφωσης απόψεων για το εξεταζόμενο θέμα
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Ικανότητα συμμετεχόντων να συναινέσουν κατανοώντας διαφορετικές θέσεις και απόψεις
12. Ωριμότητα διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων στην ομάδα του διοργανωτή με μικρότερη ή μεγαλύτερη εμπειρία
13. Σημασία για συμμετέχοντες	βλ. 41
14. Σημασία για διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων στην ομάδα του διοργανωτή προερχόμενων εκτός της περιοχής αναφοράς
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Εμπλοκή ενδιαφερόμενων ατόμων ως συμμετέχοντες ή παρατηρητές
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	Ενδιαφέρον διοργανωτή για το εξεταζόμενο θέμα και τις λύσεις που μπορούν να προκύψουν
17. Δημιουργικότητα	βλ. 39
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 39
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	βλ. 48
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	βλ. 39
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 39
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 39
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Χρήση ανεξαρτήτως αντιπαραθέσεων μεταξύ των συμμετεχόντων για το θέμα ≠ Εφαρμογή για την επίλυση αδιεξόδων σε αμφιλεγόμενα θέματα
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 39
25. Προηγούμενη συνεργασία	Διάκριση ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά στην ομάδα του διοργανωτή
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	βλ. 25
28. Δέσμευση για θέμα	Αξιοποίηση της αναφοράς μετά το τέλος της συμμετοχικής διαδικασίας
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Εμπλοκή στην ομάδα του διοργανωτή και εκλεγμένων μελών της δημόσιας διοίκησης
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 30
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Παροχή συμβουλών από τους συμμετέχοντες
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Σύγκλιση απόψεων μεταξύ των συμμετεχόντων για τη διαμόρφωση ενός κοινά αποδεκτού σχεδίου
34. Απαιτούμενοι πόροι	Απαίτηση αρκετών πόρων όλων των τύπων για την υλοποίηση της ≠ Υψηλό κόστος λόγω των απαιτήσεων σε προσωπικό και υλικό
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	2-3 μήνες ≠ 2-4 μήνες
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	1-5 μέρες ≠ 2 μέρες ≠ 2-30 μέρες ≠ 4-7 μέρες
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Αξιολόγηση και ιεράρχηση αναγκών, σύνθεση προτάσεων και αναγνώριση και κατάρτιση συγκεκριμένων στρατηγικών υλοποίησης ≠ Εφαρμογή μόνο για στάδια που σχετικά με τα σενάρια
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	Δυνατότητα επεξεργασίας των διαστάσεων στο σύνολό τους και χωριστά
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Συμμετοχή πολιτών ή ομάδων συμφερόντων με διαφορετικά χαρακτηριστικά ≠ Πιθανή συμμετοχή από όλους τους τύπους/ομάδες συμμετεχόντων
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	6-30 ≠ 20-60 ≠ 50-1000
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 13
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Ενθάρρυνση συμμετεχόντων από διοργανωτή για εισαγωγή πληροφορίας και διάδραση μεταξύ των συμμετεχόντων
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Σημαντική διάδραση μεταξύ των συμμετεχόντων
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Διάδραση των συμμετεχόντων πρόσωπο με πρόσωπο
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Επικοινωνία μέσω μικρότερων ομάδων αλλά και του συνόλου των συμμετεχόντων
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Πραγματοποίηση διαλόγου σε διαφορετικές φάσεις και διαδικασίες εικονογράφησης
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Διαμόρφωση σχεδίου βασιζόμενου στις απόψεις των συμμετεχόντων ≠ Συμβουλευτικός ρόλος συμμετεχόντων ≠ Εμπλοκή ή ενδυνάμωση των συμμετεχόντων στη λήψη αποφάσεων
48. Ρόλος διοργανωτή	Συντονισμός της διαβούλευσης μέσα από δύο διακριτούς ρόλους
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Λεπτομερής σχεδιασμός συμμετοχής με συγκεκριμένα διαδοχικά βήματα και υποστηρικτικά εργαλεία

- Τεθούν **μετρήσιμοι στόχοι** της συμμετοχικής διαδικασίας, εξασφαλίζοντας τη διαφάνεια και τη δυνατότητα παρακολούθησης της διαδικασίας και οριοθετώντας μελλοντικά ορόσημα για την παρακολούθηση της υλοποίησης των αποτελεσμάτων της συμμετοχής.
- Διερευνηθούν τα χαρακτηριστικά της περιοχής μελέτης και της ευρύτερης περιοχής, ώστε να είναι διαθέσιμες οι απαιτούμενες πληροφορίες για την διερεύνηση του εξεταζόμενου σχεδιαστικού ζητήματος στο συγκεκριμένο περιβάλλον, εντός του οποίου πρόκειται να αντιμετωπιστεί.
- Σχεδιαστεί η διαδικασία, λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης εφαρμογής αλλά και αρκετούς περιορισμούς, όπως η δυσκολία εύρεσης ατόμων που θα πλαισιώσουν τη συμμετοχική διαδικασία αλλά και η δυσκολία επίτευξης συναίνεσης στο τελικό αποτέλεσμα.
- Αφιερωθεί ο **απαιτούμενος χρόνος** για τη διάδραση (τουλάχιστον τρεις διαδικασίες ανάδρασης) και την ανάδειξη της δημιουργικότητας των συμμετεχόντων (π.χ. εικονογράφηση απόψεων και ιδεών).
- Επιβεβαιωθεί το κύρος της συμμετοχικής διαδικασίας και των αποτελεσμάτων της από την παρουσία των σχετικών ΚΛΑ, που προτείνεται να είναι παρόντα τουλάχιστον στην έναρξη και ολοκλήρωση της διαδικασίας και να δοθεί από αυτά η απαραίτητη σημασία στις απόψεις των συμμετεχόντων.
- Ενημερωθούν οι συμμετέχοντες με εύχρηστες, κατανοητές, ποιοτικές και έγκυρες πληροφορίες, άμεσα και ολοκληρωμένα, με στόχο την ενδυνάμωσή τους στη διαδικασία και την εξ αυτής δυνατότητα ανάδειξης εφικτών και δημιουργικών λύσεων σε μικρό χρονικό διάστημα.
- Διεξαχθεί η διαδικασία εντός ή κοντά στην περιοχή μελέτης για την κατανόηση των τοπικών συνθηκών, την εύκολη πρόσβαση στην περιοχή και στις σχετικές πληροφορίες και τη διευκόλυνση της συμμετοχής των εμπλεκομένων στη συμμετοχική διαδικασία.
- Επιδιωχθεί ένα εφαρμόσιμο τελικό αποτέλεσμα, το οποίο θα μπορεί να υλοποιηθεί, να παρακολουθηθεί και να αξιολογηθεί, λαμβάνοντας υπόψη θεσμικούς, οικονομικούς και επιστημονικούς περιορισμούς και συνθήκες.

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Καθοριστική για την αποτελεσματική υλοποίηση όλων των σταδίων της συμμετοχικής διαδικασίας είναι η ομάδα του διοργανωτή (ειδικοί που είναι σχετικοί με το εξεταζόμενο θέμα, διερμηνείς κ.ά.). Ακόμα, τα μέλη της ομάδας αυτής δύναται να έχουν έναν από τους εξής δύο ρόλους (Bouzit και Loubier 2004, EPA 2018, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, Segedy και Johnson 2018, Στρατηγέα 2015):

- **Υπεύθυνος συμμετοχικής διαδικασίας (project manager)**: Αφορά σε άτομο ή ομάδα που επιβλέπει τη συνολική διαδικασία, επιλέγει πολίτες για την οργανωτική επιτροπή, επεξεργάζεται και διανέμει την τελική αναφορά (αποτέλεσμα συμμετοχικής διαδικασίας) και συμβάλλει στην απαιτούμενη επικοινωνία μετά την ολοκλήρωση της συμμετοχής.
- **Οργανωτική επιτροπή (steering committee)**: Αποτελείται από περιορισμένο αριθμό πολιτών (έως 15 άτομα), που αντιπροσωπεύουν το μεγαλύτερο δυνατό φάσμα ενδιαφερόντων της κοινωνίας (απόψεις, συμφέροντα, χαρακτηριστικά κ.ά.). Στα καθήκοντά της περιλαμβάνονται η διαχείριση των σχετικών δραστηριοτήτων, η κατάρτιση χρονοδιαγράμματος και προγράμματος συναντήσεων, η δημιουργία ενός καταλόγου θεμάτων που θα εξεταστούν (με τη συμβολή του υπεύθυνου), η διευθέτηση των οικονομικών ζητημάτων που αφορούν την οργάνωση της συμμετοχικής διαδικασίας και η υποστήριξη του συντονισμού της συμμετοχής.

Για την εφαρμογή της μεθόδου απαιτούνται τα διαδοχικά στάδια της προετοιμασίας (pre-Charrette), της υλοποίησης της συμμετοχής (Charrette workshop) και της ολοκλήρωσης (post-Charrette), τα οποία εμπεριέχουν πλήθος διαδοχικών βημάτων (βλ. Εικόνα 4.3) (Bouzit και Loubier 2004, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, Segedy και Johnson 2018, Slocum 2003).

Προετοιμασία

Στο στάδιο αυτό λαμβάνουν χώρα τα παρακάτω βήματα, τα οποία υλοποιούνται από την οργανωτική επιτροπή μετά τη συγκρότησή της (Bouzit και Loubier 2004, Health Canada 2000, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, Segedy και Johnson 2018, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015):

- **Καθορισμός θέματος/προβλήματος**: Προσδιορισμός κύριων και δευτερευόντων ζητημάτων (4-10 ζητήματα προς διερεύνηση), με καθορισμό των σχετικών

ερωτημάτων και ενός εύρους αποδεκτών απαντήσεων για την αποτελεσματική υλοποίηση της συμμετοχής, τον στόχο της συμμετοχής και την περιοχή αναφοράς του εξεταζόμενου σχεδιαστικού προβλήματος.

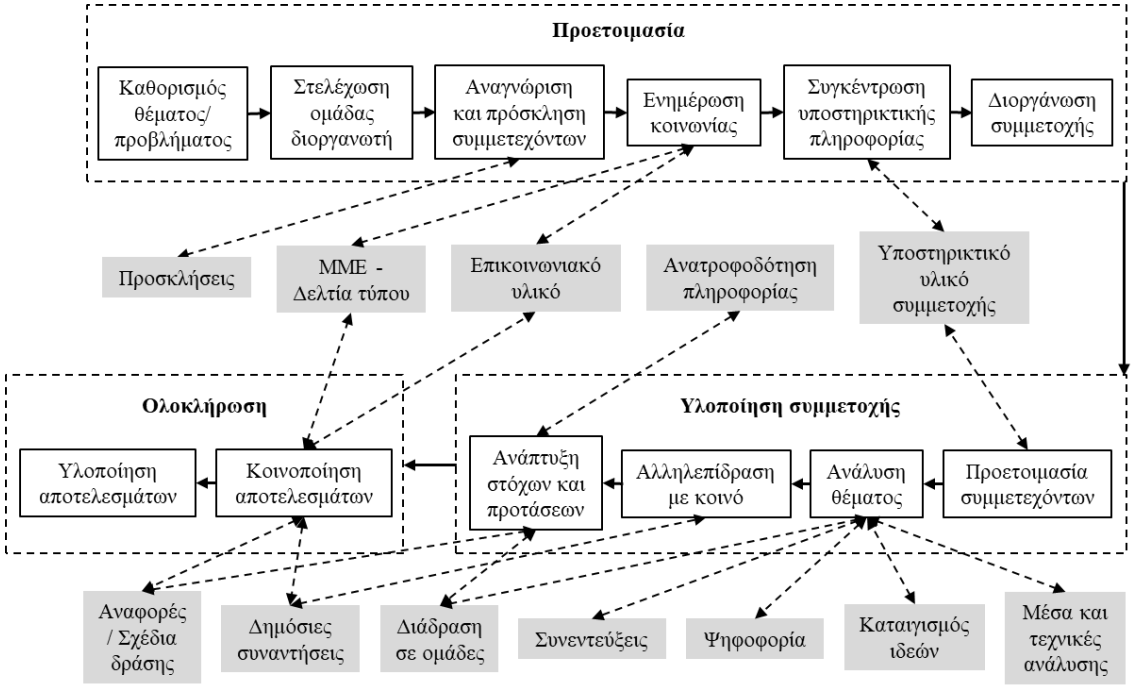

Εικόνα 4.3: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Charrette' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Στελέχωση ομάδας διοργανωτή**: Επιλογή μελών της οργανωτικής επιτροπής για την υποστήριξη της συμμετοχικής διαδικασίας και στρατολόγηση του απαραίτητου βοηθητικού προσωπικού, που σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα με την υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας. Κάθε άτομο από το προσωπικό αυτό αντιστοιχεί σε μία ομάδα εργασίας για την παρακολούθηση, υποστήριξη και καταγραφή της διαδικασίας.
- **Αναγνώριση και πρόσκληση συμμετεχόντων (Charrette team)**: Πρόσκληση ενός εύρους συμμετεχόντων ως προς τις απόψεις, γνώσεις και ικανότητες (αντιπροσωπευτικό μέρους κοινού), οι οποίοι θα συμβάλλουν στον διάλογο που υλοποιείται στις επιμέρους ομάδες, οδηγώντας σε αξιοποιήσιμα αποτελέσματα.
- **Ενημέρωση κοινωνικού συνόλου**: Ενημέρωση διαφόρων κοινωνικών ομάδων σχετικά με το θέμα, χρησιμοποιώντας διάφορα μέσα (ΜΜΕ, αφίσες, φυλλάδια, δελτία τύπου κ.ά.) λίγες εβδομάδες πριν τη διενέργεια της συμμετοχικής

διαδικασίας στο πλαίσιο της ανάπτυξης σχέσεων μεταξύ των οργανωτών αυτής και των κοινωνικών ομάδων.

- **Συγκέντρωση υποστηρικτικής πληροφορίας**: Συλλογή πληροφορίας και αποτύπωσή της σε σχετικό υλικό, αναλύοντας την υφιστάμενη κατάσταση, αναγνωρίζοντας τους κύριους κοινωνικούς παράγοντες του ευρύτερου περιβάλλοντος του σχεδιαστικού προβλήματος που εξετάζεται, απαντώντας στα ερωτήματα που τέθηκαν και θέτοντας τις βάσεις του διαλόγου. Το είδος και η μορφή της πληροφόρησης είναι ανάλογη των χαρακτηριστικών του εξεταζόμενου θέματος και της ομάδας-στόχου.
- **Διοργάνωση συμμετοχής**: Αποφάσεις για το χρονοδιάγραμμα και τις ημερομηνίες, τον προϋπολογισμό, την τοποθεσία και το πρόγραμμα υλοποίησης του συμμετοχικού γεγονότος καθώς και την αποζημίωση/κίνητρα προσέλκυσης των συμμετεχόντων (διατροφή, μεταφορά, διαμονή κ.ά.).

Υλοποίηση συμμετοχής

Κατά τη διάρκεια της συμμετοχικής διαδικασίας λαμβάνει χώρα ένα εντατικό εργαστήριο, που εντάσσεται στο πλαίσιο της σχεδιαστικής διαδικασίας. Η οργανωτική επιτροπή κατευθύνει τους συμμετέχοντες υπό την επίβλεψη του υπεύθυνου, βάσει όσων έχουν σχεδιαστεί κατά την προετοιμασία. Συγκεκριμένα, υλοποιούνται τα ακόλουθα στάδια (Bouzit και Loubier 2004, Health Canada 2000, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, Segedy και Johnson 2018, Στρατηγέα 2015):

- **Προετοιμασία συμμετεχόντων**: Συνάντηση της οργανωτικής επιτροπής και των συμμετεχόντων, που αποσκοπεί στη μεταξύ τους γνωριμία. Παρουσίαση, από την επιτροπή του συνόλου των θεμάτων που θα εξεταστούν, των κανόνων, του σχετικού χρονοδιαγράμματος και των στόχων/ενδιαφερόντων με σκοπό την ανάπτυξη αποτελεσματικής συνεργασίας μεταξύ τους. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες παρακολουθούν βίντεο και μελετούν χάρτες, φωτογραφίες, αναφορές και άλλο χρήσιμο υλικό σχετικό με το εξεταζόμενο πρόβλημα.
- **Ανάλυση θέματος**: Διαχωρισμός συμμετεχόντων σε μικρές ομάδες (group sessions) για την πραγματοποίηση συνεντεύξεων, τον προσδιορισμό ερωτημάτων και την ανάδειξη και ιεράρχηση των σημαντικότερων για αυτούς ζητημάτων μέσω ψηφοφορίας. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες μοιράζονται μεταξύ τους απόψεις (π.χ. μέσω καταιγισμού ιδεών), πραγματοποιούν αναλύσεις (π.χ. SWOT

ανάλυση), κάνουν παρατηρήσεις και αναπτύσσουν προτάσεις, ενώ προετοιμάζονται για την ανοικτή συνεδρία.

- **Αλληλεπίδραση με κοινό**: Δημόσια συνάντηση με το κοινό (plenary session) για την παρουσίαση των αρχικών αποτελεσμάτων (αναλύσεις, στόχοι και προτεραιότητες). Σε αυτή τη συνάντηση το κοινό σχολιάζει, επιβεβαιώνει ή ανακατευθύνει το έργο των συμμετεχόντων.
- **Ανάπτυξη στόχων και προτάσεων**:
  - δημιουργία υποομάδας εργασίας για κάθε συνιστώσα προτεραιότητας του θέματος, με τη συμπερίληψη ενός τουλάχιστον ειδικού,
  - σύνταξη συγκεκριμένων προτάσεων και λύσεων,
  - συνάντηση όλων των υποομάδων για την παρουσίαση ιδεών, τον διάλογο, τη σύνθεση προτάσεων και τον συντονισμό των υποομάδων,
  - εκ νέου διάδραση των μελών της κάθε υποομάδας για την αναθεώρηση προτάσεων/σχεδίων βάσει όσων καταγράφηκαν και από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες,
  - επανάληψη των τελευταίων δύο βημάτων (ανατροφοδότηση πληροφορίας) όσες φορές χρειαστεί μέχρι την επίτευξη συναίνεσης, λαμβάνοντας υπόψη τους διάφορους περιορισμούς (χρονικούς, οικονομικούς κ.λπ.) και
  - συνάντηση των συμμετεχόντων της κάθε υποομάδας και της οργανωτικής επιτροπής για την οριστικοποίηση των ιδεών, την αποδελτίωση των προτάσεων, τον συντονισμό έργων και την προετοιμασία σχεδίου δράσης.

Ολοκλήρωση

Μετά το πέρας του συμμετοχικού εργαστηρίου έπονται (Bouzit και Loubier 2004, Health Canada 2000, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, Segedy και Johnson 2018, Στρατηγέα 2015):

- **Η δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων**: Περιλαμβάνει την προετοιμασία: α) άρθρου, με περίληψη των αποτελεσμάτων της συμμετοχικής διαδικασίας και στόχο το ευρύ κοινό· β) τελικής αναφοράς, που περιλαμβάνει στοιχεία των αποτελεσμάτων (δυνατότητες, προκλήσεις, προτάσεις, έργα, δράσεις, πηγές χρηματοδότησης κ.ά.)· και γ) παρουσίασης, ενημερωτικού φυλλαδίου, δελτίων τύπου, αφισών και γραφημάτων, που συνοψίζουν τα αποτελέσματα της συμμετοχικής διαδικασίας, με τρόπο φιλικό στο κοινό. Ακολούθως,

γνωστοποιούνται τα αποτελέσματα της συμμετοχικής διαδικασίας στο ευρύ κοινό μέσω μιας δημόσιας συνάντησης, αξιοποιώντας την παραπάνω παρουσίαση και τα λοιπά υλικά δημοσιοποίησης, θέτοντας ερωτήσεις, συλλέγοντας σχόλια και τροποποιώντας ανάλογα την τελική αναφορά. Το τελικό αποτέλεσμα εγκρίνεται και υιοθετείται από την οργανωτική επιτροπή.

- **Η υλοποίηση του σχεδίου δράσης**: Υλοποίηση των αποτελεσμάτων της συμμετοχικής διαδικασίας, την ευθύνη της οποίας έχει συνήθως κάποιο πρόσωπο ή ομάδα. Είναι σημαντικό να υλοποιηθούν αρχικά δράσεις που δεν απαιτούν πολύ χρόνο για την εξασφάλιση των αποτελεσμάτων και να παρακολουθείται και αξιολογείται η υλοποίησή τους, ώστε να υπάρχει η δυνατότητα για τις απαραίτητες προσαρμογές του σχεδιασμού, με βάση τους στόχους που τέθηκαν εξαρχής.

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Μέσω αυτής της μεθόδου μπορούν να αξιοποιούνται τα ακόλουθα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής (βλ. Εικόνα 4.3) (Bouzit και Loubier 2004, EPA 2018, Health Canada 2000, Lennertz 2009, Participedia 2020, Segedy και Johnson 2018, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015):

- **Προσκλήσεις**: Αποστολή προσκλήσεων στα άτομα που έχουν επιλεχθεί να εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία.
- **ΜΜΕ - Δελτία τύπου**: Τα διάφορα μέσα, έντυπα (π.χ. έντυπος τύπος), ηλεκτρονικά ή άλλα μέσα πληροφόρησης της (τοπικής) κοινωνίας συνιστούν σημαντικά υποστηρικτικά εργαλεία για την παρουσίαση του εξεταζόμενου θέματος και των αποτελεσμάτων της συμμετοχικής διαδικασίας. Συχνά, χρησιμοποιούνται δελτία τύπου, τα οποία δημοσιεύονται πριν τη συμμετοχική διαδικασία για τη γνωστοποίησή της αλλά και μετά την ολοκλήρωση αυτής για την καλύτερη δυνατή επικοινωνία των αποτελεσμάτων της.
- **Επικοινωνιακό υλικό**: Αξιοποίηση αφισών, φυλλαδίων και γραφημάτων για την ενημέρωση/ευαισθητοποίηση της κοινωνίας ως προς το εξεταζόμενο θέμα και την αποτελεσματική προώθηση των αποτελεσμάτων της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Υποστηρικτικό υλικό συμμετοχής**: Δημιουργία και παροχή υλικού που θα διευκολύνει τη συμμετοχική διαδικασία και θα πληροφορήσει τους

συμμετέχοντες σχετικά με το εξεταζόμενο ζήτημα [χάρτες και διαφάνειες, πίνακες (παρουσιάσεων), σημειωματάρια και μαρκαδόροι, φωτογραφίες, αντίγραφα των βασικών κανόνων και αρχών, τυπωμένες πληροφορίες υποβάθρου, κ.ά.].

- **Μέσα και τεχνικές ανάλυσης**: Αναγνώριση των κύριων παραγόντων και των υφιστάμενων συνθηκών μέσα από διάφορες πηγές πληροφορίας (κανονισμοί, νομοθεσία, σχετικά έργα, φωτογραφίες, χάρτες, εικόνες, σχέδια, μελέτες, αναφορές, δημογραφικά και στατιστικά δεδομένα, βίντεο, φωτογραφίες, σκίτσα, έρευνες, ιστορικά στοιχεία, περιηγήσεις κ.ά.). Η ανάλυση των δεδομένων αυτών και η αποτύπωση των σημαντικότερων στοιχείων μπορεί να γίνει με διάφορες τεχνικές (Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats – SWOT analysis· Assets, Liabilities, Potentials and Opportunities – ALPO analysis· Strengths, Weaknesses, Issues, Needs and Expectations – SWINE analysis κ.ά.).
- **Συνεντεύξεις**: Πραγματοποίηση συνεντεύξεων από τους συμμετέχοντες κάθε υποομάδας για την αποτύπωση των απόψεων διάφορων κοινωνικών ομάδων σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα.
- **Καταιγισμός ιδεών (brainstorming)**: Έκφραση και ανταλλαγή απόψεων και ιδεών μεταξύ των συμμετεχόντων χωρίς περιορισμούς.
- **Ψηφοφορία**: Διεξαγωγή ψηφοφορίας μέσω απλών υποστηρικτικών εργαλείων για την ιεράρχηση των ζητημάτων που τίθενται, π.χ. χρήση συγκεκριμένου αριθμού χρωματιστών αυτοκόλλητων (colour dots) από τους συμμετέχοντες για την ανάδειξη των σημαντικότερων ζητημάτων που προέκυψαν από τις συνεντεύξεις.
- **Διάδραση σε ομάδες (working groups)**: Διάλογος σε ομάδες, στις οποίες εξετάζεται σε μεγαλύτερο βάθος κάθε μία από τις συνιστώσες του μελετώμενου θέματος ή το ίδιο το (γενικό) θέμα, ενώ υπάρχει διάδραση και με το σύνολο των συμμετεχόντων. Ακόμη, οι συμμετέχοντες δύναται να διαχωριστούν σε ομάδες και για τη συγκέντρωση σχετικής πληροφορίας (π.χ. πραγματοποίηση συνεντεύξεων).
- **Ανατροφοδότηση πληροφορίας (feedback loops)**: Μέσα από την υλοποίηση των συνεχόμενων συνεδριών επιτυγχάνεται εμπλουτισμός της διαδικασίας και των αποτελεσμάτων της συμμετοχής με απόψεις και γνώσεις, προερχόμενες από διαφορετικά άτομα.
- **Δημόσιες συναντήσεις (public sessions/meetings)**: Επικοινωνία των συμμετεχόντων με το ευρύτερο κοινό για την ανατροφοδότηση της διαδικασίας

με απόψεις του εν λόγω κοινού σχετικά με τα αρχικά αποτελέσματα της συμμετοχικής διαδικασίας καθώς και για την παρουσίαση των τελικών αποτελεσμάτων (jury days). Στις τελευταίες αυτές συναντήσεις συνοψίζονται τα στοιχεία της τελικής αναφοράς/σχεδίου και παρουσιάζονται με τη συνοδεία ενημερωτικού υλικού, ενώ στη συνέχεια καταγράφονται τα σχόλια και οι ερωτήσεις του κοινού.

- **Αναφορές / Σχέδια δράσης (reports / documents / actions plans)**: Ανάδειξη των αποτελεσμάτων της συμμετοχικής διαδικασίας, επιδιώκοντας να καταστήσουν γνωστές, με έναν ελκυστικό και φιλικό τρόπο, τις δυνατότητες, τις προκλήσεις, τις προτάσεις, τα έργα, τις δράσεις και τις πηγές χρηματοδότησης σχετικά με το μελετώμενο σχεδιαστικό πρόβλημα.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος 'Charrette' προέρχεται από τη Γαλλία του 19ου αιώνα και τα πεδία της αρχιτεκτονικής και των καλών τεχνών (Bouzit και Loubier 2004, Lennertz 2009). Στη διεθνή πραγματικότητα διακρίνονται πολλές περιπτώσεις εφαρμογής της μεθόδου. Σημαντικός υποστηρικτής της είναι το National Charrette Institute, το οποίο συνδράμει στην αποτελεσματική εφαρμογή της μέσω της υλοποίησης εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων και της παροχής σχετικού υλικού. Ένα από τα ιδιαίτερα επιτυχημένα παραδείγματα εφαρμογής της μεθόδου αφορά στην προετοιμασία και υλοποίηση ενός τοπικού κοινοτικού σχεδίου γύρω από ένα σιδηροδρομικό σταθμό, στην πολιτεία της Καλιφόρνια (Contra Costa County) στις ΗΠΑ. Στην περίπτωση αυτή, πάνω από 500 άτομα που αντιστοιχούσαν σε ΚΛΑ, ειδικούς και κοινωνικές ομάδες αποφάσισαν από κοινού για το μέλλον της κοινότητάς τους, παρά τις αποτυχημένες παρελθούσες προσπάθειες και τις αντιπαραθέσεις. Το σχέδιο που προέκυψε ενσωμάτωνε πλήθος ιδεών, υιοθετήθηκε από την αντίστοιχη τοπική διοίκηση και εφαρμόστηκε με μικρές αλλαγές (Lennertz 2009).

Η μέθοδος έχει επίσης χρησιμοποιηθεί, μεταξύ άλλων, για την ανάπτυξη νέων προσεγγίσεων που αφορούν τον σχεδιασμό της βιώσιμης ανάπτυξης, την επεξεργασία στρατηγικών χρηματοδότησης έργων περιβαλλοντικής προστασίας και τον σχεδιασμό ιδεών σχετικών με την αστική γεωργία (Karner κ.ά. 2011). Ακόμη, η μέθοδος έχει συνδυαστεί στην πράξη και με άλλες συμμετοχικές μεθόδους για την επίλυση

σύνθετων προβλημάτων. Συγκεκριμένα, έχει χρησιμοποιηθεί στο Χάμπτον (Βιρτζίνια - ΗΠΑ), σε συνδυασμό με άλλα εργαλεία συμμετοχής, για την εμπλοκή των πολιτών σε διαδικασίες λήψης αποφάσεων της κρατικής διοίκησης, δίνοντας έμφαση στους νέους και στη βελτίωση των διαφυλετικών σχέσεων (Participedia 2020).

Στην ελληνική πραγματικότητα η μέθοδος Charrette έχει αξιοποιηθεί για τη χάραξη στρατηγικής διαχείρισης πολιτιστικών δομών και υποδομών σε τοπικό επίπεδο (Στρατηγέα κ.ά. 2015, 2016α, 2016β). Πιο συγκεκριμένα, η μέθοδος έχει εφαρμοστεί στον Δήμο Κορυδαλλού, ως τμήμα μιας συμμετοχικής μεθοδολογίας που περιελάμβανε έναν συνδυασμό εργαλείων συμμετοχής και αποσκοπούσε στη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου στρατηγικού σχεδίου διαχείρισης πολιτιστικών δομών και υποδομών. Στο πλαίσιο αυτό, η μέθοδος αξιοποιήθηκε για τη διαβούλευση με ομάδες που σχετίζονταν με τον τομέα του πολιτισμού καθώς και ευάλωτες κοινωνικά ομάδες του τοπικού πληθυσμού (Stratigea κ.ά. 2017).

4.1.3. Μέθοδος ‘Citizens’ Jury’

Αφορά σε μία σχετικά καινοτόμο μέθοδο, η οποία προσομοιάζει σε δικαστική διαδικασία, καθώς έχει αρκετά κοινά με αυτή, όπως το σώμα ενόρκων, οι μάρτυρες και οι ακροάσεις/καταθέσεις. Ως συμμετοχική διαδικασία, συντελεί στην ενσωμάτωση αξιών, ανησυχιών, απόψεων και ιδεών ενημερωμένων πολιτών, οι οποίοι πληροφορούνται κατά τη διάρκεια της συμμετοχικής διαδικασίας για τις διάφορες διαστάσεις του εξεταζόμενου θέματος και, αντιπροσωπεύοντας το ευρύτερο κοινό, επιδιώκουν τη διαχείριση εκείνη του σχεδιαστικού προβλήματος που συμβάλλει στην ικανοποίηση του δημόσιου συμφέροντος. Ουσιαστικά, αυτή η διαδικασία επιχειρεί να προσεγγίσει το ευρύτερο κοινό και να οδηγήσει σε συγκεκριμένες ενέργειες, όταν στο πλαίσιο της λήψης αποφάσεων από τα σχετικά ΚΛΑ το εξεταζόμενο θέμα συνδέεται με τη σχετική νομοθεσία (Bousset κ.ά. 2005, Brouwer και Brouwers 2017, DHTG 2010, Elliott κ.ά. 2005, EPA 2018, European Communities 2003, Health Canada 2000, HIS 2020, Participedia 2020, PSDE n.d., Slocum 2003, TCF 2019, Van Asselt κ.ά. 2001, Veasey και Nethercut 2004, Στρατηγέα 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου ‘Citizens’ Jury’ παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.4.

Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της μεθόδου είναι (Brouwer και Brouwers 2017, Crosby και Hottinger 2011, DHTG 2010, EPA 2018, European Communities 2003, Gauvin κ.ά. 2006, Health Canada 2000, HIS 2020, Involve 2005, Participedia 2020, TCF 2019, Van Asselt κ.ά. 2001, Veasey και Nethercut 2004, Στρατηγέα 2015):

- δομημένη και εκτεταμένη διάδραση που σέβεται όλους τους εμπλεκόμενους, ενώ ελαχιστοποιεί τη μεροληψία και την εξωτερική χειραγώγηση,
- ολοκληρωμένη, ολόπλευρη και σε βάθος ενημέρωση του κοινού που συμμετέχει σχετικά με το εξεταζόμενο ζήτημα και ανάπτυξη της κριτικής σκέψης του,
- διερεύνηση των απόψεων ενός αντιπροσωπευτικού μέρους του κοινού ή εντοπισμός προβληματικών στοιχείων στις εναλλακτικές λύσεις του προβλήματος που παρουσιάζονται,
- αποτύπωση απόψεων και ιδεών σχετικά με το θέμα, που είναι πιθανό να διαφέρουν από τις υφιστάμενες και να είναι αποτελεσματικότερες και καινοτόμες,
- αξιοποίηση αντιπροσωπευτικών, τεκμηριωμένων, ενημερωμένων, εποικοδομητικών, εξειδικευμένων, αμερόληπτων και βιώσιμων προτάσεων των συμμετεχόντων σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα, με ευρεία κοινοποίηση αυτών,
- συγκέντρωση της προσοχής της κοινής γνώμης και των ΜΜΕ στο ζήτημα που εξετάζεται, ευαισθητοποιώντας το κοινωνικό σύνολο,
- ενίσχυση της διαφάνειας, της ανεξαρτησίας, της νομιμότητας, της αξιοπιστίας και της αντικειμενικότητας των αποφάσεων, μέσα από τη συμμετοχή αντιπροσωπευτικού μέρους του κοινού,
- αποκατάσταση των σχέσεων εμπιστοσύνης μεταξύ κοινού και δημόσιας διοίκησης (ΚΛΑ) και
- προώθηση της συμμετοχικής δημοκρατίας μέσω της εμπλοκής πολιτών από όλες τις κοινωνικές ομάδες, περιορίζοντας τις ανισότητες μεταξύ των διάφορων ομάδων σχετικά με την επιρροή τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Για την καλύτερη δυνατή υλοποίηση και αξιοποίηση της μεθόδου προτείνεται (Slocum 2003, Veasey και Nethercut 2004):

- η εμπλοκή των σχετικών ΚΛΑ στον σχεδιασμό της συμμετοχικής διαδικασίας για την ενίσχυση της πιθανότητας αξιοποίησης των αποτελεσμάτων που θα προκύψουν από αυτή,

Πίνακας 4.4: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Citizens' Jury'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Υλοποίηση για ευρύ πεδίο θεμάτων δημοσίου συμφέροντος που σχετίζονται με τον σχεδιασμό και τη χάραξη πολιτικής
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Εφαρμογή σε τοπικά, περιφερειακά και εθνικά θέματα
3. Φύση δεδομένων	βλ. 1
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Ενημέρωση των συμμετεχόντων μέσω σχετικού υλικού
5. Πολυπλοκότητα	Κατάλληλη ανεξαρτήτως του βαθμού πολυπλοκότητας ≠ Χρήση σε σχετικά σύνθετα θέματα
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	βλ. 35
7. (Γενική) γνώση	Επιλογή ανεξάρτητα από το επίπεδο γενικής γνώσης γύρω από το θέμα
8. Γνώση συμμετεχόντων	Εμπλοκή ενημερωμένων για το θέμα συμμετεχόντων ≠ Ενημέρωση μερίδας συμμετεχόντων για το θέμα στο πλαίσιο του εγχειρήματος
9. Γνώση διοργανωτή	Συμπερίληψη ειδικών αλλά και ατόμων ανεξαρτήτως γνώσεων για το θέμα στην ομάδα του διοργανωτή
10. (Γενική) ωριμότητα	Χρήση σε θέματα είτε έχουν διαμορφωθεί απόψεις για αυτά είτε όχι
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	βλ. 39
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Επιλογή συμμετεχόντων από τον επηρεαζόμενο πληθυσμό
14. Σημασία για διοργανωτή	Πιθανή εμπλοκή ατόμων στην ομάδα του διοργανωτή ακόμη και εκτός της περιοχής μελέτης
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Εμπλοκή ατόμων που ενδιαφέρονται για το θέμα
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	Εμπλοκή ως διοργανωτή οποιουδήποτε φορέα με ενδιαφέρον για το θέμα
17. Δημιουργικότητα	βλ. 39
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 39
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Πλήρης ενημέρωση και καθοδήγηση των συμμετεχόντων για κάθε στάδιο της διαδικασίας
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Θετική ή ουδέτερη στάση για την αποδοχή της πρόσκλησης
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 39
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 39
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Αποτελεσματική σε θέματα με έντονη αντιπαράθεση μεταξύ των συμμετεχόντων ≠ Εφαρμογή για θέματα αμφιλεγόμενα ή μη
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 39
25. Προηγούμενη συνεργασία	Πιθανή εμπλοκή ατόμων από διαφορετικούς χώρους εργασίας
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	Ικανοποιητικό επίπεδο ικανοτήτων για διαδικασίες εμπλοκής του κοινού
28. Δέσμευση για θέμα	Αιτιολογημένη αξιοποίηση ή απόρριψη του τελικού αποτελέσματος
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Διοργάνωση συμμετοχικής διαδικασίας από κάποιο ΚΛΑ ή άλλον φορέα
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 30
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Συλλογή πληροφοριών ή απόψεων από τους συμμετέχοντες ενσωματώνοντας αξίες και προτιμήσεις τους
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Λήψη αποφάσεων μέσω της συναίνεσης προτείνοντας πολιτικές με δημόσια αποδοχή
34. Απαιτούμενοι πόροι	Υλοποίηση της μεθόδου συνεπάγεται πολύ μεγάλο κόστος ≠ Εύρος κόστους ανάλογα με την περίπτωση ≠ Μετριασμένο κόστος σε σχέση με άλλες μεθόδους ≠ Μέτριο ή μεγάλο κόστος διαδικασίας
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	έως 6 μήνες ≠ 2-5 μήνες ≠ 4-5 μήνες
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	1-4 μέρες ≠ 2-4 μέρες ≠ 2-7 μέρες ≠ 3 μέρες ≠ 3-5 μέρες ≠ 3-6 μέρες ≠ 4-5 μέρες ≠ 4-7 μέρες
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Αξιολόγηση και επιλογή εναλλακτικών λαμβάνοντας υπόψη τις αξίες των συμμετεχόντων
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	Εφαρμογή για μία ή όλες της διαστάσεις ενός θέματος
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Συμμετοχή αντιπροσωπευτικού μέρους κοινού περιοχής μελέτης και συμβολή ειδικών, ομάδων συμφερόντων και ΚΛΑ
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	8-12 ≠ 12-16 ≠ 12-20 ≠ 12-24 ≠ 11-30 ≠ 25-250
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 2, 39
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Ροή πληροφορίας μεταξύ συμμετεχόντων και διοργανωτή αλλά και μεταξύ συμμετεχόντων
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Αμοιβαία μάθηση και έντονη διάδραση μεταξύ των συμμετεχόντων ≠ Διάδραση των συμμετεχόντων υπό περιορισμούς
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Διάδραση συμμετεχόντων με συμβατικούς τρόπους
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Δημιουργία μικρότερων ομάδων για τη λεπτομερέστερη εξέταση διαστάσεων του θέματος ≠ Διάδραση συμμετεχόντων μέσω ολομέλειας ή επιμέρους ομάδων ή συνδυάζοντας ολομέλεια και ομάδες
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Ερωτήσεις, απαντήσεις και διάλογος μεταξύ των συμμετεχόντων
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Ουσιαστική εμπλοκή των συμμετεχόντων ≠ Απόφαση του σχετικού ΚΛΑ η υλοποίηση ή απόρριψη του τελικού αποτελέσματος
48. Ρόλος διοργανωτή	Αντιστοίχηση πολλαπλών ρόλων στην ομάδα του διοργανωτή με παθητικό ή ενεργητικό περιεχόμενο
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Δομημένη διαδικασία με πολλά στάδια και μικρά περιθώρια ευελιξίας

- η επίτευξη συναίνεσης για τα χαρακτηριστικά των ατόμων που θα επιλεχθούν ως συμμετέχοντες και θα αντιπροσωπεύουν το ευρύτερο κοινό, μέσω μιας ανοικτής διαδικασίας πριν την υλοποίηση της μεθόδου και
- η εμπλοκή των ΚΛΑ στην ίδια τη συμμετοχική διαδικασία, αποσκοπώντας στην άμεση διάδρασή τους με το συμμετέχον κοινό.

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Ο ρόλος της ομάδας του διοργανωτή είναι καθοριστικός σε όλα τα στάδια της διαδικασίας, το δε πλήθος των ατόμων που την αποτελούν εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το εξεταζόμενο θέμα και τον αριθμό των συμμετεχόντων. Για την αποτελεσματική υλοποίηση της μεθόδου απαιτείται η εξεύρεση πόρων, π.χ. από κάποιον χρηματοδότη (sponsor / commissioning body), λόγω του μεγάλου κόστους υλοποίησής της. Ο χρηματοδότης μπορεί να είναι ΜΚΟ, πανεπιστημιακό ίδρυμα, εταιρείες, κυβερνητικοί φορείς, ΜΜΕ, άτομα ή συνδυασμός τους και θέτει τους σκοπούς και το χρονοδιάγραμμα της συμμετοχικής διαδικασίας. Επιπλέον, είναι πιθανό να διαφέρει από τον αποδέκτη του συμμετοχικού αποτελέσματος και συνήθως διαφέρει από τα άτομα και τις ομάδες, τα οποία ασχολούνται περισσότερο με τη διοργάνωση της συμμετοχικής διαδικασίας και περιγράφονται στη συνέχεια. Για τον σχεδιασμό και υλοποίηση της συμμετοχικής μεθόδου ‘Citizens’ Jury’ απαιτείται η συμβολή των παρακάτω εμπλεκομένων (Brouwer και Brouwers 2017, Crosby και Hottinger 2011, DHTG 2010, EPA 2018, European Communities 2003, Health Canada 2000, HIS 2020, Involve 2005, Participedia 2020, TCF 2019, Veasey και Nethercut 2004):

- **Ομάδα εργασίας (working group)**: Συνδέεται με τον χρηματοδότη και τα μέλη της μπορεί να είναι ταυτόχρονα και μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής. Το κύριο έργο της ομάδας αυτής είναι η διασφάλιση της εξυπηρέτησης των αναγκών και των σκοπών της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Υπεύθυνος έργου (project director)**: Επιβλέπει το σύνολο της συμμετοχικής διαδικασίας, φέρει την κύρια ευθύνη για την αποτελεσματική υλοποίηση της μεθόδου και κατευθύνει τις απαιτούμενες ενέργειες. Επίσης, συμμετέχει στη συμβουλευτική επιτροπή και αποτελεί τον συνδετικό κρίκο μεταξύ όλων των μελών της ομάδας του διοργανωτή.

- **Προσωπικό έργου (project staff)**: Υποστηρίζει τον υπεύθυνο έργου και αποφασίζει για διάφορα ζητήματα που άπτονται της προετοιμασίας, της υλοποίησης και των αποτελεσμάτων της μεθόδου (διαχείριση ενόρκων, προετοιμασία ενημερωτικού υλικού, εξωστρέφεια διαδικασίας κ.ά.). Για τις αποφάσεις του λαμβάνει υπόψη τις κατευθύνσεις του υπεύθυνου έργου και της συμβουλευτικής επιτροπής. Συνήθως, απαιτούνται περισσότερα μέλη του προσωπικού για τις ανάγκες των ακροάσεων (π.χ. συντονισμός διαλόγου σε μικρότερες ομάδες) και των εργασιών της τελευταίας ημέρας της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Συμβουλευτική επιτροπή (advisory committee /oversight panel)**: Αποτελείται από 4-10 άτομα, γνώστες του εξεταζόμενου ζητήματος, που καλύπτουν το φάσμα των απόψεων και ιδεών γύρω από αυτό· συμβουλεύουν το προσωπικό έργου για ζητήματα υλοποίησης της συμμετοχής (επιλογή κατηγοριών και μαρτύρων, πρόγραμμα ακροάσεων κ.ά.) και εξετάζουν το σύνολο της διαδικασίας ως προς την αξιοπιστία, την ακεραιότητα και την αμεροληψία της. Η συμβουλευτική επιτροπή συνήθως συναντάται ανά τακτά χρονικά διαστήματα για την καλύτερη δυνατή εξυπηρέτηση του ρόλου και των καθηκόντων της.
- **Συντονιστές (moderators/facilitators)**: Οι συντονιστές είναι δύο άτομα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, όπως γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία συντονισμού, ουδέτερες απόψεις και πνεύμα ομαδικότητας. Κύριο αντικείμενό τους είναι ο συντονισμός των ακροάσεων και των συζητήσεων και η υποστήριξη των ενόρκων (π.χ. αποτρέποντας την επιβολή απόψεων ή τη χειραγώγηση του διαλόγου), ώστε να επιτυγχάνονται οι στόχοι του κάθε σταδίου της διαδικασίας στον προβλεπόμενο χρόνο. Στο πλαίσιο αυτό, ο ένας συντονιστής έχει πιο ενεργητικό, ενώ ο δεύτερος πιο παθητικό (συμπληρωματικό) ρόλο.

Στο πλαίσιο εφαρμογής της μεθόδου λαμβάνουν χώρα τα ακόλουθα **στάδια**, με την υποστήριξη ή από την ομάδα του διοργανωτή (βλ. Εικόνα 4.4) (Brouwer και Brouwers 2017, Crosby και Hottinger 2011, DHTG 2010, EPA 2018, European Communities 2003, Health Canada 2000, HIS 2020, Involve 2005, Participedia 2020, PSDE n.d., Van Asselt κ.ά. 2001, Veasey και Nethercut 2004):

- **Κατανόηση πλαισίου συμμετοχής και σχεδιασμός διαδικασία**ς: Η ομάδα του διοργανωτή είναι σημαντικό να κατανοήσει τις προκλήσεις του συμμετοχικού εγχειρήματος (π.χ. μέσω ενημερωτικού υλικού) και να σχεδιάσει τα στάδιά του

λαμβάνοντας υπόψη τα χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης και τους χρονικούς περιορισμούς. Στο πλαίσιο αυτό, είναι σημαντικό να εξασφαλιστεί η απαιτούμενη χρηματοδότηση και ο καταμερισμός της από τον υπεύθυνο έργου για τα κόστη που θα προκύψουν (π.χ. για ενόρκους και προσωπικό έργου).

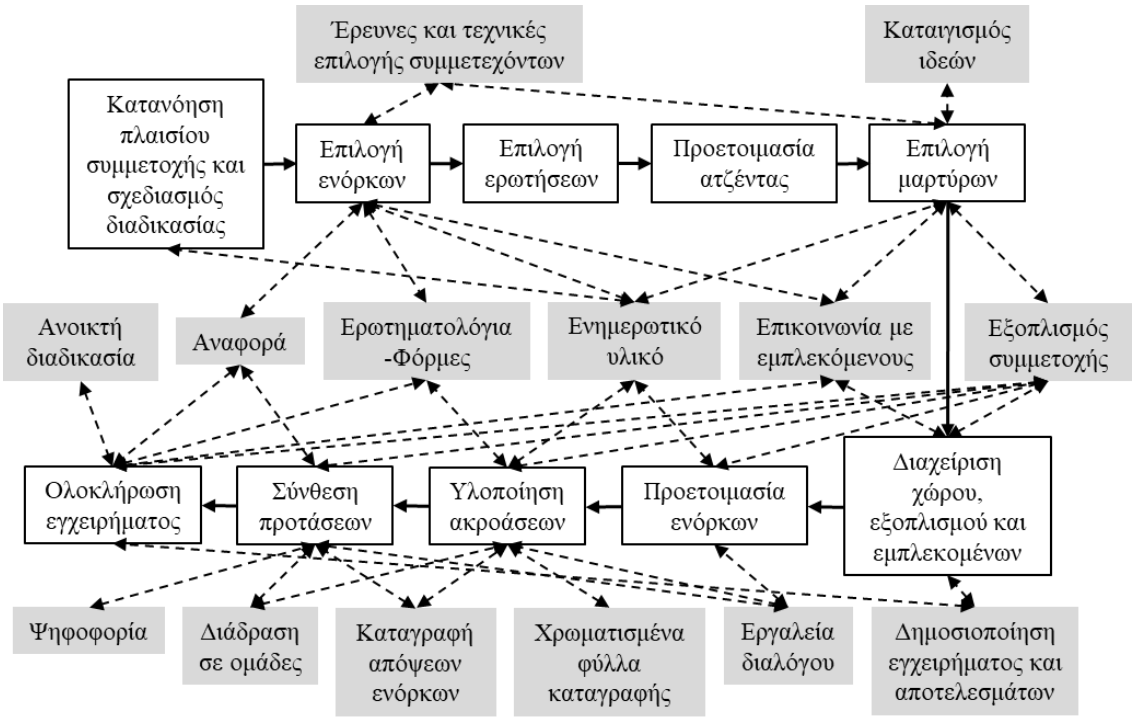

Εικόνα 4.4: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Citizens' Jury' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Επιλογή ενόρκων (jury)**: Οι ένορκοι συνιστούν την πλειοψηφία των συμμετεχόντων και αποτελούνται από πολίτες που αντιπροσωπεύουν τον πληθυσμό αναφοράς της περιοχής μελέτης. Η επιλογή τους στηρίζεται συνήθως σε κριτήρια που συνδέονται με δημογραφικούς και άλλους παράγοντες (π.χ. ηλικία, φύλο, μορφωτικό επίπεδο, εθνικότητα/φυλή, γεωγραφική θέση, πολιτική τοποθέτηση, εισόδημα ή άλλοι). Στο πλαίσιο αυτό, διεξάγεται τηλεφωνική έρευνα (εβδομάδες πριν την επιλογή), χρησιμοποιώντας τυχαίους αριθμούς κλήσεων (που έχουν προκύψει από συγκεκριμένες τεχνικές) και καταγράφονται τα χαρακτηριστικά των ερωτώμενων βάσει των επιλεγμένων παραγόντων, στην περίπτωση που ενδιαφέρονται να συμμετέχουν. Οι ενδιαφερόμενοι που ορίζονται ως πιθανοί ένορκοι, καταχωρούνται σε σχετικό μητρώο, αποδελτιώνονται τα χαρακτηριστικά τους σε σχετική αναφορά και τους παρέχεται σχετικό υλικό μέσω

αλληλογραφίας. Σε αυτό συμπεριλαμβάνεται και φόρμα που πρέπει να επιστραφεί συμπληρωμένη. Εναλλακτικά, η εύρεσή τους μπορεί να είναι εντελώς τυχαία (π.χ. από εκλογικούς καταλόγους). Από τους πιθανούς ενόρκους επιλέγονται τελικά από το προσωπικό έργου αυτοί που θα αποτελέσουν αντιπροσωπευτικό δείγμα του σχετικού κοινού, βάσει δημογραφικών δεδομένων και πρόσθετων στοιχείων αξιόπιστων ερευνών, συμπεριλαμβάνοντας υποστηρικτές αντιμαχόμενων πλευρών του θέματος. Η ενημέρωση των επιλεγέντων και επιλαχόντων (σε περίπτωση αδυναμίας των πρώτων) γίνεται για τη διασφάλιση της διαθεσιμότητάς τους, αρκετές εβδομάδες πριν την έναρξη της συμμετοχικής διαδικασίας.

- **Επιλογή ερωτήσεων (charge)**: Οι ένορκοι επιλέγουν τις ερωτήσεις (κατηγορίες), με βάση τον σκοπό που επιδιώκεται στο πλαίσιο της κάθε συμμετοχικής διαδικασίας. Ωστόσο, για λόγους αποτελεσματικότητας, η ομάδα του διοργανωτή συχνά αναλαμβάνει να ετοιμάσει ένα προσχέδιο ερωτήσεων, ώστε να επιλέξουν οι ένορκοι μεταξύ εναλλακτικών επιλογών. Η επιλογή αυτή καθορίζει σε μεγάλο βαθμό το συνολικό έργο των ενόρκων και τις καταθέσεις των μαρτύρων. Οι ερωτήσεις σχετίζονται με συγκεκριμένες διαστάσεις του εξεταζόμενου θέματος ή αποτελούν μία σειρά σχετιζόμενων ερωτήσεων και στο σύνολό τους πρέπει να είναι ισορροπημένες (όχι πολύ γενικές ή ειδικές, όχι μεγάλο πλήθος κ.ά.). Συνήθως, δεν απαιτούνται περισσότερες από τρεις κύριες ερωτήσεις, με τις επιμέρους ειδικότερες ερωτήσεις τους.
- **Προετοιμασία ατζέντας**: Το πρόγραμμα της συμμετοχικής διαδικασίας συντάσσεται από το προσωπικό έργου (με την υποστήριξη και άλλων μελών της ομάδας του διοργανωτή), καθορίζοντας την προετοιμασία των ενόρκων, τις ακροάσεις, τις διαβουλεύσεις, τα διαλείμματα και όλα όσα θα συμβούν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας. Για την κατάρτισή του λαμβάνεται υπόψη ο σκοπός που έχει εξαρχής τεθεί, το εξεταζόμενο θέμα και ο διαθέσιμος χρόνος, επιχειρώντας να αφιερωθεί ο απαραίτητος χρόνος σε κάθε φάση της διαδικασίας και εξασφαλίζοντας την αποτελεσματικότητά τους. Ωστόσο, αν κριθεί αναγκαίο, είναι καλό το χρονοδιάγραμμα της διαδικασίας να προσαρμόζεται στις ανάγκες της, κατά τη διάρκεια εξέλιξης αυτής στην πράξη.
- **Επιλογή μαρτύρων (witness)**: Για την επιλογή των μαρτύρων, το προσωπικό έργου και άλλα μέλη του διοργανωτή πρέπει να ορίσουν (π.χ. μέσω καταιγισμού ιδεών) το πλήρες εύρος των απόψεων και διαστάσεων που εμπεριέχει το

εξεταζόμενο θέμα, χρησιμοποιώντας για τον σκοπό αυτό συγκεκριμένες έρευνες/τεχνικές. Γενικά, ως μάρτυρες νοούνται άτομα με γνώσεις στο θέμα (ειδικοί, ομάδες συμφερόντων και ΚΛΑ) και η επιλογή τους οφείλει να αντιπροσωπεύει όλες τις απόψεις και διαστάσεις ισορροπημένα, για την παροχή μιας ολοκληρωμένης εικόνας σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα. Ειδικότερα, στην περίπτωση παρουσίας αντιπαραθέσεων για το θέμα, επιλέγονται μάρτυρες που θα παρουσιάσουν τα επιχειρήματα της κάθε πλευράς· ενώ σε άλλες περιπτώσεις επιλέγονται ειδικοί που θα καλύψουν τις διάφορες πτυχές του θέματος. Για την ενημέρωση και στρατολόγησή τους επιλέγονται από τον διοργανωτή διάφορα μέσα (τηλέφωνο, αλληλογραφία, ενημερωτικό υλικό κ.ά.).

- **Διαχείριση χώρου, εξοπλισμού και εμπλεκομένων**: Μέλη της ομάδας έργου επιλέγουν τον κατάλληλο χώρο διεξαγωγής της συμμετοχικής διαδικασίας, μόλις οριστεί η σχετική ημερομηνία υλοποίησής της· και διαχειρίζονται τα σχετικά θέματα (π.χ. επικοινωνία με συμμετέχοντες και ΜΜΕ). Ο χώρος πρέπει να εξυπηρετεί τις ανάγκες των συμμετεχόντων, του διοργανωτή, των ΜΜΕ και του ευρύτερου κοινού, που θα προσέλθει στο τέλος για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της συμμετοχικής διαδικασίας ή θα παρακολουθήσει το σύνολο/μέρη της διαδικασίας. Ακόμη, σύμφωνα με τον προϋπολογισμό του κάθε εγχειρήματος, μπορεί να εξασφαλίζεται η διατροφή, η διαμονή, η μετάβαση και η αποζημίωση των εμπλεκομένων καθώς και ο απαραίτητος υλικός εξοπλισμός.
- **Προετοιμασία ενόρκων**: Την πρώτη μέρα της συμμετοχικής διαδικασίας, οι ένορκοι εξοικειώνονται με τη μέθοδο, τους κανόνες συμμετοχής, τον επιδιωκόμενο στόχο και το εξεταζόμενο θέμα (π.χ. μέσω ενημερωτικού υλικού) και γνωρίζονται μεταξύ τους αλλά και με τα μέλη της ομάδας του διοργανωτή. Σκοπός της προετοιμασίας είναι οι ένορκοι να νιώθουν άνετα με την εμπλοκή τους (π.χ. εξοικείωση με υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής) και να αντιληφθούν πλήρως τον ρόλο τους. Ακόμη, είναι σημαντικό με την απαραίτητη καθοδήγηση να μοιραστούν τις εμπειρίες τους σχετικά με το θέμα και να συζητήσουν μεταξύ τους, ώστε να αρχίσουν να λειτουργούν ως ομάδα.
- **Υλοποίηση ακροάσεων (hearings)**: Τις επόμενες ημέρες, οι μάρτυρες εμφανίζονται στις ακροάσεις από τους πιο ουδέτερους έως τους πιο πολωμένους ή από τους πιο γενικούς έως τους πιο ειδικούς, ως προς τις απόψεις και την εξειδίκευσή τους σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα αντίστοιχα. Στο πλαίσιο αυτό,

παρουσιάζουν σύντομα, με κατανοητή γλώσσα και με τη βοήθεια ενημερωτικού υλικού τις απόψεις τους, απαντώντας σε ερωτήσεις των ενόρκων και ενημερώνοντάς τους σφαιρικά. Οι παρουσιάσεις αυτές μπορούν να οργανωθούν εναλλακτικά και σε ομάδες (panel) για την εύρεση κοινών σημείων και διαφορών μεταξύ των διαφορετικών οπτικών του εξεταζόμενου θέματος και τη διατήρηση του ενδιαφέροντος των ενόρκων. Οι ένορκοι καταγράφουν τις απόψεις των μαρτύρων (π.χ. σε χρωματισμένα φύλλα καταγραφής)· ενώ μετά τις καταθέσεις, ακολουθεί διάλογος μεταξύ ενόρκων και μαρτύρων για την καλύτερη κατανόηση των διαφόρων οπτικών αλλά και διάλογος μεταξύ των ενόρκων σε μικρές και μεγάλες ομάδες για να καταλήξουν στις απαντήσεις των ερωτήσεων (κατηγοριών). Επίσης, είναι πιθανό οι ένορκοι να απαιτήσουν περισσότερους μάρτυρες και πληροφόρηση. Οι ακροάσεις καταγράφονται και είναι υπό τον έλεγχο των συντονιστών, ενώ στην αρχή ή στο τέλος της κάθε ημέρας είναι δυνατό να οργανώνονται συναντήσεις απολογισμού και προγραμματισμού από τον υπεύθυνο έργου, με τη συμμετοχή και άλλων μελών της ομάδας του διοργανωτή.

- **Σύνθεση προτάσεων**: Την τελευταία ημέρα οριστικοποιούνται και τεκμηριώνονται από τους ενόρκους τα ευρήματα (απαντήσεις στις ερωτήσεις-κατηγορίες) και καταγράφονται από την ομάδα του διοργανωτή. Οι προτάσεις των ενόρκων ενσωματώνονται στην αρχική αναφορά, η οποία εξετάζεται από τους ενόρκους για πιθανές προσθήκες ή διορθώσεις και παρουσιάζεται σε ανοικτή διαδικασία στο ευρύ κοινό μέσω δύο εκπροσώπων τους. Για την οριστικοποίησή τους απαιτείται κατάλληλη καθοδήγηση από τους συντονιστές και συναίνεση μεταξύ των ενόρκων ή επιλογή μέσω ψηφοφορίας (σε περίπτωση αδυναμίας συναίνεσης). Ακόμη, ανάλογα με το εξεταζόμενο θέμα, η οριστικοποίηση μπορεί να πραγματοποιηθεί από μικρότερες ομάδες, που θα επικεντρωθούν σε συγκεκριμένες διαστάσεις του θέματος.
- **Ολοκλήρωση εγχειρήματος**: Μετά την ολοκλήρωση της συμμετοχικής διαδικασίας και πριν την ανοικτή διαδικασία (ή και μετά το τέλος της κάθε μέρας), οι ένορκοι αξιολογούν (μέσω σχετικής φόρμας) συνολικά τη συμμετοχή, την ατζέντα και τον διοργανωτή. Ακόμη, κρίνουν αν η διαδικασία ήταν μεροληπτική, ενώ έχουν τη δυνατότητα να εκφραστούν προσωπικά για όποιο θέμα τους απασχολεί. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησής τους περιλαμβάνονται

στην ανοικτή διαδικασία και στην αναφορά ή λαμβάνονται υπόψη στον σχεδιασμό μελλοντικών συμμετοχικών εγχειρημάτων. Πρόσθετα, είναι δυνατό να διερευνηθεί η μεταβολή των απόψεων των ενόρκων σχετικά με το θέμα κατά τη διάρκεια της συμμετοχικής διαδικασίας και οι απόψεις των μαρτύρων για τα μέρη της, στα οποία ενεπλάκησαν. Τέλος, μετά την ολοκλήρωση του εγχειρήματος πραγματοποιείται συνάντηση για την αξιολόγησή του από μέλη του διοργανωτή. Μετά το τέλος των ακροάσεων και εντός μερικών εβδομάδων, ολοκληρώνεται η τελική αναφορά που περιλαμβάνει πληροφορίες για το εξεταζόμενο θέμα, τις απόψεις και προτάσεις των ενόρκων (ακόμη και αυτές που δεν υιοθετήθηκαν), την αξιολόγηση του συμμετοχικού εγχειρήματος από τους ενόρκους (εναλλακτικά μπορεί να συμπεριληφθεί σε αναφορά αξιολόγησης), την κάλυψή του από τα ΜΜΕ και γενικά οποιαδήποτε πληροφορία σχετίζεται με τη συμμετοχική διαδικασία. Η τελική αναφορά δημοσιοποιείται ευρέως μέσω των ΜΜΕ ή άλλων εναλλακτικών τρόπων από τον χρηματοδότη και το σχετικό/αρμόδιο ΚΛΑ αποφασίζει τεκμηριωμένα (π.χ. μέσω γραπτής αναφοράς ή συνάντησης) για την αξιοποίηση ή απόρριψη των προτάσεων και αποσαφηνίζει τις μελλοντικές του δράσεις.

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Κατά τη διάρκεια υλοποίησης της μεθόδου αξιοποιούνται κυρίως τα ακόλουθα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής (βλ. Εικόνα 4.4) (Brouwer και Brouwers 2017, Crosby και Hottinger 2011, DHTG 2010, EPA 2018, European Communities 2003, Gauvin κ.ά. 2006, Health Canada 2000, HIS 2020, Involve 2005, Participedia 2020, Slocum 2003, TCF 2019, Van Asselt κ.ά. 2001, Veasey και Nethercut 2004):

- **Ενημερωτικό υλικό**: Παροχή/παρουσίαση υλικού για τα μέλη του διοργανωτή (π.χ. οδηγίες), την ενημέρωση των ΜΜΕ (π.χ. δελτία τύπου) και των (πιθανών) ενόρκων/μαρτύρων (π.χ. φάκελος πληροφόρησης) αλλά και την υποστήριξη των τελευταίων στη διάρκεια της ακρόασης σχετικά με το θέμα.
- **Έρευνες και τεχνικές επιλογής συμμετεχόντων**: Επικοινωνία με πιθανούς συμμετέχοντες μέσω τυχαία επιλεγμένων τηλεφωνικών αριθμών ή με στρωματοποιημένο τυχαίο δείγμα, συγκεντρώνοντας με οργανωμένο τρόπο χρήσιμα προσωπικά δεδομένα και παρέχοντας πληροφορίες για τη συμμετοχική

διαδικασία, σε περίπτωση εκδήλωσης ενδιαφέροντος. Εναλλακτικά, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και έρευνα από πόρτα σε πόρτα.

- **Επικοινωνία με εμπλεκόμενους**: Αποστολή ενημερωτικού υλικού στους πιθανούς ενόρκους για τη συμμετοχική διαδικασία. Επιπλέον, οι (πιθανοί) ένορκοι/μάρτυρες ειδοποιούνται στο πλαίσιο της στρατολόγησής τους και υπενθύμισης της διαδικασίας που επίκειται· και ενημερώνονται για περισσότερες πτυχές και λεπτομέρειες της προγραμματισμένης διαδικασίας. Συνήθως, μετά το πέρας της διαδικασίας οι εμπλεκόμενοι ένορκοι και μάρτυρες λαμβάνουν ευχαριστήριο μήνυμα. Ακόμη, ειδοποιούνται οι υποψήφιοι μάρτυρες που τελικά δεν επιλέγονται αλλά και τα ΜΜΕ για την κάλυψη της διαδικασίας.
- **Ερωτηματολόγια-φόρμες**: Χρήση ερωτηματολογίου ή φόρμας κατά τη διάρκεια της τηλεφωνικής ή άλλης έρευνας για την καταγραφή των χαρακτηριστικών, των απόψεων και των αξιολογήσεων σχετικά με τη συμμετοχική διαδικασία των ερωτώμενων (υποψήφιων) ενόρκων/μαρτύρων. Οι απαντήσεις τους καταγράφονται σε βάσεις δεδομένων και χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία σχετικών λιστών.
- **Αναφορά (report)**: Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας συντάσσεται αναφορά σε δύο στάδια (αρχική και τελική), η οποία περιέχει την αιτιολογημένη απόφαση ή τελικές προτάσεις και δημοσιοποιείται στο κοινό και στο σχετικό ΚΛΑ. Ακόμη, αναφορές χρησιμοποιούνται για την οργάνωση των προσωπικών στοιχείων των πιθανών ενόρκων και πιθανώς για την παρουσίαση των αποτελεσμάτων αξιολόγησης των ενόρκων.
- **Καταιγισμός ιδεών (brainstorming)**: Χρήση της τεχνικής αυτής από την ομάδα του διοργανωτή για τον καθορισμό του εύρους των διαστάσεων ή απόψεων που συνδέονται με το εξεταζόμενο θέμα.
- **Εξοπλισμός υποστήριξης της συμμετοχικής διαδικασίας**: Εξασφάλιση του απαιτούμενου υλικού εξοπλισμού για τις ανάγκες προετοιμασίας, υλοποίησης και αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της συμμετοχικής διαδικασίας, όπως τραπέζια, καθίσματα, υπολογιστές, οπτικοακουστικά συστήματα, πίνακες, βήμα ομιλητή, γραφική ύλη κ.ά.
- **Δημοσιοποίηση εγχειρήματος και αποτελεσμάτων**: Δημοσιοποίηση του συμμετοχικού εγχειρήματος μέσω του διαδικτύου (π.χ. ιστότοπος εγχειρήματος) ή/και από τα ΜΜΕ (π.χ. χορηγοί επικοινωνίας) που θα ενημερωθούν για αυτό και

είναι πιθανό να συμβάλουν στη δημοσιοποίηση της διαδικασίας και των αποτελεσμάτων της στο ευρύ κοινό με συνεντεύξεις, εκπομπές, άρθρα κ.ά.

- **Εργαλεία διαλόγου**: Ενσωμάτωση κατά τη διαδικασία υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής που βελτιώνουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων (idea boxes, focused conversation, station rounds, six thinking hats κ.ά.).
- **Χρωματισμένα φύλλα καταγραφής (color-coded sheets)**: Χρήση των φύλλων αυτών ή και άλλου σχετικού υλικού από τους ενόρκους για την τμηματική καταγραφή της πληροφορίας που λαμβάνουν από τις καταθέσεις των μαρτύρων και αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες κατηγορίες-ερωτήσεις.
- **Καταγραφή απόψεων ενόρκων**: Καταγραφή των απόψεων των ενόρκων από μέλη της ομάδας του διοργανωτή με τεχνολογικά μέσα για την αξιοποίησή τους.
- **Διάδραση σε ομάδες**: Συγκρότηση ομάδων των ενόρκων για τη λεπτομερέστερη εξέταση συγκεκριμένων διαστάσεων του εξεταζόμενου ζητήματος και τη λήψη αποφάσεων. Επίσης, τέτοιες συζητήσεις είναι πιθανό να πραγματοποιηθούν μεταξύ των μελών του διοργανωτή, για τον αποτελεσματικότερο συντονισμό της δράσης τους.
- **Ψηφοφορία**: Χρήση του εργαλείου αυτού στη μορφή σταθμισμένης ή 'σιωπηλής' ψηφοφορίας (weighted voting / silent ballots) με τη χρήση διάφορων τεχνικών (π.χ. dotmocracy), σε περίπτωση μη επίτευξης συναίνεσης μεταξύ των ενόρκων για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα.
- **Ανοικτή διαδικασία (public forum / news conference)**: Πραγματοποίηση διαδικασίας μετά τη συμμετοχή για τη μεγαλύτερη δυνατή αποδοχή της αντιπροσωπευτικότητας των συμμετεχόντων και των τελικών αποτελεσμάτων, όπου παρουσιάζεται η αρχική αναφορά από εκπροσώπους των ενόρκων σε ευρύ κοινό που περιλαμβάνει πολίτες, ΜΜΕ, ΚΛΑ κ.ά.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος 'Citizens' Jury' αναπτύχθηκε από το Κέντρο Jefferson τη δεκαετία του '70, η δράση του οποίου ήταν καταλυτική για τη βελτίωση, εδραίωση, διάδοση και εφαρμογή της μεθόδου σε δεκάδες περιπτώσεις (Crosby και Hottinger 2011, Gauvin κ.ά. 2006, Involve 2005, Participedia 2020, TCF 2019, Veasey και Nethercut 2004).

Γενικά, η μέθοδος έχει εφαρμοστεί σε πλήθος χωρών παγκοσμίως (ΗΠΑ, Μεγάλη Βρετανία, Γερμανία, Αυστραλία, Βραζιλία, Ινδία κ.ά.). Μεταξύ των θεμάτων, που έχουν αποτελέσει αντικείμενο της μεθόδου στην πράξη, είναι τα περιβαλλοντικά (κλιματική αλλαγή, διαχείριση απορριμμάτων, ενέργεια κ.ά.), τα κοινωνικά (υγεία, παιδεία κ.ά.) και τα οικονομικά ζητήματα (π.χ. δημόσιος προϋπολογισμός) αλλά και θέματα που συνδυάζουν τα παραπάνω, όπως τα γενικά ή ειδικά χωρικά σχέδια και πολιτικές σε διάφορες περιοχές (π.χ. μεταφορές και υποδομές) καθώς και τα ζητήματα διακυβέρνησης (Gauvin κ.ά. 2006, Participedia 2020, Slocum 2003, Veasey και Nethercut 2004).

Ενδεικτικά, κάποιες **πρόσφατες εφαρμογές** της μεθόδου, που προέκυψαν την τελευταία δεκαετία και επικεντρώνονται σε στόχους που σχετίζονται με τον ΧΑΣ, είναι οι ακόλουθες (Crosby και Hottinger 2011, Participedia 2020, TCF 2019):

- Βιώσιμη ανάπτυξη και ανθεκτικότητα σε διάφορες αγροτικές περιοχές της Πολιτείας της Μινεσότα.
- Εξυπηρέτηση κοινωνικών αναγκών και ενδυνάμωση της συμμετοχής των πολιτών στον σχεδιασμό και την υλοποίηση δημόσιων υπηρεσιών στην Ιρλανδία.
- Διαμόρφωση παράκτιας αστικής περιοχής (πόλη Hervey Bay, Αυστραλία).
- Διατήρηση περιαστικού πρασίνου στα προάστια της Μελβούρνης (Αυστραλία).
- Ανάπλαση πρώην βιομηχανικής περιοχής στην Καμπέρα (Αυστραλία).
- Διαχείριση επιπτώσεων κλιματικής αλλαγής και εξελίξεων συστήματος ενέργειας, στο πλαίσιο πρωτοβουλίας που έλαβε χώρα σε διάφορες πόλεις των ΗΠΑ.
- Αντιμετώπιση των αναγκών για υποδομές και δημόσιες υπηρεσίες σε διάφορες πόλεις της Αυστραλίας.
- Μείωση των απορριμμάτων που καταλήγουν σε χώρους ταφής και διαχείριση παραποτάμιας περιοχής στην Πολιτεία του Κουήνσλαντ (Αυστραλία).
- Ανάληψη κοινών δράσεων για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής σε τοπικό επίπεδο (πόλη Morris, ΗΠΑ).
- Συμμετοχικός προϋπολογισμός σε ετήσια βάση στη Μπράγκα (Πορτογαλία).

4.1.4. Μέθοδος ‘Consensus Conference’

Η μέθοδος ‘Consensus Conference’ (ή Citizens’ Conference) εμπλέκει στην εξέταση ενός θέματος άτομα προερχόμενα από τις διάφορες κοινωνικές ομάδες (κοινό), τα

οποία ενημερώνονται για αυτό και μέσα από διάλογο οδηγούνται σε συναίνεση σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα, που γνωστοποιείται ευρύτερα και απευθύνεται στα αρμόδια ΚΛΑ. Γενικά, το επίπεδο της αξιοπιστίας του αποτελέσματος που προσφέρει η μέθοδος είναι αρκετά υψηλό λόγω της συμμετοχής πολιτών τόσο στη διαδικασία αυτή καθαυτή όσο και στον σχεδιασμό της. Ακόμα, η μέθοδος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την υλοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών για τη λήψη αποφάσεων που αφορούν σε ζητήματα τεχνολογικών ή επιστημονικών εξελίξεων, ερευνητικών έργων, κοινωνικής ευαισθητοποίησης και δημόσιου διαλόγου, εμπλέκοντας κάθε φορά το αντίστοιχο κοινό (Creighton 2005, DHTG 2010, Eastlick και Einsiedel 2000, Health Canada 2000, Joss και Bellucci 2002, Participedia 2020, Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2009, 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'Consensus Conference' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.5.

Μέσω της μεθόδου είναι δυνατό να (Creighton 2005, DHTG 2010, Gauvin κ.ά. 2006, Health Canada 2000, Involve 2005, Joss και Bellucci 2002, Participedia 2020, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015):

- Δημιουργηθούν, για το μελετώμενο σχεδιαστικό θέμα, νέα πεδία αποτύπωσης (καινοτόμων) απόψεων, διαλόγου, πληροφόρησης, επικοινωνίας και κατανόησης, δίνοντας έμφαση στην κοινωνία και στους πολίτες.
- Προσδιοριστεί η σχετικότητα του θέματος με την κοινωνία, αναδεικνύοντας την πολιτική του διάσταση και τον χαρακτήρα δημόσιου συμφέροντος που εμπεριέχει.
- Εμπλακούν οι πολίτες, εξασφαλίζοντας διαφάνεια και προσβασιμότητα στη διαδικασία και επηρεάζοντας τις σχετικές αποφάσεις, συντελώντας με τον τρόπο αυτό σε μία πιο άμεση και συμμετοχική μορφή δημοκρατίας.
- Διευκρινιστεί το φάσμα των διαφορετικών απόψεων και στάσεων, να αξιολογηθούν οι πιθανές αντιπαραθέσεις και να αναπτυχθεί δίαυλος επικοινωνίας μεταξύ διαφορετικών προσεγγίσεων και μερών (π.χ. διάδραση πολιτών και ειδικών).
- Αναλυθεί το εξεταζόμενο θέμα σε βάθος, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των διαστάσεων και απόψεων γύρω από αυτό και καταλήγοντας σε ένα τεκμηριωμένο σχέδιο δράσης.

Πίνακας 4.5: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Consensus Conference''.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Εφαρμογή για χάραξη πολιτικής σε εύρος θεμάτων (ζητήματα κοινωνικά, περιβαλλοντικά, οικονομικά, επιστημονικά, τεχνικά κ.ά.)
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Χρήση και για θέματα τοπικής ή υπερτοπικής εμβέλειας ≠ Χρήση για εθνικά ζητήματα
3. Φύση δεδομένων	Συνδυασμός πολλών μορφών γνώσης (τεχνική, τοπική κ.ά.)
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Παροχή ενημερωτικού υλικού στους συμμετέχοντες
5. Πολυπλοκότητα	Κατάλληλη για θέματα πολύπλοκα που απαιτούν διευκρίνιση των χαρακτηριστικών τους
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	βλ. 35
7. (Γενική) γνώση	Απαίτηση γενικής γνώσης σχετικά με το θέμα
8. Γνώση συμμετεχόντων	βλ. 39
9. Γνώση διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων στη διοργάνωση με γνώσεις σχετικά με το θέμα ή τις συμμετοχικές διαδικασίες
10. (Γενική) ωριμότητα	Εφαρμογή σε ζητήματα ανεξαρτήτως ωριμότητας στην κοινωνία ≠ Εφαρμογή σε ζητήματα που δεν έχουν διαμορφωθεί ακόμη πλήρως απόψεις/στάσεις
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Αρκετά open-minded συμμετέχοντες για αποτελεσματικό διάλογο
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Σημασία/επίδραση θέματος στην κοινωνία
14. Σημασία για διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων στη ομάδα του διοργανωτή με διαφορετικά χαρακτηριστικά
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Επιθυμία συμμετεχόντων για εμπλοκή στη λήψη αποφάσεων
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	βλ. 14
17. Δημιουργικότητα	βλ. 39
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 44
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Παροχή πρωτοβουλιών στους συμμετέχοντες
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Εμπλοκή συμμετεχόντων με διαφορετικές γνώμες και απόψεις
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 20
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 20
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Χρήση σε περιπτώσεις αντιπαράθεσης των συμμετεχόντων για το θέμα
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 20
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 14
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	Ικανοποιητικό επίπεδο ικανοτήτων επικοινωνίας και οργάνωσης σχετικών γεγονότων
28. Δέσμευση για θέμα	Δημόσια αναφορά ΚΛΑ για τον τρόπο αξιοποίησης των αποτελεσμάτων
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	βλ. 14
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 14
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Εμπλουτισμός δημόσιων πολιτικών με ενσωμάτωση απόψεων ενημερωμένων συμμετεχόντων
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Συναίνεση μεταξύ των συμμετεχόντων για τη σύνταξη προτάσεων και αναφοράς
34. Απαιτούμενοι πόροι	Πολύ μεγάλο κόστος υλοποίησης της μεθόδου ≠ Ανάγκη για αρκετούς πόρους αλλά μεταβαλλόμενος προϋπολογισμός ανάλογα με τις επιλογές
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	1,5-12 μήνες ≠ 3-4 μήνες ≠ 7-12 μήνες
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	3 μέρες ≠ 5 μέρες ≠ 6-8 μέρες ≠ 7 μέρες
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Συναίνεση μεταξύ των συμμετεχόντων σχετικά με τη βάση πραγματοποίησης της σχεδιαστικής διαδικασίας ≠ Αξιολόγηση θέματος ή προτάσεων
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	βλ. 1
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Συμμετοχή τυχαία επιλεγμένων πολιτών και ειδικών στη συμμετοχική διαδικασία
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	10-20 πολίτες ≠ 10-30 ≠ 12-15 πολίτες / 20 ειδικούς ≠ 12-16 πολίτες ≠ 14 πολίτες και ειδικοί ≠ 15-20 πολίτες ≠ περισσότεροι από 30
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 2, 39
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Διάδραση μεταξύ συμμετεχόντων και συμμετεχόντων-διοργανωτή
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Σημαντική διάδραση και δυνατότητες αμοιβαίας μάθησης στους συμμετέχοντες
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Αλληλεπίδραση μέσω διαπροσωπικών συναντήσεων
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Διάδραση μεταξύ όλων των συμμετεχόντων αλλά ενδεχομένως και στο πλαίσιο μικρότερων ομάδων
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Διάλογος μεταξύ των συμμετεχόντων με ερωταπαντήσεις και σε ελεύθερη μορφή
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Πιθανή ενσωμάτωση δημοσιοποιημένης αναφοράς και προτάσεων στη λήψη αποφάσεων ≠ Υψηλή εμπλοκή και επιρροή λήψης αποφάσεων
48. Ρόλος διοργανωτή	Ανάληψη πολλών ρόλων λιγότερο ή περισσότερο ενεργητικών από την ομάδα του διοργανωτή
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Διαδικασία με συγκεκριμένα στάδια και διαδικασίες που παρέχει σχετική ευελιξία

Όμως, είναι σημαντικό να ληφθεί υπόψη ότι μπορεί να χρειαστούν περισσότερες από μία διαδικασίες (συνέδρια) για την ολοκλήρωση ενός συμμετοχικού εγχειρήματος με βάση τη συγκεκριμένη μέθοδο, έτσι ώστε να καταστεί δυνατή η καταγραφή αντιπροσωπευτικών απόψεων από το σύνολο του κοινού. Ο λόγος για αυτό έγκειται είτε στον περιορισμένο αριθμό των κοινά αποδεκτών αποφάσεων που μπορεί να προκύψουν από ένα συνέδριο είτε στην πιθανή αστοχία κατά τη διαδικασία επιλογής των συμμετεχόντων (π.χ. αποκλεισμός συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων), αποτυγχάνοντας έτσι ως προς τη διάσταση της αντιπροσωπευτικότητας του πληθυσμού αναφοράς. Επίσης, λόγω της έντονης εμπλοκής των πολιτών ακόμη και σε ζητήματα αυτής καθαυτής της διοργάνωσης, αποτελεί πρόκληση η τήρηση του προβλεπόμενου χρονοδιαγράμματος και η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της διαδικασίας από τα ΚΛΑ (DHTG 2010, Gauvin κ.ά. 2006, Health Canada 2000, Involve 2005, PSDE n.d., Slocum 2003).

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Στο πλαίσιο της εφαρμογής της μεθόδου συμμετέχουν στην ομάδα του διοργανωτή αρκετά άτομα με διαφορετικούς ρόλους (steering committee), τα οποία είναι γνώστες του εξεταζόμενου θέματος ή του αντικειμένου των συμμετοχικών διαδικασιών. Σε αυτούς περιλαμβάνονται, με συγκεκριμένα καθήκοντα σε κάθε περίπτωση, οι ακόλουθοι (Creighton 2005, DHTG 2010, Eastlick και Einsiedel 2000, Health Canada 2000, Involve 2005, Joss και Bellucci 2002, Van Asselt κ.ά. 2001):

- **Ομάδα διαχείρισης έργου (project management)**: Στην ομάδα αυτή εμπλέκονται ο υπεύθυνος, ο βοηθός του και υποστηρικτικό προσωπικό (clerical staff / project secretary). Η ομάδα αυτή προετοιμάζει το εγχείρημα, διαχειρίζεται τον προϋπολογισμό και καλύπτει τις ανάγκες σε πόρους, συντονίζει τα διαφορετικά μέλη της ομάδας του διοργανωτή, φροντίζει για την καταγραφή και τη δημοσιοποίηση του συνεδρίου και υποστηρίζει/επικοινωνεί με τους συμμετέχοντες. Η ομάδα διαχείρισης είναι επιθυμητό να μην έχει συγκεκριμένο συμφέρον ως προς το θέμα, ώστε να είναι δυνατό να διατηρήσει μία αμερόληπτη στάση κατά τη διάρκεια της διαδικασίας.
- **Συμβουλευτική επιτροπή (advisory/steering/planning committee)**: Στην επιτροπή αυτή συμμετέχουν ΚΛΑ, ειδικοί και ομάδες συμφερόντων (8-10 άτομα)

που έχουν γνώση ή εξειδίκευση σχετικά με το θέμα και καλύπτουν, ως σύνολο, όλες τις διαστάσεις και απόψεις γύρω από αυτό. Στο πλαίσιο της συμβουλευτικής επιτροπής εκφράζουν τις προσωπικές τους απόψεις, υποστηρίζουν και παρακολουθούν την προετοιμασία και υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας και εξασφαλίζουν την αντικειμενικότητα του εγχειρήματος και τον δημοκρατικό, δίκαιο και διαφανή χαρακτήρα του.

- **Συντονιστές (facilitators/moderators)**: Ένα ή δύο ανεξάρτητα άτομα, με εμπειρία στις συμμετοχικές και συναινετικές διαδικασίες. Οφείλουν να συντονίζουν τον διάλογο αποτελεσματικά και να μην είναι παρεμβατικοί στο έργο των συμμετεχόντων. Κατά την προετοιμασία της διαδικασίας συντονίζουν τη μελέτη του θέματος από τους πολίτες, ενώ κατά την υλοποίησή της συντονίζουν τη διενέργεια του συνεδρίου και συμβάλλουν στη σύνταξη της εξ αυτού απορρέουσας αναφοράς. Επιπροσθέτως, συντονιστής χρειάζεται και για την αποτελεσματική υλοποίηση του συνεδρίου (π.χ. τήρηση χρονοδιαγράμματος).

Εστιάζοντας στην προβλεπόμενη διαδικασία, η μέθοδος αυτή περιλαμβάνει **δύο κύρια στάδια**, το στάδιο της προετοιμασίας και αυτό της υλοποίησης (βλ. Εικόνα 4.5).

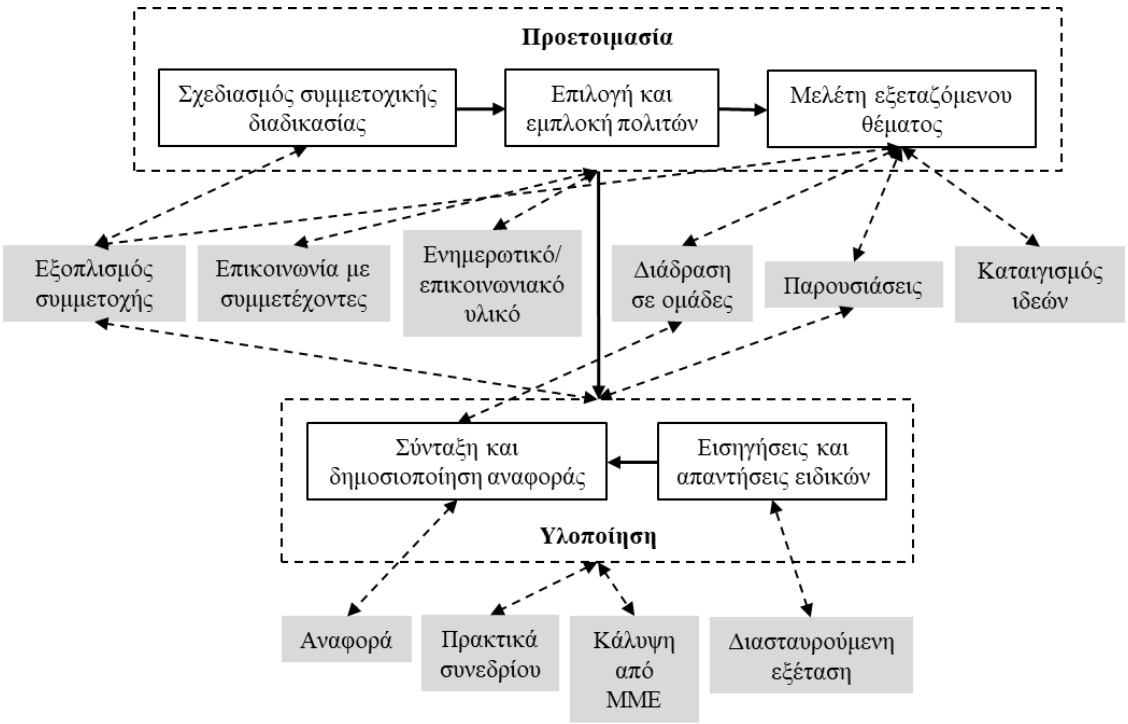

Εικόνα 4.5: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Consensus Conference' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

Προετοιμασία

Η προετοιμασία αποτελείται από τα εξής βήματα (Bousset κ.ά. 2005, Creighton 2005, DHTG 2010, Eastlick και Einsiedel 2000, Gauvin κ.ά. 2006, Health Canada 2000, Involve 2005, Joss και Bellucci 2002, Participedia 2020, PSDE n.d., Slocum 2003, TCF 2019, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015):

- **Σχεδιασμός συμμετοχικής διαδικασίας**: Η ομάδα διαχείρισης συγκροτεί τη συμβουλευτική επιτροπή που συνεισφέρει σημαντικά σε αυτή τη φάση της διαδικασίας και επιλέγει και στρατολογεί τους συντονιστές που θα υποστηρίξουν τη διάδραση μεταξύ των συμμετεχόντων και τη διοργάνωση του συνεδρίου. Στη φάση αυτή καθορίζονται οι επιδιωκόμενοι στόχοι και το σχετικό αντικείμενο· προσδιορίζονται οι πηγές χρηματοδότησης για την κάλυψη των εξόδων· προετοιμάζεται το σχετικό ενημερωτικό υλικό για τους πολίτες και τους ειδικούς και το επικοινωνιακό υλικό για την προώθηση του συνεδρίου και οργανώνεται, με τον σχετικό συντονιστή, η μελέτη του θέματος από τους εμπλεκόμενους πολίτες, με τρόπο που να παρέχει αμεροληψία, ακεραιότητα και σχετική ευελιξία. Ακόμα, επιλέγονται κατάλληλες ημερομηνίες διενέργειας του συνεδρίου, ο χώρος διεξαγωγής του και ο χώρος διαμονής των εμπλεκομένων, ο εξοπλισμός και οι διάφορες παροχές (catering κ.ά.) προς τους εμπλεκόμενους κατά τη διάρκεια μελέτης του θέματος και διεξαγωγής του συνεδρίου. Επίσης, εντοπίζονται και ενημερώνονται πιθανοί ειδικοί (που είναι πιθανό να ζητηθούν από τους πολίτες) και ελέγχεται η διαθεσιμότητά τους σε περίπτωση επιλογής τους. Σε περίπτωση που τελικά δεν επιλεγούν, ενημερώνονται εκ νέου.
- **Επιλογή και εμπλοκή πολιτών**: Η ομάδα διαχείρισης έργου με την υποστήριξη της συμβουλευτικής επιτροπής υιοθετεί και εφαρμόζει μία προσέγγιση τυχαίας επιλογής πολιτών από τον γενικό πληθυσμό, για να συμμετέχουν στη διαδικασία (χωρίς να έχουν κάποια προηγούμενη σχέση με το εξεταζόμενο θέμα). Σκοπός της επιλογής αυτής είναι η εκπροσώπηση των περισσότερων δυνατών διαφορετικών απόψεων (όχι συγκεκριμένων ομάδων) για τον εμπλουτισμό του περιεχομένου του διαλόγου. Συνήθως, για την επιλογή αυτή ζητούνται από την κατάλληλη διοικητική αρχή τα ονόματα και οι διευθύνσεις εκατοντάδων τυχαία επιλεγμένων πολιτών, οι οποίοι ενημερώνονται και λαμβάνουν αίτηση που πρέπει να συμπληρωθεί και να αποσταλεί πίσω σε διάστημα μερικών ημερών, αν

ενδιαφέρονται να συμμετέχουν. Οι πληροφορίες της αίτησης και συγκεκριμένα κριτήρια που προσδιορίζονται σε κάθε περίπτωση εφαρμογής (ηλικία, φύλο, εκπαίδευση, απασχόληση, περιοχή κ.ά.) χρησιμοποιούνται για την τελική επιλογή των πολιτών που θα εμπλακούν. Ακολούθως, ενημερώνονται για την επιλογή τους (ή μη) από τον διοργανωτή και τον ενημερώνουν μέσω φόρμας επιβεβαίωσης για την παρουσία (ή απουσία) τους στη συμμετοχική διαδικασία. Οι πολίτες που επιβεβαίωσαν τη διαθεσιμότητά τους λαμβάνουν ενημερωτικό υλικό για το συμμετοχικό εγχείρημα. Οι εμπλεκόμενοι πολίτες συνιστούν την **Επιτροπή Πολιτών** (citizens'/lay/public panel) και πρέπει να είναι διαθέσιμοι τόσο στη φάση μελέτης του θέματος όσο και στο σχετικό συνέδριο.

- **Μελέτη εξεταζόμενου θέματος**: Σε διάστημα μερικών ημερών οι συμμετέχοντες ενημερώνονται από την ομάδα διαχείρισης έργου για τη συμμετοχική διαδικασία και τις σημαντικές πτυχές του θέματος, με τη βοήθεια κατάλληλου ενημερωτικού υλικού και υλικού από άλλες πηγές (π.χ. από ειδικούς). Επίσης, γνωρίζονται μεταξύ τους και με την ομάδα του διοργανωτή, ώστε να συνεργάζονται καλύτερα και να συμμετέχουν ενεργά. Κατά τη διάδραση που ακολουθεί μεταξύ των συμμετεχόντων και μπορεί να περιλαμβάνει την εναλλαγή του διαλόγου από την πλήρη ομάδα της Επιτροπής Πολιτών σε μικρότερες ομάδες, ο συντονιστής υποστηρίζει την επικοινωνία τους με σκοπό την επίτευξη συναίνεσης επί των εξεταζόμενων θεμάτων. Συγκεκριμένα, η Επιτροπή Πολιτών ξεχωρίζει θεματικά πεδία ενδιαφέροντος (ή ανησυχίας) και καταλήγει στις κύριες ερωτήσεις (που θα θέσει στους ειδικούς κατά τη διάρκεια του συνεδρίου) μέσω διαλόγου, παρουσιάσεων και καταιγισμού ιδεών (ή ακόμα και με τη συμβολή του κοινού). Ακόμα, συναποφασίζει με τη συμβουλευτική επιτροπή το πρόγραμμα και τους ειδικούς που επιθυμεί να προσκαλέσει, λαμβάνοντας υπόψη τους ειδικούς που έχουν ήδη εντοπιστεί. Οι ειδικοί που θα προσέλθουν στο συνέδριο συνιστούν την **Επιτροπή Ειδικών** (expert panel / reference persons) και επιλέγονται με κριτήρια να έχουν συνολική εικόνα για το εξεταζόμενο θέμα, να είναι επικοινωνιακοί και ανοικτοί σε νέες ιδέες. Ακόμη, η επιλογή τους είναι τέτοια, ώστε να αντιπροσωπεύουν όλο το φάσμα των απόψεων γύρω από το εξεταζόμενο θέμα. Για τη συμμετοχή τους στο συνέδριο απαιτείται να προετοιμάσουν ένα άρθρο (που θα αποσταλεί πριν το συνέδριο στην Επιτροπή Πολιτών) και μία σχετική

παρουσίαση, απαντώντας σε συγκεκριμένα ερωτήματα που σχετίζονται με την εξειδίκευσή τους.

Υλοποίηση

Στο πλαίσιο της υλοποίησης της μεθόδου λαμβάνει χώρα **ένα τριήμερο ανοικτό συνέδριο** (διάσκεψη), όπου η ομάδα διαχείρισης έργου και ο σχετικός συντονιστής ή συντονιστές υποστηρίζουν την οργάνωσή του (εγγραφές, πρακτικά, εξοπλισμός κ.ά.), την κάλυψή του από τα ΜΜΕ (πραγματοποίηση συνεντεύξεων, δελτία τύπου κ.ά.), τη συμμετοχή σχετικών ΚΛΑ και την υλοποίησή του βάσει του προβλεπόμενου χρονοδιαγράμματος. Στο επίκεντρο του συνεδρίου βρίσκονται οι Επιτροπές Ειδικών και Πολιτών και λαμβάνουν χώρα τα ακόλουθα **στάδια** (Creighton 2005, DHTG 2010, Eastlick και Einsiedel 2000, Gauvin κ.ά. 2006, Health Canada 2000, Involve 2005, Joss και Bellucci 2002, Participedia 2020, PSDE n.d., TCF 2019, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015):

- **Εισηγήσεις και απαντήσεις ειδικών**: Στις δύο πρώτες μέρες του συνεδρίου περιλαμβάνονται οι παρουσιάσεις των ειδικών που εισάγουν στη διαδικασία διαφορετικές διαστάσεις και απόψεις σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα, εμπλουτίζοντας τη διαθέσιμη πληροφορία των συμμετεχόντων. Μάλιστα, η πρώτη μέρα μπορεί να ξεκινήσει με μία κύρια παρουσίαση. Μετά την ολοκλήρωση των παρουσιάσεων με την υποστήριξη του συντονιστή πραγματοποιείται η διασταυρούμενη εξέτασή τους (ερωτήσεις) από την Επιτροπή Πολιτών και οι συναντήσεις της τελευταίας. Η επιτροπή αυτή έχει, σε αυτή τη φάση, τον διπλό ρόλο των αντιπροσώπων του κοινού και των επαρκώς ενημερωμένων πολιτών. Στο τέλος της πρώτης ημέρας, η Επιτροπή Πολιτών επανεξετάζει τα πρακτικά και προσδιορίζει τις εκκρεμείς ερωτήσεις που θα τεθούν στην Επιτροπή Ειδικών την επόμενη μέρα. Επιπλέον, τη δεύτερη μέρα η Επιτροπή Ειδικών είναι πιθανό να δεχτεί και να αποκριθεί σε ερωτήσεις που προέρχονται και από άλλους συμμετέχοντες στο συνέδριο, εκτός της Επιτροπής Πολιτών.
- **Σύνταξη και δημοσιοποίηση αναφοράς**: Η Επιτροπή Πολιτών συζητά και καταλήγει στις αποφάσεις συνθέτοντας, με την υποστήριξη του συντονιστή, σχετική αναφορά. Η αναφορά βασίζεται στην ενημέρωση της Επιτροπής Πολιτών κατά τη μελέτη του θέματος και τις αποκρίσεις της Επιτροπής Ειδικών γύρω από

τις ερωτήσεις που τέθηκαν. Στο πλαίσιο της σύνταξης της εν λόγω αναφοράς, ο διάλογος πραγματοποιείται τόσο ανάμεσα στο σύνολο των μελών της επιτροπής όσο και σε μικρότερες ομάδες, με σκοπό την επίτευξη της μέγιστης δυνατής συναίνεσης μεταξύ των μελών της. Η αναφορά αυτή δημοσιοποιείται (μέσω δελτίων τύπου, διαδίκτυο κ.ά.). Την τρίτη (ή επόμενη) ημέρα, η αναφορά παρουσιάζεται και διανέμεται στην Επιτροπή Ειδικών, στα ΜΜΕ και στους λοιπούς συμμετέχοντες του συνεδρίου, οι οποίοι μπορεί να ζητήσουν διευκρινίσεις. Η Επιτροπή Ειδικών μάλιστα μπορεί να υποδείξει διορθώσεις, που αφορούν σε συγκεκριμένα στοιχεία ή παρανοήσεις. Ακολούθως, η αναφορά οριστικοποιείται, εκδίδεται και δημοσιοποιείται ευρέως όσο το δυνατόν πιο άμεσα, ώστε να συμπεριληφθεί από τα ΚΛΑ στις σχετικές δημόσιες πολιτικές. Μετά την ολοκλήρωση του συνεδρίου, ακολουθεί η διάδοση των αποτελεσμάτων του (π.χ. προώθηση προτάσεων Επιτροπής Ειδικών) και η πιθανή αξιολόγησή τους καθώς και η αξιολόγηση του συνολικού εγχειρήματος, που είναι πιθανό να δημοσιευτεί ευρέως (π.χ. μέσω διαδικτύου).

Για την αποτελεσματική υλοποίηση των παραπάνω σταδίων και φάσεων της διαδικασίας πρέπει να καλυφτούν, μέσω του διαθέσιμου προϋπολογισμού, οι ανάγκες για αποζημίωση μελών της ομάδας του διοργανωτή αλλά και οι μετακινήσεις, η διαμονή, η διατροφή και η στρατολόγηση της Επιτροπής Πολιτών. Επίσης, χρηματοδοτούνται η προώθηση του συνεδρίου, η έκδοση του απαιτούμενου έντυπου υλικού, οι εγκαταστάσεις στις οποίες διενεργείται το συνέδριο, ο εξοπλισμός και η γραφική ύλη που θα χρησιμοποιηθούν για τις διαπροσωπικές συναντήσεις καθώς και λοιπά απαραίτητα κόστη υποστηρικτικού υλικού και προμηθειών (DHTG 2010, Eastlick και Einsiedel 2000, Health Canada 2000, Involve 2005).

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Η μέθοδος ‘Consensus Conference’ συνδέεται και με τα ακόλουθα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής (βλ. Εικόνα 4.5) (Creighton 2005, DHTG 2010, Eastlick και Einsiedel 2000, Gauvin κ.ά. 2006, Health Canada 2000, Joss και Bellucci 2002, Participedia 2020, PSDE n.d., Slocum 2003, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015):

- **Εξοπλισμός συμμετοχής**: Εξασφάλιση απαιτούμενου εξοπλισμού (υπολογιστές, εκτυπωτής, προβολείς, οθόνες, συστήματα καταγραφής εικόνας και ήχου, ενίσχυσης ήχου κ.ά.) και υλικών (π.χ. γραφική ύλη) που απαιτούνται για το στάδιο της προετοιμασίας και υλοποίησης της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Εργαλεία επικοινωνίας με συμμετέχοντες**: Υποστηρικτικά εργαλεία επικοινωνίας μεταξύ του διοργανωτή και των υποψήφιων, απορριφθέντων ή επιλεγέντων μελών της Επιτροπής Πολιτών για τη συγκρότηση της επιτροπής και την επαρκή ενημέρωση των μελών της σχετικά με το συμμετοχικό εγχείρημα. Επίσης, ο διοργανωτής επικοινωνεί με τους (υποψήφιους) ειδικούς της σχετικής επιτροπής και αποστέλλει προσκλήσεις για συμμετοχή στο συνέδριο.
- **Ενημερωτικό/επικοινωνιακό υλικό**: Δημιουργία του ενημερωτικού υλικού που παρέχεται κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας σε πολίτες και ειδικούς, ώστε να ενημερωθούν επαρκώς, ολοκληρωμένα και αντικειμενικά για το εξεταζόμενο θέμα και τη διαδικασία συμμετοχής. Το υλικό αυτό περιλαμβάνει κείμενα (αναφορές, άρθρα κ.ά.) και οπτικοακουστικό υλικό, που συχνά προετοιμάζεται από συγκεκριμένο ειδικό. Ακόμα, προετοιμάζεται ενημερωτικό υλικό (μερικές φορές και ιστοσελίδα) για την προώθηση του συνεδρίου και γενικά του συμμετοχικού εγχειρήματος σε σχετικά ΚΛΑ και σε πιθανούς ενδιαφερόμενους.
- **Καταιγισμός ιδεών (brainstorming)**: Υποστηρικτική τεχνική που στοχεύει στην κινητοποίηση των εμπλεκομένων στην Επιτροπή Πολιτών, για να διατυπώσουν σκέψεις και ερωτήσεις που άπτονται του αντικειμένου του συνεδρίου κατά τη διάρκεια της μελέτης του θέματος.
- **Παρουσιάσεις**: Το μέσο αυτό χρησιμοποιείται τόσο κατά την προετοιμασία (π.χ. μελέτη θέματος) όσο και κατά την υλοποίηση του συνεδρίου (παρουσιάσεις Επιτροπής Ειδικών και αναφορές).
- **Διάδραση σε ομάδες**: Κατά τη διάρκεια της μελέτης του θέματος και της σύνταξης της σχετικής αναφοράς χρησιμοποιείται από τον συντονιστή ο διάλογος σε μικρότερες ομάδες για την επίτευξη συναίνεσης.
- **Διασταυρούμενη εξέταση (cross-examination)**: Η Επιτροπή Πολιτών θέτει ερωτήματα στην Επιτροπή Ειδικών, βασιζόμενη σε ζητήματα που έχει ξεχωρίσει κατά τη μελέτη του εξεταζόμενου θέματος και χρήζουν περισσότερης συζήτησης και κατανόησης.

- **Κάλυψη από ΜΜΕ**: Πιθανή καταγραφή της συμμετοχικής διαδικασίας από τα ΜΜΕ, πραγματοποίηση συνεντεύξεων με μέλη των Επιτροπών Πολιτών και Ειδικών και δημοσίευση δελτίων τύπου (π.χ. για συγκεκριμένες προτάσεις). Ακόμα, είναι πιθανό να διοργανωθεί και συνέντευξη τύπου.
- **Πρακτικά συνεδρίου**: Καταγραφή μέσω άρθρων των θεμάτων και απόψεων που παρουσιάστηκαν κατά τη διάρκεια του συνεδρίου.
- **Αναφορά (report)**: Σύνταξη αναφοράς σε δύο στάδια που προσφέρει απαντήσεις στα ερωτήματα που τέθηκαν, αποτυπώνει τη συναίνεση (ή ακόμα και τις διαφορετικές απόψεις που διατυπώθηκαν) μέσα από τις τεκμηριωμένες προτάσεις και απευθύνεται στα ΚΛΑ, στα ΜΜΕ και στο ευρύ κοινό, εκφράζοντας τις προσδοκίες, τις ανησυχίες και τις προτάσεις της Επιτροπής Πολιτών στο τέλος της συμμετοχικής διαδικασίας. Ευθύνη για τη σύνταξη αναφοράς φέρει η εν λόγω επιτροπή ή εναλλακτικά η συμβουλευτική επιτροπή, αξιοποιώντας τα αποτελέσματα της διάδρασης της Επιτροπής Πολιτών.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Αν και η μέθοδος αναπτύχθηκε αρχικά με σκοπό την επίλυση ζητημάτων σχετικά με τεχνολογικά ζητήματα ή ζητήματα που άπτονταν της επιστήμης (π.χ. αξιολόγηση τεχνολογιών από το Danish Board of Technology) και χρησιμοποιήθηκε για αυτό τον λόγο από το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα σε πολλές περιπτώσεις στις ΗΠΑ και στη Δανία, διακρίνονται εναλλακτικές μορφές αξιοποίησής της σε διάφορες περιπτώσεις σε ένα πλήθος διαφορετικών χωρών (Ολλανδία, Μεγάλη Βρετανία, Νέα Ζηλανδία, Ιαπωνία κ.ά.) και ένα σύνολο διαφορετικών φορέων που τη χρησιμοποιούν (Creighton 2005, DHTG 2010, Elliott κ.ά. 2005, Gauvin κ.ά. 2006, Involve 2005, Joss και Bellucci 2002, Participedia 2020, TCF 2019, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001).

Μερικά από τα πιο πρόσφατα καταγεγραμμένα παραδείγματα εφαρμογής της μεθόδου, που σχετίζονται με τον ΧΑΣ, είναι τα ακόλουθα (Participedia 2020):

- Χάραξη εθνικών πολιτικών που αφορούν, μεταξύ άλλων, στους τομείς της ενέργειας και του περιβάλλοντος στη Μεγάλη Βρετανία.
- Χάραξη εθνικών αναπτυξιακών πολιτικών σε ζητήματα απασχόλησης στο Βέλγιο.
- Χάραξη πολιτικής σχετικής με τη διαχείριση ραδιενεργών αποβλήτων στο Βέλγιο.

- Σχεδιασμός μεταφορών της Πολιτείας του Νέου Μεξικού στις ΗΠΑ.
- Αναζωογόνηση του σιδηροδρομικού σταθμού του Περθ (Αυστραλία).

4.1.5. Μέθοδος 'Deliberative Polling'

Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται για την τεκμηριωμένη αποτύπωση των απόψεων τυχαίας και αντιπροσωπευτικής μερίδας κοινού, το οποίο ενημερώνεται και εμπλέκεται στη διαδικασία λήψης αποφάσεων σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα. Στη μέθοδο τα στοιχεία της αντιπροσώπευσης, της ενδυνάμωσης των συμμετεχόντων και της διαβούλευσης είναι αρκετά έντονα και υποστηρίζονται αντίστοιχα από τη διενέργεια προκαταρκτικών ερευνών, τη διερεύνηση πηγών πληροφόρησης και την οριοθέτηση διαδικασιών διαλόγου. Το αποτέλεσμα που προκύπτει από την υλοποίησή της αποτελεί συνδυασμό τόσο των ερευνών που προηγήθηκαν όσο και της διάδρασης που αναπτύχθηκε μεταξύ των συμμετεχόντων. Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'Deliberative Polling' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.6. Γενικά, μέσω της προβλεπόμενης συμμετοχικής διαδικασίας (CDD n.d., DHTG 2010, Elliott κ.ά. 2005, Fung 2006, Gauvin κ.ά. 2006, Health Canada 2000, Involve 2005, Participedia 2020, TCF 2019):

- Οι συμμετέχοντες ενημερώνονται με έναν ολοκληρωμένο και αμερόληπτο τρόπο σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα και τις διαστάσεις του, ενώ η πληροφόρηση αυτή διαχέεται στο ευρύ κοινό μέσω δικτύων ενημέρωσης.
- Καταγράφονται με ακρίβεια οι αξίες και προτιμήσεις των πολιτών και η αλλαγή της στάσης τους ως προς το θέμα, όταν προηγείται ενημέρωση και δομημένη διάδραση σε ασφαλές και ουδέτερο περιβάλλον.
- Διευκολύνονται τα ΚΛΑ να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν καλύτερα τη στάση των συμμετεχόντων και τον τρόπο που αυτή διαμορφώθηκε αλλά και να υλοποιήσουν περισσότερο αποδεκτές και αντιπροσωπευτικές επιλογές πολιτικής.
- Αναπτύσσονται καινοτόμες ιδέες μέσω του ουσιαστικού διαλόγου που επιτρέπει ο σχηματισμός μικρών ομάδων συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της διαβούλευσης.
- Επιτυγχάνεται μία ανοικτή, διαφανής και προσιτή για το ευρύ κοινό διαδικασία και ενδυναμώνεται ο ρόλος των συμμετεχόντων στη λήψη αποφάσεων μέσω της δημοσιότητας του εγχειρήματος.

Πίνακας 4.6: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Deliberative Polling'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Χρήση για θέματα δημόσιων πολιτικών (περιβάλλον, ενέργεια και ανάπτυξη) και για σχεδιαστικά εγχειρήματα
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Εφαρμογή της μεθόδου από επίπεδο γειτονιάς και ευρύτερα
3. Φύση δεδομένων	Χρήση συμβατικών, οπτικοακουστικών και διαδικτυακών δεδομένων
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Σύνθεση ενημερωτικού υλικού (κυρίως) για τους συμμετέχοντες και άλλους
5. Πολυπλοκότητα	Κατάλληλη σε περιπτώσεις όπου το θέμα δεν είναι ιδιαίτερα σύνθετο ή τεχνικό ≠ Χρήση για διάφορα επίπεδα πολυπλοκότητας ≠ Εφαρμογή σε σύνθετα θέματα
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	βλ. 35
7. (Γενική) γνώση	Περιορισμένη γνώση αναφορικά με το θέμα
8. Γνώση συμμετεχόντων	βλ. 39
9. Γνώση διοργανωτή	Συμμετοχή ατόμων στην ομάδα διοργανωτή με διαφορετικό επίπεδο γνώσης
10. (Γενική) ωριμότητα	Διαμορφωμένες ή όχι απόψεις στην κοινωνία σχετικά με το θέμα
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	βλ. 39
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Χρήση για σημαντικά θέματα
14. Σημασία για διοργανωτή	Συμμετοχή στην ομάδα διοργανωτή ατόμων με διαφορετικό υπόβαθρο
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Συμμετοχή ατόμων που έχουν κάποιο ενδιαφέρον για το θέμα
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	Συμμετοχή στην ομάδα διοργανωτή ατόμων με διαφορετικές απόψεις
17. Δημιουργικότητα	βλ. 39
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 39
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Ενημέρωση και καθοδήγηση συμμετεχόντων
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	βλ. 39
21. Αντιμετώπιση για θέμα	Συμμετοχή ατόμων με ποικιλία απόψεων και στάσεων για το θέμα
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 39
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Αξιοποίησή της, ανεξαρτήτως αντιπαραθέσεων για το θέμα ≠ Εφαρμογή της σε περιπτώσεις όπου η αντιπαράθεση δεν είναι έντονη
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 39
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 14
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	Ικανοποιητικό επίπεδο ικανοτήτων επικοινωνίας και οργάνωσης σχετικών γεγονότων
28. Δέσμευση για θέμα	Δέσμευση για εξέταση των αποτελεσμάτων της διαβούλευσης
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	βλ. 14
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 14
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Συγκέντρωση απόψεων και προτιμήσεων ενημερωμένων πολιτών για το θέμα
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Αποτύπωση εύρους γνώσεων και απόψεων ενημερωμένων συμμετεχόντων σε ζητήματα πολιτικής
34. Απαιτούμενοι πόροι	Απαίτηση πολλών πόρων για την υλοποίηση της μεθόδου (ίσως λιγότερους στην περίπτωση διαδικτυακής υλοποίησης) ≠ Πολύ μεγάλο κόστος υλοποίησης
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	1,5-12 μήνες ≠ 6-12 μήνες
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	1-2 μέρες ≠ 2 μέρες ≠ 2-4 μέρες
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Εξέταση εναλλακτικών σεναρίων ή λύσεων για τη διαχείριση του εξεταζόμενου θέματος
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	βλ. 1
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Εμπλοκή τυχαίου και αντιπροσωπευτικού δείγματος του κοινού (πληθυσμού αναφοράς) και των άλλων τύπων συμμετεχόντων
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	τουλάχιστον 50 ≠ 100-600 ≠ 250-300 πολίτες στην έρευνα ≠ 250-600 πολίτες στην έρευνα
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 2, 39
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Επικοινωνία μεταξύ διοργανωτή και συμμετεχόντων αλλά και μεταξύ των τελευταίων
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Σημαντική διάδραση μέσω μάθησης και εναλλαγών για την καλύτερη κατανόηση του θέματος
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Δυνατότητα χρήσης του διαδικτύου χωρίς ή σε συνδυασμό με διαπροσωπική επικοινωνία ≠ Υλοποίηση μέσω διαπροσωπικής επικοινωνίας
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Εναλλαγή διαβούλευσης μεταξύ της ολομέλειας και μικρότερων ομάδων
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Διάλογος, ερωτήσεις και απαντήσεις μεταξύ συμμετεχόντων και έρευνες για την αναζήτηση και ανταλλαγή πληροφοριών
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Πιθανή συμβολή αποτελεσμάτων σε πολιτικές ΚΛΑ ≠ Ουσιαστική εμπλοκή συμμετεχόντων στη λήψη αποφάσεων
48. Ρόλος διοργανωτή	Διάκριση πολλών και διαφορετικών παθητικών και ενεργητικών ρόλων και καθηκόντων στην ομάδα του διοργανωτή
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Πολλαπλά διαδοχικά στάδια με μικρή δυνατότητα ευελιξίας

Παρά τα παραπάνω θετικά στοιχεία, υπάρχουν και αρκετοί **περιορισμοί** που πρέπει να ληφθούν υπόψη, όταν επιλέγεται αυτή η, απαιτητική στην οργάνωση και διαχείριση, μέθοδος. Συγκεκριμένα, κάποιες αλλαγές στη στάση των συμμετεχόντων είναι πρόσκαιρες, δεδομένου ότι τόσο η αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος των πολιτών όσο και η ουδετερότητα και πληρότητα των πηγών πληροφόρησης είναι δύσκολο να επιτευχθούν (DHTG 2010, Gauvin κ.ά. 2006, Involve 2005, TCF 2019). Επίσης, για την καλύτερη δυνατή υλοποίηση της μεθόδου προτείνεται (Elliott κ.ά. 2005, Health Canada 2000):

- Η συμμετοχή μεγάλου πλήθους συμμετεχόντων προκειμένου να εξασφαλιστεί το μεγαλύτερο δυνατό εύρος απόψεων, ενισχύοντας την αντιπροσωπευτικότητα του κοινού και συνεπώς την εμπιστοσύνη και αξιοπιστία των αποτελεσμάτων του εγχειρήματος.
- Η οριοθέτηση του αποτελέσματος του εγχειρήματος από τους συμμετέχοντες με την ολοκλήρωση της διαδικασίας, χωρίς να προκαθορίζεται συγκεκριμένο αποτέλεσμα από τον διοργανωτή.
- Η ένταξη της μεθόδου σε ένα πλαίσιο ανοικτής διακυβέρνησης, που θα εμπλέκει τους πολίτες ενεργά στον δημόσιο βίο και στη λήψη αποφάσεων.

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Για τη μέθοδο ‘Deliberative Polling’, η ομάδα του διοργανωτή απαρτίζεται από υποομάδες και άτομα με διαφορετικούς ρόλους στο συμμετοχικό εγχείρημα. Συγκεκριμένα, η ομάδα του διοργανωτή αποτελείται κυρίως από (Elliott κ.ά. 2005, Health Canada 2000, Participedia 2020):

- **Χρηματοδότη εγχειρήματος (project sponsor)**: Τον ρόλο του χρηματοδότη έχει συνήθως μία σημαντική ομάδα συμφερόντων ή ΚΛΑ.
- **Κλητευτή εγχειρήματος (project convener)**: Επιλέγεται κάποιος ουδέτερος φορέας, που εμπνέει σεβασμό και εμπιστοσύνη στους πολίτες και επιβλέπει, σε συνεργασία με την ομάδα έργου, το σύνολο του εγχειρήματος (από την προετοιμασία έως την υλοποίηση).
- **Ομάδα έργου (project team)**: Συμπεριλαμβάνονται άτομα που εξειδικεύονται στην οργάνωση και εφαρμογή συμμετοχικών διαδικασιών αλλά και άτομα που έχουν συγκεκριμένη εμπειρία σε αυτή τη μέθοδο.

- **Ομάδα καθοδήγησης (steering group/committee)**: Παρέχει καθοδήγηση στη διαδικασία και συνδέεται με άλλες υποομάδες του διοργανωτή για να εξασφαλίσει τη μέγιστη δυνατή συμβολή τους στο εγχείρημα.
- **Συμβουλευτική ομάδα (advisory group)**: Αποτελείται από αξιόπιστους ειδικούς, που αντιπροσωπεύουν διαφορετικές απόψεις/οπτικές ως προς το θέμα. Κύριο καθήκον της συμβουλευτικής ομάδας είναι η ολοκληρωμένη και αμερόληπτη διαχείριση του εξεταζόμενου θέματος.
- **Συντονιστές**: Για την υλοποίηση της διαβούλευσης απαιτείται ένας κύριος και κάποιοι δευτερεύοντες συντονιστές, με ικανότητες σε διαδικασίες διάδρασης. Ο κύριος συντονιστής (moderator) είναι συνήθως μία γνωστή και έμπιστη προσωπικότητα με κεντρικό ρόλο στη διαδικασία· ενώ οι λοιποί συντονιστές (facilitators) υποστηρίζουν τη διάδραση στο πλαίσιο των μικρότερων ομάδων. Γενικά, οι συντονιστές φροντίζουν για την αποτελεσματικότητα της διαβούλευσης και τη δυνατότητα έκφρασης όλων των συμμετεχόντων. Ακόμα, είναι σημαντικό να διασφαλιστεί ότι οι συντονιστές δεν έχουν κάποιο συγκεκριμένο συμφέρον ως προς το τελικό αποτέλεσμα· και δεν έχουν ανάγκη να εκφράσουν τις προσωπικές τους απόψεις στο πλαίσιο της συμμετοχής.
- **Εθελοντές (volunteers)**: Υποστηρίζουν τη διαχείριση των συμμετεχόντων, που ενδιαφέρονται να μάθουν περισσότερα για αυτή τη συμμετοχική διαδικασία.

Η προετοιμασία και υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας, που προβλέπει η μέθοδος, περιλαμβάνει τα ακόλουθα **διαδοχικά στάδια** (βλ. Εικόνα 4.6) (CDD n.d, DHTG 2010, Elliott κ.ά. 2005, Health Canada 2000, Involve 2005, Participedia 2020, TCF 2019):

- **Σχεδιασμός διαδικασίας**, στάδιο που αποτελείται από τα εξής βήματα:
  - Εκκίνηση προετοιμασίας: Ο χρηματοδότης του εγχειρήματος αναλαμβάνει να επιλέξει και να εμπλέξει τον κλητευτή και άλλα μέλη της ομάδας διοργάνωσης. Χρηματοδότης και κλητευτής διαμορφώνουν το σχέδιο δράσης και αρχίζουν να το εφαρμόζουν. Στο πλαίσιο αυτό οριστικοποιείται το κύριο θέμα αλλά και ο χώρος και ο χρόνος για την πραγματοποίηση της διαβούλευσης.
  - Εμπλοκή πρόσθετων χρηματοδοτών: Η εύρεση και εμπλοκή πρόσθετων χρηματοδοτών, που σχετίζονται με επιμέρους διαστάσεις του θέματος, από τον κλητευτή διασφαλίζει την αξιοπιστία και την επιρροή της διαδικασίας

μέσω της δέσμευσης αυτών να λάβουν υπόψη τους τα αποτελέσματα που θα προκύψουν. Το εύρος της αναζήτησής τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον σκοπό του εγχειρήματος και τον υπάρχοντα προϋπολογισμό του, αποφεύγοντας συνήθως ομάδες συμφερόντων και ΚΛΑ που έχουν συμφέρον και ευθύνη για το μελετώμενο θέμα.

- Εμπλοκή ΜΜΕ: Η ενασχόληση συγκεκριμένου, ικανού και αξιόπιστου συνεργάτη από τον χώρο των ΜΜΕ προσδίδει κύρος στη διαδικασία, συμβάλλει στην ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του κοινού σχετικά με το θέμα και βελτιώνει την επίδραση του αποτελέσματος στα ΚΛΑ. Επίσης, το εμπλεκόμενο ΜΜΕ είναι πιθανό να χρηματοδοτήσει το εγχείρημα.
- Δημιουργία ομάδας καθοδήγησης: Η ομάδα καθοδήγησης εμπλέκεται στο ξεκίνημα (σχεδιασμός) και σε κάποια από τα στάδια της διαδικασίας.
- Επιλογή εταιρείας δημοσκοπήσεων: Η εταιρεία που θα επιλεχθεί πρέπει να είναι ευυπόληπτη και αναλαμβάνει, με την υποστήριξη της ομάδας έργου, την προετοιμασία της έρευνας (χρονικός προγραμματισμός κ.ά.).
- Εμπλοκή συμβουλευτικής ομάδας: Αυτή η ομάδα συνεισφέρει στην προετοιμασία ενός ισορροπημένου και ποιοτικού ενημερωτικού υλικού για τη διαδικασία.
- Καθορισμός ομάδας-στόχου: Η ομάδα καθοδήγησης καθορίζει την ομάδα-στόχο, η οποία θα επηρεαστεί από το αποτέλεσμα του συμμετοχικού εγχειρήματος και μπορεί να είναι τα ΚΛΑ ή το ευρύ κοινό.
- Επιλογή τρόπου υλοποίησης διαδικασίας: Ο κλητευτής, σε συνεργασία με την ομάδα καθοδήγησης, πρέπει να αποφασίσει αν η συμμετοχική διαδικασία θα υλοποιηθεί διαδικτυακά ή μέσα από διαπροσωπική επικοινωνία.

- **Καθορισμός θέματος και προετοιμασία υλικού**: Αρχικά, διαμορφώνεται το πλαίσιο εξέτασης του θέματος με τέτοιο τρόπο, ώστε οι συμμετέχοντες να μπορούν να το κατανοήσουν ολοκληρωμένα και να αναγνωριστούν αξιόπιστες και λογικές εναλλακτικές επιλογές διευθέτησής του. Για τις επιλογές αυτές μάλιστα περιγράφονται οι επιπτώσεις καθώς και τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματά τους, είναι δε σκόπιμο οι επιλογές αυτές να ενσωματώνουν τις διαφορετικές απόψεις που καταγράφονται για το θέμα. Για τον λόγο αυτό πραγματοποιείται εκτεταμένη βιβλιογραφική έρευνα, με επίκεντρο το εξεταζόμενο θέμα και άλλα θέματα σχετικά με αυτό. Στη συνέχεια, ανάλογα με

τον σκοπό που επιδιώκεται, δημιουργείται σχετικό υλικό που εξυπηρετεί το πλαίσιο εξέτασης του θέματος. Το υλικό αυτό πρέπει να ελεγχθεί και να συμπληρωθεί ή να αναθεωρηθεί σε διάφορες φάσεις από τη συμβουλευτική ομάδα (και ομάδες συμφερόντων ή/και άλλους ειδικούς) για την πληρότητα, ουδετερότητα, αμεροληψία, αξιοπιστία και ακρίβειά του. Τέλος, το υλικό οριστικοποιείται, μεταφράζεται αν απαιτείται, στοιχειοθετείται και εκτυπώνεται.

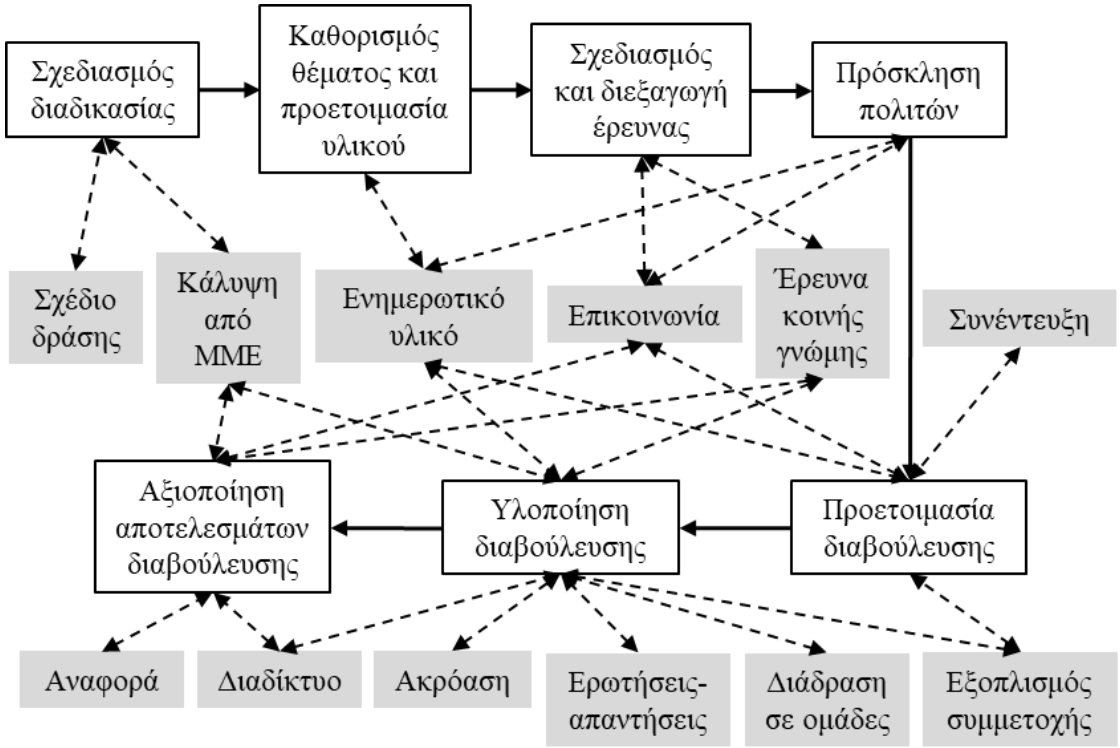

Εικόνα 4.6: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Deliberative Polling' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Σχεδιασμός και διεξαγωγή έρευνας**: Σχεδιάζεται και πραγματοποιείται έρευνα για την αναγνώριση του αποθέματος γνώσης των πιθανών συμμετεχόντων σχετικά με το θέμα και των απόψεών τους για τις διαμορφωθείσες εναλλακτικές λύσεις ή σενάρια. Ο σχεδιασμός της έρευνας (επιλογή ερωτήσεων) προκύπτει ως αποτέλεσμα της συνεργασίας εταιρείας δημοσκοπήσεων, του χρηματοδότη του εγχειρήματος και της ομάδας καθοδήγησης και πρέπει να λαμβάνει υπόψη τον καθορισμό και το πλαίσιο εξέτασης του θέματος, όπως προσδιορίστηκε στο προηγούμενο στάδιο. Η διεξαγωγή της έρευνας απευθύνεται σε ένα τυχαίο και αντιπροσωπευτικό δείγμα του κοινού από το σύνολο της περιοχής αναφοράς. Για

τον εντοπισμό του δείγματος χρησιμοποιούνται συνήθως εκλογικές λίστες ή άλλες βάσεις δεδομένων (π.χ. λίστες συνδρομητών τηλεφωνικών εταιριών).

- **Πρόσκληση πολιτών**: Το αντιπροσωπευτικό, σύμφωνα με τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (φύλο, προέλευση, εκπαίδευση, κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο κ.ά.) και στάση στο θέμα, σύνολο πολιτών ερωτάται αν επιθυμεί να συμμετέχει στη διαβούλευση. Όσοι απαντούν θετικά λογίζονται ως συμμετέχοντες, καταγράφονται τα στοιχεία επικοινωνίας τους και διευθετείται η εμπλοκή τους. Μάλιστα, η επιλογή και εμπλοκή των πολιτών μπορεί να υλοποιηθεί και από φορέα που εξειδικεύεται σε αυτή τη διαδικασία. Ακολούθως, οι συμμετέχοντες λαμβάνουν ενημέρωση που επιβεβαιώνει τη συμμετοχή τους, παρέχοντάς τους, επίσης, πληροφορίες για τη διαβούλευση, τον κλητευτή και τους χρηματοδότες. Επιπλέον, πριν από τη συμμετοχή τους (τουλάχιστον μία εβδομάδα πριν τη διαβούλευση) λαμβάνουν το ενημερωτικό υλικό για τη διαβούλευση και όχι μόνο, ώστε να εξασφαλιστεί η ενημέρωση και η δέσμευσή τους στη διαδικασία και να υποστηριχθεί η συμμετοχή τους. Είναι σημαντικό η ομάδα έργου να εξασφαλίσει την εμπλοκή των συμμετεχόντων μέσω της κάλυψης του κόστους μετακίνησης, διαμονής και διατροφής αλλά και μέσω της οργάνωσης κάποιας δημιουργικής δραστηριότητας.
- **Προετοιμασία διαβούλευσης**: Προετοιμάζεται το πρόγραμμα διαπροσωπικής ή/και διαδικτυακής διαδικασίας διαβούλευσης και επιλέγονται οι ειδικοί σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα από τον κλητευτή, οι συντονιστές και οι εθελοντές που θα φέρουν εις πέρας τη διαδικασία μάθησης και διαβούλευσης. Για την επιλογή των ειδικών απαιτείται η αναγνώριση, η συνέντευξη, η επιλογή και η στρατολόγησή τους από την ομάδα έργου, ενώ συνέντευξη απαιτείται και για την επιλογή των συντονιστών. Για την καλύτερη δυνατή προετοιμασία της διαβούλευσης απαιτείται επικοινωνία τόσο με τους ειδικούς όσο και με τον κύριο συντονιστή. Ακόμα, οι συντονιστές πρέπει να ενημερωθούν επαρκώς για τη μέθοδο και το εξεταζόμενο θέμα μέσω του ενημερωτικού υλικού· και να εξοικειωθούν με τη σχετική μεθοδολογία με τη βοήθεια της ομάδας έργου ή του κλητευτή. Μάλιστα, σχετική ενημέρωση είναι απαραίτητη και για τους εθελοντές. Επιπλέον, στην περίπτωση διαπροσωπικής διαβούλευσης, πρέπει να επιβεβαιωθεί ότι ο χώρος που έχει επιλεχθεί είναι ικανός να υποστηρίξει τις συμμετοχικές διαδικασίες (μεγάλη και μικρές αίθουσες) και να φιλοξενήσει τους

συμμετέχοντες, την ομάδα του διοργανωτή αλλά και τους παρατηρητές για τη διασφάλιση της διαδικασίας. Τέλος, σε κάθε περίπτωση πρέπει να προετοιμαστεί ο εξοπλισμός που θα αξιοποιηθεί στο επόμενο στάδιο.

- **Υλοποίηση διαβούλευσης**: Στο πλαίσιο της διαβούλευσης (που συνήθως καλύπτεται από ΜΜΕ) οι συμμετέχοντες:
  - εγγράφονται στη διαδικασία, λαμβάνοντας το ενημερωτικό υλικό και επιβεβαιώνοντας τη συμμετοχή τους και ενημερώνονται για τη μικρή ομάδα στην οποία θα συμμετάσχουν μετέπειτα,
  - ενημερώνονται για τη διαδικασία και λύνουν τις πιθανές απορίες τους με ερωτήσεις στον κύριο συντονιστή και την ομάδα έργου,
  - εξερευνούν το ενημερωτικό υλικό και επεξεργάζονται κάθε μία από τις εναλλακτικές προτάσεις σε μικρές ομάδες με την υποστήριξη συντονιστή, με σκοπό να τις κατανοήσουν και να εκφράσουν τις προσωπικές και συλλογικές τους απόψεις/αξίες,
  - αναπτύσσουν ερωτήσεις και τις θέτουν στους ειδικούς του θέματος (ή και σε ΚΛΑ) σε ολομέλειες, ώστε να εμπλουτίσουν τη γνώση τους και να πάρουν τις απαραίτητες διευκρινήσεις γύρω από το εξεταζόμενο θέμα και τις σχετικές εναλλακτικές, υπό τη διαχείριση του κύριου συντονιστή που ελέγχει την ισορροπία και την πληρότητα των απαντήσεων των ειδικών,
  - αλληλεπιδρούν σε μικρές ομάδες για να εξετάσουν όλες τις εναλλακτικές και να τις αξιολογήσουν, καταλήγοντας σε συναίνεση ή/και διαφοροποίηση· και προετοιμάζουν την παρουσίαση των αποτελεσμάτων της διάδρασής τους,
  - συμμετέχουν στην ίδια έρευνα που πραγματοποιήθηκε πριν τη διαβούλευση με ή χωρίς την υποστήριξη της εταιρείας δημοσκοπήσεων, ώστε να εντοπιστεί αν υπάρχουν διαφορές στη γνώση και τη στάση τους σε ατομικό επίπεδο λόγω της διαβούλευσης,
  - παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της διαβούλευσης στο πλαίσιο ακρόασης και απευθύνονται σε κύριες ομάδες συμφερόντων και ΚΛΑ, τα οποία ακούν τα σχόλια και τις απόψεις των συμμετεχόντων για το εξεταζόμενου θέμα και ζητούν διευκρινίσεις, αν χρειαστεί,
  - εξετάζουν τα αποτελέσματα της συμμετοχικής διαδικασίας με τους συντονιστές και

- ενημερώνονται για τις δραστηριότητες που θα ακολουθήσουν το επόμενο διάστημα από τον κλητευτή και τα ΚΛΑ γενικότερα.

Ωστόσο, η διαδικασία της διαβούλευσης μπορεί να πραγματοποιηθεί και σε **διαδικτυακό περιβάλλον** μέσω ηλεκτρονικής αλληλεπίδρασης, η οποία μπορεί να καταστεί εφικτή με την παροχή στους συμμετέχοντες υπολογιστών και διαδικτυακής πρόσβασης (σε περίπτωση που δεν έχουν). Σε αυτή την περίπτωση, η διαβούλευση λαμβάνει τη μορφή ταυτόχρονου διαλόγου σε μικρές ομάδες που συντονίζονται· και ασύγχρονων απαντήσεων από ειδικούς μεταξύ των φάσεων του διαλόγου.

- **Αξιοποίηση αποτελεσμάτων διαβούλευσης**: Άμεσα, μετά την ολοκλήρωση της διαβούλευσης, η εταιρεία δημοσκοπήσεων συγκρίνει τα αποτελέσματα των ερευνών πριν και μετά τη διαβούλευση για πιθανές αλλαγές στη γνώση, στη στάση και στις απόψεις των συμμετεχόντων. Το αποτέλεσμα της σύγκρισης ανακοινώνεται στους συμμετέχοντες, στα ΚΛΑ, στους χρηματοδότες, στα ΜΜΕ και στο ευρύ κοινό (μέσω δελτίων τύπων κ.ά.). Ακόμη, είναι σημαντικό να ενημερωθούν τα ΜΜΕ για τα αποτελέσματα της διαβούλευσης και οι συμμετέχοντες για πιθανά μελλοντικά βήματα αξιοποίησής τους από την ομάδα έργου και τον χρηματοδότη. Τα παραπάνω αποτελέσματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη σύνταξη σχετικής αναφοράς και ερευνητικών εργασιών. Ωστόσο, προαιρετικά δύναται να επιδιωχθεί και η μακροπρόθεσμη εμπλοκή των συμμετεχόντων μέσω διεξαγωγής της ίδιας έρευνας αρκετούς μήνες μετά τη διαβούλευση για τον εντοπισμό πιθανών αλλαγών. Εναλλακτικά, οι συμμετέχοντες μέσω του διαδικτύου μπορούν να παραμείνουν ενεργοί (λαμβάνοντας μέρος σε μελλοντικά εγχειρήματα) και σε επικοινωνία μεταξύ τους, με τους χρηματοδότες και με τα ΚΛΑ.

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Ως επακόλουθο των πολλών διαδοχικών σταδίων και των απαιτούμενων επιμέρους διαδικασιών, η μέθοδος αυτή μπορεί να συνδυαστεί με τα ακόλουθα υποστηρικτικά εργαλεία (βλ. Εικόνα 4.6) (CDD n.d., DHTG 2010, Elliott κ.ά. 2005, Health Canada 2000, Involve 2005, TCF 2019):

- **Σχέδιο δράσης**: Κατάρτιση σχεδίου δράσης κατά την έναρξη της διαδικασίας, το οποίο περιλαμβάνει το χρονοδιάγραμμα και τον απαιτούμενο προϋπολογισμό. Στον προϋπολογισμό λαμβάνονται υπόψη δαπάνες που αφορούν την αποζημίωση της ομάδας του διοργανωτή και των συμμετεχόντων, τη διεξαγωγή ερευνών και την ανάλυση των αποτελεσμάτων τους, την υλικοτεχνική υποδομή, την κάλυψη εξόδων επικοινωνίας κ.ά.
- **Κάλυψη από ΜΜΕ**: ΜΜΕ περιφερειακής ή/και εθνικής εμβέλειας αναλαμβάνει την πλήρη ή μερική κάλυψη της διαδικασίας και των αποτελεσμάτων της, με την υποστήριξη μέλους της ομάδας του διοργανωτή, ακολουθώντας συγκεκριμένους κανόνες, εξασφαλίζοντας την ποιότητα της διαβούλευσης και γνωστοποιώντας το εξεταζόμενο θέμα στο ευρύ κοινό. Επιπλέον, μετά τη διαβούλευση είναι πιθανό να προετοιμαστούν δελτία τύπου σχετικά με τα αποτελέσματα της σύγκρισης των δύο ερευνών που προηγήθηκαν.
- **Ενημερωτικό υλικό**: Δημιουργία υλικού πληροφόρησης για το εξεταζόμενο θέμα που κερδίζει την εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων, του κοινού, των χρηματοδοτών και των ομάδων συμφερόντων. Το υλικό αυτό πρέπει να είναι προσιτό στους συμμετέχοντες περιλαμβάνοντας, εκτός από κείμενο, εικόνες, γραφήματα και άλλα εποπτικά στοιχεία, ενώ είναι ευπρόσδεκτες και άλλες μορφές παρουσίασής του (π.χ. οπτικοακουστικό ή διαδικτυακό υλικό). Επίσης, ενημερωτικό υλικό δημιουργείται από την ομάδα έργου και για τις ανάγκες πληροφόρησης των συντονιστών και των εθελοντών για το εξεταζόμενο θέμα και τη μέθοδο, καταδεικνύοντας τον ρόλο τους.
- **Εργαλεία επικοινωνίας**: Πριν και μετά την επιβεβαίωση των συμμετεχόντων, η επικοινωνία είναι σημαντική για τη διεξαγωγή της έρευνας, την πρόσκληση και τη δέσμευσή τους για εμπλοκή στη διαβούλευση. Με ευχαριστήριες επιστολές, οι συμμετέχοντες ενημερώνονται, επίσης, για τα βήματα αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της διαβούλευσης, μετά το πέρας της συμμετοχικής διαδικασίας. Επικοινωνία απαιτείται και με τους ειδικούς και τον κύριο συντονιστή για την προετοιμασία τους πριν τη διαβούλευση. Ακόμη, είναι σημαντικό να ενημερωθούν τα τοπικά ΜΜΕ και άλλοι φορείς της κοινωνίας (π.χ. ΚΛΑ) για τη συμμετοχική διαδικασία, τον κλητευτή και τους χρηματοδότες.
- **Έρευνα κοινής γνώμης**: Στο πλαίσιο της μεθόδου υλοποιούνται μία έρευνα πριν και μία μετά τη διαβούλευση μέσω συμβατικού ή καινοτόμου μέσου (τηλέφωνο,

διαδίκτυο κ.ά.), με αντικείμενο τη διερεύνηση των γνώσεων και απόψεων των συμμετεχόντων σχετικά με το θέμα. Για τη μεγαλύτερη δυνατή αξιοπιστία του αποτελέσματος είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί στην έρευνα και ομάδα ελέγχου, έτσι ώστε να βεβαιωθεί ότι πιθανές αλλαγές στη γνώση και στη στάση των συμμετεχόντων δεν οφείλονται σε εξωγενείς παράγοντες, άσχετους με τη διαβούλευση. Τέλος, η ίδια έρευνα μπορεί να επαναληφθεί και μετά από αρκετό καιρό για τον εντοπισμό αλλαγών στη γνώση/απόψεις των συμμετεχόντων.

- **Συνέντευξη**: Απαιτείται συνέντευξη για την επιλογή των υποστηρικτικών συντονιστών και των ειδικών, με απώτερο σκοπό τη μεταξύ τους ισορροπία ως προς τις σχετικές γνώσεις και απόψεις και την αξιοποίησή τους ως πρόσθετων πηγών πληροφόρησης (απαντήσεις ερωτήσεων από τους πολίτες).
- **Εξοπλισμός συμμετοχής**: Για την υλοποίηση της μεθόδου απαιτούνται οπτικοακουστικά συστήματα και άλλα μέσα. Ειδικότερα, στην περίπτωση που η διαβούλευση πραγματοποιηθεί διαδικτυακά, απαιτείται περισσότερος τεχνολογικός εξοπλισμός και συγκεκριμένα ηλεκτρονικοί υπολογιστές.
- **Διάδραση σε ομάδες**: Εναλλαγή διαλόγου από το σύνολο σε μικρότερες ομάδες, με την υποστήριξη των συντονιστών για την καλύτερη εξέταση του θέματος και των σχετικών εναλλακτικών καθώς και την επιλογή της πλέον επιθυμητής εξ αυτών. Η ομάδα έργου πρέπει να εξασφαλίσει ότι οι μικρές ομάδες είναι ισορροπημένες μεταξύ τους τόσο ως προς το πλήθος των συμμετεχόντων όσο και ως προς τη δημογραφική αντιπροσώπευση.
- **Ερωτήσεις-απαντήσεις**: Στο πλαίσιο της διαβούλευσης, οι συμμετέχοντες διατυπώνουν ερωτήσεις που θέτουν στην ομάδα των ειδικών για να εμπλουτίσουν την πληροφόρησή τους σχετικά με το θέμα και τις διατυπωμένες εναλλακτικές λύσεις του.
- **Ακρόαση (assured listening)**: Πραγματοποιείται μετά το τέλος της διαβούλευσης, στο πλαίσιο της παρουσίασης των αποτελεσμάτων της και της διάδρασης συμμετεχόντων και ΚΛΑ, με σκοπό την ενδυνάμωση του ρόλου του κοινού στη λήψη αποφάσεων.
- **Διαδίκτυο**: Το μέσο αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί υποστηρικτικά για τη διεξαγωγή διαπροσωπικής διαβούλευσης, εναλλακτικά για τη διεξαγωγή της ίδιας της διαβούλευσης ή για την επικοινωνία μεταξύ εμπλεκομένων της συμμετοχικής διαδικασίας αρκετό καιρό μετά την ολοκλήρωσή της.

- **Αναφορά (report)**: Δημιουργία αναφοράς αποτελεσμάτων (πληροφορίες για διαβούλευση, σύγκριση γνώσης και απόψεων συμμετεχόντων κ.ά.) του συμμετοχικού εγχειρήματος, που γνωστοποιείται στον χρηματοδότη του έργου, στους συμμετέχοντες και ευρύτερα.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος αυτή δημιουργήθηκε πριν από περίπου 30 χρόνια στις ΗΠΑ από τον καθηγητή James Fishkin (Center for Deliberative Democracy), ο οποίος εμπνεύστηκε από το μοντέλο της άμεσης δημοκρατίας στην αρχαία Αθήνα και τις σύγχρονες πρακτικές ψηφοφορίας (CDD n.d., Elliott κ.ά. 2005, Gauvin κ.ά. 2006, Involve 2005, Participedia 2020, TCF 2019). Σχετικά με την εφαρμογή της, έχουν καταγραφεί δεκάδες περιπτώσεις σε διαφορετικές χώρες (ακόμα και στην Ελλάδα) σε όλες τις ηπείρους, καλύπτοντας θέματα που σχετίζονται με την οικονομία, την εκπαίδευση, την πολιτική, την ενέργεια, το περιβάλλον, την υγεία και τη διακυβέρνηση. Από τις πιο πρόσφατες περιπτώσεις (λαμβάνοντας υπόψη την τελευταία δεκαετία), όπου στο επίκεντρό τους βρίσκονταν θέματα σχετικά με τον ΧΑΣ, είναι οι εξής (CDD n.d., Participedia 2020, TCF 2019):

- Διαχείριση εθνικής πυρηνικής ενεργειακής πολιτικής στη Νότια Κορέα.
- Πολιτικές για την επισιτιστική ασφάλεια και το νερό, την αποχέτευση και την υγιεινή σε προάστιο της πόλης Ντακάρ (Σενεγάλη).
- Διαχείριση συμμετοχικού προϋπολογισμού σε τοπικό επίπεδο σε περιοχή της Σαγκάης (Κίνα).
- Αντιμετώπιση προκλήσεων σχετικά με τη ραγδαία αστικοποίηση στην μητροπολιτική περιοχή του Ταμάλ (Γκάνα).
- Διαχείρισης κλιματικής αλλαγής και ενεργειακής μετάβασης σε παγκόσμιο επίπεδο.
- Αντιμετώπιση περιβαλλοντικών καταστροφών και πληθυσμιακών πιέσεων στις πόλεις Bududa και Butaleja (Ουγκάντα).
- Διαχείριση εθνικής ενεργειακής και περιβαλλοντικής πολιτικής στην Ιαπωνία.
- Διαμόρφωση πολιτικών για τη βιωσιμότητα στην πόλη Geraldton-Greenough (Αυστραλία).

- Διαχείριση αναπτυξιακών και άλλων ζητημάτων σχετικά με το ενδεχόμενο ενοποίησης Βόρειας και Νότιας Κορέας (Σεούλ, Νότια Κορέα).

4.1.6. Μέθοδος 'Future Workshop'

Η μέθοδος 'Future Workshop' οδηγεί στην παραγωγή γνώσης και συγκεκριμένα σε ιδέες, λύσεις και προτάσεις δράσης για την επίλυση ζητημάτων μέσα από οργανωμένα εγχειρήματα πολλαπλών σταδίων και υποσταδίων. Η απαρχή της μεθόδου βρίσκεται στην κριτική θεώρηση της υφιστάμενης κατάστασης, η οποία χρησιμοποιείται για τη διαμόρφωση οράματος για το μέλλον και πολιτικών για την επίτευξή του. Κύρια χαρακτηριστικά της μεθόδου αποτελούν οι δημιουργικές διαδικασίες επίλυσης ζητημάτων, η συλλογικότητα και ομαδική διάδραση, οι δημοκρατικές διαδικασίες λήψης απόφασης και η αμοιβαία μάθηση (ενδυνάμωση εμπλεκομένων). Επίσης, στο επίκεντρο της μεθόδου είναι συνήθως προβλήματα της καθημερινότητας των πολιτών, αποσκοπώντας στη βελτίωση των όρων διαβίωσης και γενικότερα της ποιότητας ζωής τους. Συνεπώς, συχνά αποτελεί εργαλείο για την υποστήριξη κοινωνικών ομάδων, που αγωνίζονται για τη διαμόρφωση ενός αξιοβίωτου μέλλοντος, την άμβλυνση των αντιπαραθέσεων και τη συν-δημιουργία και επιδίωξη ενός κοινού οράματος. Με τον τρόπο αυτό ενσωματώνεται η οπτική του κοινού (ακόμη και περιθωριοποιημένων ομάδων του) στη λήψη αποφάσεων και προωθείται η κοινωνική ανάπτυξη και η ευημερία (Barbanente κ.ά. 2002, DSS n.d., Involve 2005, Participedia 2020, PSDE n.d., Vidal 2006, Στρατηγέα 2009, 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'Future Workshop' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.7.

Βέβαια, ο διοργανωτής μιας συμμετοχικής διαδικασίας που αξιοποιεί τη μέθοδο Future Workshop βρίσκεται αντιμέτωπος με αρκετές προκλήσεις και δυσκολίες, όπως (Involve 2005, Vidal 2006, Στρατηγέα 2015):

- η επιλογή κατάλληλων συντονιστών (απαίτηση εμπειρίας, γνώσεων, εμπιστοσύνης από τους συμμετέχοντες, κινήτρου κ.ά.) για την αποτελεσματική υλοποίηση της διάδρασης, αν και αυτό μπορεί να συνεπάγεται μεγαλύτερο κόστος,
- η εξασφάλιση δημιουργικού κλίματος εμπλοκής μέσω της διαμόρφωσης φιλόξενου χώρου και υλικών συμμετοχής,

Πίνακας 4.7: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Future Workshop'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Εφαρμογή σε διάφορες περιπτώσεις και αντικείμενα που περιλαμβάνουν και τον ΧΑΣ
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Αξιοποίηση σε τοπικό επίπεδο για σχετικά ζητήματα και προκλήσεις
3. Φύση δεδομένων	Αξιοποίηση τεχνικών, οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών ή/και άλλων δεδομένων
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Χρήση δεδομένων για την αξιολόγηση των προτάσεων των συμμετεχόντων και τη δημιουργία ενημερωτικού υλικού
5. Πολυπλοκότητα	Εφαρμογή για γενικά ή πιο ειδικά θέματα
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	Εφαρμογή για τρέχοντα ζητήματα
7. (Γενική) γνώση	Υπαρξη γνώσης στην κοινωνία για το θέμα
8. Γνώση συμμετεχόντων	Κατοχή σχετικής γνώσης των συμμετεχόντων για το θέμα
9. Γνώση διοργανωτή	Συμμετοχή στην ομάδα του διοργανωτή ατόμων με διαφορετικό επίπεδο γνώσεων και εμπειριών
10. (Γενική) ωριμότητα	Εμπειρία και διαμορφωμένες απόψεις της κοινωνίας σχετικά με το θέμα
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Εμπειρία των συμμετεχόντων σχετικά με το θέμα
12. Ωριμότητα διοργανωτή	Συμμετοχή στην ομάδα του διοργανωτή ατόμων με διαφορετικό επίπεδο εμπειριών
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Εμπλοκή ατόμων που είναι αντιμέτωπα με το εξεταζόμενο θέμα
14. Σημασία για διοργανωτή	Συμμετοχή στην ομάδα του διοργανωτή ατόμων με διαφορετικό υπόβαθρο
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Επιθυμία συμμετεχόντων για ανάληψη δράσης σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	βλ. 14
17. Δημιουργικότητα	βλ. 39
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 44
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Απλή διαδικασία στην εφαρμογή
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Συμμετοχή ατόμων με ίδιες ή διαφορετικές ιδέες και απόψεις
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 20
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 20
23. Αντιπαράθεση για θέμα	βλ. 20
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 20
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 14
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	βλ. 19
28. Δέσμευση για θέμα	Δημιουργία ομάδας για την υλοποίηση σχεδίου δράσης - Πιθανή δυνατότητα υλοποίησης από τους συμμετέχοντες
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Πιθανή συμμετοχή ΚΛΑ στην ομάδα του διοργανωτή
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 30
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Συμμετοχική δημοκρατία μέσω δημιουργικής επίλυσης ζητημάτων ≠ Δημιουργία πρόσθετης γνώσης
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Σύνθεση συναινετικού σχεδίου δράσης μέσω διαδικασιών απόκλισης και σύγκλισης
34. Απαιτούμενοι πόροι	Χαμηλό έως μέτριο κόστος υλοποίησης της μεθόδου
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	1-3 μήνες
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	1-2 μέρες ≠ 1-3 μέρες ≠ 1 μέρα έως 1 εβδομάδα
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Χρήση για την ανάπτυξη σεναρίων και εναλλακτικών λύσεων και τη διαμόρφωση πολιτικών ≠ Εφαρμογή για κριτική υπάρχουσας κατάστασης, οραματισμό επιθυμητών μελλοντικών καταστάσεων και εύρεση τρόπων για τη μετάβαση σε αυτές ≠ Καθορισμός στόχων, αναγνώριση αρνητικών στοιχείων και διαμόρφωση οράματος
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	Χρήση για θέματα που δεν είναι περιορισμένα ως προς το αντικείμενό τους
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Συμμετοχή τυχαία επιλεγμένων ή αντιπροσωπευτικού μέρους πολιτών ή ομάδων από τον πληθυσμό αναφοράς ≠ Εμπλοκή πολιτών, εκπροσώπων ομάδων συμφερόντων και πιθανώς ειδικών και ΚΛΑ
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	Έως 20 ≠ 8-12 ≠ 15-25
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	Συμμετοχή ατόμων και ομάδων από την τοπική κοινωνία
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Επικοινωνία μεταξύ συντονιστών και συμμετεχόντων αλλά και μεταξύ των συμμετεχόντων
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Σημαντική διάδραση μεταξύ των συμμετεχόντων κατά τη σύγκλιση απόψεων και ιδεών
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Επικοινωνία διαπροσωπικού επιπέδου σε συγκεκριμένο τόπο
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Δυνατότητα δημιουργίας μικρότερων ομάδων για καλύτερη αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Διάδραση συμμετεχόντων μέσω διαλόγου και δημιουργικών εργαλείων
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Ουσιαστική συμμετοχή πολιτών συνδιαμορφώνοντας σχετικό σχέδιο δράσης ≠ Συμβουλευτικός ρόλος συμμετεχόντων
48. Ρόλος διοργανωτή	Διαχείριση και συντονισμός διάδρασης συμμετεχόντων από τον διοργανωτή
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Υλοποίηση συμμετοχής μέσα από συγκεκριμένες φάσεις και επιμέρους διαδικασίες προσφέροντας ωστόσο σημαντικές δυνατότητες προσαρμογής στον διοργανωτή

- η διασφάλιση της ισότητας μεταξύ των συμμετεχόντων κατά τη διάδρασή τους, διασφαλίζοντας ίσες ευκαιρίες για όλους στο εγχείρημα αυτό,
- η διαχείριση από τους συντονιστές της δυναμικής της ομάδας των συμμετεχόντων και πιθανών αντιπαραθέσεων και η πρόκριση ιδεών και θεμάτων από φάση σε φάση της διαδικασίας για την επίτευξη του επιδιωκόμενου αποτελέσματος,
- η διάρκεια των διαφορετικών σταδίων της συμμετοχικής διαδικασίας, που είναι δύσκολο να προβλεφθεί και μπορεί να μεταβάλλεται σε κάθε περίπτωση εφαρμογής της μεθόδου,
- η αυξημένη ενασχόληση με συγκεκριμένη ή συγκεκριμένες διαστάσεις του εξεταζόμενου θέματος, στερώντας χρόνο επεξεργασίας άλλων διαστάσεων,
- η αποθαρρυντική φύση της φάσης κριτικής της μεθόδου, η οποία μπορεί να δημιουργήσει αρνητικά συναισθήματα και αντιδράσεις από τους συμμετέχοντες,
- η πιθανή δυστοκία των υποστηρικτικών δημιουργικών εργαλείων συμμετοχής που αξιοποιούνται,
- η τάση για υπερεκτίμηση των δυνατοτήτων δράσης και αξιοποίησης των αποτελεσμάτων που προκύπτουν και
- η υποστήριξη της ομάδας δράσης, που αναλαμβάνει την εφαρμογή του προκύπτοντος σχεδίου δράσης μετά την ολοκλήρωση της συμμετοχικής διαδικασίας.

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Για την υλοποίηση των σταδίων της μεθόδου ‘Future Workshop’ υπεύθυνη είναι η ομάδα του διοργανωτή, που έχει στην ευθύνη της την αποτελεσματική διαχείριση του συμμετοχικού εγχειρήματος και τον συντονισμό της διάδρασης των συμμετεχόντων (facilitators). Σχετικά με τη **διαδικασία υλοποίησης** της μεθόδου, αυτή περιλαμβάνει τα ακόλουθα **πέντε διαδοχικά στάδια** (βλ. Εικόνα 4.7) (Barbanente κ.ά. 2002, DSS n.d., Involve 2005, Participedia 2020, PSDE n.d., Vidal 2006, Στρατηγέα 2015):

- **Φάση προετοιμασίας (preparation phase)**: Η φάση αυτή αφορά την οργάνωση και τον σχεδιασμό της διαδικασίας συμμετοχής και την προετοιμασία των συμμετεχόντων και είναι κρίσιμη για την αποφυγή προβλημάτων κατά τη διάρκειά της συμμετοχής. Πιο συγκεκριμένα, στη φάση αυτή:

- οριστικοποιούνται και αποσαφηνίζονται από την ομάδα του διοργανωτή οι στόχοι (και οι υποστόχοι), το εξεταζόμενο θέμα και το σχετικό υπόβαθρο για την αποφυγή ασαφειών,
- επιλέγονται οι επιμέρους διαδικασίες που θα συνθέσουν τη συμμετοχική μεθοδολογία (με δυνατότητα παρέκκλισης από την προτεινόμενη δομή) και τα κατάλληλα υποστηρικτικά εργαλεία, τα οποία μπορούν να αξιοποιήσουν οι συντονιστές για την υποστήριξη της αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων,
- γίνεται η επιλογή των συμμετεχόντων στη βάση συγκεκριμένων κριτηρίων (με την υποστήριξη συνεντεύξεων ή άλλων εργαλείων), η κινητοποίηση και ο επιμερισμός τους σε υποομάδες για την αποτελεσματικότερη διάδρασή τους και την παραγωγή ποιοτικών αποτελεσμάτων,
- καθορίζεται το χρονοδιάγραμμα του συμμετοχικού εγχειρήματος, έτσι ώστε για κάθε φάση να δίνεται ο απαιτούμενος χρόνος και να υπάρχουν επίσης επαρκή διαλείμματα ανάμεσα στις επιμέρους φάσεις για την κοινωνική αλληλεπίδραση και τη χαλάρωση των συμμετεχόντων,
- αναζητούνται κατάλληλες τοποθεσίες και χώροι, που μπορούν να προσαρμοστούν στην ομάδα συμμετεχόντων (και στις υποομάδες) της κάθε περίπτωσης, δημιουργώντας ένα απλό και ευχάριστο περιβάλλον που συμβάλλει στην έμπνευση των συμμετεχόντων,
- εξασφαλίζεται ο απαραίτητος υλικός εξοπλισμός για τη συμμετοχική διαδικασία και υπηρεσίες catering για την εξυπηρέτηση των εμπλεκομένων κατά τη διάρκεια των διαλειμμάτων της διαδικασίας και
- προετοιμάζεται υλικό εισαγωγής, το οποίο χρησιμοποιείται στο πλαίσιο παρουσίασης (ή/και άσκησης) για την ενημέρωση των συμμετεχόντων σχετικά με τη διαδικασία και το εξεταζόμενο θέμα (πιθανή παρέμβαση συμμετεχόντων για τους υποστόχους που αφορούν το θέμα), ώστε να εμπλακούν πιο αποτελεσματικά.

- **Φάση κριτικής (critique phase)**: Από αυτή τη φάση θα προκύψουν συγκεκριμένα ζητήματα, προβλήματα, δυσλειτουργίες και αρνητικές εμπειρίες της υφιστάμενης κατάστασης, που θα συντελέσουν στην κριτική κατανόηση του εξεταζόμενου θέματος. Αρχικά, οι συμμετέχοντες συνήθως σχηματίζουν ομάδες και εμπλέκονται σε μία διαδικασία οπτικοποιημένου καταιγισμού ιδεών. Στη διαδικασία αυτή απαντούν σε μία γενική και κριτική ερώτηση σχετικά με το

εξεταζόμενο θέμα και αποτυπώνουν τις απόψεις τους (διαδικασία απόκλισης). Στη συνέχεια, οι απόψεις αυτές ομαδοποιούνται και ταξινομούνται σε συγκεκριμένες κατηγορίες, αποδίδοντάς τους κάποιον τίτλο, συχνά με τη χρήση της νοητικής χαρτογράφησης (διαδικασία σύγκλισης). Τα θέματα που προκύπτουν από τις ομαδοποιήσεις των απόψεων ιεραρχούνται από τους συμμετέχοντες ως προς τη σημαντικότητά τους μέσω διαλόγου ή ψηφοφορίας. Επίσης, οι διαδικασίες σύγκλισης και απόκλισης είναι δυνατό να επαναληφθούν για να επιτευχθεί συναίνεση και να εξειδικευτούν περαιτέρω τα ζητήματα που προέκυψαν στα προηγούμενα βήματα. Σε κάθε περίπτωση οι συντονιστές διαχειρίζονται αυτές τις διαδικασίες, αφιερώνοντας τον απαιτούμενο χρόνο σε κάθε μία από αυτές.

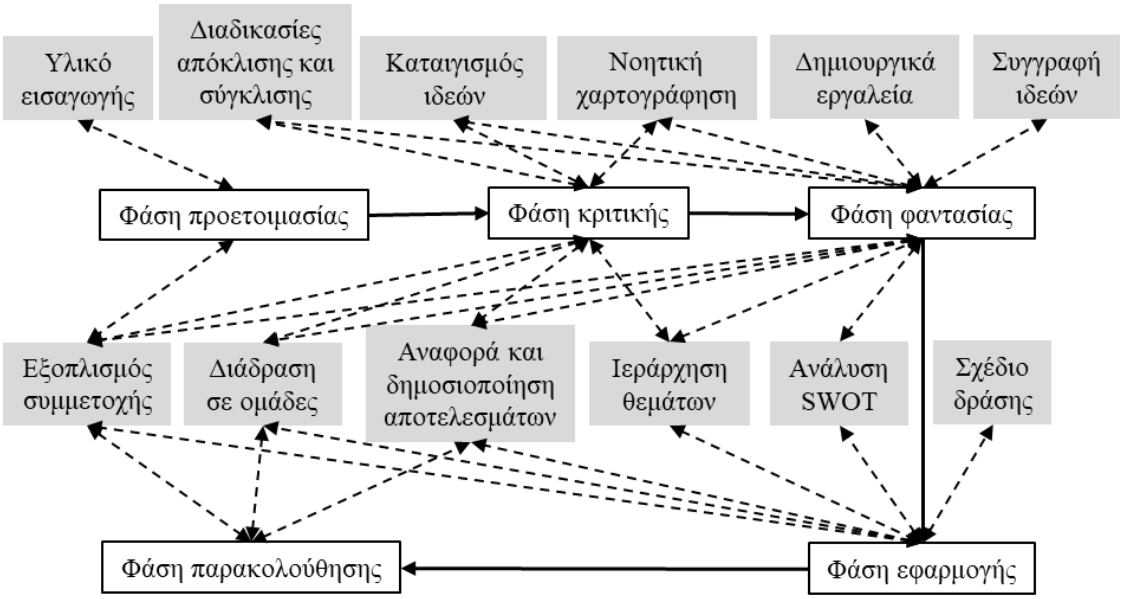

Εικόνα 4.7: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Future Workshop' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Φάση φαντασίας (fantasy phase)**: Κατά τη φάση αυτή αναπτύσσεται το όραμα των συμμετεχόντων (επιθυμίες, απόψεις, προσδοκίες κ.ά.) σχετικά με το μελετώμενο θέμα, μία επιθυμητή δηλαδή μελλοντική κατάσταση μέσα από τη μεταξύ τους ανάπτυξη συνεργειών, από τις οποίες αναδύονται δημιουργικές και καινοτόμες σκέψεις, ιδέες, προτάσεις και λύσεις. Η φάση αυτή περιλαμβάνει δύο επιμέρους διαδικασίες, τη διαδικασία απόκλισης και τη διαδικασία σύγκλισης. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη διαδικασία απόκλισης οι συμμετέχοντες προσπαθούν

να οραματιστούν μία ουτοπική μελλοντική εικόνα για το εξεταζόμενο θέμα, λαμβάνοντας υπόψη τα συγκεκριμένα ζητήματα που προέκυψαν από την προηγούμενη φάση και βασιζόμενοι στη διαισθητική τους γνώση, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη περιορισμούς, κρατούσες απόψεις και παραδόσεις ή άλλα εμπόδια. Με τον τρόπο αυτό, επιδιώκεται η αποφυγή κοινότυπων λύσεων και η σκέψη 'έξω από το κουτί' (out-of-the-box). Με την αξιοποίηση δε των κατάλληλων υποστηρικτικών εργαλείων (π.χ. ανάπτυξης δημιουργικότητας, καταιγισμού και συγγραφής ιδεών) προκύπτουν αντισυμβατικές λύσεις, οι οποίες καταγράφονται στο σύνολό τους, ανεξάρτητα από τη δυνατότητα πρακτικής εφαρμογής τους. Κατά τη διαδικασία σύγκλισης, οι ιδέες περιορίζονται στις επικρατέστερες, ιεραρχούνται μετά από κοινή ανάλυση και αξιολόγησή τους (π.χ. χρησιμοποιώντας μία ανάλυση SWOT για τον εντοπισμό των πλεονεκτημάτων, μειονεκτημάτων, ευκαιριών και απειλών) και μπορούν να απεικονίζονται οι ίδιες, οι διαστάσεις τους και οι διασυνδέσεις τους μέσω της νοητικής χαρτογράφησης (mental mapping).

- **Φάση εφαρμογής (implementation phase)**: Οι (θετικές, καινοτόμες, ιδεαλιστικές ή/και ανεφάρμοστες) ιδέες που προέκυψαν από την προηγούμενη φάση προσαρμόζονται στη φάση αυτή στην πραγματικότητα, ώστε να είναι ρεαλιστικές και να οδηγήσουν σε προτάσεις, που είναι πιθανό να υλοποιηθούν. Για τον λόγο αυτό αναγνωρίζονται εμπόδια και περιορισμοί (νομοθετικό πλαίσιο, κρατικός προγραμματισμός κ.ά.) αλλά και πιθανοί τρόποι αντιμετώπισής τους για την αποτελεσματική εφαρμογή των ιδεών. Συγκεκριμένα, οι ιδέες των συμμετεχόντων (ή οι επικρατέστερες αυτών) διερευνώνται περαιτέρω μέσω διαλόγου και αξιοποιούνται, για να δομήσουν αντίστοιχα εναλλακτικά σενάρια, τα οποία θα αξιολογηθούν ως προς την πιθανότητα εφαρμογής τους και θα συνοδευτούν από πιθανές λύσεις για την αύξηση αυτής της πιθανότητας. Επίσης, για την πληρέστερη αξιολόγησή τους συνήθως λαμβάνονται υπόψη και πρόσθετες εξειδικευμένες πληροφορίες (οικονομικά, τεχνικά, κοινωνικά, πολιτικά και άλλα δεδομένα). Στη συνέχεια, τα σενάρια και οι αντίστοιχες λύσεις, που ξεχώρισαν, εξειδικεύονται (μέτρα πολιτικής) και παίρνουν τη μορφή χαρτών και διαγραμμάτων. Ακόμα, για κάθε μέτρο πολιτικής (ή προτεινόμενο έργο) μπορεί να χρησιμοποιηθεί η τεχνική της ανάλυσης πλεονεκτημάτων, μειονεκτημάτων, ευκαιριών και απειλών (ανάλυση SWOT) για να δημιουργηθεί μία στρατηγική

εφαρμογής. Οι στρατηγικές πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις οικονομικές επιπτώσεις και τις πολιτικές αντιδράσεις, που είναι πιθανό να προκύψουν από τα προτεινόμενα έργα και περιλαμβάνονται σε ένα σχετικό σχέδιο δράσης.

- **Φάση παρακολούθησης (follow-up phase)**: Μετά την ολοκλήρωση της φάσης εφαρμογής, οι συμμετέχοντες αξιολογούν τη διαδικασία που προηγήθηκε και συναινούν στη δημιουργία μιας αναφοράς αποτελεσμάτων. Η αναφορά ετοιμάζεται από τους συντονιστές μετά το τέλος της συμμετοχικής διάδρασης και αποστέλλεται σε όλους τους συμμετέχοντες και στα αντίστοιχα σχετικά ΚΛΑ. Η αναφορά περιλαμβάνει και το σχέδιο δράσης, την υλοποίηση του οποίου αναλαμβάνει σχετική ομάδα, με την υποστήριξη ατόμων με περισσότερη γνώση και εμπειρία. Συνεπώς, η πορεία εφαρμογής του σχεδίου δράσης παρακολουθείται και το σχέδιο μπορεί να προσαρμοστεί από πρόσθετες συμμετοχικές διαδικασίες, αν κριθεί απαραίτητο. Πρόσθετες σχετικές διαδικασίες μπορούν να διοργανωθούν και για κάποια συγκεκριμένα ζητήματα, που χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης. Σε κάθε περίπτωση, εξετάζεται ο τρόπος δημοσιοποίησης των αποτελεσμάτων στο ευρύ κοινό.

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Η μέθοδος αυτή συνεπάγεται τη δυνατότητα χρήσης αρκετών υποστηρικτικών εργαλείων. Όμως, η τελική επιλογή των εργαλείων που θα χρησιμοποιηθούν επαφίεται σε μεγάλο βαθμό στους συντονιστές και εξαρτάται, μεταξύ άλλων, από το εξεταζόμενο θέμα και τους συμμετέχοντες. Στα διαθέσιμα υποστηρικτικά εργαλεία περιλαμβάνονται τα ακόλουθα (βλ. Εικόνα 4.7) (Barbanente κ.ά. 2002, PSDE n.d., Vidal 2006, Στρατηγέα 2015):

- **Εξοπλισμός συμμετοχής**: Ο εξοπλισμός περιλαμβάνει αντικείμενα, αναλώσιμα και μη, που απαιτούνται για την ομαλή υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας (γραφική ύλη, πίνακες, εκτυπωτής, προβολέας κ.ά.).
- **Υλικό (και άσκηση) εισαγωγής**: Κατά την έναρξη της συμμετοχής προετοιμάζεται υλικό εισαγωγής σχετικό με το πλαίσιο και τους κανόνες της διαδικασίας (σκοπός και αρχές μεθόδου, δομή διάδρασης, ρόλος συμμετεχόντων κ.ά.) και το εξεταζόμενο θέμα (επιδιωκόμενοι στόχοι κ.ά.), ενώ είναι πιθανό να

πραγματοποιηθεί και σχετική άσκηση, ώστε να νιώσουν οι συμμετέχοντες άνετα και θετικά με την εμπλοκή τους στο εγχείρημα.

- **Διάδραση σε ομάδες**: Οι συμμετέχοντες συχνά σχηματίζουν ομάδες κατά τη διάρκεια της φάσης κριτικής, οι οποίες μπορούν να διατηρηθούν ως το τέλος της διαδικασίας διάδρασης για την αποτελεσματικότερη αλληλεπίδρασή τους. Η τεχνική αυτή βρίσκει ευρεία εφαρμογή σε περιπτώσεις μεγάλου πλήθους συμμετεχόντων. Σχετικά με την εφαρμογή της, οι ομάδες μπορούν να συζητούν για το ίδιο θέμα και να μοιράζονται τις απόψεις και ιδέες τους μεταξύ τους σε ολομέλειες, μετά το τέλος κάθε επιμέρους διαδικασίας.
- **Διαδικασίες απόκλισης και σύγκλισης**: Ο συνδυασμός των διαδικασιών απόκλισης και σύγκλισης λαμβάνει χώρα σε κάθε δημιουργική διαδικασία της μεθόδου (φάσεις κριτικής και φαντασίας). Η διαδικασία της απόκλισης προηγείται και συντελεί στην παραγωγή πλήθους απόψεων και ιδεών των συμμετεχόντων, ενώ η διαδικασία της σύγκλισης έπεται και οδηγεί στη συναινετική ομαδοποίησή τους.
- **Καταιγισμός ιδεών (brainstorming)**: Μέσω της τεχνικής αυτής οι συμμετέχοντες εκφράζουν ελεύθερα, στη διάρκεια των φάσεων κριτικής και φαντασίας, απόψεις και ιδέες, χωρίς περιορισμούς και κριτική, αποσκοπώντας στον συνδυασμό και τη βελτίωσή τους. Μάλιστα, για την αποτελεσματικότερη υλοποίησή της μπορεί να συνδυαστεί και με άλλες τεχνικές (π.χ. free-wheeling).
- **Νοητική χαρτογράφηση (mind mapping)**: Η τεχνική αυτή συντελεί στην οργάνωση των απόψεων και ιδεών σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα στις φάσεις κριτικής και φαντασίας. Το αποτέλεσμά της είναι η οπτικοποίηση της ομαδοποίησης των ιδεών (νοητικός χάρτης), που παρουσιάζεται σε πίνακα ή τοίχο. Εναλλακτικά της νοητικής χαρτογράφησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν λίστες ή μητρώα.
- **Ιεράρχηση θεμάτων**: Η ιεράρχηση της σημαντικότητας των θεμάτων από τους συμμετέχοντες υλοποιείται μέσω διαλόγου ή συστήματος ψηφοφορίας για τη διάκριση των κυριότερων θεμάτων που θα τους απασχολήσουν στη συνέχεια της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Δημιουργικά εργαλεία**: Τα εργαλεία αυτά (fantasy trips, meditation, medial support, role plays metaphors, picture stimulations, story telling κ.ά.) υποστηρίζουν τη δημιουργικότητα των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της

φάσης φαντασίας, ώστε να οραματιστούν με μεγαλύτερη ευκολία μελλοντικές καταστάσεις σχετικά με το υπό εξέταση θέμα.

- **Συγγραφή ιδεών (brainwriting)**: Η τεχνική αυτή αποτελεί εναλλακτική του καταιγισμού ιδεών στη φάση φαντασίας. Στο πλαίσιο της υλοποίησής της, οι ιδέες και οι λύσεις καταγράφονται σε λίστα ή μητρώο ιδεών.
- **Ανάλυση πλεονεκτημάτων, μειονεκτημάτων, ευκαιριών και απειλών (SWOT)**: Η τεχνική αυτή είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί στις φάσεις φαντασίας και εφαρμογής για την αξιολόγηση των ιδεών και των περιλαμβανόμενων μέτρων πολιτικής ή έργων που προτείνονται από τους συμμετέχοντες και τη διερεύνηση των θετικών και αρνητικών τους στοιχείων.
- **Σχέδιο δράσης**: Το σχέδιο δράσης αποτελεί αποτέλεσμα της φάσης εφαρμογής και περιλαμβάνει σημαντικές πληροφορίες για τις στρατηγικές που επιλέχθηκαν, όπως η περιγραφή τους καθώς και ο τόπος, χρόνος και τρόπος υλοποίησής τους.
- **Αναφορά και δημοσιοποίηση αποτελεσμάτων**: Η αναφορά αυτή περιλαμβάνει όλα τα αποτελέσματα που προέκυψαν και συγκεκριμένα τις ολοκληρωμένες ιδέες, τα σενάρια, τις προτεινόμενες λύσεις και τα οράματα (βάσει των στόχων, αξιών και απόψεων) που περιγράφηκαν από κάθε ομάδα συμμετεχόντων στις διαδικασίες απόκλισης και σύγκλισης. Ακόμα, περιέχει τις αξιολογήσεις όλων των διαφορετικών διαδικασιών και δραστηριοτήτων που πραγματοποιήθηκαν. Η δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων της μεθόδου στο ευρύ κοινό μπορεί να γίνει μέσω ενός πλήθους επιλογών διαθέσιμων μέσων πληροφόρησης.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η ιδέα και η προσέγγιση της μεθόδου Future Workshop χρονολογείται από τη δεκαετία του ’50 και δημιουργός της θεωρείται ο Robert Jungk, ο οποίος εμπνεύστηκε από τη συνεργατική λήψη αποφάσεων, τη δημιουργική επίλυση προβλημάτων και μεθόδους δημιουργίας και ανάπτυξης νέων ιδεών. Οι πρώτες εφαρμογές της μεθόδου χρονολογούνται στη Γερμανία, τη δεκαετία του ’70, για την υποστήριξη του πολιτικού αγώνα τοπικών κοινωνικών ομάδων δράσης σε δήμους, τοπικά κέντρα, φορείς κ.ά. Σκοπός των εν λόγω παραδειγμάτων εφαρμογής της μεθόδου ήταν κυρίως η σύνθεση εναλλακτικών λύσεων, διαφορετικών από τις κυρίαρχες. Από τότε η μέθοδος αυτή έχει εφαρμοστεί σε πολλές και διαφορετικές

περιπτώσεις, που συνετέλεσαν στη διαμόρφωση της τελικής της μορφής (Vidal 2006).

Πιο συγκεκριμένα, έχει εφαρμοστεί σε κοινότητες, δήμους, ΜΚΟ και μικρές εταιρίες για την επίλυση προβλημάτων σχεδιασμού αλλά και για τη δημοκρατική και δημιουργική διαχείριση ζητημάτων, την αυτοελεγχόμενη μάθηση, τη δημιουργία νέων συστημάτων, διαδικασιών κ.ά. Ανάμεσα στις εφαρμογές της είναι και οι εξής (Barbanente κ.ά. 2002, Krommyda κ.ά. 2019, Participedia 2020, Stratigea κ.ά. 2018, Vidal 2006):

- Δημιουργία οράματος για τη διαχείριση του αστικού δημόσιου χώρου στην Αθήνα και στην Καρδίτσα (Ελλάδα).
- Ολοκληρωμένος σχεδιασμός παρόχθιας περιοχής του ποταμού Coquitlam στο πλαίσιο εγχειρήματος ανοικτής διακυβέρνησης (Καναδάς).
- Διερεύνηση των μελλοντικών προοπτικών ανάπτυξης κοινότητας (οικοδομικού συνεταιρισμού) στη Δανία.
- Διαμόρφωση σεναρίων βιώσιμης ανάπτυξης και αστικοποίησης της μητροπολιτικής περιοχής της Τύνιδας (Τυνησία).

4.1.7. Μέθοδος ‘Planning Cells’

Η μέθοδος αυτή εμπλέκει τυχαία επιλεγμένους πολίτες αλλά και άλλους τύπους συμμετεχόντων για τη διαμόρφωση προτάσεων αναφορικά με ένα συγκεκριμένο θέμα. Οι πρώτοι αλληλεπιδρούν σε μία ή περισσότερες ομάδες ανταλλάσοντας διαθέσιμες πληροφορίες και διερευνώντας, συζητώντας και αξιολογώντας πιθανές λύσεις των προβλημάτων που μελετούν, ενώ οι δεύτεροι ενημερώνουν τους πρώτους για το θέμα (διαστάσεις, εξέλιξη κ.ά.) και τις απόψεις των διαφορετικών ομάδων συμφερόντων γύρω από αυτό. Η προβλεπόμενη συμμετοχική διαδικασία πραγματοποιείται εντός μικρού χρονικού διαστήματος για θέματα με διαθέσιμες εναλλακτικές επιλογές διαχείρισης, που χρήζουν άμεσης αντιμετώπισης, αποσκοπώντας στην επιλογή και προώθηση συγκεκριμένων λύσεων. Ειδικότερα, εξετάζονται από τους συμμετέχοντες πολίτες διαδοχικά οι διαφορετικές θεματικές περιοχές (workunits) που αποτελούν το εξεταζόμενο θέμα, οδηγώντας προοδευτικά στη σχετική διαμόρφωση μιας συναινετικής άποψης, η οποία οριστικοποιείται μετά και την εξέταση των τελευταίων θεματικών περιοχών. Μάλιστα, στο πλαίσιο ενός

συμμετοχικού εγχειρήματος είναι πιθανό να επεξεργάζονται το ίδιο εξεταζόμενο θέμα και τις θεματικές περιοχές περισσότερες από μία ομάδες συμμετεχόντων πολιτών (Bousset κ.ά. 2005, Fung 2006, Participedia 2020, Slocum 2003, TCF 2019, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2009, 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'Planning Cells' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.8.

Μεταξύ των **πλεονεκτημάτων** που χαρακτηρίζουν τη συμμετοχική διαδικασία με αυτή τη συμμετοχική μέθοδο είναι (Fung 2006, Participedia 2020, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015):

- η γνωστοποίηση και κατανόηση των θέσεων και συμφερόντων των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων που συμμετέχουν,
- η ενδυνάμωση του κοινού που συμμετέχει μέσω μιας διαδικασίας μάθησης με αντικείμενο το μελετώμενο θέμα και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, συμβάλλοντας στην ωριμότητά τους και στη στήριξη των απόψεών τους,
- η ανοικτότητα των διαδικασιών και των αποτελεσμάτων σε (καινοτόμες) λύσεις και προτάσεις, που προέρχονται από τους συμμετέχοντες πολίτες,
- η καλύτερη αποδοχή των αποτελεσμάτων καθώς και η βελτίωση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τα ΚΛΑ και της μεταξύ τους επικοινωνίας και
- η προώθηση της ανάληψης δράσης και η προστασία των συμφερόντων της κοινωνίας μέσα από τις προτάσεις που προκύπτουν.

Ωστόσο, η εφαρμογή της μεθόδου εμφανίζει και κάποια **μειονεκτήματα και περιορισμούς**. Για παράδειγμα, η μέθοδος δεν είναι κατάλληλη για θέματα που θέτουν σημαντικές ανισότητες μεταξύ διαφορετικών περιοχών και κοινωνικών ομάδων, καθώς οι τυχαίοι πολίτες που επιλέγονται μπορεί να μην θεωρηθούν αντιπροσωπευτικοί των ομάδων που πλήττονται. Επίσης, τα μελετώμενα θέματα που εμπεριέχουν εναλλακτικές τύπου 'ναι ή όχι' δεν είναι κατάλληλα, επειδή οι συμμετέχοντες δεν μπαίνουν στη διαδικασία να αναπτύξουν πρόσθετες εναλλακτικές και επιλέγουν την ευνοϊκότερη για αυτούς. Επιπρόσθετα, η μέθοδος δεν ευνοεί τη λογοδοσία και τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, καθώς οι πολίτες δεν είναι υπεύθυνοι για την υλοποίηση των αποτελεσμάτων και, ως εκ τούτου, μπορεί να κάνουν επιλογές που ίσως δεν είναι εφικτές μακροπρόθεσμα. Τέλος, πολλές φορές οι επιλογές τους δεν είναι οι καλύτερες δυνατές λόγω της περιορισμένης γνώσης ή εμπειρίας που έχουν σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα (Slocum 2003, Στρατηγέα 2015).

Πίνακας 4.8: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Planning Cells'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Χρήση για θέματα σχεδιασμού, πολιτικών ή τεχνολογίας
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Χρήση από τοπικά έως εθνικά ζητήματα ≠ Εφαρμογή σε ζητήματα οικισμού ή γειτονιάς
3. Φύση δεδομένων	βλ. 1
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Αξιοποίηση πληροφοριών για διάφορες θεματικές περιοχές του εξεταζόμενου θέματος
5. Πολυπλοκότητα	Χρήση για θέματα μέτριας πολυπλοκότητας
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	Εφαρμογή σε περιπτώσεις σχετικά επειγόντων θεμάτων
7. (Γενική) γνώση	Χρήση ανεξαρτήτως επιπέδου γενικής γνώσης σχετικά με το θέμα
8. Γνώση συμμετεχόντων	Σχετική κατανόηση του θέματος από τους συμμετέχοντες
9. Γνώση διοργανωτή	Εμπλοκή στην ομάδα του διοργανωτή ατόμων με διαφορετικό επίπεδο γνώσεων
10. (Γενική) ωριμότητα	Εφαρμογή σε περιπτώσεις πρόσφατων θεμάτων με τις απόψεις στην κοινωνία υπό διαμόρφωση
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Προσωπική εμπειρία των συμμετεχόντων με το θέμα
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Χρήση για σημαντικά θέματα που επηρεάζουν το σύνολο του πληθυσμού αναφοράς
14. Σημασία για διοργανωτή	Εμπλοκή στην ομάδα του διοργανωτή ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Ενδιαφέρον συμμετεχόντων να εμπλακούν στις διαδικασίες της μεθόδου
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	βλ. 14
17. Δημιουργικότητα	Εμπλοκή ατόμων που καλύπτουν το φάσμα των χαρακτηριστικών του πληθυσμού αναφοράς και των απόψεων και διαστάσεων
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 44
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	βλ. 17
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Εμπλοκή ατόμων που καλύπτουν το φάσμα των απόψεων του πληθυσμού αναφοράς
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 20
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 20
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Χρήση για θέματα χωρίς αντιπαραθέσεις αλλά και σε περιπτώσεις αμφιλεγόμενων θεμάτων
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 20
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 14
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	βλ. 14
28. Δέσμευση για θέμα	Υποστήριξη των ΚΛΑ με αναφορά χωρίς να απαιτείται η υιοθέτησή της
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Πιθανή διοργάνωση από φορέα δημόσιας διοίκησης
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 30
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Εμπλουτισμός διαθέσιμης πληροφορίας σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα επηρεάζοντας τις σχετικές αποφάσεις
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Κατάρτιση αναφοράς με συγκεκριμένη πρόταση ως προϊόν συναίνεσης
34. Απαιτούμενοι πόροι	Απαίτηση σημαντικών πόρων για την υλοποίηση της μεθόδου
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	5 μήνες
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	3-5 μέρες ≠ 1 εβδομάδα
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Εφαρμογή κατά το στάδιο της αξιολόγησης εναλλακτικών επιλογών ≠ Σύνθεση επιλογών, αξιολόγησή τους και κατάληξη σε συγκεκριμένη πρόταση
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	βλ. 1
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Εμπλοκή πολιτών της περιοχής αναφοράς αλλά και διαφορετικών ειδικών και εκπροσώπων ομάδων συμφερόντων
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	25 πολίτες
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	Εμπλοκή πολιτών που αντιστοιχούν σε περιοχές αναφοράς τοπικού ή υπερτοπικού επιπέδου
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Επικοινωνία μεταξύ συμμετεχόντων αλλά και με συντονιστές για την καθοδήγηση της διάδρασης
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Σημαντικό επίπεδο διάδρασης μεταξύ των συμμετεχόντων για συναινετικές επιλογές
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Υλοποίηση συμμετοχής σε συγκεκριμένο μέρος αλλά και πιθανή υποστήριξή της μέσω διαδικτυακού τόπου ≠ Αξιοποίηση συμβατικών μέσων επικοινωνίας
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Ομαδοποίηση των συμμετεχόντων σε μικρές ομάδες για την καλύτερη και ταυτόχρονη διάδρασή τους
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Διάλογος αλλά και αξιοποίηση διαφόρων υποστηρικτικών εργαλείων ≠ Λεκτική επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Υψηλός βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων μέσα από τη μέθοδο ≠ Συμβουλευτική εμπλοκή των συμμετεχόντων
48. Ρόλος διοργανωτή	Καθήκοντα διαχείρισης ή συντονισμού της επικοινωνίας της συμμετοχικής διαδικασίας από τον διοργανωτή
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Συμμετοχική διαδικασία με συγκεκριμένα βασικά και επιμέρους στάδια αλλά και ευελιξία ως προς την επιλογή και αξιοποίηση υποστηρικτικών εργαλείων

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Βασικά στάδια αυτής της συμμετοχικής μεθόδου αποτελούν η προετοιμασία, η διεξαγωγή της συμμετοχικής διαδικασίας και η σύνθεση και δημοσίευση της τελικής αναφοράς (Slocum 2003, Στρατηγέα 2015). Τα βασικά αυτά στάδια αλλά και επιμέρους στάδια ή φάσεις της μεθόδου, παρουσιάζονται στις ακόλουθες ενότητες (βλ. Εικόνα 4.8).

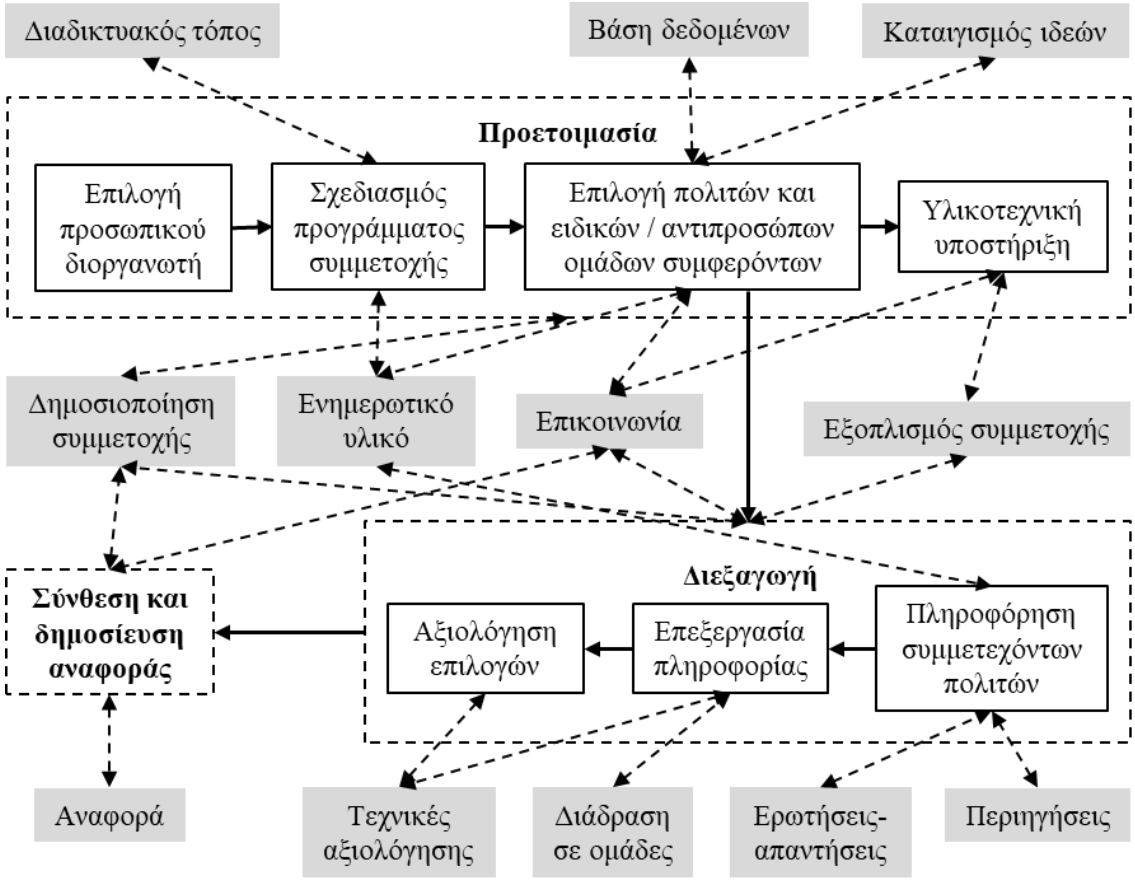

Εικόνα 4.8: Στάδια διαδικασίας μεθόδου ‘Planning Cells’ και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

Προετοιμασία

Για την ολοκλήρωση της προετοιμασίας της συμμετοχικής διαδικασίας απαιτούνται τα εξής επιμέρους στάδια (Fung 2006, Participedia 2020, Slocum 2003, TCF 2019, Στρατηγέα 2015):

- **Επιλογή προσωπικού διοργανωτή**: Το προσωπικό αυτό θα στελεχώσει την ομάδα του διοργανωτή και αποτελείται από την οργανωτική επιτροπή (organisational committee) και τους συντονιστές (moderators). Η οργανωτική

επιτροπή είναι πολυπρόσωπη και έχει την ευθύνη αρκετών καθηκόντων, όπως η συγκέντρωση διαθέσιμης πληροφορίας για το εξεταζόμενο θέμα, ο σχεδιασμός του σχετικού προγράμματος συμμετοχής, η επιλογή των συμμετεχόντων, η εύρεση κατάλληλης τοποθεσίας για την υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας και η δημοσιοποίηση του σχεδιαζόμενου συμμετοχικού γεγονότος, οι διευθετήσεις παροχών/κινήτρων συμμετοχής προς τους εμπλεκόμενους, η σύνθεση και αναθεώρηση σχεδίου αναφοράς καθώς και η οριστικοποίηση και δημοσιοποίηση της τελικής αναφοράς. Επιπλέον, για τον συντονισμό της διάδρασης των συμμετεχόντων στο πλαίσιο της συμμετοχικής διαδικασίας, σύμφωνα με το σχετικό πρόγραμμα, απαιτούνται δύο συντονιστές και ένας βοηθός (πιθανώς προερχόμενος από την οργανωτική επιτροπή).

- **Σχεδιασμός προγράμματος συμμετοχής**: Η οργανωτική επιτροπή ενημερώνεται για το περιεχόμενο του εξεταζόμενου θέματος και σχεδιάζει το πρόγραμμα συμμετοχής. Στο πλαίσιο αυτό αναζητά ενημερωτικό υλικό (έγγραφα, σχέδια, αναφορές κ.ά.) από σχετικά ΚΛΑ και συζητά με διάφορες ομάδες συμφερόντων για τον περαιτέρω προσδιορισμό του εξεταζόμενου θέματος. Ακόμα, είναι πιθανό να δημιουργήσει έναν διαδικτυακό τόπο για την ενημέρωση όλων των ενδιαφερομένων, παρέχοντάς τους επιπλέον τη δυνατότητα να εκφράσουν τις ιδέες και τις απόψεις τους. Μετά τον προσδιορισμό του εξεταζόμενου θέματος, ο διοργανωτής το εξειδικεύει σε θεματικές περιοχές, για να διευκολύνει τους συμμετέχοντες να εστιάσουν σε συγκεκριμένα ζητήματα και ερωτήματα, πριν καταλήξουν σε προτάσεις. Για τον καθορισμό του προγράμματος, ο διοργανωτής λαμβάνει υπόψη ότι οι συμμετέχοντες μπορούν να επεξεργαστούν ανά ημέρα μέχρι τέσσερις θεματικές περιοχές και αντιστοιχεί τον απαιτούμενο χρόνο σε κάθε μία. Τέλος, για την εγκυρότητα της διαδικασίας είναι απαραίτητο να ληφθούν υπόψη όλα τα διαφορετικά συμφέροντα, απόψεις και διαστάσεις σχετικά με το θέμα και να συμπεριληφθούν ισοδύναμα στο υλικό πληροφόρησης και στο πρόγραμμα συμμετοχής.
- **Επιλογή πολιτών**: Η επιλογή των συμμετεχόντων πολιτών γίνεται τυχαία μέσα από κατάλογο που περιλαμβάνει όλους τους πολίτες της περιοχής αναφοράς. Μετά την τυχαία επιλογή των υποψήφιων συμμετεχόντων, ο διοργανωτής επικοινωνεί μαζί τους και, σε περίπτωση που ενδιαφέρονται να συμμετέχουν, τους στέλνει υλικό που περιλαμβάνει ενημέρωση σχετικά με το συμμετοχικό

εγχείρημα, φόρμα για να συμπληρώσουν τα στοιχεία τους και σφραγισμένο φάκελο για την επιστροφή της συμπληρωμένης φόρμας. Σε σχετική βάση δεδομένων καταγράφονται όσοι υποψήφιοι επέστρεψαν συμπληρωμένες τις φόρμες τους και από αυτούς επιλέγονται άτομα που αντιπροσωπεύουν όλες τις ομάδες του πληθυσμού αναφοράς. Στη συνέχεια, ο διοργανωτής τους ενημερώνει είτε είναι βασικοί είτε αναπληρωματικοί συμμετέχοντες (σε περίπτωση που δεν εμφανιστούν οι πρώτοι) και επιβεβαιώνει τη συμμετοχή τους 4-8 εβδομάδες πριν την υλοποίηση του συμμετοχικού εγχειρήματος με τηλεφωνική κλήση. Πρόσθετα, τους στέλνει μέσω αλληλογραφίας επιστολή που αναγνωρίζει τη συμμετοχή τους και σχετικό λεπτομερές ενημερωτικό υλικό (καθήκοντα συμμετεχόντων, πληροφορίες πρόσβασης και διαμονής κ.ά.). Επιπλέον, για την εμπλοκή τους στη διαδικασία προτείνεται η υπενθύμιση της διαδικασίας μία ή περισσότερες φορές και είναι απαραίτητο ο διοργανωτής να εξασφαλίσει σχετικές παροχές (αποζημιώσεις, φροντίδα εξαρτώμενων προσώπων κ.ά.). Ακόμα, στέλνει στους υποψήφιους συμμετέχοντες που δεν επιλέχθηκαν ευχαριστήρια επιστολή και σημείωμα για τις δυνατότητες ενημέρωσης σχετικά με το εγχείρημα.

- **Επιλογή ειδικών και αντιπροσώπων ομάδων συμφερόντων**: Η οργανωτική επιτροπή συμμετέχει σε διαδικασία καταιγισμού ιδεών για την αποτύπωση του πλήρους φάσματος των απόψεων και διαστάσεων του εξεταζόμενου θέματος. Το φάσμα αυτό πρέπει να αποτυπωθεί στην επιλογή και στα σχετικά κριτήρια επιλογής, που πιθανώς να χρησιμοποιηθούν για τον προσδιορισμό των ειδικών και των αντιπροσώπων ομάδων συμφερόντων. Συγκεκριμένα, για κάθε άποψη ή διάσταση σε κάθε θεματική περιοχή που θα συζητηθεί, δημιουργείται κατάλογος υποψηφίων. Οι υποψήφιοι που επιλέγονται μπορεί να προέρχονται από τον χρηματοδότη του εγχειρήματος, την οργανωτική επιτροπή ή άλλες πηγές (επιστήμονες, επαγγελματίες, στελέχη δημόσιων και ιδιωτικών φορέων κ.ά.). Ο διοργανωτής επικοινωνεί με τους υποψήφιους, περιγράφοντας συνοπτικά το εγχείρημα, τον ρόλο που θα έχουν σε αυτό και τα κριτήρια που χρησιμοποιήθηκαν για την επιλογή τους. Σε περίπτωση που υποψήφιος ενδιαφέρεται και είναι διαθέσιμος την καθορισμένη ημερομηνία διενέργειας της συζήτησης της αντίστοιχης θεματικής περιοχής, συνήθως επιλέγεται και λαμβάνει σχετική επιστολή και ενημερωτικό υλικό που τον προετοιμάζει κατάλληλα για την εμπλοκή του (μέθοδος, εξεταζόμενο θέμα, παρουσίαση, χρόνος και τόπος

συμμετοχής, παροχές κ.ά.). Μάλιστα μία εβδομάδα πριν την υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας, ο διοργανωτής επικοινωνεί ξανά με τους συμμετέχοντες που έχουν επιλεγεί για επιβεβαίωση, υπενθύμιση της συμμετοχής τους και επίλυση πιθανών ζητημάτων. Ωστόσο, ενημερώνονται και όσοι υποψήφιοι δεν επιλεχθούν τελικά ή δεν είναι διαθέσιμοι.

- **Υλικοτεχνική υποστήριξη**: Στο στάδιο αυτό επιλέγονται, μεταξύ άλλων, η τοποθεσία, παρέχοντας όλες τις απαραίτητες πληροφορίες στους εμπλεκόμενους. Συγκεκριμένα, απαιτείται χώρος ή χώροι συναντήσεων κατάλληλοι για τους συμμετέχοντες και τη διάταξη που μπορεί να έχουν αυτοί σε ολομέλειες ή σε μικρότερες ομάδες. Ακόμα, ο χώρος ή οι χώροι πρέπει να περιλαμβάνουν τον απαιτούμενο υλικό εξοπλισμό για τη συμμετοχική διαδικασία. Επίσης, ο διοργανωτής φροντίζει για τη διαμονή, τη διατροφή και την αποζημίωση των εμπλεκομένων. Όλα τα παραπάνω αποτελούν σημαντικό μέρος του προϋπολογισμού, στον οποίο πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και κόστη για τη δημοσιοποίηση του συμμετοχικού εγχειρήματος και των αποτελεσμάτων του (π.χ. σχετική αναφορά) και για την επιλογή και εμπλοκή των συμμετεχόντων, ώστε απερίσπαστοι να λάβουν μέρος στη διαδικασία.

Διεξαγωγή

Για κάθε επιλεγείσα θεματική περιοχή υλοποιούνται οι ακόλουθες **φάσεις** (Fung 2006, Participedia 2020, Slocum 2003, TCF 2019, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2009, 2015):

- **Πληροφόρηση συμμετεχόντων πολιτών - Φάση 1**: Η πληροφόρηση των πολιτών επικεντρώνεται στις διαθέσιμες επιλογές, στα πλεονεκτήματα και στα μειονεκτήματά τους και στις πιθανές συνέπειές τους. Με τον τρόπο αυτό εμπλουτίζεται το σκεπτικό και η γνώση τους με τεκμηριωμένες πληροφορίες αλλά και με τις απόψεις όλων των ενδιαφερόμενων ή εμπλεκόμενων μερών σχετικά με το θέμα. Στο ξεκίνημα της συζήτησης για κάθε θεματική περιοχή, οι πολίτες ενημερώνονται για τις διάφορες διαστάσεις και θέσεις από τους συμμετέχοντες ειδικούς και τους εκπροσώπους των ομάδων συμφερόντων μέσω διαφόρων μορφών ενημερωτικού υλικού ή ακόμα και επισκέψεων στην περιοχή μελέτης. Οι ειδικοί και οι αντιπρόσωποι παρουσιάζουν τις θέσεις που υποστηρίζουν και τις διαστάσεις του θέματος που εκπροσωπούν ατομικά ή ακόμη και ομαδικά,

συζητώντας για όλες τις θέσεις και διαστάσεις. Στη συνέχεια, οι πολίτες έχουν τη δυνατότητα να θέσουν συγκεκριμένα ερωτήματα στους ειδικούς και τους εκπροσώπους. Για την αποτελεσματική και έγκαιρη υλοποίηση της φάσης αυτής υπάρχει καθοδήγηση από τους συντονιστές και τον βοηθό.

- **Επεξεργασία πληροφορίας - Φάση 2**: Η επεξεργασία της πληροφορίας γίνεται από τους συμμετέχοντες πολίτες κυρίως μέσω διαλόγου σε ομάδες των πέντε ατόμων. Σε αυτή τη φάση αξιοποιούνται, μέσα από τις συζητήσεις, οι αξίες, τα κριτήρια και τα χαρακτηριστικά των πολιτών για την απόδοση σχετικών βαρών στις διαφορετικές θέσεις και διαστάσεις. Για τον σκοπό αυτό, ο διάλογος πραγματοποιείται για συγκεκριμένο αντικείμενο και διάρκεια σε μικρές ομάδες. Μέσα από αυτή τη διάδραση, οι πολίτες εξετάζουν την πληροφόρηση που τους έχει παρουσιαστεί και, βάσει της προσωπικής τους οπτικής, διαμορφώνουν τις απόψεις τους, χωρίς την καθοδήγηση του διοργανωτή. Μάλιστα, για να καταλήξουν σε κοινή πρόταση στο τέλος της φάσης αυτής είναι πιθανό να επιστρατεύσουν, εκτός του διαλόγου, διαδικασία ψηφοφορίας ή άλλη εναλλακτική τεχνική (π.χ. πολυκριτηριακή αξιολόγηση).
- **Αξιολόγηση επιλογών - Φάση 3**: Οι διαφορετικές προτάσεις που προέκυψαν από την προηγούμενη φάση για τη θεματική περιοχή που εξετάζεται παρουσιάζονται από τις ομάδες στην ολομέλεια. Οι προτάσεις αυτές συγκεντρώνονται από τους συντονιστές σε πίνακα παρουσιάσεων και αξιολογούνται από τους συμμετέχοντες πολίτες με την υποστήριξη κάποιας τεχνικής αξιολόγησης για την ανάδειξη των καλύτερων δυνατών επιλογών. Τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων καταγράφονται από τους συντονιστές και τον βοηθό για να αξιοποιηθούν στο επόμενο στάδιο. Επιπλέον, μετά την ολοκλήρωση και των αξιολογήσεων για κάθε θεματική περιοχή ακολουθεί μία τελική αξιολόγηση του εξεταζόμενου θέματος.

Σύνθεση και δημοσίευση αναφοράς

Για τη σύνθεση της τελικής αναφοράς χρησιμοποιούνται από τον διοργανωτή τα αποτελέσματα της διάδρασης και των αξιολογήσεων. Συγκεκριμένα, η αναφορά περιλαμβάνει την περιγραφή του εξεταζόμενου θέματος και του συμμετοχικού εγχειρήματος καθώς και τα αποτελέσματα των αξιολογήσεων για κάθε θεματική περιοχή. Μετά από περίπου δύο μήνες από τη διεξαγωγή της συμμετοχικής διαδικασίας, η αναφορά παρουσιάζεται στους πολίτες που συμμετείχαν ή σε μερικούς

από αυτούς (εκπροσωπώντας και τους υπόλοιπους) για την οριστικοποίησή της. Στο πλαίσιο αυτό, συναντώνται μία ή περισσότερες φορές, για να αξιολογήσουν και βελτιώσουν το περιεχόμενο της αναφοράς. Τα σχόλια των πολιτών ενσωματώνονται από τον διοργανωτή στην τελική αναφορά, η οποία μπορεί να παρουσιαστεί στον χρηματοδότη του εγχειρήματος και δημοσιεύεται, χρησιμεύοντας ως βοήθημα για τα σχετικά ΚΛΑ (Participedia 2020, Slocum 2003, TCF 2019, Στρατηγέα 2015).

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Για την αποτελεσματική υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας απαιτείται ή προτείνεται η αξιοποίηση των ακόλουθων υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής (βλ. Εικόνα 4.8) (Participedia 2020, Slocum 2003, TCF 2019, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2009, 2015):

- **Διαδικτυακός τόπος**: Ο διαδικτυακός τόπος μπορεί να δημιουργηθεί κατά το στάδιο της προετοιμασίας για να εξυπηρετήσει ανάγκες ενημέρωσης και έκφρασης απόψεων και ιδεών των πιθανών ενδιαφερομένων.
- **Βάση δεδομένων**: Δημιουργείται βάση δεδομένων για την καταχώρηση των (υποψηφίων) συμμετεχόντων και των στοιχείων τους.
- **Εργαλεία επικοινωνίας**: Ο διοργανωτής επικοινωνεί μέσω τηλεφωνικών κλήσεων και αλληλογραφίας με τους πολίτες, τους ειδικούς και τους εκπροσώπους των ομάδων συμφερόντων. Αρχικά, επικοινωνεί με τους υποψήφιους συμμετέχοντες και στη συνέχεια τόσο με τους επιλεγμένους όσο και με τους απορριφθέντες υποψήφιους. Επίσης, στο στάδιο της προετοιμασίας χρησιμοποιείται φόρμα επικοινωνίας για την εκδήλωση ενδιαφέροντος και την καταγραφή χαρακτηριστικών των υποψηφίων συμμετεχόντων.
- **Ενημερωτικό υλικό**: Το υλικό αυτό πληροφορεί ολοκληρωμένα και αμερόληπτα για όλες τις απόψεις και διαστάσεις γύρω από το εξεταζόμενο θέμα μέσα από διάφορα μέσα, όπως ομιλίες, βίντεο, φωτογραφίες, κείμενα κ.ά. Ενημερωτικό υλικό μοιράζεται στους (υποψήφιους) συμμετέχοντες πολίτες και στους συμμετέχοντες ειδικούς και εκπροσώπους των ομάδων συμφερόντων πριν και κατά τη διάρκεια της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Καταιγισμός ιδεών (brainstorming)**: Η τεχνική αυτή χρησιμοποιείται από την οργανωτική επιτροπή για τη διερεύνηση του θέματος και του φάσματος των

διαφορετικών οπτικών στο πλαίσιο του σταδίου της προετοιμασίας για την επιλογή των ειδικών και των αντιπροσώπων των ομάδων συμφερόντων.

- **Εξοπλισμός συμμετοχής**: Ο εξοπλισμός περιλαμβάνει οπτικοακουστικά συστήματα και πρόσθετο εξοπλισμό (π.χ. έπιπλα) που απαιτείται για την ομαλή υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Περιηγήσεις**: Οι περιηγήσεις στην περιοχή μελέτης πραγματοποιούνται εναλλακτικά ή συμπληρωματικά του ενημερωτικού υλικού για την περαιτέρω πληροφόρηση των συμμετεχόντων πολιτών για μία ή περισσότερες θεματικές περιοχές κατά τη διεξαγωγή της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Ερωτήσεις-απαντήσεις**: Οι ερωτήσεις τίθενται από τους συμμετέχοντες πολίτες στους ειδικούς και στους εκπροσώπους ομάδων συμφερόντων στην περίπτωση που χρειάζονται διευκρινίσεις, πριν προχωρήσουν στη φάση επεξεργασίας της πληροφορίας.
- **Διάδραση σε ομάδες**: Η διάδραση σε μικρές ομάδες αφορά στους συμμετέχοντες πολίτες κατά τη διεξαγωγή της συμμετοχικής διαδικασίας και συντελεί στην ενεργοποίηση όλων των συμμετεχόντων. Η σύνθεση των ομάδων γίνεται μέσω κλήρωσης και η σύστασή τους πρέπει να αλλάζει ανά τακτά χρονικά διαστήματα για την αποφυγή κυριαρχίας συγκεκριμένων ατομικών απόψεων.
- **Τεχνικές αξιολόγησης**: Οι τεχνικές αυτές χρησιμοποιούνται από τους συμμετέχοντες πολίτες στην τρίτη φάση, ενώ είναι πιθανό να χρησιμοποιηθούν και στη δεύτερη φάση επεξεργασίας μιας θεματικής περιοχής (στην περίπτωση αδυναμίας συναίνεσης σε συγκεκριμένη πρόταση). Μεταξύ των τεχνικών αυτών είναι η ψηφοφορία και η πολυκριτηριακή αξιολόγηση. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της τελευταίας, οι συμμετέχοντες βαθμολογούν ατομικά κάθε επιλογή βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων και αποδίδουν βάρη σε κάθε κριτήριο, οδηγώντας στη βαθμολόγηση τόσο των κριτηρίων όσο και των επιλογών. Εναλλακτικά, μπορούν να αξιοποιηθούν και άλλες τεχνικές ή τρόποι (αποδίδοντας σημεία ή βαθμούς, συμπληρώνοντας ατομικές φόρμες κ.ά.).
- **Αναφορά**: Η αναφορά αυτή συντάσσεται σε δύο φάσεις. Στην πρώτη φάση ο διοργανωτής ετοιμάζει ένα σχέδιο αναφοράς, ενώ στη δεύτερη φάση οριστικοποιεί την αναφορά, ενσωματώνοντας σε αυτή τις απόψεις των πολιτών. Μέσω αυτής της διαδικασίας επιτυγχάνεται η διαφάνεια στη σύνταξη και η πληρότητα της αναφοράς.

- **Δημοσιοποίηση συμμετοχής**: Η δημοσιοποίηση περιλαμβάνει τόσο το συμμετοχικό γεγονός όσο και τα αποτελέσματα αυτού και πραγματοποιείται από την οργανωτική επιτροπή.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος αυτή πρωτοεμφανίστηκε στη Γερμανία από τα τέλη της δεκαετίας του ’60 και από τότε έχει εφαρμοστεί σε ένα εύρος θεμάτων, στα οποία περιλαμβάνονται και ζητήματα ΧΑΣ (Gauvin κ.ά. 2006, TCF 2019, Van Asselt κ.ά. 2001). Σε αυτή τη θεματική ομάδα περιλαμβάνονται, μεταξύ άλλων, οι ακόλουθες περιπτώσεις που αφορούν σε εθνικό αλλά και τοπικό επίπεδο (Participedia 2020, TCF 2019):

- Στρατηγική ενεργειακής πολιτικής σε εθνικό επίπεδο στη Γερμανία και στην Αυστραλία.
- Σχεδιασμός αυτοκινητοδρόμου που εκτείνεται στην περιοχή της Χώρας των Βάσκων (Ισπανία).
- Τοπική διακυβέρνηση, στοχεύοντας σε στρατηγικές ανάπτυξης σε διάφορες περιοχές στη Σκωτία.
- Αστική ανάπτυξη, μάρκετινγκ του τόπου και αξιοποίηση σιδηροδρομικού σταθμού στην πόλη Meckenheim (Γερμανία).
- Διαχείριση υγρών αποβλήτων ερευνητικής μονάδας στην Πολιτεία του New Jersey (ΗΠΑ).

4.2. Μέθοδοι Πιθανής Εμπλοκής Κοινού

4.2.1. Μέθοδος ‘Focus Groups’

Η μέθοδος αυτή αναφέρεται σε μία οργανωμένη και συντονισμένη διάδραση μιας μικρής ομάδας ατόμων με ισότιμο ρόλο στη διαδικασία. Αποσκοπεί στην άντληση πληροφοριών (καλύπτοντας ένα πιθανό κενό γνώσης) για τις προτιμήσεις, δυσαρέσκειες, ανάγκες, σκέψεις, ανησυχίες, συναισθήματα, ζητήματα, συμπεριφορές, επιθυμίες, ιδανικά και αξίες τους αλλά και την τεκμηρίωση των ιδεών και απόψεών τους σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα που εξετάζεται σε βάθος. Για τον σκοπό αυτό,

πραγματοποιείται ένας **δομημένος διάλογος** σε φιλικό περιβάλλον, που χαρακτηρίζεται για την ανοχή στις διαφορετικές απόψεις αλλά και τις προσπάθειες επιρροής μεταξύ των συμμετεχόντων. Με την αυτοπεποίθηση που δημιουργεί η διάδραση σε ομάδες, διερευνάται το εξεταζόμενο θέμα με μεγάλη λεπτομέρεια και προκύπτουν δημιουργικές ιδέες, δίνοντας τη δυνατότητα είτε διερεύνησης μιας αρχικής ιδέας είτε ελέγχου, αξιολόγησης ή/και αναθεώρησης ενός υφιστάμενου προγράμματος ή πολιτικής. Επίσης, αποτυπώνονται οι διαφορές γνώμης που μπορεί να υπάρχουν μεταξύ ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά (προέλευση, φύλο, ηλικία κ.ά.) (Bousset κ.ά. 2005, Bouzit και Loubier 2004, Creighton 2005, DHTG 2010, DSS n.d., EPA 2018, European Communities 2003, Health Canada 2000, HIS 2020, Involve 2005, Participedia 2020, PSDE n.d., Slocum 2003, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015).

Η μέθοδος 'Focus Groups' προσβλέπει σε μία σχετικά απλή στην υλοποίησή της διαδικασία, διευκολύνοντας τους συμμετέχοντες να κατανοήσουν τόσο την ίδια τη διαδικασία όσο και τον σκοπό της. Σημαντικό χαρακτηριστικό της μεθόδου είναι η ευελιξία που προσφέρει, επιτρέποντας τις ερωτήσεις μεταξύ των συμμετεχόντων και την ανάλυση των απαντήσεων. Ωστόσο, η ευελιξία και η πολλαπλή διάδραση μπορεί να αποτελέσουν και μειονέκτημα, καθώς είναι πιθανό ο διοργανωτής να χάσει τον έλεγχο του συντονισμού της διαδικασίας ή να μην διατυπώσει κατάλληλα τα ζητήματα προς διερεύνηση. Επιπλέον, λόγω του περιορισμένου αριθμού συμμετεχόντων, το αποτέλεσμα που προκύπτει δεν μπορεί να θεωρηθεί αντιπροσωπευτικό του συνολικού πληθυσμού αναφοράς, εκτός αν διοργανωθεί σειρά διαδικασιών με αυτή τη μέθοδο, εμπλέκοντας κάθε φορά άτομα από συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα. Πρόσθετα, κάποιοι συμμετέχοντες μπορεί να προσπαθήσουν να επιβάλουν τις απόψεις τους, ενώ κάποιοι άλλοι είναι πιθανό να νιώσουν άβολα να εκφραστούν στο σύνολο των μελών της ομάδας ή να θεωρήσουν ότι πρέπει να προσαρμόσουν τις απόψεις τους σε αυτές τις ευρύτερης ομάδας. Τέλος, είναι πιθανό να θεωρηθεί ότι οι πληροφορίες, που θα προκύψουν από τη διεξαγωγή της, θα χρησιμοποιηθούν για τη χειραγώγηση του κοινού (Bousset κ.ά. 2005, Creighton 2005, DHTG 2010, EPA 2018, HIS 2020, Involve 2005, Participedia 2020, PSDE n.d., Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών αυτής της συμμετοχικής μεθόδου παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.9.

Πίνακας 4.9: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Focus Groups'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Αξιοποίηση σε σχεδιαστικά, περιβαλλοντικά αναπτυξιακά και άλλα θέματα και στις σχετικές πολιτικές
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Εφαρμογή για ζητήματα διαφορετικών χωρικών κλιμάκων ≠ Χρήση για ζητήματα πόλης ή γειτονιάς
3. Φύση δεδομένων	Διαχείριση κυρίως ποιοτικών δεδομένων
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Αξιοποίηση πληροφοριών για δόμηση ερωτήσεων και ενημερωτικού υλικού ≠ Μη απαιτούμενη παροχή υλικού πληροφόρησης
5. Πολυπλοκότητα	Χρήση για μερικώς πολύπλοκα θέματα ≠ Αξιοποίηση και για διευθέτηση σύνθετων θεμάτων που εμπεριέχουν αβεβαιότητα
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	βλ. 35
7. (Γενική) γνώση	Χρήση ανεξαρτήτως του επιπέδου γνώσης στην κοινωνία ≠ Χρήση για θέματα περιορισμένης γνώσης
8. Γνώση συμμετεχόντων	Συμμετοχή αντιπροσωπευτικού δείγματος πληθυσμού αναφοράς (με κάποιο κοινό χαρακτηριστικό)
9. Γνώση διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων με διαφορετικό επίπεδο γνώσεων και δεξιότητες
10. (Γενική) ωριμότητα	Χρήση για πρόσφατα θέματα στην κοινωνία
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Διευκόλυνση της αλληλεπίδρασης από τους συμμετέχοντες
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Συμμετοχή ατόμων που επηρεάζονται από το εξεταζόμενο θέμα
14. Σημασία για διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Συμμετοχή ατόμων με ενδιαφέρον να εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	βλ. 14
17. Δημιουργικότητα	βλ. 8
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 44
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Εμπλοκή συμμετεχόντων χωρίς μεγάλη εμπειρία σε συμμετοχικές διαδικασίες
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Διαφορετικές απόψεις και ιδέες μεταξύ των συμμετεχόντων
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 20
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 20
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Χρήση ανεξαρτήτως της ύπαρξης αντιπαραθέσεων μεταξύ των συμμετεχόντων για το θέμα
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 20
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 14
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	Υπαρξη σχετικής εμπειρίας σε διαδικασίες ομαδικού διαλόγου
28. Δέσμευση για θέμα	Διευκρίνιση διοργανωτή για τη χρησιμότητα των αποτελεσμάτων χωρίς απαίτηση αξιοποίησης αποτελεσμάτων
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Πιθανή εμπλοκή ατόμων που σχετίζονται με τη δημόσια διοίκηση
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 30
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Εμπλουτισμός διαθέσιμης πληροφορίας σχετικά με τις αξίες και προτιμήσεις των συμμετεχόντων
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Αποτύπωση διαφορετικών απόψεων σχετικά με το θέμα και τεκμηρίωσή τους
34. Απαιτούμενοι πόροι	Απαίτηση μικρού κόστους για την υλοποίηση της μεθόδου ≠ Απαίτηση σχετικά περιορισμένων πόρων για τη μέθοδο
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	1 μήνας ≠ 6 εβδομάδες - 6 μήνες
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	1-2 ώρες ≠ 1-3 ώρες ≠ 1-4 ώρες ≠ 1 ώρα έως 1 μέρα ≠ 1,5-2 ώρες ≠ 2-4 ώρες ≠ 2 ώρες έως 1 μέρα
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Αποτύπωση του προβλήματος και των στόχων και υποστόχων για την επίλυση του ≠ Αρχική διερεύνηση θέματος, αξιολόγηση προκαταρτικών σχεδίων ή επιλογών ή/και αξιοποίηση μετά τον σχεδιασμό ≠ Αξιολόγηση εναλλακτικών σεναρίων
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	βλ. 1
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Εμπλοκή επιλεγμένων πολιτών ή ομάδων συμφερόντων ≠ Συμμετοχή πολιτών και πολιτικών (ΚΛΑ)
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	4-12 ≠ 6-10 ≠ 6-12 ≠ 8-10 ≠ 8-15
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 2
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Αλληλεπίδραση διοργανωτή-συμμετεχόντων και συνήθως μεταξύ όλων των συμμετεχόντων
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Περιορισμένη διάδραση μέσω των απαντήσεων στις ερωτήσεις του διοργανωτή ≠ Δυνατότητα σημαντικής αλληλεπίδρασης και αμοιβαίας μάθησης
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Διαπροσωπική ή διαδικτυακή επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων ≠ Διαπροσωπική αλληλεπίδραση συμμετεχόντων
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Δυνατότητα δημιουργίας διαδοχικών ή παράλληλων ομάδων αλληλεπίδρασης
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Συνδυασμός διαλόγου και ερωτήσεων-απαντήσεων ≠ Δυνατότητα χρήσης ερωτήσεων, διαλόγου και άλλων εναλλακτικών συνεργατικών υποστηρικτικών εργαλείων
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Συμβουλευτική εμπλοκή συμμετεχόντων ενημερώνοντας τον διοργανωτή για τις απόψεις και ιδέες τους
48. Ρόλος διοργανωτή	Διαχείριση, έρευνα και διακριτικός συντονισμός συμμετοχικής διαδικασίας από διοργανωτή
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Ευελιξία στην υλοποίηση της διαδικασίας ακολουθώντας κάποια βασικά στάδια και κανόνες

Γενικά, είναι σημαντικό για την επίτευξη της μέγιστης δυνατής αποτελεσματικότητας της μεθόδου να (Bousset κ.ά. 2005, DHTG 2010, DSS n.d., EPA 2018, Health Canada 2000, HIS 2020, Slocum 2003):

- Διατηρηθεί από την πλευρά του διοργανωτή η αντικειμενικότητα και η διαφάνεια της διαδικασίας καθόλη τη διάρκειά της.
- Επιλεχθούν συντονιστές και συμμετέχοντες που θα επηρεάσουν θετικά τη ροή πληροφορίας στο πλαίσιο της συμμετοχής.
- Δημιουργηθεί και εξασφαλιστεί κλίμα σεβασμού και συνεργασίας, με ανοιχτή επικοινωνία και δόμηση εμπιστοσύνης μεταξύ των συμμετεχόντων για την ενθάρρυνση της ανταλλαγής ιδεών και της διατύπωσης νέων.
- Επιλεχθεί ένα μέρος άνετο για τους συμμετέχοντες, καλύπτοντας πρακτικές ανάγκες της συμμετοχικής διαδικασίας και των εμπλεκομένων σε αυτή.
- Επικεντρωθούν οι συντονιστές στο εξεταζόμενο θέμα, να συγκεντρωθούν στη διαδικασία, να κοιτούν και να ακούν με προσοχή τους συμμετέχοντες.
- Περιοριστούν οι ατομικές απόψεις έναντι των ομαδικών στα τελικά αποτελέσματα, χωρίς όμως να αγνοούνται ή να αθροίζονται.

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Για την υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας πρέπει να ληφθούν υπόψη οι διαθέσιμοι πόροι, οι οποίοι θα καλύπτουν τις ακόλουθες κατηγορίες εξόδων: ανθρώπινο δυναμικό, μετακινήσεις, διαμονή, διατροφή, επικοινωνία, εγκαταστάσεις, εξοπλισμός, αναλώσιμα κ.ά. Επιπλέον, απαιτείται η συμβολή αρκετών ατόμων στην ομάδα του διοργανωτή, τα οποία θα είναι υπεύθυνα για τη διαχείριση, τη συμπεριλαμβανόμενη έρευνα και τον συντονισμό της διάδρασης των συμμετεχόντων στα παρακάτω αναφερόμενα τρία βασικά στάδια υλοποίησης της συμμετοχικής μεθόδου (βλ. Εικόνα 4.9). Ειδικότερα, χρειάζεται τουλάχιστον ένας διαχειριστής για τη σύνθεση και αποστολή ενημερωτικού υλικού στους συμμετέχοντες, την (υλικοτεχνική) υποστήριξη της συμμετοχής, την προετοιμασία και αποκατάσταση του χώρου συμμετοχής και την οικονομική διαχείριση. Συμπληρωματικά, τουλάχιστον δύο ερευνητές θα συμβάλουν, επιλέγοντας και εμπλέκοντας κατάλληλα άτομα για να συμμετέχουν στη διαδικασία, καταγράφοντας τα πρακτικά του διενεργούμενου διαλόγου, αναλύοντας δεδομένα και προετοιμάζοντας σχετική αναφορά. Πρόσθετα,

για τον συντονισμό της συμμετοχικής διάδρασης υπεύθυνοι είναι οι συντονιστές (και οι βοηθοί τους) με σχετικές ικανότητες και εμπειρία, δυνατότητα προσέγγισης των συμμετεχόντων που επιλέγονται και καλή γνώση του θέματος, ώστε να μπορούν να διαχειριστούν αποτελεσματικά τις ερωτήσεις που θέτουν στους συμμετέχοντες, διατηρώντας παράλληλα ουδέτερη στάση (χωρίς να εκφράζουν τις απόψεις τους). Τέλος, σε κάποιες περιπτώσεις μπορεί να χρειαστεί και διερμηνέας (Bousset κ.ά. 2005, Bouzit και Loubier 2004, Creighton 2005, DHTG 2010, DSS n.d., EPA 2018, European Communities 2003, Health Canada 2000, Involve 2005, Participedia 2020, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015).

Στάδιο προετοιμασίας

Η προετοιμασία περιλαμβάνει όλες τις διαδικασίες και ενέργειες που απαιτούνται για τη συμμετοχή. Σε αυτό το βασικό στάδιο επιλέγονται και οι συντονιστές (και οι βοηθοί τους) που θα υποστηρίξουν την ομάδα του διοργανωτή. Επίσης, περιλαμβάνονται τα ακόλουθα επιμέρους στάδια (Bousset κ.ά. 2005, Bouzit και Loubier 2004, Creighton 2005, DHTG 2010, DSS n.d., EPA 2018, Health Canada 2000, HIS 2020, Involve 2005, PSDE n.d., Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015):

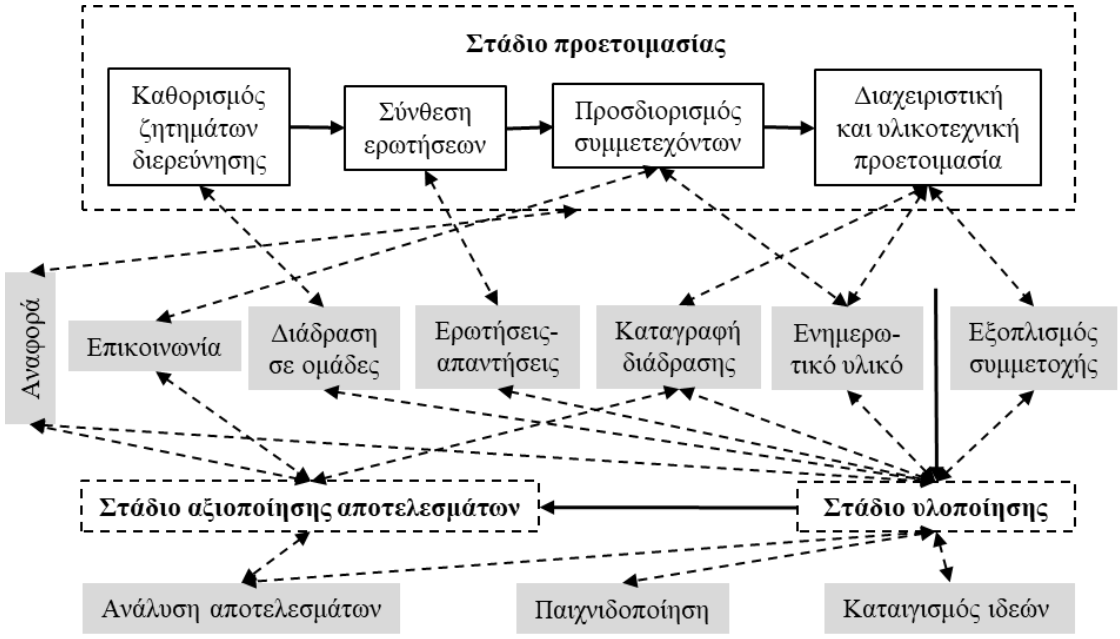

Εικόνα 4.9: Στάδια διαδικασίας μεθόδου ‘Focus Groups’ και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Καθορισμός ζητημάτων διερεύνησης**: Αρχικά, καθορίζονται, οι στόχοι και υποστόχοι, το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και οι δυνατότητες αξιοποίησής του. Έπειτα, λαμβάνονται αποφάσεις για ζητήματα που αφορούν τους συμμετέχοντες (τύποι ατόμων ή ομάδων, τρόπος επιλογής κ.ά.) και την εμπλοκή τους (κίνητρα συμμετοχής, ιδανικές ερωτήσεις και χαρακτηριστικά συντονιστή). Ακόμη, προσδιορίζεται ο αριθμός των συνεδριών (ανάλογα με το εξεταζόμενο θέμα) και των ομάδων διάδρασης που θα δημιουργηθούν. Οι ομάδες δύναται να είναι περισσότερες από μία, ανάλογα με τις υπάρχουσες δυνατότητες (χρόνος, προϋπολογισμός κ.ά.) και τα χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων, που ο διοργανωτής της διαδικασίας επιθυμεί να έχει κάθε μία από αυτές. Τέλος, περιγράφεται το εξεταζόμενο θέμα και διατυπώνονται πιθανές ερωτήσεις σχετικά με τις διαστάσεις εκείνες του εν λόγω θέματος, που είναι σκόπιμο να εξεταστούν στο πλαίσιο της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Ανάπτυξη οδηγού διάδρασης - Σύνθεση ερωτήσεων**: Σε αυτό το στάδιο δημιουργείται οδηγός διάδρασης που περιλαμβάνει ερωτήσεις και συγκεκριμένες υποδείξεις για τη βελτίωση της κατανόησης των συμμετεχόντων και την ενθάρρυνση των απαντήσεών τους. Στις ερωτήσεις συγκαταλέγονται: μία αρχική ερώτηση για την αναγνώριση και γνωστοποίηση των κοινών χαρακτηριστικών μεταξύ των συμμετεχόντων· μία εισαγωγική ερώτηση για το θέμα και τον διάλογο που ακολουθείται στο πλαίσιο της συμμετοχικής διαδικασίας· μερικές ερωτήσεις που κατευθύνουν τον διάλογο στις προεπιλεγμένες διαστάσεις του μελετώμενου θέματος και μία ερώτηση που αφορά τα συμπεράσματα και ολοκληρώνει τη διαδικασία διάδρασης (της ερώτησης αυτής μπορεί να προηγείται σχετική περίληψη από τον συντονιστή). Βέβαια, ο κατάλογος και η σειρά των ερωτήσεων μπορεί να αλλάξει κατά τη διάρκεια της διαδικασίας (π.χ. μεταξύ των διαφορετικών συνεδριών), ώστε να μη διαταραχθεί η φυσική ροή της διάδρασης. Επιπλέον, οι ερωτήσεις πρέπει να είναι ανοικτού τύπου, ξεκάθαρες, συνοπτικές, διατυπωμένες με απλό λεξιλόγιο, να αφορούν σε συγκεκριμένα υπο-θέματα του μελετώμενου θέματος και να μην κατευθύνουν τις απαντήσεις.
- **Προσδιορισμός συμμετεχόντων**: Στο πλαίσιο αυτό καθορίζεται το πλήθος των συμμετεχόντων ανάλογα με το εξεταζόμενο θέμα και τον σκοπό που επιδιώκεται, ακολουθώντας μία αρκετά χρονοβόρα διαδικασία επιλογής και πρόσκλησης των συμμετεχόντων (τουλάχιστον 1-2 εβδομάδες πριν την πραγματοποίηση της

συμμετοχής). Για τη διευκόλυνση της παραπάνω διαδικασίας, οι συμμετέχοντες είναι πιθανό να προέρχονται από υφιστάμενες ομάδες και δίκτυα ή να έχουν εμπλακεί στο παρελθόν σε κάποια άλλη έρευνα. Για την επιλογή τους λαμβάνονται υπόψη οι ακόλουθοι όροι: αντιπροσωπεύουν την ομάδα στόχου (επιλογή τυχαία ή βάσει των χαρακτηριστικών τους), έχουν κάποιο κοινό χαρακτηριστικό, είναι πρόθυμοι για επικοινωνία, δεν συνηθίζουν να συμμετέχουν σε σχετικές διαδικασίες, δεν γνωρίζονται με τον συντονιστή ή μεταξύ τους (ώστε να μπορούν να εκφραστούν ελεύθερα), επικοινωνούν αποτελεσματικά και δεν εμπλέκονται σε κάποιον τομέα προώθησης προϊόντων και υπηρεσιών. Οι υποψήφιοι συμμετέχοντες ενημερώνονται (συνήθως μέσω κλήσης) για τον χρηματοδότη, το εξεταζόμενο θέμα και τον σκοπό της έρευνας καθώς και για πρακτικά θέματα, όπως π.χ. αποζημίωση και άλλες παροχές, αν αυτά προβλέπονται. Επίσης, παρέχουν στον διοργανωτή πληροφορίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά τους αλλά και τις γνώσεις και απόψεις τους σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα. Στην περίπτωση που είναι πρόθυμοι και διαθέσιμοι για συμμετοχή και επιλεχθούν τελικά από τον διοργανωτή, ενημερώνονται μέσω σχετικού κειμένου (συνήθως μέσω επιστολής), που περιέχει τις παραπάνω πληροφορίες με περισσότερες λεπτομέρειες (πρόγραμμα, ερωτήσεις που θα τεθούν κ.ά.) και πληροφορίες για τον χρόνο και χώρο διεξαγωγής της συμμετοχικής διαδικασίας (τοποθεσία, πρόσβαση κ.ά.) αρκετές μέρες πριν το συμμετοχικό γεγονός. Επιπλέον, ο διοργανωτής τους υπενθυμίζει (συνήθως τηλεφωνικά) τη συμμετοχή στη διαδικασία αρκετές ώρες πριν την πραγματοποίησή της.

- **Διαχειριστική και υλικοτεχνική προετοιμασία**: Επιλέγεται μία τοποθεσία για τη διεξαγωγή της συμμετοχικής διαδικασίας, που πληροί τα εξής κριτήρια: είναι εύκολο να αναγνωριστεί και να προσεγγιστεί, περιορίζει τους περισπασμούς, παρέχει ένα ουδέτερο περιβάλλον διάδρασης, είναι βολική για συζητήσεις σε κύκλο και δεν είναι προβληματική (ως προς την ακουστική, προσβασιμότητα κ.ά.). Επιπρόσθετα, καταρτίζεται το πρόγραμμα και το χρονοδιάγραμμα της συμμετοχικής διαδικασίας, λαμβάνοντας υπόψη την απαιτούμενη διάρκεια (μία ή περισσότερες συνεδριάσεις) και τις αργίες, ώστε να εξυπηρετεί τους συμμετέχοντες στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Τέλος, λαμβάνουν χώρα μία σειρά από πρακτικές προετοιμασίες, όπως δημιουργία και εκτύπωση έντυπου

υλικού (ερωτηματολόγια, ενημερωτικό υλικό κ.ά.) ή σχετικής παρουσίασης, προετοιμασία μικρών θεμάτων συζήτησης (διαφορετικών από το εξεταζόμενο θέμα) για το διάστημα πριν την έναρξη του διαλόγου, εξασφάλιση και τοποθέτηση απαραίτητου εξοπλισμού για τη διευκόλυνση της συμμετοχής (π.χ. τοποθέτηση καθισμάτων σε κυκλική διάταξη γύρω από τραπέζι), δημιουργία καρτελών με τα ονοματεπώνυμα των εμπλεκομένων, εγκατάσταση συστημάτων καταγραφής και εξασφάλιση της λειτουργίας τους χωρίς θορύβους βάθους, οργάνωση χώρου και προετοιμασία αποζημιώσεων και άλλων παροχών (τρόφιμα, αναψυκτικά κ.ά.).

Στάδιο υλοποίησης

Κατά την έναρξη της υλοποίησης της διαδικασίας, οι συντονιστές υποδέχονται τους συμμετέχοντες από την πλευρά του διοργανωτή και συζητούν μαζί τους για διαφορετικά θέματα από το εξεταζόμενο, για να διαπιστώσουν τον τρόπο επικοινωνίας των συμμετεχόντων και να αξιοποιήσουν αυτή την πληροφορία στη διάδραση που ακολουθεί (π.χ. τοποθέτηση κυρίαρχων συμμετεχόντων κοντά στους συντονιστές). Έπειτα, οι συντονιστές (με την παράλληλη υποστήριξη των βοηθών τους) ακολουθούν τα εξής βήματα για τη διευκόλυνση της διάδρασης (βλ. Εικόνα 4.9) (Bousset κ.ά. 2005, Bouzit και Loubier 2004, Creighton 2005, DHTG 2010, DSS n.d., EPA 2018, European Communities 2003, HIS 2020, Involve 2005, Participedia 2020, PSDE n.d., Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015):

- Ξεκινούν την καταγραφή της διαδικασίας (σημειώσεις από βοηθούς ή καταγραφή της διαδικασίας με τεχνικά μέσα).
- Καλωσορίζουν τους συμμετέχοντες, συστήνονται, καλούν τους συμμετέχοντες να συστηθούν, παρουσιάζουν συνοπτικά το πρόγραμμα, τον σκοπό και θέμα της συνάντησης, αναφέρουν τα κοινά μεταξύ των συμμετεχόντων και σκιαγραφούν τον ρόλο τους.
- Εξηγούν τη χρησιμότητα των αποτελεσμάτων και τη μορφή που θα λάβουν τα σχετικά δεδομένα και ζητούν την άδεια καταγραφής των λεγομένων των συμμετεχόντων (στην περίπτωση οπτικοακουστικής περιγραφής).
- Περιγράφουν τους κανόνες της συμμετοχής (π.χ. κάθε στιγμή μιλά μόνο ένα άτομο και καταγράφεται το σχόλιό του), περιορίζουν άτομα που δημιουργούν

προβλήματα στη διαδικασία και εξασφαλίζουν τη διατήρηση του πλαισίου συζήτησης.

- Θέτουν μία αρχική ερώτηση που θα κληθούν να απαντήσουν όλοι οι συμμετέχοντες για να αποκτήσουν οικειότητα με τη διαδικασία, την εισαγωγική ερώτηση και τις υπόλοιπες ερωτήσεις, που έχουν προετοιμαστεί για το εξεταζόμενο θέμα από την πιο απλή στην πιο σύνθετη, χρησιμοποιώντας κατάλληλο λεξιλόγιο.
- Διαθέτουν αρκετό χρόνο στους συμμετέχοντες, για να απαντήσουν ολοκληρωμένα και τους ενθαρρύνουν να εκφράσουν τις απόψεις τους μέσω της δυνατότητας χρήσης υποστηρικτικών τεχνικών (καταιγισμός ιδεών, παιχνιδοποίηση κ.ά.), καταμερισμού τους σε υποομάδες και διατύπωσης συμπληρωματικών ερωτήσεων.
- Συνοψίζουν τις απόψεις που εκφράστηκαν με εποικοδομητικό τρόπο μετά από κάθε ερώτηση ή στο τέλος των ερωτήσεων, ρωτούν τους συμμετέχοντες για την ακρίβεια της σύνοψής τους, απαντούν σε ερωτήσεις για τη διαδικασία και επιβεβαιώνουν ζητήματα χρήσης των αποτελεσμάτων και εμπιστευτικότητας.
- Ευχαριστούν τους συμμετέχοντες, δεσμεύονται ότι θα τους κοινοποιήσουν αντίγραφο της αναφοράς που θα δημιουργηθεί και τους διευκρινίζουν τον τρόπο καταβολής πιθανών αποζημιώσεων.

Στάδιο αξιοποίησης αποτελεσμάτων

Στο στάδιο αυτό αναλύονται τα ποιοτικά (απόψεις, διαστάσεις, παραδείγματα κ.ά.) και ποσοτικά (ποσοστά συμφωνίας/διαφωνίας, χαρακτηριστικά συμμετεχόντων κ.ά.) αποτελέσματα της συμμετοχής και προετοιμάζεται σχετική αναφορά από τον διοργανωτή βάσει των σχετικών καταγραφών και σημειώσεων. Για τη μεγιστοποίηση αξιοποίησης των αποτελεσμάτων, οι ερευνητές (ή άλλοι ενδιαφερόμενοι) μπορούν να παρακολουθήσουν τη συμμετοχική διαδικασία ασύγχρονα ή συγχρόνως από διακριτό χώρο (διπλανή ή άλλη αίθουσα), ώστε να μην την επηρεάσουν με την παρουσία τους. Γενικά, η ανάλυση των αποτελεσμάτων απαιτεί χρόνο, αποτελεί σύνθετη διαδικασία, αξιοποιεί τα λεγόμενα και τη γλώσσα σώματος των συμμετεχόντων, ξεκινά από το προηγούμενο στάδιο και υλοποιείται στις ακόλουθες **διαδοχικές φάσεις** (βλ. Εικόνα 4.9) (Bousset κ.ά. 2005, Bouzit και Loubier 2004, Creighton 2005, DSS n.d., HIS 2020, Involve 2005, Participedia 2020, PSDE n.d., Slocum 2003, Στρατηγέα 2015):

- **Κατά τη διάρκεια της διάδρασης**: καταγραφή προβληματικών σχολίων και προσπάθεια ερμηνείας τους, επιλογή μιας τελικής ερώτησης για κάθε συμμετέχοντα καθώς και σύνοψη των κύριων απόψεων και επιβεβαίωσή της.
- **Αμέσως μετά τη διάδραση**: σχεδιασμός διαγράμματος θέσεων συμμετεχόντων, έλεγχος καταγραφής διάδρασης, ενημέρωση από συντονιστές για τη διαδικασία συμμετοχής, καταγραφή θεμάτων, παρατηρήσεων, ερμηνειών και ιδεών, διευκρίνιση και τροποποίηση δυσνόητων σημειώσεων, σύγκριση με προηγούμενες εφαρμογές της μεθόδου και αρχειοθέτηση παραγόμενου υλικού.
- **Σύντομα (ώρες) μετά τη διάδραση**: αποθήκευση και εξασφάλιση καταγραφών, εξέταση διαθέσιμων παραγόμενων υλικών συμμετοχής (καταγραφές, σημειώσεις κ.ά.) και προετοιμασία αναφοράς.
- **Αρκετά (μέρες) μετά τη διάδραση** (στην περίπτωση υλοποίησης ακολουθίας συμμετοχικών διαδικασιών με τη μέθοδο ‘Focus Groups’): σύγκριση αποτελεσμάτων μεταξύ των διαδικασιών, αναγνώριση ζητημάτων που ξεχωρίζουν ανά ερώτηση και συνολικά, δημιουργία τυπολογιών ή διαγραμμάτων της ανάλυσης και περιγραφή ευρημάτων χρησιμοποιώντας παραθέσεις απαντήσεων.

Ειδικότερα για την αναφορά, αξίζει να αναφερθεί ότι η μορφή της εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το κοινό, στο οποίο απευθύνεται. Επίσης, στο κείμενό της περιγράφονται συνοπτικά η διαδικασία και οι διάφορες απόψεις, ιδέες και ανησυχίες (με την παράθεση των σχετικών απαντήσεων των συμμετεχόντων). Ακόμα, το περιεχόμενο αυτό μπορεί να παρουσιαστεί με μορφή αφήγησης, από ερώτηση σε ερώτηση ή από θέμα σε θέμα και να κοινοποιηθεί πολυπλεύρως για επιβεβαίωση, αξιολόγηση και αναθεώρηση. Ειδικότερα, η κοινοποίηση της στους συμμετέχοντες, εκτός από την τήρηση της δέσμευσης του διοργανωτή, συντελεί και στη μεταξύ τους δόμηση εμπιστοσύνης (Creighton 2005, DHTG 2010, DSS n.d., EPA 2018, Health Canada 2000, HIS 2020, Involve 2005, Slocum 2003).

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Η μέθοδος αυτή συνδέεται με τα ακόλουθα υποστηρικτικά μέσα και τεχνικές συμμετοχής (βλ. Εικόνα 4.9) (Bousset κ.ά. 2005, Creighton 2005, DHTG 2010, DSS n.d., EPA 2018, European Communities 2003, Health Canada 2000, HIS 2020,

Involve 2005, Participedia 2020, Slocum 2003, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015):

- **Ενημερωτικό υλικό**: Το υλικό αυτό παρέχεται συνήθως στους συμμετέχοντες (ιδιαίτερα σε περιπτώσεις σύνθετων θεμάτων ή ελλιπούς γνώσης τους) για την καλύτερη δυνατή κατανόηση του υπό εξέταση θέματος και των σχετικών ερωτήσεων, ώστε να εμπλακούν αποτελεσματικά στη διαδικασία.
- **Εξοπλισμός συμμετοχής**: Περιλαμβάνει οπτικοακουστικό εξοπλισμό (συστήματα καταγραφής και μετάδοσης), έπιπλα και αναλώσιμα (π.χ. γραφική ύλη) απαραίτητα για τη διεξαγωγή της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Εργαλεία επικοινωνίας**: Απαιτείται επαναλαμβανόμενη επικοινωνία με τους (υποψήφιους) συμμετέχοντες σε διάφορες μορφές (γραπτώς, τηλεφωνικώς ή εναλλακτικά) για την ενημέρωση και εμπλοκή τους στο συμμετοχικό εγχείρημα αλλά και την αναγνώριση της συνεισφοράς της συμμετοχής τους, ευχαριστώντας τους. Για τον λόγο αυτό συνήθως συντάσσεται κατάλογος με στοιχεία επικοινωνίας (ονοματεπώνυμα, τηλεφωνικούς αριθμούς κ.ά.).
- **Καταγραφή διάδρασης**: Η διάδραση μεταξύ διοργανωτή-συμμετεχόντων και μεταξύ των συμμετεχόντων καταγράφεται μέσω κατάλληλου εξοπλισμού, τροφοδοτώντας την ανάλυση των αποτελεσμάτων και τη σχετική αναφορά.
- **Διάδραση σε ομάδες**: Ανάλογα με τον σκοπό που επιδιώκεται από τον διοργανωτή, υπάρχει η δυνατότητα σχηματισμού και διάδρασης σε περισσότερες από μία ομάδες, σε κάθε μία από τις οποίες οι συμμετέχοντες έχουν κοινά ή διαφορετικά χαρακτηριστικά. Συνήθως, η διάδραση των συμμετεχόντων λαμβάνει τη μορφή του διαλόγου σε κύκλο ή μπορεί να λάβει και εναλλακτικές μορφές (κολάζ, ζωγραφική κ.ά.).
- **Ερωτήσεις-απαντήσεις**: Οι ερωτήσεις προετοιμάζονται από τον διοργανωτή και τίθενται στους συμμετέχοντες για την έναρξη, καθοδήγηση και ολοκλήρωση της μεταξύ τους διάδρασης. Μάλιστα, μπορούν να δοκιμαστούν σε μερικά άτομα για τη διαπίστωση της αποτελεσματικότητάς τους. Ακόμα, για τη συγκέντρωση απαντήσεων από όλους τους συμμετέχοντες, συνήθως διατίθεται σε αυτούς κάποιος χρόνος μετά τη διατύπωση της κάθε ερώτησης για να σημειώσουν τις ιδέες τους, πριν τις μοιραστούν με τους υπόλοιπους. Επίσης, η διαδικασία μπορεί να λάβει διάφορες μορφές (διάλογος, εννοιολογική χαρτογράφηση κ.ά.).

- **Καταιγισμός ιδεών (brainstorming)**: Η τεχνική αυτή χρησιμοποιείται για την παραγωγή ιδεών, προσεγγίσεων ή λύσεων σε δημιουργικό περιβάλλον κατά την υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας.
- **Παιχνιδοποίηση (synectics)**: Η παιχνιδοποίηση χρησιμοποιείται ως ένα εναλλακτικό πλαίσιο για την εξέταση ζητημάτων μέσω διαδικασιών παιχνιδιού ρόλων. Με την τεχνική αυτή επιχειρείται η δημιουργία νέων ιδεών και σκέψεων μέσω της μετάβασης των συμμετεχόντων σε υποθετικές καταστάσεις, που τους επιτρέπουν να εξετάσουν το ζήτημα από ποικίλες οπτικές και να εφαρμόσουν πιο καινοτόμες και δημιουργικές πρακτικές ανάλυσης.
- **Ανάλυση αποτελεσμάτων**: Η ανάλυση των αποτελεσμάτων πραγματοποιείται στο πλαίσιο της διάδρασης αλλά και μετά την ολοκλήρωσή της, ώστε τα αποτελέσματα που θα προκύψουν να είναι αξιοποιήσιμα. Η ανάλυση μπορεί να περιλαμβάνει μία μεμονωμένη συμμετοχική διαδικασία ή μία ακολουθία διαδικασιών.
- **Αναφορά (report)**: Αποτελεί απόρροια εφαρμογής της μεθόδου και επικεντρώνεται στην ανάλυση των αποτελεσμάτων, παρουσιάζοντας συνοπτικά τις θέσεις των συμμετεχόντων για τα θέματα που τέθηκαν μέσω των σχετικών ερωτήσεων. Επίσης, περιλαμβάνει σημαντικές πληροφορίες και από τα στάδια της προετοιμασίας και υλοποίησης που προηγήθηκαν (υπόβαθρο, σκοποί, μεθοδολογία κ.ά.).

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος 'Focus Groups' προέκυψε από τον συνδυασμό των τεχνικών της εστιασμένης συνέντευξης και του ομαδικού διαλόγου και χρησιμοποιείται εδώ και δεκαετίες για διαφορετικά ζητήματα. Μάλιστα, η αρχική της εφαρμογή σχετιζόταν με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις (2ος Παγκόσμιος Πόλεμος). Μετέπειτα, χρησιμοποιήθηκε από τον ιδιωτικό τομέα για τη διερεύνηση της αγοράς και του σκεπτικού των καταναλωτών, αποσκοπώντας στη βέλτιστη προώθηση προϊόντων. Ακολούθως, η μέθοδος έχει χρησιμοποιηθεί από την κοινωνική έρευνα και τον δημόσιο τομέα, διαμορφώνοντας σχετικές πολιτικές (Bouzit και Loubier 2004, Creighton 2005, Health Canada 2000, Involve 2005, Participedia 2020, PSDE n.d., Van Asselt κ.ά. 2001). Γενικά, η διεξαγωγή της μεθόδου μπορεί να είναι αυτόνομη ή

να αποτελεί μέρος ενός προγράμματος ή εγχειρήματος, συμβάλλοντας με πληροφορίες ή απαιτούμενες τροποποιήσεις στην περαιτέρω ανάπτυξη θεμάτων ή προτάσεων διαβούλευσης (DHTG 2010, EPA 2018, Health Canada 2000, HIS 2020, Participedia 2020, PSDE n.d.).

Σχετικά με τον ΧΑΣ, η μέθοδος έχει ευρεία εφαρμογή τα τελευταία χρόνια σε πολλά και διαφορετικά ζητήματα ανά τον κόσμο σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Ενδεικτικά, η μέθοδος έχει εφαρμοστεί την τελευταία δεκαετία για τη μελέτη των ακόλουθων θεμάτων (Krommyda κ.ά. 2019, Maphazi 2012, Participedia 2020, Stratigea κ.ά. 2017, 2018, Στρατηγέα 2015):

- Τοπική διακυβέρνηση και παροχή δημόσιων υπηρεσιών (Κορυδαλλός, Ελλάδα / Μπάφαλο, Νότια Αφρική / Uniontown, Πόρτλαντ και Μινεάπολις, ΗΠΑ / Οττάβα, Καναδάς / Λάγκος, Νιγηρία).
- Τοπικός προϋπολογισμός (Βούπερταλ, Γερμανία / Πένανγκ, Μαλαισία / Ουτρέχτη, Ολλανδία / Μιλάνο, Ιταλία / Γουίνιπεγκ, Καναδάς).
- Περιβαλλοντική διαχείριση, όπως αποκατάσταση πληγέντων περιοχών, προστασία φυσικών οικοσυστημάτων και διαχείριση αποβλήτων (Περού / Ελ Μίνια, Αίγυπτος / Πιστόια, Ιταλία).
- Σχεδιασμός υποδομών και δικτύων μεταφοράς και αξιολόγηση επιπτώσεών τους (Παρίσι, Γαλλία / Τοσκάνη, Ιταλία / Πολιτεία Τεννεσί, ΗΠΑ).
- Ανάπλαση υποβαθμισμένων ή προβληματικών περιοχών και διαχείριση δημόσιου χώρου (Κρατίδιο Άνω Αυστρίας, Αυστρία / Montale, Ιταλία / Αθήνα και Καρδίτσα, Ελλάδα).

4.2.2. Μέθοδος ‘Participatory Modelling’

Η μέθοδος αυτή – γνωστή μεταξύ άλλων και ως group model building, interpretive structural modelling ή shared vision modelling – εμπλέκει τους συμμετέχοντες σε αναλυτικές διαδικασίες μοντελοποίησης, όπου συγκεκριμένα στοιχεία ενός συστήματος επιλέγονται και αναπαράγονται. Γενικά, θεωρείται ότι η διαδικασία μοντελοποίησης είναι αρκετά υποκειμενική, ενώ με την εμπλοκή πολλών δρώντων μπορεί να γίνει πιο αντικειμενική και να οδηγήσει σε καλύτερες αποφάσεις. Επομένως, μέσω της διαδικασίας της εν λόγω μεθόδου, αναπτύσσονται και εμπλουτίζονται τα μοντέλα με περιεχόμενο, οπτικές και αξίες των συμμετεχόντων και

υποστηρίζονται συνεργατικές αποφάσεις, επιλύοντας σύνθετα προβλήματα και προκλήσεις. Επίσης, εξασφαλίζεται η προώθηση πλήρως κατανοητών και αποδεκτών, πολιτικά εφικτών και επιστημονικά ολοκληρωμένων λύσεων. Άλλα σημαντικά πλεονεκτήματα αυτής της μεθόδου είναι η ενημέρωση των ΚΛΑ, η ενδυνάμωση των συμμετεχόντων, η υποστήριξη των δημοκρατικών αρχών μέσα από ανοικτές και διαφανείς διαδικασίες και η κατανόηση των διαφορετικών απόψεων μεταξύ των συμμετεχόντων (Bouzit και Loubier 2004, Gaddis και Voinov 2008, Karner κ.ά. 2011, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'Participatory Modelling' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.10.

Ωστόσο, για την επιτυχημένη εφαρμογή της μεθόδου είναι σημαντικό να πληρούνται τα ακόλουθα κριτήρια (Gaddis και Voinov 2008):

- Αντιπροσωπευτική εμπλοκή – ανοικτότητα: εμπλοκή ομάδας συμμετεχόντων με διαφορετικά χαρακτηριστικά και πρόσκληση σε όλους τους ενδιαφερόμενους.
- Επιστημονική αξιοπιστία: εφαρμογή της τυπικής επιστημονικής πρακτικής, αποσκοπώντας στη διατήρηση της αξιοπιστίας των παραγόμενων μοντέλων.
- Αντικειμενικότητα: χαρακτηρισμός του διοργανωτή από φερεγγυότητα, αντικειμενικότητα και αμεροληψία.
- Διαφάνεια: διαφανής διαδικασία μοντελοποίησης, επιτρέποντας δυνατότητες μάθησης για τους συμμετέχοντες.
- Κατανόηση αβεβαιότητας: κατανόηση της επιστημονικής αβεβαιότητας από τους συμμετέχοντες για τον μετριασμό των προσδοκιών τους.
- Ευελιξία: ευέλικτη και προσαρμόσιμη μοντελοποίηση σε νέες γνώσεις και καλύτερη κατανόηση του εξεταζόμενου προβλήματος.
- Προσαρμοστικότητα μοντέλου: εύχρηστο ως προς το περιβάλλον διάδρασης, ενημερωμένο και τεκμηριωμένο μοντέλο.
- Ενσωμάτωση γνώσης συμμετεχόντων: επιρροή γνώσης, δεδομένων και προτεραιοτήτων συμμετεχόντων στην ανάπτυξη του μοντέλου.
- Επιρροή στη λήψη αποφάσεων: επίδραση αποτελέσματος στη σχετική λήψη αποφάσεων για το εξεταζόμενο θέμα.

Πίνακας 4.10: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Participatory Modelling'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Αξιοποίηση για διάφορα θέματα σχεδιασμού, αξιολόγησης και διαχείρισης πόρων (ιδιαίτερα για περιβαλλοντικά θέματα)
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Εφαρμογή για τοπικά, περιφερειακά ή εθνικά θέματα
3. Φύση δεδομένων	Χρήση εύρους δεδομένων (ποιοτικών, ποσοτικών, χωρικών, παρακολούθησης, οπτικοποιημένα κ.ά.)
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Αξιοποίηση δεδομένων και υποθέσεων που προέρχονται από τους συμμετέχοντες ≠ Συγκέντρωση και επεξεργασία πληροφορίας πριν τη συμμετοχική διαδικασία
5. Πολυπλοκότητα	Χρήση για διαχείριση σύνθετων θεμάτων με προκλήσεις
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	Απαίτηση για επείγουσες αποφάσεις σχετικά με το θέμα
7. (Γενική) γνώση	Υλοποίηση για θέματα με αβεβαιότητες που απαιτούν υποθέσεις
8. Γνώση συμμετεχόντων	Εμπλοκή ατόμων με σχετική γνώση για το εξεταζόμενο θέμα ή το σχετικό σύστημα
9. Γνώση διοργανωτή	Εμπλοκή στην ομάδα του διοργανωτή από άτομα ή ομάδες με διαφορετικές ιδιότητες και χαρακτηριστικά
10. (Γενική) ωριμότητα	Δυνατότητα συμβολής της κοινωνίας με την εμπειρική της γνώση
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Εμπλοκή ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Συμμετοχή ατόμων που συνδέονται ή όχι με συμφέροντα
14. Σημασία για διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων στη διοργάνωση χωρίς κάποιο άμεσο συμφέρον
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Ενδιαφέρον συμμετεχόντων για εμπλοκή στη διαδικασία
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	βλ. 9
17. Δημιουργικότητα	βλ. 11
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 44
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	βλ. 11
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	βλ. 11
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 23
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	Εμπιστοσύνη συμμετεχόντων για διοργανωτή
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Εφαρμογή σε θέματα με διαμάχη αξιών για το θέμα μεταξύ των συμμετεχόντων
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 22
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 9
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	βλ. 9
28. Δέσμευση για θέμα	Κατοχύρωση συμμετοχικής διαδικασίας και προώθηση αποτελεσμάτων με δυνατότητα αξιοποίησής τους
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Πιθανή διοργάνωση συμμετοχικού εγχειρήματος από ΚΛΑ
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 30
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Εισαγωγή πληροφοριών, αξιών και πολιτικών στη μοντελοποίηση από τους συμμετέχοντες
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Ανάπτυξη μεθόδων δόμησης προβλημάτων και υποστήριξης συλλογικών αποφάσεων μέσω της συναίνεσης ≠ Αποτύπωση διαφορετικών θεωρήσεων συμμετεχόντων
34. Απαιτούμενοι πόροι	Μεταβλητή κοστολόγηση για την εφαρμογή της μεθόδου ανάλογα με την επιλογή παραλλαγής και υποστηρικτικών εργαλείων ≠ Μεγάλο κόστος για την υλοποίηση της μεθόδου
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	Μεταβλητός
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	Μεταβλητός
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Αξιοποίηση από την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης μέχρι και τη διατύπωση μέτρων πολιτικής ≠ Χρήση από τον καθορισμό του προβλήματος έως τη σύνθεση εναλλακτικών
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	Διεπιστημονική προσέγγιση εξέτασης θέματος ≠ Ολοκληρωμένη ή μονοδιάστατη μοντελοποίηση
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Εμπλοκή ΚΛΑ, ειδικών, ομάδων συμφερόντων και άλλων χρηστών μοντέλων ≠ Πιθανότητα εμπλοκής όλων των τύπων συμμετεχόντων ≠ Συμμετοχή ομάδων συμφερόντων ≠ Μεταβλητός ο τύπος των συμμετεχόντων ανάλογα με την περίπτωση
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	Μεταβλητό ≠ 6-10
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 2, 39
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Δυνατότητα εμπλοκής συμμετεχόντων με διαφορετικούς τρόπους (παραλλαγές και υποστηρικτικά εργαλεία)
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	βλ. 42
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Αξιοποίηση ποικίλων εναλλακτικών υποστηρικτικών εργαλείων και πιθανή χρήση λογισμικών
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	βλ. 42
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	βλ. 42
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Ουσιαστική εμπλοκή συμμετεχόντων αναφορικά με τη διαμόρφωση των μοντέλων ≠ Στήριξη ΚΛΑ μέσω εναλλακτικών επιπέδων εμπλοκής
48. Ρόλος διοργανωτή	Διαφορετικοί ρόλοι (παθητικοί ή μη) για τον διοργανωτή ανάλογα με τη συμμετοχική μεθοδολογία
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Δυνατότητες προσαρμογής συμμετοχικής μοντελοποίησης ακολουθώντας μερικές βασικές φάσεις που διαμορφώνονται βάσει της επιλεχθείσας παραλλαγής και των σχετικών υποστηρικτικών εργαλείων

Για την εφαρμογή της μεθόδου 'Participatory Modelling' μπορεί να χρησιμοποιηθεί ένα μεγάλο εύρος μοντέλων (από απλά εννοιολογικά μέχρι σύνθετα υπολογιστικά) (Bouzit και Loubier 2004, Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001). Γενικά, τα μοντέλα μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στους ακόλουθους τύπους, για τους περισσότερους από τους οποίους είναι ιδιαίτερα χρήσιμη η ανάπτυξη ενός φιλικού, ως προς τον χρήστη, γραφικού περιβάλλοντος διάδρασης (Gaddis και Voinov 2008, Raadgever και Mostert 2005):

- **Μοντέλα προσομοίωσης διαδικασιών (simulation process models)**: Υποστηρίζουν τη διερεύνηση και κατανόηση των εξεταζόμενων συστημάτων, προσδιορίζοντας μηχανισμούς και κινητήριες δυνάμεις.
- **Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών (ΓΣΠ)**: Μοντελοποιούν λεπτομερώς τη γεωγραφική συνεκτικότητα και τα χωρικά πρότυπα.
- **Μεικτά μοντέλα**: Αναλύουν τη χωροχρονική δυναμική συγκεκριμένων συστημάτων ή διαδικασιών, συνδυάζοντας τις δυνατότητες των προηγούμενων τύπων μοντέλων.
- **Μοντέλα βασισμένα σε άτομα (agent-based models)**: Είναι ιδιαίτερα χρήσιμα στις συμμετοχικές διαδικασίες και εμπλέκουν τους συμμετέχοντες σε αλληλεπίδραση μέσω σχετικών υποστηρικτικών εργαλείων.

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Η συμμετοχική μέθοδος 'Participatory Modelling' περιλαμβάνει μία ακολουθία φάσεων, δίνοντας τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να εμπλακούν στο σύνολο ή σε μερικές από αυτές. Όμως, είναι γενικά αναγνωρισμένο ότι όσο περισσότερο και όσο πιο νωρίς εμπλακούν οι συμμετέχοντες στη διαδικασία τόσο περισσότερο θα βελτιωθεί η αξία του παραγόμενου μοντέλου, με όρους χρησιμότητας για τα ΚΛΑ, εκπαιδευτικής προοπτικής για τους συμμετέχοντες από την πλευρά του κοινού και αξιοπιστίας για την κοινωνία. Την ευθύνη υλοποίηση των φάσεων της μεθόδου φέρει η ομάδα του διοργανωτή, που μπορεί να αποτελείται, μεταξύ άλλων, από διαχειριστές των μοντέλων. Συγκεκριμένα, η μέθοδος περιλαμβάνει τις ακόλουθες **φάσεις** (βλ. Εικόνα 4.10) (Gaddis και Voinov 2008, Karner κ.ά. 2011, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001, Voinov κ.ά. 2018, Στρατηγέα 2009, 2015):

- **Προετοιμασία υλοποίησης μεθόδου**: Αρχικά, καθορίζεται ο στόχος της συμμετοχικής διαδικασίας, που σε μεγάλο βαθμό την οριοθετεί. Έπειτα, επιλέγονται οι συμμετέχοντες που θα προσκληθούν να εμπλακούν στη διαδικασία και προσεγγίζονται κατάλληλα. Ακολούθως, επιλέγονται τα κατάλληλα εργαλεία μοντελοποίησης και άλλα υποστηρικτικά εργαλεία βάσει των στόχων του εγχειρήματος, της διαθεσιμότητας των δεδομένων, της χρονικής διάρκειας του εγχειρήματος και του διατιθέμενου για αυτό προϋπολογισμού. Τέλος, πριν την έναρξη της συμμετοχής συλλέγονται και αναλύονται χρήσιμες πληροφορίες από την ομάδα του διοργανωτή για το εξεταζόμενο θέμα και το σύστημα, στο οποίο αυτό εντάσσεται.

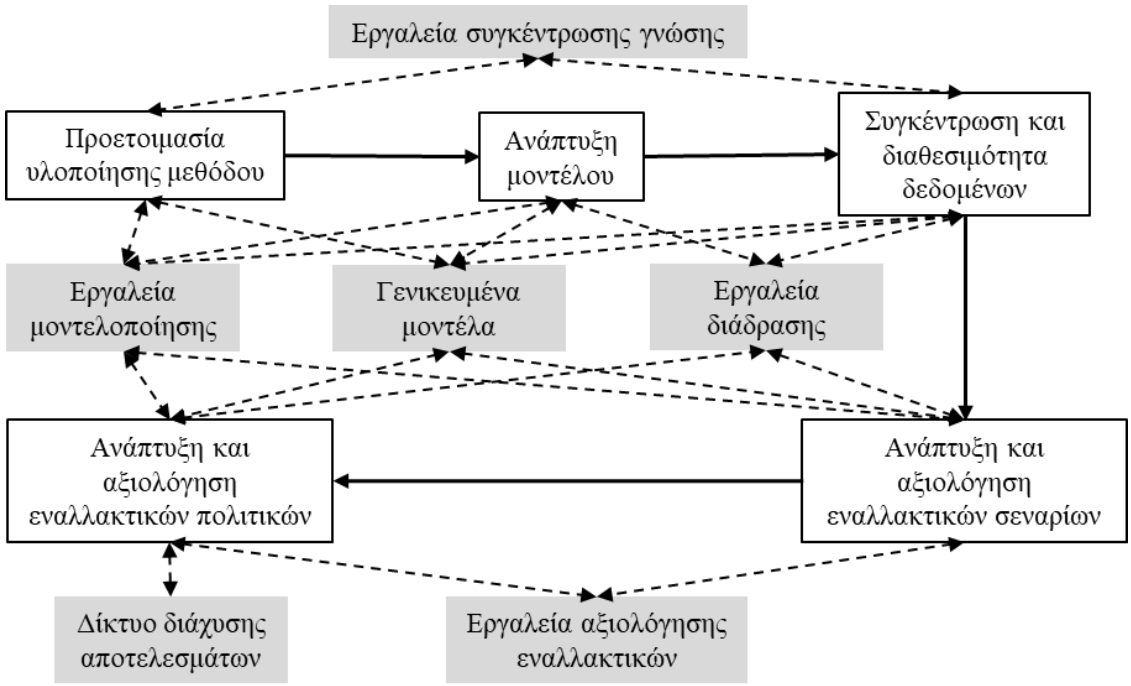

Εικόνα 4.10: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Participatory Modelling' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Ανάπτυξη μοντέλου**: Σχετικά με την ανάπτυξη του μοντέλου, οι συμμετέχοντες είναι πολύ χρήσιμοι για την αναγνώριση χαρακτηριστικών (μεταβλητών) του συστήματος, των αλληλεπιδράσεών τους και των διαδικασιών του συστήματος ή/και των δρώντων που το επηρεάζουν, που διαφορετικά θα αγνοούνταν κατά τη μοντελοποίηση και σχετίζονται με διάφορες υποθέσεις. Συγκεκριμένα, οι υποθέσεις σχετίζονται με τη δυναμική, την ιστορία, τα πρότυπα και την τυπική ανθρώπινη συμπεριφορά σε ένα σύστημα βάσει της δομής του και

επιβεβαιώνονται και πιθανολογούνται από τους συμμετέχοντες. Ακόμα, για την εξασφάλιση της ορθής λειτουργίας των μοντέλων μπορούν να χρησιμοποιηθούν δεδομένα από εργαλεία παρακολούθησης. Τέλος, κατά την ανάπτυξη των μοντέλων συνήθως επισημαίνονται οι τύποι πληροφοριών που είναι σημαντικοί για την κατανόηση της δυναμικής των συστημάτων, αλλά δεν είναι διαθέσιμοι. Εναλλακτικά, μπορεί να χρησιμοποιηθεί κάποιο από τα υφιστάμενα γενικευμένα μοντέλα.

- **Συγκέντρωση και διαθεσιμότητα δεδομένων**: Οι συμμετέχοντες μπορούν να έχουν πρωτεύοντα ρόλο στην τροφοδότηση των μοντέλων με χρήσιμη διαθέσιμη πληροφορία, παρέχοντας υπάρχοντα δεδομένα, κοινοποιώντας πηγές δεδομένων άγνωστες στους ερευνητές (π.χ. έρευνες) ή συμμετέχοντας στη συλλογή νέων δεδομένων. Ειδικότερα, οι προερχόμενοι από τα ΚΛΑ συμμετέχοντες είναι πιθανό να έχουν πρόσβαση σε δεδομένα, τα οποία διαφορετικά δεν θα ήταν διαθέσιμα λόγω περιορισμών απορρήτου ή συμφωνιών εμπιστευτικότητας. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες μπορούν να εμπλακούν σε διαδικασίες συγκέντρωσης δεδομένων για τον εμπλουτισμό της διαθέσιμης γνώσης. Μάλιστα, όταν σε αυτές τις διαδικασίες εμπλέκονται συμμετέχοντες από το κοινό, μπορεί να προκύψουν διάφορα πλεονεκτήματα, όπως ευκολότερη πρόσβαση σε ιδιοκτησίες των συμμετεχόντων για την αποτελεσματικότερη υλοποίηση των τεχνικών παρακολούθησης και εκπαιδευτικές δυνατότητες για τους συμμετέχοντες.
- **Ανάπτυξη και αξιολόγηση εναλλακτικών σεναρίων**: Σε αυτή τη φάση προσδιορίζονται όλες οι πιθανές μελλοντικές καταστάσεις του συστήματος και του εξεταζόμενου θέματος, αξιοποιώντας και συνδυάζοντας τις υποθέσεις που έχουν προηγηθεί. Οι εναλλακτικές που θα προκύψουν δύναται να προσομοιωθούν και να αξιολογηθούν, χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα υποστηρικτικά εργαλεία. Μάλιστα, κάποιοι από τους συμμετέχοντες ίσως να είναι ιδιαίτερα κατάλληλοι για την ανάπτυξη σεναρίων σχετικά με το θέμα / σύστημα, λόγω της ιδιότητάς τους, που συμβάλλει στην καλύτερη αντίληψή τους σχετικά με αυτό. Συγκεκριμένα, στην ομάδα των συμμετεχόντων εμπλέκονται και άτομα που δραστηριοποιούνται σε ΚΛΑ και κατανοούν την εφαρμοσιμότητα και τη σχέση κόστους-αποτελεσματικότητας των προτεινόμενων εναλλακτικών σεναρίων. Επίσης, η εμπλοκή τοπικών ΚΛΑ στη διαμόρφωση σεναρίων μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη πιο καινοτόμων λύσεων.

- **Ανάπτυξη και αξιολόγηση εναλλακτικών πολιτικών**: Οι συμμετέχοντες μπορούν να συνεισφέρουν και με τη διατύπωση εναλλακτικών πολιτικών και την αξιολόγησή τους, λαμβάνοντας υπόψη τα αποτελέσματα από σχετική άσκηση προσομοίωσης και αξιολόγησης των σεναρίων. Επιπρόσθετα, η μέθοδος μπορεί να διευκολύνει περαιτέρω την ανάπτυξη νέων πολιτικών μέσω της δημιουργίας ενός συνεργατικού δικτύου μεταξύ των συμμετεχόντων ΚΛΑ και του κοινού σε κάθε περίπτωση εφαρμογής για την αποτελεσματική προώθηση των αποτελεσμάτων της συμμετοχικής διαδικασίας.

Βέβαια, το εργαλείο αυτό ή και οι παραπάνω φάσεις μπορούν να υλοποιηθούν με πολλές διαφορετικές μεθοδολογίες, που συνδυάζουν τη μοντελοποίηση των συστημάτων και την εμπλοκή των συμμετεχόντων. Για παράδειγμα, στην πρώτη φάση μπορεί να υλοποιηθεί μία από τις ακόλουθες εναλλακτικές: α) ανάπτυξη ατομικών νοητικών μοντέλων από τους συμμετέχοντες και σύνθεσή τους από τον διοργανωτή για τη δημιουργία του τελικού μοντέλου, β) ανάπτυξη ατομικών νοητικών μοντέλων από τους συμμετέχοντες και σύνθεσή τους από τους ίδιους για τη δημιουργία του τελικού μοντέλου και γ) απευθείας συνεργατική σύνθεση του τελικού μοντέλου από την ομάδα των συμμετεχόντων. Αντίστοιχα, καταγράφεται μεγάλη ποικιλία παραλλαγών της μεθόδου, με διαφορές σε μία σειρά από χαρακτηριστικά (βαθμός και τρόποι εμπλοκής συμμετεχόντων, κόστος, διάρκεια κ.ά.). Ενδεικτικά, αναφέρονται οι εξής: Rapid Assessment Techniques, Agent Based Simulations, Shared Vision Planning, Mediated Modelling, Participatory Action Research, Participatory Integrated Assessment, Participatory Integrated Planning κ.ά. (Bouzit και Loubier 2004, Gaddis και Voinov 2008, Raadgever και Mostert 2005, Voinov κ.ά. 2018).

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Η υλοποίηση της μεθόδου υποστηρίζεται συνήθως από διάφορα εργαλεία μοντελοποίησης, τα οποία είναι πολύ χρήσιμα για τη σαφή και αποτελεσματική οπτικοποίηση σύνθετων διαδικασιών, χωρικών προτύπων και σχέσεων καθώς και δεδομένων, συμβάλλοντας στην καλύτερη κατανόησή τους. Μάλιστα, ιδιαίτερα χρήσιμα είναι τα εργαλεία δυναμικής συστήματος για την αναπαράσταση και ανάλυση της δυναμικής και των φυσικών και οικονομικών αλληλεπιδράσεων του

συστήματος και τα εργαλεία μοντελοποίησης απόφασης, που συμβάλλουν στην ανάδειξη της ποικιλίας και στην ιεράρχηση των παραγόντων σύγκρισης διαφορετικών εναλλακτικών. Γενικά, τα εργαλεία μοντελοποίησης μπορούν να κατηγοριοποιηθούν στις ακόλουθες ομάδες (Gaddis και Voinov 2008, Karner κ.ά. 2011, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003, Voinov κ.ά. 2018):

- **Εργαλεία ποιοτικής μοντελοποίησης**: Με αυτά τα εργαλεία (rich pictures, cognitive/concept mapping, causal loop diagram, cultural consensus κ.ά.) οι συμμετέχοντες συνθέτουν νοητικές οπτικές αναπαραστάσεις των συστατικών στοιχείων του μελετώμενου θέματος και του σχετικού συστήματος και επικεντρώνονται στην αναγνώριση, διατύπωση και αναπαράσταση των σχέσεων μεταξύ των συστατικών του.
- **Εργαλεία ημιποσοτικής μοντελοποίησης**: Συνήθως, πρόκειται για ποσοτικές υποστηρικτικές μεθόδους ή τεχνικές (fuzzy cognitive mapping, social network analysis, analytic hierarchy process κ.ά.) που χρησιμοποιούν ποιοτικά ή ημιποσοτικά δεδομένα (αριθμητικά δεδομένα, που αντιπροσωπεύουν ποιοτικές τιμές).
- **Εργαλεία ποσοτικής μοντελοποίησης**: Σε αυτήν την κατηγορία περιλαμβάνεται μεγάλο πλήθος εναλλακτικών εργαλείων (empirical modelling, Bayesian networks, cellular automata, integrated modelling κ.ά.), που λειτουργούν με ποσοτικές διαδικασίες και δεδομένα.

Εκτός από τα παραπάνω εργαλεία μοντελοποίησης, είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν πρόσθετα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής στο πλαίσιο της μεθόδου. Συγκεκριμένα, μπορούν να διακριθούν τα ακόλουθα, που συνδέονται με συγκεκριμένες φάσεις της διαδικασίας, εξυπηρετούν διαφορετικούς σκοπούς και συχνά μπορούν να χρησιμοποιηθούν συμπληρωματικά (βλ. Εικόνα 4.10) (Bouzit και Loubier 2004, Gaddis και Voinov 2008, Karner κ.ά. 2011, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001, Voinov κ.ά. 2018, Στρατηγέα 2009, 2015):

- **Γενικευμένα μοντέλα**: Τα μοντέλα αυτά μπορούν να επιλεχθούν ανάλογα με το μελετώμενο θέμα στην αρχή της διαδικασίας συμμετοχής και να προσαρμοστούν στην εκάστοτε περίπτωση. Μεταξύ αυτών διακρίνονται τα ακόλουθα: Interactive Planning, Hiring System Theory, Operations Research, Socio-Technical, Soft Systems Methodology, System Dynamics, Total Quality Management, Viable Systems Model κ.ά.

- **Εργαλεία συγκέντρωσης γνώσης**: Για την εύρεση, παραγωγή και διάδοση πληροφοριών είναι δυνατό να χρησιμοποιηθούν διαφορετικά εργαλεία. Μεταξύ αυτών, μπορούν να χρησιμοποιηθούν (δομημένες ή ημιδομημένες) συνεντεύξεις και έρευνες, οι οποίες μπορούν να πραγματοποιηθούν με διάφορα μέσα (διαπροσωπικά, τηλεφωνικά, ηλεκτρονικά κ.ά.). Ακόμα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί ο πληθοπορισμός (crowdsourcing) για τη συγκέντρωση δεδομένων από μεγάλο πλήθος ατόμων, πολλά από τα οποία είναι άγνωστα στην ομάδα του διοργανωτή. Επίσης, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και άλλα εργαλεία, όπως αυτά της παρακολούθησης (monitoring tools), που αφορούν σε ποικίλες κλίμακες αναφοράς, προσφέρουν καλή περιγραφή των προτύπων και των σχέσεων σε ένα σύστημα, επιτρέπουν την εμπλοκή των συμμετεχόντων και παρέχουν δεδομένα χρήσιμα για τα μοντέλα. Συγκεκριμένα, τα δεδομένα παρακολούθησης μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να ρυθμίσουν και να επικυρώσουν την ακρίβεια των μοντέλων ή για να διευθετήσουν άλλα ζητήματα.
- **Εργαλεία διάδρασης**: Για την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων μπορούν να χρησιμοποιηθούν, εναλλακτικά του διαλόγου, πιο καινοτόμες προσεγγίσεις, όπως τα παιχνίδια ρόλων (role playing games) ή ο καταιγισμός ιδεών (brainstorming). Στην πρώτη περίπτωση οι συμμετέχοντες εκπροσωπούν τις απόψεις συγκεκριμένων ομάδων συμφερόντων και αναπτύσσουν προτάσεις συνεργατικά, ενώ στη δεύτερη ενθαρρύνονται να εκφράσουν ιδέες σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα χωρίς να κρίνονται. Πρόσθετα, στην περίπτωση χρήσης λογισμικών για τη μοντελοποίηση, ιδιαίτερα σημαντικό είναι το γραφικό περιβάλλον διάδρασης, το οποίο πρέπει να είναι φιλικό προς τους συμμετέχοντες (ιδιαίτερα στην περίπτωση που εμπλέκονται στη μοντελοποίηση).
- **Εργαλεία αξιολόγησης εναλλακτικών**: Τα υποστηρικτικά αυτά εργαλεία (π.χ. πολυκριτηριακή ανάλυση) χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση των εναλλακτικών, αποσκοπώντας στην επιλογή της βέλτιστης εξ αυτών. Για τον σκοπό αυτό ενσωματώνουν και χρησιμοποιούν συνήθως συγκεκριμένα κριτήρια αξιολόγησης, βάρη κριτηρίων καθώς και τις επιπτώσεις των εναλλακτικών ως προς τα κριτήρια αξιολόγησής τους. Σε αυτά μπορούν να συμπεριληφθούν και οι αναλυτικές τεχνικές πολιτικής (analytic policy techniques), οι οποίες χρησιμοποιούνται για τη σύνθεση εναλλακτικών κατευθύνσεων πολιτικής και την αξιολόγηση των συνεπειών τους.

- **Δίκτυο διάχυσης αποτελεσμάτων**: Το δίκτυο αυτό περιλαμβάνει την επικοινωνία μεταξύ συμμετεχόντων, ΚΛΑ και κοινού και δημιουργείται στο πλαίσιο της μεθόδου για την αποτελεσματικότερη διάχυση των ευρημάτων και των εναλλακτικών απόφασης. Η αλληλεπίδραση μεταξύ αυτών των πόλων μπορεί να είναι αποτελεσματική λόγω της εκλογικής δύναμης του κοινού αναφοράς, το οποίο μπορεί να βρει προσφορότερο έδαφος επικοινωνίας σε οποιοδήποτε επίπεδο δημόσιας διοίκησης συγκριτικά με τους επιστήμονες.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται συχνά για την ανάλυση της δυναμικής των συστημάτων για διάφορα θέματα. Συνήθως, βρίσκει εφαρμογή σε θέματα σχετικά με το περιβάλλον (π.χ. ολοκληρωμένη περιβαλλοντική αξιολόγηση) αλλά και ευρύτερα διεπιστημονικά ζητήματα. Γενικότερα, είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τον καθορισμό πολιτικών και την αξιολόγηση της αποτελεσματικότητάς τους. Ακόμη, μπορεί να συνδυαστεί με άλλες συμπληρωματικές μεθόδους στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής μεθοδολογίας και η μοντελοποίηση μπορεί να αποτελέσει μόνο τμήμα της συμμετοχικής έρευνας και διαχείρισης ενός εγχειρήματος (Bouzit και Loubier 2004, Gaddis και Voinov 2008, Στρατηγέα 2015). Μεταξύ των περιπτώσεων που έχει χρησιμοποιηθεί πρόσφατα η μέθοδος είναι οι ακόλουθες (Voinov κ.ά. 2018):

- Μοντελοποίηση των αιτιών, των συνεπειών και των λύσεων σχετικά με την κρίση υδροδότησης στην πόλη Flint (ΗΠΑ).
- Βιώσιμη διαχείριση κρίσης σχετικής με την ανεπάρκεια υπόγειων υδάτων, που προκλήθηκε από υπεράντληση και ξηρασία, σε χωριό της Νότιας Ινδίας.
- Αντιμετώπιση της μεταβολής της συχνότητας των πλημμυρικών φαινομένων λόγω της κλιματικής αλλαγής σε παρόχθιες περιοχές του ποταμού Αμαζόνιου (Βραζιλία).

4.2.3. Μέθοδος ‘Participatory Monitoring and Evaluation’

Η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται για τον συμμετοχικό προσδιορισμό (καταγραφή) αλλαγών που δρομολογούνται συνήθως από κρατικές σχεδιαστικές παρεμβάσεις (σχετικά έργα και τα αποτελέσματά τους) και την αξιολόγησή τους βάσει των στόχων

του σχεδιασμού, ανατροφοδοτώντας και προσαρμόζοντας τον σχεδιασμό. Συνεπώς, επιτρέπει τον στοχασμό του παρελθόντος για τη διαμόρφωση αποφάσεων για το μέλλον με την ουσιαστική συμβολή των αποδεκτών του σχεδιασμού, που γνωστοποιούν τις ανησυχίες τους και τον τρόπο αντίληψής τους σχετικά με τα αποτελέσματα και τις (κοινωνικές) επιπτώσεις των αλλαγών. Η ανάδειξη της συμμετοχικής προσέγγισης στο πλαίσιο της παρακολούθησης και αξιολόγησης οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στη δυσαρέσκεια σχετικά με τις συμβατικές σχετικές διαδικασίες. Σύμφωνα με τις σχετικές κριτικές, οι τελευταίες βασίζονται στην ικανοποίηση των αναγκών των φορέων χρηματοδότησης και των ΚΛΑ, στερούνται εμπειρικής γνώσης για τις σχετικές επιπτώσεις, δεν λαμβάνουν υπόψη τις κοινωνικές ανάγκες, οράματα και προσδοκίες και συνδέονται με την επιλογή και χρήση ακατάλληλων δεικτών παρακολούθησης και αξιολόγησης. Επίσης, σημαντικό στοιχείο της μεθόδου είναι η έμφαση που δίνει στους δρώντες που εμπλέκονται στον προσδιορισμό των αλλαγών ή επωφελούνται από την πληροφόρηση αναφορικά με τις αλλαγές που έχουν προκύψει (Bousset κ.ά. 2005, Estrella κ.ά. 2000, European Communities 2003, Maphazi 2012, Participedia 2020, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'Participatory Monitoring and Evaluation' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.11.

Η μέθοδος μπορεί να χρησιμοποιηθεί για διαφορετικούς σκοπούς, ανάλογα με τις ανάγκες πληροφόρησης και τα κίνητρα των συμμετεχόντων. Οι σκοποί αυτοί προκύπτουν από την αναγνώριση και διαπραγμάτευση των διαφορετικών απόψεων και συμφερόντων των συμμετεχόντων, σχετίζονται μεταξύ τους και είναι πιθανό να αλλάζουν διαχρονικά ή/και να αλληλεπικαλύπτονται. Σε αυτούς περιλαμβάνονται: α) η ενδυνάμωση των ικανοτήτων και του ρόλου των συμμετεχόντων και η ενθάρρυνσή τους για εμπλοκή· β) η βελτίωση του σχεδιασμού, της διαχείρισης του εγχειρήματος και του πλαισίου πολιτικής· και γ) η ενδυνάμωση των φορέων (διοργανωτών ή/και αποδεκτών του αποτελέσματος). Γενικά, οι λόγοι για την υλοποίηση της μεθόδου συνοψίζονται στη(ν) (Bousset κ.ά. 2005, Estrella κ.ά. 2000, Maphazi 2012, Participedia 2020, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015):

- υλοποίηση του σχεδιασμού σχετικά με την παρακολούθηση και αξιολόγηση και τις επιμέρους φάσεις που μπορεί να περιλαμβάνουν,
- αποφυγή πιθανών κρίσεων μέσω της συναναστροφής των συμμετεχόντων,
- ευαισθητοποίηση της κοινωνίας για δημόσια ζητήματα,

Πίνακας 4.11: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Participatory Monitoring and Evaluation'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Εφαρμογή σε εύρος θεμάτων δημοσίου ενδιαφέροντος (σχεδιασμού, ανάπτυξης, διαχείρισης και πολιτικών)
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Αξιοποίηση κυρίως για τοπικά ζητήματα αλλά και για θέματα μεγαλύτερης χωρικής εμβέλειας ≠ Υλοποίηση για τοπικά θέματα
3. Φύση δεδομένων	Αξιοποίηση ποιοτικών, ποσοτικών ή άλλων πληροφοριών
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Συγκέντρωση δεδομένων κατά τη διάρκεια υλοποίησης της μεθόδου
5. Πολυπλοκότητα	Αξιοποίηση της μεθόδου ανεξαρτήτως πολυπλοκότητας του θέματος
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	βλ. 35
7. (Γενική) γνώση	Εφαρμογή της μεθόδου ανεξαρτήτως της γενικής γνώσης σχετικά με το θέμα
8. Γνώση συμμετεχόντων	Αξιοποίηση δυνατοτήτων μάθησης (ενδυνάμωσης) για τους συμμετέχοντες
9. Γνώση διοργανωτή	Πιθανή εμπλοκή ειδικών στη διοργάνωση της συμμετοχικής διαδικασίας
10. (Γενική) ωριμότητα	Χρήση μεθόδου ανεξαρτήτως ωριμότητας για το θέμα στην κοινωνία
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	βλ. 39
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Συμμετοχή ατόμων με άμεσο συμφέρον για το εξεταζόμενο θέμα
14. Σημασία για διοργανωτή	Ανάληψη της διοργάνωσης από εύρος φορέων (ΚΛΑ, ΜΚΟ, κοινότητες κ.ά.)
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	βλ. 39
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	βλ. 14
17. Δημιουργικότητα	βλ. 39
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 49
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	βλ. 39
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Διαφορετικές απόψεις, ισχυρισμοί και συμφέροντα από τους συμμετέχοντες
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 20
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 20
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Διαφορετικές απόψεις από τους συμμετέχοντες ≠ Περιορισμένη αντιπαράθεση μεταξύ των συμμετεχόντων
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 23
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 14
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 49
27. Συμμετοχική εμπειρία	βλ. 49
28. Δέσμευση για θέμα	Δυνατότητα αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της μεθόδου από ΚΛΑ
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	βλ. 14
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 14
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Απαίτηση για μεγαλύτερη κοινωνική ανταπόκριση και ηθική υπευθυνότητα ενδυναμώνοντας τον ρόλο της κοινωνίας
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Λήψη συλλογικών αποφάσεων μέσα από την αναγνώριση των αναγκών των συμμετεχόντων και τη διαπραγμάτευση
34. Απαιτούμενοι πόροι	Μεταβλητό κόστος για την υλοποίηση της μεθόδου ≠ Απαίτηση σημαντικών πόρων για την υλοποίηση της μεθόδου
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	Μεταβλητός
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	Μεταβλητός
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Χρήση για αξιολόγηση εναλλακτικών σεναρίων ή λύσεων σχετικά με την επίλυση του σχεδιαστικού προβλήματος ≠ Αξιοποίηση για συλλογή και ανάλυση αποτελεσμάτων σχεδιασμού
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	βλ. 1
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Δυνατότητα συμμετοχής ατόμων από εύρος ομάδων συμφερόντων ≠ Εμπλοκή κοινού (τοπικού πληθυσμού) ≠ Συμμετοχή κοινού, ομάδων συμφερόντων και ΚΛΑ
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	Μεταβλητό
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	Προέλευση συμμετεχόντων από χωρικά περιορισμένες ή ευρύτερες περιοχές
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Αλληλεπίδραση μεταξύ συμμετεχόντων και διοργανωτή αλλά και μεταξύ των συμμετεχόντων
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	βλ. 49
44. Επικοινωνία - Τρόπος	βλ. 49
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	βλ. 49
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	βλ. 49
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Ουσιαστική εμπλοκή των συμμετεχόντων ≠ Εμπλοκή των συμμετεχόντων σε λιγότερα ή περισσότερα στάδια των διαδικασιών αξιολόγησης και παρακολούθησης
48. Ρόλος διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων ομάδας διοργανωτή με διαφορετικούς ρόλους και σχέσεις με τους συμμετέχοντες ≠ Δυνατότητα υλοποίησης με περιορισμένη εμπλοκή του διοργανωτή
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Βασική δομή μεθόδου με δυνατότητα χρήσης ενός εύρους εναλλακτικών υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής

- εισαγωγή της συμμετοχικής προσέγγισης σε ένα σχεδιαστικό εγχείρημα για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς του,
- μεγαλύτερη λογοδοσία που στηρίζεται σε πραγματικά στοιχεία, επιδόσεις και επιτεύγματα,
- αποκέντρωση και παρακολούθηση της άσκησης των αρμοδιοτήτων και καθηκόντων της δημόσιας διοίκησης και
- βελτίωση των δυνατοτήτων φορέων να αναλάβουν τη διοργάνωση σχετικών διαδικασιών.

Όμως, λόγω της ποικιλίας των εμπειρικών εφαρμογών της μεθόδου, η απόδοση ενός κοινά αποδεκτού ορισμού της παρουσιάζει δυσκολίες. Επιπλέον, η μέθοδος εμφανίζεται στη βιβλιογραφία με διαφορετικούς όρους, που περιγράφουν όμως σε γενικές γραμμές την ίδια πρακτική. Οι σχετικοί όροι στη βιβλιογραφία είναι: participatory evaluation· participatory monitoring· participatory assessment, monitoring and evaluation· participatory impact monitoring· process monitoring· self-evaluation or auto-evaluation· stakeholder-based evaluation/stakeholder assessment· empowerment evaluation· community (based) monitoring/citizen monitoring· self-monitoring and evaluation· participatory planning, monitoring and evaluation· transformative participatory evaluation· monitoring and participatory evaluations. Ακόμα, σε πολλές περιπτώσεις οι όροι και οι διαδικασίες που αντιστοιχούν στην παρακολούθηση και αξιολόγηση δεν διακρίνονται σαφώς μεταξύ τους (Bousset κ.ά. 2005, Estrella κ.ά. 2000, European Communities 2003, Participedia 2020, Slocum 2003, Στρατηγέα 2009, 2015).

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Σχετικά με την προβλεπόμενη διαδικασία συμμετοχής, η μέθοδος συνίσταται από μία ακολουθία σταδίων που μπορεί να περιγραφεί ως **κύκλος μάθησης**, ο οποίος συνεχώς επαναλαμβάνεται και οδηγεί σε μία συνεχή και εξελισσόμενη διαδικασία εμβάθυνσης σε ζητήματα σχετικά με την παρακολούθηση και αξιολόγηση του εξεταζόμενου θέματος. Βέβαια, η διαδικασία συμμετοχής δεν έχει ως αφετηρία πάντα το ίδιο σημείο του κύκλου, αλλά βασίζεται στην εμπειρία που έχει προηγηθεί και εξελίσσεται, όσο οι συμμετέχοντες μαθαίνουν τα αντικείμενα και τους τρόπους αξιολόγησης. Οι συμμετέχοντες μπορούν να εμπλακούν σε ένα ή περισσότερα από τα

στάδια αυτά, ανάλογα με τους διαθέσιμους πόρους και τους διαύλους επικοινωνίας με τους πιθανούς συμμετέχοντες. Επιπλέον, η εφαρμογή της μεθόδου παρουσιάζει ένα εύρος παραλλαγών λόγω των διαφορετικών αναγκών της κάθε περίπτωσης (τοπικές συνθήκες, εξεταζόμενο θέμα κ.ά.), επηρεάζοντας τη σχετική μεθοδολογία. Συγκεκριμένα, καταγράφονται αρκετές παραλλαγές της, που παρουσιάζουν μεταξύ τους διακυμάνσεις σχετικά με τον βαθμό αλλά και τον τρόπο εμπλοκής των συμμετεχόντων. Πρόσθετα, ο προϋπολογισμός για την υλοποίηση της μεθόδου μπορεί να διαφέρει μεταξύ περιπτώσεων, καθώς εξαρτάται από την πολυπλοκότητα του εξεταζόμενου θέματος, τα εργαλεία συλλογής δεδομένων, την ομάδα του διοργανωτή και τη δυνατότητα ενσωμάτωσης της διαδικασίας σε ευρύτερο εγχείρημα (Bousset κ.ά. 2005, Estrella κ.ά. 2000, Maphazi 2012, Participedia 2020, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015).

Ακόμα, διαφορές μπορούν να προκύψουν και στην υποστήριξη της υλοποίησης της μεθόδου (σχεδιασμός και ανάπτυξη διαδικασίας, συντονισμός αλληλεπίδρασης συμμετεχόντων καθώς και ανάλυση /αξιοποίηση αποτελεσμάτων). Ειδικότερα, λόγω του αυξημένου πλήθους συμμετεχόντων ή άλλων αιτιών, είναι πιθανό να απαιτείται η εμπλοκή πρόσθετων ειδικών στην ομάδα του διοργανωτή για την αποτελεσματικότερη εφαρμογή της μεθόδου, ενώ στη διοργάνωση εμπλέκονται συνήθως ενεργά και οι συμμετέχοντες. Γενικά, στο πλαίσιο της μεθόδου ξεχωρίζουν τα ακόλουθα ζητήματα, που χρήζουν κατάλληλης διαχείρισης (Bousset κ.ά. 2005, Estrella κ.ά. 2000, European Communities 2003, Slocum 2003):

- Διευκρίνιση του πλαισίου της συμμετοχής, δηλαδή του αντικειμένου, του είδους των συμμετεχόντων, των ρόλων τους και των σταδίων της συμμετοχικής διαδικασίας, στα οποία εμπλέκονται.
- Ανάπτυξη κατάλληλων μεθοδολογιών (π.χ. για την ανάπτυξη δεικτών), τον προσδιορισμό σχετικών πηγών δεδομένων, την καθιέρωση πρότυπων διαδικασιών, την αξιοποίηση συνδυασμού χρήσιμων υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής και τη διατήρηση μιας ευέλικτης διαδικασίας συμμετοχής.
- Βελτίωση της δυνατότητας για αποτελεσματική εφαρμογή της μεθόδου μέσω της ενσωμάτωσής της σε ευρύτερο εγχείρημα, της εξασφάλισης του απαιτούμενου χρόνου, των οικονομικών πόρων και ενός αριθμού συμμετεχόντων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά (προσόντα, δυνατότητες κ.ά.).

- Αύξηση της κλίμακας επιρροής των αποτελεσμάτων της μεθόδου και δυνατότητες αλλαγών σε θεσμικό επίπεδο, δίνοντας έμφαση στη μακροπρόθεσμη προοπτική της και μεταβιβάζοντας μέρος της δύναμης για τη λήψη αποφάσεων στους συμμετέχοντες κατά την εφαρμογή της μεθόδου.

Σε κάθε περίπτωση, όλες οι παραλλαγές της μεθόδου χαρακτηρίζονται από **συμμετοχή**, **μάθηση**, **διαπραγμάτευση** και **ευελιξία**. Επίσης, υπάρχουν κάποιες κοινές οδηγίες για τον προσδιορισμό των σταδίων προετοιμασίας και υλοποίησης της προβλεπόμενης διαδικασίας. Συγκεκριμένα, καταγράφονται τα ακόλουθα βασικά στάδια (βλ. Εικόνα 4.11) (Bousset κ.ά. 2005, Estrella κ.ά. 2000, European Communities 2003, Maphazi 2012, Participedia 2020, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015):

- **Επιλογή και προετοιμασία συμμετεχόντων**: Πριν την έναρξη της διαδικασίας συμμετοχής επιλέγονται τα άτομα ή οι ομάδες που θα εμπλακούν. Σε αυτό το στάδιο επιχειρείται η ενδυνάμωση των συμμετεχόντων με γνώσεις και δεξιότητες, που θα τους επιτρέψουν να συμμετέχουν ουσιαστικά. Ακόμη, προωθείται η ανάπτυξη σχέσης εμπιστοσύνης με την ομάδα του διοργανωτή, ώστε η συνεργασία τους να είναι αποτελεσματική στα στάδια που θα ακολουθήσουν.
- **Σχεδιασμός πλαισίου διαδικασίας**: Σε αυτό το στάδιο, οι συμμετέχοντες εκφράζουν τις σκέψεις τους και διαπραγματεύονται μεταξύ τους για τον καθορισμό των σκοπών της παρακολούθησης. Επίσης, αναγνωρίζουν τις πληροφορίες που θα αναζητηθούν, τη σημασία τους αλλά και τον τρόπο (π.χ. πηγές δεδομένων) και χρόνο συλλογής και ανάλυσής τους. Στο πλαίσιο αυτό, επιλέγονται ή αναπτύσσονται και οι κατάλληλοι δείκτες παρακολούθησης και αξιολόγησης. Επιπλέον, προσδιορίζουν τους αποδέκτες των πληροφοριών καθώς και πιθανά πρόσθετα άτομα ή ομάδες που πρέπει να εμπλακούν στη διαδικασία. Ακόμα, αποφασίζεται ο τρόπος κοινοποίησης των τελικών αποτελεσμάτων και άλλες δράσεις που έπονται της ολοκλήρωσης της διαδικασίας συμμετοχής.
- **Συλλογή δεδομένων**: Η συλλογή δεδομένων αφορά στην παρακολούθηση αλλαγών που σχετίζονται με εισροές, εκροές, διαδικασίες και επιδιωκόμενες ή ακούσιες επιπτώσεις σε ένα σύστημα. Για τη συλλογή των δεδομένων μπορεί να χρησιμοποιηθεί μεγάλο εύρος υποστηρικτικών εργαλείων, που συμβάλλει στην παρακολούθηση και στην αξιολόγηση πληροφοριών. Συγκεκριμένα, τα εργαλεία

αυτά δύναται να υποστηρίζουν τη συμμετοχική μάθηση, τις ποσοτικές πληροφορίες και την κοινωνική έρευνα.

- **Ανάλυση και αξιολόγηση δεδομένων**: Μετά τη συλλογή των δεδομένων, ακολουθεί η επεξεργασία και ανάλυσή τους για τον προσδιορισμό των αποτελεσμάτων, του βαθμού κάλυψης των αναγκών των εμπλεκομένων και της καταλληλότητας των στρατηγικών που εφαρμόστηκαν. Σε αυτό το στάδιο, οι συμμετέχοντες επεξεργάζονται, με κριτικό τρόπο, ζητήματα που αφορούν στο εξεταζόμενο θέμα, δρώντας σύμφωνα με αυτά που έμαθαν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και κατανοώντας τις επιπτώσεις των σχετικών παρεμβάσεων (διάκριση επιτυχιών και αποτυχιών). Συνεπώς, είναι πολύ κρίσιμος ο τρόπος, με τον οποίο θα αξιοποιήσουν πρακτικά τις σχετικές πληροφορίες για τη λήψη αποφάσεων και τον προσδιορισμό μελλοντικών δράσεων.

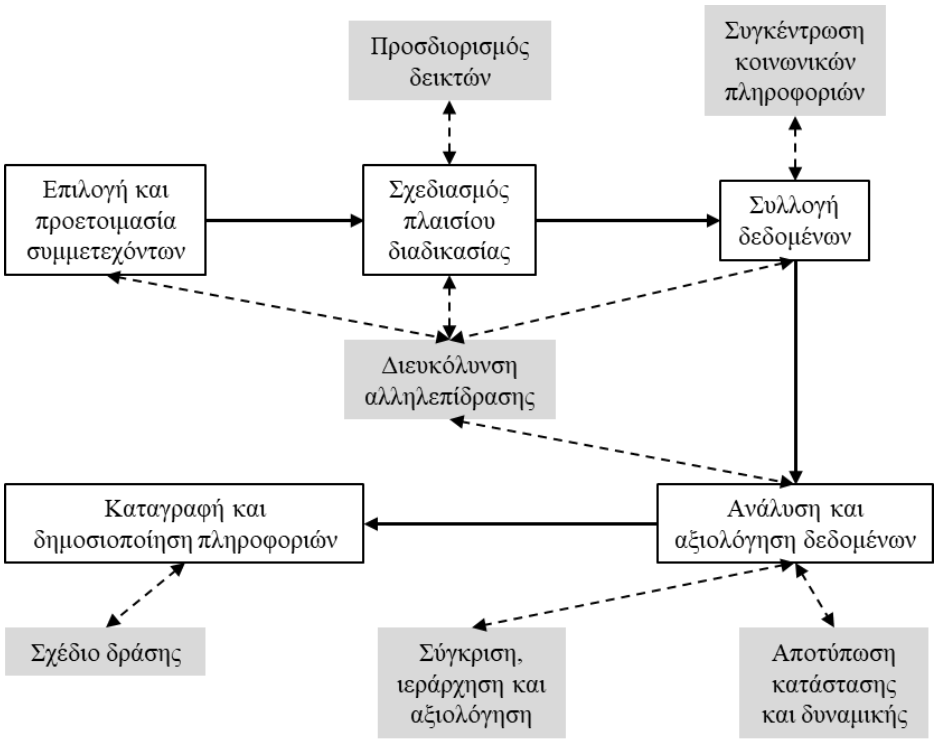

Εικόνα 4.11: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Participatory Monitoring and Evaluation' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Καταγραφή και δημοσιοποίηση πληροφοριών**: Αυτό το τελικό στάδιο συνιστά ένα σημαντικό μέσο για τη διάδοση των ευρημάτων και της εμπειρικής γνώσης και συχνά συνδέεται με τη σύνταξη ενός σχεδίου δράσης. Επίσης, ένα σημαντικό ζήτημα σε αυτήν τη φάση αφορά στην κατοχή και χρήση των πληροφοριών που

προκύπτουν. Συνήθως, οι πληροφορίες καλύπτουν ανάγκες τρίτων (χρηματοδότες, δημόσια διοίκηση, ιδρύματα κ.ά.) και καταλήγουν σε αυτούς. Επομένως, είναι δύσκολο οι συμμετέχοντες να διατηρήσουν στην κατοχή τους τις πληροφορίες αυτές για να δημιουργήσουν τη δική τους βάση γνώσης.

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Ανάλογα με τους σκοπούς που επιδιώκονται, τις ανάγκες που καλύπτονται αλλά και τα χαρακτηριστικά της περίπτωσης εφαρμογής της μεθόδου, είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί ένα εύρος διαφορετικών υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι τύποι των εργαλείων που αξιοποιούνται στο πλαίσιο της συλλογής δεδομένων, όπως (Estrella κ.ά. 2000):

- **Εργαλεία συμμετοχικής μάθησης**: Προσφέρουν συχνά οπτικοακουστικές δυνατότητες και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για συνεντεύξεις και ομαδική αλληλεπίδραση.
- **Ποσοτικά εργαλεία**: Περιλαμβάνουν κοινωνικές έρευνες και περιβαλλοντικές αξιολογήσεις.
- **Ανθρωπολογικά εργαλεία**: Αξιοποιούν προφορικές μαρτυρίες και άμεση παρατήρηση ατόμων ή ομάδων.

Ειδικότερα, λαμβάνοντας υπόψη και τις διάφορες περιπτώσεις εφαρμογής της μεθόδου, μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα ακόλουθα υποστηρικτικά εργαλεία, ανάλογα με το είδος της υπό διαχείρισης πληροφορίας (βλ. Εικόνα 4.11) (Estrella κ.ά. 2000, European Communities 2003, Στρατηγέα 2015):

- **Διευκόλυνση αλληλεπίδρασης**: Η διάδραση μεταξύ διοργανωτή και συμμετεχόντων είναι πολύ σημαντική. Για τη μεγιστοποίηση της αποτελεσματικότητας της διάδρασης αυτής μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορα εργαλεία, όπως η ανάπτυξη αφηγήματος (story-telling). Το εργαλείο αυτό βοηθά τον διοργανωτή και τους συμμετέχοντες να κατανοήσουν τις μεταξύ τους σχέσεις και ρόλους για την ανταλλαγή πληροφοριών.
- **Προσδιορισμός δεικτών**: Οι δείκτες, που επιλέγονται ή αναπτύσσονται, αποτελούνται είτε από μία ομάδα δεικτών από κοινού συμφωνηθέντων μεταξύ των συμμετεχόντων είτε από πολλαπλές ομάδες δεικτών, οι οποίες καλύπτουν τις διαφορετικές ανάγκες πληροφόρησης των διαφόρων ομάδων που συμμετέχουν

στη διαδικασία. Επίσης, ο προσδιορισμός τους δεν βασίζεται σε σαφώς καθορισμένους κανόνες, αλλά επιδιώκεται η δυνατότητα οι εν λόγω δείκτες να καθορίζονται από τους συμμετέχοντες· να μπορούν να χρησιμοποιηθούν άμεσα για την ερμηνεία και ενημέρωσή τους σχετικά με πιθανές αλλαγές και να διέπονται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, προτείνεται μεταξύ άλλων να είναι συγκεκριμένοι, μετρήσιμοι, προσανατολισμένοι στη δράση, σχετικοί και έγκαιροι. Για τον προσδιορισμό των δεικτών μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορες υποστηρικτικές τεχνικές και μέσα (grassroots development framework/cone, bio-resource flows κ.ά.).

- **Συγκέντρωση δεδομένων κοινωνικού χαρακτήρα**: Για τη συλλογή των δεδομένων αυτών χρησιμοποιούνται συχνά ημιδομημένες συνεντεύξεις (παροχή στοχευμένης πληροφόρησης) και ερωτηματολόγια (συγκέντρωση δεδομένων από τις απαντήσεις). Εναλλακτικά, μπορούν να χρησιμοποιηθούν, μεταξύ άλλων, οι κύριες κρίσεις (key judges), που συντελούν στη σύνθεση ευρημάτων από ανοιχτού τύπου συζητήσεις, στρατηγικές διαβίωσης νοικοκυριών (household livelihood strategies), συλλέγοντας πληροφορίες βάσης για την ποιότητα διαβίωσης του πληθυσμού αναφοράς ή άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.
- **Αποτύπωση κατάστασης και δυναμικής**: Σε αυτά περιλαμβάνονται διάφορα (περισσότερο ή λιγότερο) γνωστά υποστηρικτικά εργαλεία, όπως: α) χαρτογράφηση, που διευκολύνει τον εντοπισμό των μεταβολών που προκλήθηκαν από συγκεκριμένο έργο και γενικότερα τη συλλογή και τον διαμοιρασμό δεδομένων για την τροφοδότηση του διαλόγου· β) διαγράμματα ροής επιπτώσεων (impact flow diagrams), με τα οποία αξιολογείται η εσωτερική δυναμική μιας ομάδας και προσδιορίζεται η μελλοντική εξέλιξή της· γ) σχεσιακά διαγράμματα (relational diagrams), που αποτυπώνουν τις σχέσεις μεταξύ ομάδων, φορέων, οργανισμών και άλλων δρώντων, που συνδέονται με το εξεταζόμενο θέμα· και δ) αποτύπωση οικονομικής κατάστασης (wealth ranking / social mapping), η οποία παρέχει πληροφορίες βάσης για την αξιολόγηση αλλαγών σχετικά με την οικονομική κατάσταση κοινωνικών ομάδων.
- **Σύγκριση, ιεράρχηση και αξιολόγηση**: Ανάλογα με τον σκοπό που επιδιώκεται, μπορούν να χρησιμοποιηθούν μεταξύ άλλων τα ακόλουθα εργαλεία: α) οπτικοποιημένη φόρμα (visualized form), που παρέχει δυνατότητα βαθμολογίας ή ιεράρχησης και παρακινεί τη διατύπωση απόψεων και τον διάλογο· β) πίνακας

ιεράρχησης (matrix ranking), ο οποίος συμβάλλει στην αναγνώριση κριτηρίων που θα χρησιμοποιηθούν στη διαδικασία της αξιολόγησης· και γ) πίνακας βαθμολόγησης (scoring grids), με τον οποίο συγκρίνονται προτιμήσεις και αποτελέσματα.

- **Σχέδιο δράσης**: Περιλαμβάνει τα αποτελέσματα της συμμετοχής, αποσκοπώντας στην ανατροφοδότηση της διαδικασίας του σχεδιασμού και τη βελτίωση των εκροών του.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Σχετικά με την πρακτική εφαρμογή της μεθόδου, καταγράφεται ένα μεγάλο εύρος περιπτώσεων, όπου οι έννοιες της παρακολούθησης και της αξιολόγησης δεν είχαν πάντα το ίδιο νόημα, καθώς είναι πιθανό να ερμηνευτούν διαφορετικά λόγω της τοπικής γλώσσας και του πλαισίου εφαρμογής. Συγκεκριμένα, το θεωρητικό πλαίσιο και τα παραδείγματα εφαρμογής της μεθόδου καταγράφονται τα τελευταία 40 χρόνια, με τα πρώτα παραδείγματα να στηρίζονται από μικρότερους αλλά και μεγαλύτερους αναπτυξιακούς οργανισμούς (π.χ. ΜΚΟ). Από τότε η μέθοδος έχει εφαρμοστεί σε πλήθος προβλημάτων χάραξης πολιτικής, ανάπτυξης, σχεδιασμού, διαχείρισης, διακυβέρνησης κ.ά. ως αυτόνομη διαδικασία ή ως μέρος ενός ευρύτερου συμμετοχικού εγχειρήματος. Επίσης, υπάρχουν και πολλές ανεπίσημες περιπτώσεις που δεν έχουν καταγραφεί στη βιβλιογραφία, αφού η μέθοδος θεωρείται ως κοινή πρακτική από τις κοινότητες και τους οργανισμούς κοινωνικής βάσης που την αξιοποιούν (Bousset κ.ά. 2005, Estrella κ.ά. 2000, Participedia 2020, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015).

Σχετικά με τη θεματολογία των περιπτώσεων εφαρμογής διαδικασιών παρακολούθησης και αξιολόγησης που συνδέονται με τον ΧΑΣ, καταγράφονται κυρίως οι ακόλουθοι τομείς εφαρμογής, λαμβάνοντας υπόψη πρόσφατες περιπτώσεις (Panagiotopoulou κ.ά. 2017, 2020, Participedia 2020, Σωμαράκης κ.ά. 2016):

- Έλεγχος εφαρμογής συμμετοχικού προϋπολογισμού (Μιλάνο, Ιταλία / Recife, Βραζιλία / περιοχή πόλης Λονδίνου, Αγγλία / Τσενγκτού, Κίνα / Yaounde, Καμερούν / Παρίσι, Γαλλία / Λα Πλάτα, Αργεντινή).
- Προστασία και ανάδειξη φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και αποκατάσταση οικοσυστημάτων και φυσικών πόρων (επαρχία Κισσάμου, Ελλάδα

/ περιοχή Ναν, Ταϋλάνδη / ποταμός Still Creek, Καναδάς / περιοχή Bonga, Αιθιοπία).

- Παρακολούθηση τοπικών πολιτικών και σχεδίων βιώσιμης ανάπτυξης (Περού / Santa, Καμερούν / Μαδρίτη, Ισπανία / Χιλή).
- Αναβάθμιση συνθηκών διαβίωσης σε οικιστικές περιοχές (περιοχή πόλης Γκουαγιακίλ, Ισημερινός / Αιθιοπία / Ελ Μίνια, Αίγυπτος).

4.2.4. Μέθοδος 'Scenario Workshop'

Η μέθοδος αυτή - γνωστή στη βιβλιογραφία και ως Scenario Analysis / Building (Exercise) / Development / Learning / Planning / Testing - συμβάλλει στη δόμηση σεναρίων (πιθανών σειρών δράσεων/γεγονότων) και στην ενσωμάτωσή τους στη λήψη αποφάσεων για τη διαμόρφωση στρατηγικών (επιλογών), που αντιστοιχούν σε διαφορετικές μελλοντικές εναλλακτικές καταστάσεις του εξεταζόμενου θέματος βάσει συγκεκριμένων προβλέψεων και υποθέσεων. Η δόμηση σεναρίων είναι σημαντική για τη διαχείριση επικείμενων σημαντικών αλλαγών, την αποφυγή προβληματικών καταστάσεων αλλά και κυρίαρχων μη δημοφιλών τάσεων και οδηγεί στη γεφύρωση της υφιστάμενης και της επιθυμητής μελλοντικής κατάστασης. Για να επιτευχθεί αυτό, λαμβάνονται υπόψη κατευθυντήριες δυνάμεις του εξωτερικού περιβάλλοντος της υπό μελέτη περιοχής / προβλήματος και πιθανές επιδράσεις αυτών στη μελετώμενη περιοχή / πρόβλημα, πιθανοί δίοδοι εξέλιξης (πλοκές) και το πλήρες εύρος των ενδεχομένων, τα οποία μπορεί να οδηγήσουν σε σημαντικές αλλαγές της υφιστάμενης κατάστασης μακροπρόθεσμα. Ακόμα, αναλύονται εναλλακτικές επιλογές για τον προσδιορισμό της αλληλουχίας των απαιτούμενων γεγονότων και αλλαγών (στρατηγικές) που θα οδηγήσουν στην επίτευξη των σεναρίων· και αξιολογείται η ανθεκτικότητά τους μέσα από εύρος πιθανών μελλοντικών καταστάσεων. Γενικά, η δόμηση των σεναρίων πρέπει να αποτελεί μία διαρκή και επαναλαμβανόμενη διαδικασία προσαρμογής, ενσωμάτωσής τους στον σχεδιασμό και βελτίωσης της σχετικής γνώσης και των απαιτούμενων δράσεων (Bouzit και Loubier 2004, Brouwer και Brouwers 2017, Creighton 2005, DHTG 2010, DSS n.d., Elliott κ.ά. 2005, Gauvin κ.ά. 2006, Karner κ.ά. 2011, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'Scenario Workshop' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.12.

Πίνακας 4.12: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Scenario Workshop'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Αξιοποίηση σε ποικιλία θεμάτων στρατηγικού σχεδιασμού, ανάπτυξης, διαχείρισης και πολιτικών
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Δυνατότητα αξιοποίησης για διαφορετικές κλίμακες αναφοράς ≠ Αξιοποίηση σε τοπικά ζητήματα
3. Φύση δεδομένων	Αξιοποίηση ποιοτικών, ποσοτικών και άλλων στοιχείων
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Απαίτηση για δεδομένα πριν την υλοποίηση της διαδικασίας συμμετοχής ανάλογα με το μελετώμενο θέμα
5. Πολυπλοκότητα	Χρήση σε περιπτώσεις τεχνικών ή πολυπαραγοντικών θεμάτων ≠ Εφαρμογή σε θέματα μέτριας πολυπλοκότητας
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	Χρήση για σχετικά μακροπρόθεσμο σχεδιασμό και λήψη αποφάσεων
7. (Γενική) γνώση	Χρήση όταν η γνώση στην κοινωνία για το εξεταζόμενο θέμα είναι περιορισμένη
8. Γνώση συμμετεχόντων	Συμπερίληψη ατόμων με πλήρη γνώση για το εξεταζόμενο θέμα ≠ Πιθανή συμμετοχή ατόμων με γνώση για το θέμα
9. Γνώση διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά και ρόλους στην ομάδα του διοργανωτή
10. (Γενική) ωριμότητα	Αξιοποίηση όταν το θέμα είναι σχετικά πρόσφατο και το κοινό δεν έχει κατασταλαγμένες απόψεις
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Αξιοποίηση σε περιπτώσεις ανοιχτόμυαλων συμμετεχόντων
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Εφαρμογή για ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες ≠ Συμπερίληψη ατόμων που πιθανώς επηρεάζονται από το θέμα
14. Σημασία για διοργανωτή	Χρήση για ζητήματα που αντιμετωπίζει η κοινωνία, οι ειδικοί ή/και τα ΚΛΑ
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Συμμετοχή ατόμων που πιθανώς σχετίζονται με το θέμα
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	βλ. 9
17. Δημιουργικότητα	Συμπερίληψη ατόμων με δημιουργική σκέψη στους συμμετέχοντες
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 44
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Συμμετοχή ατόμων που καλύπτουν εύρος εμπειριών
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Συμμετοχή ατόμων που καλύπτουν εύρος απόψεων στο σύνολό τους
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 20
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 20
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Πιθανή ύπαρξη αντιπαραθέσεων μεταξύ των συμμετεχόντων ≠ Εφαρμογή για διαχείριση μέτριας πόλωσης
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 23
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 9
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	Απαίτηση επαρκών ικανοτήτων διοργανωτή για υλοποίηση συμμετοχής
28. Δέσμευση για θέμα	Δυνατότητα αξιοποίησης των αποτελεσμάτων μέσω δράσεων των ΚΛΑ
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Πιθανή διοργάνωση από φορείς δημόσιας διοίκησης
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 30
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Διερεύνηση της υφιστάμενης κατάστασης, αναγνωρίζοντας πιθανές εξελίξεις και εξετάζοντας τρόπους διαχείρισής τους
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Αποτύπωση ποικιλίας απόψεων συμμετεχόντων για την ανάπτυξη σεναρίων
34. Απαιτούμενοι πόροι	Ποικιλία κόστους εφαρμογής ανάλογα με το πλήθος των συμμετεχόντων και τα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής ≠ Δαπάνη σημαντικών πόρων για την υλοποίηση της μεθόδου
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	Μεταβλητός ≠ έως 6 μήνες ≠ 6 μήνες ≠ 1-3 χρόνια
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	Μεταβλητός ≠ έως 2 μέρες ≠ 4 ώρες - 1 μέρα ≠ 2 μέρες ≠ 2-3 μέρες ≠ 2-5 μέρες
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Δόμηση εναλλακτικών σεναρίων και λύσεων σχετικά με την αντιμετώπιση του προβλήματος ≠ Υλοποίηση όλων των σχεδιαστικών σταδίων μέσω της μεθόδου ≠ Αξιοποίηση για τη δόμηση σεναρίων και την αξιολόγηση εναλλακτικών
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	Εξέταση όλων των διαστάσεων στο πλαίσιο της μεθόδου συνολικά ή διακριτά ≠ Εφαρμογή σε διευρυμένα θέματα
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Εμπλοκή όλων των τύπων ≠ Εμπλοκή ατόμων με συμφέροντα για το θέμα, ειδικών και ΚΛΑ ≠ Συμμετοχή πολιτών, ειδικών και ΚΛΑ ≠ Εμπλοκή ειδικών
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	Μεταβλητό ≠ 5-10 ≠ 5-25 ≠ 20-25 ≠ 24-32 ≠ πάνω από 30
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 2, 39
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Επικοινωνία μεταξύ διοργανωτή και συμμετεχόντων ή/και μεταξύ των συμμετεχόντων ≠ Ανάπτυξη συνεργασίας μεταξύ όλων των συμμετεχόντων
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Αλληλεπίδραση σε σημαντικό βαθμό για τη διερεύνηση του θέματος σε βάθος και δυνατότητες μάθησης για συμμετέχοντες
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Πιθανή αξιοποίηση και λογισμικών στο πλαίσιο της συμμετοχής ≠ Διαπροσωπική επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Δυνατότητα υλοποίησης ατομικά, σε μικρές ομάδες ή στο σύνολο των συμμετεχόντων και εμπλοκής διαφορετικών ομάδων συμμετεχόντων σε κάθε στάδιο
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Αξιοποίηση διαλόγου και δυνατότητα χρήσης αρκετών εναλλακτικών υποστηρικτών εργαλείων συμμετοχής σε κάποια από τα στάδια
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Εφαρμογή σε περιπτώσεις που επιδιώκεται η συμβουλευτικότητα των συμμετεχόντων ≠ Αξιοποίηση για ουσιαστική εμπλοκή συμμετεχόντων
48. Ρόλος διοργανωτή	Εμπλοκή του διοργανωτή ως διαχειριστή έργου και συντονιστή
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Υλοποίηση μέσω συγκεκριμένων σταδίων με δυνατότητα χρήσης εναλλακτικών υποστηρικτών εργαλείων συμμετοχής ≠ Ελεύθερη μορφή διαδικασίας με καθορισμένα βασικά στάδια

Για τον προσδιορισμό ενός πεπερασμένου αριθμού σεναρίων από τις αμέτρητες δυνατές μελλοντικές καταστάσεις μπορούν να χρησιμοποιηθούν διάφορα μεθοδολογικά εργαλεία (π.χ. μοντέλο LIPSOR) καθώς και συμμετοχικές διαδικασίες για τη διερεύνηση δυνατών μελλοντικών εξελίξεων και τη δημιουργία σεναρίων μέσω της αξιοποίησης της διαθέσιμης πληροφορίας με τη συμβολή των εμπλεκομένων. Ακόμη, μέσω αυτών των διαδικασιών μπορεί να επιτευχθεί (Bousset κ.ά. 2005, Bouzit και Loubier 2004, Brouwer και Brouwers 2017, Creighton 2005, DHTG 2010, Gauvin κ.ά. 2006, Joss και Bellucci 2002, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003, TCF 2019, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2009, 2015):

- Διερεύνηση και κατανόηση του μελετώμενου συστήματος και των μεταβλητών του, του εξωτερικού περιβάλλοντος και των τάσεών του, των στρατηγικών, των επιλογών πολιτικής αλλά και των διαφορετικών απόψεων.
- Ενθάρρυνση κριτικής και δημιουργικής σκέψης και ενσωμάτωση διαφορετικών υποθέσεων, απόψεων και επιθυμιών στη λήψη αποφάσεων μέσω ανταλλαγής και σύνθεσης ιδεών και δημιουργικής σκέψης σε φιλικό περιβάλλον.
- Αναγνώριση κυριότερων θεμάτων/προβλημάτων και διαμόρφωση κύριων επιλογών και εναλλακτικών για τη μελλοντική ανάπτυξη.
- Βελτίωση της μακροπρόθεσμης λήψης αποφάσεων και χάραξης πολιτικής και των σχετικών στρατηγικών σχεδίων δράσης μέσω των κατάλληλων συνδυασμών.
- Πρόκληση αλλαγών και δημιουργία σχετικών δικτύων γνώσης και δράσης μέσα από την ευαισθητοποίηση των συμμετεχόντων.
- Βελτίωση ετοιμότητας αντιμετωπίζοντας την αβεβαιότητα και καταστάσεις έκτακτης ανάγκης.

Βέβαια, τα σενάρια, που προκύπτουν από μία σχετική διαδικασία, δεν καλύπτουν όλες τις πιθανές μελλοντικές καταστάσεις και στο μέλλον είναι πιθανό να δρομολογηθούν εξελίξεις, οι οποίες έχουν διατυπωθεί σε παραπάνω από ένα σενάρια. Επίσης συχνά, ένα από τα εναλλακτικά σενάρια είναι ξεκάθαρα το πιο πιθανό ή επιθυμητό προς υλοποίηση. Ακόμη, είναι δυνατόν το εύρος των πιθανών μελλοντικών εξελίξεων να είναι μεγάλο, δυσκολεύοντας τις σχετικές επιλογές. Σε κάθε περίπτωση δεν είναι δυνατό να προσδιοριστούν οι πιθανότητες υλοποίησης του κάθε σεναρίου με ακρίβεια και δεν μπορούν τα σενάρια να κριθούν για την ορθότητά τους. Επιπρόσθετα, πολλές φορές τα σενάρια είτε εστιάζουν αρκετά σε τεχνικές

λεπτομέρειες, καθιστώντας δύσκολη την κατανόησή τους για το κοινό είτε παρουσιάζουν ελλείψεις ως προς τη σχετική ανάλυση και την ποσοτικοποίηση των στοιχείων, καθιστώντας ασαφή και δύσκολη την υλοποίησή τους από τα σχετικά ΚΛΑ. Εστιάζοντας στην ίδια τη μέθοδο, οι συμμετέχοντες συχνά δρουν υποκειμενικά και επικεντρώνονται σε: α) ένα μικρό εύρος κυρίαρχων κοινωνικών και πολιτιστικών ζητημάτων, β) συγκεκριμένες διαστάσεις ενός τομέα, αγνοώντας το σύνολο των επιπτώσεων που προκαλούν οι αλλαγές του, γ) περισσότερο πιθανά γεγονότα, υποτιμώντας τα πλέον απρόσμενα να συμβούν (Bouzit και Loubier 2004, DHTG 2010, Gauvin κ.ά. 2006, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003).

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Ανάλογα με το εξεταζόμενο θέμα και τον όγκο της πληροφορίας που απαιτείται για τη διαμόρφωση τεκμηριωμένων και ρεαλιστικών σεναρίων, η προετοιμασία για την υλοποίηση της μεθόδου μπορεί να διαφέρει. Για την κατάρτιση του προϋπολογισμού υλοποίησής της πρέπει να συνυπολογίζονται σημαντικά κόστη, που σχετίζονται με τα στάδια που θα υλοποιηθούν συμμετοχικά, την αποζημίωση και τα έξοδα μετακίνησης και διαμονής της ομάδας του διοργανωτή (διαχειριστές έργου και συντονιστές) και των συμμετεχόντων, την επιλογή των συμμετεχόντων, τις απαιτούμενες εγκαταστάσεις, τη διατροφή των συμμετεχόντων, τη δημοσιότητα και την αξιοποίηση διαφόρων υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής. Ακόμα, η διάρκεια της διαδικασίας καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από το μέγεθος της ομάδας, που σχηματίζεται για την υλοποίηση της μεθόδου και τα στάδια που θα υλοποιηθούν υιοθετώντας τη συμμετοχική προσέγγιση. Γενικά, η μέθοδος αποτελείται από τα ακόλουθα στάδια (βλ. Εικόνα 4.12) (Bouzit και Loubier 2004, Brouwer και Brouwers 2017, Creighton 2005, DHTG 2010, DSS n.d., Karner κ.ά. 2011, Ringland 2002, Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015):

- **Σύνθεση ομάδας σεναρίου**: Στους συμμετέχοντες περιλαμβάνονται ΚΛΑ που σχετίζονται με το εξεταζόμενο θέμα, άτομα που καλύπτουν ένα εύρος αντικειμένων, γνώσεων και απόψεων και δημιουργικοί στοχαστές. Από αυτούς τους τύπους συμμετεχόντων επιλέγονται για την ομάδα ανάπτυξης των σεναρίων ανοιχτόμυαλα άτομα, που μπορούν να συνεργαστούν αποτελεσματικά.

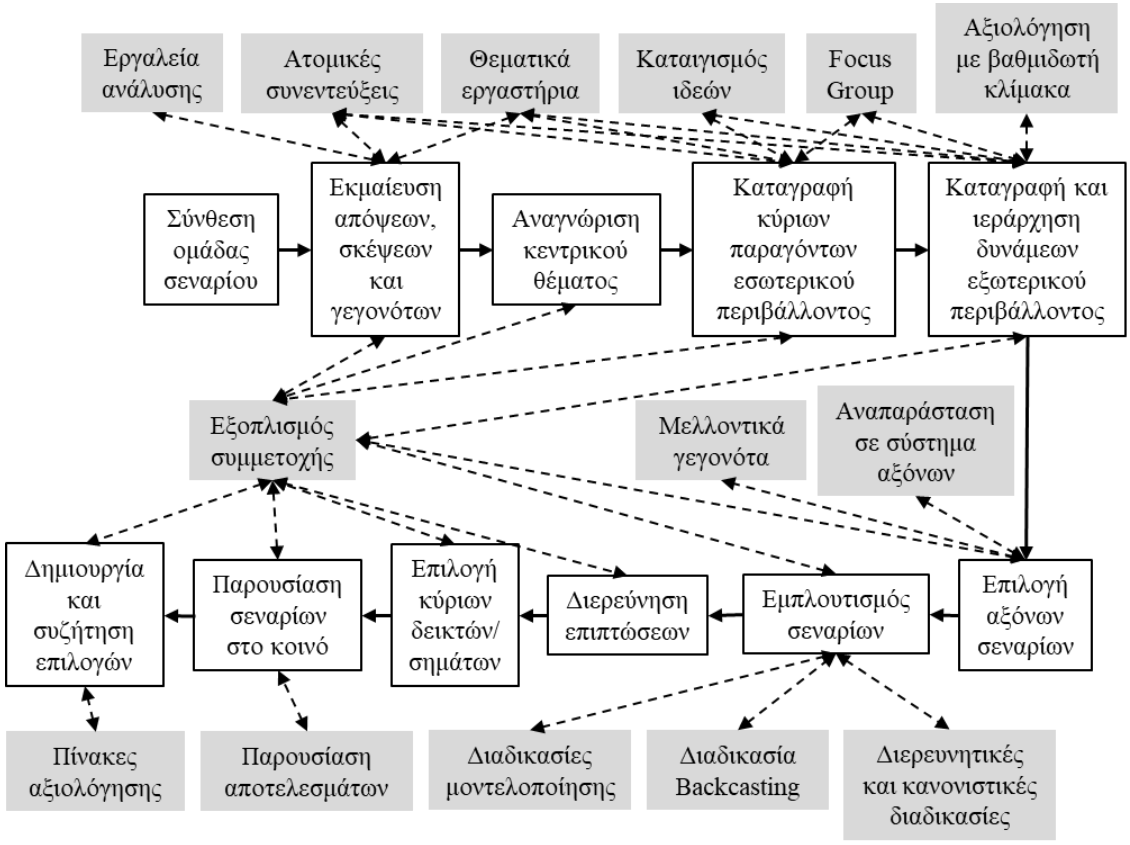

Εικόνα 4.12: Στάδια διαδικασίας μεθόδου ‘Scenario Workshop’ και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Εκμαίευση απόψεων, σκέψεων και γεγονότων**: Η ομάδα πρέπει να αποφασίσει, υπό τον έλεγχο του διοργανωτή, τις διαφανείς διαδικασίες και τους τρόπους συγκέντρωσης των απαιτούμενων απόψεων και πληροφοριών για την προετοιμασία σχετικής βάσης γνώσης για τη δόμηση των σεναρίων. Για τη δημιουργία της βάσης γνώσης μπορούν να αξιοποιηθούν εναλλακτικά υποστηρικτικά εργαλεία ανάλυσης. Επίσης, απαιτείται αρκετή έρευνα για τη συγκέντρωση πληροφοριών σχετικά με σημαντικές τάσεις του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος, παράγοντες αλλαγής και εμφάνισης μελλοντικών γεγονότων και κυρίαρχων τάσεων, τους ρόλους των διάφορων ομάδων συμφερόντων και τα γεγονότα που μπορούν να μεταβάλουν τη μελλοντική κατάσταση. Ακόμα, είναι πιθανό να διεξαχθούν ατομικές συνεντεύξεις ή θεματικά εργαστήρια για τη συγκέντρωση απόψεων ή σκέψεων για τον προσδιορισμό χρήσιμων ζητημάτων για τα επόμενα στάδια της μεθόδου. Το σύνολο της παραπάνω πληροφορίας είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τον αρχικό προσδιορισμό

των υποθέσεων, στις οποίες θα βασιστούν τα σενάρια (άξονες ή δομικά στοιχεία σεναρίων), ενώ αργότερα ίσως χρειαστούν και πρόσθετα δεδομένα.

- **Αναγνώριση κεντρικού θέματος**: Στο στάδιο αυτό, το εξεταζόμενο θέμα μπορεί να περιοριστεί, ώστε να μην είναι πολύ ευρύ και να επαναπροσδιοριστεί με βάση συγκεκριμένη απόφαση, ερώτημα ή θέμα που αντιμετωπίζει η κοινωνία ή τα ΚΛΑ. Επιπλέον, είναι σημαντικό να καθοριστεί ο χρονικός ορίζοντας και το πεδίο του εξεταζόμενου θέματος.
- **Καταγραφή κύριων παραγόντων εσωτερικού περιβάλλοντος**: Αναγνωρίζονται και αποτυπώνονται οι κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα των σχετικών αποφάσεων και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη από τα ΚΛΑ. Σε αυτούς περιλαμβάνονται συχνά μικροοικονομικές δυνάμεις και μπορούν να αναγνωριστούν μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία της μεθόδου ή με την υποστήριξη άλλων εργαλείων συμμετοχής (ατομικές συνεντεύξεις, θεματικά εργαστήρια, ασκήσεις καταιγισμού ιδεών ή/και 'Focus Groups').
- **Καταγραφή και ιεράρχηση δυνάμεων εξωτερικού περιβάλλοντος**: Αναγνωρίζονται και αποτυπώνονται οι κατευθυντήριες δυνάμεις και τα εμπόδια που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τους κύριους παράγοντες που αναγνωρίστηκαν στο προηγούμενο στάδιο. Στις κατευθυντήριες δυνάμεις συγκαταλέγονται κοινωνικά, τεχνολογικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά και πολιτικά χαρακτηριστικά και αξίες. Για τον προσδιορισμό τους συνήθως απαιτείται έρευνα για την αναγνώριση των κύριων και επιμέρους τάσεων, των προκαθορισμένων κοινωνικών στοιχείων και των κρίσιμων αβεβαιοτήτων που συνδέονται με τα τελευταία. Οι κατευθυντήριες δυνάμεις, που καταγράφηκαν, αξιολογούνται με βαθμιδωτή κλίμακα, ανάλογα με τον βαθμό σημαντικότητας (για την επιτυχία του κεντρικού θέματος ή απόφασης) και τον βαθμό αβεβαιότητας που εμπεριέχει η μελλοντική τους εξέλιξη. Συνεπώς, σκοπός της αξιολόγησης είναι η αναγνώριση των πλέον σημαντικών και αβέβαιων σχετικών παραγόντων. Οι διαδικασίες της καταγραφής και ιεράρχησης μπορούν να αναγνωριστούν μέσα από την ίδια τη μέθοδο ή με την υποστήριξη άλλων εργαλείων συμμετοχής (ατομικές συνεντεύξεις, θεματικά εργαστήρια, ασκήσεις καταιγισμού ιδεών ή/και 'Focus Groups').
- **Επιλογή αξόνων σεναρίων**: Αξιοποιείται η ιεράρχηση του προηγούμενου σταδίου και επιλέγονται δύο (ή τρεις) παράγοντες, που προσδιορίζουν τις

υποθέσεις ή λογικές (άξονες διαφοροποίησης των σεναρίων). Οι άξονες πρέπει να βασίζονται σε παράγοντες ιδιαίτερα σημαντικούς για την επιτυχία ή την εξέλιξη του κεντρικού θέματος, επιτυγχάνοντας τη μεγαλύτερη δυνατή χρησιμότητα των σεναρίων. Για κάθε επιλεγμένο παράγοντα (άξονα) μπορεί να επιλέγονται δύο αντίθετες όψεις, καθοδηγώντας τη δόμηση κάθε σεναρίου ως του συνδυασμού δύο (ή τριών) διαφορετικών όψεων (μία από κάθε άξονα) που μπορεί να αναπαρασταθεί εποπτικά σε σχετικό σύστημα αξόνων. Έπειτα, προστίθενται στα σενάρια ένα ή δύο απροσδόκητα, αλλά λογικά μελλοντικά γεγονότα (wildcards), για να εξεταστεί η προσαρμοστικότητα της κοινωνίας ή του οργανισμού αναφοράς.

- **Εμπλουτισμός σεναρίων**: Οι συμμετέχοντες επιλέγουν τον τρόπο, με τον οποίο θα εμπλουτίσουν τα σενάρια. Για τον σκοπό αυτό συνήθως αξιοποιούνται (ποιοτικές) διερευνητικές ή/και κανονιστικές (normative) διαδικασίες, ενώ είναι δυνατό να αξιοποιηθούν και διαδικασίες μοντελοποίησης, καταλήγοντας σε σχετικά σενάρια. Στην περίπτωση κανονιστικών σεναρίων αναπτύσσονται σχέδια δράσης για την επίτευξη (ή αποφυγή) τους μέσω της διαδικασίας Backcasting. Επίσης, τα σενάρια που αναπτύσσονται λαμβάνουν υπόψη όλα τα στοιχεία του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος, που αναγνωρίστηκαν στα προηγούμενα στάδια και περιλαμβάνουν τους ίδιους γενικούς παράγοντες, ώστε να είναι συγκρίσιμα μεταξύ τους. Γενικά, οι περιγραφές των σεναρίων (πλοκές) πρέπει να είναι συνεκτικές και να περιλαμβάνουν τον τρόπο εξέλιξης της υφιστάμενης κατάστασης για την επίτευξή (ή αποφυγή) τους (π.χ. απαιτούμενα γεγονότα). Ακόμα, οι διαφορετικές πλοκές που περιγράφονται συχνά αλληλεπιδρούν και προβλέπουν διαφορετικά στοιχεία, ανάλογα με τη χρονική περίοδο αναφοράς. Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου συνήθως καταγράφονται και δείκτες για κάθε σενάριο και αποδίδεται σε κάθε ένα από αυτά ένας συνοπτικός τίτλος, έντονος και αξιοσημείωτος, που αποκαλύπτει τη διαφορετική λογική που υποκρύπτεται στη φιλοσοφία δόμησής του.
- **Διερεύνηση επιπτώσεων**: Εξετάζονται οι επιπτώσεις του κάθε σεναρίου για το κεντρικό θέμα ή απόφαση, που έχει προσδιοριστεί σε προηγούμενο στάδιο. Στο πλαίσιο αυτό διευκρινίζονται πιθανές αδυναμίες και ελέγχεται η ανθεκτικότητα της απόφασης ή σχετικής στρατηγικής στην περίπτωση κάθε σεναρίου, αποσκοπώντας στην ενδυνάμωση της τελευταίας.

- **Επιλογή κύριων δεικτών και σημάτων**: Οι (ποσοτικοί) δείκτες εξετάζονται από το στάδιο εμπλουτισμού των σεναρίων και οριστικοποιούνται σε αυτό το στάδιο, αποσκοπώντας στην παρακολούθηση και αξιολόγηση της μελλοντικής εξέλιξης των σεναρίων για την κατάλληλη προσαρμογή των σχετικών στρατηγικών. Για τον σκοπό αυτό αναγνωρίζονται γεγονότα ή χαρακτηριστικά που είναι ενδεικτικά της πιθανότητας υλοποίησης για κάθε σενάριο. Οι δείκτες αυτοί είναι ξεχωριστοί για κάθε σενάριο και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να τα διακρίνουν. Ακόμα, τα σενάρια περιγράφονται με σαφήνεια, ώστε να μπορούν να αξιοποιηθούν από τα σχετικά ΚΛΑ.
- **Παρουσίαση σεναρίων στο κοινό**: Τα σενάρια και άλλα σημαντικά στοιχεία (υποθέσεις, πιθανότητες, παρατηρήσεις, συμπεράσματα, επόμενα βήματα κ.ά.) παρουσιάζονται συνήθως στο ευρύ κοινό με συμβατικούς ή με τη χρήση άλλων εναλλακτικών τρόπων και μέσων. Στο στάδιο αυτό είναι πιθανό να εξεταστούν και οι απόψεις του κοινού, με σκοπό την αξιοποίησή τους για την ενημέρωση/εμπλουτισμό των σεναρίων.
- **Δημιουργία και συζήτηση επιλογών**: Στο στάδιο αυτό, το σκεπτικό που δημιουργήθηκε κατά τη δόμηση των σεναρίων μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ενημέρωση της λήψης αποφάσεων που ακολουθεί, ώστε τα σενάρια να τροφοδοτήσουν τον σχετικό σχεδιασμό. Συγκεκριμένα, μετά τα παραπάνω στάδια μπορεί να ακολουθήσει η αναζήτηση και διατύπωση στρατηγικής υλοποίησης των σεναρίων. Για την οριοθέτηση της στρατηγικής, τα σενάρια χρησιμοποιούνται για τη διερεύνηση του περιβάλλοντος, στο οποίο είναι πιθανό να λειτουργεί η κοινωνία μακροπρόθεσμα. Ακόμα, εξετάζονται οι ευκαιρίες, οι απειλές και οι σχετικές επιλογές δράσης που προσδιορίστηκαν στα διαφορετικά σενάρια. Ακολούθως, τα ΚΛΑ αποφασίζουν, μέσω πινάκων αξιολόγησης, αν θα βασίσουν τη στρατηγική τους σε ένα ή σε πολλαπλά σενάρια, ομαδοποιώντας πιθανώς επιλογές που αντιστοιχούν σε ένα ή παραπάνω σενάρια. Για τη διατύπωση της στρατηγικής προσδιορίζονται με σαφήνεια μέτρα, τα οποία γεφυρώνουν το παρόν με το μέλλον, μέσω της υιοθέτησης μίας ή περισσοτέρων από τις ακόλουθες προσεγγίσεις: αντίδραση σε αναγνωρισμένες τάσεις, διαχείριση μελλοντικών κινδύνων, αξιοποίηση μελλοντικών ευκαιριών, διατήρηση ευελιξίας και ανάπτυξη και επίτευξη συγκεκριμένων οραμάτων.

Ωστόσο, η μέθοδος μπορεί να πραγματοποιηθεί και με δύο εναλλακτικούς τρόπους (Gauvin κ.ά. 2006, Slocum 2003, TCF 2019, Van Asselt κ.ά. 2001):

- Στην πρώτη περίπτωση (στη βιβλιογραφία συναντάται και ως Envisioning Workshop), η διαδικασία μπορεί να ξεκινήσει από προετοιμασμένα σενάρια με αρκετά ευρύ περιεχόμενο, τα οποία περιγράφουν τις πιθανές μελλοντικές εξελίξεις της περιοχής αναφοράς. Από αυτά, με τη βοήθεια της εμπλοκής των συμμετεχόντων, δημιουργούνται συγκεκριμένα σενάρια ανά τομέα, βασισμένα στις ίδιες υποθέσεις, ενσωματώνοντας νέες ιδέες, λύσεις και προτάσεις, οι οποίες αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα θέματα.
- Στη δεύτερη περίπτωση, η διαδικασία μπορεί να ξεκινήσει από συγκεκριμένα σενάρια (ανά τομέα), τα οποία δημιουργήθηκαν για άλλη περίπτωση και αξιοποιούνται ως βάση για την προσαρμογή τους σε σενάρια που λαμβάνουν υπόψη τους τα ιδιαίτερα δεδομένα της περιοχής αναφοράς. Οι πιθανές διαφορές που προκύπτουν από αυτή την εκδοχή είναι πολύ χρήσιμες για τον μακροπρόθεσμο σχεδιασμό.

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Η μέθοδος συνδέεται με πλήθος υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής και για κάποια από τα στάδιά της, προσφέρονται αρκετές εναλλακτικές επιλογές (βλ. Εικόνα 4.12). Πιο συγκεκριμένα, μπορούν να αξιοποιούνται τα παρακάτω υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής (Bouzit και Loubier 2004, Brouwer και Brouwers 2017, DHTG 2010, Raadgever και Mostert 2005, Ringland 2002, Slocum 2003, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001, Γιαουτζή και Στρατηγέα 2011):

- **Εξοπλισμός συμμετοχής**: Στον απαιτούμενο εξοπλισμό για τη συμμετοχική διαδικασία περιλαμβάνονται γραφική ύλη, προβολείς, οθόνες, οπτικοακουστικοί καταγραφείς, υπολογιστές και σχετικά λογισμικά.
- **Εργαλεία ανάλυσης**: Στα εργαλεία αυτά περιλαμβάνονται κυρίως τεχνικές αλλά και άλλα εργαλεία (Δομική ανάλυση, Régnier’s abacus, μοντέλο MACTOR, SWOT ανάλυση, ανάλυση ομάδων συμφερόντων και θεσμών κ.ά.) για την ανάλυση της πληροφορίας που συγκεντρώνεται για τη βάση γνώσης που θα τροφοδοτήσει τη δόμηση σεναρίων και τη σχετική συμμετοχική διαδικασία.

- **Ατομικές συνεντεύξεις**: Οι ατομικές συνεντεύξεις είναι χρήσιμες για τη συγκέντρωση απόψεων και σκέψεων, οι οποίες μπορούν να ομαδοποιηθούν από τη σχετική ανάλυση των απαντήσεων που προκύπτουν και να τροφοδοτήσουν τη δόμηση των σεναρίων. Στο πλαίσιο αυτό είναι σημαντικό να χρησιμοποιηθούν ερωτήσεις που θα ενεργοποιήσουν τη στρατηγική σκέψη των ερωτώμενων ΚΛΑ και των ομάδων συμφερόντων. Τέτοιες ερωτήσεις αφορούν σε κρίσιμα ζητήματα και παράγοντες, το επιθυμητό ή μη αποτέλεσμα, τις απαιτούμενες αλλαγές νοοτροπίας, τα συμπεράσματα από προηγούμενες επιτυχίες και αποτυχίες, τις αποφάσεις που πρέπει να ληφθούν και τις προσωπικές προτιμήσεις.
- **Θεματικά εργαστήρια**: Τα εργαστήρια αυτά μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εναλλακτική των ατομικών συνεντεύξεων για την άντληση των αντίστοιχων πληροφοριών, που θα τροφοδοτήσουν τη σχετική βάση γνώσης και τη διαδικασία.
- **Καταιγισμός ιδεών (brainstorming)**: Οι ασκήσεις καταιγισμού ιδεών χρησιμοποιούνται για την αποκάλυψη μεγάλου πλήθους ιδεών σχετικά με το μελετώμενο θέμα με δημιουργικό τρόπο (π.χ. χωρίς την άμεση απόρριψη ιδεών των συμμετεχόντων). Οι ιδέες προκύπτουν γραπτά, προφορικά ή με τη χρήση συγκεκριμένου λογισμικού (π.χ. Group Decision Room), που επιτρέπει την πιο διαδραστική και γρήγορη υλοποίηση των σχετικών ασκήσεων.
- **Focus group**: Αυτή η συμμετοχική μέθοδος μπορεί να λειτουργήσει στο πλαίσιο της μεθόδου Scenario Workshop ως υποστηρικτικό εργαλείο για την αναγνώριση κρίσιμων παραγόντων και δυνάμεων του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος και την ταξινόμηση των κύριων κατευθυντήριων δυνάμεων.
- **Αξιολόγηση με βαθμιδωτή κλίμακα**: Αυτός ο τύπος αξιολόγησης χρησιμοποιείται για την ιεράρχηση κύριων δυνάμεων και οδηγών. Οι τελευταίες συνήθως λαμβάνουν τιμές από 0 έως 10, ανάλογα με τη βεβαιότητα που επιδεικνύουν για τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται (σημασία ως προς το εξεταζόμενο θέμα και μελλοντική εξέλιξη).
- **Αναπαράσταση σε σύστημα αξόνων**: Το σύστημα αξόνων χρησιμοποιείται για την αναπαράσταση των διαφορετικών σεναρίων. Συγκεκριμένα, κάθε επιλεγμένος κρίσιμος παράγοντας του εξεταζόμενου θέματος συνιστά έναν άξονα και επιλέγονται δύο αντίθετες όψεις (ακραίες τιμές) για να δοθούν ονόματα στους πόλους του κάθε άξονα και να δημιουργηθεί ένα δισδιάστατο (ή τρισδιάστατο)

σύστημα αξόνων. Συνεπώς, κάθε σενάριο αντιστοιχεί σε διαφορετικές όψεις και σε μία από τις τέσσερις (ή οκτώ) περιοχές που ορίζονται από τους άξονες.

- **Μελλοντικά γεγονότα (wildcards)**: Τα σενάρια εμπλουτίζονται με αυτά τα έκτακτα μελλοντικά γεγονότα (φυσικές καταστροφές, κοινωνικές αναταραχές, δημογραφικές τάσεις κ.ά.) με σημαντικές συνέπειες στον πληθυσμό αναφοράς και το σχετικό σύστημα, ώστε να εξεταστεί η δυνατότητα προσαρμογής τους σε αυτά.
- **Διερευνητικές (exploratory) και κανονιστικές (normative) διαδικασίες**: Οι διερευνητικές διαδικασίες βασίζονται στην υφιστάμενη κατάσταση και σε παρελθούσες και παρούσες τάσεις για τη διαμόρφωση πιθανών μελλοντικών εικόνων (ουδέτερα σενάρια), λαμβάνοντας υπόψη υποθέσεις για το περιβάλλον και τους παράγοντες αλλαγής. Αντίθετα, μέσω των κανονιστικών διαδικασιών διαμορφώνονται σχετικά σενάρια βάσει ποικίλων επιθυμητών ή ανεπιθύμητων μελλοντικών εικόνων.
- **Διαδικασία backcasting**: Μέσω αυτής της διαδικασίας αναγνωρίζεται ένα ‘οραματικό’ ή ‘επιθυμητό’ μέλλον καθώς και τα κρίσιμα γεγονότα και αλλαγές που είναι πιθανό να οδηγήσουν από την παρούσα κατάσταση στη μελλοντική αυτή επιθυμητή εικόνα. Η πορεία σκέψης είναι αντίστροφη, από τη μελλοντική στην παρούσα εικόνα· και έχει ως αποτέλεσμα ένα σχέδιο δράσης, στο οποίο περιλαμβάνονται πολιτικές και παρεμβάσεις για την επίτευξη ενός κανονιστικού σεναρίου (ή την αποφυγή μιας δυσμενούς μελλοντικής εξέλιξης).
- **Διαδικασίες μοντελοποίησης**: Οι διαδικασίες αυτές είναι πιθανό να υλοποιηθούν, αφού σκιαγραφηθούν τα εναλλακτικά σενάρια, αποσκοπώντας στην οριστικοποίηση των σεναρίων μέσω της ανάπτυξης σχετικών μοντέλων.
- **Παρουσίαση αποτελεσμάτων**: Τα αποτελέσματα που θα προκύψουν από τη δόμηση των σεναρίων μπορούν να παρουσιαστούν ευρέως με τη μορφή γραπτών αναφορών ή άλλων πιο δημιουργικών πρωτοβουλιών (εκθέσεων, διαδικτυακών τόπων, παραστάσεων κ.ά.), οι οποίες σε κάθε περίπτωση πρέπει να προωθηθούν κατάλληλα από τον διοργανωτή.
- **Πίνακες αξιολόγησης**: Οι πίνακες αυτοί χρησιμοποιούνται στο τελευταίο στάδιο της μεθόδου για να αξιολογήσουν τις διάφορες επιλογές που προκύπτουν από τα σενάρια και να υποστηρίξουν τη δόμηση στρατηγικής, που εμπεριέχει κάποιες από τις επιλογές.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος αυτή έχει εφαρμοστεί σε πολλές και διαφορετικές περιπτώσεις μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο για την προετοιμασία και προσαρμογή οργανισμών και γενικότερα της κοινωνίας σε διαφορετικές δυνατές μελλοντικές εξελίξεις. Οι πρώτες της εφαρμογές σχετίζονταν με τον στρατιωτικό σχεδιασμό, αλλά στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε από τον τομέα του εμπορίου και γενικότερα της αγοράς για την υποστήριξη αποφάσεων και τη χάραξη στρατηγικής. Όμως, τις τελευταίες δεκαετίες η μέθοδος έχει βρει εφαρμογή σε αρκετές περιπτώσεις διαδικασιών χάραξης στρατηγικής και πολιτικών από φορείς της δημόσιας διοίκησης (Bouzit και Loubier 2004, Brouwer και Brouwers 2017, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015). Σε αυτό το πλαίσιο, εκδοχή της μεθόδου αναπτύχθηκε και από το Danish Board of Technology και έχει εφαρμοστεί σε πολλές χώρες της Ευρώπης, μεταξύ των οποίων είναι η Δανία, η Γερμανία, η Μεγάλη Βρετανία, η Ολλανδία, η Αυστρία και η Ελβετία (Gauvin κ.ά. 2006, Joss και Bellucci 2002, TCF 2019).

Σχετικά με τα θέματα ΧΑΣ, η μέθοδος, λόγω της χρησιμότητάς της, έχει βρει εφαρμογή στη μελέτη εξειδικευμένων ζητημάτων (κλιματική αλλαγή, υδάτινοι πόροι κ.ά.) που αφορούν το υπερτοπικό επίπεδο και έχουν υλοποιηθεί από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ), τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) και άλλους φορείς, ενώ εφαρμογές της απαντώνται και σε ένα φάσμα σχεδιαστικών προβλημάτων τοπικού ενδιαφέροντος (π.χ. βιώσιμη ανάπτυξη) (Participedia 2020, TCF 2019, Στρατηγέα 2015). Ενδεικτικά, την τελευταία δεκαετία καταγράφονται περιπτώσεις εφαρμογής σχετικά με τον ΧΑΣ, όπως (Panagiotopoulou κ.ά. 2017, 2020, Participedia 2020, Σωμαράκης κ.ά. 2016):

- Βιώσιμη αξιοποίηση φυσικών και πολιτιστικών πόρων επαρχίας Κισσάμου (Ελλάδα).
- Ανάπτυξη εθνικής στρατηγικής και πολιτικής για τη βιοενέργεια (Μεγάλη Βρετανία).
- Διαχείριση χρήσεων γης σε πολυσύχναστο δρόμο της Κωνσταντινούπολης (Τουρκία).
- Προώθηση ισόρροπης και βιώσιμης αγροτικής οικονομίας στην περιοχή Cambrian Mountains (Μεγάλη Βρετανία).
- Υιοθέτηση της ‘Τοπικής Ατζέντας 21’ σε επαρχία της Περιφέρειας Εμίλια-Ρομάνα (Ιταλία).

- Ανάπτυξη ιδεών και προτάσεων για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής στην κωμόπολη Casamassima (Ιταλία).

4.2.5. Μέθοδος 'World Cafe'

Η μέθοδος αυτή συντελεί σε μία δημιουργική διαδικασία συνεργατικού, παραγωγικού και δυναμικού διαλόγου, όπου οι συμμετέχοντες εξωτερικεύουν τη γνώση που κατέχουν ήδη και ανταλλάσσουν τη γνώση αυτή μεταξύ τους για την ανάπτυξη συνεργειών και εποικοδομητικής αλληλεπίδρασης μέσα σε ένα φιλόξενο κλίμα, που παραλληλίζεται με αυτό ενός περιβάλλοντος χώρου καφέ. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες μέσα από τους ρόλους των οικοδεσποτών και των πρεσβευτών αλληλεπιδρούν για το εξεταζόμενο θέμα αρχικά σε μικρές ομάδες (τραπέζια) μέσα από διαδοχικούς γύρους διάδρασης και στη συνέχεια σε ολομέλεια. Με τον τρόπο αυτό, επιτυγχάνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα η συσσώρευση ενός αποθέματος γνώσης από τους συμμετέχοντες και μία πολλαπλή σύνδεση απόψεων και ιδεών που αναπτύσσονται σε κάθε γύρο και τραπέζι διάδρασης, εμβαθύνοντας τη συζήτηση και διευκολύνοντας την ανάπτυξη νέων ιδεών για το μελετώμενο θέμα από τους συμμετέχοντες (Brouwer και Brouwers 2017, Brown 2002, EPA 2018, HIS 2020, Involve 2005, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, PSDE n.d., TWC n.d., Στρατηγέα 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'World Cafe' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.13.

Ειδικότερα, μέσα από τη συμμετοχική αυτή μέθοδο επιτυγχάνονται τα ακόλουθα θετικά αποτελέσματα (Brouwer και Brouwers 2017, Brown 2002, EPA 2018, HIS 2020, Involve 2005, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, PSDE n.d., TWC n.d., Στρατηγέα 2015):

- εισάγεται και κοινοποιείται πρόσθετη πληροφορία και γνώση για την ολοκληρωμένη εμβάθυνση (λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των διαστάσεων) στο εξεταζόμενο θέμα και τη διαχείρισή του,
- προωθείται η καινοτόμος σκέψη και η διερεύνηση νέων δυνατοτήτων δράσης, προκλήσεων, ευκαιριών, επιλογών, προτάσεων, λύσεων, συνεργειών και κοινών τόπων γύρω από το εξεταζόμενο θέμα,
- εμπλέκονται οι συμμετέχοντες σε ανοικτές, χαλαρές, αυθεντικές, δημιουργικές και ουσιαστικές συζητήσεις, ανεξαρτήτως αν γνωρίζονται μεταξύ τους και

Πίνακας 4.13: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'World Cafe'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Εφαρμογή σε θέματα που άπτονται της καθημερινότητας για τη βελτίωση διαφορών πτυχών (κοινωνίας, πολιτικών, τεχνολογίας, περιβάλλοντος κ.ά.)
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Χρησιμοποίηση σε διαφορετικές χωρικές κλίμακες ≠ Αξιοποίηση σε επίπεδο πόλης ή γειτονιάς
3. Φύση δεδομένων	βλ. 1
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Ενημέρωση συντονιστών και συμμετεχόντων με σχετικό υλικό
5. Πολυπλοκότητα	Εφαρμογή για θέματα που δεν είναι σύνθετα ή τεχνικά ≠ Αξιοποίηση για σύνθετα θέματα ≠ Χρήση για θέματα που δεν υπερβαίνουν τη μέτρια πολυπλοκότητα
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	βλ. 35
7. (Γενική) γνώση	Αξιοποίηση ανεξαρτήτως γνώσης στην κοινωνία για το θέμα
8. Γνώση συμμετεχόντων	Εμπλοκή ατόμων που κατέχουν σχετική γνώση για το εξεταζόμενο θέμα
9. Γνώση διοργανωτή	Συμμετοχή στην ομάδα του διοργανωτή ατόμων με διαφορετικό επίπεδο γνώσεων
10. (Γενική) ωριμότητα	Χρήση για θέματα με περιορισμένη ωριμότητα απόψεων στην κοινωνία
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Συμμετοχή ατόμων με σχετικά καθορισμένες ή υποσυνείδητες θέσεις
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Αξιοποίηση για σημαντικά θέματα που συνδέονται με ανησυχίες των συμμετεχόντων
14. Σημασία για διοργανωτή	Συμμετοχή στην ομάδα του διοργανωτή ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Χρήση για θέματα που προκαλούν και διατηρούν το ενδιαφέρον των συμμετεχόντων
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	Ενδιαφέρον και από τον διοργανωτή για το μελετώμενο θέμα
17. Δημιουργικότητα	Εμπλοκή ατόμων με διαφορετικές ιδέες, εμπειρίες και υπόβαθρο
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 44
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Εμπλοκή μέρους συμμετεχόντων με εμπειρία/ικανότητες στις ομαδικές διαδικασίες (οικοδεσπότες)
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Εμπλοκή ατόμων που αντιπροσωπεύουν τις διαφορετικές διαστάσεις του συνολικού φάσματος ενός συστήματος
21. Αντιμετώπιση για θέμα	βλ. 20
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 20
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Εφαρμογή ανεξάρτητα αντιπαραθέσεων μεταξύ των συμμετεχόντων (για το θέμα)
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 23
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 14
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	Απλή εφαρμογή της μεθόδου ≠ Εμπλοκή έμπειρων ατόμων στην ομάδα του διοργανωτή (συντονιστές)
28. Δέσμευση για θέμα	Παρουσίαση ή συζήτηση για δυνατότητες δράσεων και αξιοποίησης των αποτελεσμάτων
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	βλ. 14
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 14
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Ανταλλαγή και παραγωγή συλλογικής γνώσης που θα εμπλουτίσει τη διαθέσιμη πληροφορία
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Αποτύπωση διαφορετικότητας των απόψεων των συμμετεχόντων
34. Απαιτούμενοι πόροι	Απαίτηση ελάχιστων πόρων για την υλοποίηση της μεθόδου ≠ Μεταβλητό κόστος υλοποίησης
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	1 μήνας
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	2-4 ώρες ≠ 4 ώρες - 1 μέρα ≠ 1 μέρα - 1 βδομάδα ≠ 2-3 μέρες
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Δυνατότητα χρήσης στα πρώτα στάδια του σχεδιασμού (απουσία προκαθορισμένων λύσεων ή απαίτησης λεπτομερούς σχεδιασμού)
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	Εμβάθυνση στο σύνολο των διαστάσεων του εξεταζόμενου θέματος ≠ Χρήση για πολλαπλές διαστάσεις του μελετώμενου θέματος
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Χωρίς περιορισμό για την επιλογή των συμμετεχόντων - Μεταβλητό πλήθος
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	Μεταβλητό ≠ 12-1.200 ≠ Τουλάχιστον 12 ≠ Τουλάχιστον 15
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 2, 39
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Διάδραση μεταξύ όλων των εμπλεκομένων στην ολομέλεια και μεταξύ των συμμετεχόντων στις ομάδες
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Δυναμική διερεύνηση του εξεταζόμενου θέματος σε βάθος μέσω της διάδρασης
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Διαπροσωπική αλληλεπίδραση σε συγκεκριμένο χώρο με πιθανή χρήση συμβατικών τεχνολογικών μέσων ≠ Δυνατότητα για διαδικτυακή υλοποίηση της μεθόδου
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Αλληλεπίδραση κυρίως σε μικρές ομάδες αλλά και σε ολομέλειες
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων μέσω ερωτήσεων, διαλόγου και δημιουργικών σημειώσεων
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Εμπλοκή συμμετεχόντων σε επίπεδο συμβουλευτικής συμμετοχής ≠ Συμβουλευτική εμπλοκή ή συναπόφαση συμμετεχόντων με ΚΛΑ
48. Ρόλος διοργανωτή	Διαχειριστής του εγχειρήματος και συντονισμός της διάδρασης από τον διοργανωτή ≠ Αποστασιοποίηση του διοργανωτή από την αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Συμμετοχή μέσω δομημένης διαδικασίας με δυνατότητα επανάληψης γύρων διάδρασης και αξιοποίησης εναλλακτικών υποστηρικτικών εργαλείων ≠ Ευέλικτη μορφή διαδικασίας μεθόδου

- προκύπτουν συλλογική δύναμη, σεβασμός, συνεργασία, δικτύωση, βαθύτερες σχέσεις μεταξύ των συμμετεχόντων και αίσθημα αμοιβαίας ιδιοκτησίας των συμμετεχόντων για το αποτέλεσμα της διαδικασίας.

Βέβαια, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι μέσω της μεθόδου αυτής δεν μπορούν να προκύψουν λεπτομερή στοιχεία, σχέδια δράσης και αποφάσεις ούτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί αυτό το συμμετοχικό εργαλείο για προαποφασισμένα ζητήματα ή για μονόπλευρη πληροφόρηση. Επίσης, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στη διαμόρφωση του διαλόγου (επιλογή θεμάτων προς συζήτηση ή ερωτήσεων), ώστε τα θέματα που τίθενται να μην προκαλούν αμυντικές αντιδράσεις των συμμετεχόντων. Πρόσθετα, σε περίπτωση που η ανάλυση των αποτελεσμάτων της διαδικασίας δεν γίνει αμέσως μετά την ολοκλήρωσή της, είναι πιθανό να ξεχαστούν σημαντικά ζητήματα και διαστάσεις λύσεων, καθώς η αποτύπωση των συζητήσεων γίνεται συνήθως με ελεύθερο τρόπο (π.χ. σχέδια) από τους συμμετέχοντες (Brown 2002, HIS 2020, Involve 2005, PSDE n.d., Στρατηγέα 2015).

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Τα στάδια της μεθόδου παρουσιάζουν μικρές διαφορές μεταξύ των διαφορετικών βιβλιογραφικών αναφορών, αλλά μπορούν να ταξινομηθούν στα βασικά στάδια της προετοιμασίας και της υλοποίησης της συμμετοχικής διαδικασίας (Brouwer και Brouwers 2017, Brown 2002, HIS 2020, TWC n.d., Στρατηγέα 2015). Ακολούθως, παρουσιάζονται τα βασικά αυτά στάδια καθώς και άλλα επιμέρους στάδια, που μπορούν να διακριθούν (βλ. Εικόνα 4.13).

Προετοιμασία

Καθοριστικός παράγοντας για την προετοιμασία της διαδικασίας είναι ο διαθέσιμος προϋπολογισμός που πρέπει να περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, τον διοργανωτή (πληρωμή/αποζημίωση συντονιστών, διερμηνέων κ.ά.), τους συμμετέχοντες (μετακινήσεις, προσκλήσεις και πιθανώς αποζημιώσεις για τους οικοδεσπότες), τις εγκαταστάσεις, τη διατροφή, τον εξοπλισμό και το σχετικό υλικό. Επίσης, κατά την προετοιμασία της διαδικασίας συμμετοχής είναι απαραίτητο να δοθεί ιδιαίτερη σημασία από τον διοργανωτή στον σχεδιασμό του συμμετοχικού εγχειρήματος και να ολοκληρωθούν τα εξής βήματα (Brouwer και Brouwers 2017, Brown 2002, EPA

2018, HIS 2020, Involve 2005, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, TWC n.d., Στρατηγέα 2015):

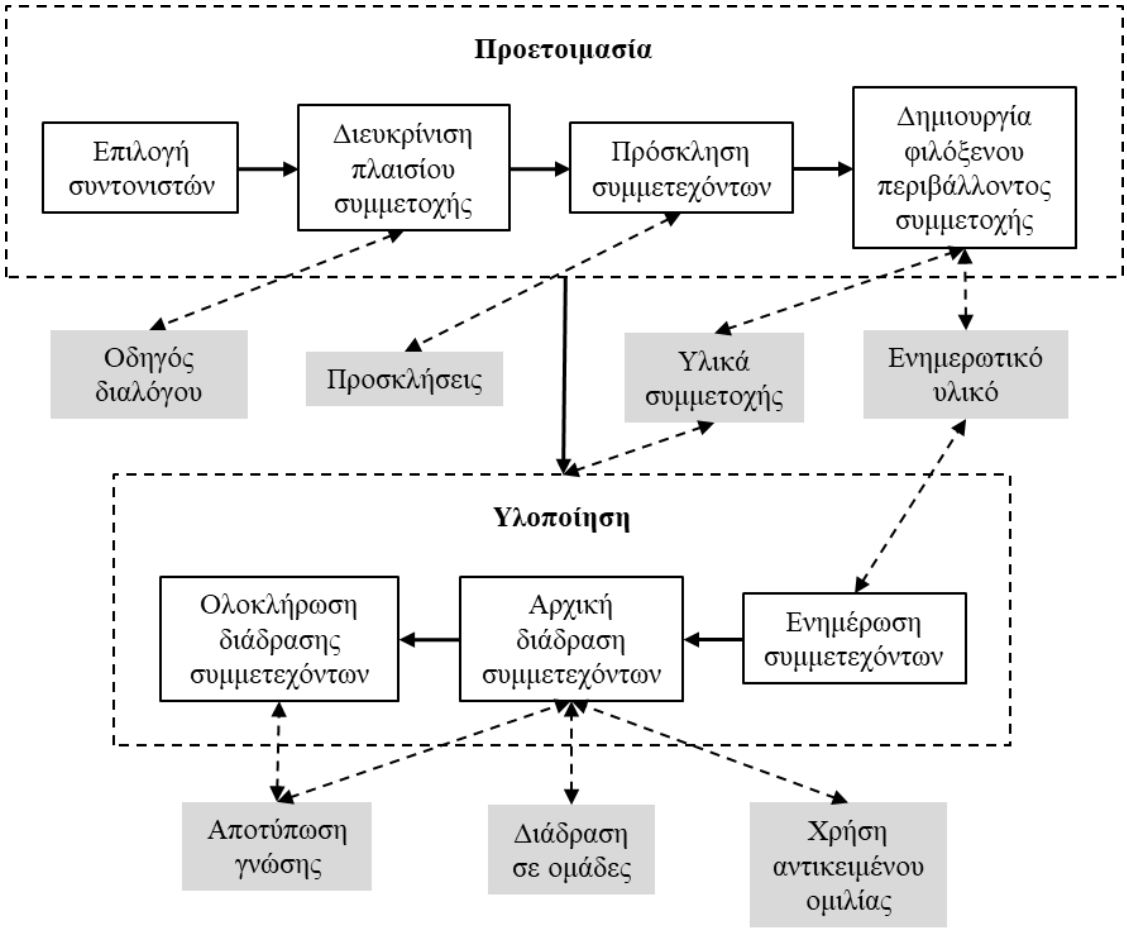

Εικόνα 4.13: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'World Cafe' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Επιλογή συντονιστών**: Τον συντονισμό της συμμετοχής αναλαμβάνουν άτομα με αρκετά καθήκοντα για την επίτευξη των αποτελεσμάτων που επιδιώκονται. Συγκεκριμένα, οι συντονιστές, αφού ενημερωθούν από την ομάδα σχεδιασμού της συμμετοχής για το μελετώμενο θέμα, συνεργάζονται μαζί της επιλέγοντας τον σκοπό της διαδικασίας και τις ομάδες των συμμετεχόντων. Ακόμη, διαμορφώνουν την πρόσκληση προς τους συμμετέχοντες και διοργανώνουν τη συνάντηση, φροντίζοντας για τη δημιουργία ενός ευχάριστου και φιλικού περιβάλλοντος για αυτούς. Συμπληρωματικά, πριν την έναρξη της διαδικασίας υποδέχονται τους συμμετέχοντες, επεξηγώντας τους τον σκοπό της συνάντησης· θέτουν σε αυτούς τα ερωτήματα ή τα θέματα που θα συζητηθούν και εξηγούν τους κανόνες και τις

οδηγίες συμμετοχής και γενικότερα την όλη διαδικασία. Κατά τη διάρκεια της διαδικασίας αυτής, μετακινούνται μεταξύ των τραπεζιών ή είναι υπεύθυνοι για συγκεκριμένα τραπέζια, παρακινώντας τους συμμετέχοντες και υπενθυμίζοντας τον ρόλο τους. Ακόμα, ενημερώνουν τους συμμετέχοντες έγκαιρα να αλλάξουν τραπέζια, φροντίζουν για την καταγραφή των κυριότερων ιδεών και προσαρμόζουν δημιουργικά τις οδηγίες της μεθόδου στη δική τους περίπτωση εφαρμογής.

- **Διευκρίνιση πλαισίου συμμετοχής**: Ο διοργανωτής αποφασίζει για τον σκοπό, τους στόχους και το επίκεντρο της διαδικασίας και ειδικότερα για το θέμα και το πλαίσιο της συζήτησης, τα άτομα που θα προσκληθούν να συμμετέχουν και πως μπορούν να συνεισφέρουν σε αυτή, τον διαθέσιμο χρόνο, το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα και τον τρόπο επίτευξής του (γύροι συζητήσεων, μετακίνηση μεταξύ τραπεζιών κ.ά.), συνθέτοντας έναν οδηγό διαλόγου. Σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα, ο προσδιορισμός της ερώτησης ή των ερωτήσεων (περιεχόμενο και απεύθυνση) απορρέει από τον σκοπό και το πλαίσιο της διαδικασίας και είναι σημαντικός για τη λογική εξέλιξη της διάδρασης (από πιο γενικό σε πιο ειδικό περιεχόμενο), την ανάκτηση της διαθέσιμης στους συμμετέχοντες γνώσης και την προώθηση της δημιουργικότητας και της ανάληψης δράσης μέσα από διαδοχικούς γύρους διαλόγου. Για τους λόγους αυτούς είναι πιθανό να εμπλακούν και κάποιοι από τους πιθανούς συμμετέχοντες στη διαμόρφωσή τους. Επίσης, οι ερωτήσεις πρέπει να είναι απλές, κατανοητές και ανοικτού τύπου, να εμπνέουν τους συμμετέχοντες, να προκαλούν τη διάδραση, να ελκύουν ενέργεια και θετικές σκέψεις, να επικεντρώνονται στην έρευνα, να αποκαλύπτουν το υποσυνείδητο, νέες ιδέες και δυνατότητες, να αναζητούν τη χρησιμότητα και να σχετίζονται με τις πραγματικές ανησυχίες των συμμετεχόντων για την αποτελεσματικότερη εμπλοκή τους. Σε κάθε περίπτωση, είναι πολύ σημαντικός ο χρονικός προγραμματισμός για τις ερωτήσεις και την αλληλεπίδραση που θα ακολουθήσει. Πρόσθετα, είναι σημαντικό να δοθεί στο συμμετοχικό γεγονός συγκεκριμένος τίτλος, που θα αντανακλά τον σκοπό του.
- **Πρόσκληση συμμετεχόντων**: Στο στάδιο αυτό επιλέγονται και προσκαλούνται οι συμμετέχοντες. Συνεπώς, επιλέγεται και ο χώρος (τοποθεσία) και ο χρόνος (ημέρα, ώρα και διάστημα) για τη διεξαγωγή της συμμετοχικής διαδικασίας, ενώ δημιουργούνται και αποστέλλονται προσκλήσεις. Οι προσκλήσεις περιλαμβάνουν

πληροφορίες για τον σκοπό του εγχειρήματος και τον διοργανωτή, το εξεταζόμενο θέμα ή το κεντρικό ερώτημα που θα διερευνηθεί, το πρόγραμμα συμμετοχής και πληροφορίες για τη φύση της διαδικασίας, οι οποίες αποδίδονται με ευχάριστο τρόπο (χρώματα, γραφήματα κ.ά.). Τα άτομα που απαντούν θετικά στις προσκλήσεις καταγράφονται σε κατάλογο συμμετεχόντων. Ωστόσο, υπάρχουν και εναλλακτικοί τρόποι προσέγγισης και παρακίνησης των συμμετεχόντων, ανάλογα με το μελετώμενο θέμα καθώς και άλλους παράγοντες. Επιπλέον, είναι πιθανό να καθοριστεί από το στάδιο της προετοιμασίας ο ρόλος του κάθε συμμετέχοντα στη διαδικασία (οικοδεσπότης ή πρεσβευτής) αλλά και η σύνθεση των τραπεζιών, ώστε να εκπροσωπούνται όλες οι ομάδες συμμετεχόντων. Στην τελευταία περίπτωση, είναι απαραίτητο οι συμμετέχοντες να ενημερωθούν ανάλογα από τον διοργανωτή.

- **Δημιουργία φιλόξενου περιβάλλοντος συμμετοχής**: Οι συμμετέχοντες πρέπει να νιώθουν ασφαλείς να εκφραστούν, ώστε να έχουν την καλύτερη δυνατή επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ τους. Για τον λόγο αυτό, ο χώρος υλοποίησης της διαδικασίας πρέπει να είναι ζεστός, φιλικός, άνετος, ασφαλής και οικείος, όπως σε ένα περιβάλλον χώρου καφέ. Για να επιτευχθεί αυτό:
  - επιλέγεται χώρος με φυσικό ή απαλό φωτισμό, άνετα καθίσματα, ευχάριστη θερμοκρασία και εξωτερική θέα,
  - χρησιμοποιούνται τα απαραίτητα τραπεζοκαθίσματα (που προσομοιάζουν αυτά μιας καφετέριας) και τοποθετούνται σε βολική διάταξη,
  - χρησιμοποιούνται αντικείμενα και ευρηματικοί τρόποι για την πρόκληση ευχάριστων συναισθημάτων στους συμμετέχοντες,
  - τοποθετείται σε κάθε τραπέζι γραφική ύλη και βασικό υλικό πληροφόρησης των συμμετεχόντων (κανόνες διαδικασίας, ερωτήσεις κ.ά.),
  - τοποθετείται ένα τραπέζι σε εμφανές σημείο με πρόσθετο σχετικό ενημερωτικό υλικό,
  - χρησιμοποιείται χώρος στους τοίχους ή πίνακες για την αποτύπωση και προβολή της συλλογικής γνώσης και των αποτελεσμάτων των τραπεζιών και
  - προαιρετικά αξιοποιούνται και οι υπόλοιποι τοίχοι της αίθουσας, πρόσθετα αναλώσιμα, οπτικοακουστικά συστήματα, απαλή μουσική και τρόφιμα/αναψυκτικά.

Υλοποίηση

Η υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας με τη μέθοδο 'World Cafe' περιλαμβάνει τα ακόλουθα επιμέρους βήματα (Brouwer και Brouwers 2017, Brown 2002, EPA 2018, HIS 2020, Involve 2005, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, PSDE n.d., TWC n.d., Στρατηγέα 2015):

- **Ενημέρωση συμμετεχόντων**: Αρχικά, ο διοργανωτής καλωσορίζει τους συμμετέχοντες, τους συστήνει τα μέλη του διοργανωτή και τους προσκαλεί να καθίσουν στα τραπέζια διάδρασης (ένας αριθμός ατόμων ανά τραπέζι). Επίσης, τους παρουσιάζει τον τίτλο, τον σκοπό και το πλαίσιο (οδηγίες, αρχές, προβλεπόμενη διαδικασία κ.ά.) του συμμετοχικού εγχειρήματος. Μάλιστα, η ονομασία, το θέμα και οι οδηγίες πρέπει να είναι ορατά σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας από το σύνολο των συμμετεχόντων. Ειδικότερα, στο πλαίσιο της ενημέρωσης για τη μέθοδο, είναι σημαντικό να επισημανθεί η αρχή του φιλόξενου περιβάλλοντος συμμετοχής και η σημασία της ακρόασης των απόψεων και ιδεών των υπόλοιπων συμμετεχόντων. Γενικά, ο ομιλητής πρέπει να επικεντρώνεται στο θέμα και να εκφράζει ξεκάθαρα τις λογικές και συναισθηματικές σκέψεις του, ενώ οι ακροατές να δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στα λεγόμενα του ομιλητή, να είναι πρόθυμοι / ανοικτοί να επηρεαστούν από αυτά, να κατανοούν τη στάση του ομιλητή, να υποστηρίζουν την έκφρασή του, να αξιολογούν την άποψή του συνδέοντάς τη με άλλες απόψεις και να αποτυπώνουν τις ιδέες χρησιμοποιώντας τη διαθέσιμη γραφική ύλη.
- **Αρχική διάδραση συμμετεχόντων**: Στο πλαίσιο της διάδρασης συνήθως υλοποιούνται τρεις διαδοχικοί γύροι συζήτησης, με τον καθένα να διαρκεί περίπου 20-30 λεπτά. Βέβαια, σε κάθε περίπτωση το πλήθος και η διάρκεια αυτών των γύρων εξαρτάται από τον στόχο που επιδιώκεται και τον απαιτούμενο χρόνο για την επεξεργασία του κάθε επιμέρους ζητήματος ή ερωτήματος. Από τους παράγοντες αυτούς καθορίζεται και ο τρόπος της αποτελεσματικότερης παράθεσης των ερωτημάτων ή ζητημάτων από τον διοργανωτή. Μετά την ολοκλήρωση του αρχικού γύρου, ένα άτομο παραμένει σε κάθε τραπέζι διάδρασης ως οικοδεσπότης (host), ενώ οι υπόλοιποι συμμετέχοντες μετακινούνται σε διαφορετικά τραπέζια ως πρεσβευτές (ambassadors), μεταφέροντας τη γνώση και τα ερωτήματα που προέκυψαν στα νέα τους τραπέζια. Μετά την ολοκλήρωση του δεύτερου γύρου, ο οικοδεσπότης παραμένει

στο ίδιο τραπέζι διάδρασης ή ορίζεται νέος οικοδεσπότης και οι πρεσβευτές είτε επιστρέφουν στο αρχικό τους τραπέζι για να συνθέσουν τα ευρήματά τους είτε αλλάζουν εκ νέου τραπέζι. Μάλιστα, σε αυτόν τον γύρο είναι πιθανό να χρησιμοποιηθεί πρόσθετη ερώτηση για την εμβάθυνση στη διερεύνηση του εξεταζόμενου θέματος. Σε κάθε γύρο, οι συμμετέχοντες εξετάζουν συνεργατικά το ζήτημα ή ερώτημα που τους έχει τεθεί, ενώ οι συντονιστές καθοδηγούν τον διάλογο, κρατούν σημειώσεις και ζητούν από τους συμμετέχοντες να μοιραστούν τις ιδέες τους με τους υπόλοιπους συμμετέχοντες αλλά και να ακούσουν τους τελευταίους (πιθανή χρήση αντικειμένου ομιλίας), ώστε να αξιοποιήσουν περαιτέρω την προστιθέμενη αυτή πληροφορία. Ακόμα, στην αρχή κάθε γύρου διάδρασης ο οικοδεσπότης καλωσορίζει τους πρεσβευτές και συνοψίζει και μοιράζεται τις κύριες ιδέες από τους προηγούμενους γύρους και στη διάρκεια του γύρου σημειώνει συνδέσεις, ιδέες και βαθύτερες ερωτήσεις. Με αυτόν τον τρόπο αξιοποιούνται τα προγενέστερα ευρήματα, καθώς εμπλουτίζονται ή εκφράζονται αντιρρήσεις για αυτά και διαφορετικές ιδέες και απόψεις. Στο πλαίσιο αυτό η αποτύπωση της γνώσης, που διαχέεται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας, είναι πολύ σημαντική και μπορούν να αξιοποιηθούν αρκετοί εναλλακτικοί τρόποι για τον σκοπό αυτό.

- **Ολοκλήρωση διάδρασης συμμετεχόντων**: Μετά από τους τρεις (συνήθως) γύρους διάδρασης στα τραπέζια, ξεκινά μία περίοδος διαμοιρασμού των ευρημάτων (συμπερασμάτων) μεταξύ των συμμετεχόντων σε ολομέλεια για την αναγνώριση προτύπων, τη μεγέθυνση της συλλογικής γνώσης και τη διερεύνηση δυνατοτήτων δράσης. Για να επιτευχθεί αυτό, αλληλεπιδρούν οι ομάδες των τραπεζιών με την ολομέλεια. Στο πλαίσιο αυτό, κάθε ομάδα αφιερώνει λίγο χρόνο, για να καταλήξει στα πιο σημαντικά σημεία (γνώση) της διάδρασης, τα οποία συνοψίζει, αποτυπώνει και μοιράζεται με την ολομέλεια. Εναλλακτικά, η διαδικασία αυτή σε κάθε τραπέζι υλοποιείται από τον αντίστοιχο οικοδεσπότη και συντονιστή, οι οποίοι συμφωνούν και δίνουν αναφορά στην ολομέλεια. Ως προς αυτήν την κατεύθυνση, υποστηρικτικό ρόλο μπορούν να έχουν πίνακες, χαρτόνια, φύλλα καταγραφής ή άλλα υλικά στα τραπέζια, τα οποία μπορούν να κολληθούν στους τοίχους της αίθουσας συμμετοχής, ώστε να είναι ορατά από όλους. Έπειτα από τη σύνοψη κάθε ομάδας στην ολομέλεια απαιτείται λίγος χρόνος περισυλλογής, για να διατυπωθούν, από τον κύριο συντονιστή, τα συμπεράσματα

που προκύπτουν (αποτελέσματα, ερωτήματα, πρότυπα κ.ά.) και τα επόμενα βήματα και ευχαριστεί όλους τους συμμετέχοντες. Τέλος, αναλύονται οι ιδέες που καταγράφηκαν σε κάθε τραπέζι και οι συντονιστές, με την υποστήριξη των οικοδεσποτών, ελέγχουν και καταγράφουν τη γνώση που αποτυπώθηκε, ώστε να διασφαλίσουν την αξιοποίηση όλων των ιδεών. Επίσης, αναγνωρίζουν τα κυριότερα θέματα που προέκυψαν, μέσω της σύνδεσης διαφορετικών τμημάτων της συλλογικά συλλεγείσας πληροφορίας και της αναγνώρισης προτύπων από αυτή και είναι πιθανό να προχωρήσουν σε συστάσεις πολιτικής.

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Με την υλοποίηση της μεθόδου συνδέονται τα ακόλουθα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής (βλ. Εικόνα 4.13) (Brouwer και Brouwers 2017, Brown 2002, EPA 2018, HIS 2020, Involve 2005, Karner κ.ά. 2011, Participedia 2020, TWC n.d., Στρατηγέα 2015):

- **Οδηγός διαλόγου**: Ο οδηγός αυτός δημιουργείται από την ομάδα του διοργανωτή για τον καθορισμό των επιμέρους βημάτων και λεπτομερειών κατά το στάδιο της διευκρίνισης του πλαισίου συμμετοχής, που θα χρειαστεί να ληφθούν υπόψη στα επόμενα στάδια της μεθόδου, ώστε να μην αφεθεί καμία κατάσταση στην τύχη της.
- **Προσκλήσεις**: Ο διοργανωτής στέλνει προσκλήσεις στους υποψήφιους συμμετέχοντες, ενημερώνοντάς τους για το πρόγραμμα, τη φύση και το περιεχόμενο του συμμετοχικού γεγονότος.
- **Υλικά συμμετοχής**: Η μέθοδος αυτή περιλαμβάνει πλήθος απαιτούμενων αλλά και προαιρετικών υλικών συμμετοχής. Στα απαιτούμενα περιλαμβάνονται έπιπλα (τραπέζια, καρέκλες, πίνακες κ.ά.), αναλώσιμα (χαρτόνια, χρωματιστοί μαρκαδόροι, post-its κ.ά.) και διακοσμητικά στοιχεία (τραπεζομάντηλα, φυτά, λουλούδια κ.ά.). Στα προαιρετικά περιλαμβάνεται τεχνολογικός εξοπλισμός (προβολέας, οθόνη, ηχητικό σύστημα, μικρόφωνα, οπτικοί καταγραφείς κ.ά.), αναλώσιμα (π.χ. κάρτες σημειώσεων) και διακοσμητικά (τοιχογραφίες, αφίσες, αναρτήσεις κ.ά.).
- **Ενημερωτικό υλικό**: Το υλικό αυτό δημιουργείται από τον διοργανωτή και έχει ως στόχο του να πληροφορεί τους συμμετέχοντες σχετικά με το εγχείρημα ή το

περιεχόμενό του, είναι δε συνήθως διαθέσιμο καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας σε ένα πρόσθετο τραπέζι.

- **Διάδραση σε ομάδες**: Οι συμμετέχοντες αλληλεπιδρούν σε ομάδες λίγων ατόμων στο μεγαλύτερο μέρος του σταδίου της υλοποίησης της μεθόδου, ενώ διάδραση σε ολομέλεια πραγματοποιείται μόνο στο τέλος της διαδικασίας για τη σύνοψη των αποτελεσμάτων της. Στο πλαίσιο της διάδρασης σε ομάδες, κάθε συμμετέχοντας έχει τον ρόλο του οικοδεσπότη ή του πρεσβευτή.
- **Χρήση αντικειμένου ομιλίας (talking object)**: Το αντικείμενο ομιλίας καθορίζει σε κάθε δεδομένη χρονική στιγμή ποιος μιλάει (κάτοχος αντικειμένου ομιλίας) και ποιοι ακούν (υπόλοιποι συμμετέχοντες), ώστε να εξασφαλιστεί η συμβολή όλων των συμμετεχόντων. Μέσω της χρήσης του, ο κάτοχος του αντικειμένου είναι πιο εύκολο να μείνει προσηλωμένος στο θέμα και να εκφράσει ξεκάθαρα τις απόψεις του και οι συμμετέχοντες είναι πιο δεκτικοί στις απόψεις του. Το αντικείμενο αυτό ποικίλλει μεταξύ διαφορετικών περιπτώσεων (ραβδί, πέτρα, μαρκαδόρος ή άλλο) και μπορεί να μετακινηθεί εύκολα μεταξύ των συμμετεχόντων σε ένα τραπέζι διάδρασης.
- **Αποτύπωση γνώσης**: Για την οπτικοποίηση/αξιοποίηση της γνώσης είναι δυνατό να αξιοποιηθούν οι ακόλουθοι τρόποι:
  - καταγραφή των συζητήσεων από γραφίστα (graphic recorder) που χρησιμοποιεί εικόνες και κείμενο για να αποτυπώσει την πορεία ή τα στοιχεία του διαλόγου,
  - τοποθέτηση των χαρτονιών κάθε τραπεζιού στους τοίχους του χώρου, ώστε να περιηγηθούν και να ενημερωθούν οι συμμετέχοντες (gallery tour),
  - τοποθέτηση σημειώσεων με βασικές ιδέες των συμμετεχόντων σε μεγάλες επιφάνειες, ώστε να μπορούν να εξεταστούν από όλους,
  - σύνθεση ομάδων ιδεών (idea clusters) μέσω της συσχέτισης των ατομικών ιδεών των συμμετεχόντων που έχουν αποτυπωθεί στο χαρτί (π.χ. post-its) και
  - δημιουργία ιστορίας και αποτύπωσή της σε εφημερίδα, βιβλίο ή άλλο μέσο για την ευρύτερη δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Οι περιπτώσεις εφαρμογής της μεθόδου προέκυψαν την τελευταία εικοσαετία, καθώς η μέθοδος καταγράφηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 20ου αιώνα, παρόλο που η ιδέα των συζητήσεων σε περιβάλλον καφέ είναι πολύ παλιά. Η συμμετοχική αυτή μέθοδος μπορεί να εφαρμοστεί μεμονωμένα ή ως μέρος ενός ευρύτερου εγχειρήματος, στο πλαίσιο του οποίου η μέθοδος είναι πιθανό να επαναληφθεί πολλές φορές σε διάστημα ημερών (σειρά συμμετοχικών γεγονότων). Μέχρι σήμερα η μέθοδος έχει εφαρμοστεί από πολλούς οργανισμούς ανά τον κόσμο για τη βελτίωση της κοινωνίας, των πολιτικών, της τεχνολογίας, του περιβάλλοντος και άλλων ζητημάτων (HIS 2020, Involve 2005, Participedia 2020, TWC n.d., Στρατηγέα 2015). Ανάμεσα στις εφαρμογές της μεθόδου που σχετίζονται με τον ΧΑΣ, περιλαμβάνεται και η θεματική της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά και της διαχείρισης διαφόρων ζητημάτων δημοσίου ενδιαφέροντος. Για το πεδίο αυτό (ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, κυκλική οικονομία, βιώσιμη κινητικότητα, υπεύθυνος τουρισμός κ.ά.) η μέθοδος έχει εφαρμοστεί σε τοπικό επίπεδο στην Ιταλία στην περιοχή Amiata Grossetano και στον οικισμό Forte dei Marmi. Ακόμα, στην Αυστρία στο κρατίδιο του Φόραρλμπεργκ, η μέθοδος έχει εφαρμοστεί για την προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης προσφύγων και ζητούντων ασύλου (Participedia 2020). Επίσης, η μέθοδος έχει εφαρμοστεί στο πλαίσιο της διερεύνησης της μελλοντικής ανάπτυξης του αγροτικού τομέα στο επίπεδο της ΕΕ (Giaoutzi κ.ά. 2008). Τέλος, η μέθοδος έχει εφαρμοστεί και στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Αθήνα στο πλαίσιο αναζωογόνησης της πλατείας Βαρβακείου (Stratigea κ.ά. 2018).

4.3. Μέθοδοι Εμπλοκής Άλλων Τύπων Συμμετεχόντων

4.3.1. Μέθοδος ‘Delphi’

Η μέθοδος ‘Delphi’ περιλαμβάνει συνήθως μία επαναλαμβανόμενη έρευνα μέσω ερωτηματολογίου, που απευθύνεται σε προσεκτικά επιλεγμένους ετερογενείς ειδικούς (ή άτομα με γνώση) του εξεταζόμενου θέματος για την εξασφάλιση της εγκυρότητας του αποτελέσματος. Τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της μεθόδου είναι η άντληση πληροφορίας σε σχέση με το εξεταζόμενο θέμα, η ανατροφοδότηση και η ανωνυμία

των συμμετεχόντων (εκτός της εναλλακτικής εκδοχής 'Conference Delphi'). Ουσιαστικά, πρόκειται για μία συστηματική διαδικασία συγκέντρωσης και ανταλλαγής πληροφοριών και απόψεων, που στηρίζονται στη γνώση και στην υποκειμενική κρίση των συμμετεχόντων για την παρούσα και κυρίως για τη μελλοντική εξέλιξη του μελετώμενου θέματος. Οι εξηγήσεις που δίνονται, τεκμηριώνοντας διαφορετικές απόψεις (απαντήσεις), είναι ιδιαίτερα χρήσιμες για τους υπόλοιπους συμμετέχοντες, καθώς είναι πιθανό να προέρχονται από κατανεμημένη, προνομιακή ή σπάνια πληροφόρηση και συμβάλλουν στην περαιτέρω ενημέρωση του συνόλου των συμμετεχόντων. Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'Delphi' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.14. Μέσω της διαδικασίας υλοποίησης της μεθόδου προβλέπεται (Bouzit και Loubier 2004, Brouwer και Brouwers 2017, Health Canada 2000, Involve 2005, Joss και Bellucci 2002, Linstone και Turoff 2002, Participedia 2020, Raadgever και Mostert 2005, RAND n.d., Slocum 2003, Στρατηγέα 2009, 2015):

- Η διευκόλυνση της αποτύπωσης απόψεων, καθώς περιορίζεται η απροθυμία των συμμετεχόντων να πάρουν θέση για ένα θέμα πριν μάθουν τις απόψεις της πλειοψηφίας, η δυνατότητα αλλαγής της θέσης τους γύρω από το εξεταζόμενο θέμα και η παροχή στους συμμετέχοντες επαρκούς, συνήθως, χρόνου να σκεφτούν και να αποτυπώσουν/τεκμηριώσουν τις απαντήσεις τους.
- Η βελτίωση της διάδρασης, αφού με τη βοήθεια της μεθόδου εμπλέκονται συχνά οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες· ο περιορισμός της υπερβολικής επιρροής συμμετεχόντων, που ενδεχομένως θα κυριαρχούσαν στον διάλογο, η διευκόλυνση της επικοινωνίας μεταξύ ατόμων με αντιπαρατιθέμενες απόψεις και η πιθανή προσαρμογή του μελετώμενου θέματος στην πορεία της διαδικασίας.
- Η βελτίωση του αποτελέσματος, καθώς οι προτάσεις που διαμορφώνονται βασίζονται σε ολοκληρωμένη συλλογική πληροφόρηση, αποτυπώνονται οι συμφωνίες και διαφωνίες μεταξύ των συμμετεχόντων και συνήθως επιτυγχάνεται συναίνεση μεταξύ τους.

Πρέπει βέβαια να σημειωθεί εδώ ότι για την οργάνωση και υλοποίηση της μεθόδου είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη, μεταξύ άλλων, τα παρακάτω ζητήματα (Bouzit και Loubier 2004, Brouwer και Brouwers 2017, Health Canada 2000, Involve 2005, Linstone και Turoff 2002, PSDE n.d., Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003):

Πίνακας 4.14: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Delphi'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Αξιοποίηση για τεχνικά και επιστημονικά ζητήματα κυρίως καθώς και ζητήματα πολιτικής (Policy Delphi)
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Αξιοποίηση σε όλες τις πιθανές κλίμακες και πεδία
3. Φύση δεδομένων	βλ. 1
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Χρήση ενημερωτικού υλικού για την εξέταση του συνόλου των διαστάσεων για το θέμα ≠ Χωρίς απαίτηση ενημερωτικού υλικού - ελλιπή ή αβέβαια δεδομένα
5. Πολυπλοκότητα	Χρήσιμη σε πολύπλοκα θέματα
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	βλ. 35
7. (Γενική) γνώση	Εφαρμογή σε περιπτώσεις περιορισμένης γνώσης γύρω από το θέμα
8. Γνώση συμμετεχόντων	Συμμετοχή καλά ενημερωμένων ατόμων σχετικά με το θέμα
9. Γνώση διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων με διαφορετικό επίπεδο γνώσεων στην ομάδα διοργανωτή
10. (Γενική) ωριμότητα	Χρήση για θέματα περιορισμένης ωριμότητας στην κοινωνία
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Συμμετοχή ατόμων με ώριμες ή όχι απόψεις σχετικά με το θέμα ≠ Συμμετοχή ατόμων με εμπειρία στο εξεταζόμενο θέμα
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Συμμετοχή ατόμων που πιθανώς έχουν διαφορετικό υπόβαθρο
14. Σημασία για διοργανωτή	Εμπλοκή ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά στην ομάδα διοργανωτή
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Εμπλοκή ατόμων με ενδιαφέρον για το θέμα
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	βλ. 14
17. Δημιουργικότητα	βλ. 13
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 44
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	βλ. 13
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	βλ. 13
21. Αντιμετώπιση για θέμα	Εμπλοκή ατόμων που καλύπτουν ευρύ φάσμα απόψεων σχετικά με το θέμα
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 13
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Εφαρμογή ανεξαρτήτως αντιπαραθέσεων μεταξύ των συμμετεχόντων για το θέμα ≠ Χρήση για αντιμετώπιση διαφορών μεταξύ των συμμετεχόντων
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 13
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 14
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	βλ. 14
28. Δέσμευση για θέμα	Εξέταση αποτελεσμάτων και προοπτικής αξιοποίησης τους από χρηματοδότη
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	βλ. 14
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 14
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Παροχή ποιοτικών πληροφοριών και προτάσεων σε διοργανωτή διερευνώντας ένα θέμα
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Περιορισμός εύρους αποκρίσεων για επίτευξη συναίνεσης ή ανάλυση και αποτύπωση διαφορετικών πτυχών και απόψεων σχετικά με ένα θέμα (Policy Delphi)
34. Απαιτούμενοι πόροι	Σχετικά περιορισμένο κόστος υλοποίησης εργαλείου ≠ Απαίτηση λίγων πόρων για τη μέθοδο
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	Μεταβλητός
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	Μεταβλητός
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Αξιολόγηση εναλλακτικών σεναρίων ή ζητημάτων, διερεύνηση μελλοντικών προοπτικών αλλά και ανάλυση ζητημάτων πολιτικής (Policy Delphi) ≠ Αναγνώριση και ιεράρχηση στόχων και προτάσεων ≠ Χρήση για δόμηση και επιλογή σεναρίων
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	βλ. 1
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Συμμετοχή επιλεγμένων ειδικών καθώς και άλλων τύπων συμμετεχόντων με γνώσεις και εμπειρία για το θέμα (Policy Delphi)
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	4 και άνω ≠ 10-50 ≠ 15 και άνω
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 44
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Διάδραση μεταξύ διοργανωτή και συμμετεχόντων ή μεταξύ των συμμετεχόντων και συμμετεχόντων-διοργανωτή (Conference Delphi)
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Εμπλοκή συμμετεχόντων γραπτώς διατηρώντας την ανωνυμία τους ή διαπροσωπική επικοινωνία σε κάποιες περιπτώσεις (Conference Delphi)
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Επικοινωνία μέσω συμβατικών τρόπων (π.χ. συναντήσεις) ή/και διαδικτύου
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Εφαρμογή σε ολομέλειες συμμετεχόντων ή και σε μικρές ομάδες (Conference Delphi)
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Χρήση κυρίως ερωτηματολογίων αλλά και διαλόγου (Conference Delphi)
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Συμβουλευτική εμπλοκή παρέχοντας αναλύσεις, ιεραρχήσεις, αξιολογήσεις και αναφορές
48. Ρόλος διοργανωτή	Οργάνωση, υλοποίηση και επεξεργασία αποτελεσμάτων διαδικασίας ή/και συντονισμός διάδρασης συμμετεχόντων (Conference Delphi)
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Δομημένη διαδικασία με πολλά στάδια και υποστηρικτικά εργαλεία προσφέροντας τη δυνατότητα επανάληψης των διαδικασιών συμβολής των συμμετεχόντων

- Ο διοργανωτής πρέπει να παραμείνει ουδέτερος, ειλικρινής και αμερόληπτος ως προς το εξεταζόμενο θέμα και να μην επηρεάζει τους συμμετέχοντες και τη διαδικασία αυτή καθαυτή.
- Η απουσία ατόμων από το ευρύ κοινό είναι πιθανό να δημιουργήσει θέμα αξιοπιστίας του συμμετοχικού εγχειρήματος και ελλιπούς συμπερίληψης των απόψεών του.
- Η μέθοδος 'Delphi' δεν μπορεί να αντικαταστήσει όλες τις διαδικασίες αλληλεπίδρασης μεταξύ ατόμων, ενώ δεν πρέπει να υποτιμώνται οι απαιτήσεις της. Σε κάθε περίπτωση όμως, μπορεί να λειτουργήσει συμπληρωματικά με αυτές.
- Πρέπει να χρησιμοποιηθεί κοινή γλώσσα και λογική, να συνοψιστούν και παρουσιαστούν οι απόψεις των συμμετεχόντων με τρόπο που δεν επιδέχεται παρερμηνειών (αξιοποιώντας συγκεκριμένα υποστηρικτικά εργαλεία) και να εξεταστούν πιθανές διαφωνίες μεταξύ των συμμετεχόντων.
- Στην περίπτωση εμπλοκής συμμετεχόντων που βρίσκονται σε απόσταση μεταξύ τους (διαφορετικά μέρη), η διάδραση πρέπει να είναι τακτική και ίσως χρειαστεί τεχνική υποστήριξη.

Στη βιβλιογραφία συναντώνται εναλλακτικοί τρόποι υλοποίησης της μεθόδου (γραπτώς, διαπροσωπικά ή διαδικτυκά) και διάφορες εκδοχές της, που παρουσιάζουν κάποιες διαφοροποιήσεις ή ιδιαιτερότητες σε σχέση με τη βασική της εκδοχή (Conventional Delphi). Πιο συγκεκριμένα καταγράφονται οι ακόλουθες εκδοχές της μεθόδου (Bouzit και Loubier 2004, Health Canada 2000, Linstone και Turoff 2002, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015):

- **Policy Delphi**: Στοχεύει στον καθορισμό όλων των διαφορετικών απόψεων και επιλογών, της επίδρασης και των συνεπειών τους καθώς επίσης και των δυνατοτήτων αποδοχής τους σε θέματα πολιτικής φύσεως. Στην εκδοχή αυτή, οι συμμετέχοντες (ειδικοί, ΚΛΑ και ομάδες συμφερόντων) υποστηρίζουν διαφορετικές απόψεις ή κρίνουν θέματα πολιτικής, τεκμηριώνοντας τη στάση τους και συμβάλλοντας στην ανάλυση αυτών των θεμάτων.
- **Conference (ή Face-to-Face/Group/Public/Real-Time) Delphi**: Σε αντίθεση με τις άλλες εκδοχές, επιτρέπει τη διεξαγωγή διαπροσωπικού διαλόγου και προάγει τις ιδέες που δημιουργούνται με ομαδικό τρόπο. Όμως για την υλοποίησή της απαιτεί περισσότερους πόρους για τακτικές συναντήσεις (κόστη μετακινήσεων, διαμονής, διατροφής, εγκαταστάσεων κ.ά.).

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Ανεξαρτήτως της εκδοχής της μεθόδου 'Delphi' που επιλέγεται, για την οργάνωση και διεξαγωγή της απαιτείται ο υπολογισμός και η κάλυψη διαφόρων εξόδων σχετικά με την εμπλοκή των απαραίτητων ατόμων στη διαδικασία (π.χ. αποζημίωση/αμοιβή) καθώς και την υλοποίησή της (π.χ. απαιτούμενος εξοπλισμός) και τη διάδοση των αποτελεσμάτων της. Πρόσθετα, απαιτείται η συγκρότηση της ομάδας του διοργανωτή (organizational team), η οποία δομεί τα σχετικά ερωτηματολόγια· αναγνωρίζει, στρατολογεί και εμπλέκει τους ειδικούς που θα συμβάλλουν στη συμπλήρωση αυτών· διανέμει τα ερωτηματολόγια· αναλύει τα σχόλια και ενημερώνει τους συμμετέχοντες για την πορεία των αποτελεσμάτων σε κάθε κύκλο διανομής των ερωτηματολογίων και συνθέτει την τελική αναφορά (Brouwer και Brouwers 2017, Health Canada 2000, Involve 2005, Linstone και Turoff 2002, PSDE n.d., Slocum 2003, Στρατηγέα 2015).

Στην κλασική εκδοχή της μεθόδου περιλαμβάνονται τα ακόλουθα **διαδοχικά στάδια**, με την ιδιαιτερότητα της δυνατότητας επανάληψης των σταδίων που αφορούν στη διανομή του ερωτηματολόγιου (προετοιμασία, διανομή και ανάλυση αποτελεσμάτων) μία ή περισσότερες φορές, ανάλογα με την περίπτωση (βλ. Εικόνα 4.14) (Brouwer και Brouwers 2017, Health Canada 2000, Involve 2005, Linstone και Turoff 2002, PSDE n.d., Slocum 2003, Στρατηγέα 2015):

- **Συγκρότηση ομάδας διοργανωτή**: Επιλέγονται και εμπλέκονται τα άτομα που θα υποστηρίξουν την υλοποίηση και παρακολούθηση των διαδικασιών της μεθόδου και την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων τους.
- **Προσδιορισμός στόχου-θέματος**: Η επιλογή του στόχου επηρεάζει τόσο τη σύνθεση του ερωτηματολογίου όσο και την επιλογή των συμμετεχόντων. Ακόμα, το θέμα πρέπει να είναι σαφώς καθορισμένο, ώστε να είναι κατανοητό από όλους τους συμμετέχοντες με τον ίδιο τρόπο. Βέβαια, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να ζητήσουν διευκρινίσεις για τις ερωτήσεις που τους τίθενται.
- **Συγκρότηση ομάδας συμμετεχόντων**: Επιλέγεται με προσοχή η ομάδα συμμετεχόντων που θα εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία, έτσι ώστε να απαρτίζεται από άτομα, τα οποία κατέχουν ίδιο επίπεδο γνώσης σχετικά με το διερευνούμενο θέμα. Τα άτομα που επιλέγονται προσκαλούνται και πληροφορούνται για τους υπόλοιπους συμμετέχοντες. Επίσης, είναι σημαντικό να ενημερωθούν πλήρως για τη συμμετοχική διαδικασία (π.χ. απαιτούμενος χρόνος),

ώστε να απαντήσουν κατάλληλα και να μην απογοητευτούν ή χάσουν το ενδιαφέρον τους κατά τη διάρκεια υλοποίησής της. Για τον λόγο αυτό λαμβάνουν συνοπτικό ενημερωτικό υλικό, το οποίο τους πληροφορεί διεξοδικά.

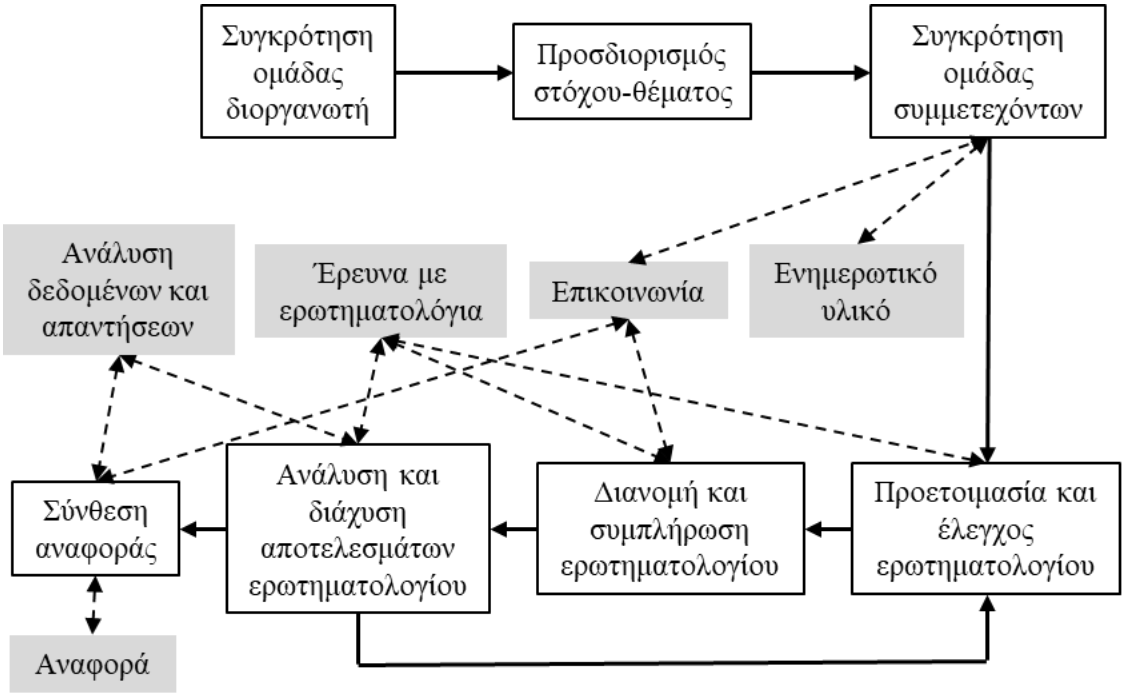

Εικόνα 4.14: Στάδια διαδικασίας κλασικής εκδοχής μεθόδου 'Delphi' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Προετοιμασία και έλεγχος αρχικού ερωτηματολογίου**: Οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται πρέπει να είναι συγκεκριμένες, αναζητώντας σχετικές πληροφορίες (π.χ. παρέχοντας συγκεκριμένα υποδείγματα) και θέτοντας τους λιγότερους δυνατούς περιορισμούς στους συμμετέχοντες (π.χ. χρήση κλιμάκων αξιολόγησης). Μετά τη δόμησή του, το ερωτηματολόγιο πρέπει να αξιολογείται από διαφορετικά άτομα για τον εντοπισμό και την πιθανή τροποποίηση διατυπώσεων (φράσεων και λέξεων) που είναι πιθανόν να προκαλέσουν σύγχυση στους συμμετέχοντες. Σχετικός έλεγχος μπορεί να γίνει και από την ομάδα των συμμετεχόντων κατά τη συμπλήρωσή του.
- **Διανομή και συμπλήρωση αρχικού ερωτηματολογίου**: Η ομάδα του διοργανωτή διανέμει το ερωτηματολόγιο, που δημιουργήθηκε στο προηγούμενο στάδιο, στους συμμετέχοντες, οι οποίοι καλούνται να το συμπληρώσουν.
- **Ανάλυση και διάχυση αποτελεσμάτων αρχικού ερωτηματολογίου**: Συγκεντρώνονται τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια και αναλύονται οι

απαντήσεις των ερωτώμενων, οι οποίοι μαθαίνουν τις απαντήσεις και των υπολοίπων.

- **Προετοιμασία και έλεγχος επαναληπτικού ερωτηματολογίου**: Μέσω αυτού του ερωτηματολογίου, οι συμμετέχοντες διατηρώντας την ανωνυμία τους δικαιολογούν τις απαντήσεις τους σε περίπτωση που διαφέρουν (σημαντικά) από αυτές των υπολοίπων παρέχοντας πληροφορίες, για τις οποίες οι υπόλοιποι συμμετέχοντες πιθανόν δεν είναι ενήμεροι.
- **Διανομή και συμπλήρωση επαναληπτικού ερωτηματολογίου**: Κατά την επανάληψη συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να τροποποιήσουν ή αναθεωρήσουν τις αρχικές τους απαντήσεις, λαμβάνοντας υπόψη και τις απαντήσεις των υπολοίπων συμμετεχόντων.
- **Ανάλυση και διάχυση αποτελεσμάτων επαναληπτικού ερωτηματολογίου**: Συγκεντρώνονται και αναλύονται οι απαντήσεις των ερωτώμενων στο επαναληπτικό ερωτηματολόγιο, οι οποίοι ενημερώνονται για τις απαντήσεις και των υπολοίπων.
- **Σύνθεση αναφοράς**: Αναλύονται τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τα προηγούμενα στάδια και παρουσιάζονται τα συμπεράσματα της συμμετοχικής διαδικασίας σε σχετική αναφορά, η οποία κοινοποιείται στους συμμετέχοντες. Στη συνέχεια, ο χρηματοδότης εκφράζεται για το αποτέλεσμα και την προοπτική αξιοποίησής του με αποδέκτες τους συμμετέχοντες.

Στην περίπτωση **διαδικτυακής υλοποίησης της μεθόδου**, τα στάδια προετοιμασίας και υλοποίησης είναι διαφοροποιημένα σε σύγκριση με τη βασική της εκδοχή λόγω του εναλλακτικού αυτού τρόπου επικοινωνίας, ως ακολούθως (Involve 2005, Slocum 2003):

- **Προετοιμασία και διαχείριση εγχειρήματος**: σχεδιασμός/οργάνωση διαδικασίας μέσω συναντήσεων, συγκρότηση ομάδας συμμετεχόντων, συγκέντρωση διαδικτυακών στοιχείων επικοινωνίας τους (π.χ. e-mail) και σύνταξη σχετικών συνοδευτικών κειμένων.
- **Ανάπτυξη σχετικής διαδικτυακής εφαρμογής**: επιλογή ερωτήσεων, σύνταξη και αποστολή ηλεκτρονικής πρόσκλησης, επιβεβαίωση εμπλοκής από συμμετέχοντες και διαμόρφωση στοιχείων ηλεκτρονικού περιβάλλοντος (λογαριασμοί χρηστών, κωδικοί πρόσβασης, κείμενα κ.ά.).

- **Συλλογή απαντήσεων ερωτηματολογίου**: συγκέντρωση απαντήσεων από τους συμμετέχοντες στις ερωτήσεις κλειστού ή ανοικτού τύπου που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο, χρησιμοποιώντας τη διαδικτυακή εφαρμογή.
- **Διαχείριση αποτελεσμάτων**: ανάλυση απαντήσεων που συλλέχθηκαν, παρουσίαση αποτελεσμάτων στους συμμετέχοντες, προετοιμασία εφαρμογής και πρόσκληση συμμετεχόντων για τον επόμενο γύρο συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου (επανάληψη του προηγούμενου και αυτού του σταδίου δύο φορές).
- **Σύνθεση αναφοράς**: προετοιμασία ενδιάμεσης (μετά την ολοκλήρωση του τρίτου γύρου απαντήσεων) και τελικής αναφοράς της συμμετοχικής διαδικασίας.

Policy Delphi

Στην εκδοχή της 'Policy Delphi' δεν εντοπίζονται σημαντικές διαφορές σε σχέση με τα στάδια της κλασικής εκδοχής, ενώ η διαδικασία μπορεί να υλοποιηθεί μέσω διαδικτύου ή με συμβατικό τρόπο. Η κυριότερη διαφορά αφορά στη φυσιογνωμία των ερωτήσεων, οι οποίες στοχεύουν στη διερεύνηση του εύρους των διαστάσεων και απόψεων σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα. Ακόμα, οι συμμετέχοντες αντιπροσωπεύουν, στο σύνολό τους, το εύρος των απόψεων γύρω από το θέμα αυτό, συμβάλλοντας έτσι στην ολοκληρωμένη και λεπτομερή ανάλυση όλων των εκφάνσεών του. Η εκδοχή 'Policy Delphi' περιλαμβάνει: α) τον καθορισμό και διατύπωση του μελετώμενου θέματος και των διαθέσιμων επιλογών πολιτικής· β) την αποτύπωση των αρχικών απόψεων για το θέμα και των σχετικών συμφωνιών/διαφωνιών· και γ) την αποσαφήνιση και αξιολόγηση των λόγων/αιτιών της απόκλισης απόψεων και την επαναξιολόγηση των επιλογών πολιτικής. Στα στάδια αυτά, η ομάδα του διοργανωτή διαμορφώνει προσεκτικά τα προς εξέταση ζητήματα και παρέχει, μέσω του ερωτηματολογίου, έναν κατάλογο με επιλογές πολιτικής. Οι συμμετέχοντες εμπλουτίζουν τον κατάλογο αυτό και εκφράζουν τις θέσεις και απόψεις τους (Linstone και Turoff 2002).

Conference Delphi

Σε αυτή την περίπτωση εκδοχής της μεθόδου 'Delphi', η ομάδα διοργάνωσης υποστηρίζεται και από ενημερωμένους για το θέμα συντονιστές (moderators/facilitator), λοιπό προσωπικό (π.χ. note taker) και πρόσθετο τεχνολογικό

εξοπλισμό (π.χ. υπολογιστές για την επεξεργασία των αποτελεσμάτων). Ακόμα, στο πλαίσιο αυτής της εκδοχής εντοπίζονται αρκετές διαφορές στα στάδια της διαδικασίας σε σχέση με τη βασική εκδοχή (Bouzit και Loubier 2004, Health Canada 2000, Linstone και Turoff 2002, Slocum 2003). Πιο συγκεκριμένα, τα στάδια υλοποίησης της εκδοχής 'Conference Delphi' περιλαμβάνουν:

- **Συγκρότηση ομάδας διοργανωτή**: Εμπλέκονται στην ομάδα του διοργανωτή άτομα με γνώσεις σχετικά με το μελετώμενο θέμα καθώς και ικανότητες χρήσιμες για τη διαδικασία (π.χ. διευκόλυνση διάδρασης συμμετεχόντων).
- **Οργάνωση συμμετοχής**: Η ομάδα διοργάνωσης αποφασίζει για το εξεταζόμενο θέμα, τη διαδικασία εμπλοκής των συμμετεχόντων καθώς και τον χρόνο και τόπο διεξαγωγής της (απαιτείται τουλάχιστον μία μεγάλη αίθουσα για τους συμμετέχοντες). Επιπλέον, φροντίζει για την κάλυψη των σχετικών εξόδων των συμμετεχόντων (κόστη διαμονής και διατροφής).
- **Συγκρότηση ομάδας συμμετεχόντων**: Συνήθως, οι συμμετέχοντες είναι ειδικοί, αλλά μπορούν να συμπεριληφθούν και άλλα ανεξάρτητα άτομα, που σχετίζονται με το θέμα και έχουν άποψη για τη μελλοντική εξέλιξή του. Στη δεύτερη περίπτωση, συνήθως επιλέγεται μεγάλος αριθμός ατόμων για τη διασφάλιση της εγκυρότητας της διαδικασίας και των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου.
- **Προετοιμασία και έλεγχος ερωτηματολογίου** (όπως και στη βασική εκδοχή).
- **Συμπλήρωση ερωτηματολογίου**: Οι συμμετέχοντες, πριν επικοινωνήσουν μεταξύ τους, συμπληρώνουν (ανώνυμα και) ατομικά το ερωτηματολόγιο, απαντώντας σε ερωτήσεις σχετικά με το θέμα.
- **Σύνθεση ομαδικών καταλόγων ζητημάτων**: Οι συμμετέχοντες χωρίζονται σε υποομάδες, διατηρώντας τα χαρακτηριστικά του συνόλου ως προς τις απόψεις τους για το θέμα και προετοιμάζουν έναν ομαδικό κατάλογο ζητημάτων με σειρά προτεραιότητας.
- **Σύνθεση συνολικού καταλόγου ζητημάτων**: Οι συμμετέχοντες από κάθε ομάδα προσθέτουν σε έναν συνολικό κατάλογο τα ζητήματα που ξεχώρισαν και δεν έχουν ήδη προστεθεί από κάποια άλλη ομάδα. Στη συνέχεια, μέσω ψηφοφορίας πολλαπλών επιλογών, διαμορφώνουν την ιεραρχία των ζητημάτων του συνολικού καταλόγου από το σημαντικότερο στο λιγότερο σημαντικό και τα ομαδοποιούν σε δύο κατηγορίες, με κριτήριο τη σημαντικότητά τους.

- **Αναθεώρηση ομαδικών καταλόγων ζητημάτων**: Έχοντας γνώση του συνολικού καταλόγου, οι συμμετέχοντες σκέφτονται ατομικά ποιες αλλαγές θα ήθελαν να κάνουν σε αυτόν. Ακολούθως, συναντώνται σε μικρές ομάδες και συγκρίνουν τον ομαδικό τους κατάλογο ζητημάτων με τον συνολικό. Στην περίπτωση διαφορών, αποφασίζουν αν θα προσθέσουν στον ομαδικό κατάλογο τους ζητήματα από τον συνολικό και αν θα προτείνουν την προσθήκη ζητημάτων από τον κατάλογο τους στον συνολικό κατάλογο, τεκμηριώνοντας τη θέση τους με σύντομη αναφορά σε περιορισμένο χρόνο.
- **Οριστικοποίηση συνολικού καταλόγου ζητημάτων**: Οι αναθεωρημένοι ομαδικοί κατάλογοι των προς εξέταση ζητήματων παρουσιάζονται στο σύνολο των συμμετεχόντων, συνοδευόμενοι από τη σχετική τεκμηρίωσή τους. Στη διαδικασία αυτή επιτρέπονται διευκρινιστικές ερωτήσεις από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες, με περιορισμό χρόνου. Ακολουθεί επανάληψη των σταδίων, ξεκινώντας από την ψηφοφορία πολλαπλών επιλογών (στάδιο σύνθεσης συνολικού καταλόγου ζητημάτων) μέχρι να επιτευχθεί συναίνεση.

Ωστόσο, καταγράφονται και άλλοι εναλλακτικοί τρόποι υλοποίησης αυτής της εκδοχής της μεθόδου. Για παράδειγμα, είναι πιθανό να απαντηθούν ερωτήσεις από τους συμμετέχοντες μέσω συνεντεύξεών τους και να επαναληφθούν αυτές μέχρι την επίτευξη συναίνεσης. Στην περίπτωση αυτή, ο πρώτος γύρος συντελεί στην αναγνώριση όλων των σχετικών ζητημάτων, ενώ οι επόμενοι γύροι περιλαμβάνουν λεπτομερείς κρίσεις των ζητημάτων που ξεχώρισαν στους προηγούμενους γύρους (Bouzit και Loubier 2004). Εναλλακτικά, ο συντονιστής παρουσιάζει το θέμα στους συμμετέχοντες και, με την υποστήριξή του, πραγματοποιείται αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων, όπου αυτοί παρουσιάζουν λεκτικά τις απόψεις τους σχετικά με όλες τις διαστάσεις του θέματος, οι οποίες αξιολογούνται. Ακολούθως, ο διοργανωτής ετοιμάζει αναφορά, η οποία αντικατοπτρίζει την αντιμετώπιση του θέματος από το σύνολο των συμμετεχόντων και οι τελευταίοι τη συγκρίνουν με τη δική τους άποψη. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες αλληλεπιδρούν ξανά, εξετάζοντας τις διαφορετικές απόψεις και εκφράζουν τις δικές τους εγγράφως και ανώνυμα. Ο διοργανωτής συνθέτει μία νέα αναφορά και η διαδικασία επαναλαμβάνεται μέχρι να επιτευχθεί συναίνεση (ή οριστική διαφωνία) (Health Canada 2000).

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Με την υλοποίηση της μεθόδου Delphi συνδέονται τα ακόλουθα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής (βλ. Εικόνα 4.14) (Bouzit και Loubier 2004, Involve 2005, Linstone και Turoff 2002, PSDE n.d., Raadgever και Mostert 2005, RAND n.d., Slocum 2003, Στρατηγέα 2015):

- **Εξοπλισμός συμμετοχικής διαδικασίας**: Ο εξοπλισμός που θα χρησιμοποιηθεί στο πλαίσιο της διαδικασίας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την εκδοχή που έχει επιλεχθεί (π.χ. χρήση, δημιουργία, εκτύπωση ή διανομή μέσων πληροφόρησης και διάδρασης).
- **Εργαλεία επικοινωνίας**: Ο διοργανωτής προσκαλεί τους συμμετέχοντες συμβατικά (με σχετική επιστολή, μέσω τηλεφώνου κ.ά.) ή διαδικτυακά (π.χ. μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου) για να εμπλακούν στη διαδικασία. Γενικά, για την επίτευξη καλής ανταπόκρισης από τους συμμετέχοντες είναι επιθυμητή η συχνή επικοινωνία μαζί τους (π.χ. υπενθυμίσεις). Επίσης, οι συμμετέχοντες λαμβάνουν τα σχετικά ερωτηματολόγια και την τελική αναφορά, η οποία δημοσιοποιείται και ευρύτερα.
- **Ενημερωτικό υλικό**: Το υλικό αυτό πληροφορεί τους συμμετέχοντες για τη διαδικασία και το εξεταζόμενο θέμα (π.χ. διευκρίνιση επιλογών και σεναρίων). Επίσης, στο πλαίσιο της εκδοχής 'Policy Delphi', το υλικό αυτό μπορεί να χρησιμοποιηθεί από τον διοργανωτή, ώστε οι συμμετέχοντες να εξετάσουν το σύνολο των διαστάσεων του εξεταζόμενου θέματος.
- **Έρευνα ερωτηματολογίου**: Η έρευνα αυτή αφορά τις απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τα ερωτήματα που θέτει ο διοργανωτής, που αφορούν στο εξεταζόμενο θέμα. Μπορεί να πραγματοποιηθεί σε διαδοχικούς γύρους με διάφορους τρόπους (μέσω αλληλογραφίας, διαπροσωπικής ή διαδικτυακής επικοινωνίας). Οι περιλαμβανόμενες ερωτήσεις είναι κλειστού ή ανοικτού τύπου, ανάλογα με τον στόχο που επιδιώκει ο διοργανωτής σε κάθε περίπτωση.
- **Ανάλυση δεδομένων και απαντήσεων**: Ο διοργανωτής αναλύει, με τη χρήση υποστηρικτικών τεχνικών και μέσων, τις απαντήσεις που προέκυψαν από τις ερωτήσεις, συνοψίζοντας το περιεχόμενό τους χωρίς να αφαιρεί κάποια σημαντική πληροφορία. Επίσης, τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται συχνά μέσω στατιστικών δεδομένων (μέση τιμή, τυπική απόκλιση, μέγιστα-ελάχιστα κ.ά.) και διαγραμμάτων για την καλύτερη κατανόησή τους.

- **Αναφορά (report)**: Ο διοργανωτής συνθέτει αναφορά αποτελεσμάτων και συμπερασμάτων για τη συμμετοχική διαδικασία μετά την υλοποίηση όλων των σταδίων της μεθόδου που εμπλέκουν τους συμμετέχοντες (ή και μεταξύ των επιμέρους σταδίων).

Ωστόσο, κατά την υλοποίηση της εναλλακτικής εκδοχής '**Conference Delphi**' χρησιμοποιούνται και άλλα εργαλεία ή τροποποιείται/εμπλουτίζεται η χρήση κάποιων από τα παραπάνω, όπως (Bouzit και Loubier 2004, Raadgever και Mostert 2005, Slocum 2003):

- **Διάδραση σε ομάδες**: Εναλλαγή διάδρασης από μικρές ομάδες στο σύνολο των συμμετεχόντων για τη διάκριση των σημαντικότερων ζητημάτων σχετικά με το υπό εξέταση θέμα και την επίτευξη συναίνεσης.
- **Τεχνικές αποτύπωσης ιδεών**: Για την αποτύπωση όλων των ζητημάτων σχετικά με το θέμα από τους συμμετέχοντες, μπορούν να χρησιμοποιηθούν οι τεχνικές των συνεντεύξεων και του καταιγισμού ιδεών (brainstorming).
- **Κατάλογος ζητημάτων**: Σύνθεση καταλόγων ομάδων ζητημάτων σχετικών με το εξεταζόμενο θέμα, ιεραρχημένων ανάλογα με τη σημασία τους, σε συνολικό κατάλογο ζητημάτων λίστα και οριστικοποίησή του μέσα από διάδραση και ψηφοφορίες.
- **Ψηφοφορία πολλαπλών επιλογών (multi-voting)**: Οι συμμετέχοντες αναδεικνύουν μέσα από ψηφοφορία, τα σημαντικότερα από τα ζητήματα που βρίσκονται στον προαναφερθέντα συνολικό κατάλογο ζητημάτων.
- **Αναφορά**: Οι συμμετέχοντες κάθε ομάδας είναι δυνατό να συνθέσουν σύντομη αναφορά, τεκμηριώνοντας την κρίση τους και παρουσιάζοντας στοιχεία για τα σημαντικότερα ζητήματα σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος 'Delphi' δημιουργήθηκε από τον ερευνητικό οργανισμό RAND τη δεκαετία του '50 με αφορμή τις στρατιωτικές επιχειρήσεις. Ωστόσο, στην πορεία των χρόνων έχει εφαρμοστεί εκατοντάδες φορές σε πλήθος θεμάτων από τη δημόσια διοίκηση, τον ιδιωτικό τομέα και τα ερευνητικά/ακαδημαϊκά κέντρα. Τα θέματα αυτά διαφέρουν σημαντικά από τον σκοπό της αρχικής της εφαρμογής (με απαρχή την πρόβλεψη της επίδρασης της επιστήμης και της τεχνολογίας) και περιλαμβάνουν

ζητήματα ιατρικής και ευημερίας, κοινωνικών επιστημών και διαμόρφωσης δημόσιων πολιτικών (Bouzit και Loubier 2004, Health Canada 2000, Involve 2005, Linstone και Turoff 2002, RAND n.d., Στρατηγέα 2015). Ανάμεσα στις εφαρμογές της στον 21ο αιώνα, υπάρχουν αρκετές περιπτώσεις ΧΑΣ ή ζητημάτων που άπτονται αυτού. Ιδιαίτερα, καταγράφονται αρκετές περιπτώσεις περιβαλλοντικού σχεδιασμού, όπως η αξιολόγηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων, η προστασία φυσικών περιοχών, η αξιολόγηση υφιστάμενης κατάστασης βλάστησης κ.ά. (Linstone και Turoff 2002, Raadgever και Mostert 2005, RAND n.d.).

4.3.2. Μέθοδος 'Expert Panel'

Μέσα από τη μέθοδο αυτή - γνωστή και ως 'Expert Advisory Panel' ή 'Expert Meeting' - διερευνάται ένα συγκεκριμένο θέμα σε βάθος από ομάδα ειδικών, με σκοπό την υποστήριξη της λήψης αποφάσεων, αξιοποιώντας την εξειδικευμένη γνώση των εμπλεκόμενων. Συγκεκριμένα, σκοπός της μεθόδου είναι η σύνθεση διαφόρων εξειδικευμένων απόψεων, παρατηρήσεων και δεδομένων (αναφορών, ερευνητικών αποτελεσμάτων κ.ά.) για τη διαμόρφωση και ανάδειξη σχετικού οράματος, κατευθύνσεων και προτάσεων πολιτικής. Το αποτέλεσμα της μεθόδου είναι συνήθως συναινετικό μεταξύ των συμμετεχόντων και αποτυπώνεται σε σχετική αναφορά στο τέλος της συμμετοχικής διαδικασίας (DHTG 2010, European Communities 2003, Participedia 2020, RSC 2010, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου 'Expert Panel' παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.15.

Για την αποτελεσματική υλοποίηση της μεθόδου είναι σημαντικό να (DHTG 2010, European Communities 2003, RSC 2010, Στρατηγέα 2015):

- Προσδιοριστούν ορθά οι απαιτήσεις της σε πόρους και χρόνο (μέγιστα και ελάχιστα) κατά την προετοιμασία της.
- Επιλεγούν οι κατάλληλοι συμμετέχοντες, λαμβάνοντας υπόψη τον σκοπό του εγχειρήματος, την ανάγκη διεπιστημονικής προσέγγισης και αντιπαράθεσης γύρω από το θέμα, τον πιθανό ανταγωνισμό μεταξύ των εμπλεκομένων, την απαιτούμενη αλληλεπίδραση και την ενδεχόμενη αβεβαιότητα ή μη εξισορρόπηση (επικράτηση κυρίαρχων απόψεων) του παραγόμενου αποτελέσματος.

Πίνακας 4.15: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Expert Panel'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Εφαρμογή σε μεγάλο φάσμα εξειδικευμένων ζητημάτων (τεχνικά, επιστημονικά, πολιτικής, κοινωνικά, περιβαλλοντικά, αναπτυξιακά κ.ά.)
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Χρήση για θέματα τοπικού ή υπερτοπικού ενδιαφέροντος
3. Φύση δεδομένων	Χρήση διαφορετικών τύπων γνώσης και δεδομένων σε κάθε θέμα
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Συνοπτική πληροφόρηση θέματος - Εμβάθυνση και συλλογή πληροφορίας μέσα από τη διαδικασία
5. Πολυπλοκότητα	Εφαρμογή σε πολύπλοκα θέματα με εξαιρετικά σύνθετη ή τεχνική πληροφορία
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	βλ. 35
7. (Γενική) γνώση	Αξιοποίηση σε περιπτώσεις περιορισμένης γνώσης στην κοινωνία σχετικά με το θέμα
8. Γνώση συμμετεχόντων	Εμπλοκή συμμετεχόντων με γνώση και/ή εμπειρία σχετικά με το θέμα
9. Γνώση διοργανωτή	Συμμετοχή ατόμων με διαφορετικές εξειδικεύσεις και ικανότητες στη διοργάνωση
10. (Γενική) ωριμότητα	Αξιοποίηση για μη ώριμα θέματα στην κοινωνία
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Εμπλοκή ατόμων που μπορούν να εργαστούν ομαδικά και να συνθέσουν διαφορετικές απόψεις
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Εμπλοκή ατόμων που δεν εκπροσωπούν συγκεκριμένα συμφέροντα
14. Σημασία για διοργανωτή	Πιθανή θεσμοθέτηση των αποτελεσμάτων της μεθόδου
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Συμμετοχή ατόμων με ενδιαφέρον για το θέμα
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	Συμμετοχή ατόμων με διαφορετικό υπόβαθρο στην ομάδα του διοργανωτή
17. Δημιουργικότητα	Εμπλοκή ατόμων με δημιουργική σκέψη
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	Εμπλοκή ατόμων αντιπροσωπευτικών της ομάδας-στόχου των συμμετεχόντων
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Ανάληψη του συντονισμού της διάδρασης από συμμετέχοντα αλλά και εμπλοκή υπολοίπων ως απλά μέλη
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	βλ. 11
21. Αντιμετώπιση για θέμα	Αντιπροσώπευση διαφορετικών απόψεων και κρίσεων μέσω των συμμετεχόντων
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 21
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Αξιοποίηση μεθόδου ανεξαρτήτως αντιπαράθεσης μεταξύ των συμμετεχόντων ≠ Χρήση σε περίπτωση αντιπαράθεσης μεταξύ των συμμετεχόντων
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 23
25. Προηγούμενη συνεργασία	βλ. 16
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	Ικανοποιητικό επίπεδο ικανοτήτων επικοινωνίας και οργάνωσης σχετικών γεγονότων
28. Δέσμευση για θέμα	Πιθανή προώθηση αποτελεσμάτων στα σχετικά ΚΛΑ επηρεάζοντας ενδεχομένως τις αποφάσεις τους
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Συμμετοχή ατόμων με διαφορετικό υπόβαθρο στην ομάδα του διοργανωτή
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 30
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Διερεύνηση του εξεταζόμενου θέματος για τον εμπλουτισμό της σχετικής γνώσης μέσω της παραγωγής ιδεών
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Ανάλυση και σύνθεση γνώσης από συμμετέχοντες σχετικά με ένα θέμα σε αναφορά ή άλλο μέσο μέσω γενικής συμφωνίας
34. Απαιτούμενοι πόροι	Περιορισμένο κόστος υλοποίησης μεθόδου ≠ Μέτριο έως υψηλό κόστος πραγματοποίησης
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	Μεταβλητός ≠ 6 εβδομάδες - 6 μήνες
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	Μεταβλητός
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Εξέταση πιθανής εξέλιξης προβλήματος και σύνθεση μελλοντικών εναλλακτικών εικόνων ≠ Ανάλυση εξεταζόμενου θέματος και επιλογή και διατύπωση πολιτικών ≠ Εφαρμογή σε οποιοδήποτε από τα τρία πρώτα στάδια της σχεδιαστικής διαδικασίας ≠ Αξιολόγηση κριτηρίων και επιλογών και διαμόρφωση προτάσεων
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	βλ. 1
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Συμμετοχή μόνο επιλεγμένων ειδικών από διαφορετικούς κλάδους για τη διεξαγωγή της
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	11-30
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 2
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Αμφίδρομη επικοινωνία μεταξύ συμμετεχόντων και συμμετεχόντων-διοργανωτή
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων σε μέτριο επίπεδο
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Αλληλεπίδραση συμμετεχόντων μέσω διαπροσωπικών συναντήσεων
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Δυνατότητα διάδρασης σε ολομέλεια αλλά και σε μικρότερες ομάδες για συγκεκριμένους σκοπούς
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Χρήση τεκμηριωμένου διαλόγου και επιστημονικών αναλύσεων/εκτιμήσεων μεταξύ των συμμετεχόντων (αξιοποιώντας και ερωτήσεις-απαντήσεις)
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Συμβουλευτική συμμετοχή παρέχοντας γνώση ή εμβάθυνση στο πρόβλημα ≠ Πληροφόρηση συμμετεχόντων ή συμβουλευτική συμμετοχή τους
48. Ρόλος διοργανωτή	Εμπλοκή διοργανωτή χωρίς να μεσολαβεί στη διάδραση των συμμετεχόντων ≠ Εξυπηρέτηση διαφορετικών ρόλων από τον διοργανωτή
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Διάκριση διαδοχικών σταδίων για την εφαρμογή της μεθόδου με συγκεκριμένες οδηγίες αλλά και ευελιξία στην υλοποίησή τους

- Εξασφαλιστεί η αντικειμενικότητα, η ακεραιότητα, η ουδετερότητα, η πληρότητα και η εμπιστευτικότητα της συμμετοχικής διαδικασίας και των αποτελεσμάτων που θα προκύψουν.
- Διευκρινιστούν και διαχωριστούν τα καθήκοντα διοργανωτή και συμμετεχόντων, ώστε να αποφευχθούν παρεξηγήσεις και οι συμμετέχοντες να λειτουργήσουν ως άτομα και όχι ως εκπρόσωποι φορέων και ομάδων συμφερόντων.
- Επιδιωχθεί η επίτευξη συναίνεσης μεταξύ των συμμετεχόντων μέσα από την αξιολόγηση των διαθέσιμων στοιχείων και την τεκμηριωμένη συζήτηση, χωρίς όμως να υποτιμηθούν και αγνοηθούν αναλύσεις και αποτελέσματα, ακόμη και αν οδηγούν σε σημαντικές διαφωνίες.
- Δοθεί η απαραίτητη σημασία στην αναφορά (κύριο τελικό αποτέλεσμα μεθόδου) από την αρχή της συμμετοχής, αποδίδοντας σε αυτή την απαιτούμενη ακεραιότητα και επιστημονική έμφαση, αξιοποιώντας το σύνολο της διαδικασίας και εστιάζοντας σε συγκεκριμένα δεδομένα για τη διαμόρφωση των συμπερασμάτων και προτάσεων.
- Ενημερωθεί ο χρηματοδότης για το περιεχόμενο της αναφοράς και των σχετικών αποτελεσμάτων μετά την ολοκλήρωση της μεθόδου και να διαδοθούν αυτά με αποτελεσματικό τρόπο, ώστε να φτάσουν στο κοινό που απευθύνονται και να μπορέσουν να αξιοποιηθούν κατάλληλα.

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Όπως και στις υπόλοιπες συμμετοχικές μεθόδους, ο ρόλος του διοργανωτή είναι καθοριστικής σημασίας για την αποτελεσματική υλοποίηση της μεθόδου. Η ομάδα του διοργανωτή μπορεί να περιλαμβάνει αρκετά άτομα (ανάλογα με τον αριθμό των συμμετεχόντων και το επίπεδο πολυπλοκότητας του συμμετοχικού εγχειρήματος), κάθε ένα από τα οποία έχει έναν διαφορετικό ρόλο και υποστηρίζεται επιστημονικά από κριτές (peer reviewers) και οικονομικά από χρηματοδότη (ή χρηματοδότες), που εμπλέκεται στον καθορισμό του πλαισίου της συμμετοχής. Η ομάδα του διοργανωτή υποστηρίζει τη διαχείριση του εγχειρήματος (study director), λαμβάνοντας υπόψη το χρονοδιάγραμμα και εξωτερικούς περιορισμούς, τη διατήρηση του κινήτρου και του ηθικού των συμμετεχόντων, την εξασφάλιση ισορροπημένης αλληλεπίδρασής τους,

την ερευνητική διάσταση (research associates and assistants), την τεχνική υποστήριξη, την καταγραφή των συναντήσεων, τη συγγραφή της τελικής αναφοράς (technical writer) και την αξιολόγησή της (peer review monitor). Στα **στάδια υλοποίησης** της μεθόδου περιλαμβάνονται (DHTG 2010, European Communities 2003, RSC 2010, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015) (βλ. Εικόνα 4.15):

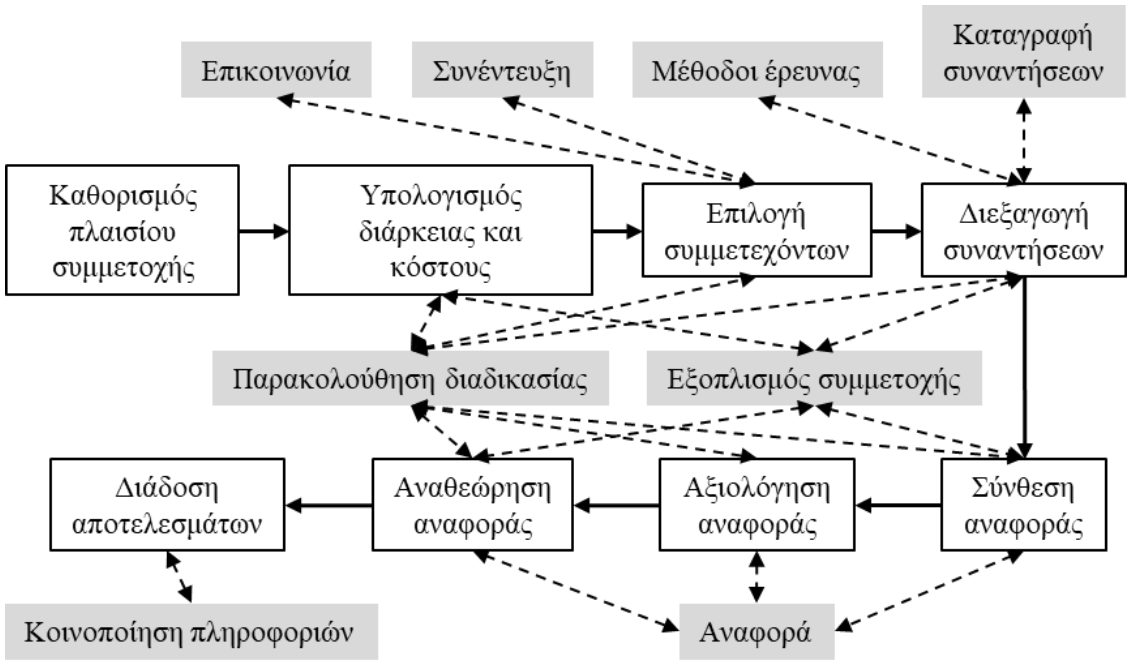

Εικόνα 4.15: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Expert Panel' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

- **Καθορισμός πλαισίου συμμετοχής**: Προσδιορίζεται το εξεταζόμενο θέμα και η στρατηγική υλοποίησης της συμμετοχικής διαδικασίας και εξασφαλίζεται η απαιτούμενη χρηματοδότηση για την υλοποίησή της και τη διάδοση των αποτελεσμάτων της. Στο στάδιο αυτό διευκρινίζονται η φύση του εγχειρήματος, οι στόχοι, η έκταση, οι πιθανοί περιορισμοί και το εύρος της απαιτούμενης διεπιστημονικότητας. Επιπλέον, λαμβάνονται αποφάσεις και για πιο συγκεκριμένα ζητήματα, όπως οι μέθοδοι έρευνας, η δομή (ρόλοι και αρμοδιότητες) της ομάδας των συμμετεχόντων, το θέμα και το πρόγραμμα των συναντήσεων καθώς και ο τρόπος παρακολούθησης της υλοποίησης του εγχειρήματος. Ο καθορισμός του πλαισίου συμμετοχής είναι σημαντικός τόσο για την καθοδήγηση του διοργανωτή και των συμμετεχόντων όσο και για την αξιολόγηση του εγχειρήματος (τελικής αναφοράς) μετά την ολοκλήρωσή του.

- **Προσδιορισμός διάρκειας και κόστους**: Οι σχετικές εκτιμήσεις πρέπει να είναι ρεαλιστικές και να περιλαμβάνουν τη στρατολόγηση των εμπλεκομένων, τις συμμετοχικές συναντήσεις (αριθμός και διάρκεια) και την αποδελτίωση και διάδοση των αποτελεσμάτων. Ο προϋπολογισμός είναι πιθανό να λαμβάνει υπόψη, μεταξύ άλλων, αμοιβές ή άλλες μορφές κινήτρων για τους εμπλεκόμενους, όπως κάλυψη εξόδων μετακινήσεων, διαμονής και διατροφής. Επίσης, ο προϋπολογισμός πρέπει να περιλαμβάνει τα κόστη επικοινωνίας και προώθησης της συμμετοχικής διαδικασίας· υλικών, εξοπλισμού και εγκαταστάσεων· δημιουργίας, δημοσίευσης και προώθησης της αναφοράς· μετάφρασης κ.ά. Ωστόσο, για την οριστικοποίηση του ύψους τους είναι αναγκαίο να προηγηθεί η επιλογή των συμμετεχόντων αλλά και να προσδιοριστούν το πλήθος και η διάρκεια των συναντήσεων των συμμετεχόντων.
- **Επιλογή συμμετεχόντων**: Η ομάδα των συμμετεχόντων αποτελείται από ένα ετερογενές σύνολο ειδικών, που δεν έχουν άμεση ή έντονη σύγκρουση συμφέροντος σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα και αντιπροσωπεύουν τις διαφορετικές διαστάσεις του. Για την επιλογή τους, αφού αναγνωριστούν τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά που πρέπει να διαθέτουν (λαμβάνοντας υπόψη την απαιτούμενη γνώση, ωριμότητα κ.ά.), συγκροτείται κατάλογος υποψηφίων. Ο κατάλογος αυτός στη συνέχεια περιορίζεται και χρησιμοποιείται για τον καθορισμό των κύριων και των αναπληρωματικών υποψηφίων για κάθε θέση της ομάδας των συμμετεχόντων, καθώς είναι πιθανό αρκετοί να μην είναι διαθέσιμοι για εμπλοκή στη συμμετοχική διαδικασία. Οι ενταγμένοι στον κατάλογο υποψήφιοι συχνά λαμβάνουν ενημερωτική επιστολή για το εγχείρημα και τηλεφωνική κλήση για τη διερεύνηση του ενδεχομένου συμμετοχής τους. Αν ο υποψήφιος ενδιαφέρεται, συμμετέχει σε συνέντευξη, όπου πληροφορείται για το εγχείρημα και τον ρόλο που θα έχει σε αυτό και ζητείται η άποψή του για το θέμα και τη συμμετοχική διαδικασία. Στην περίπτωση που κριθεί κατάλληλος, εξετάζεται η προθυμία και η διαθεσιμότητά του για να εμπλακεί στο συμμετοχικό εγχείρημα και συμπληρώνει ατομική φόρμα, στην οποία πιστοποιεί τις απόψεις του και τη σχέση του με το θέμα. Η φόρμα αυτή προωθείται στον διοργανωτή.
- **Διεξαγωγή συναντήσεων**: Οι συμμετέχοντες, που επιλέχτηκαν για τη διεξαγωγή των συναντήσεων, διακρίνονται στα μέλη (members) και στον συντονιστή (chair), ο οποίος είναι πολύ καλός γνώστης του θέματος. Ο συντονιστής έχει πολλαπλούς

ρόλους και πιο συγκεκριμένα: α) βοηθά τον διοργανωτή στη διαχείριση του εγχειρήματος· β) συντονίζει και υποστηρίζει τον διάλογο μεταξύ των συμμετεχόντων· γ) συνεισφέρει στη σύνθεση της σχετικής αναφοράς· και δ) εκπροσωπεί το σύνολο των συμμετεχόντων σε διάφορες συναντήσεις και εκδηλώσεις. Ο χρονικός προγραμματισμός των συναντήσεων καθορίζεται σε συνεννόηση με τους συμμετέχοντες, ώστε να είναι ενήμεροι αρκετό καιρό πριν τη διεξαγωγή τους. Στην πρώτη συνάντηση, πραγματοποιούνται οι ακόλουθες συνεδριάσεις, από τις οποίες οι πρώτες πέντε είναι πιθανό να συμπεριλαμβάνουν και προσκεκλημένους επισκέπτες από τον διοργανωτή και τον συντονιστή:

- Συνεδρίαση 1: Συζήτηση για το αρχικό πλάνο της συμμετοχικής διερεύνησης του εξεταζόμενου θέματος, με την καθοδήγηση του συντονιστή ή του διοργανωτή.
- Συνεδρίαση 2: Συζήτηση με τον χρηματοδότη, που εκφράζει την άποψή του για το συμμετοχικό εγχείρημα.
- Συνεδρίαση 3: Παρουσίαση των προσδοκιών άλλων σημαντικών ΚΛΑ και ομάδων συμφερόντων σχετικά με το θέμα.
- Συνεδρίαση 4: Ενημέρωση για το σκεπτικό σύνθεσης της ομάδας των συμμετεχόντων και παρουσίαση από κάθε εμπλεκόμενο του υποβάθρου του και της σχέσης του με το εξεταζόμενο θέμα.
- Συνεδρίαση 5: Γενική εξέταση και επεξεργασία του αντικειμένου μελέτης μέσω της παροχής συνοπτικής ενημέρωσης για σημαντικές διαστάσεις του από τον χρηματοδότη και άλλους.
- Συνεδρίαση 6: Συζήτηση και συναίνεση μεταξύ συμμετεχόντων και διοργανωτή για την προσέγγιση και το πλάνο σχετικά με πιθανή πρόσθετη συμμετοχική μελέτη συγκεκριμένων διαστάσεων του εξεταζόμενου θέματος.

Μετά την πρώτη συνάντηση και τις συνεδριάσεις που περιλαμβάνει, είναι στη διακριτή ευχέρεια του διοργανωτή και των συμμετεχόντων να προγραμματίσουν πρόσθετες συναντήσεις των συμμετεχόντων (με τη συμμετοχή μέρους αυτών) για την υποστήριξη τεχνικών ζητημάτων. Σε μία τέτοια περίπτωση, ο συντονιστής επεξεργάζεται την πληροφορία που έχει αποτυπωθεί στις συναντήσεις που έχουν προηγηθεί και ανατροφοδοτεί τις συναντήσεις που ακολουθούν. Επίσης, καταγράφονται τα πρακτικά των συναντήσεων, τα οποία πιστοποιούνται από όλους τους εμπλεκόμενους και προστίθενται στην τελική αναφορά.

- **Σύνθεση αναφοράς**: Η προσπάθεια κατάρτισης της αναφοράς ξεκινά από το προηγούμενο στάδιο και υλοποιείται παράλληλα με τη διεξαγωγή των συναντήσεων, ώστε να παραχθεί από τους συμμετέχοντες έγκαιρα (εντός του προβλεπόμενου χρόνου) κάποιο αποτέλεσμα (αν όχι το τελικό), με πιθανή συμβολή του διοργανωτή. Για να συμβεί αυτό, πρέπει έγκαιρα να καθοριστεί η δομή της αναφοράς και να αρχίσει να συμπληρώνεται το περιεχόμενό της, ενώ η συγγραφή της ανατίθεται σε συγκεκριμένα μέλη των συμμετεχόντων. Η αναφορά αυτή περιλαμβάνει το σύνολο ή κάποιες εκ των ακόλουθων πληροφοριών: συνοπτική έκθεση, στοιχεία ανάθεσης και συγγραφής της, περιγραφή της (λογικής της) σύνθεσης της ομάδας των συμμετεχόντων, αντικείμενο, περιορισμοί, υποθέσεις εργασίας και τεκμηρίωσή τους, τεκμηρίωση και ανάλυση των ζητημάτων που επιλέχτηκαν να εξεταστούν, βιβλιογραφικές αναφορές, ευρήματα (και επιστημονική αβεβαιότητά τους), συμπεράσματα και προτάσεις ή κατευθύνσεις πολιτικής σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα. Ακόμα, στην περίπτωση που δεν συναινούν όλοι οι συμμετέχοντες με τις απόψεις της πλειοψηφίας, υπάρχουν για αυτούς τρεις εναλλακτικές επιλογές σχετικά με την αναφορά: α) καταγραφή και τεκμηρίωση των απόψεων τόσο της πλειοψηφίας όσο και της μειοψηφίας· β) παρουσίαση πλεονεκτημάτων και μειονεκτημάτων εναλλακτικών κρίσεων· και γ) συμπερίληψη δήλωσης των συμμετεχόντων που διαφωνούν σε παράρτημα της αναφοράς.
- **Αξιολόγηση αναφοράς**: Προϋπόθεση για την αξιολόγηση είναι η ολοκλήρωση της αναφοράς, περιλαμβάνοντας όλα τα απαραίτητα στοιχεία και η έγκρισή της από όλους τους συμμετέχοντες. Επίσης, από το ξεκίνημα του συμμετοχικού εγχειρήματος οι συμμετέχοντες πρέπει να είναι ενημερωμένοι για τα σχετικά χρονοδιαγράμματα και τον χρόνο και τη διαδικασία αξιολόγησης της αναφοράς (π.χ. κριτήρια αξιολόγησης), ώστε να υπάρχει το απαιτούμενο χρονικό περιθώριο για την ολοκλήρωσή της. Η αξιολόγηση αποτελεί ανεξάρτητη και εμπιστευτική διαδικασία και γίνεται από κριτές, που επιλέγονται από τον διοργανωτή με σκοπό τη βελτίωση της σαφήνειας, ακρίβειας, αποτελεσματικότητας, πειστικότητας και αξιοπιστίας της αναφοράς. Ο διοργανωτής συνθέτει συνοπτικά τις ατομικές αξιολογήσεις (review monitor summary), διατηρώντας την ανωνυμία των κριτών (τα στοιχεία τους αποκαλύπτονται μόνο στην τελική δημοσιεύσιμη μορφή της αναφοράς) και τις προωθεί στους συμμετέχοντες. Λόγω του περιορισμένου

διαθέσιμου χρόνου για τον έλεγχο των δεδομένων, που περιγράφονται ή χρησιμοποιούνται στην αναφορά, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ανεξάρτητη ομάδα ειδικών. Τέλος, αξιολόγηση πραγματοποιεί και ο χρηματοδότης μόνο για τα τμήματα εκείνα της αναφοράς που περιγράφουν γεγονότα.

- **Αναθεώρηση αναφοράς**: Οι συμμετέχοντες (ή μερικοί από αυτούς) απαντούν στις αξιολογήσεις (response memorandum) και ενσωματώνουν όσες προτάσεις θεωρούν ότι θα βελτιώσουν την αναφορά. Σε περίπτωση απαίτησης κύριων ή εκτεταμένων αλλαγών στην αναφορά από τους κριτές, είναι πιθανό (αν το επιτρέπει ο προϋπολογισμός) να πραγματοποιηθεί μία πρόσθετη συνάντηση από τους συμμετέχοντες ή εκπροσώπους τους για την αναθεώρησή της. Ακολούθως, ο διοργανωτής κρίνει την ενσωμάτωση των αξιολογήσεων.
- **Διάδοση αποτελεσμάτων**: Αν η ενσωμάτωση των αξιολογήσεων είναι ικανοποιητική, τότε η αναφορά, μέρη της (π.χ. συνοπτική έκθεση) ή άλλα αποτελέσματα μπορούν να κοινοποιηθούν, σύμφωνα με τον προγραμματισμό που έχει γίνει από το πρώτο στάδιο. Για την επιτυχή δημοσίευση και διάδοση των αποτελεσμάτων πρέπει να διευκρινιστεί κατάλληλα το μήνυμά τους. Το μήνυμα πρέπει να διατυπωθεί ξεκάθαρα με ευθύτητα, αμεσότητα και απλότητα, ώστε να είναι πλήρως κατανοητό. Όμως, για τη διαμόρφωση του μηνύματος είναι σημαντικό να προσδιοριστούν και οι ομάδες-στόχοι, δηλαδή οι ομάδες ατόμων (ΚΛΑ, ομάδες συμφερόντων κ.ά.), για τις οποίες τα παραγόμενα αποτελέσματα είναι χρήσιμα και μπορούν να αξιοποιηθούν.

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Η μέθοδος ‘Expert Panel’ μπορεί να συνδυαστεί με αρκετά υποστηρικτικά εργαλεία για την επιλογή και παρακίνηση των συμμετεχόντων, την ανάθεση εργασιών και την ανάπτυξη και επικοινωνία της γνώσης που παράγεται από την υλοποίηση της. Συγκεκριμένα, συνδέεται με τα ακόλουθα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής (DHTG 2010, RSC 2010, Slocum 2003, Στρατηγέα 2015) (βλ. Εικόνα 4.15):

- **Εξοπλισμός συμμετοχής**: Στον εξοπλισμό για τη συμμετοχική διαδικασία περιλαμβάνονται οπτικοακουστικά συστήματα καταγραφής και αναπαραγωγής (προβολείς, οθόνες κ.ά.) και σχετικά έπιπλα.

- **Εργαλεία επικοινωνίας**: Στο πλαίσιο της συγκρότησης της ομάδας των συμμετεχόντων συχνά επικοινωνεί ο διοργανωτής με τους υποψήφιους συμμετέχοντες με σχετική επιστολή και κλήση για να εξεταστεί το ενδεχόμενο εμπλοκής τους.
- **Συνέντευξη**: Η τεχνική αυτή χρησιμοποιείται συνήθως μέσα από τηλεφωνική κλήση από τον διοργανωτή, σε συνδυασμό με κατάλογο υποψηφίων συμμετεχόντων στο πλαίσιο επιλογής τους.
- **Καταγραφή συναντήσεων**: Οι κλειστές και ανοικτές συναντήσεις είναι πιθανό να καταγραφούν χωριστά. Οι καταγραφές των κλειστών συναντήσεων χρησιμοποιούνται για τον σκοπό του εγχειρήματος (δημιουργία αναφοράς) και μετά το τέλος τους καταστρέφονται στις περισσότερες των περιπτώσεων. Οι καταγραφές των ανοικτών συναντήσεων δημοσιοποιούνται κατά τη διάρκεια ή μετά την ολοκλήρωση του συμμετοχικού εγχειρήματος.
- **Μέθοδοι έρευνας**: Οι μέθοδοι αυτές χρησιμοποιούνται υποστηρικτικά ως προς τη συμμετοχή για την ανάκτηση, επεξεργασία και αξιοποίηση δεδομένων σχετικών με το υπό εξέταση θέμα (αναλύσεις κόστους-οφέλους, εκτιμήσεις πιθανότητας κινδύνου κ.ά.). Μάλιστα, κάποια από αυτά τα δεδομένα είναι πιθανό να προέρχονται από το κοινό.
- **Παρακολούθηση διαδικασίας**: Η εξέλιξη υλοποίησης της διαδικασίας παρακολουθείται μέσω του καθορισμού ορόσημων και της συμπερίληψής τους σε πίνακα χρονικού προγραμματισμού.
- **Αναφορά (report)**: Ως αποτέλεσμα της συμμετοχικής διαδικασίας δημιουργείται από τους συμμετέχοντες σχετική γραπτή αναφορά ακαδημαϊκού επιπέδου, η οποία οριστικοποιείται μετά από επιστημονική κρίση και δημοσιοποιείται, αποτελώντας την 'κληρονομιά' της διαδικασίας που προηγήθηκε. Εναλλακτικά της αναφοράς, μπορούν να χρησιμοποιηθούν εκθέσεις ή σύντομες δηλώσεις (letter reports / abbreviated statements) ως παραγόμενα αποτελέσματα από το συμμετοχικό εγχείρημα, για τα οποία όμως απαιτούνται διαφορετικές διαδικασίες αξιολόγησης και αναθεώρησης.
- **Κοινοποίηση πληροφοριών**: Η αναφορά και άλλες πληροφορίες που αφορούν στο συμμετοχικό εγχείρημα (το πλαίσιο συμμετοχής, τα στοιχεία των συμμετεχόντων, εξωτερικές πηγές πληροφόρησης, πρόσθετες αναφορές κ.ά.)

κοινοποιούνται σε συγκεκριμένες ομάδες-στόχους, αλλά συνήθως και ευρέως μέσω ανοικτών συναντήσεων ή άλλων μέσων.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Αξίζει να σημειωθεί ότι η μέθοδος αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί μεμονωμένα ή να συνδυαστεί με άλλες σχετικές μεθόδους στο πλαίσιο συμμετοχικών εγχειρημάτων, λαμβάνοντας υπόψη όλη τη διαθέσιμη πληροφορία και συμβάλλοντας, με τα αποτελέσματά της, στην ενημέρωση διάφορων ομάδων σχετικά με το εξεταζόμενο θέμα και στην προώθηση συγκεκριμένων προτάσεων (DHTG 2010, Participedia 2020, Στρατηγέα 2015). Και στις δύο περιπτώσεις, έχουν καταγραφεί διαχρονικά πολλές εφαρμογές της μεθόδου που σχετίζονται με τον ΧΑΣ (European Communities 2003, Participedia 2020). Για παράδειγμα, την τελευταία δεκαετία έχει καταγραφεί η αξιοποίησή της στα ακόλουθα παραδείγματα (Participedia 2020):

- Ανάπτυξη μελλοντικής στεγαστικής πολιτικής και ανάπτυξης με επίκεντρο την τρίτη ηλικία στη νότια Αυστραλία.
- Αναθεώρηση διαδικασιών περιβαλλοντικής αξιολόγησης σε εθνικό επίπεδο στον Καναδά.
- Διαμόρφωση εθνικής ενεργειακής πολιτικής με γνώμονα τη δημοκρατική και υπεύθυνη διακυβέρνηση στη Γκάνα.
- Κατάρτιση συμμετοχικού προϋπολογισμού σε γειτονιά της Σαγκάης για τη διαχείριση των πόρων της τοπικής αυτοδιοίκησης (Κίνα).
- Καθορισμός νομοθεσίας για την μηχανοκίνητη κυκλοφορία των πολιτών εκτός του οδικού δικτύου (off-road traffic) στη Φιλανδία.
- Χάραξη εθνικής πολιτικής για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής στην Αυστραλία.
- Διαμόρφωση στρατηγικών για τη βιώσιμη ανάπτυξη στο Κουήνσλαντ (Αυστραλία).

4.3.3. Μέθοδος ‘Policy Exercises’

Η μέθοδος αυτή συνεισφέρει στην κατανόηση της πολυπλοκότητας των πραγματικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων και αξιοποιεί την πολύπλευρη γνώση σχετικά με το

μελετώμενο πρόβλημα, η οποία είναι κατανεμημένη σε διάφορα επιστημονικά πεδία και πηγές. Σκοπός της είναι η διερεύνηση εναλλακτικών μελλοντικών εξελίξεων (σεναρίων) καθώς και η διατύπωση και αξιολόγηση κατευθύνσεων πολιτικής για την αντιμετώπιση πολύπλοκων προβλημάτων, εντός του περιβάλλοντος που διαμορφώνουν οι εξελίξεις αυτές (Στρατηγέα 2015).

Από την εφαρμογή της προκύπτει ως αποτέλεσμα μια καλύτερα δομημένη θεώρηση πολύπλοκων σχεδιαστικών προβλημάτων, υποστηρίζοντας έτσι τα ΚΛΑ στη χάραξη πολιτικής, στηριγμένης σε στέρεη και επιστημονικά τεκμηριωμένη γνώση. Η μέθοδος αξιοποιείται για εμβάθυνση σε προβλήματαγια τα οποία υπάρχει **περιορισμένη, ασαφής ή αμφισβητήσιμη γνώση** επιδιώκοντας, μέσα από τη συμμετοχική διαδικασία και την ανάπτυξη δημιουργικής σκέψης και νέων ιδεών, να συμβάλλει στην ανάπτυξη κατευθύνσεων πολιτικής για την επίλυσητου εξεταζόμενου προβλήματος. Για την καλύτερη υλοποίηση της μεθόδου συνδυάζονται διαδικασίες αναλυτικής και κριτικής θεώρησης, συνδυασμός που οδηγεί στη συμμετοχική διερεύνηση πολιτικών. Η διερεύνηση αυτή είναι αποτέλεσμα σύνδεσης της εμβάθυνσης σε γνώση από διαφορετικές πηγές με τη δημιουργικότητα και την αλληλεπίδραση για τη διαμόρφωση ενός λειτουργικού μοντέλου, που αντιπροσωπεύει ένα σύνθετο σύστημα. Η μέθοδος προσομοιάζει σε παιχνίδι, που υποστηρίζει την αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων, αξιοποιώντας την έμπνευση και τη φαντασία τους. Στο πλαίσιο αυτό, οι συμμετέχοντες είναι σημαντικό να εμπνευστούν, ώστε να αναλάβουν διαφορετικούς αλλά διασυνδεδεμένους ρόλους και να εμβαθύνουν στο εξεταζόμενο θέμα (Bouzit και Loubier 2004, Duke και Geurts 2004, Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015). Οι τιμές των χαρακτηριστικών της συμμετοχικής μεθόδου ‘Policy Exercises’ παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.16.

Γενικά, η μέθοδος αυτή διακρίνεται για την ευαισθησία που επιδεικνύει ως προς το εξεταζόμενο θέμα και τη συμβολή της στη σταδιακή μάθηση σχετικά με αυτό, καταλήγοντας σε έγκαιρα και προσαρμοσμένα στις απαιτήσεις αποτελέσματα. Τα αποτελέσματα αυτά είναι προϊόν της διερεύνησης εναλλακτικών μελλοντικών καταστάσεων (σεναρίων) και της αξιολόγησής τους για τη στήριξη κατευθύνσεων πολιτικής. Επιπλέον, μπορεί να χρησιμοποιηθεί για έναν ή περισσότερους από τους ακόλουθους σκοπούς: παρακίνηση και αλληλεπίδραση διαφορετικών ομάδων συμμετεχόντων, απόσπαση πληροφορίας ή απόψεων και σκέψεων από τους συμμετέχοντες, ανάπτυξη δημιουργικών ιδεών, αξιολόγηση κατευθύνσεων πολιτικής.

Πίνακας 4.16: Τιμές χαρακτηριστικών της μεθόδου 'Policy Exercises'.

Τύποι	Τιμές
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Εφαρμογή σε πολιτικές που σχετίζονται με διάφορα ζητήματα
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Εφαρμογή σε κλίμακες αναφοράς από το υπερεθνικό έως το τοπικό επίπεδο
3. Φύση δεδομένων	Διαχείριση ποικιλίας δεδομένων (τεχνικών, ποιοτικών, χωρικών κ.ά.)
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Χρήση υποστηρικτικού υλικού από διαφορετικές πηγές
5. Πολυπλοκότητα	Αξιοποίηση για σύνθετα θέματα και συστήματα
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	Αξιοποίηση για επείγοντα θέματα (πίεση χρόνου)
7. (Γενική) γνώση	Αξιοποίηση για θέματα που χαρακτηρίζονται από ανεπαρκή κατανόηση ή εσφαλμένη αντίληψη
8. Γνώση συμμετεχόντων	Εμπλοκή ετερογενούς ομάδας συμμετεχόντων
9. Γνώση διοργανωτή	Συμμετοχή στη διοργάνωση ατόμων με διαφορετικό επίπεδο γνώσεων
10. (Γενική) ωριμότητα	Χρήση σε θέματα για τα οποία δεν έχουν ακόμη διαμορφωθεί απόψεις
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Κατανόηση της ανάγκης για εύρεση λύσης και θέληση αλληλεπίδρασης
12. Ωριμότητα διοργανωτή	βλ. 9
13. Σημασία για συμμετέχοντες	βλ. 8
14. Σημασία για διοργανωτή	Συμμετοχή ατόμων στη διοργάνωση με σημαντικό συμφέρον
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Εμπλοκή συμμετεχόντων με ενδιαφέρον για το θέμα
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	Συμμετοχή στη διοργάνωση ατόμων με διαφορετικά χαρακτηριστικά
17. Δημιουργικότητα	Επιλογή συμμετεχόντων που χαρακτηρίζονται από κριτική σκέψη και φαντασία
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	βλ. 44
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	βλ. 8
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	βλ. 8
21. Αντιμετώπιση για θέμα	Συμμετοχή ατόμων με διαφορετικές απόψεις για τη μελλοντική εξέλιξη του θέματος
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	βλ. 8
23. Αντιπαράθεση για θέμα	βλ. 21
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	βλ. 8
25. Προηγούμενη συνεργασία	Συμμετοχή ατόμων από τον ίδιο ή διαφορετικούς φορείς
26. Τεχνολογική κατάρτιση	βλ. 44
27. Συμμετοχική εμπειρία	Συμμετοχή ατόμων με μεγαλύτερη ή μικρότερη εμπειρία στη διοργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών
28. Δέσμευση για θέμα	Εγκριση και κατοχύρωση συμμετοχικής άσκησης
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	βλ. 28
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	βλ. 16
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	βλ. 16
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο	Βελτίωση ικανότητας επίλυσης προβλημάτων και διορατικότητας λήψης αποφάσεων
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα	Διαμόρφωση διαθέσιμων εναλλακτικών δράσεων και πολιτικών
34. Απαιτούμενοι πόροι	Μεταβλητός προϋπολογισμός ανάλογα με τα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής που θα επιλεχθούν ≠ Χαμηλό κόστος υλοποίησης μεθόδου
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	6-12 μήνες
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	Μεταβλητός
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού	Χρησιμοποίηση στο τελευταίο στάδιο της σχεδιαστικής διαδικασίας προσομοιώνοντας τη διαδικασία λήψης αποφάσεων για τη διαμόρφωση πολιτικών ≠ Προσδιορισμός πολιτικών επιτρέποντας την αξιολόγηση εναλλακτικών
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	βλ. 1
39. Συμμετέχοντες - Τύπος	Εμπλοκή ειδικών (επιστήμονες), ΚΛΑ και πιθανώς ομάδων συμφερόντων
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	Μεταβλητό ≠ 8-12 ≠ 10-15
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	βλ. 2, 39
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Αξιοποίηση τεχνικών ομαδικής αλληλεπίδρασης για την εμπλοκή των συμμετεχόντων μέσω της συμβολής του διοργανωτή
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	βλ. 42
44. Επικοινωνία - Τρόπος	Δυνατότητα αξιοποίησης εύρους εναλλακτικών τεχνικών με χρήση υπολογιστικών ή συμβατικών μέσων
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Πιθανότητα εμπλοκής διαφορετικών ομάδων συμμετεχόντων σε κάθε φάση της διαδικασίας
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης	Αξιοποίηση διαλόγου και τεχνικών που χρησιμοποιούν εναλλακτικά είδη αλληλεπίδρασης (διαίσθηση, δημιουργικότητα, συζήτηση κ.ά.)
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	Συμβουλευτικότητα των συμμετεχόντων ως προς τον διοργανωτή ≠ Ενεργός εμπλοκή συμμετεχόντων
48. Ρόλος διοργανωτή	Ανάληψη πολλών και διαφορετικών καθηκόντων από τον διοργανωτή (ομάδα σχεδιασμού, συντονιστής κ.ά.)
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής	Εφαρμογή συγκεκριμένων φάσεων και επιμέρους βημάτων με δυνατότητα επιλογής μεταξύ εναλλακτικών υποστηρικτικών εργαλείων σε κάποια βήματα ≠ Ευέλικτη δομή και οργάνωση μεθόδου

Μάλιστα, όταν η διοργάνωση της συμμετοχικής άσκησης γίνεται με συστηματικό τρόπο, το προϊόν της άσκησης διέπεται από ακεραιότητα και διαύγεια, λαμβάνει υπόψη του ένα σύνολο πληροφορίας από διαφορετικές πηγές αλλά και ένα πλήθος απόψεων, συντελώντας έτσι σε μία πιο ενημερωμένη και αξιόπιστη διαδικασία για τη στήριξη των ΚΛΑ στην ανάλυση πολιτικής (Bousset κ.ά. 2005, Bouzit και Loubier 2004, Duke και Geurts 2004, Slocum 2003, Van Asselt και Rijkens-Klomp 2002, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015).

Ωστόσο, η μέθοδος αυτή είναι αρκετά ευάλωτη σε εξωτερικές επιδράσεις και εμπεριέχει κάποιους περιορισμούς. Συγκεκριμένα, οι διεργασίες για τον καθορισμό στρατηγικής και πολιτικών δέχονται κριτική για την υπεραπλούστευσή τους, την αποδιδόμενη σημασία σε διαστάσεις που ποσοτικοποιούνται εύκολα, την εξάρτηση από ατελείς επιστημονικές θεωρίες, τα χρονοβόρα ως προς τη συλλογή τους δεδομένα που απαιτεί καθώς και την απαίτηση για αποδοχή των αποτελεσμάτων από τους χρήστες τους. Βέβαια, μειονεκτήματα εμφανίζουν και οι διεργασίες κριτικής λόγω της υποκειμενικότητάς τους, της αξιοποίησης ατελών νοητικών μοντέλων, της παραμέλησης εξειδικευμένης γνώσης και της περιορισμένης δυνατότητας για διαχείριση σύνθετων διαδικασιών (Bouzit και Loubier 2004, Duke και Geurts 2004, Slocum 2003).

Ομάδα υλοποίησης και στάδια εφαρμογής μεθόδου

Για την υλοποίηση της μεθόδου (σχεδιασμός, δημιουργία, έλεγχος, διάδοση και χρήση παιχνιδιού) απαιτείται συνήθως η αποτελεσματική διάδραση διαφορετικών ατόμων (ή και ομάδων) και πολλά διαδοχικά βήματα, τα οποία μπορούν να ομαδοποιηθούν στις φάσεις που περιγράφονται ακολούθως (βλ. Εικόνα 4.16). Μάλιστα, είναι πιθανό σε κάποιες από τις φάσεις αυτές να εμπλέκονται διαφορετικές ομάδες συμμετεχόντων. Όσον αφορά στις φάσεις αυτές, οι τρεις πρώτες (προετοιμασία εγχειρήματος, διευκρίνιση θέματος και σχεδιασμός διαδικασίας συμμετοχής) συντελούν στον σχεδιασμό του παιχνιδιού και είναι καθοριστικές για την αποτελεσματική δόμηση και εφαρμογή του. Ακόμα, ο σχεδιασμός της διαδικασίας πρέπει να διέπεται από ουδετερότητα και λογική, δίνοντας έμφαση στον καθορισμό ευκαιριών, εμποδίων και εναλλακτικών. Επίσης, το περιβάλλον αλληλεπίδρασης των συμμετεχόντων πρέπει να είναι φιλικό και να διευκολύνει την

επικοινωνία και τη δημιουργία σχέσεων μεταξύ των συμμετεχόντων (Bouzit και Loubier 2004, Duke και Geurts 2004, Van Asselt κ.ά. 2001).

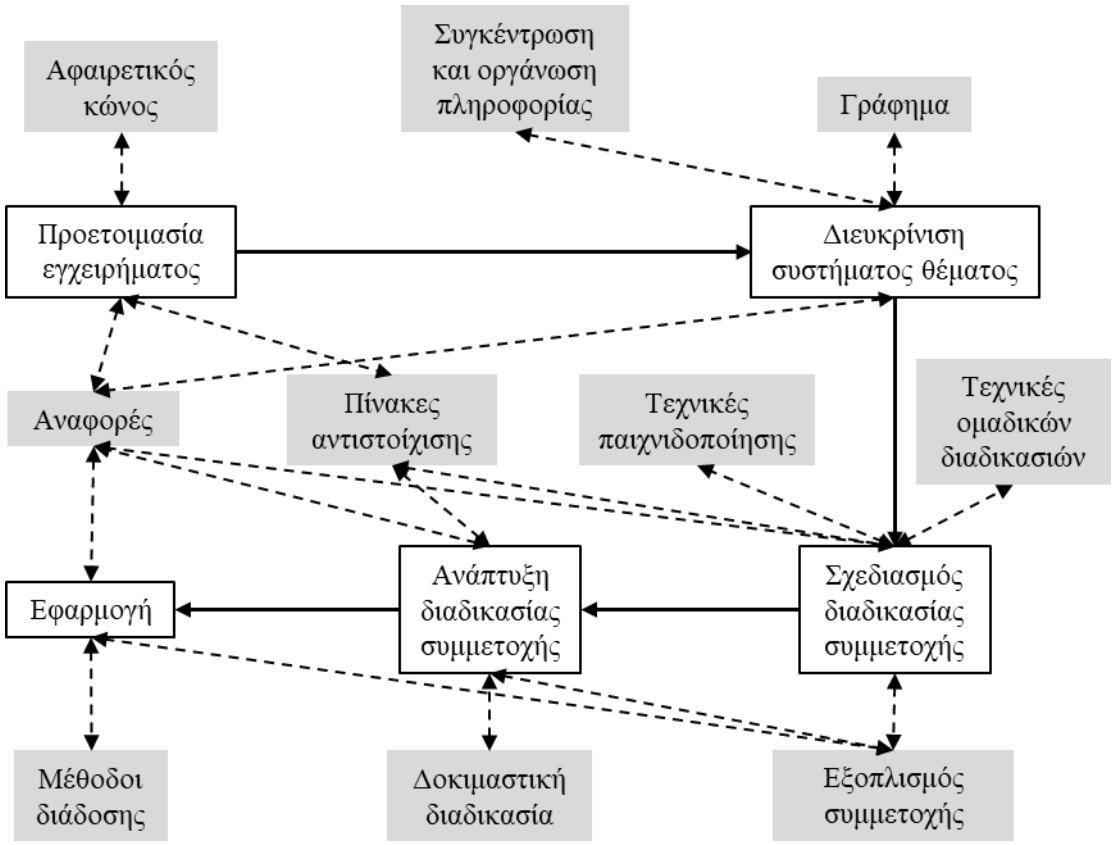

Εικόνα 4.16: Στάδια διαδικασίας μεθόδου 'Policy Exercises' και σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία.

Προετοιμασία εγχειρήματος

Το στάδιο αυτό περιλαμβάνει τα ακόλουθα βήματα, που αποτελούν θεμέλιο της συνολικής διαδικασίας και είναι δυνατό να επαναληφθούν (Duke και Geurts 2004, Van Asselt κ.ά. 2001):

- **Διοικητική διαχείριση**: Αρχικά, καθορίζονται η ιεραρχία και η ανάθεση ευθυνών στην ομάδα του διοργανωτή, ο έλεγχος του εγχειρήματος και οι σχετικές διαχειριστικές λεπτομέρειες. Συγκεκριμένα, διευκρινίζεται ο αποδέκτης του αποτελέσματος (client), που μπορεί να ταυτίζεται με τον χρηματοδότη του εγχειρήματος και εκπροσωπείται σε αυτό από εξουσιοδοτημένο αντιπρόσωπο (designated agent), ο οποίος φέρνει σε επαφή τον αποδέκτη με τους υπόλοιπους εμπλεκόμενους ή διευθύνει το έργο. Στο πλαίσιο του συμμετοχικού εγχειρήματος, ο αντιπρόσωπος του αποδέκτη, όπως και τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας του

διοργανωτή (ειδικοί και διοικητικό προσωπικό), έχουν ενεργό ρόλο, ο οποίος καθορίζεται ρητά (ακόμα και μέσω συμβάσεων) εξαρχής. Γενικά, η ομάδα του διοργανωτή (design team) μπορεί να προέρχεται από τον ίδιο τον αποδέκτη και πρέπει να εξυπηρετεί την αντικειμενικότητα, την εξειδίκευση, την εμπιστευτικότητα και τον προϋπολογισμό που διατίθεται για το συμμετοχικό εγχείρημα, προωθώντας την αποτελεσματική επικοινωνία και διάδραση.

- **Καθορισμός συστήματος θέματος**: Προσδιορίζεται το περιβάλλον (σύστημα), στο οποίο εντάσσεται το προς εξέταση θέμα που διερευνάται μέσα από την εφαρμογή της μεθόδου. Επίσης, επιχειρείται η επισκόπηση και οριοθέτηση του θέματος μέσω συνεντεύξεων, ώστε να αντανακλά τις απόψεις όλων των σχετικών ομάδων και ατόμων σχετικά με το θέμα. Ο καθορισμός του αποτυπώνεται σε συνοπτική και επιμέρους αναφορές θέματος, οι οποίες περιλαμβάνουν τις τεχνικές διαστάσεις του καθώς και συγκεκριμένους σκοπούς που πιθανώς επιδιώκονται σε σχέση με αυτό. Ο καθορισμός του και οι επιδιωκόμενοι σκοποί πρέπει να προκύπτουν μέσα από συναίνεση και είναι πιθανό να επαναπροσδιοριστούν μέσα από μία διαδικασία ανάδρασης.
- **Προσδιορισμός στόχων και σκοπών εγχειρήματος**: Καθορίζεται η επιδιωκόμενη συνεισφορά του συμμετοχικού εγχειρήματος ως προς τη διαχείριση του μελετώμενου θέματος. Συγκεκριμένα, αποτυπώνονται οι σκοποί και οι επιμέρους στόχοι και βάσει αυτών καθορίζονται τα σχετικά βήματα της διαδικασίας. Γενικά, μέσω της μεθόδου είναι δυνατή η καλύτερη κατανόηση του θέματος, ο οραματισμός του μακροπρόθεσμου μέλλοντος σχετικά με αυτό, η αναγνώριση σχετικών θεμάτων, η διευκόλυνση του διαλόγου, η ανάπτυξη κριτηρίων αξιολόγησης, η τεκμηρίωση και η διάδοση των αποτελεσμάτων ή συνδυασμός και ιεράρχηση των παραπάνω. Ανεξαρτήτως της περίπτωσης, οι σκοποί και οι στόχοι που θα επιλεχθούν πρέπει να είναι ρεαλιστικοί, κατάλληλοι συνεκτικοί, επικοινωνιακοί και να αντικατοπτρίζουν πιθανές ανησυχίες των συμμετεχόντων. Μάλιστα, για τον προσδιορισμό τους μπορεί να χρησιμοποιηθεί η τεχνική του ‘αφαιρετικού κώνου’.
- **Επιλογή εργαλείων συμμετοχής**: Επιβεβαιώνεται η χρήση της μεθόδου ως της καταλληλότερης μορφής επικοινωνίας για την κάλυψη των αναγκών και των σκοπών του αποδέκτη έναντι άλλων εναλλακτικών συμμετοχικών μεθόδων, αναλύοντας τα θετικά και τα αρνητικά τους στοιχεία. Επίσης, εξετάζεται ένα

εύρος υποστηρικτικών εργαλείων, με σκοπό την επιλογή αυτών που μπορούν να διευρύνουν την αποτελεσματικότητα της σχετικής συμμετοχικής μεθοδολογίας, μέσα από τη χρήση πίνακα σκοπών εγχειρήματος – εργαλείων συμμετοχής.

- **Προδιαγραφές σχεδίου συμμετοχικής διαδικασίας**: Αποσκοπεί στον προσδιορισμό των τεχνικών χαρακτηριστικών κάθε σταδίου της διαδικασίας, ξεκαθαρίζοντας τους σκοπούς, τους περιορισμούς και τις προσδοκίες. Οι τεχνικές αυτές προδιαγραφές πρέπει να οριοθετηθούν, διαμορφώνοντας τις κατάλληλες συνθήκες για τη διεξαγωγή της διαδικασίας, ενώ παράλληλα αποτελούν και κριτήρια αξιολόγησης του τελικού αποτελέσματος. Ακόμα, στις προδιαγραφές περιλαμβάνονται και στοιχεία που αφορούν στην οργάνωση και διαχείριση της διαδικασίας. Όλες οι παραπάνω προδιαγραφές είναι διαφορετικές για κάθε περίπτωση εφαρμογής και πρέπει να διευκρινίζονται σαφώς και με έναν ολοκληρωμένο τρόπο και να εγκρίνονται έγκαιρα από τον αποδέκτη.

Διευκρίνιση συστήματος θέματος

Σε αυτή τη φάση ολοκληρώνεται η παροχή πληροφορίας σχετικά με το γνωστικό υπόβαθρο του εγχειρήματος, διευκρινίζοντας ακόμη περισσότερο το εξεταζόμενο θέμα μέσα από τα ακόλουθα βήματα (Duke και Geurts 2004):

- **Προσδιορισμός συστήματος θέματος**: Διερευνάται, αναλύεται σχολαστικά και ολοκληρωμένα και διατυπώνεται σε σχετική αναφορά η ουσιαστική φύση του περιβάλλοντος (συστήματος) του θέματος. Η σχετική πληροφορία μπορεί να συλλεχθεί και να οργανωθεί χρησιμοποιώντας ποικιλία υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής. Στα ευρήματα αυτής της έρευνας περιλαμβάνονται τομείς σαφήνειας και αμφιβολίας, συμφωνίες και αντιπαραθέσεις, επίπεδα λήψης αποφάσεων, πρότυπα οργάνωσης, αλληλοσχετίσεις και αλληλεπιδράσεις, χαρακτηριστικά των κυρίων δρώντων, στατιστικά δεδομένα, κύριοι περιορισμοί κ.ά. Ακόμα, η ανάλυση αυτή είναι σημαντική για την αναγνώριση υποθέσεων και μεταβλητών (και των μεταξύ τους σχέσεων) και την εξασφάλιση της ρεαλιστικής προσομοίωσης του συστήματος.
- **Αναπαραγωγή συστήματος θέματος**: Η σύνοψη της σημαντικής πληροφορίας και γνώσης που συγκεντρώθηκε μετατρέπεται σε γραφική αναπαράσταση (γράφημα), η οποία περιλαμβάνει τόσο το σύστημα του θέματος στο σύνολό του όσο και σημαντικά ζητήματα που απαιτούνται για την κατανόησή του. Ακόμα, το

γράφημα που προκύπτει πρέπει να είναι κατανοητό σε όλους τους εμπλεκόμενους. Για τη δημιουργία του λαμβάνονται υπόψη όλα τα κύρια στοιχεία των διαφορετικών οπτικών, αποσκοπώντας ωστόσο σε μία κοινά αποδεκτή οπτικοποίησή του.

- **Καθορισμός επίκεντρου και παραγόντων κύριου ενδιαφέροντος**: Επιλέγονται τα συστατικά του συστήματος από το γράφημα που θα αποτελέσουν το επίκεντρο της συμμετοχικής διαδικασίας. Η επιλογή των παραγόντων κύριου ενδιαφέροντος βασίζεται στη λογική και στον διάλογο που πραγματοποιείται με τον αποδέκτη, ερμηνεύοντας τους αρχικούς σκοπούς, τις εκφάνσεις του θέματος και τις σχετικές διευκρινίσεις.

Σχεδιασμός διαδικασίας συμμετοχής

Η υλοποίηση αυτής της φάσης οδηγεί στη δημιουργία ενός σχεδίου για την εμπλοκή των συμμετεχόντων μέσα από τα ακόλουθα βήματα (Duke και Geurts 2004):

- **Αντιστοίχιση συστατικών συστήματος και στοιχείων παιχνιδιού**: Χρησιμοποιείται η γνώση σχετικά με το σύστημα για τη δημιουργία ενός μοντέλου παιχνιδιού, το οποίο θα αποτελέσει το κυριότερο μέσο της συμμετοχικής διαδικασίας. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από την αξιοποίηση της δημιουργικότητας αλλά και της αναγνώρισης και ενσωμάτωσης των καλύτερων ιδεών στο παιχνίδι. Κύριο εργαλείο σε αυτό το βήμα είναι ο πίνακας συστατικών συστήματος – στοιχείων παιχνιδιού, ο οποίος περιλαμβάνει ιδέες για τα στοιχεία του παιχνιδιού και τον καθορισμό τρόπων διευθέτησης των συστατικών του συστήματος. Για τη συμπλήρωση του πίνακα (περιγραφή όλων των στοιχείων του παιχνιδιού), τα συστατικά του συστήματος μετατρέπονται σε στοιχεία του παιχνιδιού, λαμβάνοντας υπόψη τους σχετικούς στόχους και τον διαθέσιμο προϋπολογισμό και χρόνο.
- **Διευκρίνιση στοιχείων παιχνιδιού**: Περιγράφονται ολοκληρωμένα τα στοιχεία του παιχνιδιού που αποτυπώθηκαν στο προηγούμενο βήμα, δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στη θεωρητική τους βάση και αποσκοπώντας στη δημιουργία ενός σαφούς μοντέλου της πραγματικότητας. Οι περιγραφές αυτές ελέγχονται ως προς τη συνοχή τους μεταξύ των διαφορετικών στοιχείων· τροποποιούνται (μεταφράζονται) κατάλληλα, ώστε να αποτελέσουν λειτουργικά στοιχεία του παιχνιδιού και περιλαμβάνονται σε αρχικό ολοκληρωμένο πρωτότυπο. Επίσης,

είναι δυνατό να δημιουργηθούν προσχέδια για όλα τα υλικά του παιχνιδιού, που θα συμπεριληφθούν στον σχετικό εξοπλισμό.

- **Εξέταση εναλλακτικών τεχνικών**: Διερευνώνται εναλλακτικές τεχνικές που προορίζονται για παιχνίδια και επιλέγονται οι κατάλληλες για κάθε περίπτωση, ώστε να ενσωματωθούν στη διαδικασία συμμετοχής. Οι τεχνικές αυτές είναι πιθανό να προέρχονται από επισκόπηση της βιβλιογραφίας ή επαγγελματική εμπειρία και πρέπει να εξεταστούν και από τον αποδέκτη.
- **Επιλογή μορφής διαδικασίας συμμετοχής**: Προσδιορίζεται η κατάλληλη μορφή (δομή) για να αποτελέσει τον πυρήνα δημιουργίας του παιχνιδιού, ανάλογα με την περίπτωση, εξυπηρετώντας τον σκοπό του αποδέκτη και άλλα κριτήρια (προτιμήσεις, περιορισμούς κ.ά.). Ουσιαστικά, η δομή αποτελεί συνδυασμό του περιβάλλοντος και των διαδικασιών διάδρασης, μέσω των οποίων παρουσιάζεται η διαδικασία στους συμμετέχοντες και διευκολύνεται η επικοινωνία στο πλαίσιο του παιχνιδιού. Για τον σκοπό αυτό επιλέγονται και συνδυάζονται διάφορες τεχνικές ομαδικών διαδικασιών, ώστε η τελική δομή να είναι αποδεκτή από τους συμμετέχοντες και να σχετίζεται λογικά με το εξεταζόμενο θέμα. Η τελική δομή μπορεί να περιλαμβάνει παιχνίδια ρόλων, επιτραπέζια παιχνίδια, κάρτες περιορισμών, διαγράμματα, υπολογιστικές προσομοιώσεις ή/και άλλες μορφές.
- **Τεκμηρίωση ιδέας**: Τεκμηριώνεται η συμφωνία για το σχέδιο της διαδικασίας συμμετοχής μέσα από τη σύνταξη σχετικής αναφοράς, η οποία ακολουθείται για τη δημιουργία του παιχνιδιού. Η αναφορά περιλαμβάνει την περιγραφή του συστήματος (συστατικά, χρήσιμα δεδομένα κ.ά.) και την προτεινόμενη μεθοδολογία σχετικά με το παιχνίδι (ακολουθία διαδικασιών, κύκλοι παιχνιδιού, οδηγίες δόμησης παιχνιδιού, λεπτομερείς περιγραφές στοιχείων παιχνιδιού κ.ά.), λαμβάνοντας υπόψη τις αρχικές προδιαγραφές.

Ανάπτυξη διαδικασίας συμμετοχής

Τα διαφορετικά στοιχεία του παιχνιδιού δομούνται κατάλληλα ένα προς ένα και συνδυάζονται ως σύνολο μέσα από τα ακόλουθα βήματα (Duke και Geurts 2004):

- **Δόμηση, έλεγχος και τροποποίηση προτύπου**: Αναπτύσσεται ένα αρχικό πρότυπο, που περιλαμβάνει τη βασική εκδοχή όλων των στοιχείων του παιχνιδιού. Συγκεκριμένα, όλα τα στοιχεία δομούνται μεμονωμένα και πρέπει να είναι ευέλικτα, ώστε να διευκολύνεται η τροποποίησή τους. Έπειτα, επιχειρείται ο

συνδυασμός τους σε πρότυπο, αναγνωρίζοντας και περιγράφοντας τις πιθανές μεταξύ τους σχέσεις. Η δόμηση των στοιχείων και του προτύπου και η βελτίωση του τελευταίου πραγματοποιείται μέσα από δοκιμαστική διαδικασία για την επίτευξη των αρχικών σκοπών.

- **Τεχνική αξιολόγηση**: Συγκρίνονται συστηματικά οι προδιαγραφές και οι σκοποί του εγχειρήματος με την προτεινόμενη δομή του παιχνιδιού, χρησιμοποιώντας πίνακα σκοπών - στοιχείων παιχνιδιού. Με τον τρόπο αυτό ελέγχεται αν ικανοποιούνται οι αρχικές προδιαγραφές, τα κριτήρια και οι σκοποί που έχουν τεθεί από προηγούμενα βήματα. Πρόσθετα, είναι σημαντικό σε αυτό το βήμα να καθοριστούν κριτήρια για την τεχνική αξιολόγηση του τελικού αποτελέσματος.
- **Γραφικός σχεδιασμός και εκτύπωση**: Όλα τα προϊόντα (παραδοτέα) της διαδικασίας της μεθόδου πρέπει να έχουν επαγγελματική εμφάνιση. Για τον λόγο αυτό, αξιοποιούνται καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας γραφικός σχεδιασμός και υλικά (εξοπλισμός), εξασφαλίζοντας την απαιτούμενη ποιότητα τόσο για το πρότυπο όσο και για άλλα στοιχεία.

Εφαρμογή

Η φάση της εφαρμογής εξασφαλίζει την κατάλληλη υλοποίηση της συμμετοχικής άσκησης (παιχνιδιού), που προβλέπεται σε αυτήν τη μέθοδο, από τον αποδέκτη μέσα από τα ακόλουθα βήματα (Duke και Geurts 2004):

- **Ενσωμάτωση παιχνιδιού στο περιβάλλον του αποδέκτη**: Εξασφαλίζεται η κατάλληλη ενσωμάτωση του παιχνιδιού από τον αποδέκτη μέσω της κατανόησης των συνθηκών, κάτω από τις οποίες θα χρησιμοποιηθεί. Επομένως, σε αυτό το βήμα περιλαμβάνονται όλες οι απαραίτητες ενέργειες για τη χρήση, την υποστήριξη και τη διαχείριση του παιχνιδιού από τον αποδέκτη. Σε κάθε περίπτωση, η χρήση του πρέπει να ακολουθεί συγκεκριμένες προδιαγραφές, καθώς είναι πιθανό να χρησιμοποιηθεί πολλαπλές φορές ακόμα και από διαφορετικούς οργανισμούς από τον αποδέκτη. Πρόσθετα, είναι πιθανό να χρειαστεί προσαρμογή ή μετάφραση του παιχνιδιού μέσω συγκεκριμένων τροποποιήσεων, ώστε να ενσωματωθεί καλύτερα στον αποδέκτη.
- **Υλοποίηση διαδικασίας συμμετοχής**: Διασφαλίζεται η υλοποίηση του παιχνιδιού από τον συντονιστή (facilitator), ο οποίος είναι υπεύθυνος για την αποτελεσματική χρήση του (ολοκλήρωση απαραίτητων ενεργειών, επικοινωνία

και αξιολόγηση). Ο συντονιστής μπορεί να είναι διαφορετικός ή να ταυτίζεται με την ομάδα σχεδιασμού. Εκτός από τον συντονιστή, στην ομάδα του διοργανωτή είναι πιθανό να εμπλέκονται βοηθοί συντονιστή για την υποστήριξη της διαδικασίας συμμετοχής, σύμβουλοι ρόλου (role advisers), λογιστές (bookkeepers), άλλοι ειδικοί (π.χ. για το εξεταζόμενο θέμα) και παρατηρητές. Η παρουσία, ο ρόλος και οι αρμοδιότητες όλων των μελών της ομάδας του διοργανωτή καθορίζονται από τις σχετικές προδιαγραφές. Σχετικά με τη συμμετοχική άσκηση (παιχνίδι), οι συμμετέχοντες ενημερώνονται κατάλληλα για το περιεχόμενο, τη δομή, τη διαδικασία, τους μηχανισμούς καθώς και τον ρόλο και τις αρμοδιότητες του συντονιστή, επισημαίνοντάς τους ότι πρέπει να ακολουθούν τις οδηγίες του. Κατά τη διάρκεια της υλοποίησης της διαδικασίας, ο συντονιστής πρέπει να παρεμβαίνει ελάχιστα (κυρίως για τη διευκόλυνση της επικοινωνίας), υποστηρίζοντάς τους να σκεφτούν την πραγματικότητα με διαφορετικό τρόπο, καθώς το παιχνίδι δίνει τη δυνατότητα στους συμμετέχοντες να διευθετήσουν μόνοι τους το εξεταζόμενο θέμα.

- **Διανομή**: Παραδίδεται το παιχνίδι (συμμετοχική άσκηση) στον αποδέκτη και συχνά εξασφαλίζεται η συνέχιση της χρήσης του. Ειδικότερα, είναι πιθανό, λόγω της επιτυχημένης αξιοποίησής του από τον αποδέκτη, να διαδοθεί και εφαρμοστεί επανειλημμένα. Σε αυτήν την περίπτωση, πρέπει να προβλέπονται ζητήματα οικονομικής διαχείρισης, καθώς ο προϋπολογισμός του εγχειρήματος πρέπει να προβλέπει τους σχετικούς πόρους για την υλοποίησή του. Πρόσθετα, ο αποδέκτης μπορεί να επιθυμεί να είναι το παιχνίδι διαθέσιμο σε ένα ευρύτερο κοινό, αναθέτοντας την ευθύνη υποστήριξης και διαχείρισής του σε συγκεκριμένο τμήμα του, το οποίο θα ενημερώνει τους ενδιαφερόμενους για τα βασικά στοιχεία του (τίτλος, ημερομηνία, σκοπός, περιγραφή, οδηγίες κ.ά.).
- **Ηθικές και νομικές διαστάσεις**: Προστατεύονται οι εμπλεκόμενοι από ηθικούς και νομικούς σκοπέλους που απορρέουν από τον σχεδιασμό και τη χρήση του παιχνιδιού, ώστε η μέθοδος να προσφέρει ένα ασφαλές περιβάλλον μάθησης και έκφρασης. Σχετικά με την ηθική διάσταση, η μέθοδος (παιχνίδι) πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο αν είναι η καταλληλότερη για το εξεταζόμενο θέμα, ο αποδέκτης πρέπει να ενημερώνεται για τα χαρακτηριστικά του παιχνιδιού, ο συντονιστής πρέπει να ενημερώνεται πλήρως για την αποτελεσματική εφαρμογή της συμμετοχικής άσκησης και να καθίσταται σαφές ότι η μέθοδος δεν αποτελεί

επαρκές υποκατάστατο της πραγματικότητας. Όσον αφορά στα νομικά ζητήματα, στις προδιαγραφές πρέπει να προβλέπεται η αξιοποίηση ενός επιτυχημένου προϊόντος, θέτοντας κανόνες διατήρησης, εκχώρησης ή αξιοποίησης των αποτελεσμάτων (ιδιοκτησία, πνευματικά δικαιώματα, ρυθμίσεις μίσθωσης κ.ά.).

- **Τεκμηρίωση μεθόδου**: Τεκμηριώνονται κατάλληλα τα αποτελέσματα όλων των σταδίων του σχεδιασμού και χρήσης της μεθόδου σε τελική αναφορά, η οποία περιλαμβάνει ακόμα τους σκοπούς του εγχειρήματος, τη φυσιογνωμία του προϊόντος (παιχνιδιού) και την επιδιωκόμενη χρήση. Η αναφορά αυτή μπορεί να σταλεί στους συμμετέχοντες για την επιβεβαίωση των εντυπώσεων που προέκυψαν κατά τη διάρκεια υλοποίησης του παιχνιδιού, ενδυναμώνοντας τον δεσμό τους με τη διαδικασία που ολοκληρώθηκε. Μάλιστα, μετά την ολοκλήρωση της τελευταίας μπορεί να πραγματοποιηθεί και διαδικασία αξιολόγησης της αποτελεσματικότητάς της. Τα κριτήρια και η μεθοδολογία της αξιολόγησης περιγράφονται και λαμβάνουν υπόψη την αρχική στοχοθεσία και τις προδιαγραφές. Τέλος, τεκμηριώνονται ευκαιρίες που δεν είχαν αρχικά προβλεφθεί (π.χ. δυνατότητα δημιουργίας επεκτάσεων παιχνιδιού).

Σύνδεση με άλλα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής

Ο διοργανωτής μπορεί να προσαρμόσει τη διαδικασία στη δική του περίπτωση, χρησιμοποιώντας υποστηρικτικά εργαλεία και αντίστοιχες επιμέρους διαδικασίες της επιλογής του, ενώ υπάρχει και η δυνατότητα προσαρμογής της συμμετοχικής διαδικασίας (προσομοίωσης/παιχνιδιού) κατά τη διάρκεια της υλοποίησής της. Από τα διαθέσιμα υποστηρικτικά εργαλεία, αυτά που χρησιμοποιούνται συνήθως είναι τα ακόλουθα (βλ. Εικόνα 4.16) (Bouzit και Loubier 2004, Duke και Geurts 2004, Slocum 2003, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015):

- **Αφαιρετικός κώνος (cone of abstraction)**: Χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της επανεξέτασης των αρχικών σκοπών που τέθηκαν για τη διαδικασία συμμετοχής, ώστε να προκύψουν ρεαλιστικοί σκοποί, που μπορούν να επιτευχθούν μέσα από κάθε διαδικασία.
- **Αναφορές**: Περιλαμβάνονται τα ακόλουθα επιμέρους παραδοτέα, υποστηρίζοντας την αξιοπιστία της μεθόδου και την ομάδα του διοργανωτή για την αποτελεσματική διεξαγωγή της μεθόδου:

- Αρχική πρόταση: Απαιτείται στην περίπτωση σύμβασης για τον καθορισμό των σταδίων που απαιτούνται για τον αποτελεσματικό σχεδιασμό και υλοποίηση της μεθόδου. Εναλλακτικά, μπορεί να χρησιμοποιηθεί σχετικό ενημερωτικό φυλλάδιο.
- Αναφορές θέματος (statements): Περιγράφουν κυρίως το θέμα και πρέπει να είναι λεπτομερείς για την αξιολόγηση της μεθόδου μετά την ολοκλήρωσή της. Για κάθε περίπτωση, αναπτύσσεται μια συνοπτική αναφορά που αντλεί περιεχόμενο από άλλες διακριτές αναφορές (γενικών πληροφοριών, περιγραφής θέματος και πιθανής πρόσθετης επεξεργασίας).
- Αναφορά συστήματος: Χρησιμοποιείται για να συμπεριλάβει και να παρουσιάσει με λογικό τρόπο τη γνώση σχετικά με το εξεταζόμενο σύστημα αλλά και να αναγνωρίσει τις άγνωστες σχετικές διαστάσεις.
- Αναφορά ιδέας (concept report): Περιλαμβάνει λεπτομερές σχέδιο, που θα οδηγήσει στην ανάπτυξη της διαδικασίας συμμετοχής περιγράφοντας τη φύση του επιθυμητού αποτελέσματος. Η δημιουργία της είναι αποτέλεσμα διάδρασης και για την ολοκλήρωσή της απαιτείται αξιολόγηση από τον αποδέκτη και πιθανές τροποποιήσεις. Σε αυτήν περιλαμβάνονται και ζητήματα οικονομικής διαχείρισης για τον περιορισμό του κόστους και την αποτελεσματικότερη διανομή του παιχνιδιού.
- Τελική αναφορά: Αποτελεί προαπαιτούμενο για την ολοκλήρωση της μεθόδου και μπορεί να λάβει διαφορετικές μορφές (εγχειρίδια για τον συντονιστή και τους συμμετέχοντες, λευκή βίβλος για τη σύνοψη των αποτελεσμάτων κ.ά.), συνοψίζοντας τις κυριότερες ιδέες πολιτικής, που αντιστοιχούν σε διαφορετικά σενάρια.

- **Εξοπλισμός συμμετοχής**: Στον εξοπλισμό περιλαμβάνονται υλικά για την παιχνιδοποίηση της διαδικασίας (κάρτες, γραφήματα, φόρμες απόφασης κ.ά.).
- **Συγκέντρωση και οργάνωση πληροφορίας**: Για τη διευκρίνιση του συστήματος του θέματος μπορεί να χρησιμοποιηθεί ένα εύρος εργαλείων για τη συγκέντρωση και οργάνωση της σχετικής πληροφορίας, όπως συνεντεύξεις ατόμων που σχετίζονται με το θέμα (ομάδες συμφερόντων, ειδικοί κ.ά.), ενσωματώνοντας διαφορετικές οπτικές για το μελετώμενο θέμα. Ακόμα, είναι δυνατό να αξιοποιηθούν η βιβλιογραφική επισκόπηση για την αξιοποίηση προηγούμενων ερευνών και συμμετοχικά εργαστήρια (χρήση freewheeling brainstorming,

νοητικής χαρτογράφησης ή άλλων εργαλείων), από τα οποία μπορούν να προκύψουν κάρτες πληροφοριών (snowcards). Οι κάρτες αυτές περιλαμβάνουν σημαντικά, μεμονωμένα και κωδικοποιημένα στοιχεία για το θέμα και το σχετικό σύστημα.

- **Πίνακες αντιστοίχισης**: Κατά τη διάρκεια διαφορετικών σταδίων της διαδικασίας, χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες μορφές πινάκων:
  - Σκοπών εγχειρήματος – εργαλείων συμμετοχής: Χρησιμοποιείται για την επιλογή των κατάλληλων υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής από εύρος διαθέσιμων εναλλακτικών, αποσκοπώντας στην ενσωμάτωσή τους στη συμμετοχική μεθοδολογία κάθε περίπτωσης εφαρμογής της μεθόδου.
  - Συστατικών συστήματος – στοιχείων παιχνιδιού: Οι στήλες περιλαμβάνουν τα συστατικά του συστήματος, ενώ οι γραμμές τα στοιχεία του παιχνιδιού. Τα κελιά συμπληρώνονται μέσω διαδικασίας που αξιοποιεί την ανάλυση του θέματος και διαδικασίες καταιγισμού ιδεών (brainstorming).
  - Σκοπών-στοιχείων παιχνιδιού: Εμπεριέχει τους καθορισμένους σκοπούς του παιχνιδιού στον ένα άξονα και τους επιλεγμένους μηχανισμούς του παιχνιδιού στον άλλο. Τα κελιά αυτού του πίνακα παρουσιάζουν τον βαθμό, στον οποίο ικανοποιούνται οι σχετικοί σκοποί από κάθε στοιχείο του παιχνιδιού.
- **Γράφημα (schematic)**: Το γράφημα συνοψίζει το σύστημα που διερευνάται, παρουσιάζοντας τα κύρια συστατικά του και τις μεταξύ τους πρωταρχικές σχέσεις αλλά και σημαντικές ακολουθίες δραστηριοτήτων. Συνεπώς, εξυπηρετεί τη δημιουργία της προσομοίωσης καθώς και άλλους στόχους. Επίσης, για τη δημιουργία του απαιτούνται τα επιμέρους στάδια του βασικού και του τελικού γραφήματος. Το βασικό γράφημα αποτελεί μία περιεκτική, αλλά πρόχειρη προσέγγιση του συστήματος, λαμβάνοντας υπόψη τις κάρτες πληροφοριών· ενώ το τελικό αποτελεί μία βελτιωμένη και συμπυκνωμένη μορφή του αρχικού, επικοινωνώντας τις βασικές διαστάσεις του συστήματος.
- **Τεχνικές παιχνιδοποίησης (gaming techniques / gambling exercise)**: Τα υποστηρικτικά αυτά εργαλεία (π.χ. παιχνίδια ρόλων) εξετάζονται στη φάση του σχεδιασμού της διαδικασίας συμμετοχής και επιλέγονται τα καταλληλότερα για υλοποίηση. Μέσα από αυτά, οι συμμετέχοντες ξεφεύγουν από το συνηθισμένο πλαίσιο αναφοράς και σκέφτονται πιο δημιουργικά, εκφέροντας νέες οπτικές.

- **Τεχνικές ομαδικών διαδικασιών (group process techniques)**: Αυτές οι τεχνικές επιλέγονται για τη διαμόρφωση του παιχνιδιού και δύναται να υποστηρίξουν την επικοινωνία στο πλαίσιο αυτού. Οι διαδικασίες τους μπορούν να ποικίλουν από ευέλικτες και γρήγορες μέχρι σύνθετες και τεχνολογικά εξελιγμένες.
- **Δοκιμαστική διαδικασία**: Η δοκιμαστική διαδικασία στοχεύει στη δόμηση και βελτίωση του προτύπου και επαναλαμβάνεται 10 φορές ('rule of ten'), με κάθε δοκιμαστικό γύρο να είναι πιο ενδελεχής και ακριβής από τον προηγούμενο.
- **Μέθοδοι διάδοσης**: Οι προδιαγραφές προβλέπουν αυτές τις μεθόδους στην περίπτωση αποτελεσματικής εφαρμογής του παιχνιδιού.

Περιπτώσεις εφαρμογής

Η μέθοδος αυτή αναπτύσσεται και εφαρμόζεται από τη δεκαετία του '50 και εμπνεύστηκε από παιχνίδια προσομοίωσης πολιτικού ή στρατιωτικού σκοπού. Από τότε η μέθοδος έχει, με διάφορες παραλλαγές, εφαρμοστεί από επιχειρήσεις ή άλλους οργανισμούς για τη διαμόρφωση στρατηγικής, τη μάθηση και την εκπαίδευση καθώς και τη διαχείριση κρίσεων. Μάλιστα, στο πλαίσιο εφαρμογής της έχει συνδυαστεί και με άλλες συμμετοχικές μεθόδους (Bouzit και Loubier 2004, Duke και Geurts 2004, Van Asselt κ.ά. 2001, Στρατηγέα 2015). Γενικά, η μέθοδος έχει εφαρμοστεί για διαφορετικά θέματα και ερευνητικά πεδία πολιτικής. Για θέματα ΧΑΣ, μεταξύ των διαφορετικών περιπτώσεων εφαρμογής έχουν καταγραφεί και οι ακόλουθες (Bouzit και Loubier 2004, Haug και Huitema 2009, Olsson 2001, Tsuchiya και Tsuchiya 2000):

- Κατανομή επιβαρύνσεων στο πλαίσιο της διαμόρφωσης ευρωπαϊκής πολιτικής για την κλιματική αλλαγή.
- Ανάπτυξη σεναρίων για τη μελλοντική κατάσταση του περιβάλλοντος στην Ευρώπη.
- Διαμόρφωση περιφερειακής δασικής πολιτικής στις Περιφέρειες Tomsk, Murmansk, Karelia και Arkhangelsk (Ρωσία).
- Στρατηγική αξιοποίηση συστημάτων χερσαίων μεταφορών στο νοτιοανατολικό Μίσιγκαν (ΗΠΑ).
- Ενσωμάτωση μακροπρόθεσμης οικονομικής στρατηγικής στον ετήσιο προϋπολογισμό αστικών κέντρων στις ΗΠΑ.

4.4. Συμπεράσματα

Σε αυτήν την ενότητα, περιγράφηκαν ολοκληρωμένα μεν συνοπτικά δε οι κυριότερες συμμετοχικές μέθοδοι. Από την αρχική ομαδοποίηση των μεθόδων, ανάλογα με τον τύπο των συμμετεχόντων που εμπλέκουν, προκύπτει ότι οι περισσότερες μέθοδοι προϋποθέτουν τη συμμετοχή του κοινού, ενώ αρκετές είναι και αυτές που επιτρέπουν τη συμμετοχή του, δίνοντας αρκετές εναλλακτικές επιλογές στους διοργανωτές των συμμετοχικών διαδικασιών. Ακόμα, υπάρχουν πολλές επιλογές (8 διαφορετικές μέθοδοι) και για τους διοργανωτές που δεν θέλουν να εμπλέξουν το κοινό, αλλά ομάδες συμφερόντων (stakeholders), ειδικούς ή/και ΚΛΑ. Ωστόσο, η επιλογή μεταξύ των εναλλακτικών συμμετοχικών μεθόδων δεν είναι εύκολη, αφού κάθε μία από αυτές παρουσιάζει μεγάλο αριθμό χαρακτηριστικών, κυρίως ποιοτικού τύπου (όπως περιγράφηκαν συνοπτικά στους Πίνακες 4.2-4.16), οι τιμές των οποίων δεν είναι εύκολα συγκρίσιμες μεταξύ των διαφορετικών μεθόδων.

Επίσης, από τις περιγραφές των συμμετοχικών μεθόδων προκύπτουν αξιοσημείωτα συμπεράσματα για το σύνολο αυτών. Συγκεκριμένα, από τα βασικά στοιχεία που παρουσιάστηκαν για κάθε μέθοδο, οι μέθοδοι αυτές μπορούν να συντελέσουν στην αποτελεσματικότερη επίλυση ζητημάτων του ΧΑΣ σε σχέση με τις συμβατικές προσεγγίσεις και τις μεθόδους τους (βλ. Κεφάλαιο 2). Αυτό μπορεί να συμβεί είτε μέσω του εμπλουτισμού της γνώσης που διαθέτουν ήδη τα ΚΛΑ και οι σχετικοί ειδικοί είτε μέσω του εκδημοκρατισμού της εκάστοτε διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Ωστόσο, σε κάθε περίπτωση πρέπει να δοθεί η απαιτούμενη προσοχή από τον διοργανωτή σε κάποια κρίσιμα στοιχεία για την επιτυχή εφαρμογή των μεθόδων.

Πρόσθετα, όπως προκύπτει από τις μεθοδολογίες που συνοδεύουν τις συμμετοχικές μεθόδους και αποτυπώθηκαν στα σχετικά σχεδιαγράμματα (βλ. Εικόνες 4.2-4.16), τα επιμέρους στάδια των διαφορετικών συμμετοχικών μεθόδων που αναλύθηκαν προηγουμένως παρουσιάζουν αρκετά κοινά σημεία και μπορούν γενικά να ενταχθούν σε αυτά της προετοιμασίας, υλοποίησης ή αξιοποίησης των αποτελεσμάτων της συμμετοχικής διαδικασίας. Αρκετά κοινά στοιχεία παρουσιάζονται μεταξύ των μεθόδων αναφορικά με τα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής που συνδέονται με κάθε μία από τις μεθόδους αυτές, αναδεικνύοντας την ευρεία σημασία κάποιων εξ αυτών για την αποτελεσματική εφαρμογή μιας

συμμετοχικής διαδικασίας. Τέλος, οι περιπτώσεις εφαρμογής που αναφέρονται για κάθε μέθοδο αναδεικνύουν την ευρύτητα της δυνατότητας αξιοποίησης των μεθόδων αυτών σε **πολλαπλά θεματικά πεδία του ΧΑΣ**.

Εστιάζοντας στον ρόλο της παρούσας ενότητας στη διατριβή, η εξέταση και καταγραφή των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών αυτών μεθόδων εξυπηρετεί αφενός τη δημιουργία και αποτελεσματική λειτουργία του ΣΥΑ και αφετέρου τη λεπτομερή πληροφόρηση των μελλοντικών διοργανωτών συμμετοχικών διαδικασιών σχετικά με τα χαρακτηριστικά και τον τρόπο εφαρμογής των σχετικών συμμετοχικών μεθόδων. Συγκεκριμένα, οι περιγραφικές τιμές των χαρακτηριστικών που αποδελτιώθηκαν για κάθε μέθοδο χρησιμοποιήθηκαν για την ανάπτυξη της **βάσης γνώσης του ΣΕΚΕΣ**, ενώ οι περιγραφές των μεθόδων περιέχουν το σύνολο της βασικής πληροφορίας που μπορεί να χρειαστεί ένας διοργανωτής συμμετοχικών διαδικασιών για τις μεθόδους και είναι διαθέσιμες μέσω της Διαδικτυακής Εργαλειοθήκης Συμμετοχικού Σχεδιασμού (ΔΕΣ2) (βλ. Κεφάλαιο 5).

5. ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ ΣΥΜΜΕΤΟΧΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ

Η υποστήριξη των αποφάσεων των πιθανών διοργανωτών συμμετοχικών διαδικασιών (στελέχη δημόσιας διοίκησης και ειδικοί) σε θέματα σχετικά με τον Χωρικό και Αναπτυξιακό Σχεδιασμό (ΧΑΣ), οι οποίοι δεν έχουν ένα ικανοποιητικό θεωρητικό υπόβαθρο ή/και πρακτική εμπειρία σε αυτό το πεδίο, είναι καθοριστική για την αποτελεσματική υλοποίηση των διαδικασιών αυτών. Σημαντική συμβολή στην υποστήριξη των συμμετοχικών διαδικασιών μπορεί να έχει η τεχνολογία, στοιχεία της οποίας μπορούν να αποτελέσουν εργαλεία συμμετοχής [μέσα πληροφορίας και επικοινωνίας (ΜΠΕ)] ή να βοηθήσουν άλλα εργαλεία συμμετοχής (κύρια ή υποστηρικτικά), όπως περιγράφηκε στην προηγούμενη ενότητα (βλ. Κεφάλαιο 4). Εκτός όμως από την υποστήριξη των ίδιων των διαδικασιών, η τεχνολογία και συγκεκριμένα οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) μπορούν να υποστηρίξουν και τις αποφάσεις των διοργανωτών μέσα από τη διάχυση της γνώσης σχετικά με τον συμμετοχικό ΧΑΣ και τη βελτίωση της πρακτικής εφαρμογής του.

Το περιγραφόμενο σε αυτή την ενότητα διαδικτυακό **Σύστημα Υποστήριξης Αποφάσεων** (ΣΥΑ) στηρίζεται στις ΤΠΕ και αποσκοπεί στη διευκόλυνση της προετοιμασίας και υλοποίησης των συμμετοχικών διαδικασιών που αφορούν στον ΧΑΣ. Κυρίαρχο ρόλο σε αυτό το ΣΥΑ έχει το **Σύστημα Επιλογής Κατάλληλων Εργαλείων Συμμετοχής** (ΣΕΚΕΣ), το οποίο υποστηρίζει τους διοργανωτές στην επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής. Για τον σκοπό αυτό, οι χρήστες του ΣΕΚΕΣ καλούνται να δώσουν απαντήσεις σε μία σειρά ερωτημάτων, που οριοθετούν τους παράγοντες κατάστασης και απόφασης του εκάστοτε συμμετοχικού εγχειρήματος (βλ. Κεφάλαιο 3).

Το ΣΕΚΕΣ αποτελείται από ένα **δομικό** και ένα **λειτουργικό** μέρος (βλ. Εικόνα 5.1), τα οποία εξυπηρετούν την επιλογή των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων στο πλαίσιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής. Το **δομικό μέρος** περιλαμβάνει τη βάση γνώσης με τις τιμές των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων (βλ. Κεφάλαιο 5.1), τη διαδικασία επιλογής βάσει των χαρακτηριστικών τους και των απαντήσεων του χρήστη (βλ. Κεφάλαιο 5.2) και το περιβάλλον διεπαφής μεταξύ ΣΕΚΕΣ και χρήστη (βλ. Κεφάλαιο 5.4). Αντίστοιχα, το **λειτουργικό μέρος** βασίζεται στο δομικό μέρος και περιλαμβάνει κατά σειρά την εισαγωγή δεδομένων από τον

χρήστη του ΣΕΚΕΣ (απαντήσεις στα ερωτήματα που τίθενται για την οριοθέτηση του σχεδιαστικού προβλήματος) (βλ. Κεφάλαιο 5.4), την επιλογή των κατάλληλων μεθόδων από το ΣΕΚΕΣ και τον διαχειριστή του και την ενημέρωση του χρήστη (βλ. Κεφάλαιο 5.2). Επιπλέον, για την επιβεβαίωση της λειτουργικότητας και αποτελεσματικότητας του ΣΕΚΕΣ πραγματοποιήθηκε έλεγχος, αξιολόγηση και σχετική βελτιστοποίησή του (βλ. Κεφάλαιο 5.3). Ακόμα, αξίζει να αναφερθεί ότι στο πλαίσιο του διαδικτυακού ΣΥΑ, το ΣΕΚΕΣ πλαισιώνεται και από διάφορες ενημερωτικές και διαδραστικές λειτουργίες (βλ. Κεφάλαιο 5.4) για τη μεγαλύτερη δυνατή διευκόλυνση των διοργανωτών συμμετοχικών διαδικασιών ΧΑΣ.

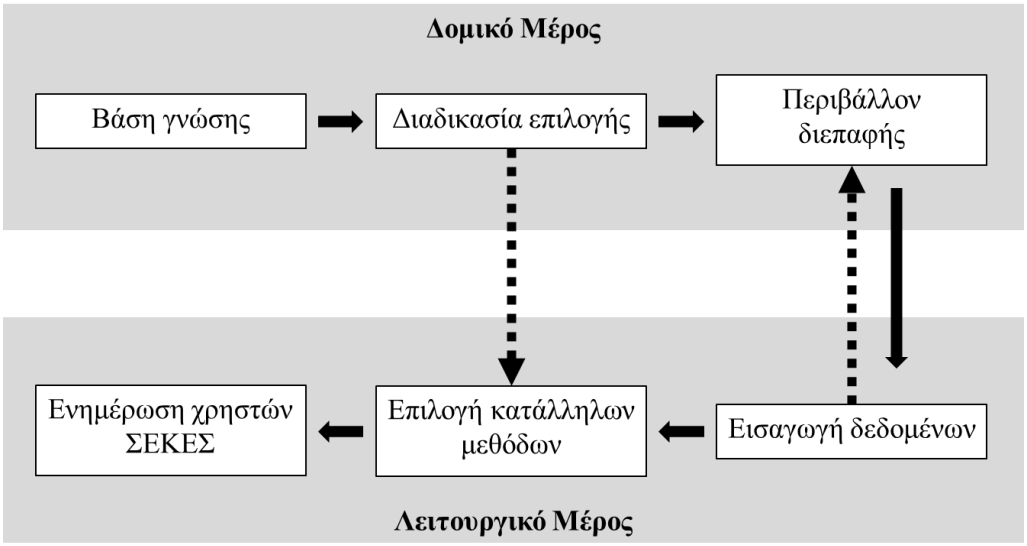

Εικόνα 5.1: Δομικά και λειτουργικά στοιχεία ΣΕΚΕΣ.

5.1. Βάση Γνώσης

Για τη δημιουργία της βάσης γνώσης απαιτήθηκε η συγκέντρωση της απαιτούμενης πληροφορίας και η προτυποποίησή της, ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί από το ΣΕΚΕΣ κατά τη διαδικασία επιλογής των κατάλληλων μεθόδων (βλ. Κεφάλαιο 5.2).

5.1.1. Συλλογή τιμών χαρακτηριστικών συμμετοχικών μεθόδων

Αναλυτικότερα, η βάση γνώσης δημιουργήθηκε μέσα από την εξέταση των συμμετοχικών μεθόδων (βλ. Κεφάλαιο 4) για την εύρεση των τιμών των

χαρακτηριστικών τους που αντιστοιχούν στους παράγοντες επιλογής (βλ. Κεφάλαιο 3). Η αναζήτηση αυτή είχε ως αποτέλεσμα να προκύψουν **49 χαρακτηριστικά** και **735 αντίστοιχες τιμές** (μία για κάθε συμμετοχική μέθοδο που εξετάστηκε) (βλ. Πίνακα 5.1 και Κεφάλαιο 4). Από τις τιμές αυτές, οι 507 (περίπου 7 στις 10) αντιστοιχούν σε συγκεκριμένο χαρακτηριστικό, ενώ οι υπόλοιπες σχετίζονται με κάποιο άλλο χαρακτηριστικό της μεθόδου και απορρέουν από την τιμή του. Το αποτέλεσμα αυτό οφείλεται στη σύνδεση κάποιων χαρακτηριστικών της κάθε συμμετοχικής μεθόδου στη βιβλιογραφία με παραπάνω από ένα χαρακτηριστικά που καταγράφονται για τη βάση γνώσης. Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι το πλήθος των καταγραφόμενων χαρακτηριστικών είναι μεγαλύτερο από το πλήθος των παραγόντων επιλογής, καθώς σε κάποιους από τους παράγοντες αντιστοιχούν παραπάνω από ένα χαρακτηριστικά (βλ. Πίνακα 5.1).

Πίνακας 5.1: Αντιστοίχιση παραγόντων επιλογής εργαλείων συμμετοχής με χαρακτηριστικά των συμμετοχικών μεθόδων.

Παράγοντες επιλογής εργαλείων συμμετοχής		**Χαρακτηριστικά συμμετοχικών μεθόδων**
Κατάστασης	(Επιστημονικό) πεδίο	1. (Επιστημονικό) πεδίο
	Χωρική κλίμακα αναφοράς	2. Χωρική κλίμακα αναφοράς
	Δεδομένα	3. Φύση δεδομένων
		4. Διαθεσιμότητα δεδομένων
	Πολυπλοκότητα	5. Πολυπλοκότητα
	Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης
	Γνώση	7. (Γενική) γνώση
		8. Γνώση συμμετεχόντων
		9. Γνώση διοργανωτή
	Ωριμότητα	10. (Γενική) ωριμότητα
		11. Ωριμότητα συμμετεχόντων
		12. Ωριμότητα διοργανωτή
	Σημασία	13. Σημασία για συμμετέχοντες
		14. Σημασία για διοργανωτή
	Ενδιαφέρον	15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες
		16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή
	Δημιουργικότητα	17. Δημιουργικότητα
	Τεχνολογικές δεξιότητες	18. Τεχνολογικές δεξιότητες
	Συμμετοχική εμπειρία	19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση
		20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση
	Αντιμετώπιση	21. Αντιμετώπιση για θέμα
		22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή
	Αντιπαράθεση	23. Αντιπαράθεση για θέμα

Παράγοντες επιλογής εργαλείων συμμετοχής		**Χαρακτηριστικά συμμετοχικών μεθόδων**
		24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή
	Συνεργασία	25. Προηγούμενη συνεργασία
	Τεχνολογική κατάρτιση	26. Τεχνολογική κατάρτιση
	Συμμετοχική εμπειρία	27. Συμμετοχική εμπειρία
	Δέσμευση	28. Δέσμευση για θέμα
		29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες
	Πολιτική ευαισθησία	30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα
		31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες
Απόφασης	Σκοπός συμμετοχής	32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο
		33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα
	Διαθέσιμοι πόροι	34. Απαιτούμενοι πόροι
	Διαθέσιμος χρόνος	35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης
		36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής
	Επιλογή αντικειμένου συμμετοχής	37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού
		38. Αντικείμενο συμμετοχής – Επιστημονικές διαστάσεις
	Επιλογή συμμετεχόντων	39. Συμμετέχοντες - Τύπος
		40. Συμμετέχοντες - Πλήθος
		41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή
	Επικοινωνία	42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση
		43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας
		44. Επικοινωνία - Τρόπος
		45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων
		46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης
	Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων	47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων
	Ρόλος διοργανωτή	48. Ρόλος διοργανωτή
	Βαθμός οργάνωσης	49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής

5.1.2. Προτυποποίηση τιμών χαρακτηριστικών συμμετοχικών μεθόδων

Μετά από τη συλλογή των τιμών των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων, ακολούθησε η προτυποποίηση των 690 εξ αυτών (περίπου 94% του συνόλου), δηλαδή για 46 από τα 49 χαρακτηριστικά. Δεν πραγματοποιήθηκε προτυποποίηση για τα χαρακτηριστικά ‘Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης’, ‘Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής’ και ‘Συμμετέχοντες - Πλήθος’ λόγω της δυσκολίας προτυποποίησης των τιμών τους. Η διαδικασία αυτή ήταν αρκετά σύνθετη, καθώς επιχειρήθηκε η αντιστοίχηση των τιμών αυτών, που χαρακτηρίζονται από ευρεία

ποικιλία ποιοτικών λεκτικών περιγραφών, σε συγκεκριμένες τιμές, ώστε να έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιηθούν στο σχεδιαζόμενο σύστημα.

Συνεπώς, κάθε ποιοτική λεκτική περιγραφή για κάθε συμμετοχική μέθοδο αντιστοιχήθηκε σε μία ή παραπάνω προτυποποιημένες τιμές μεταξύ δύο έως έξι εναλλακτικών επιλογών ανάλογα με το χαρακτηριστικό. Για παράδειγμα, για το χαρακτηριστικό 'Σκοπός – Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα' κάθε περιγραφή αντιστοιχήθηκε σε μία ή δυο τιμές μεταξύ των επιλογών 'Καταγραφή διαφοροποίησης' και 'Επιδίωξη συναίνεσης' (βλ. Πίνακα Π.33). Ανάλογα, για το χαρακτηριστικό 'Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού' κάθε περιγραφή αντιστοιχήθηκε σε μία έως πέντε τιμές μεταξύ των ακόλουθων επιλογών: 'Όλα τα στάδια', 'Καθορισμός προβλήματος και στόχου' (Στάδιο 1), 'Ανάλυση υπάρχουσας κατάστασης και της δυναμικής της' (Στάδιο 2), 'Δόμηση εναλλακτικών σεναρίων (ή εναλλακτικών λύσεων)' (Στάδιο 3), 'Αξιολόγηση εναλλακτικών σεναρίων (ή εναλλακτικών λύσεων) - Επιλογή επικρατέστερης' (Στάδιο 4) και 'Διατύπωση πλαισίου πολιτικής για την υλοποίηση του επιλεγέντος σεναρίου (λύσης)' (Στάδιο 5) (βλ. Πίνακα Π.35).

Επίσης, ανάλογα με το χαρακτηριστικό προστέθηκαν σε κάποιες συμμετοχικές μεθόδους και κάποιες ανεκτές προτυποποιημένες τιμές (βλ. Πίνακες Π.1-Π.46). Οι τελευταίες είναι ουσιαστικά τιμές, οι οποίες δεν αντιστοιχούν στις ποιοτικές λεκτικές περιγραφές, αλλά η επιλογή τους από τον χρήστη του ΣΕΚΕΣ δεν επιφέρει τον αποκλεισμό της σχετικής συμμετοχικής μεθόδου. Για παράδειγμα, αναφορικά με το χαρακτηριστικό 'ανάγκη άμεσης διαχείρισης', η μέθοδος 'Focus Group' χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις που το σχεδιαστικό πρόβλημα απαιτεί άμεση ή σχετικά άμεση διαχείριση. Ωστόσο, σε περίπτωση που δεν απαιτείται άμεση διαχείριση (ευχέρεια χρόνου επίλυσης προβλήματος), αυτό δεν σημαίνει ότι η συγκεκριμένη μέθοδος είναι ακατάλληλη. Συμπερασματικά, ανεκτές προτυποποιημένες τιμές μπορούν να χαρακτηρίσουν συμμετοχικές μεθόδους σε 31 από τα 46 χαρακτηριστικά, για τα οποία πραγματοποιήθηκε προτυποποίηση τιμών.

Πρόσθετα, κάθε τιμή χαρακτηρίστηκε από το επίπεδο αβεβαιότητάς της (βλ. Πίνακες Π.1-Π.46). Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκαν τα ακόλουθα επίπεδα αβεβαιότητας:

- Χαμηλή αβεβαιότητα για διακριτές τιμές, που είναι ίδιες ή κοντινές μεταξύ διαφορετικών βιβλιογραφικών πηγών.

- Μέτρια αβεβαιότητα για τιμές που περιγράφονται με ασάφεια, αλλά είναι ίδιες ή όμοιες μεταξύ διαφορετικών βιβλιογραφικών πηγών.
- Υψηλή αβεβαιότητα για τιμές που διαφέρουν μεταξύ διαφορετικών βιβλιογραφικών πηγών. Οι τιμές που χαρακτηρίζονται από αυτό το επίπεδο αβεβαιότητας δεν λαμβάνονται υπόψη κατά τη διαδικασία επιλογής του ΣΕΚΕΣ, καθώς δεν θεωρούνται έγκυρες και χρήζουν περαιτέρω διερεύνησης.

5.2. Διαδικασία Επιλογής Συμμετοχικών Μεθόδων

Η διαδικασία για την επιλογή των κατάλληλων μεθόδων περιλαμβάνει μία σειρά διακριτών βημάτων, τα οποία υλοποιούνται με στόχο να υποδείξουν στον χρήστη του ΣΕΚΕΣ τις κατάλληλες συμμετοχικές μεθόδους και τα σχετικά συνοδευτικά υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής για το σχεδιαστικό πρόβλημα που καλείται να διαχειριστεί (βλ. Κεφάλαιο 5.2.2). Όμως για να έχουν τα βήματα αυτά το προσδοκώμενο αποτέλεσμα πρέπει να προηγηθούν ορισμένες ενέργειες (βλ. Κεφάλαιο 5.2.1), που θα εξυπηρετήσουν τη μετάβαση από τη δημιουργία της βάσης γνώσης στη σύνθεση της διαδικασίας επιλογής.

5.2.1. Προετοιμασία διαδικασίας

Για την επιλογή των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων χρησιμοποιούνται τόσο η βάση γνώσης (βλ. Κεφάλαιο 5.1) όσο και οι αποκρίσεις των χρηστών του ΣΕΚΕΣ, αποσκοπώντας στον εντοπισμό των μεθόδων που αντιστοιχούν στις απαντήσεις των χρηστών. Αυτός ο εντοπισμός καθίσταται δυνατός μέσω της διατύπωσης των ακόλουθων **49 ερωτήσεων** (επιδιώκοντας την καλύτερη δυνατή κατανόηση του χρήστη με προσθήκη επεξηγήσεων) που προκύπτουν από τα χαρακτηριστικά των συμμετοχικών μεθόδων. Το πλήθος των ερωτήσεων είναι ίδιο με αυτό των χαρακτηριστικών (βλ. Πίνακα 5.1) και έχουν ως ακολούθως:

1. Σε ποιο (επιστημονικό) πεδίο εντάσσεται το θέμα;
2. Ποια είναι η χωρική κλίμακα αναφοράς του θέματος;
3. Ποια είναι η φύση των δεδομένων του θέματος;
4. Επαρκούν τα δεδομένα που έχετε στη διάθεση σας για το θέμα;
5. Είναι πολύπλοκο το θέμα;
6. Το θέμα χρήζει άμεσης επίλυσης;
7. Υπάρχει (γενική) γνώση γύρω από το θέμα;
8. Έχουν γνώση οι συμμετέχοντες για το θέμα;
9. Έχει γνώση ο διοργανωτής για το θέμα;
10. Υπάρχει (γενική) ωριμότητα γύρω από το θέμα;
11. Είναι ώριμοι οι συμμετέχοντες για το θέμα;
12. Είναι ώριμος ο διοργανωτής για το θέμα;
13. Είναι σημαντικό το θέμα για τους συμμετέχοντες;
14. Είναι σημαντικό το θέμα για τον διοργανωτή;
15. Είναι ενδιαφέρον το θέμα για τους συμμετέχοντες;
16. Είναι ενδιαφέρον το θέμα για τον διοργανωτή;
17. Είναι οι συμμετέχοντες δημιουργικοί;
18. Έχουν οι συμμετέχοντες τεχνολογικές δεξιότητες;
19. Είναι εξοικειωμένοι οι συμμετέχοντες με τις συμμετοχικές διαδικασίες;
20. Ποια είναι η στάση των συμμετεχόντων για τις συμμετοχικές διαδικασίες;
21. Πως αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες το θέμα;
22. Πως αντιμετωπίζουν οι συμμετέχοντες τον διοργανωτή;
23. Υπάρχει αντιπαράθεση μεταξύ των συμμετεχόντων για το θέμα;
24. Υπάρχει αντιπαράθεση μεταξύ των συμμετεχόντων για τον διοργανωτή;
25. Τα μέλη της ομάδας του διοργανωτή έχουν συνεργαστεί ξανά;
26. Τα μέλη της ομάδας του διοργανωτή είναι τεχνολογικά καταρτισμένα;
27. Τα μέλη της ομάδας του διοργανωτή έχουν εμπειρία στη διοργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών;
28. Ο διοργανωτής έχει δεσμευτεί για το θέμα;
29. Ο διοργανωτής έχει δεσμευτεί στους συμμετέχοντες;
30. Ο διοργανωτής είναι πολιτικά ευαίσθητος ως προς το θέμα;
31. Ο διοργανωτής είναι πολιτικά ευαίσθητος ως προς τους συμμετέχοντες;
32. Ποιο είναι το κίνητρο ή η φιλοδοξία του διοργανωτή για τη διεξαγωγή της συμμετοχικής διαδικασίας;
33. Ποιο είναι το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα από τη διεξαγωγή της συμμετοχικής διαδικασίας;
34. Πόσοι πόροι θα διατεθούν για τη συμμετοχή;
35. Πόσος χρόνος θα διατεθεί για την υλοποίηση του συμμετοχικού εγχειρήματος;
36. Πόσος χρόνος θα διατεθεί για την υλοποίηση της συμμετοχικής διαδικασίας;
37. Ποιο ή ποια στάδια της διαδικασίας σχεδιασμού θα περιλαμβάνει η συμμετοχική διαδικασία;
38. Ποια ή ποιες διαστάσεις του σχεδιασμού θα περιλαμβάνει η συμμετοχική διαδικασία;
39. Ποια ή ποιες ομάδες συμμετεχόντων αναμένεται να εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία;
40. Πόσοι είναι οι συμμετέχοντες που αναμένεται να εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία;
41. Ποια είναι η χωρική κατανομή των συμμετεχόντων που αναμένεται να εμπλακούν στη συμμετοχική διαδικασία;
42. Ποια είναι η κατεύθυνση της επικοινωνίας που επιδιώκεται μέσω της συμμετοχής;
43. Ποιος είναι ο βαθμός διαδραστικότητας που επιδιώκεται στην επικοινωνία;
44. Ποια είναι η φύση των εργαλείων που επιδιώκεται να χρησιμοποιηθούν;
45. Επιδιώκεται η ομαδοποίηση των συμμετεχόντων στο πλαίσιο της συμμετοχικής διαδικασίας;
46. Ποιο είδος αλληλεπίδρασης επιδιώκεται μεταξύ των συμμετεχόντων;
47. Ποιος είναι ο μέγιστος βαθμός εμπλοκής των συμμετεχόντων που επιδιώκεται σχετικά με τη λήψη αποφάσεων;
48. Ποιος είναι ο ρόλος του διοργανωτή που επιδιώκεται στη συμμετοχική διαδικασία;
49. Ποιος είναι ο βαθμός οργάνωσης που επιδιώκεται για τη συμμετοχική διαδικασία;

Κάθε μία από τις ερωτήσεις αυτές συνδυάζεται με περιορισμένες προκαθορισμένες απαντήσεις, οι οποίες ταυτίζονται με τις προκαθορισμένες τιμές που προέκυψαν από την προτυποποίηση των τιμών του συνόλου των συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό που αντιστοιχεί στην κάθε ερώτηση (βλ. Κεφάλαιο 5.1). Ανάλογα με την ερώτηση, ο χρήστης μπορεί να επιλέξει μία ή τουλάχιστον μία από τις προκαθορισμένες εναλλακτικές επιλογές (απαντήσεις). Ενώ, υπάρχουν και ερωτήσεις (35, 36 και 40) χωρίς προκαθορισμένες εναλλακτικές επιλογές, στις οποίες ο χρήστης μπορεί να δώσει τη δική του περιγραφική ή αριθμητική απάντηση. Πρόσθετα, για κάθε ερώτηση οι χρήστες μπορούν να απαντήσουν ακόμη και ότι δεν γνωρίζουν την απάντηση, επιλέγοντας τη διαθέσιμη απάντηση «Δεν γνωρίζω», καθώς πολλές από τις ερωτήσεις μπορεί να αφορούν σε ζητήματα που δεν έχει εξετάσει ο διοργανωτής πριν την έναρξη της συμμετοχικής διαδικασίας. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα στους χρήστες του ΣΕΚΕΣ να δώσουν τη δική τους απάντηση στην περίπτωση που θεωρήσουν ότι δεν τους καλύπτουν οι προκαθορισμένες εναλλακτικές επιλογές, συμπληρώνοντας την απάντηση αυτή στο πεδίο «Άλλο». Η επιλογή αυτή δίνεται, ώστε να ληφθούν υπόψη όλες οι διαφορετικές απαντήσεις που μπορεί να προκύψουν από τους χρήστες. Οι επιλογές «Άλλο» και «Δεν γνωρίζω» δεν είναι διαθέσιμες μόνο για τις ερωτήσεις 35, 36 και 40, καθώς οι ερωτήσεις αυτές λαμβάνουν υπόψη απαντήσεις χωρίς περιορισμούς. Τέλος, μετά από κάθε ερώτηση ακολουθεί η ερώτηση «Είστε σίγουρος/η για την απάντηση που δώσατε σχετικά με …». Η ερώτηση αυτή αποσκοπεί στη διερεύνηση του **επιπέδου αβεβαιότητας** των αποκρίσεων, όπως αυτές γίνονται αντιληπτές από τους χρήστες του ΣΕΚΕΣ. Ανάλογα με την απάντηση που θα επιλέξει ο χρήστης, η απάντηση στο ερώτημα που είχε προηγηθεί συνδέεται με χαμηλή (επιλογή «Ναι»), μέτρια (επιλογή «Μερικώς») ή υψηλή (επιλογή «Όχι») αβεβαιότητα.

5.2.2. Φάσεις και βήματα διαδικασίας

Λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, σε κάθε χρήση του ΣΕΚΕΣ επαναλαμβάνεται η ακόλουθη **διαδικασία** για τον προσδιορισμό των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων, που περιλαμβάνει δύο φάσεις και εννέα διαδοχικά βήματα (βλ. Εικόνα 5.2):

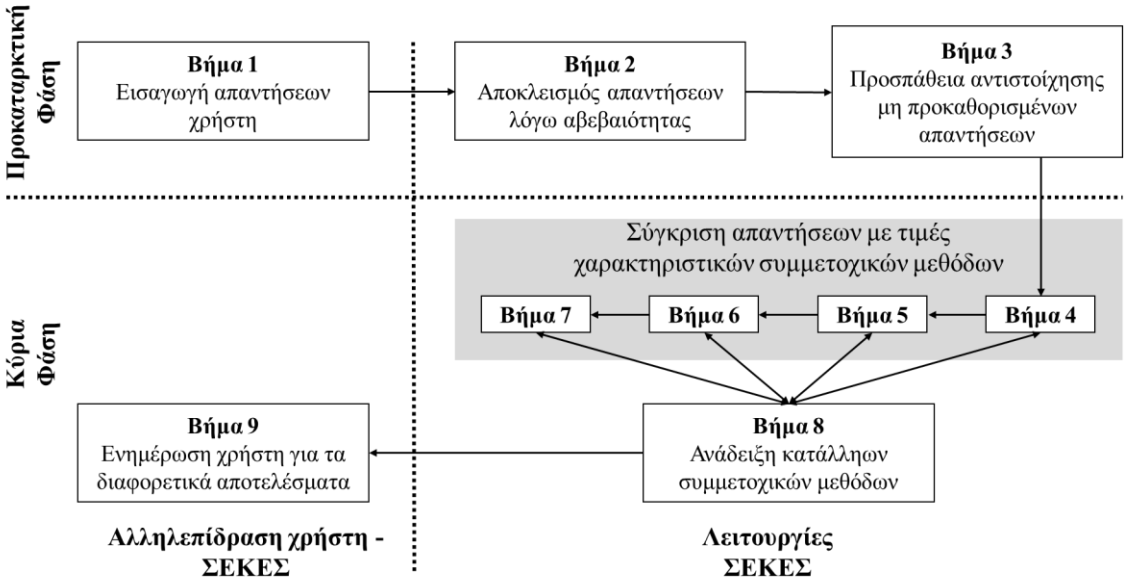

Εικόνα 5.2: Η σειρά υλοποίησης των βημάτων της διαδικασίας επιλογής συμμετοχικών μεθόδων και η διάκρισή τους μεταξύ κύριας και προκαταρκτικής φάσης και μεταξύ αλληλεπίδρασης χρήστη - ΣΕΚΕΣ και λειτουργιών ΣΕΚΕΣ.

- **Προκαταρκτική φάση** – σε αυτή τη φάση ο χρήστης αλληλεπιδρά με το ΣΕΚΕΣ, αντιστοιχούνται μη προκαθορισμένες απαντήσεις σε υπάρχουσες προκαθορισμένες τιμές και αποκλείονται οι απαντήσεις που δεν θα ληφθούν υπόψη για την επιλογή των κατάλληλων μεθόδων.
  1. Ο χρήστης εισάγει τη διεύθυνση του ηλεκτρονικού του ταχυδρομείου και απαντά στις 98 ερωτήσεις (49 ερωτήσεις χαρακτηριστικών και 49 αντίστοιχες ερωτήσεις αβεβαιότητας) που εμφανίζονται σε φόρμα της Google. Οι απαντήσεις αποθηκεύονται αυτόματα σε υπολογιστικό φύλλο της Google, όπου οι στήλες περιλαμβάνουν τις ερωτήσεις και τις αντίστοιχες απαντήσεις του χρήστη και κάθε γραμμή αντιστοιχεί σε κάθε χρήση του ΣΕΚΕΣ από τον ίδιο ή διαφορετικό χρήστη. Κάθε γραμμή (απάντηση) μεταφέρεται (τοπικά) σε αρχείο Microsoft Excel του διαχειριστή του ΣΕΚΕΣ για την περαιτέρω αξιοποίησή του.
  2. Σε περίπτωση που ο χρήστης δεν γνωρίζει την απάντηση (επιλογή «Δεν γνωρίζω») σε κάποια ερώτηση χαρακτηριστικών ή αξιολογήσει την απάντησή του στην ερώτηση αβεβαιότητας που ακολουθεί ως αβέβαιη (επιλογή «Όχι»), τότε η απάντηση δε λαμβάνεται υπόψη στη διαδικασία επιλογής.
  3. Σε περίπτωση που ο χρήστης εισάγει μη προκαθορισμένη τιμή (επιλογή «Άλλο») σε κάποια ερώτηση, αυτή αντιστοιχείται στις υπάρχουσες

προκαθορισμένες τιμές. Στην περίπτωση αδυναμίας αντιστοίχησης, η τιμή αυτή και η αντίστοιχη απάντηση δε λαμβάνεται υπόψη στη διαδικασία επιλογής, αλλά καταγράφεται για να εξετασθεί η ενσωμάτωσή της στις προκαθορισμένες τιμές, εφόσον αναθεωρηθεί μελλοντικά το ΣΕΚΕΣ.

- **Κύρια φάση** – σε αυτή τη φάση οι απαντήσεις του χρήστη συγκρίνονται με τις τιμές των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων, αναγνωρίζονται οι κατάλληλες μέθοδοι για κάθε επίπεδο αβεβαιότητας και ενημερώνεται ο χρήστης του ΣΕΚΕΣ για τα σχετικά αποτελέσματα.

4. Οι απαντήσεις του χρήστη που έχουν χαρακτηριστεί από χαμηλή αβεβαιότητα (απάντηση «Ναι») συγκρίνονται με τις τιμές των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων που έχουν χαρακτηριστεί στη βάση γνώσης από χαμηλή αβεβαιότητα (βλ. Κεφάλαιο 5.1).
5. Οι απαντήσεις του χρήστη που έχουν χαρακτηριστεί από χαμηλή αβεβαιότητα (απάντηση «Ναι») συγκρίνονται με τις τιμές των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων που έχουν χαρακτηριστεί στη βάση γνώσης από χαμηλή ή μέτρια αβεβαιότητα (βλ. Κεφάλαιο 5.1).
6. Οι απαντήσεις του χρήστη που έχουν χαρακτηριστεί από χαμηλή ή μέτρια αβεβαιότητα (απάντηση «Ναι» ή «Μερικώς» αντίστοιχα) συγκρίνονται με τις τιμές των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων που έχουν χαρακτηριστεί στη βάση γνώσης από χαμηλή αβεβαιότητα (βλ. Κεφάλαιο 5.1).
7. Οι απαντήσεις του χρήστη που έχουν χαρακτηριστεί από χαμηλή ή μέτρια αβεβαιότητα (απάντηση «Ναι» ή «Μερικώς» αντίστοιχα) συγκρίνονται με τις τιμές των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων που έχουν χαρακτηριστεί στη βάση γνώσης από χαμηλή ή μέτρια αβεβαιότητα (βλ. Κεφάλαιο 5.1).
8. Υλοποίηση μετά την ολοκλήρωση κάθε ενός από τα βήματα 4, 5, 6 και 7: Οι συμμετοχικές μέθοδοι, των οποίων οι τιμές των χαρακτηριστικών δεν συμπίπτουν με τις απαντήσεις του χρήστη, αξιολογούνται ως ακατάλληλες. Οι υπόλοιπες συμμετοχικές μέθοδοι χαρακτηρίζονται ως κατάλληλες για τις ανάγκες του χρήστη και προτείνονται για υλοποίηση.
9. Ο χρήστης του ΣΕΚΕΣ ενημερώνεται για τέσσερα διαφορετικά αποτελέσματα με διαφορετικά συνολικά και επιμέρους επίπεδα αβεβαιότητας και

διαφορετικές προτεινόμενες συμμετοχικές μεθόδους, ώστε να επιλέξει το αποτέλεσμα ανάλογα με το αποδεκτό επίπεδο αβεβαιότητας που μπορεί να υιοθετήσει βάσει των αναγκών του (βλ. Πίνακα 5.2).

Ακόμα, αξίζει να αναφερθεί ότι τα βήματα 2-8 γίνονται κατά βάση με αυτοματοποιημένο τρόπο μέσω συναρτήσεων του Microsoft Excel. Ο τρόπος αυτός δεν είναι εφικτός και απαιτείται η παρέμβαση του διαχειριστή του ΣΕΚΕΣ στις περιπτώσεις των ερωτήσεων-χαρακτηριστικών 35, 36 και 40 ή όταν ο χρήστης έχει επιλέξει σε μία ή περισσότερες ερωτήσεις την απάντηση «Άλλο», δίνοντας τη δική του μη προτυποποιημένη απάντηση. Οι κυριότερες συναρτήσεις-λειτουργίες που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο του ΣΕΚΕΣ είναι οι ακόλουθες:

- 'IF' για την τροποποίηση των απαντήσεων του χρήστη σε κωδικοποιημένες τιμές.
- 'OR' για την υπόδειξη των απαντήσεων του χρήστη ή των τιμών των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων που δεν λαμβάνονται υπόψη στη διαδικασία προσδιορισμού των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων.
- 'COUNTIF' για τη σύγκριση των απαντήσεων του χρήστη και των τιμών των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων.
- 'SUM' για τον προσδιορισμό των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων.
- 'Μορφοποίηση υπό όρους' για την υπόδειξη των απαντήσεων που απαιτούν παρέμβαση του διαχειριστή του ΣΕΚΕΣ και των καταλληλότερων συμμετοχικών μεθόδων.

Πίνακας 5.2: Τα τελικά αποτελέσματα που προκύπτουν από το ΣΕΚΕΣ και η σύνδεσή τους με τα διαφορετικά επίπεδα αβεβαιότητας και το πλήθος των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων.

Αποτελέσματα	**Αβεβαιότητα**			**Πλήθος κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων**
	Απαντήσεων χρήστη	Τιμών βάσης γνώσης	Συνολικό ΣΕΚΕΣ	
1ο (από βήμα 4)	•	•	•	•••
2ο (από βήμα 5)	•	• / ••	••	••
3ο (από βήμα 6)	• / ••	•		
4ο (από βήμα 7)	• / ••	• / ••	•••	•

Αβεβαιότητα-Πλήθος: Μικρή/ό (•) / Μέτρια/ο (••) / Μεγάλη/ο (•••)

5.3. Έλεγχος, Αξιολόγηση και Βελτιστοποίηση Συστήματος

Μετά την ανάπτυξη της βάσης γνώσης και της σχετικής διαδικασίας επιλογής συμμετοχικών μεθόδων ακολούθησε ο έλεγχος, η αξιολόγηση και η βελτιστοποίηση του ΣΕΚΕΣ με σκοπό την οριστικοποίησή του και τη δυνατότητα χρήσης του ευρύτερα από πιθανούς διοργανωτές συμμετοχικών διαδικασιών ΧΑΣ. Τα βήματα του ελέγχου, της αξιολόγησης και της βελτιστοποίησης του ΣΕΚΕΣ περιγράφονται στη συνέχεια**.**

5.3.1. Έλεγχος συστήματος

Για τον έλεγχό του, το ΣΕΚΕΣ χρησιμοποιήθηκε από 10 ειδικούς σε θέματα ΧΑΣ, με γνώση σχετικά με τη συμμετοχική προσέγγιση, αλλά διαφορετικό υπόβαθρο και πεδία ενδιαφέροντος. Καθένας από τους ειδικούς κλήθηκε να χρησιμοποιήσει το ΣΕΚΕΣ λαμβάνοντας υπόψη ένα πραγματικό πρόβλημα ΧΑΣ από το πεδίο των ενδιαφερόντων του, στο πλαίσιο του οποίου θα ήταν επιθυμητή η αξιοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών. Στοιχεία για τα προβλήματα και τις συμμετοχικές διαδικασίες, που θα επιθυμούσαν να υλοποιήσουν οι ειδικοί, εμφανίζονται στους Πίνακες Π.47-Π.49. Ουσιαστικά, τα στοιχεία αυτά οριοθετούν μία σειρά από ζητήματα, τα οποία κρίνονται απαραίτητα για την πλοήγηση στη βάση γνώσης και την επιλογή των συμμετοχικών μεθόδων που είναι κατάλληλες για τις ανάγκες τους. Ακόμα, αξίζει να σημειωθεί ότι ο κάθε ειδικός χρειάστηκε από 75 έως 105 λεπτά για να χρησιμοποιήσει το ΣΕΚΕΣ, απαντώντας συνολικά σε 98 ερωτήσεις (49 ερωτήσεις που συνδέονται με τα χαρακτηριστικά των συμμετοχικών μεθόδων και οι αντίστοιχες 49 ερωτήσεις που διερευνούν το επίπεδο αβεβαιότητας των αποκρίσεων).

Από τις απαντήσεις τους και εστιάζοντας στο πλήθος των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων, ως προϊόν της επιλογής με βάση τους παράγοντες κατάστασης ή/και απόφασης, προκύπτει περιορισμός των διαθέσιμων εναλλακτικών μεθόδων για κάθε ζήτημα ΧΑΣ, στοιχείο που φαίνεται να εξυπηρετεί τον σκοπό της ανάπτυξης του ΣΕΚΕΣ (βλ. Πίνακα 5.3). Για παράδειγμα, ο Χρήστης 4, με βάση τις απαντήσεις που έδωσε, ενημερώθηκε για δύο κατάλληλες συμμετοχικές μεθόδους που αντιστοιχούν σε χαμηλό και μερικό επίπεδο αβεβαιότητας και για μία κατάλληλη συμμετοχική μέθοδο που αντιστοιχεί σε υψηλό επίπεδο αβεβαιότητας. Εστιάζοντας

στο υψηλό επίπεδο αβεβαιότητας ΣΕΚΕΣ, ο ίδιος χρήστης με τις απαντήσεις που έδωσε θα ενημερωνόταν για πέντε κατάλληλες μεθόδους αν εφαρμοζόταν μόνο οι παράγοντες κατάστασης και για δύο κατάλληλες μεθόδους αν εφαρμοζόταν μόνο οι παράγοντες απόφασης. Ωστόσο, για τους μισούς χρήστες (1, 5, 2, 6 και 8) δεν προκύπτει κάποια κατάλληλη συμμετοχική μέθοδος, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο των παραγόντων επιλογής και ανεξαρτήτως επιπέδου αβεβαιότητας. Το αποτέλεσμα αυτό οφείλεται κυρίως αφενός στο μεγάλο πλήθος παραγόντων επιλογής που περιορίζουν το πλήθος των κατάλληλων μεθόδων και αφετέρου στο περιορισμένο πλήθος μεθόδων, των οποίων οι τιμές των χαρακτηριστικών εισήχθησαν στη βάση γνώσης.

Πίνακας 5.3: Πλήθος κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων για κάθε ζήτημα ΧΑΣ, όπως αποτυπώθηκε από τον κάθε χρήστη μέσω των παραγόντων επιλογής (κατάστασης και απόφασης).

Επίπεδα Αβεβαιότητας ΣΕΚΕΣ	**Παράγοντες**	**Χρήστες**									
		Χρήστης 1	Χρήστης 2	Χρήστης 3	Χρήστης 4	Χρήστης 5	Χρήστης 6	Χρήστης 7	Χρήστης 8	Χρήστης 9	Χρήστης 10
Χαμηλό (1ο Αποτέλεσμα)	**Κατάστασης**	4	3	12	10	5	5	12	13	13	14
	Απόφασης	3	3	4	2	1	1	1	0	4	12
	Σύνολο	0	0	3	2	0	0	1	0	4	12
Μερικό 1 (2ο Αποτέλεσμα)	**Κατάστασης**	3	3	6	9	3	4	7	8	11	13
	Απόφασης	3	3	4	2	1	1	1	0	4	12
	Σύνολο	0	0	3	2	0	0	1	0	4	11
Μερικό 2 (3ο Αποτέλεσμα)	**Κατάστασης**	2	3	6	8	3	5	12	3	11	12
	Απόφασης	0	1	1	2	1	1	1	0	2	6
	Σύνολο	0	0	0	2	0	0	1	0	2	5
Υψηλό (4ο Αποτέλεσμα)	**Κατάστασης**	1	3	4	5	1	4	7	1	11	10
	Απόφασης	0	1	1	2	1	1	1	0	2	6
	Σύνολο	0	0	0	1	0	0	1	0	2	3

Επεξήγηση αριθμητικών τιμών: Οι παραπάνω αριθμοί υποδηλώνουν το πλήθος των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων που προκύπτουν για κάθε χρήστη λαμβάνοντας υπόψη τους παράγοντες κατάστασης, απόφασης και το σύνολο των παραγόντων για κάθε επίπεδο αβεβαιότητας.

5.3.2. Αξιολόγηση και βελτιστοποίηση συστήματος

Μετά τον έλεγχο του ΣΕΚΕΣ, οι χρήστες κλήθηκαν να καταγράψουν τις θετικές ή αρνητικές εντυπώσεις και σκέψεις τους σχετικά με αυτό και το περιβάλλον διάδρασής του. Η συλλογή της πληροφορίας αυτής αποσκοπούσε στην αξιοποίηση των σχετικών

απόψεων για τη βελτίωση του συστήματος. Κωδικοποιώντας τις αποκρίσεις των εμπλεκομένων στον έλεγχο χρηστών, προκύπτουν αρκετά θετικά και αρνητικά στοιχεία (βλ. Πίνακα 5.4). Βάσει των απαντήσεων των χρηστών αλλά και των αποτελεσμάτων του ελέγχου, πραγματοποιήθηκαν οι ακόλουθες αλλαγές για τη βελτιστοποίηση του ΣΕΚΕΣ:

- Ανάπτυξη ενημερωτικού υλικού και διάχυσή του μέσω του διαδικτυακού ΣΥΑ. Το εν λόγω υλικό στοχεύει στην αύξηση του αποθέματος γνώσης των χρηστών του ΣΕΚΕΣ και άλλων πιθανών διοργανωτών συμμετοχικών διαδικασιών ΧΑΣ για γενικότερα και ειδικότερα ζητήματα που αφορούν τις τελευταίες (βλ. Κεφάλαιο 5.4.2).

Πίνακας 5.4: Συνοπτική περιγραφή θετικών και αρνητικών στοιχείων για το ΣΕΚΕΣ, όπως αποτυπώθηκαν από τους χρήστες.

Διάσταση ΣΕΚΕΣ	**Θετικά στοιχεία**	**Αρνητικά στοιχεία**
Χρησιμότητα	– Πάρα πολύ χρήσιμο εργαλείο για τους διοργανωτές συμμετοχικών διαδικασιών – Υποστήριξη σκιαγράφησης μεθοδολογίας συμμετοχικής διαδικασίας	– Έλλειψη εμφάνισης επιλογών χρήστη και αποτελεσμάτων μετά την ολοκλήρωση χρήσης του
Δομή-περιεχόμενο	– Πολύ σύντομο και καλά δομημένο περιεχόμενο – Λογική σειρά ερωτημάτων, υποστηρίζοντας τον χρήστη – Ολοκληρωμένο ως προς τις ζητούμενες πληροφορίες – Αρκετά ενδιαφέρον περιεχόμενο	– Απαίτηση προϋπάρχουσας γνώσης από τον χρήστη για τις συμμετοχικές διαδικασίες – Μεγάλος αριθμός ερωτήσεων
Περιβάλλον διάδρασης	– Απλό περιβάλλον διάδρασης, υποστηρίζοντας χρήστες χωρίς ιδιαίτερες τεχνολογικές δεξιότητες	– Βασίζεται σε φόρμα Google συντελώντας σε κάποιους περιορισμούς
Αντικείμενο-περιγραφή ερωτήσεων	– Καίρια ερωτήματα ως προς τους πιθανούς διοργανωτές – Βοηθητικές και επεξηγηματικές ερωτήσεις	– Απαίτηση εξειδικευμένης γνώσης ως προς κάποιους παράγοντες – Έλλειψη κατανόησης για συγκεκριμένες ερωτήσεις
Αντικείμενο-περιγραφή απαντήσεων	– Κάλυψη του εύρους των αποκρίσεων μέσα από τις δυνατές επιλογές – Περιορισμένος αριθμός εναλλακτικών απαντήσεων – Δυνατότητα προσθήκης πρόσθετων απαντήσεων ή δήλωσης έλλειψης γνώσης	– Έλλειψη δυνατότητας πολλαπλών επιλογών σε ορισμένες ερωτήσεις – Έλλειψη μερικών εναλλακτικών επιλογών – Δυσκολία απόκρισης σε μερικές ανοικτές ερωτήσεις – Ανάγκη διευκρίνισης συγκεκριμένων απαντήσεων

- Προσωρινή αφαίρεση ερωτήσεων που δεν μπορούν να οδηγήσουν στον περιορισμό των εναλλακτικών συμμετοχικών μεθόδων. Σε περίπτωση μελλοντικής προσθήκης συμμετοχικών μεθόδων ή άλλων εργαλείων συμμετοχής είναι πιθανό να προστεθούν οι ερωτήσεις εκ νέου, εφόσον συντελούν στον περιορισμό των εναλλακτικών εργαλείων συμμετοχής.
- Προσθήκη ερωτήσεων πριν από τις ομάδες ερωτήσεων που αντιστοιχούν στους παράγοντες κατάστασης και αφορούν στο θέμα, τους συμμετέχοντες και τον διοργανωτή και την ομάδα ερωτήσεων που αφορά στους ειδικούς παράγοντες απόφασης. Η αλλαγή αυτή δίνει τη δυνατότητα στον χρήστη να παρακάμψει συγκεκριμένες ομάδες ερωτήσεων στην περίπτωση που είναι ελλιπείς οι γνώσεις του για το θέμα, τους συμμετέχοντες, τον διοργανωτή ή δεν έχει αποφασίσει για ειδικά ζητήματα που αφορούν τη μεθοδολογία της συμμετοχικής διαδικασίας.
- Προσθήκη συνοπτικών περιγραφών σε συγκεκριμένες ερωτήσεις και απαντήσεις για την υποστήριξη της κατανόησής τους από τους χρήστες και αποφυγή παρερμηνειών και απαντήσεων που δεν αντιστοιχούν στην πραγματικότητα.
- Ενημέρωση των χρηστών του ΣΕΚΕΣ για τις επιλογές που έκαναν (απαντήσεις που έδοσαν), ώστε να μπορούν να τις εξετάσουν, να τις αναθεωρήσουν (χρησιμοποιώντας εκ νέου το ΣΕΚΕΣ) ή να τις ακολουθήσουν (αποφάσεις που έλαβαν) στο πλαίσιο υλοποίησης των σχετικών συμμετοχικών διαδικασιών.
- Ενημέρωση των χρηστών του ΣΕΚΕΣ, στην περίπτωση που δεν προκύπτουν στα αποτελέσματα κατάλληλες συμμετοχικές μέθοδοι, για τις ελάχιστες δυνατές αποφάσεις που χρειάζεται να αναθεωρήσουν, ώστε να προκύψει έστω μία κατάλληλη συμμετοχική μέθοδος για το χαμηλό επίπεδο αβεβαιότητας του ΣΕΚΕΣ (1ο Αποτέλεσμα).

5.4. Διαδικτυακό Σύστημα Υποστήριξης Αποφάσεων

Λαμβάνοντας υπόψη σε μεγάλο βαθμό τα χαρακτηριστικά και το περιεχόμενο των υφιστάμενων διαδικτυακών τόπων (βλ. Κεφάλαιο 5.4.3), δημιουργήθηκε ένα διαδικτυακό ΣΥΑ, το οποίο αποτελεί μία διαδικτυακή πλατφόρμα φιλοξενίας του ΣΕΚΕΣ και συμπληρωματικών λειτουργιών του. Η επωνυμία του **διαδικτυακού ΣΥΑ** είναι '**Διαδικτυακή Εργαλειοθήκη Συμμετοχικού Σχεδιασμού**' (ΔΕΣ2) και είναι επισκέψιμο μέσα από τον ακόλουθο σύνδεσμο:

https://sites.google.com/view/des-2. Η ΔΕΣ2 δημιουργήθηκε μέσω της λειτουργίας της δημιουργίας ιστότοπων της Google και περιλαμβάνει την αρχική σελίδα καθώς και άλλες σελίδες, που αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες ενημερωτικές και διαδραστικές λειτουργίες του (βλ. Κεφάλαια 5.4.1 και 5.4.2 και Εικόνα 5.3). Αποσκοπεί δε, με τη δομή και το περιεχόμενό της, στην καλύτερη δυνατή υποστήριξη των διοργανωτών συμμετοχικού ΧΑΣ. Από την αρχική σελίδα, ο χρήστης της ΔΕΣ2 έχει πρόσβαση σε όλες τις επιμέρους σελίδες, μέσω συνδέσμων που βρίσκονται στην κορυφή της σελίδας και στις κυριότερες σελίδες μέσω συνδέσμων που βρίσκονται στο τμήμα ανάμεσα στην κεφαλίδα και στο υποσέλιδο (βλ. Εικόνα 5.4).

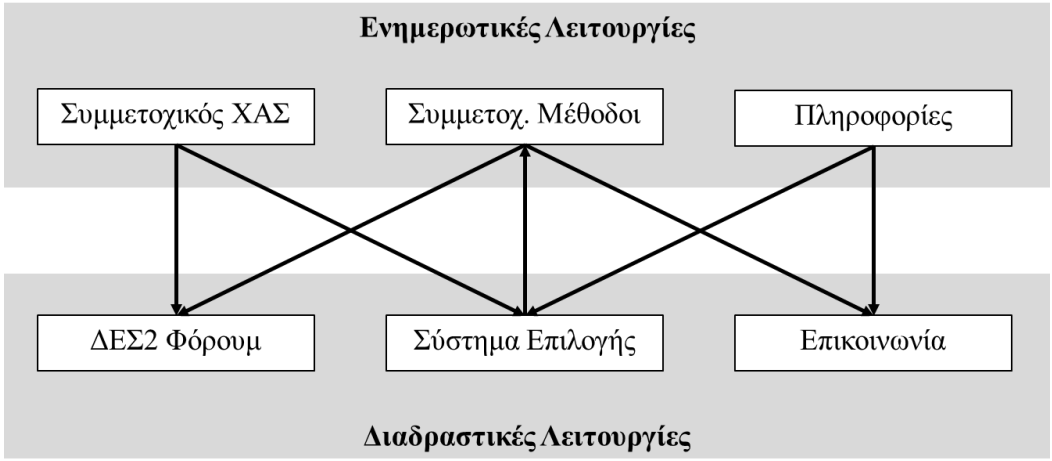

Εικόνα 5.3: Οι ενημερωτικές και διαδραστικές λειτουργίες της ΔΕΣ2.

5.4.1. Ενημερωτικές λειτουργίες

Οι ενημερωτικές λειτουργίες στοχεύουν κυρίως στην παροχή χρήσιμων πληροφοριών, που θα ενισχύσουν το θεωρητικό υπόβαθρο των διοργανωτών συμμετοχικών διαδικασιών σχετικά με τον συμμετοχικό ΧΑΣ και θα τους βοηθήσουν να αξιοποιήσουν στην πράξη τις συμμετοχικές μεθόδους, που θα προκύψουν από το ΣΕΚΕΣ. Ενημέρωση παρέχεται από τις ακόλουθες σελίδες:

- '**Συμμετοχικός χωρικός και αναπτυξιακός σχεδιασμός**' - Έχει ενημερωτικό χαρακτήρα και συστήνει τον συμμετοχικό ΧΑΣ (αρχές, στάδια και προσεγγίσεις ΧΑΣ· στόχοι και τύποι συμμετοχής· εμπλεκόμενοι, πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα συμμετοχικής προσέγγισης κ.ά.) σε μελλοντικούς διοργανωτές, οι οποίοι δεν έχουν τη γνώση ή την εμπειρία σχετικά με αυτό το πεδίο. Ακόμα,

περιλαμβάνει όλα τα απαιτούμενα στάδια που συστήνεται να ακολουθήσουν οι διοργανωτές, ώστε να σχεδιάσουν αποτελεσματικές συμμετοχικές διαδικασίες. Το περιεχόμενο της σελίδας προέκυψε από το Κεφάλαιο 2 της παρούσας διατριβής.

- '**Συμμετοχικές μέθοδοι**' - Περιέχει όλες τις συμμετοχικές μεθόδους που μπορούν να προκύψουν ως αποτέλεσμα από το ΣΕΚΕΣ καθώς και σημαντικές πληροφορίες για αυτές. Συγκεκριμένα, για κάθε μέθοδο περιλαμβάνονται τα γενικά στοιχεία της, τα χαρακτηριστικά της, τα στάδια υλοποίησής της, τα υποστηρικτικά εργαλεία συμμετοχής με τα οποία συνδέεται καθώς και οι περιπτώσεις εφαρμογής της. Σκοπός της σελίδας είναι μία πληρέστερη ενημέρωση των χρηστών σχετικά με την κατάλληλη ή τις κατάλληλες συμμετοχικές μεθόδους που έχουν προκύψει ως αποτέλεσμα της αξιοποίησης του ΣΕΚΕΣ. Το περιεχόμενο της σελίδας προήλθε από το Κεφάλαιο 4 της παρούσας διατριβής.
- '**Πληροφορίες**' - Οι παρεχόμενες πληροφορίες σχετίζονται με τη ΔΕΣ2 και έχουν ως στόχο τους να ενημερώνουν τους χρήστες για την πλατφόρμα, τον ρόλο και τη λειτουργία της, συνοψίζοντας μέρος της παρούσας ενότητας (βλ. Κεφάλαιο 5).

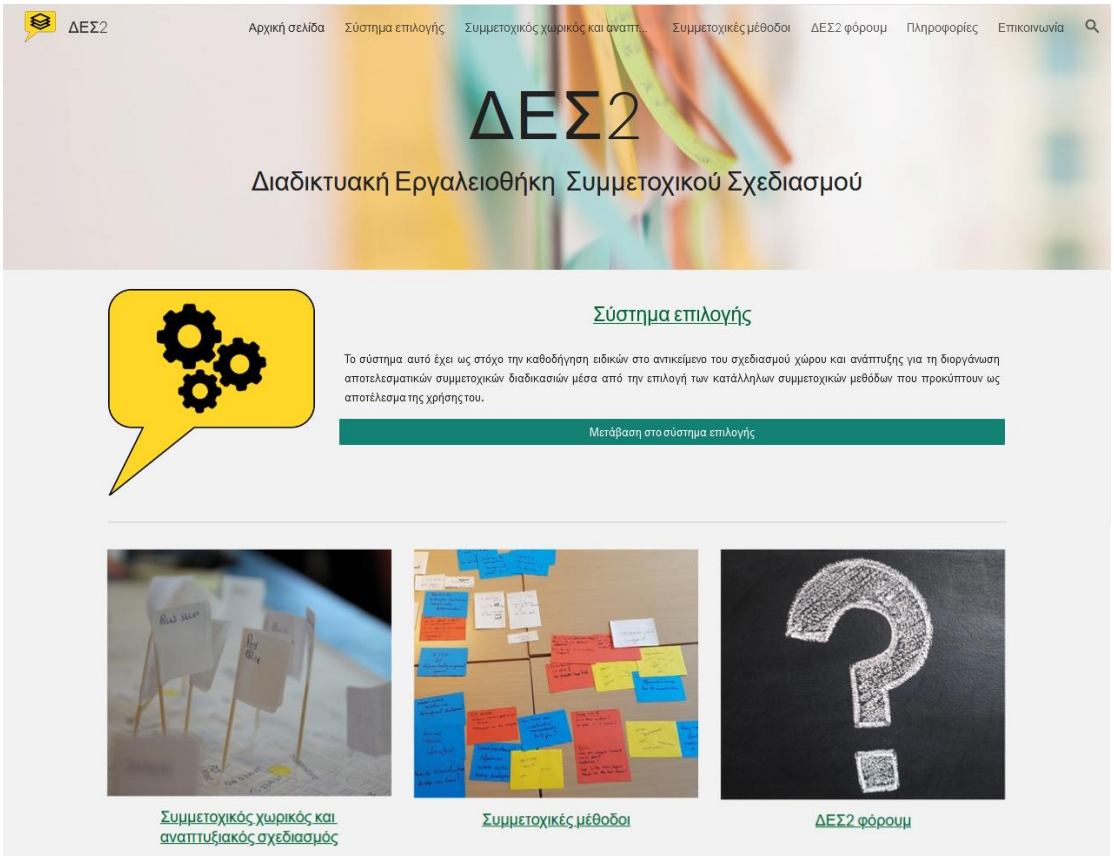

Εικόνα 5.4: Το περιβάλλον της αρχικής σελίδας της ΔΕΣ2.

5.4.2. Διαδραστικές λειτουργίες

Οι διαδραστικές λειτουργίες συντελούν στην υποστήριξη των διοργανωτών μέσω της αλληλεπίδρασης με το ΣΕΚΕΣ, τον διαχειριστή της ΔΕΣ2 και άλλους διοργανωτές συμμετοχικών διαδικασιών ΧΑΣ. Διάδραση προσφέρεται στους χρήστες της ΔΕΣ2 μέσω των ακόλουθων λειτουργιών:

- '**Σύστημα επιλογής**' - Συνιστά ουσιαστικά τον σύνδεσμο που οδηγεί στη διαδικτυακή φόρμα της Google, η οποία αποτελεί το περιβάλλον διεπαφής του χρήστη (διοργανωτή συμμετοχικών διαδικασιών) με το ΣΕΚΕΣ. Συνεπώς, αποτελεί τη σημαντικότερη λειτουργία της ΔΕΣ2 και απαραίτητο στοιχείο για την υπόδειξη των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων προς υλοποίηση (βλ. Εικόνα 5.5).
- '**ΔΕΣ2 φόρουμ**' - Αποτελεί σύνδεσμο που οδηγεί σε ομάδα του Facebook με την ίδια ονομασία, όπου οι χρήστες της ΔΕΣ2 μπορούν να μοιραστούν τις απόψεις τους σχετικά με το ΣΕΚΕΣ και γενικότερα τη διοργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών ΧΑΣ με άλλους χρήστες. Συγκεκριμένα, οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να δημοσιεύουν τις ιδέες και τους προβληματισμούς τους ή να απαντούν σε αναρτήσεις απόψεων (δημοσιεύσεις) άλλων χρηστών.
- '**Επικοινωνία**' - Περιλαμβάνει μία φόρμα επικοινωνίας, μέσω της οποίας ο επισκέπτης/χρήστης της ΔΕΣ2 μπορεί να επικοινωνήσει με τον διαχειριστή της συμπληρώνοντας ονοματεπώνυμο, ηλεκτρονική διεύθυνση (email), λόγο επικοινωνίας (θέμα) και κείμενο/μήνυμα.

5.4.3. Συναφείς διαδικτυακοί τόποι

Αποσκοπώντας στην υποστήριξη των συμμετοχικών διαδικασιών, έχουν δημιουργηθεί αρκετοί διαδικτυακοί τόποι, οι οποίοι περιλαμβάνουν πληροφορίες για τον συμμετοχικό σχεδιασμό και τα διάφορα εργαλεία συμμετοχής, υποστηρίζοντας και την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων από τους σχετικούς διοργανωτές. Ενδεικτικά, αναφέρονται οι ακόλουθοι διαδικτυακοί τόποι, που δημιουργήθηκαν από πρωτοβουλίες δημόσιων υπηρεσιών, πανεπιστημίων, ερευνητικών κέντρων, μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ), ιδιωτικών φορέων, ομάδων ειδικών ή

συμπράξεων των παραπάνω μέσω προγραμμάτων έρευνας και καινοτομίας (βλ. Πίνακα 5.5):

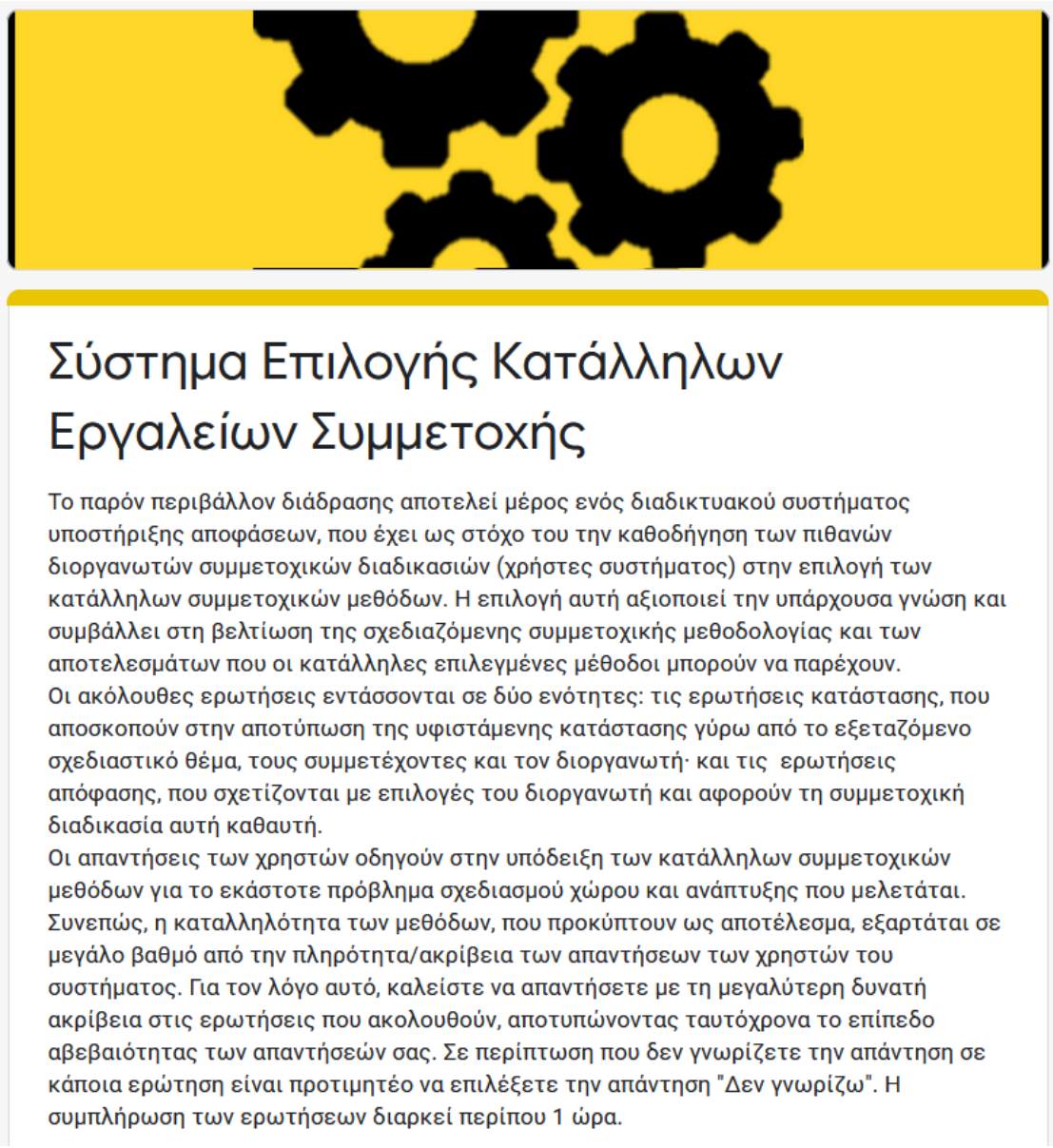

Εικόνα 5.5: Το περιβάλλον της αρχικής σελίδας του ΣΕΚΕΣ.

- Department of Health / Tasmanian Government (DHTG) - Πρωτοβουλία ‘Engaging Our Patients and Clients - Your Care Your Say’: Περιλαμβάνει τα στάδια για την προετοιμασία ενός συμμετοχικού εγχειρήματος, πληροφορίες για εργαλεία συμμετοχής και κάποιες σχετικές δημοσιεύσεις (https://www.dhhs.tas.gov.au/about_the_department/your_care_your_say).

- Digital Society School (DSS) / Amsterdam University of Applied Sciences – Πρωτοβουλία 'Design Method Toolkit': Παρουσιάζονται εργαλεία συμμετοχής για ομαδικά εγχειρήματα (https://toolkits.dss.cloud/design).
- Environmental Protection Agency (EPA) / United States government – Πρωτοβουλία 'Public Participation Guide': Καθοδηγεί υποψήφιους διοργανωτές μέσω γενικών και ειδικών πληροφοριών (επίπεδα εμπλοκής, προετοιμασία διαδικασίας, εργαλεία συμμετοχής κ.ά.) για τη συμμετοχή του κοινού (https://www.epa.gov/international-cooperation/public-participation-guide).
- Healthcare Improvement Scotland (HIS) – Πρωτοβουλία 'Community Engagement': Παρουσιάζει, μεταξύ άλλων, μια εργαλειοθήκη συμμετοχής με περιγραφές εργαλείων και πληροφορίες για την προετοιμασία των διαδικασιών και αξιοποίηση των αποτελεσμάτων τους (https://www.hisengage.scot/).
- Πλατφόρμα εμπλοκής κοινού στη λήψη αποφάσεων 'Involve': Περιλαμβάνει σημαντικές πηγές πληροφόρησης για τη συμμετοχική προσέγγιση, όπως περιγραφές εργαλείων συμμετοχής, βάση γνώσης, περιπτώσεις εφαρμογής, δημοσιεύσεις και άρθρα (https://www.involve.org.uk).
- Πλατφόρμα για τη συμμετοχή και τη βιώσιμη ανάπτυξη 'Participation & Sustainable Development in Europe (PSDE)': Καταγράφονται εργαλεία συμμετοχής και άλλες πληροφορίες που σχετίζονται, μεταξύ άλλων, με βασικές ή εξειδικευμένες γνώσεις (δημοσιεύσεις, εγχειρίδια κ.ά.), θέματα και περιπτώσεις εφαρμογής (https://www.partizipation.at/all-methods.html).
- Πλατφόρμα για τη συμμετοχή του κοινού και τις δημοκρατικές καινοτομίες 'Participedia': Περιέχει κυρίως πλήθος καταχωρήσεων για εργαλεία συμμετοχής, περιπτώσεις εφαρμογής τους και διοργανωτές συμμετοχικών διαδικασιών σε παγκόσμιο επίπεδο (https://participedia.net).
- ΜΚΟ 'The Community Foundation (TCF)' – Πρωτοβουλία 'Civic Innovation in Northern Ireland': Περιλαμβάνει κυρίως έναν κατάλογο εργαλείων συμμετοχής, σχετικές συμβουλές και περιπτώσεις εφαρμογής (http://civicinnovationni.org).
- Wageningen Centre for Development Innovation (WCDI) / Wageningen University & Research - Πρωτοβουλία 'Multi-Stakeholder Partnerships': Καταγράφονται εργαλεία συμμετοχής καθώς και σχετικές πηγές πληροφόρησης και άλλα χρήσιμα ζητήματα (http://www.mspguide.org/tools-and-methods).

Πίνακας 5.5: Πεδίο αναφοράς και κριτήρια επιλογής που χρησιμοποιούνται ανά διαδικτυακό τόπο σχετικά με τον συμμετοχικό σχεδιασμό.

Πρωτοβουλία/ πλατφόρμα (φορέας)	**Πεδίο αναφοράς**	**Κριτήρια επιλογής - Δυνατότητα ταυτόχρονης εφαρμογής σε περιπτώσεις πολλαπλών κριτηρίων**
Engaging Our Patients and Clients - Your Care Your Say (DHTG)	Υγεία και ευημερία	Πολυπλοκότητα, κόστος - Όχι
Design Method Toolkit (DSS)	Σχεδιασμός και έρευνα	Κίνητρο, επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, διάρκεια - Ναι
Public Participation Guide (EPA)	Περιβάλλον	Βαθμός εμπλοκής, τρόπος επικοινωνίας - Ναι
Community Engagement (HIS)	Περίθαλψη και υπηρεσίες	Βαθμός εμπλοκής - Όχι
Involve	Λήψη αποφάσεων	Αντικείμενο - Όχι
PSDE	Βιώσιμη ανάπτυξη	Αριθμός συμμετεχόντων, διάρκεια - Ναι
Participedia	Δημοκρατική καινοτομία	Πεδίο, σκοπός, βαθμός εμπλοκής, επιλογή και αριθμός συμμετεχόντων, επικοινωνία, ρόλος διοργανωτή, χωρική κλίμακα, αντιπαράθεση, πολυπλοκότητα, τεκμηρίωση - Ναι
Civic Innovation in Northern Ireland (TCF)	Λήψη αποφάσεων	Πεδίο, τρόπος επικοινωνίας - Ναι
Multi-Stakeholder Partnerships (WCDI)	Συνεργασία	Σκοπός - Όχι

Η ΔΕΣ2, αν και παρουσιάζει κάποια κοινά στοιχεία με τους παραπάνω αναφερόμενους υφιστάμενους διαδικτυακούς τόπους, έρχεται να καλύψει **δύο σημαντικές ελλείψεις**, που αυτοί παρουσιάζουν. Πιο συγκεκριμένα, κανένας από αυτούς δεν έχει ως επιστημονικό πεδίο αναφοράς τον ΧΑΣ, ενώ πιο σχετικοί αφορούν είτε σε ένα ευρύτερο είτε σε ένα πιο εξειδικευμένο πεδίο αναφοράς. Επιπλέον, όλοι, εκτός της πλατφόρμας 'Participedia', δεν βοηθούν αρκετά τους μελλοντικούς διοργανωτές στην επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής, καθώς τα κριτήρια (παράγοντες) που χρησιμοποιούν για την επιλογή των εργαλείων είναι αρκετά περιορισμένα. Τέλος, και η πλατφόρμα 'Participedia' περιλαμβάνει αρκετούς περιορισμούς ως προς μία ολοκληρωμένη επιλογή κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής, λαμβάνοντας υπόψη το πλήθος παραγόντων επιλογής που κρίνεται απαραίτητο για τον σκοπό αυτό.

5.5. Συμπεράσματα

Το παρόν κεφάλαιο επικεντρώνεται στην ανάπτυξη και περιγραφή του ΣΕΚΕΣ, στο οποίο ολοκληρώνεται το σύνολο της γνώσης που περιγράφηκε στα προηγούμενα κεφάλαια για την ανάπτυξη του εν λόγω συστήματος. Συγκεκριμένα, οι πληροφορίες του Κεφαλαίου 2 χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της ΔΕΣ2 για την ενημέρωση των χρηστών της σχετικά με τον συμμετοχικό ΧΑΣ. Οι παράγοντες επιλογής του Κεφαλαίου 3 αποτέλεσαν συνδετικά στοιχεία μεταξύ της βάσης γνώσης, της διαδικασίας επιλογής και του περιβάλλοντος διεπαφής του ΣΕΚΕΣ. Πρόσθετα, το Κεφάλαιο 4 συνεισέφερε με το περιεχόμενό του στο ΣΕΚΕΣ, μέσω των τιμών των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων και της σύνθεσης των εναλλακτικών απαντήσεων στις ερωτήσεις που απευθύνονται στους χρήστες του ΣΕΚΕΣ. Επίσης, το περιεχόμενο του Κεφαλαίου 4 συντελεί στην ενημέρωση των χρηστών της ΔΕΣ2 για τις συμμετοχικές μεθόδους, το περιεχόμενο, τα στάδια εφαρμογής τους, τα υποστηρικτικά εργαλεία με τα οποία συνδεόνται καθώς και σχετικά παραδείγματα εφαρμογής κάθε μίας από τις παρουσιαζόμενες μεθόδους σε προβλήματα ΧΑΣ.

Εστιάζοντας στη **βάση γνώσης** του ΣΕΚΕΣ, η ανάπτυξή της αποτέλεσε μία απαιτητική διαδικασία, καθώς η εύρεση των τιμών των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων ήταν ένα αρκετά επίπονο και δύσκολο εγχείρημα, κυρίως λόγω της περιγραφικής/ποιοτικής φύσης τους. Επιπλέον, η προτυποποίηση αυτών των τιμών ήταν αρκετά σύνθετη, αφού περιλάμβανε την αντιστοίχισή τους σε συγκεκριμένες τιμές αλλά και την εξέταση του ενδεχόμενου προσθήκης πρόσθετων προτυποποιημένων τιμών σε κάθε περίπτωση. Επίσης, η συμπερίληψη του στοιχείου της αβεβαιότητας στις τιμές των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων στη βάσης γνώσης επιβεβαιώνει τη δυσκολία προσδιορισμού τιμών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το ΣΕΚΕΣ.

Όμως, πρόκληση αποτέλεσε και η ανάπτυξη μιας **διαδικασίας επιλογής συμμετοχικών μεθόδων**. Ειδικότερα, η προετοιμασία της διαδικασίας περιλάμβανε αρκετά στάδια και το πλήθος των βημάτων για τον προσδιορισμό των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων για κάθε περίπτωση ΧΑΣ είναι σημαντικό. Βέβαια, η αυτοματοποίηση των περισσότερων λειτουργιών και διαδικασιών του ΣΕΚΕΣ μειώνουν σημαντικά τον χρόνο που χρειάζεται να αφιερώσει ο διαχειριστής του για

την ενημέρωση των χρηστών του για τα τελικά αποτελέσματα, που αφορούν στην κάθε περίπτωση.

Ο έλεγχος και η αξιολόγηση που ακολούθησε την ανάπτυξη του ΣΕΚΕΣ επιβεβαίωσε κάποια από τα **θετικά** του στοιχεία του, αλλά ανέδειξε και αρκετά **αρνητικά**, τα περισσότερα από τα οποία αντιμετωπίστηκαν, βελτιστοποιώντας έτσι τη χρησιμότητα και χρηστικότητα του ΣΕΚΕΣ. Ένα από τα στοιχεία που δεν διορθώθηκε αφορούσε κάποιες από τις ανοικτές ερωτήσεις, στις οποίες, λόγω της φύσης τους, είναι δύσκολο να προστεθούν εναλλακτικές προτυποποιημένες τιμές, καθώς παρατηρήθηκε δυσκολία στην αντιστοίχηση των τιμών των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων σε αυτές. Ακόμα, παρόλο που ζητήθηκε στο πλαίσιο της αξιολόγησης του ΣΕΚΕΣ η προσθήκη εναλλακτικών επιλογών απάντησης για συγκεκριμένες ερωτήσεις, αυτό δεν κατέστη δυνατό, καθώς οι πρόσθετες αυτές επιλογές απάντησης δεν θα μπορούσαν να αντιστοιχηθούν σε τιμές της βάσης γνώσης του ΣΕΚΕΣ. Επίσης, το περιβάλλον διάδρασης παρέμεινε σε φόρμα της Google, λόγω αδυναμίας μεταφοράς του σε άλλη μορφή. Τέλος, η συνύπαρξη του ΣΕΚΕΣ με ενημερωτικές και πρόσθετες διαδραστικές λειτουργίες στο πλαίσιο της ΔΕΣ2 καθιστά αυτό ένα ιδιαίτερα χρήσιμο διαδικτυακό περιβάλλον για όλους τους διοργανωτές συμμετοχικών διαδικασιών ΧΑΣ.

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η προσέγγιση του **συμμετοχικού σχεδιασμού** αποτελεί σήμερα την κυρίαρχη οπτική, μεταξύ άλλων, στα αντικείμενα του χωρικού και αναπτυξιακού σχεδιασμού (ΧΑΣ), με την κατανόηση της προστιθέμενης αξίας της έννοιας της **συμμετοχής** να αποκτά όλο και μεγαλύτερη σημασία και να βρίσκει εφαρμογή στις προσπάθειες σχεδιασμού για τη χάραξη πολιτικής από την τοπική έως την παγκόσμια κλίμακα και σε ένα ευρύ φάσμα σχεδιαστικών προβλημάτων ΧΑΣ. Παρόλα αυτά, η προσπάθεια ολοκλήρωσης της γνώσης βασικών αρχών και εργαλείων συμμετοχής στη φιλοσοφία και τα στάδια υλοποίησης της σχεδιαστικής προσπάθειας στα θέματα του ΧΑΣ δεν έχει ακόμη αποδώσει ώριμα 'προϊόντα' υποστήριξης των σχεδιαστών και των Κέντρων Λήψης Αποφάσεων (ΚΛΑ). Έτσι, παρ' ότι αυτοί επιθυμούν αλλά και στις περισσότερες των περιπτώσεων υποχρεούνται από το ίδιο το θεσμικό πλαίσιο να υλοποιήσουν τη σχεδιαστική προσπάθεια και τις διαδικασίες λήψης απόφασης υιοθετώντας τη συμμετοχική προσέγγιση, δεν διαθέτουν επαρκή γνώση και υποστήριξη για την επιτυχή πραγμάτωση ενός τέτοιου συμμετοχικού σχεδιαστικού εγχειρήματος.

Με την έννοια της συμμετοχής και της συμμετοχικής σχεδιαστικής προσέγγισης να αποτελούν την αφετηρία και το έναυσμα ενασχόλησης με το αντικείμενο της παρούσας διδακτορικής διατριβής, επιχειρείται η κάλυψη του παραπάνω ελλείματος με σκοπό την υποστήριξη σχετικών διαδικασιών καθώς και τη διεύρυνση της χρήσης τους αλλά και της αποτελεσματικής υλοποίησής τους. Για τον σκοπό αυτό, στην παρούσα διατριβή δίνεται έμφαση στην **αξιοποίηση της θεωρητικής γνώσης** γύρω από τον συμμετοχικό ΧΑΣ γενικότερα και τις συμμετοχικές μεθόδους ειδικότερα **για τον σχεδιασμό και την ανάπτυξη ενός διαδικτυακού Συστήματος Υποστήριξης Αποφάσεων (ΣΥΑ),** που σκοπό έχει να διευκολύνει την πρακτική εφαρμογή της συμμετοχικής προσέγγισης στο επιστημονικό πεδίο του ΧΑΣ.

Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερα **κρίσιμα για την επιτυχή έκβαση** του επιδιωκόμενου αποτελέσματος της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας, λόγω της πολυπλοκότητάς τους και της σημασίας τους στον σχεδιασμό και ανάπτυξη του παραπάνω συστήματος, ήταν τα ακόλουθα στοιχεία:

- ο προσδιορισμός του **συνόλου των παραγόντων** που είναι δυνατό να επηρεάσουν την επιλογή των κατάλληλων εργαλείων συμμετοχής, θεωρώντας ως βάση για την εν λόγω αναζήτηση τα κύρια συστατικά στοιχεία μιας συμμετοχικής διαδικασίας

– θέμα, συμμετέχοντες και διοργανωτής – και την μεταξύ αυτών αλληλεπίδραση (βλ. Κεφάλαιο 3)·

- η εύρεση τιμών, η προτυποποίησή τους και ο προσδιορισμός της σχετικής αβεβαιότητας στον προσδιορισμό τους για το σύνολο των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων, που αποτελούν συστατικά στοιχεία της βάσης γνώσης του Συστήματος Επιλογής Κατάλληλων Εργαλείων Συμμετοχής (ΣΕΚΕΣ) (βλ. Κεφάλαια 4 και 5)·
- ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη μιας **ολοκληρωμένης διαδικασίας επιλογής** κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων σε θέματα ΧΑΣ, αποτελούμενης από διαδοχικές φάσεις και βήματα και η μετουσίωση της παραπάνω διαδικασίας σε ένα **ΣΥΑ.** Το εν λόγω σύστημα αποσκοπεί να καθοδηγήσει τους χρήστες του στην επιλογή ενός κατάλληλου πλήθους συμμετοχικών μεθόδων, για το σχεδιαστικό πρόβλημα που αντιμετωπίζουν (βλ. Κεφάλαιο 5).

Ως υποστηρικτική γνώση στα παραπάνω που συνιστούν το κύριο αντικείμενο της παρούσας διδακτορικής διατριβής, χρήσιμη για τους εμπλεκόμενους σε συμμετοχικά σχεδιαστικά εγχειρήματα νοείται και η εμβάθυνση που παρέχεται σε θέματα συμμετοχικού ΧΑΣ· στους παράγοντες επιλογής εργαλείων συμμετοχής και τη διεξοδική επεξήγησή τους· και στις συμμετοχικές μεθόδους αυτές καθεαυτές, μέσα από τη συστηματική παρουσίαση των συχνότερα χρησιμοποιούμενων και περισσότερο κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων για τον ΧΑΣ.

Μέσα από τη διάρθρωση της παρούσας διδακτορικής διατριβής και την εμβάθυνση σε μία **σειρά ερευνητικών ερωτημάτων** προέκυψαν οι σχετικές απαντήσεις αυτών, ενώ αναδείχθηκαν επίσης ζητήματα προς περαιτέρω μελλοντική διερεύνηση, τα οποία αναλύονται στη συνέχεια. Πιο συγκεκριμένα, από την ανάλυση της παρούσας διδακτορικής διατριβής κατέστη σαφές ότι η επιλογή εργαλείων συμμετοχής, στο πλαίσιο μιας συμμετοχικής σχεδιαστικής προσέγγισης προβλημάτων ΧΑΣ, δεν είναι μία απλή υπόθεση, αλλά εξαρτάται από ένα σύνολο παραγόντων επιλογής. Οι παράγοντες αυτοί οριοθετούν την επιλογή, από ένα ευρύ σύνολο, κάποιων εργαλείων συμμετοχής ως περισσότερο κατάλληλων για το εκάστοτε σχεδιαστικό πρόβλημα και τις απαιτήσεις του. Η δε επιτυχής επιλογή μεθόδου οριοθετεί το πλαίσιο εκείνο, εντός του οποίου οι στόχοι της συμμετοχής στο μελετώμενο σχεδιαστικό πρόβλημα μπορούν να ευοδωθούν.

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας ακολουθήθηκε μία μεθοδολογία ανάλυσης των παραγόντων επιλογής, η οποία εξειδίκευσε αυτούς περαιτέρω σε παράγοντες κατάστασης (θέματος, συμμετεχόντων και διοργανωτή) και απόφασης (γενικοί και ειδικοί). Η εμβάθυνση στους παράγοντες επιλογής είχε ως σκοπό να δώσει απαντήσεις σχετικά με τον τρόπο που οι παράγοντες αυτοί μπορούν να αξιοποιηθούν στο σχεδιαζόμενο ΣΕΚΕΣ. Ως αποτέλεσμα, οι παράγοντες επιλογής – κατάστασης και απόφασης – αξιοποιούνται από το ΣΕΚΕΣ με δύο διαφορετικούς τρόπους, συμβάλλοντας στην καθοδήγηση των χρηστών του στην επιδιωκόμενη επιλογή των κατάλληλων συμμετοχικών μεθόδων και ειδικότερα: α) οριοθέτησαν την αναζήτηση σχετικών χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων, όπως αυτά αποτυπώθηκαν στο Κεφάλαιο 4 (τα χαρακτηριστικά των συμμετοχικών μεθόδων απορρέουν από τους παράγοντες επιλογής, διασφαλίζοντας έτσι τη μεταξύ τους διασύνδεση για τη δημιουργία της βάσης γνώσης) και β) καθόρισαν τις ερωτήσεις του περιβάλλοντος διεπαφής του ΣΕΚΕΣ με τους χρήστες (βλ. Κεφάλαιο 5), με τους παράγοντες επιλογής να αντιστοιχούν σε αυτές τις ερωτήσεις.

Επιπλέον, ζήτημα προς διερεύνηση στο πλαίσιο της διατριβής αποτέλεσε η οργάνωση και προτυποποίηση των χαρακτηριστικών των συμμετοχικών μεθόδων, έτσι ώστε αυτά να μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το σχεδιαζόμενο ΣΕΚΕΣ. Το εν λόγω έργο υλοποιήθηκε μέσω της αντιστοίχησης των τιμών των χαρακτηριστικών αυτών σε συγκεκριμένες προτυποποιημένες τιμές, οι οποίες καλύπτουν το φάσμα των τιμών των μεθόδων για κάθε χαρακτηριστικό. Παράλληλα, το σύνολο των προτυποποιημένων τιμών χρησιμοποιούνται πρόσθετα ως εναλλακτικές προκαθορισμένες απαντήσεις στις ερωτήσεις του περιβάλλοντος διεπαφής του ΣΕΚΕΣ με τους χρήστες.

Επόμενο ζήτημα προς διερεύνηση αποτέλεσε ο σχεδιασμός της αρχιτεκτονικής και του περιεχομένου ενός διαδικτυακού ΣΥΑ, το οποίο να μπορεί να υποστηρίζει αποτελεσματικά έναν ειδικό του ΧΑΣ ή ένα μέλος των ΚΛΑ (ανεξαρτήτως γνώσεών τους για τον συμμετοχικό ΧΑΣ) στην υλοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών για διαφορετικά σχετικά προβλήματα. Λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες των διοργανωτών συμμετοχικών διαδικασιών και τους σχετικούς διαδικτυακούς τόπους σε διεθνές επίπεδο, το διαδικτυακό ΣΥΑ (ΔΕΣ2) αναπτύσσεται με τρόπο που να προσφέρει μία σειρά από λειτουργίες, με κάποιες από αυτές να είναι περισσότερο ολοκληρωμένες σε σχέση με την υπάρχουσα γνώση και σχετικά συστήματα. Οι

λειτουργίες αυτές αποσκοπούν στην υποστήριξη των χρηστών του ΣΕΚΕΣ και διακρίνονται στις ενημερωτικές και στις διαδραστικές λειτουργίες, στις οποίες περιλαμβάνεται και το περιβάλλον διεπαφής του ΣΕΚΕΣ με τους χρήστες (βλ. Κεφάλαιο 5).

Η παρούσα διατριβή, παρά τα σημαντικά βήματα που έχει υλοποιήσει προς την κατεύθυνση της ανάπτυξης ενός συστήματος υποστήριξης συμμετοχικού σχεδιασμού και διαδικασιών λήψης απόφασης, αποτελεί μία πρώτη προσέγγιση και το έναυσμα για τη συνέχιση των ερευνητικών αναζητήσεων στο πεδίο του συμμετοχικού ΧΑΣ. Οι δραστηριότητες αυτές σχετίζονται με τον εμπλουτισμό του ΣΕΚΕΣ και της ΔΕΣ2 με γνώση και λειτουργίες. Πιο συγκεκριμένα, διακρίνονται τα εξής αντικείμενα μελλοντικών ερευνητικών δραστηριοτήτων προς την κατεύθυνση που οριοθετεί η παρούσα διατριβή:

- **Εισαγωγή πρόσθετων συμμετοχικών μεθόδων στο ΣΕΚΕΣ**: Είναι δυνατό να εμπλουτιστεί το ΣΕΚΕΣ με την προσθήκη επιπλέον συμμετοχικών μεθόδων, υπό την προϋπόθεση ότι για αυτές μπορεί να αντληθεί η απαιτούμενη πληροφορία, από το πλήθος των σχετικών βιβλιογραφικών αναφορών, που θα συμβάλλει στην ένταξή τους στη βάση γνώσης του ΣΕΚΕΣ. Ο περαιτέρω αυτός εμπλουτισμός μπορεί, σε αρκετές περιπτώσεις χρήσης του ΣΕΚΕΣ, να αυξήσει τον αριθμό των εναλλακτικών επιλογών συμμετοχικών μεθόδων που αναγνωρίζονται ως κατάλληλες για το εκάστοτε μελετώμενο σχεδιαστικό πρόβλημα.
- **Προσθήκη στο ΣΕΚΕΣ διαφορετικών υποστηρικτικών εργαλείων συμμετοχής**: Υποστηρικτικά εργαλεία [τεχνικές, άλλες μέθοδοι και Μέσα Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΜΠΕ)], τα όποια τεκμηριώνονται στη σχετική βιβλιογραφία επαρκώς, μπορούν να προστεθούν στη βάση γνώσης του ΣΕΚΕΣ και να τεθούν στη διάθεση των χρηστών του ως κατάλληλες επιλογές για την υποστήριξη των συμμετοχικών διαδικασιών που σκοπεύουν να διοργανώσουν.
- **Εμπλουτισμός της ΔΕΣ2 με πρόσθετες διαδραστικές και ενημερωτικές λειτουργίες**: Είναι δυνατό να δημιουργηθούν και να φιλοξενηθούν από τη ΔΕΣ2 λειτουργίες που θα υποστηρίξουν τους διοργανωτές στον σχεδιασμό των συμμετοχικών διαδικασιών (βλ. Κεφάλαιο 2). Ενδεικτικά, οι λειτουργίες αυτές μπορούν να συνεισφέρουν στον προσδιορισμό των στόχων, των απαιτούμενων πόρων, του απαιτούμενου χρόνου, του διερευνούμενου θέματος και των ομάδων συμμετεχόντων της εκάστοτε συμμετοχικής διαδικασίας.

Πέρα από τη συνεισφορά στο επιστημονικό πεδίο του συμμετοχικού ΧΑΣ, οι παραπάνω δραστηριότητες θα συντελέσουν στη βελτίωση της χρηστικότητας των υφιστάμενων μέσων, που έχουν στη διάθεσή τους οι διοργανωτές συμμετοχικών διαδικασιών ΧΑΣ. Με τον τρόπο αυτό, περισσότεροι σχεδιαστές και στελέχη σχετικών ΚΛΑ θα επιχειρούν τη διοργάνωση συμμετοχικών διαδικασιών, διευρύνοντας έτσι τη διείσδυση της συμμετοχικής σχεδιαστικής προσέγγισης στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και αίροντας το έλλειμα γνώσης των εμπλεκομένων σε αυτές. Ταυτόχρονα, εκτιμάται ότι το προτεινόμενο σύστημα μπορεί να συμβάλλει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας των συμμετοχικών εγχειρημάτων ΧΑΣ, εδραιώνοντας ακόμη περισσότερο τη συμμετοχική προσέγγιση και ιδιαίτερα την πρακτική εφαρμογή της στο επιστημονικό πεδίο του ΧΑΣ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας Π.1: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό ‘(Επιστημονικό) πεδίο’.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**				**Βάση γνώσης**	
	Χωροταξία	**Πολεοδομία**	**Περιβάλλον**	**Τοπική/ Περιφερειακή Ανάπτυξη**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Charrette	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Consensus Conference	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Delphi	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Expert Panel	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Focus Group	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Future Workshop	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Planning Cell	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Policy Exercise	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι
World Café	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Όχι

Πίνακας Π.2: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό ‘Χωρική κλίμακα αναφοράς’.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**		**Βάση γνώσης**	
	Τοπική	**Υπερτοπική**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	2/1	Όχι
Charrette	✓	✓	2/1	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	2/1	Όχι
Consensus Conference	✓	✓	2/1	Ναι
Deliberative Polling	✓	✓	2/1	Όχι
Delphi	✓	✓	2/1	Όχι
Expert Panel	✓	✓	2/1	Όχι
Focus Group	✓	✓	2/1	Ναι
Future Workshop	✓		2	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	2/1	Ναι
Planning Cell	✓	✓	2/1	Ναι
Policy Exercise	✓	✓	2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	2/1	Ναι
World Café	✓	✓	2/1	Ναι

Πίνακας Π.3: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Φύση δεδομένων'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Περιγραφικά	**Αριθμητικά**	**Χωρικά**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Focus Group	✓			3	Όχι
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.4: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Διαθεσιμότητα δεδομένων'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Όχι
Charrette	✓	✓		3/2	Όχι
Citizens Jury	✓	✓		3/2	Μερική
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓		3/2	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Expert Panel	*	✓	✓	3/2/1	Όχι
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Future Workshop	✓	✓		3/2	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Participatory Monitoring and Evaluation	*	✓	✓	3/2/1	Όχι
Planning Cell	✓	✓		3/2	Όχι
Policy Exercise	✓	✓		3/2	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
World Café	✓	✓		3/2	Μερική

Πίνακας Π.5: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Πολυπλοκότητα'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	*	*	3/2/1	Όχι
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Consensus Conference	✓	*	*	3/2/1	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Delphi	✓	*	*	3/2/1	Όχι
Expert Panel	✓	*	*	3/2/1	Όχι
Focus Group	✓	✓	*	3/2/1	Ναι
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	*	3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Planning Cell		✓	*	2/1	Όχι
Policy Exercise	✓	*	*	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	*	3/2/1	Ναι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι

Πίνακας Π.6: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Ανάγκη άμεσης διαχείρισης'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting			✓	1	Μερική
Charrette		✓	✓	2/1	Μερική
Citizens Jury		✓	✓	2/1	Μερική
Consensus Conference		✓	✓	2/1	Ναι
Deliberative Polling		✓	✓	2/1	Ναι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Focus Group	✓	✓	*	3/2/1	Ναι
Future Workshop	✓	✓	*	3/2/1	Όχι
Participatory Modeling	✓	*	*	3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	*	3/2/1	Όχι
Policy Exercise	✓	*	*	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop		✓	✓	2/1	Όχι
World Café	✓	✓	*	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.7: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό '(Γενική) γνώση'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓			3	Όχι
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Consensus Conference	✓			3	Όχι
Deliberative Polling	*	*	✓	3/2/1	Όχι
Delphi	*	*	✓	3/2/1	Όχι
Expert Panel	*	*	✓	3/2/1	Όχι
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Future Workshop	✓	✓		3/2	Όχι
Participatory Modeling	*	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Policy Exercise	*	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	*	*	✓	3/2/1	Όχι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι

Πίνακας Π.8: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Γνώση συμμετεχόντων'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Όχι
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓			3	Όχι
Expert Panel	✓			3	Όχι
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓		3/2	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓		3/2	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	*	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓		3/2	Όχι
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
World Café	✓	✓		3/2	Όχι

Πίνακας Π.9: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Γνώση διοργανωτή'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι

Πίνακας Π.10: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό '(Γενική) ωριμότητα'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Delphi	*	*	✓	3/2/1	Όχι
Expert Panel	*	*	✓	3/2/1	Όχι
Focus Group	*	*	✓	3/2/1	Όχι
Future Workshop	✓	✓		3/2	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓		3/2	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Planning Cell	*	*	✓	3/2/1	Όχι
Policy Exercise	*	*	✓	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	*	*	✓	3/2/1	Όχι
World Café	*	*	✓	3/2/1	Όχι

Πίνακας Π.11: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Ωριμότητα συμμετεχόντων'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Μερική
Charrette	✓	✓		3/2	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Expert Panel	✓	✓		3/2	Όχι
Focus Group	✓	✓		3/2	Όχι
Future Workshop	✓	✓		3/2	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓		3/2	Μερική
Policy Exercise	✓	✓		3/2	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓		3/2	Όχι
World Café	✓	✓		3/2	Μερική

Πίνακας Π.12: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Ωριμότητα διοργανωτή'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.13: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Σημασία για συμμετέχοντες'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Citizens Jury	✓	✓		3/2	Όχι
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓		3/2	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel		✓	✓	2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓		3/2	Όχι
Future Workshop	✓	✓		3/2	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓		3/2	Όχι
Planning Cell	✓	✓		3/2	Όχι
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
World Café	✓	✓		3/2	Μερική

Πίνακας Π.14: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Σημασία για διοργανωτή'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi		✓	✓	2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓			3	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.15: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Όχι
Charrette	✓	✓		3/2	Όχι
Citizens Jury	✓	✓		3/2	Όχι
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓		3/2	Όχι
Delphi	✓	✓		3/2	Όχι
Expert Panel	✓	✓		3/2	Όχι
Focus Group	✓	✓		3/2	Όχι
Future Workshop	✓	✓		3/2	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓		3/2	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓		3/2	Όχι
Policy Exercise	✓	✓		3/2	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓		3/2	Όχι

Πίνακας Π.16: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Ενδιαφέρον για διοργανωτή'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓		3/2	Όχι
Citizens Jury	✓	✓		3/2	Όχι
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓		3/2	Όχι

Πίνακας Π.17: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Δημιουργικότητα'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓		3/2	Όχι
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓		3/2	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.18: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Τεχνολογικές δεξιότητες'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Όχι
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	*	*	✓	3/2/1	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Future Workshop	*	*	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι

Πίνακας Π.19: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Μερική
Charrette	✓	✓		3/2	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	*	✓	✓	3/2/1	Όχι
Future Workshop	*	*	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι

Πίνακας Π.20: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Συμμετοχική εμπειρία – Στάση'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Θετική	**Ουδέτερη**	**Αρνητική**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓		3/2	Όχι
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓		3/2	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.21: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Αντιμετώπιση για θέμα'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Θετική	**Ουδέτερη**	**Αρνητική**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.22: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Αντιμετώπιση για διοργανωτή'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Θετική	**Ουδέτερη**	**Αρνητική**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓		3/2	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.23: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Αντιπαράθεση για θέμα'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Consensus Conference	✓	*	*	3/2/1	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	*	*	3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	*	3/2/1	Ναι
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Policy Exercise	✓	✓	*	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι

Πίνακας Π.24: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Αντιπαράθεση για διοργανωτή'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling		✓	✓	2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	*	3/2/1	Ναι
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.25: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Προηγούμενη συνεργασία'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.26: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Τεχνολογική κατάρτιση'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Μερική
Charrette	*	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	*	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	*	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	*	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Future Workshop	*	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι

Πίνακας Π.27: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Συμμετοχική εμπειρία'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓		3/2	Όχι
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓		3/2	Όχι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓		3/2	Όχι
Focus Group	*	✓		3/2	Όχι
Future Workshop	*	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓		3/2	Όχι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι

Πίνακας Π.28: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Δέσμευση για θέμα'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Μερική
Charrette	✓	✓		3/2	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓		3/2	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓		3/2	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.29: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Δέσμευση σε συμμετέχοντες'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Μερική
Charrette	✓	✓		3/2	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓		3/2	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓		3/2	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.30: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Πολιτική ευαισθησία για θέμα'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.31: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Μερικώς**	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Consensus Conference	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική

Πίνακας Π.32: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**		**Βάση γνώσης**	
	Εμπλουτισμός διαθέσιμης πληροφορίας	**Εκδημοκρατισμός διαδικασίας λήψης αποφάσεων**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting		✓	1	Μερική
Charrette	✓		2	Όχι
Citizens Jury	✓		2	Όχι
Consensus Conference	✓		2	Όχι
Deliberative Polling	✓		2	Όχι
Delphi	✓		2	Όχι
Expert Panel	✓		2	Όχι
Focus Group	✓		2	Όχι
Future Workshop	✓	✓	2/1	Ναι
Participatory Modeling	✓		2	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation		✓	1	Όχι
Planning Cell	✓		2	Όχι
Policy Exercise	✓		2	Όχι
Scenarios Workshop	✓		2	Όχι
World Café	✓		2	Όχι

Πίνακας Π.33: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**		**Βάση γνώσης**	
	Καταγραφή διαφοροποίησης	**Επιδίωξη συναίνεσης**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting		✓	1	Όχι
Charrette		✓	1	Όχι
Citizens Jury		✓	1	Όχι
Consensus Conference		✓	1	Όχι
Deliberative Polling	✓		2	Όχι
Delphi	✓	✓	2/1	Όχι
Expert Panel		✓	1	Όχι
Focus Group	✓		2	Όχι
Future Workshop		✓	1	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	2/1	Ναι
Participatory Monitoring and Evaluation		✓	1	Όχι
Planning Cell		✓	1	Όχι
Policy Exercise	✓		2	Όχι
Scenarios Workshop	✓		2	Όχι
World Café	✓		2	Όχι

Πίνακας Π.34: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Απαιτούμενοι πόροι'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Πολλοί	**Αρκετοί**	**Ελάχιστοι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓			3	Όχι
Charrette	✓	✓		3/2	Ναι
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Ναι
Deliberative Polling	✓	✓		3/2	Ναι
Delphi	*	✓	✓	3/2/1	Ναι
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Focus Group	*	✓	✓	3/2/1	Ναι
Future Workshop	*	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Planning Cell	✓			3	Όχι
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι

Πίνακας Π.35: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**						**Βάση γνώσης**	
	Όλα τα στάδια	**Στάδιο 1**	**Στάδιο 2**	**Στάδιο 3**	**Στάδιο 4**	**Στάδιο 5**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting		✓			✓		5/2	Όχι
Charrette	*	✓	✓	✓	✓	✓	6/5/4/3/2/1	Ναι
Citizens Jury					✓		2	Όχι
Consensus Conference		✓			✓		5/2	Ναι
Deliberative Polling					✓		2	Όχι
Delphi		✓	✓	✓	✓		5/4/3/2	Ναι
Expert Panel	*	✓	✓	✓	✓	✓	6/5/4/3/2/1	Ναι
Focus Group		✓	✓		✓		5/4/2	Ναι
Future Workshop	*	✓	✓	✓	✓	✓	6/5/4/3/2/1	Ναι
Participatory Modeling	*	✓	✓	✓	✓	✓	6/5/4/3/2/1	Ναι
Participatory Monitoring and Evaluation					✓		2	Ναι
Planning Cell				✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Policy Exercise					✓	✓	2/1	Ναι
Scenarios Workshop	✓			✓	✓		6/3/2	Ναι
World Café		✓	✓	✓			5/4/3	Όχι

Πίνακας Π.36: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Επιστημονικές διαστάσεις'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**					**Βάση γνώσης**	
	Όλες	**Κοινωνική**	**Περιβαλλοντική**	**Οικονομική**	**Τεχνολογική**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Μερική
Charrette	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Όχι
Consensus Conference	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Μερική
Deliberative Polling	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Μερική
Delphi	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Μερική
Expert Panel	*	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Μερική
Future Workshop	✓					5	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Ναι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Μερική
Policy Exercise	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Ναι
World Café	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Ναι

Πίνακας Π.37: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Συμμετέχοντες - Τύπος'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**					**Βάση γνώσης**	
	Όλοι	**Κοινό**	**Ομάδες συμφερόντων**	**Ειδικοί**	**ΚΛΑ**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓					5	Όχι
Charrette	✓	✓	✓			5/4/3	Ναι
Citizens Jury	✓					5	Όχι
Consensus Conference		✓		✓		4/2	Όχι
Deliberative Polling	✓					5	Όχι
Delphi			✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Expert Panel				✓		2	Όχι
Focus Group		✓	✓		✓	4/3/1	Ναι
Future Workshop	*	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Ναι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Ναι
Participatory Monitoring and Evaluation		✓	✓		✓	4/3/1	Ναι
Planning Cell		✓	✓	✓		4/3/2	Όχι
Policy Exercise			✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	✓	✓	5/4/3/2/1	Ναι
World Café	✓					5	Όχι

Πίνακας Π.38: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**		**Βάση γνώσης**	
	Τοπική	**Υπερτοπική**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	2/1	Όχι
Charrette	✓	✓	2/1	Ναι
Citizens Jury	✓	✓	2/1	Όχι
Consensus Conference	✓	✓	2/1	Ναι
Deliberative Polling	✓	✓	2/1	Όχι
Delphi	✓	✓	2/1	Μερική
Expert Panel	✓	✓	2/1	Μερική
Focus Group	✓	✓	2/1	Ναι
Future Workshop	✓		2	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	2/1	Όχι
Planning Cell	✓	✓	2/1	Όχι
Policy Exercise	✓	✓	2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	2/1	Ναι
World Café	✓	✓	2/1	Ναι

Πίνακας Π.39: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Επικοινωνία - Κατεύθυνση'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Από και προς τους συμμετ. και τον διοργ. και μεταξύ των συμμετ.	**Από και προς τους συμμετ. και τον διοργ.**	**Από τον διοργ. προς τους συμμετ.**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓			3	Όχι
Charrette	✓			3	Όχι
Citizens Jury	✓			3	Όχι
Consensus Conference	✓			3	Όχι
Deliberative Polling	✓			3	Όχι
Delphi	✓	✓		3/2	Όχι
Expert Panel	✓			3	Όχι
Focus Group	✓			3	Όχι
Future Workshop	✓			3	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓			3	Όχι
Planning Cell	✓			3	Όχι
Policy Exercise	✓			3	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓		3/2	Ναι
World Café	✓			3	Όχι

Πίνακας Π.40: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Υψηλός	**Μέτριος**	**Χαμηλός**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓		3/2	Μερική
Charrette	✓	✓		3/2	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓		3/2	Όχι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Expert Panel		✓		2	Όχι
Focus Group	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Future Workshop	✓	✓		3/2	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓	✓		3/2	Όχι
Policy Exercise	✓	✓		3/2	Μερική
Scenarios Workshop	✓	✓		3/2	Όχι
World Café	✓	✓		3/2	Όχι

Πίνακας Π.41: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) και ανεκτές (*) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Επικοινωνία - Τρόπος'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Συμβατική	**Καινοτόμα**	**Μεικτή**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting			✓	1	Όχι
Charrette	✓			3	Όχι
Citizens Jury	✓			3	Όχι
Consensus Conference	✓			3	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Delphi	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Expert Panel	✓			3	Όχι
Focus Group	✓	✓	*	3/2/1	Ναι
Future Workshop	✓			3	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Μερική
Planning Cell	✓		✓	3/1	Ναι
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓		✓	3/1	Ναι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι

Πίνακας Π.42: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**		**Βάση γνώσης**	
	Ναι	**Όχι**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓		2	Όχι
Charrette	✓		2	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	2/1	Ναι
Consensus Conference	✓	✓	2/1	Όχι
Deliberative Polling	✓		2	Όχι
Delphi	✓	✓	2/1	Όχι
Expert Panel	✓	✓	2/1	Όχι
Focus Group	✓	✓	2/1	Όχι
Future Workshop	✓	✓	2/1	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	2/1	Μερική
Planning Cell	✓		2	Όχι
Policy Exercise	✓	✓	2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	2/1	Όχι
World Café	✓		2	Όχι

Πίνακας Π.43: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**				**Βάση γνώσης**	
	Κανένα	**Συζήτηση**	**Συνεργατική δημιουργία**	**Συνεργατικές δραστηριότητες**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting		✓			3	Όχι
Charrette		✓	✓		3/2	Όχι
Citizens Jury		✓			3	Όχι
Consensus Conference		✓			3	Όχι
Deliberative Polling		✓			3	Όχι
Delphi		✓			3	Όχι
Expert Panel		✓			3	Όχι
Focus Group		✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Future Workshop		✓	✓		3/2	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Μερική
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	✓	4/3/2/1	Μερική
Planning Cell		✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Policy Exercise		✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Scenarios Workshop		✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
World Café		✓	✓		3/2	Όχι

Πίνακας Π.44: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Πληροφόρηση	**Συμβουλευτική συμμετοχή**	**Ουσιαστική συμμετοχή**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting		✓		2	Όχι
Charrette		✓	✓	2/1	Ναι
Citizens Jury		✓	✓	2/1	Ναι
Consensus Conference		✓	✓	2/1	Ναι
Deliberative Polling		✓	✓	2/1	Ναι
Delphi		✓		2	Όχι
Expert Panel	✓	✓		3/2	Ναι
Focus Group		✓		2	Όχι
Future Workshop		✓	✓	2/1	Ναι
Participatory Modeling		✓	✓	2/1	Ναι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Planning Cell		✓	✓	2/1	Ναι
Policy Exercise		✓	✓	2/1	Ναι
Scenarios Workshop		✓	✓	2/1	Ναι
World Café		✓	✓	2/1	Ναι

Πίνακας Π.45: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Ρόλος διοργανωτή'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**		**Βάση γνώσης**	
	Συντονιστή	**Διαμεσολαβητής**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓	✓	2/1	Όχι
Charrette	✓	✓	2/1	Όχι
Citizens Jury	✓	✓	2/1	Όχι
Consensus Conference	✓	✓	2/1	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓	2/1	Όχι
Delphi	✓	✓	2/1	Όχι
Expert Panel	✓	✓	2/1	Ναι
Focus Group	✓	✓	2/1	Όχι
Future Workshop	✓	✓	2/1	Όχι
Participatory Modeling	✓	✓	2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation	✓	✓	2/1	Ναι
Planning Cell	✓	✓	2/1	Όχι
Policy Exercise	✓	✓	2/1	Όχι
Scenarios Workshop	✓	✓	2/1	Όχι
World Café	✓	✓	2/1	Ναι

Πίνακας Π.46: Προτυποποιημένες αντίστοιχες (✓) τιμές και αβεβαιότητα συμμετοχικών μεθόδων για το χαρακτηριστικό 'Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής'.

Συμμετοχικές μέθοδοι	**Εναλλακτικές τιμές ΣΕΚΕΣ**			**Βάση γνώσης**	
	Δομημένη	**Ημιδομημένη**	**Ευέλικτη**	**Τιμή**	**Αβεβαιότητα**
21st Century Town Meeting	✓			3	Όχι
Charrette	✓			3	Όχι
Citizens Jury	✓	✓		3/2	Όχι
Consensus Conference	✓	✓		3/2	Όχι
Deliberative Polling	✓	✓		3/2	Όχι
Delphi	✓	✓		3/2	Όχι
Expert Panel	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Focus Group		✓	✓	2/1	Όχι
Future Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Όχι
Participatory Modeling		✓	✓	2/1	Όχι
Participatory Monitoring and Evaluation		✓	✓	2/1	Όχι
Planning Cell	✓	✓		3/2	Όχι
Policy Exercise	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
Scenarios Workshop	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι
World Café	✓	✓	✓	3/2/1	Ναι

Πίνακας Π.47: Απαντήσεις των χρηστών 1-4 του ΣΕΚΕΣ κατά τη διαδικασία ελέγχου του.

Θέμα ερώτησης	Απάντηση/ Βεβαιότητα	Χρήστης 1	Χρήστης 2	Χρήστης 3	Χρήστης 4
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Απάντηση	Χωροταξία	Πολεοδομία	Τοπική/ Περιφερειακή Ανάπτυξη	Πολεοδομία
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς	Μερικώς
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Απάντηση	Υπερτοπική	Τοπική	Υπερτοπική	Τοπική
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Όχι
3. Φύση δεδομένων*	Απάντηση	Χωρικά, Περιγραφικά	Περιγραφικά, Αριθμητικά, Χωρικά	Περιγραφικά, Αριθμητικά, Χωρικά	Χωρικά
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Μερικώς
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Μερικώς	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Ναι	Ναι
5. Πολυπλοκότητα	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι	Ναι
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	Απάντηση	Ναι	Δεν γνωρίζω	Μερικώς	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Όχι	Μερικώς	Ναι
7. (Γενική) γνώση	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
8. Γνώση συμμετεχόντων	Απάντηση	Μερικώς	Όχι	Όχι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς	Ναι
9. Γνώση διοργανωτή	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς	Ναι
10. (Γενική) ωριμότητα	Απάντηση	Μερικώς	Όχι	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Μερικώς
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Απάντηση	Όχι	Όχι	Μερικώς	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Όχι	Μερικώς
12. Ωριμότητα διοργανωτή	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Απάντηση	Ναι	Μερικώς	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι	Ναι
14. Σημασία για διοργανωτή	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι	Ναι
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς	Ναι
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
17. Δημιουργικότητα	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Όχι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Μερικώς	Μερικώς
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	Απάντηση	Όχι	Όχι	Όχι	Όχι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς	Μερικώς
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Απάντηση	Όχι	Όχι	Όχι	Όχι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς	Ναι

Θέμα ερώτησης	Απάντηση/ Βεβαιότητα	Χρήστης 1	Χρήστης 2	Χρήστης 3	Χρήστης 4
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Απάντηση	Δεν γνωρίζω	Ουδέτερη	Δεν γνωρίζω	Θετική
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
21. Αντιμετώπιση για θέμα	Απάντηση	Θετικά	Θετικά	Δεν γνωρίζω	Θετικά
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	Απάντηση	Αρνητικά	Θετικά	Ουδέτερα	Ουδέτερα
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Μερικώς
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Απάντηση	Ναι	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς	Μερικώς
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	Απάντηση	Μερικώς	Ναι	Δεν γνωρίζω	Ναι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Μερικώς	Μερικώς
25. Προηγούμενη συνεργασία	Απάντηση	Όχι	Μερικώς	Δεν γνωρίζω	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
26. Τεχνολογική κατάρτιση	Απάντηση	Μερικώς	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
27. Συμμετοχική εμπειρία	Απάντηση	Όχι	Μερικώς	Δεν γνωρίζω	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
28. Δέσμευση για θέμα	Απάντηση	Μερικώς	Όχι	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς	Μερικώς
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	Απάντηση	Όχι	Μερικώς	Όχι	Όχι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι	Μερικώς
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Απάντηση	Όχι	Ναι	Δεν γνωρίζω	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Ναι
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	Απάντηση	Μερικώς	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι	Μερικώς
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο*	Απάντηση	Εκδημοκρατισμός διαδικασίας λήψης αποφάσεων	Εμπλουτισμός διαθέσιμης πληροφορίας	Εμπλουτισμός διαθέσιμης πληροφορίας	Εκδημοκρατισμός διαδικασίας λήψης αποφάσεων
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς	Ναι
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα*	Απάντηση	Καταγραφή διαφοροποίησης	Καταγραφή διαφοροποίησης	Επιδίωξη συναίνεσης	Επιδίωξη συναίνεσης
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Μερικώς	Ναι
34. Απαιτούμενοι πόροι	Απάντηση	Ελάχιστοι	Αρκετοί	Δεν γνωρίζω	Ελάχιστοι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Μερικώς
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	Απάντηση	Αρκετός	Αρκετός	Δεν γνωρίζω	1 έτος
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι	Μερικώς
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	Απάντηση	Δεν γνωρίζω	Δεν γνωρίζω	5 μέρες	1 μέρα
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς	Όχι
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού*	Απάντηση	Στάδιο 4	Στάδια 1 και 2	Στάδια 2, 3 και 4	Στάδια 1,2,3 και 4
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς	Ναι
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	Απάντηση	Όλες	Όλες	Όλες	Όλες
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Μερικώς	Μερικώς

Θέμα ερώτησης	Απάντηση/ Βεβαιότητα	Χρήστης 1	Χρήστης 2	Χρήστης 3	Χρήστης 4
39. Συμμετέχοντες - Τύπος*	Απάντηση	Κοινό	Κοινό	Όλοι	Κοινό
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι	Ναι
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	Απάντηση	50	50	100	100
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Όχι	Όχι
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	Απάντηση	Υπερτοπική	Τοπική	Υπερτοπική	Τοπική
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι	Μερικώς
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Απάντηση	Από και πρός τους συμμετέχοντες και τον διοργανωτή	Από και προς τους συμμετέχοντες και τον διοργανωτή και μεταξύ των συμμετεχόντων	Από και προς τους συμμετέχοντες και τον διοργανωτή και μεταξύ των συμμετεχόντων	Από και προς τους συμμετέχοντες και τον διοργανωτή και μεταξύ των συμμετεχόντων
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς	Ναι
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Απάντηση	Μέτριος	Υψηλός	Μέτριος	Υψηλός
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς	Ναι
44. Επικοινωνία - Τρόπος*	Απάντηση	Μεικτή	Μεικτή	Μεικτή	Μεικτή
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι	Όχι
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Απάντηση	Όχι	Όχι	Όχι	Ναι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Ναι	Όχι
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης*	Απάντηση	Συνεργατική δημιουργία	Συνεργατική δημιουργία	Συνεργατικές δραστηριότητες	Συζήτηση
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι	Ναι
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων*	Απάντηση	Συμβουλευτική συμμετοχή	Συμβουλευτική συμμετοχή	Ουσιαστική συμμετοχή	Ουσιαστική συμμετοχή
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς	Μερικώς
48. Ρόλος διοργανωτή*	Απάντηση	Συντονιστής	Συντονιστής	Συντονιστής	Συντονιστής
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς	Ναι
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής*	Απάντηση	Ημιδομημένη διαδικασία	Δομημένη διαδικασία	Ευέλικτη διαδικασία	Ευέλικτη διαδικασία
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς	Ναι

* Κωδικοποιημένες απαντήσεις χρηστών

Πίνακας Π.48: Απαντήσεις των χρηστών 5-7 του ΣΕΚΕΣ κατά τη διαδικασία ελέγχου του.

Θέμα ερώτησης	Απάντηση/ Βεβαιότητα	Χρήστης 5	Χρήστης 6	Χρήστης 7
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Απάντηση	Χωροταξία	Τοπική/ Περιφερειακή Ανάπτυξη	Χωροταξία
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Απάντηση	Τοπική	Τοπική	Τοπική
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
3. Φύση δεδομένων*	Απάντηση	Χωρικά	Χωρικά	Περιγραφικά, Αριθμητικά, Χωρικά
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
5. Πολυπλοκότητα	Απάντηση	Ναι	Μερικώς	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	Απάντηση	Ναι	Μερικώς	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
7. (Γενική) γνώση	Απάντηση	Ναι	Όχι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
8. Γνώση συμμετεχόντων	Απάντηση	Μερικώς	Όχι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
9. Γνώση διοργανωτή	Απάντηση	Ναι	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
10. (Γενική) ωριμότητα	Απάντηση	Όχι	Όχι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Απάντηση	Όχι	Μερικώς	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
12. Ωριμότητα διοργανωτή	Απάντηση	Ναι	Όχι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι
14. Σημασία για διοργανωτή	Απάντηση	Ναι	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
17. Δημιουργικότητα	Απάντηση	Όχι	Όχι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Όχι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Απάντηση	Όχι	Όχι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς

Θέμα ερώτησης	Απάντηση/ Βεβαιότητα	Χρήστης 5	Χρήστης 6	Χρήστης 7
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Απάντηση	Ουδέτερη	Δεν γνωρίζω	Θετική
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
21. Αντιμετώπιση για θέμα	Απάντηση	Αρνητικά	Θετικά	Θετικά
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	Απάντηση	Μάλλον αρνητικά	Ουδέτερα	Ουδέτερα
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Απάντηση	Ναι	Δεν γνωρίζω	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	Απάντηση	Μερικώς	Όχι	Όχι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
25. Προηγούμενη συνεργασία	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
26. Τεχνολογική κατάρτιση	Απάντηση	Μερικώς	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Όχι	Ναι	Ναι
27. Συμμετοχική εμπειρία	Απάντηση	Μάλλον όχι	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
28. Δέσμευση για θέμα	Απάντηση	Ναι	Ναι	Δεν γνωρίζω
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Όχι
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	Απάντηση	Ναι	Όχι	Όχι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Απάντηση	Ναι	Όχι	Όχι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	Απάντηση	Ναι	Όχι	Όχι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο*	Απάντηση	Στόχος του είναι να αναδείξει τα οφέλη και να πείσει τους συμμετέχοντες	Εμπλουτισμός διαθέσιμης πληροφορίας	Εμπλουτισμός διαθέσιμης πληροφορίας
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα*	Απάντηση	Επιδίωξη συναίνεσης	Καταγραφή διαφοροποίησης	Επιδίωξη συναίνεσης
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
34. Απαιτούμενοι πόροι	Απάντηση	Αρκετοί	Ελάχιστοι	Ελάχιστοι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	Απάντηση	Αρκετός	1 μήνας	6 μήνες
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	Απάντηση	3 μέρες	2 μέρες	Μερικές ώρες
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Όχι
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού*	Απάντηση	Όλα τα στάδια	Στάδια 2 και 4	Όλα τα στάδια
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
38. Αντικείμενο συμμετοχής -	Απάντηση	Περιβαλλοντική, Οικονομική	Όλες	Όλες

Θέμα ερώτησης	Απάντηση/ Βεβαιότητα	Χρήστης 5	Χρήστης 6	Χρήστης 7
Επιστημονικές διαστάσεις	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
39. Συμμετέχοντες - Τύπος*	Απάντηση	Κοινό, ΚΛΑ	Κοινό, Ομάδες συμφερόντων, Ειδικοί	Όλοι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	Απάντηση	150	200	15
	Βεβαιότητα	Όχι	Ναι	Μερικώς
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	Απάντηση	Τοπική	Τοπική	Τοπική
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Απάντηση	Από τον διοργανωτή προς τους συμμετέχοντες	Από τον διοργανωτή προς τους συμμετέχοντες	Από και προς τους συμμετέχοντες και τον διοργανωτή
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Απάντηση	Μέτριος	Μέτριος	Υψηλός
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι
44. Επικοινωνία - Τρόπος*	Απάντηση	Μεικτή	Καινοτόμα	Συμβατική
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Απάντηση	Όχι	Όχι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης*	Απάντηση	Συζήτηση	Κανένα	Συζήτηση
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων*	Απάντηση	Πληροφόρηση	Ουσιαστική συμμετοχή	Ουσιαστική συμμετοχή
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
48. Ρόλος διοργανωτή*	Απάντηση	Συντονιστής	Συντονιστής	Διαμεσολαβητής
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής*	Απάντηση	Ευέλικτη διαδικασία	Ευέλικτη διαδικασία	Ευέλικτη διαδικασία
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς

* Κωδικοποιημένες απαντήσεις χρηστών

Πίνακας Π.49: Απαντήσεις των χρηστών 8-10 του ΣΕΚΕΣ κατά τη διαδικασία ελέγχου του.

Θέμα ερώτησης	Απάντηση/ Βεβαιότητα	Χρήστης 8	Χρήστης 9	Χρήστης 10
1. (Επιστημονικό) πεδίο	Απάντηση	Τοπική/ Περιφερειακή Ανάπτυξη	Πολεοδομία	Περιβάλλον
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι
2. Χωρική κλίμακα αναφοράς	Απάντηση	Τοπική	Τοπική	Υπερτοπική
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
3. Φύση δεδομένων*	Απάντηση	Περιγραφικά, Αριθμητικά, Χωρικά	Περιγραφικά	Περιγραφικά
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
4. Διαθεσιμότητα δεδομένων	Απάντηση	Όχι	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Ναι
5. Πολυπλοκότητα	Απάντηση	Ναι	Όχι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
6. Ανάγκη άμεσης διαχείρισης	Απάντηση	Μερικώς	Όχι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Μερικώς
7. (Γενική) γνώση	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Όχι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
8. Γνώση συμμετεχόντων	Απάντηση	Όχι	Μερικώς	Ναι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Ναι
9. Γνώση διοργανωτή	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
10. (Γενική) ωριμότητα	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Όχι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
11. Ωριμότητα συμμετεχόντων	Απάντηση	Όχι	Μερικώς	Ναι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Ναι
12. Ωριμότητα διοργανωτή	Απάντηση	Μερικώς	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
13. Σημασία για συμμετέχοντες	Απάντηση	Ναι	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
14. Σημασία για διοργανωτή	Απάντηση	Μερικώς	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
15. Ενδιαφέρον για συμμετέχοντες	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Ναι
16. Ενδιαφέρον για διοργανωτή	Απάντηση	Ναι	Ναι	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
17. Δημιουργικότητα	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Δεν γνωρίζω
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι
18. Τεχνολογικές δεξιότητες	Απάντηση	Ναι	Μερικώς	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
19. Συμμετοχική εμπειρία - Εξοικείωση	Απάντηση	Όχι	Μερικώς	Δεν γνωρίζω
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι

Θέμα ερώτησης	Απάντηση/ Βεβαιότητα	Χρήστης 8	Χρήστης 9	Χρήστης 10
20. Συμμετοχική εμπειρία - Στάση	Απάντηση	Θετική	Ουδέτερη	Δεν γνωρίζω
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι
21. Αντιμετώπιση για θέμα	Απάντηση	Θετικά	Θετικά	Ουδέτερα
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Μερικώς
22. Αντιμετώπιση για διοργανωτή	Απάντηση	Θετικά	Θετικά	Θετικά
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι
23. Αντιπαράθεση για θέμα	Απάντηση	Μερικώς	Μερικώς	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
24. Αντιπαράθεση για διοργανωτή	Απάντηση	Όχι	Όχι	Δεν γνωρίζω
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι
25. Προηγούμενη συνεργασία	Απάντηση	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
26. Τεχνολογική κατάρτιση	Απάντηση	Ναι	Μερικώς	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
27. Συμμετοχική εμπειρία	Απάντηση	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
28. Δέσμευση για θέμα	Απάντηση	Όχι	Μερικώς	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
29. Δέσμευση σε συμμετέχοντες	Απάντηση	Όχι	Μερικώς	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
30. Πολιτική ευαισθησία για θέμα	Απάντηση	Ναι	Μερικώς	Ναι
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
31. Πολιτική ευαισθησία για συμμετέχοντες	Απάντηση	Όχι	Όχι	Μερικώς
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
32. Σκοπός - Φιλοδοξία ή κίνητρο*	Απάντηση	Εκδημοκρατισμός διαδικασίας λήψης αποφάσεων	Εκδημοκρατισμός διαδικασίας λήψης αποφάσεων	Εμπλουτισμός διαθέσιμης πληροφορίας
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι
33. Σκοπός - Επιδιωκόμενο αποτέλεσμα*	Απάντηση	Καταγραφή διαφοροποίησης	Επιδίωξη συναίνεσης	Επιδίωξη συναίνεσης
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
34. Απαιτούμενοι πόροι	Απάντηση	Ελάχιστοι	Αρκετοί	Πολλοί
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
35. Απαιτούμενος χρόνος υλοποίησης	Απάντηση	Αρκετός	6 μήνες	9 μήνες
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Μερικώς	Ναι
36. Απαιτούμενος χρόνος διαδικασίας συμμετοχής	Απάντηση	1 εβδομάδα	Έως 1 ημέρα	3 μέρες
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Μερικώς
37. Αντικείμενο συμμετοχής - Στάδια διαδικασίας σχεδιασμού*	Απάντηση	Στάδια 2, 3 και 4	Στάδιο 1	Στάδιο 2
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Μερικώς
38. Αντικείμενο συμμετοχής - Επιστημονικές διαστάσεις	Απάντηση	Όλες	Όλες	Περιβαλλοντική
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι

Θέμα ερώτησης	Απάντηση/ Βεβαιότητα	Χρήστης 8	Χρήστης 9	Χρήστης 10
39. Συμμετέχοντες - Τύπος*	Απάντηση	Κοινό, Ομάδες συμφερόντων	Όλοι	Ειδικοί
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Μερικώς
40. Συμμετέχοντες - Πλήθος	Απάντηση	20	50	30
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Όχι	Όχι
41. Συμμετέχοντες - Χωρική κατανομή	Απάντηση	Τοπική	Τοπική	Υπερτοπική
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
42. Επικοινωνία - Κατεύθυνση	Απάντηση	Από και προς τους συμμετέχοντες και τον διοργανωτή και μεταξύ των συμμετεχόντων	Από και προς τους συμμετέχοντες και τον διοργανωτή και μεταξύ των συμμετεχόντων	Από και προς τους συμμετέχοντες και τον διοργανωτή και μεταξύ των συμμετεχόντων
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
43. Επικοινωνία - Βαθμός διαδραστικότητας	Απάντηση	Υψηλός	Υψηλός	Δεν γνωρίζω
	Βεβαιότητα	Ναι	Μερικώς	Ναι
44. Επικοινωνία - Τρόπος*	Απάντηση	Μεικτή	Συμβατική	Συμβατική
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
45. Επικοινωνία - Ομαδοποίηση συμμετεχόντων	Απάντηση	Ναι	Δεν γνωρίζω	Δεν γνωρίζω
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
46. Επικοινωνία - Είδος αλληλεπίδρασης*	Απάντηση	Συζήτηση, Συνεργατικές δραστηριότητες	Συζήτηση	Συζήτηση
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι
47. Βαθμός εμπλοκής συμμετεχόντων*	Απάντηση	Ουσιαστική συμμετοχή	Ουσιαστική συμμετοχή	Συμβουλευτική συμμετοχή
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι
48. Ρόλος διοργανωτή*	Απάντηση	Διαμεσολαβητής	Συντονιστής	Δεν γνωρίζω
	Βεβαιότητα	Μερικώς	Ναι	Ναι
49. Βαθμός οργάνωσης συμμετοχής*	Απάντηση	Δομημένη διαδικασία	Δεν γνωρίζω	Δεν γνωρίζω
	Βεβαιότητα	Ναι	Ναι	Ναι

* Κωδικοποιημένες απαντήσεις χρηστών

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση

Afzalan, N. (2015). *Participatory plan making: Whether and how online participatory tools are useful*. University of Colorado Denver. http://search.proquest.com/openview/bb7fdb6a4d01cf298581df82246d75d4/1?pqorigsite=gscholar&cbl=18750&diss=y.

Afzalan, N., & Evans-Cowley, J. (2015). Planning and social media: Facebook for planning at the neighbourhood scale. *Planning Practice and Research*, *30*(3), 270–285. https://doi.org/10.1080/02697459.2015.1052943

Afzalan, N., & Muller, B. (2014). The role of social media in green infrastructure planning: A case study of neighborhood participation in park siting. *Journal of Urban Technology*, *21*(3), 67–83. https://doi.org/10.1080/10630732.2014.940701

Afzalan, N., Sanchez, T. W., & Evans-Cowley, J. (2017). Creating smarter cities: Considerations for selecting online participatory tools. *Cities*, *67*, 21–30. https://doi.org/10.1016/j.cities.2017.04.002

Al-Kodmany, K. (2002). Visualization tools and methods in community planning: From freehand sketches to virtual reality. *Journal of Planning Literature*, *17*(2), 189–211. https://doi.org/10.1177/088541202762475946

Albrechts, L. (2004). Strategic (spatial) planning reexamined. *Environment and Planning B: Planning and Design*, *31*(5), 743-758. https://doi.org/10.1068/b3065

Alge, T., Arbter, K., Begusch-Pfefferkorn, K., Binder-Zehetner, A., Dangschat, J., Bachmann, J., Fidlschuster, L., Frey, O., Hammerl, B., Handler, M., Heckl, F., Hertzsch, W., Ornetzeder, M., Pfefferkorn, W., Purker, L., Rössler, A., Sciri, S., Stickler, T., Tappeiner, G., & Trattnigg, R. (2011). *How does sustainability get into participation processes?* Strategic Group on Participation, Austrian Ministry of the Environment.

Allwinkle, S., & Cruickshank, P. (2011). Creating smart-er cities: An overview. *Journal of Urban Technology*, *18*(2), 1–16. https://doi.org/10.1080/10630732.2011.601103

Alvarez, P. C., Huet, G., & Peterson, G. (2008). *Lessons for the urban century: Decentralized infrastructure finance in the World Bank*. World Bank.

AmericaSpeaks. (2014). *A legacy of critical innovations in deliberative democracy and citizen engagement*. http://www.americaspeaks.org/legacy/

Angelidou, M., & Psaltoglou, A. (2019). Social innovation, games and urban planning: An analysis of current approaches. *Int. J. Electronic Governance*, 11(1). https://doi.org/10.1504/IJEG.2019.098807

Arbter, K., Handler, M., Purker, E., Tappeiner, G., & Trattnigg, R. (2007). *The public participation manual: Shaping the future together* [Report]. Austrian Society for Environment and Technology (ÖGUT), Austrian Ministry of Environment.

Arnstein, S. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Planning Association*, *35*(4), 216-224.

Arup. (2016). *Measuring city resilience* (Report Vol. 4/6). https://www.arup.com/projects/city-resilience-index

Balint, P., Stewart, R., Desai, A., & Walters, L. (2011). *Wicked environmental problems*. Island Press. https://doi.org/10.5822/978-1-61091-047-7

Bamberg, J. (2013). Engaging the public with online discussion and spatial annotations: The generation and transformation of public knowledge. *Planning Theory & Practice*, *14*(1), 39–56. https://doi.org/10.1080/14649357.2012.738306

Barbanente, A., Khakee, A., & Puglisi, M. (2002). Scenario building for metropolitan Tunis. *Futures*, *34*(7), 583-596.

Barreteau, O., Bots, P. W. G., & Daniell, K. A. (2010). A framework for clarifying "participation" in participatory research to prevent its rejection for the wrong reasons. *Ecology and Society*, *15*(2). http://www.jstor.org/stable/26268144

Bass, S., Dalal-Clayton, B., & Pretty, J. (1995). *Participation in strategies for sustainable development* (Issue No. 7). Environmental Planning Group, International Institute for Environment and Development. http://pubs.iied.org/pdfs/7754IIED.pdf

Bell, S. (2017). *Human-centric smart cities: Service providers the essential glue* [White Paper]. CISCO Systems Inc., Heavy Reading Reports. https://www.cisco.com/c/dam/assets/sol/sp/ultra-services-platform/hr-cisco-smart-cities-wp-10-27-17.pdf

Bergold, J., & Thomas, S. (2012). Participatory research methods: A methodological approach in motion. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, *13*(1), 1-22.

Beriatos E., & Gourgiotis A. (Eds.). (2015). *A handbook on territorial democracy and public participation in spatial planning*. Ministry of Environment and Energy of the Hellenic Republic, Council of Europe.

Blühdorn, I. (2009). The participatory revolution: New social movements and civil society. In K. Larres (Ed.), *A companion to Europe since 1945* (pp. 407-431). Wiley-Blackwell. https://doi.org/10.1002/9781444308600

Boffa Miskell. (2016). *Spatial planning: Opportunities and options for Metropolitan Wellington* [Report]. Local Government Commission.

Boulding, K. E. (1964). *The meaning of Twentieth Century*. Prentice Hall.

Bousset, J.-P., Macombe, C., & Taverne, M. (2005). *Participatory methods, guidelines and good practice guidance to be applied throughout the project to enhance problem definition, co-learning, synthesis and dissemination* (Report No. 10, D7.3.1). SEAMLESS project.

Bouzit, M., & Loubier, S. (2004). *Technical report defining the methodology to construct a representation of the (long term) dynamics of a river basin, using a participatory approach (in relation with EUPOL and BASIN (Combining prospective and participatory approaches for scenarios development at river basin level)* (Deliverable No. INTEGRATOR 1.1a). AquaTerra project.

Brabham, C. D. (2008). Crowdsourcing as a model for problem solving. *Convergence*, *14*, 75-90.

Brabham, C. D. (2009). Crowdsourcing the public participation process for planning projects. *Planning Theory*, *8*, 242–262.

Brander, P., De Witte, L., Ghanea, N., Gomes, R., Keen, E., Nikitina, A., & Pinkeviciute, J. (2020). *Compass - Manual for human rights education with young people* (2nd ed.). Council of Europe Publishing. https://rm.coe.int/compass-eng-rev-2020-web/1680a08e40

Breuer, M. E. G. (2020). *Integrated maritime policy of the European Union* [Fact sheets on the European Union]. European Parliament. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/en/FTU_3.3.8.pdf

Brouwer, H., & Brouwers, J. (2017). *The MSP tool guide: Sixty tools to facilitate multi-stakeholder partnerships*. Wageningen University and Research Centre for Development Innovation.

Brown, J. (2002). *The World Café: A resource guide for hosting conversations that matter*. Whole Systems Associates.

Brown, K. (2016). *Resilience, development and global change*. Routledge.

Brown, M. M., Jr., L. J. O. T., & Brudney, J. L. (1998). Implementing information technology in government: An empirical assessment of the role of local partnerships. *Journal of Public Administration Research and Theory*, *8*(4), 499–525. https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.jpart.a024394

Brunetta, G., Caldarice, O., Tollin, N., Rosas-Casals, M., & Morató, J. (2019). *Urban resilience for risk and adaptation governance - Theory and practice*. Springer International Publishing.

Bunders, J., & Van Eijndhoven, J. (1987). The importance of interactions in broadening the base for decision-making on technology. *Bulletin of Science, Technology & Society*, *7*(3–4), 687–696. https://doi.org/10.1177/027046768700700342

Burby, R. (2003). Making plans that matter: Citizen involvement and government action. *Journal of the American Planning Association*, *69*(1), 33-49. https://doi.org/10.1080/01944360308976292

Capan, D. T., Harrington, K. W., Feather, T. D., & Dale-Brown, F. (1996). *Identifying small group techniques for planning environmental projects: A general protocol*. United States Army Corps of Engineers. https://doi.org/10.21236/ADA325987

Carver, S. (2001, December 6-8). *Participation and geographical information: A position paper* [Paper presentation]. ESF-NSF Workshop on Access to Geographic Information and Participatory Approaches Using Geographic Information, Spoleto, Italy.

Carver, S., Evans, A., Kingston, R., & Turton, I. (2001). Public participation, GIS, and cyberdemocracy: Evaluating on-line spatial decision support systems. *Environment and Planning B: Planning and Design*, *28*(6), 907–921. https://doi.org/10.1068/b2751t

CDD - Center for Deliberative Democracy, Department of Communication. (n.d). *Deliberative Polling*. Stanford University. Retrieved September 18, 2020, from https://cdd.stanford.edu/

Clos, J. (2016). *A new urban agenda for the 21st century: The role of urbanisation in sustainable development in OECD regional outlook 2016 - Productive regions for*

inclusive societies. Organisation for Economic Co-operation and Development Publishing.

Coe, A., Paquet, G., & Roy, J. (2001). E-governance and smart communities: A social learning challenge. *Social Science Computer Review*, *19*(1), 80-93.

Cole, R. (1974). *Citizen participation in the urban policy process*. Lexington Books.

Cotter, B., & Hannan, K. (1999). *Our community our future: A guide to Local Agenda 21*. Commonwealth of Australia.

Creighton, J. L. (2005). *The public participation handbook – Making better decisions through citizens' involvement*. Jossey-Bass.

Creighton, J.L., Delli Priscoli, J., & Dunning, C.M. (Eds.). (1998). *Public involvement techniques: A reader of ten years experience at the Institute for Water Resources*. United States Corps of Engineers, Institute for Water Resources.

Crosby, N., & Hottinger, J. C. (2011). The Citizens Jury process. In The Council of State Governments, *The book of the States 2011* (pp. 321-325). Council of State Government.

Dalal-Clayton, B., & Bass, S. (Eds.) (2002). *Sustainable Development Strategies: A Resource Book*. Routledge.

Davoudi, S. (2012) Resilience: A bridging concept or a dead end? *Planning Theory & Practice, 13*, 299-307. https://doi.org/10.1080/14649357.2012.677124

Dawes, S. S. (2008). The Evolution and Continuing Challenges of E-Governance. *Public Administration Review, 68,* S86–S102. https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2008.00981.x

De Ridder, W., Turnpenny, J., Nilsson, M., & Von Raggamby, A. (2007). A framework for tool selection and use in integrated assessment for sustainable development. *Journal of Environmental Assessment Policy and Management*, *9*(4), 423–441. https://doi.org/10.1142/S1464333207002883

De Roo, G., & Porter, G. (2007). *Fuzzy planning: The role of actors in fuzzy governance environment*. Ashgate Publishing Limited.

Delli Priscoli, J. (2003). *Participation, consensus building, and conflict management training course* (PCCP series, No. 22). UNESCO.

Deng, Z., Lin, Y., Zhao, M., & Wang, S. (2015). Collaborative planning in the new media age: The Dafo temple controversy, China. *Cities*, *45*, 41–50. https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.02.006

Desouza, K. C., & Jacob, B. (2014). Big data in the public sector: Lessons for practitioners and scholars. *Administration & Society*, *49*(7), 1043–1064. https://doi.org/10.1177/0095399714555751

DHTG – Department of Health. (2010). *Your care, your say: Consumer, carer and community engagement - A guide to engagement techniques*. Tasmanian Government. https://www.health.tas.gov.au/__data/assets/pdf_file/0008/76283/Toolkit_December_2010_finalised.pdf

DSS - Digital Society School. (n.d.). *Design method toolkit*. Amsterdam University of Applied Sciences. Retrieved June 5, 2020, from https://toolkits.dss.cloud/design

Duke, R. D., & Geurts, J. L. A. (2004). *Policy games for strategic management*. Rozenberg Publishers.

Duraiappah, A., Robby, P., & Parry, E. (2005). *Have participatory approaches increased capabilities?* International Institute for Sustainable Development.

Eastlick, D. L., & Einsiedel, E. F. (2000). *Convening consensus conferences - A practitioner's guide*. University of Calgary.

Edmiston, K. D. (2003). State and local E-government: Prospects and challenges. *The American Review of Public Administration*, *33*(1), 20–45. http://dx.doi.org/10.1177/0275074002250255.

Egger, P., & Majeres, J. (1992). Local resource management and development: Strategic dimensions of people's participation. In D. Ghai & J.M. Vivian (Eds.), *Grassroots environmental action: People's participation in sustainable development*. Routledge.

Elliott, J., Heesterbeek, S., Lukensmeyer, C. J., & Slocum, N. (2005). *Participatory methods toolkit: A practitioner's manual*. King Baudouin Foundation and the Flemish Institute for Science and Technology Assessment.

EMF - Ellen MacArthur Foundation. (2017). *Cities in the circular economy: An initial exploration*. https://www.ellenmacarthurfoundation.org/publications/cities-in-the-circular-economy-an-initial-exploration

EPA - United States Environmental Protection Agency. (2018). *Public participation guide*. https://www.epa.gov/sites/production/files/2014-05/documents/ppg_english_full-2.pdf

ESCAP - Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (2003*). A guide to the application of public participation in planning and policy formulation towards sustainable transport development*. United Nations.

Estevez, E., & Janowski, T. (2013). Electronic governance for sustainable development - Conceptual framework and state of research. *Government Information Quarterly*, *30*, S94–S109. https://doi.org/10.1016/j.giq.2012.11.001

Estrella, M., Blauert, J., Campilan, D., Gaventa, J., Gonsalves, J., Guijt, I., Johnson, D., & Ricafort, R. (Eds.) (2000). *Learning from change: Issues and experiences in participatory monitoring and evaluation*. Intermediate Technology Publications Ltd.

European Communities. (2003). *Common implementation strategy for the Water Framework Directive (2000/60/EC): Public participation in relation to the Water Framework Directive* (Guidance Document No. 8). Office for Official Publications of the European Communities.

Evans-Cowley, J., & Hollander, J. (2010). The new generation of public participation: Internet-based participation tools. *Planning Practice and Research*, *25*(3), 397–408. https://doi.org/10.1080/02697459.2010.503432

Falco, E., & Kleinhans, R. (2018). Digital participatory platforms for co-production in urban development: A systematic review. *International Journal of E-Planning Research, 7*(3), 1-27.

FAO - Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2015). *What is spatial planning? - Spatial planning in the context of the responsible governance of tenure*. EU-FAO Improved Global Governance for Hunger Reduction Programme.

Fischer, F. (2000). *Citizens, experts and the environment: The politics of local knowledge*. Duke University Press.

Fishkin, J. J. (1995). *The voice of the people, public opinion and democracy*. Yale University Press.

Forester, J. (1999). *The deliberative practitioner: Encouraging participatory planning processes*. Massachusetts Institute of Technology Press.

Foth, M. (2006). Facilitating social networking in inner-city neighborhoods. *Computer*, *39*(9), 44–50.

Fredericks, J., & Foth, M. (2013). Augmenting public participation: Enhancing planning outcomes through the use of social media and web 2.0. *Australian Planner*, *50*(3), 244–256.

Friedmann, J. (2004). Strategic planning and the longer range. *Planning Theory and Practice*, *5*(1), 49-67.

Fung, A. (2006). Varieties of Participation in Complex Governance. *Public Administration Review*, *66*(s1), 66–75. https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2006.00667.x

Funtowicz, S., & Ravetz, J. R. (1994). Emergent Complex Systems. *Futures*, *26*(6), 568-582.

Gaddis, E. J. B., & Voinov, A. (2008). *Participatory Modeling*. Elsevier B.V.

Gauvin, F.-P., Abelson, J., MacKinnon, M. P., & Watling, J. (2006). *Primer on public involvement*. Health Council of Canada.

Ghose, R. R. (2001). Use of information technology for community empowerment: Transforming geographic information systems into community information systems. *Transactions in GIS*, *5*(2), 141–163. http://dx.doi.org/10.1111/1467-9671.00073

Giannakopoulos, C., Bindi, M., Moriondo, M., Lesager, P., & Tin, T. (2005). *Climate change impacts in the Mediterranean resulting from a 2°C global temperature rise* [Report]. World Wildlife Fund.

Giaoutzi, M., Stratigea, A., & Grammatikogiannis, E. (2008). *Stakeholder validation of policy scenarios* (Deliverable No. 5.4). AG2020 project.

Glass, J. J. (1979). Citizen participation in planning: The relationship between objectives and techniques. *Journal of the American Planning Association*, *45*(2), 180–189. https://doi.org/10.1080/01944367908976956 PMID:10243958

Glor, D. E. (2005). About empowerment. *The Innovation Journal: The Public Sector Innovation Journal*, *10*(1), 1-21. http://www.innovation.cc/discussion-papers/2005_10_1_9_glor_about-empowerment.pdf

Godet, M. (1999). Creating the future. *The Antidote*, *22*, 11-16.

Godet, M. (2001). *Creating futures: Scenario planning as a strategic management tool*. Economica.

Gómez-Álvarez, D., López-Moreno, E., Bilsky, E., Blanco Ochoa, K., & Osorio Lara, E. (2018). Indicators for measuring urban sustainability and resilience. In T. Elmqvist, X. Bai, N. Frantzeskaki, C. Griffith, D. Maddox, T. McPhearson, S. Parnell, P. Romero-Lankao, D. Simon, & M. Watkins (Eds.), *Urban planet - Knowledge towards sustainable cities* (pp. 163-179). Cambridge University Press. https://doi.org/10.1017/9781316647554

Gordon, E., Schirra, S., & Hollander, J. (2011). Immersive planning: A conceptual model for designing public participation with new technologies. *Environment and Planning. B, Planning & Design*, *38*(3), 505–519. https://doi.org/10.1068/b37013

Gough, S. (2002). Increasing the value of the environment: A 'real options' metaphor for learning. *Environmental Education Research, 8*(1), 61-72.

Gramberger, M. (2001). *Citizens as partners – OECD handbook on information, consultation and public participation in policy-making*. Organisation for Economic Co-operation and Development Publications.

Grange, K. (2012). Shaping acting space: In search of a new political awareness among local authority planners. *Planning Theory*, *12*(3), 225–243. https://doi.org/10.1177/1473095212459740

Green, A. O., & Hunton-Clarke, L. (2003). A typology of stakeholder participation for company environmental decision making. *Business Strategy and the Environment*, *12*, 292-299.

Gronkiewicz-Waltz, H., Larsson, A., Boni, A. L., Andersen, K. K., Ferrao, P., Forest, E., Jordan, R., Lenz, B., Lumbreras, J., Nicolaides, C., Reiter, J., Russ, M., Sulling, A., Termont, D., & Vassilakou, M. (2020). Proposed Mission: 100 climate-neutral cities by 2030 – by and for the citizens [Report of the Mission Board for climate-neutral and smart cities]. European Commission, Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2777/46063

Gumuchian, H., Grasset, E., Lajarge, R., & Roux, E. (2003). *Les Acteurs, ces Oubliés du Territoire*. Anthropos.

Haklay, M. (2013). Citizen science and volunteered geographical information: Overview and typology of participation. In D. Sui, S. Elwood, & M. Goodchild (Eds.), *Crowdsourcing geographic knowledge – Volunteered Geographic Information (VGI) in theory and practice* (pp. 105–122). Springer.

Hare, M. P., Letcher, R. A., & Jakeman, A. J. (2003). Participatory modelling in natural resource management: A comparison of four case studies. *Integrated Assessment*, *4*(2), 62-72.

Harrison, C., & Donnelly, I. A. (2011). A theory of smart cities. In *Proceedings of the 55th Annual Meeting of the International Society for the Systems Sciences, 17-22 July 2011*. https://www.academia.edu/20968105/A_Theory_of_Smart_Cities?email_work_card=interaction_paper

Harvey, D. (2006). Space as a keyword. In N. Castree & D. Gregory (Eds.), *A critical reader David Harvey*. Blackwell Publishing Ltd.

Haug, C., & Huitema, D. (2009, December 2-4). *Learning through games? Evaluating the learning effect of a policy exercise on european climate policy* [Paper presentation]. 2009 Amsterdam Conference on the Human Dimensions of Global Environmental Change, Volendam, The Netherlands.

Healey, P. (1996). The communicative turn in planning theory and its implications for spatial strategy formations. *Environment and Planning B: Planning and Design*, *23*(2), 217-234.

Health Canada. (2000). *Health Canada policy toolkit for public involvement in decision making*. Corporate Consultation Secretariat, Health Canada.

Hines, A., & Bishop, P. (Eds.). (2006). *Thinking about the future – Guidelines for strategic foresight*. Social Technologies LLC.

HIS - Healthcare Improvement Scotland. (2020). *Participation toolkit*. NHS Scotland. https://www.hisengage.scot/equipping-professionals/participation-toolkit/#.XdWE169S_IU

Ho, A. T. (2002). Reinventing local governments and the e-government initiative a paradigm shift of public service. *Public Administration Review*, *62*(4), 434–444. https://doi.org/10.1111/0033-3352.00197

Holms, B. (2011). *Citizens' engagement in policy-making and the design of public services* (Research Paper No. 1). Department of Parliamentary Services, Parliament of Australia.

Hovland, I. C., Irving, L. J., & Kelley, H. H. (1953). *Communication and persuasion*. Yale University Press.

IIED - International Institute for Environment and Development. (1994). *Whose Eden? An overview of community approaches to wildlife management*.

Innes, J. (1995). Planning theory's emerging paradigm: Communicative action and interactive practice. *Journal of Planning, Education and Research, 14*(3), 183-189.

Innes, J. E., & Booher, D. E. (2004). Reframing public participation: Strategies for the 21st century. *Planning Theory and Practice, 5*(4), 419-436. https://doi.org/10.1080/1464935042000293170

Innes, J.E., & Booher, D.E. (Eds.). (2010). *Planning with complexity: An introduction to collaborative rationality for public policy*. Routledge.

Innes, J. E., Connick, S., & Booher, D. E. (2007). Informality as a planning strategy. *Journal of the American Planning Association, 73*(2), 195–210. https://doi.org/10.1080/01944360708976153

Involve. (2005). *People & participation - How to put citizens at the heart of decision-making*. https://www.involve.org.uk/sites/default/files/field/attachemnt/People-and-Participation.pdf

Ioannides, M. Y., Overman, G. H., Rossi-Hansberg, E., & Schmidheiny, K. (2008). The effect of information and communication technologies on urban structure. *Economic Policy, 23*(54), 201–242.

IPCC - Intergovernmental Panel on Climate Change. (2013). *Climate change 2013: The physical science basis* (5th assessment report). Cambridge University Press.

Isaacson, P. (1986). Pollutant regulation and public sensibility. *Environmental lmpact Assessment Review, 6*(September), 229-232.

Iverson, J., Wang, Z., & Dayrell, E. (2009). Landscape and urban planning what will the neighbors think? *Cultural Norms and Ecological Design, 92*, 282–292.

Jaeger, C. C., Kasemir, B., Stoll-Kleemann, S., Schibli, D., & Dahinden, U. (2000). Climate change and the voice of the public. *Integrated Assessment, 1*, 339-349. https://doi.org/10.1023/A:1018945020399

Johnson, P. A., & Sieber, R. E. (2012). Motivations driving government adoption of the Geoweb. *GeoJournal*, *77*(5), 667–680. https://doi.org/10.1007/s10708-011-9416-8

Joss, S., & Bellucci, S. (Eds.). (2002). *Participatory technology assessment - European perspectives*. Centre for the Study of Democracy.

Karner, S., Hoekstra, F., & Moschitz, H. (2011). *Pool of tools and methods – A compilation of tools and methods for knowledge brokerage* (Deliverable No. D2.3). FOODLINKS Project.

Khakee, A. (1998). Evaluation and planning: Inseparable concepts. *The Town Planning Review, 69*(4), 359-374. http://www.jstor.org/stable/40113511

Kitchin, R. (2013). The real-time city? Big data and smart urbanism. *GeoJournal, 79*(1), 1–14. https://doi.org/10.1007/s10708-013-9516-8

Klüver, L., Nentwich, M., Peissl, W., Torgersen, H., Gloede, F., Hennen, L., Van Eijndhoven, J., Van Est, R., Joss, S., Bellucci, S., & Bütschi, D. (2000). *Participatory methods in technology assessment and technology decision –making*. EUROPTA project.

Krommyda, V., **Somarakis, G.**, & Stratigea, A. (2019). Integrating offline and online participation tools for engaging citizens in public space management – Application in the peripheral town of Karditsa-Greece. *International Journal of Electronic Governance*, *11*(2), 89-115. https://doi.org/10.1504/IJEG.2019.098806

Lalenis, K. (1993). *Public participation strategies in 'urban planning in Greece after the urban reconstruction operation (EPA) 82-84'. Comparison of theory and practice* [Doctoral dissertation]. University of Westminster.

Lara, A. P., Moreira Da Costa, E., Furlani, T. Z., & Yigitcanlar, T. (2016). Smartness that matters: Towards a comprehensive and human-centred characterisation of smart cities. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*, *2*(1). https://doi.org/10.1186/s40852-016-0034-z

Latkin, C. A., Forman, V., Knowlton, A., & Sherman, S. (2003). Norms, social networks, and HIV-related risk behaviors among urban disadvantaged drug users. *Social Science & Medicine*, *56*(3), 465–476. https://doi.org/10.1016/s0277-9536(02)00047-3

Layne, K., & Lee, J. (2001). Developing fully functional e-government: A four stage model. *Government Information Quarterly*, *18*(2), 122–136. https://doi.org/10.1016/S0740-624X(01)00066-1

Legacy, C. (2017). Is there a crisis of participatory planning? *Planning Theory*, *16*(4), 425–442. https://doi.org/10.1177/1473095216667433

Lennertz, B. (2009). *The Charrette as an agent for change*. Hochschule Anhalt. http://www.kolleg.loel.hs-anhalt.de/studiengaenge/mla/mla_fl/conf/pdf/conf2005/12lennertz_c.pdf

Lindblom, C. (1979). Still muddling, not yet through. *Public Administration Review, 39*(6), 517-526. https://doi.org/10.2307/976178

Lindgren, M., & Bandhold, H. (2003). *Scenario planning: The link between future and strategy*. Palgrave Macmillan.

Linstone, H.A., & Turoff, M. (Eds.). (2002). *The Delphi Method: Techniques and applications*. Addison-Wesley Educational Publishers Inc.

Lombardi, P. L., Giordano, S., Farouh, H., & Yousef, W. (2012). Modelling the smart city performance. *Innovation - The European Journal of Social Science Research, 25*(2), 137-149. https://doi.org/10.1080/13511610.2012.660325

Lukensmeyer, C. J., & Brigham, S. (2002). Taking democracy to scale: Creating a town hall meeting for the twenty-first century. *National Civic Review, 91*(4), 351-366.

Lukensmeyer, C. J., & Lyons, S. H. (2010). *21st Century Town Meeting*. CIVICUS. https://www.civicus.org/documents/toolkits/PGX_B_21st%20CenturymeetingFinalWeb.pdf

Machina, M. J. (1987). Choice under uncertainty: Problems solved and unsolved. *Journal of Economic Perspectives, 1*(1), 121-154. https://doi.org/10.1257/jep.1.1.121

Mandarano, L. A., & Meenar, M. (2015). e-Participation: Comparing trends in practice and the classroom. *Planning Practice & Research, 30*(4), 457–475. https://doi.org/10.1080/02697459.2015.1017933

Maphazi, N. (2012). *A critical analysis of the role of public participation in governance and service delivery with specific reference to the Buffalo Cuty Municipality* [Doctoral dissertation]. Faculty of Arts, Nelson Mandela University.

Maurel, P. (Ed.). (2003). *Public participation and the European water framework directive - Role of information and communication tools* (WorkPackage 3 Rep.). HarmoniCOP project.

McGrath, M. (2015). Hampton, Virginia: Civic engagement as a management strategy. *National Civic Review, 104*(4), 28–33. https://doi.org/10.1002/ncr.21251

Miskowiak, D. (2004). *Crafting an effective plan for public participation*. Center for Land Use Education.

Morgan, M. G., & Dowlatabadi, H. (1996). Learning from integrated assessment of climate change. *Climatic Change, 34*, 337-368.

Morris, P. (1999). *Critical citizens*. Oxford University Press.

Morris, N. (2000). *Bridging the gap: An examination of diffusion and participatory approaches in development communication* [Report]. CHANGE project.

Moser, C. (1983). *The problem of evaluating community participation in urban development* (Working paper No. 14). Development Planning Unit, University College London.

Mostert, E. (2003, February 11-12). *The challenge of public participation* [Paper presentation]. Participatory Methods Conference, Maastricht, The Netherlands.

Mostert, E. (2006). Participation for sustainable water management. In C. Giupponi, D. Karssenberg, A. Jakeman, & M.P. Hare (Eds.), *Sustainable management of water resources: An integrated approach* (pp. 152-176). Edward Elgar Pub.

Nalbandian, J., O'Neil, R., Wilkes, J. M., & Kaufman, A. (2013). Contemporary challenges in local government: Evolving roles and responsibilities, structures, and processes. *Public Administration Review*, *73*(4), 567-574.

Nelson, A., Babon, A., Berry, M., & Keath, N. (2008). Engagement, but for what kind of marriage? Community members and local planning authorities. *Community Development Journal: An International Forum*, *43*(1), 37–51.

Newig, J. (2005, July). *Actor and stakeholder analysis* [Course presentation]. TIAS Summerschool 2005, Osnabrück, Germany.

O' Riordan, T., Burgess, J., & Syrynszki, B. (1999). *Deliberative and inclusionary processes: A report of three seminars*. University of East Anglia.

Odendaal, N. (2003). Information and communication technology and local governance: Understanding the difference between cities in developed and emerging economies. *Computers, Environment and Urban Systems*, *27*(6), 585–607. https://doi.org/10.4337/9780857937117.00016

OECD - Organization for Economic Co-operation and Development. (2001). *Citizens as partners: Information, consultation and public participation in policy-making*. Organization for Economic Co-operation and Development.

http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/governance/citizens-aspartners_9789264195561-en#page1.

OECD - Organization for Economic Co-operation and Development. (2003). Stakeholder involvement tools: Criteria for choice and evaluation. In *Proceedings of a Topical Session at the 4th meeting of the NEA Forum on Stakeholder Confidence*.

OECD - Organization for Economic Co-operation and Development. (2015). *The metropolitan century: Understanding urbanization and its consequences*. Organization for Economic Co-operation and Development Publishing. https://www.oecd.org/regional/regional-policy/The-Metropolitan-Century-Policy-Highlights%20.pdf

Olsson, M.-O. (2001). *Participatory forest policy development — Experiences from a IIASA Policy Exercise in Tomsk, Russia* (Report No. IR-01-061). International Institute for Applied Systems Analysis.

Palen, L., Anderson, K. M., Mark, G., Martin, J., Sicker, D., Palmer, M., & Grunwald, D. (2010). A vision for technology-mediated support for public participation & assistance in mass emergencies & disasters. In *Proceedings of the 2010 ACM-BCS Visions of Computer Science Conference, 14-16 April 2010*.

Palfrey, J. G., & Gasser, U. (2012). *Interop: The promise and perils of highly interconnected systems* (1st ed.). Basic Books.

Panagiotopoulou, M., **Somarakis, G.**, Stratigea, A., & Katsoni, V. (2017). In search of participatory sustainable cultural paths at the local level - The case of Kissamos Province-Crete. In V. Katsoni, A. Upadhya, & A. Stratigea (Eds.), *Tourism, culture and heritage in a smart economy* (pp. 339–363). Springer International Publishing. https://doi.org/10.1007/978-3-319-47732-9_23

Panagiotopoulou, M., **Somarakis, G.**, & Stratigea, A. (2018). Smartening up participatory cultural tourism planning in historical city centers. *Journal of Urban Technology*, 1–24. https://doi.org/10.1080/10630732.2018.1528540

Panagiotopoulou, M., Stratigea, A., & Leka, A. (2020). Gathering global intelligence for assessing performance of Smart, Sustainable, Resilient, and Inclusive Cities (S2RIC). In C.N. Silva (Ed.), *Citizen-responsive urban e-planning* (pp. 305–345). IGI Global. https://doi.org/10.4018/978-1-7998-4018-3.ch012

Panagou, N., Kokkali, A., & Stratigea, A. (2018). Towards an integrated participatory marine and land spatial planning approach at the local level – Planning tools and barriers involved. *Regional Science Inquiry, X*(3), 87-112.

Papadopoulou, C.-A., & Stratigea, A. (2014). Traditional vs. web-based participatory tools in support of spatial planning in 'lagging-behind' peripheral regions. In G. Korres, Kourliouros, G. Tsobanoglou, & A. Kokkinou (Eds.) *Proceedings of the 'Socio-economic Sustainability, Regional Development and Spatial Planning: European and International Dimensions and Perspectives' International Conference, 4-7 July 2014* (pp. 164-170).

Participedia. (2020). *Research*. https://participedia.net/research

Paskaleva, K., Evans, J., Martin, C., Linjordet, T., Yang, D., & Karvonen, A. (2017). Data governance in the sustainable smart city. *Informatics*, *4*(4), 41. https://doi.org/10.3390/informatics4040041

Paul, S. (1987). *Community participation in development projects: The World Bank experience* (Discussion paper No. 6). The World Bank.

Pearse, A., & Stiefel, M. (1979). *Inquiry into participation: A research approach.* United Nations, Research Institute for Social Development.

Pereira, A. G., & Quintana, S. C. (2002). From technocratic to participatory decision support systems: Responding to the new governance initiatives. *Journal of Geographic Information and Decision Analysis*, *6*(2), 95-107.

Pike, A., Rodriguez-Pose, A., & Tomaney, J. (2006). *Local and regional development*. Routledge.

Poplin, A. (2012). Playful public participation in urban planning: A case study for online serious games. *Computers, Environment and Urban Systems*, *36*(3), 195–206. https://doi.org/10.1016/j.compenvurbsys.2011.10.003

Popper, R. (2008). How are foresight methods selected? *Foresight*, *10*(6), 62–89. https://doi.org/10.1108/14636680810918586

Pretty, J. (1995). Participatory learning for sustainable agriculture. *World Development*, *23*(8), 1247-1263.

PSDE - Participation & Sustainable Development in Europe (n.d.). *Methods*. Retrieved December 2, 2020, from https://www.partizipation.at/methods.html

Raadgever, G. T., & Mostert, E. (2005). *Public participation in information management - Overview of participatory tools and their contribution to adaptive river basin management* (Deliverable No. 1.2.2). NeWater project.

Rabinovitz, F. (1968). *Planning - City politics and planning*. Atherton Press.

RAND (n.d.). *Delphi method*. Retrieved July 22, 2020, from https://www.rand.org/topics/delphi-method.html

Renn, O., Webler, T., Rakel, H., Dienel, P., & Johnson, B. (1993). Public participation in decision-making: A three-step procedure. *Policy Sciences*, *26*(3), 189-214.

Rhoads, M. (2010). Face-to-face and computer-mediated communication: What does theory tell us and what have we learned so far? *Journal of Planning Literature*, *25*(2), 111–122. https://doi.org/10.1177/0885412210382984

Rhodes, R. A. W. (2000). Governance in public administration. In J. Pierre (Ed.), *Debating governance: Authority, steering and democracy* (pp. 54–90). Oxford University Press.

Ringland, G. (2002). *Scenarios in public policy*. John Wiley & Sons Ltd.

Rinner, C. (2001). Argumentation maps: GIS-based discussion support for on-line planning. *Environment and Planning. B, Planning & Design*, *28*(6), 847–863. https://doi.org/10.1068/b2748t

Roberts, N. (2004). Public deliberation in an age of direct citizen participation. *The American Review of Public Administration*, *34*(4), 315–353. https://doi.org/10.1177/0275074004269288

Rotmans, J. (1998). Methods for IA: The challenges and opportunities ahead. *Environmental Modelling & Assessment*, *3*(3), 155-179. https://doi.org/10.1023/A:1019019024003

Rowe, G., & Frewer, L. J. (2000). Public participation methods: A framework for evaluation. *Science, Technology, & Human Values*, *25*(1), 3–29. https://doi.org/10.1177/016224390002500101

Rowe, G., & Frewer, L. J. (2005). A typology of public engagement mechanisms. *Science, Technology, & Human Values*, *30*(2), 251–290. https://doi.org/10.1177/0162243904271724

RSC – Royal Society Canada. (2010). *Expert Panels: Manual of procedural guidelines*. The Academies of Arts, Humanities and Sciences of Canada.

Sabina, P., & Stanghellini, L. (2010). Stakeholder involvement in water management: The role of the stakeholder analysis within participatory processes. *Water Policy, 12*(5), 675-694. https://doi.org/10.2166/wp.2010.004

Sanders, E. B.-N., Brandt, E., & Binder, T. (2010). A framework for organizing the tools and techniques of participatory design. In *Proceedings of the 11th Biennial Participatory Design Conference* (pp. 195-198). https://doi.org/10.1145/1900441.1900476

Santo, C. A., Ferguson, N., & Trippel, A. (2010). Engaging urban youth through technology: The youth neighborhood mapping initiative. *Journal of Planning Education and Research, 30*(1), 52–65. https://doi.org/10.1177/0739456X10366427

Schlossberg, M., & Shuford, E. (2005). Delineating "public" and "participation" in PPGIS. *URISA Journal, 16*(2), 15-26.

Schweitzer, L. (2014). Planning and social media: A case study of public transit and stigma on twitter. *Journal of the American Planning Association, 80*(3), 218–238. https://doi.org/10.1080/01944363.2014.980439

Schweitzer, L., & Stephenson, M. Jr. (2016). Planning, development, and media: A case study of the Woodrow Wilson bridge. *Journal of Planning Education and Research, 36*(2), 239–254. https://doi.org/10.1177/0739456X15620280

Segedy, J. A., & Johnson, B. E. (2018). *The neighborhood Charrette handbook*. Michigan Townships Association. https://www.michigantownships.org/downloads/charrette_handbook_2.pdf

Seltzer, E., & Mahmoudi, D. (2012). Citizen participation, open innovation, and crowdsourcing. *Journal of Planning Literature, 28*(1), 3–18. https://doi.org/10.1177/0885412212469112

Sen, A. (2000). *Social exclusion: Concept, application and scrutiny*. Office of Environment and Social Development, Asian Development Bank.

Shaw, D., & Lord, A. (2009). From land-use to "spatial planning": Reflections on the reform of the English planning system. *Town Planning Review, 80*(4–5), 415–436. https://doi.org/10.3828/tpr.2009.5

Simon, D., Arfvidsson, H., Anand, G., Bazaz, A., Fenna, G., Foster, K., Jain, G., Hansson, S., Evans, L. M., Moodley, N., Nyambuga, C., Oloko, M., Ombara, D. C., Patel, Z., Perry, B., Primo, N., Revi, A., Van Niekerk, B., Wharton, A., &

Wright, C. (2015). Developing and testing the urban sustainable development goal's targets and indicators – A five-city study. *Environment and Urbanization*, *28*(1), 49–63. https://doi.org/10.1177/0956247815619865

Slocum, N. (2003). *Participatory methods toolkit - A practitioner's manual*. King Baudouin Foundation and the Flemish Institute for Science and Technology Assessment (viWTA) in collaboration with the United Nations University – Comparative Regional Integration Studies (UNU/CRIS).

Slotterback, C. S. (2011). Planners' perspectives on using technology in participatory processes. *Environment and Planning. B, Planning & Design*, *38*(3), 468–485. http://dx.doi.org/10.1068/b36138

Smith, R. W. (1973). A theoretical basis for participatory planning. *Policy Sciences*, *4*(3), 275–295. https://doi.org/10.1007/bf01435125

Smith, G., & Wales, C. (1999). The theory and practice of Citizens' Juries. *Policy & Politics*, *27*(3), 295-308. http://dx.doi.org/10.1332/030557399782453118

Sokol, M. (2011). *Economic geographies of globalization – A short introduction*. Edward Elgar Publishing Limited.

Somarakis, G., & Stratigea, A. (2014). Public involvement in taking legislative action as to the spatial development of the tourist sector in Greece – The "OpenGov" platform experience. *Future Internet*, *6*(4), 735–759. https://doi.org/10.3390/fi6040735

Somarakis, G., & Stratigea, A. (2019). Guiding informed choices on participation tools in spatial planning. *International Journal of E-Planning Research*, *8*(3), 38–61. https://doi.org/10.4018/ijepr.2019070103

Somarakis, G., Stagakis, S., & Chrysoulakis, N. (Eds.) (2019). *ThinkNature nature-based solutions handbook*. ThinkNature project. https://doi.org/10.26225/jerv-w202

Stanghellini, P. S. L. (2010). Stakeholder involvement in water management: The role of the stakeholder analysis within participatory processes. *Water Policy*, *12*(5), 675–694. https://doi.org/10.2166/wp.2010.004

Stefani, F., Gourgiotis, A., & Tsilimigkas, G. (2019). Marine spatial planning framework integration: Synergies, compatibility and incompatibility issues. Evidence from Greece. *Maritime Safety and Security Law Journal*, *2018-19*(4), 103-119.

Stoker, G. (1998). Governance as theory: Five propositions. *International Social Science Journal*, *50*(155), 17–28.

Stratigea, A. (2011). ICTs for rural development: Potential applications and barriers involved. *NETCOM*, *25*(3-4), 179-204.

Stratigea, A., & Giaoutzi, M. (2012). Scenario planning as a tool in foresight exercises: The LIPSOR approach. In M. Giaoutzi & B. Sapio (Eds.), *Recent developments in foresight methodologies* (pp. 215-236). Springer-Verlag.

Stratigea, A., Papadopoulou, Ch.-A., & Panagiotopoulou, M. (2015). Tools and technologies for planning the development of smart cities: A participatory methodological framework. *Journal of Urban Technology*, *22*(2), 43-62. https://doi.org/10.1080/10630732.20 15.1018725

Stratigea, A., Kyriakides, E., & Nicolaides, C. (Eds.). (2017). *Smart cities in the Mediterranean - Coping with sustainability objectives in small and medium-sized cities and island communities*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-54558-5

Stratigea, A., Kikidou, M., Patelida, M., & **Somarakis, G.** (2018). Engaging citizens in planning open public space regeneration: PEDIO-AGORA framework. *Journal of Urban Planning and Development*, *144*(1), 05017016. https://doi.org/10.1061/(asce)up.1943-5444.0000418

Stutzman, F. (2006). An evaluation of identity-sharing behavior in social network communities. In *Proceedings of iDMAa and IMS Code Conference, 3-8 April 2006*. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.91.617

Talen, E. (2008). *Design for diversity: Exploring socially mixed neighbourhoods* (1st ed.). Architectural Press.

Talvitie, J. (2003). *The impact of information and communication technology on urban and regional planning*. Helsinki University of Technology, Institute of Real Estate Studies.

TCF - The Community Foundation (2019). *Tools directory*. Civic Innovation in Northern Ireland. http://civicinnovationni.org/tools-directory

Townsend, A. (2013). *Smart cities: Big data, civic hackers, and the quest for a new utopia*. WW Norton & Company.

Tsuchiya, S., & Tsuchiya, T. (2000). A review of policy exercise interactive learning environments. *Simulation & Gaming*, *31*(4), 509–527. https://doi.org/10.1177/104687810003100405

TWC - The World Café. (n.d.). *The World Cafe: Shaping our futures through conversations that matter*. Retrieved May 16, 2020, from http://www.theworldcafe.com/

UCL - University College London, & Deloitte. (2007). *Shaping and delivering tomorrow's places: Effective practice in spatial planning - Report, findings and recommendations*. Royal Town Planning Institute.

UN-Habitat - United Nations Human Settlements Programme. (2009). *Planning sustainable cities: Policy directions* (Global report on human settlements). Earthscan.

UNDESA - United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2007). *Participatory dialogue: Towards a stable, safe and just society for all* (ST/ESA/310). United Nations.

UNDESA - United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2015). *World urbanization prospects - The 2014 revision* (ST/ESA/SER.A/366). United Nations. https://esa.un.org/unpd/wup/publications/files/wup2014-report.pdf

UNECE - United Nations Economic Commission for Europe. (2008). *Spatial planning - Key instrument for development and effective governance with special reference to countries in transition* (ECE/HBP/146). United Nations.

United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development* (A/RES/70/1).

USACE – United States Army Corps of Engineers. (2002). *Public involvement & teaming in planning training course.* United States Army Corps, Institute for Water Resources.

Van Asselt, M. B. A., & Rijkens-Klomp, N. (2002). A look in the mirror: Reflection on participation in integrated assessment from a methodological perspective. *Global Environmental Change*, *12*(3), 167–184. https://doi.org/10.1016/S0959-3780(02)00012-2

Van Asselt, M. B. A., Mellors, J., Rijkens-Klomp, N., Greeuw, S. C. H., Molendijk, K. G. P., Beers, P. J., & Van Notten, P. (2001). *Building blocks for participation in*

integrated assessment - A review of participatory methods (Working paper No. 101 - E003). International Centre for Integrative Studies, Universiteit Maastricht.

Van den Hove, S. (2000). Participatory approaches to environmental policy-making: The European Commission climate policy process as a case study. *Ecological Economics*, *33*(3), 457–472. https://doi.org/10.1016/S0921-8009(99)00165-2

Van Jaarsveld, R. (2001). *Generic public participation guidelines*. Department of Water Affairs and Forestry, South Africa.

Veasey, K., & Nethercut, D. (2004). *Citizens Jury handbook*. The Jefferson Center.

Vidal, R. V. V. (2006). *Creative and participative problem solving - The art and the science*. Informatics and Mathematical Modelling, Technical University of Denmark. http://www2.imm.dtu.dk/pubdb/views/publication_details.php?id=4901

Voinov, A., Jenni, K., Gray, S., Kolagani, N., Glynn, P. D., Bommel, P., Prell, C., Zellner, M., Paolisso, M., Jordan, R., Sterling, E., Schmitt Olabisi, L., Giabbanelli, P. J., Sun, Z., Le Page, C., Elsawah, S., BenDor, T. K., Hubacek, K., Laursen, B. K., … Smajgl, A. (2018). Tools and methods in participatory modeling: Selecting the right tool for the job. *Environmental Modelling & Software*, *109*, 232–255. https://doi.org/10.1016/j.envsoft.2018.08.028

Walsh, M. (1997). *Building citizen involvement: Strategies for local government*. National League of Cities and International City/County Management Association.

Waters-Bayer, A., Van Veldhuizen, L., Wongtschowski, M., & Wettasinha, M. (2005, October 11-13). *Multi-stakeholder partnerships to integrate participatory approaches into institutions of Agricultural Research and Development (ARD).* Conference on International Agricultural Research for Development, Tropentag 2005, Stuttgart-Hohenheim, Germany.

WCED - World Commission on Environment and Development. (1987). *Our common future* (Report No. A/42/427). Sustainable Development Knowledge Platform, United Nations. https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf

Williamson, W., & Parolin, B. (2012). Review of web-based communications for town planning in local government. *Journal of Urban Technology*, *10*(1), 43–63.

Wong, C. (2015). A framework for 'City Prosperity Index': Linking indicators, analysis and policy. *Habitat International, 45*, 3–9. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2014.06.018

World Bank. (1996). *The World Bank participation sourcebook*. Environmentally Sustainable Development Publications.

Yli-Pelkonen, V., & Kohl, J. (2005). The role of local ecological knowledge in sustainable urban planning: Perspectives from Finland. *Sustainability, Science, & Policy*, *1*(1), 1–14.

Zait, A. (2016). Exploring the role of civilizational competences for smart cities' development. *Transforming Government: People, Process and Policy*, *11*(3), 377-392. https://doi.org/10.1108/TG-07-2016-0044

Zook, M., Graham, M., Shelton, T., & Gorman, S. (2010). Volunteered geographic information and crowdsourcing disaster relief: A case study of the Haitian earthquake. *World Medical & Health Policy*, *2*(2), 6–32. http://dx.doi.org/10.2202/1948-4682.1069

Zwirner, W., & Berger, G. (2008). *Participatory mechanisms in the development, implementation and review of national sustainable development strategies* (Quarterly report, September). European Sustainable Development Network (ESDN).

Ελληνόγλωσση

Αγγελίδης, Μ. (2000). *Χωροταξικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη*. Συμμετρία.

Αθανασόπουλος, Κ., & Στρατηγέα, Α. (2015). Η συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων στο νέο θεσμικό πλαίσιο χωρικού σχεδιασμού και περιβάλλοντος. Σε *Πρακτικά 4ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, 24-27 Σεπτεμβρίου 2015*.

Ανδρεάτου, Α. (2007). *Συστήματα διαχείρισης βιώσιμης ανάπτυξης* [Διδακτορική διατριβή]. Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Αραβαντινός, Α. (2007). *Πολεοδομικός σχεδιασμός - Για μια βιώσιμη ανάπτυξη*. Συμμετρία.

Βασενχόβεν, Λ. Κ. (1997). Χωροταξία: Θεωρία και πράξη. Σε Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αιτωλοακαρνανίας (Επιμ.), *Βιώσιμη ανάπτυξη με την περιβαλλοντική αγωγή* (σελ. 180-201).

Βασενχόβεν, Λ. Κ. (2002). Η δημοκρατικότητα του σχεδιασμού του χώρου και η αμφισβήτηση του ορθολογικού "μοντέλου". *Αειχώρος*, *1*(1), 30-49.

Βασενχόβεν, Λ. Κ. (2004). *Χωροταξικός σχεδιασμός* [Σημειώσεις μαθήματος]. Διατμηματικό – Διεπιστημονικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών ‘Επιστήμη και Τεχνολογία Υδατικών Πόρων’, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Βασενχόβεν, Λ. Κ., Σαπουντζάκη, Κ., Ασπρογέρακας, Ε., Γιαννίρης, Η., & Παγώνης, Θ. (2010). *Χωρική διακυβέρνηση - Θεωρία, ευρωπαϊκή εμπειρία και η περίπτωση της Ελλάδας*. Κριτική.

Γιαουτζή, Μ., & Στρατηγέα, Α. (2011). *Χωροταξικός σχεδιασμός – Θεωρία και πράξη*. Κριτική.

Ευαγγελίδου, Μ. (2007, 23-24 Νοεμβρίου). *Σύστημα χωρικού σχεδιασμού στην Ελλάδα και δυνατότητες παρέμβασης της κοινωνίας των πολιτών* [Παρουσίαση εργασίας]. Διεθνές Συνέδριο ‘Κοινωνία των πολιτών, περιβάλλον και βιώσιμη ανάπτυξη - Από την ενημέρωση στην ενεργό συμμετοχή’, Αθήνα, Ελλάδα.

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2014). *Περί θεσπίσεως πλαισίου για τον θαλάσσιο χωροταξικό σχεδιασμό* (Οδηγία 2014/89/ΕΕ). Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0089

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2005). *Σχετικά με την επανεξέταση της στρατηγικής για την αειφόρο ανάπτυξη - Πλαίσιο δράσης* (COM/2005/0658 τελικό). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52005DC0658

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2014). *Προς μια κυκλική οικονομία: Πρόγραμμα μηδενικών αποβλήτων για την Ευρώπη* (COM/2014/0398 τελικό). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1607610507391&uri=CELEX%3A52014DC0398

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2015). *Το κλείσιμο του κύκλου – Ένα σχέδιο δράσης της ΕΕ για την κυκλική οικονομία* (COM/2015/0614 τελικό). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0614

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2017). *Σχετικά με την υλοποίηση του σχεδίου δράσης για την κυκλική οικονομία* (COM/2017/33 τελικό).

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2019). *Η Ευρωπαϊκή Πράσινη Συμφωνία* (COM/2019/640 τελικό). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?qid=1607611727698&uri=CELEX%3A52019DC0640

Καμχής, Μ. (2007). *Η ενοποίηση του ευρωπαϊκού χώρου 1986-2006: Ένα σχεδιαστικό εγχείρημα μεγάλης κλίμακας*. Κριτική.

Κούτση, Δ., & Στρατηγέα, Α. (2018). Ολοκληρωμένη θαλάσσια πολιτική και διαχείριση ενάλιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε *Πρακτικά 5ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, 27-30 Σεπτεμβρίου 2018* (σελ. 565-577).

Κούτση, Δ., & Στρατηγέα, Α. (2019, 26-28 Σεπτεμβρίου). *Ολοκληρωμένη συμμετοχική διαχείριση χερσαίων και ενάλιων πολιτιστικών πόρων ως πυλώνας ανάπτυξης απομονωμένων νησιωτικών περιοχών* [Παρουσίαση εργασίας]. 9ο Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. με θέμα 'Όραμα, Σχεδιασμός και Πολιτικές για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών και Απομονωμένων Περιοχών', Μέτσοβο, Ελλάδα.

Κυβέλου, Σ. (2010). *Από τη χωροταξία στη χωροδιαχείριση - Η έννοια του στρατηγικού χωρικού σχεδιασμού και της εδαφικής συνοχής στην Ευρώπη*. Κριτική.

Λαγός, Δ. Γ. (2007). *Θεωρίες περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης*. Κριτική.

Λαλένης, Κ. (2008). Από τις λαϊκές συνελεύσεις στις εταιρικές σχέσεις δημόσιων και ιδιωτικών συμφερόντων: Ανασκόπηση των συμμετοχικών διαδικασιών στον πολεοδομικό σχεδιασμό στην Ελλάδα κατά την τελευταία εικοσιπενταετία. Σε Α. Γοσποδίνη (Επιμ.), *Διάλογοι για το σχεδιασμό του χώρου και την ανάπτυξη*. Κριτική.

Λεοντίδου, Λ. (2011). *Αγεωγράφητος χώρα*. Προπομπός.

Massey, D. (2008). *Για το χώρο*. Ελληνικά Γράμματα.

Μιχαηλίδης, Γ. (2003). *Σχεδιάζοντας την ανάπτυξη - Μεθοδολογία και πρακτικές σχεδιασμού, αξιολόγησης και διαχείρισης*. Παρατηρητής.

Παναγιωτοπούλου, Μ., & Στρατηγέα, Α. (2019, 21-22 Ιουνίου). *Τεχνολογίες και εργαλεία υποστήριξης του συμμετοχικού e-σχεδιασμού στο πλαίσιο της έξυπνης πόλης* [Παρουσίαση εργασίας]. 17ο Επιστημονικό Συνέδριο Ινστιτούτου Περιφερειακής Ανάπτυξης, Αθήνα, Ελλάδα.

Ρεμπής, Ν. (2020). *Σύνταξη πλαισίου και διερεύνηση των διαδικασιών για την εφαρμογή του θαλάσσιου χωροταξικού σχεδιασμού στην Ελλάδα* [Διδακτορική

Διατριβή]. Τμήμα Γεωγραφίας, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Αιγαίου.

Σκάγιαννης, Π. (2002). Η εξέλιξη των στόχων και οι νέες τάσεις στο σχεδιασμό του χώρου. Σε Η. Μπεριάτος & Π. Σκάγιαννης (Επιμ.), *Χωροταξία: Θεωρίες, τεχνικές, πολιτική* [Σημειώσεις μαθήματος]. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Στρατηγέα, Α. (2009). Συμμετοχικός σχεδιασμός και βιώσιμη τοπική ανάπτυξη: Μια μεθοδολογική προσέγγιση. Σε Β. Κοτζαμάνης, Α. Κούγκολος, Η. Μπεριάτος, Δ. Οικονόμου, & Γ. Πετράκος (Επιμ.), *Πρακτικά 2ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, 24-27 Σεπτεμβρίου 2009* (σελ. 43-51).

Στρατηγέα, Α. (2012). *Θεωρία και μέθοδοι συμμετοχικού σχεδιασμού* [Σημειώσεις μαθήματος]. Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Στρατηγέα, Α. (2015). *Θεωρία και μέθοδοι συμμετοχικού σχεδιασμού*. Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα, Πρόγραμμα Κάλιππος. http://repository.kallipos.gr/handle/11419/5428

Στρατηγέα, Α., & Γιαουτζή, Μ. (2012). *Σχεδιασμός σεναρίων – Το μοντέλο LIPSOR* [Σημειώσεις μαθήματος]. Τομέας Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Σχολή Αγρονόμων και Τοπογράφων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Στρατηγέα, Α., & Παπαδοπούλου, Μ. (2012). Η συμβολή του συμμετοχικού σχεδιασμού στη διαχείριση και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος: Η εφαρμογή της Οδηγίας 2000/60/ΕΚ στην ελληνική πραγματικότητα. Σε *Πρακτικά 3ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, 27-30 Σεπτεμβρίου 2012* (σελ. 1303-1311).

Στρατηγέα, Α., **Σωμαράκης, Γ.**, Παπαδοπούλου, Χ.-Α., Παναγιωτοπούλου, Μ., & Μαραβά, Ν. (2015). *Ανάπτυξη συμμετοχικής μεθοδολογικής προσέγγισης έργου 'DemoCU'* (Έκθεση ΙΙ.2). Ερευνητικό πρόγραμμα DemoCU. https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1925.8480

Στρατηγέα, Α., Μαραβά, Ν., & Αλεξόπουλος, Α. (2016). *Οδηγός καλών πρακτικών για τον συμμετοχικό πολιτιστικό σχεδιασμό σε τοπικό επίπεδο* (Έκθεση ΙΙΙ.2). Ερευνητικό πρόγραμμα DemoCU. https://doi.org/10.13140/RG.2.1.2908.8884

Στρατηγέα, Α., Μαραβά, Ν., Αλεξόπουλος, Α., **Σωμαράκης, Γ.**, & Παναγιωτοπούλου, Μ. (2016). *Ανάπτυξη τελικού σχεδίου διαχείρισης πολιτιστικών δομών και υποδομών Δήμου Κορυδαλλού* (Έκθεση ΙΙΙ.1). Ερευνητικό πρόγραμμα DemoCU. https://doi.org/10.13140/RG.2.1.1336.0248

Σωμαράκης, Γ. (2013). *Συμμετοχική διαχείριση αστικών στερεών αποβλήτων: Η περίπτωση της Κερατέας* [Διπλωματική διατριβή]. Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτεχνική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Σωμαράκης, Γ., & Στρατηγέα, Α. (2015). Η συμμετοχική προσέγγιση στο χωροταξικό σχεδιασμό και η συμβολή των Τεχνολογιών Πληροφόρησης και Επικοινωνίας (ΤΠΕ): Εξελίξεις από την ελληνική πραγματικότητα. Σε *Πρακτικά 4ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, 24-27 Σεπτεμβρίου 2015*.

Σωμαράκης, Γ., & Στρατηγέα, Α. (2018). Ενδυνάμωση των νέων για τη συμμετοχή τους στην επιδίωξη στόχων βιώσιμης αστικής ανάπτυξης: Πιλοτική εφαρμογή στον Δ. Κορυδαλλού. Σε *Πρακτικά 5ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, 27-30 Σεπτεμβρίου 2018* (σελ. 120-132).

Σωμαράκης, Γ., Κανακάκη, Σ., Θεοφιλοπούλου, Φ., Παξινός, Ο., Ταμπακάκη, Ε., Καλομοίρη, Β., Γεωργίου, Α., Νταγιάντα, Α. Μ., Χαραλαμποπούλου, Γ., & Χαριλόγης, Δ. (2014). Διαδικτυακή εφαρμογή για το Δήμο Νέας Σμύρνης Αττικής χρησιμοποιώντας υπηρεσίες Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών (ΓΣΠ) και τεχνολογίες χωρικών βάσεων δεδομένων. Σε *Πρακτικά 8ου Πανελλήνιου Συνεδρίου Ελληνικής Εταιρίας Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών, 11-12 Δεκεμβρίου 2014*.

Σωμαράκης, Γ., Παναγιωτοπούλου, Μ., Λάμπρου, Μ., & Στρατηγέα, Α. (2016). Συμμετοχική διαχείριση πολιτιστικών πόρων ως πυλώνας τοπικής ανάπτυξης: Η περίπτωση της οικιστικής ενότητας Κισσάμου. *Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης*, *7*(1), 129-147.

Σωμαράκης, Γ., Παναγιωτοπούλου, Μ., & Στρατηγέα, Α. (2017, 14-15 Οκτωβρίου). *Ο συμμετοχικός πολιτιστικός χωρικός σχεδιασμός ως εργαλείο χάραξης στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης* [Παρουσίαση εργασίας]. 5ο Πανελλήνιο Συνέδριο Αγρονόμων & Τοπογράφων, Αθήνα, Ελλάδα.

ΤΜΧΠΠΑ - Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πολυτενική Σχολή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. (2009). *25 κείμενα για το σχεδιασμό και την ανάπτυξη του χώρου*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Χριστοφάκης, Μ. Σ. (2001). *Τοπική ανάπτυξη και περιφερειακή πολιτική*. Παπαζήση.

Χριστοφιλόπουλος, Γ. Δ. (2002). *Πολιτιστικό περιβάλλον - Χωρικός σχεδιασμός και βιώσιμη ανάπτυξη*. Π.Ν. Σάκκουλας.

Ψυχάρης, Γ., Γοσποδίνη, Α., & Χριστοπούλου, Ο. (Επιμ.). (2000). *Δεκαεπτά κείμενα για το σχεδιασμό, τις πόλεις και την ανάπτυξη*. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΒΙΟΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ο Γιώργος Σωμαράκης είναι Διπλωματούχος Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Εκπόνησε τη διδακτορική του διατριβή στον Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Σχολή Αγρονόμων Τοπογράφων Μηχανικών, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Είναι μέλος τεχνικών επιστημονικών σωματείων και συλλόγων και έχει συμμετάσχει σε ευρωπαϊκά και εθνικά ερευνητικά προγράμματα. Επίσης, έχει παρουσιάσει το ερευνητικό του έργο σε διεθνή και εθνικά συνέδρια και ημερίδες και το έχει δημοσιεύσει σε επιστημονικά περιοδικά, βιβλία και πρακτικά συνεδρίων. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα βρίσκονται κυρίως στις ακόλουθες επιστημονικές περιοχές: Χωρικός Σχεδιασμός, Αναπτυξιακός Σχεδιασμός, Συμμετοχικός Σχεδιασμός, e-Σχεδιασμός, Αστικός Σχεδιασμός και Κλιματική Αλλαγή, Σχεδιασμός και περιβάλλον, (Διαδικτυακά) Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών.